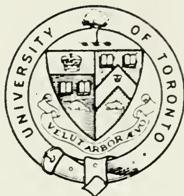

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

BIJDRAGEN

VOOR DE

GESCHIEDENIS

VAN HET

BISDOM VAN HAARLEM

ONDER REDACTIE VAN

C. J. GONNET, J J. GRAAF, J. J. DE GRAAF, Dr. A. H. L. HENSEN,

M. P. J. MÖLLMANN en E. H. RIJKENBERG.

DRIE-EN-DERTIGSTE DEEL.

G. F. THEONVILLE,
(voorh. J. W. v. LEEUWEN, Maarsmanssteeg),
Steenschuur 9, Leiden.
1911.

Drukkerij Théonville, Steenschuur 9, Leiden.

INHOUD.

Blz.

Het Cistercienserklooster Marienhaven te Warmond.
J. C. OVERVOORDE. 1

Westerblokker, Oosterblokker en Schellinkhout.
M. P. R. DROOG, *Pr.* 60

Het klooster der »Canonissen Reguliers van Sinte Mariënvelde ten Nyen Lichte", bijgenaamd dat der oude nonnen te Amsterdam . . . . J. C. VAN DER LOOS. 118

Westerblokker, Oosterblokker en Schellinkhout. *(Vervolg van Deel XXXIII, blz. 117).* M. P. R. DROOG, *Em. past.* 188

Kapelletje te Heiloo . . . . C. W. BRUINVIS 246

Kerkelijk Rotterdam vóór de Hervorming. N. J. M. DRESCH. 247

Louis Philippe in den Haag . A. J. SERVAAS VAN ROOYEN. 268

De Abdis van Rynsburch, Stephana van Rossem.
Medegedeeld, zeer verkort, door A. J. SERVAAS VAN ROOYEN. 270

Kerk van den H. Josef (De Papegaai) te Amsterdam.
P. M. GRIJPINK. 271

Uitspraak van scheidslieden in een geschil over de verdeeling der memoriegelden voor diensten in de Sint Pieterskerk te Leiden. . . . . J. C. OVERVOORDE. 314

Akten rakende het geslacht de Magistris . . C. J. GONNET. 319

Martelaren wier naam in het Hollands Catholyk martelaersboeck, gedrukt te Antwerpen 1700, voorkomen en die aan de familie Canis-Baerken geparenteerd waren.
J. KLEYNTJES, S. J. 321

Blz.
Een bladzijde uit de geschiedenis van Langeraar. A°. 1715—1717.
IGNACE M. P. A. WILS, *Kapelaan.* 324
Het aartspriesterschap van Alkmaar in 1661. M. P. R. DROOG 341
Franciscus van der Brugge, pastoor te Schagen (1613—1653).
M. P. R. DROOG. 353
Visitatiereizen in »Noorderland", 1631—1634 M. P. R. DROOG. 355
Godfried van Mierlo. § 1. *Voorgeschiedenis. 1518—1569.*
Dr. A. H. L. HENSEN. 386
Onze-Lieve-Vrouw-ten-Nieuwlicht te Westerblokker.
M. P. R. DROOG. 413
Alphabetisch Register . . . . E. H. RIJKENBERG. 463

HET CISTERCIENSERKLOOSTER MARIENHAVEN TE WARMOND [1]).

Reeds in het eerste deel der Bijdragen werd door J. W. L. Smit [2]) een belangrijk artikel aan dit klooster gewijd, waarin de schrijver echter slechts een gedeelte der gegevens bewerkte, daar het zeer rijke kloosterarchief nog niet zoodanig was geregeld, dat het kon geacht worden voor de studie toegankelijk te zijn. De korte beschrijving, door Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier in zijnen Inventaris van het Leidsche Archief, gegeven, kon hierbij niet tot leiddraad dienen, aangezien een groot gedeelte der beschrijving van latijnsche charters onnauwkeurig was en blijk gaf dat Elsevier in vele gevallen de beteekenis der beschreven stukken niet had gevat. De heer Smit geeft hiervan enkele doorslaande bewijzen en bij de bewerking van het archief vond ik hiervan de sterkst sprekende voorbeelden. Tot eenige verontschuldiging kan echter strekken, dat verschillende charters en voornamelijk die, welke op de stichting, inrichting en rechten van het klooster betrekking hebben, zoozeer geleden hebben, dat het dikwijls slechts met veel inspanning mogelijk is om den tekst te ontcijferen. De charters zijn vroeger aan liassen bewaard, gelijk nog uit de

---

1) Ook bekend als het klooster der Bernardieten te Warmond.

2) Bijdragen tot de geschiedenis van het klooster Marienhaven te Warmond, in: *Bijdr. Bisd. Haarlem*, deel I, bl. 140—158.

Zie ook: *H. v. H. Oudheden en Gestichten van Rhijnland*, bl. 562—569. Lindeborn, *Hist. Ep. Daventr.* bl. 399—412 en v. Heussen, *Hist. Ep. Dav.* bl. 148—152 en *Oudheden vau Deventer,* bl. 644—649.

boorgaten valt te zien, en schijnen door vocht aan elkander gekleefd te zijn, zoodat zelfs soms een gedeelte van den inhoud op den rug van het voorgaande charter is overgedrukt. De lage ligging van het klooster zal voor de droogte van het archief wel niet bevorderlijk geweest zijn en ook de brand van 1545 heeft wellicht veel waterschade toegebracht [1]).

Reeds in den tijd, dat Jan van Hout, de bekende Leidsche secretaris uit den tijd van het beleg, de eigendomsbewijzen van het klooster in een register deed afschrijven, waren de thans verminkte charters in zeer slechten toestand, en meermalen beperkte hij zich tot een kort extrakt van hetgeen voor hem nog leesbaar was, daar „d'innehouden doer rematicheyt van de voorscreven plaetse onleesbaer is" of „door oudtheyt bijna bedorven ende geheele onleesbaer geworden is" [2]).

Het archief is thans door mij beschreven en voor ieder toegankelijk en de bewerking hiervan stelt mij in staat om een uitvoeriger beschrijving van het klooster te geven, waarbij ik ook dankbaar gebruik kon maken van het belangrijk memorieboek van dit klooster, dat behoort tot de serie kloosterbescheiden, die in 1908 door het Aartsbisschoppelijk kapittel van Utrecht bij de Oud-Bisschoppelijke clerezij, aan het Leidsche gemeente-archief in bruikleen gegeven werden.

Stichting van het klooster.

Het eerst wordt van het plan, om te Warmond een mannenklooster te stichten, gewag gemaakt in het charter

1) De ook op het Leidsche gemeente-archief bewaarde charters van het nabijgelegen nonnenklooster van Sint-Ursula te Warmond vertoonen niet de beschadiging door vocht. Dit klooster lag echter hooger en op beter grond.

2) Elders: „die welcke doer rematijckheyt bynae af es ende er angeplact."

van Vrijdag na Pinksteren (15 Juni) 1386, waarbij hertog Aelbrecht van Beyeren, ter gedachtenisse van zijne gemalin Vrouwe Margriete, de hofstede Oude Teylinghe met 10 morgen land aan den abt en het convent van Camp „in den ghestichte van Colen" (bij Rheinberg) schenkt, om op die plek een klooster der Cistercienser orde te stichten [1]).

Deze hofstede behoorde waarschijnlijk tot de goederen van Teylingen, die na den moord op graaf Floris V in 1296 zijn verbeurd verklaard, en is niet te verwarren met het adellijk slot Oud-Teylingen, dat nog in later jaren vermeld wordt en aan de andere zijde van den Warmonderweg gelegen was, aan de Leede, ongeveer ter hoogte waar thans de kalkovens staan [2]).

Voor de oprichting en instandhouding van een klooster was echter meer noodig dan 10 morgen, die hertog Aelbrecht hiervoor bestemd had, en de stichting van het klooster bleef daarom voorloopig uitgesteld, totdat er meerdere fondsen hiervoor beschikbaar zouden komen. Over het genot der inkomsten uit de schenking ontstond weldra geschil tusschen de Cisterciënserkloosters van Onzer Vrouwenberge te Yselstein en van Onzer Vrouwenkroon te Heusden, hetgeen leidde tot eene beslissing door den abt te Camp in 1391 [3]), waarbij deze de inkomsten, zoolang er nog geen nieuw klooster werd gesticht, aan de beide kloosters, elk voor de helft, toewees, onder de uitdrukkelijke bepaling, dat die later aan het te Warmond te stichten klooster zouden over-

1) Inv. 1 Reg. 13. Reeds Smit bl. 149 en 150 wees er op, dat sommige oudere schrijvers ten onrechte bij Camp aan de abdij Klaarkamp bij Rinsumageest in Friesland gedacht hebben.

2) Mogelijk was het woonplaats van een der jongere Teylingers. Ook het latere huis Warmond wordt wel Teylingen genoemd, zoodat er in Warmond verschillende plaatsen den naam van Teylingen droegen.

3) Inv. 3 Reg. 14.

gaan. Deze beslissing werd in 1399 door den deken van Sint Salvator te Utrecht en daarna door hertog Aelbrecht bekrachtigd [1]).

Deze toestand duurde tot 1412, toen heer Jan van den Woude, ridder, heer van Warmonde, zich tegenover prior en convent van Yselstein bereid verklaarde om de noodige gebouwen voor het klooster voor zijne rekening te stichten, het met rijke inkomsten en voorrechten te begiftigen en op eigen rekening te trachten om van den pastoor van Warmond afstand van eenige parochierechten te verkrijgen en van den bisschop de vereischte machtiging te verwerven om kerk, kerkhof en altaar te doen wijden [2]). Prior en convent verbonden zich hiertegenover om zes broeders af te vaardigen als eerste bewoners van het klooster.

De te stichten gebouwen worden nauwkeurig omschreven, gelijk wij nader bij de beschrijving van het kloostercomplex zullen zien, en heer Jan belooft verder om in het derde jaar nog 200 nobel te geven voor den bouw van de kerk en om verschillende kerksieraden, paramenten en huisraad te schenken.

Hij zal aan de broeders, die naar Warmond komen tijdens den bouw, onderstand verleenen, belooft aan het klooster nader een inkomen van 60 Fransche kronen, te verzekeren uit land of renten, en hieraan eene vicarie te geven met een inkomen van 20 Fransche kronen [3]).

Hierdoor werd het eerst mogelijk om gevolg te geven

---

1) Inv. 4 en 5, Reg. 17 en 19.

2) Inv. 6, Reg. 32, 23 Februari 1412.

3) Hij gaf hiervoor eene vicarie in de oude of St. Hypolituskerk te Delft, door Johannes Bugghe, zijn moeders voorvader, gesticht en stond bij akte van 3 September 1414 toe om de hieraan verbonden vier verplichte missen in het klooster zelf te lezen. Hierover ontstond later geschil met de erfgenamen. Zie arrest van het Hof van Holland, 3 Augustus 1447, Inv. 14, Reg. 194.

aan de plannen van hertog Aelbrecht en met recht wordt dan ook heer Jan in het Memorieboek als de stichter van het klooster genoemd.

De stichting werd den 17en Augustus 1412 door hertog Willem van Beyeren bekrachtigd, die hierbij vergunning gaf om het klooster te vestigen „op onse hofstede van Oude Teylinge", en dit in zijne bescherming nam. Hij stond het toe om 600 Wilhelmus gulden aan inkomen te beleggen en verleende het vrijdom van morgengeld [1]).

Thans moest nog van het kapittel der Cisterciensers vergunning verkregen worden. Den 12en September 1412 werd aan broeder Johannes, abt van Camp, opgedragen om de plek te bezichtigen, bij geschiktbevinding de broeders te IJselstein te machtigen om de schenking voor het te stichten klooster te aanvaarden en dit daarna in de orde op te nemen [2]). Overeenkomstig deze machtiging geschiedde de inlijving bij akte van 10 November 1412 [3]), ofschoon de gebouwen nog niet geheel gereed waren. Uitdrukkelijk toch wordt hierbij melding gemaakt van „aedificiis iam constructis et in proxima construendis".

Weldra volgden nu de toestemming door den prior te IJselstein [4]) en de bekrachtiging door den bisschop op 18 Mei 1413 [5]), waarna heer Jan van den Woude nader de goederen aanwees voor het onderhoud van het klooster [6]). Hij schonk hierbij bijna 15 morgen land, eene rente van 15 gouden nobel en eene rente van

---

1) Inv. 7, Reg. 34.
2) Inv. 8, Reg. 35, afgedrukt in *Bijdr. Bisd. Haarlem* I, bl. 153—156.
3) Inv. 9, Reg. 36.
4) Inv. 10, Reg. 37.
5) Inv. 15, Reg. 38.
6) Inv. 11, Reg. 44.

21 Wilhelmus schild, waarbij nog kwamen de inkomsten uit de schenking door hertog Aelbrecht van Beyeren, waarvan het klooster te IJselstein reeds voor zijn aandeel had afstand gedaan en waarvan de prior van Marienkroon bij Heusden in 1416[1]) verder voor zijn klooster afstand deed, van welken afstand in hetzelfde jaar eene bekrachtiging volgde door Boynghus, abt van Schola Dei bij Aurich[2]). Zoowel heer Jan, als het klooster te Heusden bedongen hierbij, dat de afstand van rechten zou vervallen, indien onverhoopt de stichting van het klooster te Warmond geen verderen voortgang mocht hebben. Het klooster te Heusden ontsloeg heer Jan tevens van „alsulke gheloefte ende huyr — van den guyde te Warmond, daer onse cloester aen gherecht was", waaruit blijkt, dat heer Jan reeds vóór 1416 zich de beschikking over de gronden te Warmond bij contrakt met dit klooster verzekerd had.

Door enkele schrijvers wordt naast heer Jan van den Woude ook diens gemalin Agnes van Cruninghen als stichtster genoemd, waartegen reeds door Smit werd opgemerkt, dat dit op eene vergissing moet berusten, daar Agnes reeds in 1400 was overleden en dus geen deel kon hebben aan de schenking van 1412. Noch in deze akte, noch in de direkt hierop volgende bescheiden wordt dan ook haar naam genoemd en alleen in de akte van 28 November 1413, die als eene uitwerking der schenking kan beschouwd worden, wordt de schenking door heer Jan vermeld als gedaan voor de zaligheid zijner ziel en die „siinre ghesellinne Vrouwe Agniese van Cruninghen, daer God die siele of hebben moet, alle sienre ouderen ende alle derghenen daert

---

1) Inv. 12, Reg. 54.
2) Inv. 13, Reg. 57.

heer Jan voirscreven sculdich was voir te doen", eene bijvoeging, gelijk meermalen geschiedt om ook verdere verwanten te doen deelen in de goede werken, doch die Agnes niet tot mede-stichtster stempelt, en zelfs nader bevestigt dat zij reeds vóór de schenking overleden was [1]).

Omtrent den stichter, heer Jan van den Woude, kunnen wij het volgende mededeelen, grootendeels ontleend aan een handschrift van Alkemade en van der Schelling in de bibliotheek van het Seminarie te Warmond.

Jan was de zoon van Jacob, — volgens de overlevering den 14den van den Woude van dien naam, ridder, — en Floris Catharijn van Delft, dochter van Jan Bugghe en Catharina van Swieten, eene rijke erfdochter, die veel land in Delfland en Waterland ten huwelijk bracht [2]). Zijn vader was eerst gehuwd geweest met Elizabeth Dirksdochter van der Does en na zijn overlijden in 1394 hertrouwde zijne tweede vrouw met Philips van Dorp, ridder. Zij zelf overleed in 1409.

De zoon Jan huwde met Agniese Jansdr. van Cruyningen, uit een zeer aanzienlijk geslacht. Hij stond bij den vorst zeer in aanzien en was een zeer vermogend man. In 1399 werden de ambachtsheerlijkheden Woude en Warmond, waarmede hij reeds na zijns vaders dood in 1394 was beleend, tot onversterfelijk leen verheven en in 1404 verkreeg hij hierbij nog de vrije en hooge heerlijkheid. In 1416 verwierf hij door koop de ambachtsheerlijkheid van Alkemade. Hij was in 1396 tot ridder

---

1) Inv. 11, Reg. 44. De door Smit bl. 145 l.c. vermelde akte van 1410 (Inventaris Elsevier blz. 246) heeft niet op dit klooster betrekking maar op het vrouwenklooster van Sinte Ursula te Warmond.

2) Haar zuster, Simon Sophie Jansdochter Bugghe, was gehuwd met Arent van Duivenvoirde, een telg uit het geslacht der Wassenaers.

geslagen in den strijd tegen de Oostfriezen, overleed in 1417 en werd voor het hoogaltaar van het door hem gestichte klooster Marienhaven begraven. Zijne gemalin overleed in 1400 en vond hare rustplaats voor het hoogaltaar der parochiekerk te Warmond.

De heerlijkheid Warmond was volgens het genoemde handschrift in de familie gekomen door het huwelijk van Jacob XI van den Woude. Na den moord op graaf Floris V werd ook hij uit zijne goederen verdreven, doch zijn zoon Jacob XII werd in het bezit van alle goederen hersteld, nadat hij in den strijd tegen Utrecht op Sint Maartensdag 1301 de zijde van den graaf van Holland gekozen had [1]).

Heer Jan was een warm vriend van de Kerk. Reeds in 1409 zoude hij een adellijk vrouwenklooster gesticht hebben op de plaats van het kasteel Oud-Teylinghen te Warmond, doch of deze stichting werkelijk is tot stand gekomen, bleek mij niet. In elk geval kan dit klooster slechts kort bestaan hebben, want nergens vond ik hiervan in de officieele stukken gewag gemaakt. Ik houd het daarom voor niet onwaarschijnlijk, dat dit verhaal op eene verkeerde verklaring berust van de stichting van het vrouwenklooster van Sinte Ursula of der XIM maagden, hetwelk in 1410 door heer Jan te Warmond werd gesticht.

In 1413 stichtte hij nog eene kapelrie ter eere van de H. Maagd, Jacobus apostel en de Elfduizend maagden op een altaar van de H. Maagd in de kapel aan de noordzijde van de Sint Mathiaskerk te Warmond, waarbij Arnoldus Goetman Arnoldi, priester, Aleydis filia Gherardi en Femensa filia Symonis als medestichters op-

1) Het ligt thans niet in den aard van dit artikel na te gaan in hoeverre deze aanteekeningen over de eerste Jacob's historisch juist zijn en in hoeverre die werkelijk voorvaders waren van Jan XIV.

traden [1]). Deze kapelrie werd, met toestemming van den bisschop den 1en Mei 1443 naar de kerk te Katwijk overgebracht [2]).

De huiskapel op het slot te Warmond, die later, na de Hervorming voor zoovele Katholieken een toevluchtsoord was, werd waarschijnlijk niet door heer Jan gesticht, daar de vergunning hiervoor door den elect op 20 April 1426 [3]), dus na den dood van heer Jan, is gedagteekend.

De plaats, waar het klooster stond.

Over de plek, waar het klooster stond, behoeft geen geschil te zijn, daar dit op verschillende kaarten wordt vermeld. De groote kaart van Rijnland uit het jaar 1746 plaatst het „kloester" aan het punt, waar het voetpad naar de Postbrug, dat nu nog als Broerenpad bekend staat, het watertje kruist, dat ongeveer van de kerk te Warmond evenwijdig aan de Warmonder Lee tot tegenover Abtspoel loopt, en deze ligging wordt bevestigd door een getuigenverklaring naar aanleiding van een geschil over de onderhoudsplicht van de sloot in 1456, waarbij de getuigen verklaren, dat het slootje langs het klooster bij den aanleg van het vrouwenklooster in 1410, nog vóór de oprichting van Marienhaven, is verbreed, om gemakkelijker met schouwen de bouwplaats te bereiken [4]). Dat het „kloester" op de kaart van 1746 slechts het Bernardieten klooster kan zijn, wordt bewezen door het feit dat het vrouwenklooster der Elfduizend maagden vlak bij de parochiekerk lag,

1) Zie de origineele charters aanwezig in het Seminarie te Warmond W. 29, 30 en 69.

2) Aldaar W. 29.

3) Aldaar W. 33—35.

4) Inv. 212, Reg. 234.

zoodat verwisseling hiermede is uitgesloten [1]), en dat een verbindingsweg tusschen den Buurweg en den Warmonderweg, ongeveer vlak over het klooster, op dezelfde kaart als „Monnikensteeg" staat vermeld. Van Heussen zegt, dat het klooster stond aan de westzijde van den Heerweg en Smit wijst er op hoe in zijn tijd nog de boomgaard en moestuin van het klooster den naam droegen van het klooster of kloosterland, onder welken naam het ook tijdens van Heussen bekend was.

Was deze plek ook dezelfde als die door hertog Aelbrecht van Beyeren in 1386 voor de stichting van een klooster werd bestemd, of vormde dit een deel van de door heer Jan van den Woude geschonken landerijen? M. i. het eerste, al wordt het tegendeel door Smit beweerd. Deze beroept er zich op, dat bij de stukken uit den tijd van de stichting nergens van de hofstede Oud-Teylinge, het land van den hertog, sprake is, doch hierin vergist hij zich. Zoowel in de bekrachtiging van de stichting door bisschop Frederik van Blankenheim toch als in die door hertog Willem van Beyeren [2]) wordt uitdrukkelijk gewag gemaakt van het klooster „op Oude Teylinghe" [3]) en een beroep op den eerst in 1416 gevolgden afstand van rechten op de goederen in Warmond door het klooster te Heusden kan niet als reden gelden om eene andere plek voor de stichting te zoeken, daar hieruit blijkt dat die goederen te voren

1) Het lag »an die noert" van de kerk (charter van 29 September 1428, archief S. Ursulaklooster). De kloosters Marienhaven en Sint Ursula of XIM maagden stonden trouwens dicht bij elkander. Bij den brand van het eerste in 1545, liep ook het tweede groot gevaar. Het klooster voor adellijke nonnen, dat door Jan van den Woude in 1409 op de plaats van het slot Oud-Teylingen zoude gesticht zijn, blijft hier geheel buiten beschouwing.

2) 17 Augustus 1412.

3) 1413. Inv. 15, Reg. 38.

reeds door Heusden aan heer Jan van den Woude in huur gegeven waren [1]). Het behoeft toch wel geen nader betoog, dat deze goederen alleen de hofstede Oud-Teylinge met de 10 morgen kunnen zijn, die door hertog Aelbrecht aan abt en convent van Camp waren geschonken en waarvan de inkomsten tijdelijk aan de kloosters te IJselstein en te Heusden waren toegewezen. Daarentegen schenkt heer Jan later wel verschillende landerijen voor de inkomsten van het klooster, doch niet voor den bouw, en worden deze eerst nader aangewezen toen de gebouwen reeds gedeeltelijk opgetrokken waren. Merkwaardig is, dat de muur van het klooster gronden omvatte, die eerst in 1447 en 1474 verkregen werden (het laatste van den pastoor te Warmond), en dat een deel der bijgebouwen opgericht werd op gronden, die eerst in 1484 door het klooster in eigendom verkregen werden van de abdij Leeuwenhorst. Hierop stonden het molenhuis, het turfhuis, de laan en een deel van de „croft" van Marienhaven.

De kloostergebouwen.

De door heer Jan van den Woude op te richten kloostergebouwen worden uitvoerig beschreven in de stukken, waarbij deze zich tot het bouwen verbond en waarbij de abt van Yselstein de toezending van de eerste zes monniken beloofde [2]). Binnen een jaar na de confirmatie belooft heer Jan een slaapzaal (dormter) te bouwen van 100 voet lang en 26 voet breed, met steenen muren van $2^1/_2$ steen dik, met glasvensters en houten kozijnen, met een bovenbouw („hangende pande") en minstens zes cellen voor de broeders en een heimelijk

1) 1416. Inv. 12, Reg. 54.

2) Sint Pietersavond ad cathedram 1413. Inv. 10, Reg. 37, afgedrukt bij Van Heussen, *Oudheden en Gestichten van Rhijnland*, bl. 564—567.

gemak. Verder een reventer van 40 voet lang en 22 voet breed, met een kelder hieronder. Alles zal zoo gebouwd worden, „dat bescheyde geestelijcke menschen daerin hoer vleysschelijcke natuyr der werelt moghen ontrecken", doch eene eenvoudige inrichting zal voldoende zijn en „die broeders sellen met simpelheyt ende betamelijcke oidmoedicheyt, sonder groote costelicheyt off nyewicheyt, hun laten genoegen." In het derde jaar zal hij nog 200 nobel geven voor den bouw van een kerk en verschillende sieraden voor den dienst. De bouw van de kerk geschiedt niet door heer Jan, maar door de kloosterbroeders.

Eene nadere opsomming, althans van een gedeelte der gebouwen, wordt gegeven in het relaas van den brand van 1545, dat in het rekeningboek van het Sinte Ursulaklooster fol. 101 vs. wordt aangetroffen en dat wij hier laten volgen:

„Item int dat jaer van (XV^c^) vijf ende veertich opten XXVI^sten^ dach van October smorghens tusschen vier ende vijf uyrren soe ijsser brant opghegaen te Warmond int convent van die Barnaditen ende den brant is alsoe groot gheweest, dat die kerck, die heer van Warmond camer boven over die prior ende kellenaer cameren, die nyewe gascameren, die twee oude gascameren, die coken, die reventer, dat graciehuys, dat sieckehuys ende alle die dormter, dat washuysken ghenoemt dat appelhuys, dit is al verbrant ende den brant is ghescut op die leyken reventer ende is deerliken om (te) sien gheweest. Ende onse convent was in duysent periculen alsoe overvloidich als die vonken wylen in onse convent op allen onse dayken. Indien dat God ons niet bevaert hadde, een waer ander niet moghelicken wy mosten al verbrant hebben, mer God heeft ons bescermt, waervan dat God ghedanck moet wesen in der ewicheyt."

Behalve de kerk, dormter, reventer en keuken waren er dus een kamer voor den prior, een voor den kelderwaarder en een voor den heer van Warmond, wanneer die het klooster wilde bezoeken. Verder een ziekenzaal en een waschhuis, een nieuwe en twee oude gastenkamers en een gratiehuis, waarschijnlijk bestemd voor personen, die uit gratie opgenomen werden. Behalve deze speciaal genoemde vertrekken waren er de cellen voor de geestelijke- en leekenbroeders, vertrekken voor het personeel, een portiersloge, provisiekamers en kelders en verschillende bijgebouwen voor huishoudelijk gebruik.

De gebouwen zijn waarschijnlijk steeds verbeterd, gelijk dit o. a. met het S. Ursulaklooster geschiedde [1]). Ook versiering ontbrak niet; door mr. Jacob Hueck, deken van Naaldwijk, werd een glas ter waarde van 14 ℔ voor het monnikenreventer geschonken, en verschillende belangrijke bijdragen voor de timmering konden geboekt worden, die ook wel gedeeltelijk voor de kloostergebouwen zullen besteed zijn. Ghisbrecht Dircz. met eenen handt, van Leiden, gaf 500 ℔, Laurijs Willemsz. van der Gouwe met Katrijn Tielmansdochter, zijne vrouw, 100 ℔ en Gheertruyt Jan Volprechtsz. dochter, van Alfen, weduwe van Michiel Nachtegael, 20 ℔ [2]).

De bij het klooster behoorende kerk was oorspronkelijk zeer eenvoudig ingericht en „qualike met ryede gedect", totdat uit het geld, door Floris van Ghysenz. van Delft vermaakt, de kerk met leien kon worden gedekt [3]). Verschillende personen verrijkten de kerk met kostbare

1) Zie de rekeningen van dit klooster, aanwezig in het Gemeentearchief te Leiden.

2) Verschillende andere begunstigers van het klooster vallen te vermelden, waaronder verschillende van den Woude's; hertog Jan van Beyeren, Hendrick Zoudenbalch, deken van Sint Marie te Utrecht, Gijsbrecht van Brederode enz.

3) Hij gaf 400 gouden Engelsche nobelen.

glazen, waarvan er 13 in het Memorieboek vermeld worden en wel:

een in het pand, waard 9 Rgl., geschonken door mr. Huych van Assendelft, fundator van Heemstede;

een in het koor, geschonken door Reyner van Brakel;

een in het koor, waard 17 Rgl., geschonken door Margriet Philipsdochter van Matenes, non te Marienpoel;

een in het noordwesteinde van het pand, geschonken door Ymmerzoet Pietersdochter, begijn te Delft;

een in de noordzijde van het pand, waarde omstreeks 16 ℔, geschonken door Ghijsbert van Brederoede, domproost van Utrecht;

twee glazen geschonken door Dirc van Delft;

een glas aan de noordzijde van het pand, waard 12 ℔, geschonken door Cornelis Pietersz. uit Delft;

een glas, geschonken door Jan Jacopsz. te Leiden;

een glas ter waarde van 27 Rgl., geschonken door heer Henrick van Rees, abt te Egmond;

een glas in de westzijde van het pand, waard 10 ℔, geschonken door Claes Jansz., gehuwd met Katrijn;

een glas in de kerk, geschonken door mr. Jacob Hueck, deken van Naaldwijk;

een schoon glas in den westmuur, waard 100 ℔, geschonken door Jacob van (den) Wou(de), heer van Warmond.

Aan de kerk was een kerkhof verbonden, waar ook parochianen en aanzienlijken uit de omgeving begraven werden. Verschillende leden van het geslacht van Alkemade kozen hier hun rustplaats en aan enkele bijzondere begunstigers werd zelfs een rustplaats in het koor toegestaan [1]).

Ook was er een ongewijd gedeelte aan het kerkhof

---

1) O. a. aan Gheertruyt Jan Volprechtsz. dochter van Alfen, weduwe van Michiel Nachtegael, die 1000 gulden en nog 120 pond aan jaarlijksche renten aan het klooster vermaakte.

verbonden en aldaar werd een melker van het klooster te Heemstede begraven, die bij zijn bezoek aan Warmond verdronk zonder dat hem de genademiddelen der kerk verstrekt waren.

Merkwaardig is, dat buiten den stichter geen leden van diens geslacht in de kloosterkerk begraven werden. Alleen zijn achterachterkleinzoon Jacob, zoon van Maria van den Woude en Philips van Mathenes Jansz. en gehuwd met Anna Jacobsdr. van Almonde, vond hier in 1515, gelijk met zijn zoon Joost, zijn laatste rustplaats in het koor naast het graf van heer Jan. De verdere familieleden, voor zooverre die te Warmond begraven werden, verkozen een graf in de parochiekerk.

Groot was het aantal kerksieraden, voor den H. dienst, waaronder een gouden tafel om op het altaar te zetten, door heer Jan van den Woude bij de oprichting van het klooster geschonken, gelijk met 5 kasuifels en 4 „rocke", waarvan een voor de hoogtijden, een voor de Zondagen en drie voor de gewone dagen, twee zilveren kelken, waarvan een verguld, een groot en een klein missaal, twee gewijde altaarsteenen, corporalen en altaarkleederen voor drie altaren. Verder vond ik vermeld:

een vergulden kelk geschonken door Willem van Schoten, priester;

zes zilveren kroezen geschonken door mr. Jan Claesz., pastoor te Rijnsburg;

een klein kelkje geschonken door Jonkvrouw van Poelgeest;

een vergulden riem van 20 ℔ geschonken door Geertruut Jacop Tunnincx weduwe;

een vergulden kelk geschonken door heer Aelbert, pastoor te Bodegraven;

een vergulden kelk geschonken door Gheertruudt, vrouw van Dirc Zuys, te Delft;

een vergulden kelk geschonken door Gheertruyt Jan Volprechtsz. dochter van Alfijn, wed. Michiel Nachtegael;

twee zilveren pullen en een zilveren bus voor misbrood geschonken door Willem van Aerssen van Dordrecht;

een zilveren kop geschonken door Jacop Dircz.;

een zilveren Agnus Dei geschonken door Henric van Rees, kanunnik te Camp;

een vergulden kelk van 100 Rijnsch gulden geschonken door de weduwe van Jacob Willemsdochter van der Does;

een vergulden kelk van 4 mark zilver geschonken door heer Foey Bertolomeesz.;

een kelk geschonken door Margriet Gherrijt Hughenz. weduwe;

een kelk, meer dan 50 uncien zwaar, geschonken door Jacop Dircxz. en Alijt zijne huisvrouw;

een vergulden kelk geschonken door Jan Woutersz., priester te Schiedam;

twee zilveren pullen geschonken door mr. Jan Breroede, chirurgijn;

eenige zilveren vaten geschonken door heer Jan Ben, priester te Rijnsburg;

een priestersornament geschonken door heer Piet Danelsz., priester, kanunnik van S. Pancras te Leiden;

kasuifels, gekocht van het legaat van Belie Hughens van Delf;

een zwart kasuifel geschonken door Hasegen Claesdochter;

een fluweel kasuifel, b. h. het kruis, geschonken door Ymmerzuet Pietersdochter, begijn te Delft;

een kap geschonken door Baerte Jansdochter, begijn te Amsterdam;

een zwart fluweelen kasuifel „mit boerde", waard 48 ℔, geschonken door heer Adriaen van Poelgeest, ridder,

en een kasuifel met 2 tunieken, waard 73 ℔ Hollandsch,

geschonken door mr. Jacob Vrient, pastoor van Warmond, die ook een Mariabeeld schonk.

Het Sint Anna-altaar, ter waarde van 53 Rijnsch gulden, was eene gift van de ouders van Pieter van Haerlem en werd in 1539 door broer Pieter zelf versierd, en Berte van Buyren, non in Leeuwenhorst, maakte zich verdienstelijk door de in de kloosterkerk bewaarde relieken te versieren. De kloosterkerk mocht zich verheugen in verschillende relieken, die nader vermeld worden in eene verklaring hierover door broeder Johannes, abt van Camp, uit het jaar 1415 [1]), welk charter echter zeer geleden heeft en slechts voor een gedeelte is te ontcijferen. Ik vond er in vermeld de relieken van Sinte Basilla, Sint Victor en het Thebaansche legioen.

Een groot deel van al dezen luister ging verloren door den hevigen brand van 1545 en wat nog gespaard bleef ging teniet in de bewogen tijden van het beleg.

Voor den dagelijkschen dienst van het klooster werd meermalen huisraad geschonken en ook hier opende weder heer Jan de rij, door bij de stichting vier koperen potten, twee ketels en een pan, een groote metalen pot, twee bekkens en twee watervaten en twee „lavoren" te beloven. Verder twaalf zitkussens, 4 tafellakens en tien dwalen, twee bedden, waarvan een terstond en een als de zes monniken overgekomen waren, en 10 nobel voor een brontouw. Ten slotte gaf hij nog acht koeien en vier morgen veen om turf uit te steken om van te stoken.

De kloosterlibrye.

Over de inrichting hiervan bevatten de bescheiden uit het kloosterarchief geen bijzonderheden. Waarschijnlijk bestond de boekenschat in hoofdzaak uit wat vrienden

1) Aanwezig in het kloosterarchief. Inv. 18, Reg. 51.

en begunstigers van het klooster hieraan vermaakt hadden, en zelfs zouden wij geneigd zijn om te vreezen, dat niet altijd de belangstelling voor de gelegateerde werken even groot was, als wij zien, dat Mr. Jooris van Noortich in zijn testament van 3 Augustus 1509, waarbij hij eenige boeken aan het klooster vermaakte, er uitdrukkelijk bijvoegde „die boecken niet om te vercoepen, maer om op haer liebry te leggen ende wat goets wt te lesen" [1]). Het vrij groot aantal legaten van boeken geeft echter het recht om aan te nemen, dat in het algemeen deze legaten door de kloosterlingen op hoogen prijs gesteld werden.

In het memorieboek vindt men bij de navolgende personen schenkingen van boeken vermeld:

Lijsbet Jan Everz. wijff, 2 „Duske boecken van kersten ghelove";

mr. Jan Claesz., pastoor te Rijnsburg, 2 boeken voor de „moniken librij";

Jan Dirckz. van Del(f), kapellaan te Rijnsburg, 14 „schoenre" boeken;

mr. Jan Bouwens, vicaris der parochiekerk te Warmond, goede boeken, „die ons wel dienen";

Henrick van Rees, kanunnik te Camp, sommige boeken;

Lubbert, koster en schoolmeester te Leiderdorp, sommige boeken;

Jorijs van Noertich, doctor medicinae in Amsterdam, veel schoone boeken;

mr. Kersten, pastoor van Warmond, 8 schoone boeken;

mr. Engbrecht, priester te Leiden, 7 boeken ter waarde van 20 ℔ Hollandsch en

Jan Ben, priester te Rijnsburg, sommige boeken.

De titels der geschonken boekwerken worden niet aangegeven, zoodat wij van de geschonken werken slechts

---

1) *Cartularium*, fol. 204 vs.

kunnen veronderstellen, dat de meesten wel van godsdienstigen aard geweest zullen zijn. Het hierachter als bijlage afgedrukte vers bewijst, dat ook de beoefening der schoone letteren aan de kloosterlingen niet vreemd was.

Privileges van het klooster.

Naast de kerkelijke privileges, die wij straks bij den dienst in het klooster hopen te bespreken, verheugde het klooster zich ook in verschillende voorrechten van privaatrechterlijken aard.

Bij de stichting stond heer Jan het toe om 50 morgen land in Warmond te bezitten, welk aantal later nog werd vergroot, door de hofstede op het Veer hierbij buiten rekening te houden. Ook gaf hij het vrij gebruik van zijnen molen met het recht om zelf voor eigen gebruik een korenmolen op te richten. De landsheer, hertog Willem van Beyeren verleende in 1412 aan het klooster het recht om 600 Wilhelmusgulden aan inkomen te beleggen en stelde het vrij van morgengeld [1]) en de bisschop verklaarde het vrij van alle heffingen. Het klooster genoot vrijdom van tienden volgens de door paus Innocentius IV aan de Cisterciënser-orde verleende voorrechten. Heer Jacob van den Woude en de abt van Egmond gaven ten slotte in 1486 elk voor hun aandeel vrijdom van veergeld aan den Poel [2]).

De inrichting van het klooster [3]).

Reeds bij de eerste inrichting van het klooster waren eenige voorloopige regelen vereischt en de abt Johannes

1) Inv. 7, Reg. 34.

2) Inv. 38.

3) Bij de behandeling van dit onderwerp beperk ik mij uitsluitend tot wat de archieven van het klooster zelf ons leeren. Voor de algemeene inrichting der kloosters verwijs ik naar de bekende literatuur over dit onderwerp.

van Camp vergat dan ook niet om dadelijk in het reeds eerder besproken charter van 10 November 1412, waarbij het klooster bij de Cistercienser orde werd ingelijfd, eenige voorloopige voorschriften te geven.

Broeder Johannes de Monasterio, kelderwaarder of kelder (cellerarius) van het klooster te Yselstein, wordt voorloopig als hoofd aangewezen, zonder echter nog alle bevoegdheden van een prior te verkrijgen, en zijn medebroeder Rudolphus de Montfoord wordt hem als kelderwaarder toegevoegd. Zij zullen in alles ondergeschikt blijven aan den prior te Yselstein, die hen alleen niet mag terugroepen zonder toestemming van den stichter, heer Jan van den Woude. De verhouding van de broeders tot dezen kasteelheer wordt verder nader geregeld.

Aangaande de novitii wordt bepaald, dat zij te Yselstein bevestigd moeten worden, doch dat zij na hunne professie met hunne tijdelijke goederen naar Warmond zullen trekken. Aan den prior te Yselstein wordt de bevoegdheid gegeven om goederen te vervreemden voor de kosten van inrichting van het nieuwe klooster. Deze voorloopige regeling zal van kracht blijven totdat de broeders te Warmond zes in getal zijn. Daarna zullen zij een eigen prior kiezen, hetzij uit eigen kring of uit de broeders te Yselstein, van wie alleen de prior niet mag gekozen worden. Mochten de broeders te Warmond niet tot overeenstemming kunnen komen bij de keuze, dan zal de prior van Yselstein iemand aanwijzen in overleg met zijn convent. De bevestiging van den nieuwen prior zal in elk geval door dien te Yselstein geschieden, aan wien ook het recht gegeven wordt om als visitator op te treden. Zoodra de prior bevestigd is, zal die verder zelf de novitii aannemen.

Deze nadere toestand blijft bestaan totdat het convent voltallig is, hetwelk geacht wordt te geschieden zoodra

er dertien broeders zijn. Daarna zal het klooster geheel zelfstandig bestuurd worden volgens de algemeene regelen der orde en zullen de broeders, bij voorkomende vacature, hun eigen prior kiezen.

De kerkelijke voorrechten, die voor het klooster gewenscht waren, verkreeg het bij de goedkeuring door den bisschop bij akte van 18 Mei 1413 [1]). Het werd hierbij vrijgesteld van alle heffingen en kreeg recht op een eigen kerk met klok, een kerkhof, het opdragen van missen, enz. Tevens werd hierbij de aanwijzing van den prior van Yselstein tot visitator bekrachtigd. Eene nadere uitwerking der rechten geschiedde bij akte van 17 Juli 1413 [2]), waarbij Thomas Blaeuwaert, pastoor van Warmond, ten behoeve van het klooster afstand deed van verschillende parochierechten, welke afstand den 5en Augustus 1413 door den bisschop werd bekrachtigd [3]). De pastoor gaf hierbij het recht om een eigen begraafplaats te hebben en aldaar ook parochianen buiten het klooster te begraven en om lijkdiensten te houden, biecht te hooren en legaten te ontvangen. Bij het begraven van niet-kloosterlingen zal de helft der offerpenningen aan den pastoor worden uitgekeerd en deze zal voor de afstand van rechten jaarlijks een loot zilver ontvangen.

Bijzonder gunstige bepalingen genoot het klooster ten opzichte van het erfrecht der kloosterlingen overeenkomstig de voorrechten door paus Paulus II hierover in 1466 aan de kloosters der Cistericenser orde geschonken [4]). Verder golden voor het klooster in het algemeen de regelen der Cistercienser kloosterorde [5]).

---

1) Inv. 15, Reg. 38.
2) Inv. 16, Reg. 42.
3) Inv. 16, Reg. 43.
4) Inv. 32, Reg. 286, 287. 289.
5) Zie: Chrysostomus Henriquez, Fasciculum de S.S. Ord. Cisterc.

Aan het hoofd van het klooster stond de prior, benoemd door de kloosterbroeders. Hij vertegenwoordigde het klooster naar buiten en had naar binnen vrijwel onbeperkt gezag, doch moest zich jaarlijks bij de kloostervisitatie verantwoorden over het door hem gevoerd beheer en zijne demissie aanbieden. Hij werd bijgestaan en, zoo noodig, vervangen door den supprior. Van een procurator wordt bij dit klooster geen gewag gemaakt, zoodat wij geneigd zijn om aan te nemen dat het administratief-beheer geheel berustte bij den kelderwaarder of kelder (cellerarius), die ook elders met het doen der inkoopen en het verzorgen der provisiekamer belast was. Naast hem stond een onder-kelder en voor de kleine dagelijksche inkoopen op de markt was een marktganger aangesteld, die uit de conversen of uit de leekebroeders werd gekozen. Bij het besloten verklaren van het klooster werden uitzonderingen gemaakt voor den prior en den kelderwaarder en werd deze laatste ambtshalve aangewezen om den prior te vergezellen bij zijn tochten voor de visitatie van andere kloosters.

Over het door hem gevoerd geldelijk beheer werd jaarlijks door den kelderwaarder aan het convent rekening en verantwoording gedaan.

Enkele kleinere ambten werden ook door de broeders bekleed. Hiertoe behoorden die van cantor of voorzanger in de kerk, kleederwaarder of vestiarius, — die het toezicht had over de kleeding en voor het tijdig doen herstellen of vernieuwen van kleedingstukken of linnengoed had te zorgen, — en de bewaarder, wiens functie wij éénmaal vermeld vinden zonder nadere aanduiding van zijne taak.

Andere, elders genoemde ambten vond ik bij dit klooster niet vermeld. Toch zal er wel een koster geweest zijn en een boekbewaarder, librarius of armarius,

aan wiens zorg de, zooals wij reeds zagen, niet onbelangrijke bibliotheek was toevertrouwd; mogelijk werd dit echter bij dit klooster niet als afzonderlijk ambt beschouwd. Ook de functies van reeftermeester of refectuarius, — die de zorg had voor de tafel en voor licht en vuur, — en van ziekenwaarder of infirmarius worden niet speciaal vermeld.

De huishoudelijke werkzaamheden waren overgelaten aan de conversen en aan de leekebroeders. Wij treffen hierbij aan de functies van portier, marktganger, ijmker, brouwer en timmerman, die zoowel door conversen als door leekebroeders vervuld werden, en van wijnverlater, kleermaker, melker, geneeskundige, tuinier, schoenmaker en gastmeester (hospitarius of hospitularius), die steeds door de leekebroeders werden bekleed. Een deel hiervan werd of gelijktijdig of achtereenvolgens door denzelfden persoon waargenomen.

De bevolking van het klooster bestond, gelijk hieruit reeds blijkt, uit verschillende groepen van personen, die verschillende werkzaamheden hadden en ook onderling niet gelijk berechtigd waren. Vooraan stonden de geestelijke broeders, aan wie alleen de hoogere kloosterambten werden opgedragen. Zij hielden zich bezig met de vervulling der kerkelijke plichten, bidden en vrome overdenkingen en lieten het grovere werk over aan de andere groepen. De hoogere arbeid, waaronder ook het afschrijven van handschriften gerekend werd, maakten hiernevens een vast deel uit van de dagtaak der geestelijke broeders, terwijl ook de landbouw in het groot werd gedreven, gelijk blijkt uit de aanstelling van een ijmker, een tuinman en een melker.

Over de belangen van het klooster werd door hen alleen geoordeeld, waartoe zij in convent bijeengeroepen werden onder voorzitterschap van den prior. Zij alleen

namen ook deel aan de keuze van den prior. In enkele speciale gevallen werd niet het geheele convent geraadpleegd, maar alleen de ouderen onder hen, die als senioren een afzonderlijk college vormden. De jaarlijksche rekening werd voor de gezamenlijke geestelijke broeders afgelegd, doch in 1446 beval de prior van Zibekelo, fungens auctoritate capituli generalis, dat dit voortaan alleen voor de seniores zoude geschieden [1]).

Wie onder de geestelijke broeders wilde opgenomen worden moest aan bepaalde vereischten voldoen en in handen van den prior gehoorzaamheid beloven. Werd hij aangenomen, dan werd hij gekleed en had hij een jaar als novitius te dienen, voordat hij tot de professie werd toegelaten. In dat jaar kon hij zich nog in het wereldlijk leven terugtrekken, doch na de drievoudige gelofte van kuischheid, armoede en gehoorzaamheid was die terugkeer uitgesloten en was alleen de overgang tot een ander klooster toegestaan. De broeders moesten allen geestelijken zijn en volgens het memorieboek waren allen vóór hun overlijden tot de priesterlijke waardigheid toegelaten.

Naast de geestelijke broeders waren er verschillende groepen van personen, die een deel der huishoudelijke werkzaamheden op zich namen om aan de broeders tijd te laten voor hun geestelijk werk. Hiertoe behooren de conversen, de donaten en de leekebroeders.

De conversen waren kloosterlingen, die de volle gelofte deden van kuischheid, armoede en gehoorzaamheid, personen die geneigd waren tot het kloosterleven, doch of te zwak van lichaam waren of te weinig ontwikkeld om den vollen kerkdienst te vervullen. Zij woonden de kerkelijke diensten bij, doch namen geen deel aan den

---

1) Inv. 28, Reg. 189.

dienst van het altaar. Zij hadden praktische werkzaamheden te vervullen en moesten dit levenslang met zelfverloochening doen, opdat de geestelijke broeders zich zouden kunnen overgeven aan vrome overpeinzingen en aan de vervulling der kerkelijke plichten. Zij kwamen in rang direkt na de geestelijke broeders en hadden deel aan de goede werken van het klooster en werden evenals de geestelijke broeders bij de aangesloten kloosters in de gebeden en memoriediensten herdacht, terwijl dit bij de donaten en leekebroeders alleen voor die uit het eigen klooster geschiedde. Omgekeerd hadden ook zij de overleden broeders en conversen der aangesloten kloosters te gedenken en in het vers voor in het Memorieboek wordt nauwkeurig omschreven wat elk convers voor een overledene te lezen had. Hun aantal was beperkt en mocht nooit grooter zijn dan dat van de helft der geestelijke broeders. In het geheel vinden wij slechts 10 conversen vermeld tegen ruim 80 geestelijke broeders, met inbegrip van hen die tot prior verkozen werden. Er waren zeer godsdienstige mannen onder, waarvan het Memorieboek vermeldt, dat zij waren „devoet, stichtich ende in allen wercken een vurich man ende een spieghel der disciplijn".

Na hen volgden in rang de donaten, personen, die zich met al hunne goederen aan het klooster hadden overgegeven. Zij hadden alleen de gelofte van gehoorzaamheid af te leggen en hadden lichten arbeid te verrichten [1]). Zij droegen hetzelfde overkleed van wit en grijs als de kloosterlingen. Het verschil tusschen hen en de leekebroeders was, dat deze laatsten hun bezittingen behielden, al kwamen de inkomsten hiervan

1) Bij twee donaten vinden wij vermeld, dat zij in de keuken werkzaam waren.

tijdelijk aan het klooster, zoolang zij hierin vertoefden. De leekebroeders verrichtten het grovere werk en vonden hiervoor hunne vergoeding in de verpleging door het klooster en de zielenzorg door de geestelijke broeders. Zij konden elk oogenblik het klooster verlaten en verkregen dan weder de vrije beschikking over hunne bezittingen, terwijl de donaten voor goed hunne bezittingen aan het klooster hadden afgestaan. Overigens is het verschil tusschen donaten en leekebroeders gering en door afstand van hunne bezittingen konden de leekebroeders tot de donaten overgaan. Dat dit ook wel geschiedde blijkt hieruit, dat Arent Lyclaesz en Henrick van Dyemen én als donaat én als leekebroeder vermeld worden. Het aantal donaten bedroeg slechts 8, waarvan de groote meerderheid als geprofessijde donaat vermeld wordt; het aantal leekebroeders bedroeg 30, met inbegrip van twee, die ook als donaat staan opgeteekend. Ten slotte had men voor het grofste werk een aantal huurlingen, mercenarii, die in geen verder verband tot het klooster stonden en waarover onze bronnen geheel zwijgen.

Nog eene categorie van personen blijft te noemen, te weten die der kostgangers, prebendarii of commensalen. De statuten laten hun opneming toe, doch in de praktijk waren de ernstige kloosters niet op hun opneming gesteld, daar deze personen, die tot geen geloften verbonden waren en vrijwel buiten de kloostergemeenschap stonden, allicht geen gunstigen invloed op het kloosterleven oefenden. Ook bij dit klooster scheen men hun opname niet gewenscht geacht te hebben, althans slechts van één kostganger, den barbier mr. Andries Daemsz., wordt in het Memorieboek gewag gemaakt.

Als hoofddeugd gold om mede de lasten der menschheid te dragen „mit bidden, mijt vasten, mit goede

wercken, daghelix te gaen in Goedes kercken, hoer te ghedencken uyt rechter minnen, opdat si moghen die ewighe blyscap vinden."

Deze deugden schijnen over het algemeen goed betracht te zijn. Het klooster stond in een zeer goeden naam en verhalen van minder godsdienstig leven vermeldt de geschiedenis niet. Ook op het naburig klooster der Elfduizend maagden te Warmond oefenden de broeders hierin een gunstigen invloed, gelijk uit de navolgende aanteekening uit het rekeningboek van het nonnenklooster blijkt [1]).

„In den jaere van XXXIII omtrent die hoghe Lieve Vrouwe assumptie, opten dach van sinte Geroen, soe heeft doer informatie van den prior van den Bernaditen, broeder Jacob van Rijn, die daer weel tue ghedaen om daer tue te brenghen die pater van den huyse, heer Pieter Willemsz. Kant, die conventualen daer tue ghewillicht doer bidden ende smeken, datse alle heylige daghen comen soude ghelijck op die kerck na dat teyken van die clocke om mit een te lesen die Vrouwe ghetijde voer die misse tot die Vesper tue ende na die Vesper van den pater die Vrouwe Vesper mit complet, om dat te brenghen tot een guede usantie ende den onwillighen villicht te maken, soe die pater opten selfden dach van sinte Geroen allen die conventualen buyten doen coemen int priester huys, vant hy op die tijt worde vijftich jaeren, doen bereyden een grote maeltijt van ghebraden, vijn ende scoen broot tot overvloedicheyt ende daerna heeft noch die pater voerscreven ordineert ende inghestelt alle Donderdaechts een misse van dat heerwaerdig sacrament ende int voerbrenghen van sacra-

1) Fol. 38. Meermalen trad de prior op als naziener van de rekeningen van het Vrouwenklooster o. a. in 1524 en 1525.

ment die sansters te comen voor die tralien ende singhen Tantum ergo ende voer dat ewangelium te singhen drie vaerse uyt die sequentie Ecce panis angelorum, Bone pastor ende Tu qui cuncta scis et vales ende na die misse int opsetten van sacrament Genitori genitoque.

De goede roep, waarin het klooster stond, kan ook hieruit blijken, dat bij de oprichting van het Sinte Barbara klooster te Noordwijk de prior van Warmond aangewezen werd voor de inwijding[1]) en dat bij de stichting van het klooster te Waarschot door Symon Vtenhove in 1445 de prior van het Bernardietenconvent te Warmond de opdracht kreeg het klooster te inspecteeren en in de orde op te nemen. Marienhaven te Warmond werd daarop in 1449 in de paternitas van het klooster te Waarschot erkend.

In 1445 werd de prior der Bernardieten aangewezen om met het stadsbestuur van Leiden het oog te houden op de Minrebroeders in de Waard buiten deze stad. Ook werd de schenking voor de stichting van het klooster 's Hemelspoort te Heemstede, in 1455 door meester Huych van Assendelft, in handen gesteld van prior en convent te Warmond. Tot eersten prior werd broeder Gijsbert uit Warmond gekozen en aan dit klooster werd de visitatie van Heemstede opgedragen.

Naast de goede werken, schijnen ook de wetenschappen beoefend te zijn; althans van enkele broeders vermeldt het Memorieboek dat zij in edele kunsten uitmuntten. Van een der broeders, Dirck Tyerloet van Leyden, wordt hierbij speciaal vermeld, dat hij vele boeken schreef, van Claes van Niewerkerc, dat hij drie schoone boeken schreef, en van den donaat heer Gheriit,

---

1) H. v. H. bl. 568.

dat hij „wel scrijven” kon. In 1511 werd zelfs voor de stad Leiden een keurboek in het klooster afgeschreven [1]).

Belangrijk voor de strengere richting van het klooster is het statuut van 1462 [2]) betreffende de besluiting van het klooster. Hierbij werd bepaald, dat de monniken zich buiten noodzaak niet zouden bewegen buiten de hiervoor aan het klooster gestelde grenzen. Deze werden „eundi vel spaciandi” bepaald: in het oosten Warmonderdam, in het zuiden de Zijl tot de brug over die Meern en van daar de Poel en de Vliet om te bevaren tot de brug over den Heerweg. Aan den oostelijken oever mochten zij buiten noodzaak niet aan wal gaan. Verder liep de grens langs den Heerweg van Leiden naar Haarlem. Binnen deze grenzen mochten zij wandelen en werken, doch zij mochten geen vreemde huizen binnentreden, behalve natuurlijk de parochiekerk. Bij overtreding van dit gebod werd de vrijheid om buiten de kloostermuren te wandelen hen voor den tijd van een jaar ontnomen. In tijd van oorlog kon de prior met toestemming van den visitator de grenzen opheffen en bij speciale gevallen kon hij vergunning geven om die te overschrijden, zoo voor hen, die de wijdingen zouden moeten ontvangen, en bij ziekte „cum consilio medicorum mutatio aeris eis foret necessaria pro sanitate captanda.” Ook konden de monniken naar andere kloosters der orden gaan of gezonden worden, doch ook daar bleven zij „inclusi” en aan speciaal voor hen te bepalen grenzen gebonden. Ook moest de weg, waarlangs zij reizen zouden, tevoren nauwkeurig worden aangewezen.

---

1) »Item den XIIIen dach in Junio betaelt broeder Jacop van Rijn, prior van de Bernaerdyten tot Wermonde, van een Kuerboeck, dat hij bij een van zijn medebroeders heeft doen scrijven, VII Rijnsgulden, facit IX L. VI s. VIII d.” Thes. rek. 1511 fol. 75.

2) Inv. 31, Reg. 267.

Wie zich niet aan deze regelen hield, werd onbevoegd verklaard om waardigheden in het klooster te bekleeden. De prior zal in handen van den visitator beloven om streng op de naleving toe te zien en de novitii zullen na hun noviciaat en vóór hun professie in handen van den prior beloven zich aan de gestelde grenzen te houden.

Eene uitzondering wordt gemaakt voor prior en kelderwaarder, doch ook zij zullen slechts in noodzakelijke gevallen de grenzen overschrijden. Bij langdurige afwezigheid zal de prior te voren het advies inwinnen van het maior et senior pars der kloosterbroeders. De oud-prior zal, als hij in het klooster blijft, geheel gelijk staan met de andere kloosterlingen en, om de reizen van kloosterlingen in verband met de kloostervisitaties elders te beperken, wordt de kelderwaarder ex offitio aangewezen om als socius visitatoris op te treden.

Een nadere regeling geschiedde in 1488 [1]), waarbij meer uitzonderingen werden toegestaan.

Colligatie der kloosters.

Gelijk wij reeds aangaven werd het klooster te Warmond het eerst betrokken door broeders uit IJselstein en werd aan den prior van dit klooster op dien grond het recht van visitatie van het klooster te Warmond toegekend. Weldra werd hierover eene overeenkomst tusschen beide kloosters gesloten, waarbij ook het klooster van Maria in Galilea te Zibekelo werd opgenomen. Het klooster Marienberge te IJselstein was gesticht in het jaar 1390 en had zich eerst de rechten eener abdij aangematigd. In 1412 stelde het zich onder het gezag der abdij te Camp. Dat te Zibekelo [2]) was

1) Inv. 37, Reg. 410.
2) Of Sibculo, een gehucht in Ambt Hardenberg.

gesticht in 1406. Het had de eerste zes jaren gestaan onder den prior van Bethlehem in Zwolle en zich eveneens in 1412 bij de Cisterciensers aangesloten en onder den abt van Camp gesteld. De drie kloosters waren dus ongeveer gelijktijdig in de Cistercienser orde opgenomen. Zij ontvingen nu den 25en Juli 1415 van broeder Johannes, abt van Camp, het privilege van onderlinge visitatie, behoudens het recht van beroep op den abt van Camp als hun superior [1]). De visitatie zoude door de priors onderling geschieden en wel zoodanig, dat die van IJselstein het klooster te Warmond zoude visiteeren, die van Warmond dat te Zibekelo, en die van Zibekelo het klooster te IJselstein. Dit privilege werd 5 Juli 1417 door den abt van Cistex, als hoofd van de orde, nader bevestigd namens het generaal kapittel [2]) en werd geregeld door den prior van Zibekelo in een akte van 20 (?) April 1418, waarvan de inhoud grootendeels onleesbaar geworden is [3]).

Deze innige verhouding tusschen de drie genoemde kloosters maakte hen vrijwel onafhankelijk van den abt van Camp. Zij was ingegeven door den wensch om strenger kloosterregels te volgen met insluiting der broeders volgens de regels der Karthuiserkloosters. Een dergelijke regeling had echter nadere goedkeuring noodig van het generaal kapittel en dit droeg aan broeder Johannes, abt van Camp, en broeder Boyugus, abt van het klooster Schola Dei bij Aurich [4]), op om de door de drie kloosters gedane voorstellen te onderzoeken en daarna namens het generaal kapittel goed te keuren,

---

1) Aanwezig als transumpt in de akte van 1417 (Inv. 18) en in een vidimus van 1409 (Inv. 20).

2) Inv. 19, Reg. 59.

3) Inv. 21, Reg. 60.

4) Bremensis Diocesis.

zelfs al mochten de voorstellen eenigszins afwijken van de in het algemeen voor de Cistercienserkloosters geldende regelen [1]). De bevestiging volgde bij akte van Dinsdag na Pinksteren van het jaar 1418 [2]), waarbij tevens eenige nadere regelen gesteld werden.

Vooreerst werd bepaald, dat de drie kloosters prioraten zouden blijven, dus onder een prior en niet onder een abt zouden staan. De kloosterlingen zoowel als de prior zullen gelijk gekleed gaan in een wit en grijs kleed, hetwelk ook door de donati zal gedragen worden. Ook in het voedsel zal de prior met de broeders gelijk staan. De broeders mogen van klooster verwisselen, mits zij slechts blijven in een der drie aangesloten kloosters. Zij zijn overigens gebonden aan de grenzen van hun klooster en alleen voor prior en kelderwaarder worden hierop eenige uitzonderingen toegelaten. De prior zal zich echter slechts bij uitzondering en bij noodzakelijkheid uit het klooster begeven en hiervan kennisgeven aan den supprior en den kelderwaarder, en bij langere afwezigheid aan het convent. De broeders mogen zelf hunnen prior kiezen, die 3 jaar in een der aangesloten kloosters moet gediend hebben. Zij kunnen uit hun eigen broeders of uit die der aangesloten kloosters kiezen, waarbij alleen niet de prior van een ander klooster mag gekozen worden. Ook de prior van Jesse, welk klooster ook tot de drie in nauw verband stond, was hierbij uitgesloten [3]). Wordt de prior gekozen buiten het klooster, dan wordt deze door den prior van zijn klooster opgeleid. Zij moeten confirmatie vragen aan den visitator en vóór de confirmatie zweren dat zij het statuut van de colligatie der kloosters zullen handhaven.

---

1) Inv. 20, Reg. 58.

2) Inv. 20. Zie Lindeborn, *Hist. Ep. Dav.*, bl. 399—401.

3) Het vrouwenklooster Jesse, bij Groningen, was in 1216 gesticht.

Naast de broeders mag elk klooster een aantal conversen houden, doch dit mag niet de helft van het aantal monniken overtreffen, tenzij met speciale toestemming van de drie priors der aangesloten kloosters.

Voor het houden van gewone kostgangers is steeds het verlof der drie priors vereischt.

Wanneer niet alle broeders in convent bijeengeroepen worden, maar alleen het college der seniores, zullen hieronder verstaan worden de supprior, de kelderwaarder en de twee biechtvaders, die door den prior worden aangesteld.

Uitvoerig wordt de visitatie der kloosters geregeld. Deze zal beurtelings in een der kloosters gehouden worden en twee dagen duren. De visitator verschijnt met twee metgezellen, waarbij zich de prior van het derde klooster met twee gezellen voegt. De monniken worden daarna allen beurtelings volgens hunnen ouderdom voorgeroepen om over de toestanden in het te onderzoeken klooster te getuigen, en, als de meerderheid der monniken zich voor de afzetting van den prior verklaart, zal deze zijn ontslag moeten aanvragen. Wie als prior tegen de regels der orde handelt moet afgezet worden. Ook de supprior en de kelderwaarder worden in het onderzoek betrokken en moeten hun ontslag vragen, als dit ongunstig voor hen uitvalt. Over de twee andere kloosters wordt op deze conferentie op gelijke wijze geoordeeld, alleen worden daar niet de kloosterlingen zelf ondervraagd, maar geschiedt het onderzoek naar aanleiding van het schriftelijk rapport. De supprior hoort hiervoor tweemaal alle monniken van zijn klooster en rapporteert hierover aan de naar de conferentie te zenden broeders. Het rapport blijft geheim en wordt buiten tegenwoordigheid van den betrokken prior behandeld. Ook tijdens de conferentie kunnen de supprior en de monniken aan den afwezigen

prior berichten zenden over den toestand in zijn klooster.

Wordt een prior onwaardig gekeurd om langer prior te blijven, dan kan hij kiezen of hij in zijn klooster wil blijven of in een der aangesloten kloosters zijn intrek wil nemen. De monniken kunnen als straf naar een der andere kloosters gezonden worden. Naar een vreemd klooster kunnen zij alleen gaan met toestemming van hun convent en van de priors der twee andere kloosters.

Het klooster Jesse was ook tot de aansluiting der kloosters toegelaten en de biechtvader bezocht hiertoe de conferentie. De visitatie geschiedde hier steeds door den prior van Zibekelo, die zich hierbij liet bijstaan door den prior van IJselstein of door dien van Warmond.

Deze onderlinge visitatie werd in 1440 door den abt van Camp [1]) bevestigd, doch in 1446 herroepen door den abt van Zibekelo, fungens auctoritate capituli generalis, o. a. op grond dat de keuze der priors niet aan het generaal convent toekwam maar aan het college der seniores, dat het ontslag der waardigheidbekleeders aan den prior zelf toekwam en niet aan de visitatores, en van andere afwijkingen van de algemeene regelen der Cistercienser kloosters [2]). Deze herroeping werd in het volgend jaar vernietigd door den abt van Camp, die de naleving der oude voorschriften gebood [3]).

Eene nadere uitwerking van de colligatie werd gegeven door het statuut van 1425, van de priors der drie kloosters uitgegaan [4]). Hierbij werd herhaald, dat elk klooster verplicht was om een broeder, die in een

1) Inv. 27, Reg. 158.

2) Inv. 28, Reg. 189. Hierbij werden tevens regelen gegeven voor de missen en werd bepaald dat de cellerarius zijne rekening zoude doen aan de seniores en niet aan de gezamenlijke monniken.

3) Inv. 29, Reg. 195. Zie ook de deels onleesbare charters van 1489, Inv. 36 en 37, Reg. 415, 416 en 418.

4) Inv. 22, Reg. 79.

der twee aangesloten kloosters tot prior gekozen werd, af te staan, behalve den eigen prior, doch hierbij werd deze beperking gemaakt, dat zelfs de prior van een klooster de benoeming naar elders had te volgen, indien hij afkomstig was uit het klooster waarvoor een nieuwe prior te benoemen viel. Van buiten de drie kloosters zoude bij uitzondering ook een prior mogen gekozen worden, doch alleen indien hij zich verbond tot de regelen der colligatie. Niet alleen voor den gekozene werd een driejarig verblijf in het klooster geëischt, doch ook tot het kiezen zouden alleen die monniken worden opgeroepen, die drie jaar in het klooster waren.

Ten opzichte van de visitatie wordt bepaald, dat elk prior minstens eenmaal per jaar het hem aangewezen klooster zal bezoeken en dat hij met drie dagen brood en bier zal gestraft worden, indien hij, des vermaand, niet binnen eene maand verbetering aanbrengt. Elk klooster zal steeds den visitator kunnen ontbieden en daarenboven zullen de monniken bevoegd zijn om hunnen eigen prior te vermanen, wanneer deze niet geheel zijn plicht betracht.

De nadere aansluiting der kloosters leidde tot eene broederschap, waarbij zij elkander deelachtig maakten aan de goede werken en zich verbonden om de overledenen in de diensten te gedenken. Tot deze broederschap schijnen ook andere kloosters te zijn toegetreden, gelijk reeds volgt uit het hierachter als bijlage afgedrukte vers. In het memorieboek van het klooster te Warmond vindt men naast kloosterlingen uit IJselstein en Zibekelo o. a. die vermeld uit de kloosters van Pieter Potten te Antwerpen, „Buttenbruyck", groot en klein Buerlo, 's Hemelspoorte te Heemstede, Galilea bij Monnikendam, Waarschot, Wateringen en Zierikzee.

Behalve de officieele bepalingen in de akte van 1423 zijn geen bijzonderheden over de colligatie uit de akten bekend. Het vers in het memorieboek leert ons dat voor de overleden broeders en conversen der aangesloten broeders een zingende mis werd gedaan en een maandstond met vigilien en missen werd gehouden. Elk broeder had daarbij drie missen te lezen en de nietpriesters een souter. Van de conversen werd het lezen van een souter met Miserere en psalmen of 300 paternosters geëischt, evenals van de leekebroeders en donaten. Daarenboven werden van het eigen klooster ook de leekebroeders, hetzij geprofessijd of niet, en de beschermers, die meer dan tien pond aan het klooster gegeven hadden, in de gebeden herdacht, en jaarlijks werden alle namen uit het memorieboek gelezen. Dit boek eindigt dan ook met het volgende vers:

O ghy broeders al te samen
Nu weet ghy uwer vrienden namen,
Bedenckent hoer mijt ghebeeden,
Want ghijt schuldich syet na reeden.
Si rupen an ons als ghij weet
Wy eetten, wy drincken hoer bloet, hoer sweet.
Laet ons bidden tot alle stonden
Dat hoer God los van alle sonden
En voer hoer tijtlick goet
Dat ewighe loen hoer gheven moet
Got almachtich ende barmhartich.

Bezittingen van het klooster.

Groot is het aantal begunstigers in het memorieboek vermeld. Wij treffen hierbij in de eerste plaats aan de hertogen Aelbrecht, Willem en Jan van Beyeren, verschillende leden van de geslachten van den Woude en van Alkemade, aanzienlijken als Hendrik van Zoudenbalch, deken van sinte Marie te Utrecht, Gijsbrecht van Brederode, Ariaen van Mathenesse te Schiedam, heer

Adriaen van Poelgeest, Machtelt van Raephorst, gehuwd met Henric van Naeldwijc, verschillende geestelijken uit Leiden, Warmond, Wassenaar en omliggende dorpen en een groot aantal familieleden van in het klooster opgenomen monniken. Dit laatste is ook de reden van het landbezit in allerlei plaatsen op vrij grooten afstand van Warmond. Van het klooster vallen voornamelijk bezittingen aan te wijzen in Leiden, Noordwijk, Oegstgeest, Voorhout en Warmond en verder in Alfen, Berkel, Bodegraven, Charlois, Dirksland, Dorp bij Delft, 's Gravenhage, Hazerswoude, Heenvliet, Katwijk, Koudekerk, Langerak, Leiderdorp, Lisse, Monster, Noordwijkerhout, Rijnsburg, Sassenheim, Wassenaar en Zuidwijk, Zoeterwoude en Zuid-Beveland, en stadrenten uit Leiden en uit den Briel.

Verschillende personen, die aan het klooster gehecht waren, verzochten hierbij begraven te worden en herdachten het in hun testament. Gunstig werkten hierop ook de aflaten, die aan het klooster verleend waren. In 1434 werd een aflaat verkregen van Martinus episcopus Magionensis, die slechts in extrakt bewaard is, en in 1469 werd van 6 kardinalen te Rome een uitvoerige aflaat van 100 dagen verworven [1]).

Aan verschillende schenkingen waren bezwarende bepalingen verbonden, hetzij verplichte missen en memoriediensten, hetzij verplichte uitkeeringen van spijs en drank aan de kloosterlingen. Deze pictancies bestonden gewoonlijk in wijn en „scoenbroet", een fijner soort gebak. Ook andere versnaperingen waren echter niet uitgesloten en in het memorieboek vinden wij hiernaast ook zalm, steur, schapenkaas en amandelen vermeld.

---

1) Inv. 33 Reg. 304.

Opheffing van het klooster.

Het is bekend, dat het klooster tijdens het beleg van Leiden werd vernield en dat de inkomsten uit de kloostergoederen aan de Leidsche Universiteit werden toegewezen, onder verplichting om aan de oude bewoners onderstand te verleenen. Hierover bevat het archief van den rentmeester, zooverre dit in het Leidsch Gemeente-archief berust, slechts twee bescheiden uit 1574 en 1581. Uit het eerstgenoemde stuk zien wij, dat de inkomsten toen op 2500 carolusgulden geschat werden en dat hiervan aan den oud-prior Anthonis Hermansz. een jaargeld van 200 pond werd toegekend, aan twee religieuzen elk 120 pond en aan een leekebroeder 60 pond. In 1581 verzocht Huybert Pietersz., leekebroeder, die toen 50 gulden per jaar trok, om dit bedrag tot 125 gulden te verhoogen.

BIJLAGE I.

Bewoners van het klooster.

a. Lijst van priors van Marienhaven.

1. Jan Cley, eerste prior in 1413.
2. Gherijt, vermeld in 1416.
3. Jacop, leeft in 1453, waarschijnlijk dezelfde als Jacob van der Gouwe.
4. Ghijsbert, novitius te Zibekelo, te Warmond geprofessijd, eerste prior te Heemstede, dus vóór 1455.
5. Volpardus filius Johannis, vermeld in 1456.
6. Willem van Schoenhoven, prior in 1462 bij de besluiting. Was 12 jaar prior.
7. Aernt van Catwijck, prior in 1483.
8. Johan of Jan (1486), waarschijnlijk dezelfde als Jan Petersz. van Vrieslant, prior in 1492.
9. Jacop van Rijn, geboren te Leiden, prior in 1501—1537, overleden 1537.
10. Barthelmees Janszoon, prior in 1542.

11. Dirc Pieterszoon, prior in 1548 waarschijnlijk dezelfde als Dirck op 1557 vermeld bij H. v. H.

12. Lambert Willemsz., overleden in 1551. Alleen bij H. v. H. vermeld [1]).

13. Anthonis Hermansz. van Utrecht, aangenomen? 1543, prior bij de opheffing van het klooster.

Verder zijn nog zonder tijdsopgave vermeld:

Willem van Nachtegael.

Jan Verhoeck, supprior en 15 jaar prior te Warmond en 2 jaar prior te Heemstede.

Gerrit, die in het Gein door den bliksem werd gedood, wellicht dezelfde als de prior van 1416.

b. Geestelijke broeders van Marienhaven.

Aelbrecht ten Hove van Campen, een tijd lang prior van Galilea.

Andries Sloeis.

Arent Block van Gheervliet, senior.

Arent van Leyden.

Aernt Matheeuszoon, bewaarder.

Arnoldus Catwijck, in 1462.

Bartoldus Alcmariensis, in 1462.

Bernard van Zircze, cantor.

Bertout van Alckmaer.

Dierick van Delff.

Dirc van Dort.

Dirck Tyerloet van Leyden, schreef veel boeken.

Dirck van Wassenaer.

Florijs van Medenblick, overleden 1439.

Gerardus de Harlem, in 1462.

Gherrijt Dirckz. van Leyden.

Gerijt Michielsz., senior.

Heinric van Campen.

Henrick van Monikedam, in 1462, senior, onderkelderwaarder.

Herman van Delff, later prior te Wateringen.

Huych Dirxzoon van Delff, supprior.

Huyck van Reynsburch.

Jacob van der A, in 1462, senior.

1) Zie de lijst in: *Oudheden en Gedichten van Rijnland,* bl, 557 en 568.

Jacob Dijck, later prior te Galilea bij Monnikendam.
Jacop van Harlem.
Jacobus Johannis Frederici, in 1462.
Jacob Nagel.
Jacob van Oosterhout, cantor.
Jacob Symonsoen.
Jan Arentsz.
Jan van Beverwijck.
Jan van Edam, 1462.
Jan van Graft, kelderwaarder.
Jan van Leyden.
Jan van Maurik, onderkelderwaarder.
Jan Noertich, kelderwaarder.
Jan van Reynsburch.
Jan van Utrecht of Vuyttrecht, 1462.
Jan van Wiskerck.
Claes van Leerdam.
Claes van Medemblick, 1462.
Claes van Nieuwerkerc, supprior, prior te Zierikzee.
Claes Reyer, in 1462 kelder, een tijd lang prior te Zierikzee, overleden 1537.
Cornelis van Berghen, novitius.
Cornelis van Delf, senior.
Cornelis van Myerop, supprior (H. v. H. 1537).
Michiel van Herzel, 14 weken novitius.
Outghert van Haerlem, supprior.
Philips van Matenes.
Pieter van Edam, prior in Buttenbruyck.
Pieter van Haarlem, vestiarius, overleden na 1539.
Pieter van Catwijck, 14 jaar supprior, overleden 1537.
Pieter Kerstantszoon, in 1543 32 jaar oud.
Pieter van Leyden of Petrus Johannis Leydensis, 1462.
Pieter van Reynsburch.
Roloff van Leyden.
Symon van Leyden.
Simon van Wassenaer, 1462, senior, supprior, overleden 1490.
Thaden van der Leer.
Volpart Jansz. van Alfijn, senior.
Volpardus Leydis, 1462.
Walraven.

Willem van Diemen, senior.

Willem Coman Jansz. van Leyden, wellicht dezelfde als: Wilhelmus de Leyden, 1462.

Willem Nachtegael, senior.

IJsbrant van Voirhout.

c. Conversen.

Adriaen van Delft, portier en marktganger, waarschijnlijk dezelfde als Adriaen van Wassenaer, geprofessijd in 1516 oud 36 jaar, overleden in 1529.

Hillebrant van Schorel, geprofessijd in 1483 oud 44 jaar.

Jacob, uit Warmond, tuinman, ijmker en marktganger, geprofessijd in 1512 oud 52 jaar, overleden in 1526.

Jan Gherrijtz., brouwer, geprofessijd in 1516, overleden in 1534, ook vermeld als Jan van Lis.

Jan Claesz. van Leyden, aangenomen in 1462 oud 32 jaar, overleden in 1492.

Jan Cornelisz. van Aemstelredam, geprofessijd in 1516, overleden in 1537.

Meynert, aangenomen in 1462, overleden in 1472.

Simon van Edam, geprofessijd in 1483 oud 39 jaar, overleden in 1504.

Wouter, timmerman, overleden in 1469.

Wouter van Voirhout, geprofessijd in 1483 oud 44 jaar, overleden in 1503.

d. Donaten.

Arent Lyclaesz., ook als leekebroeder vermeld.

Bertout Gherrijtz. van Warmondt, geprofessijde donaat.

Bruyn Dirckz. van Oudewater, geprofessijde donaat.

Dirck van Woude, geprofessijde donaat.

Gherrijt van Bochorst, geprofessijde donaat, diende 20 jaar in de keuken.

Heer Gheriit, priester, overleed op 87-jarigen leeftijd en had 33 jaar »sonder eygenschap" in het klooster gewoond. Hij kon »wel scriven".

Heynrick van Dyemen, ook als leekebroeder vermeld.

Pieter van Boegraven, geprofessijde donaat.

Pieter Catwijck, kok.

e. Leekebroeders.

Arent Lyclaesz., 25 jaar marktganger, ook als donaat vermeld.
Bernaert Willemsz. van Leyden, wijnverlater.
Danel bruer.
Dirc Dyman, melker.
Engelbert van Reynsburch, kleermaker, 16 jaar lang portier.
Gerijt van Heenvliet.
Gover van Schoenhoven.
Heynrick van Dyemen, ook als donaat vermeld.
Henrick van Catwijck, melker.
Huybert Pietersz. in 1572.
Jacob van Delff, melker.
Jan Gerijts van Edam, kleermaker, 38 jaar lang leekebroeder.
Jan Jansz. van Loenen.
Jan Claesz. van Ouderkerck, brouwer.
Jan van Romen, overleden in 1489.
Claes van Purmer, melker.
Martijn, geneeskundige.
Pieter Dircxz., boomgaardman.
Pieter van Hursem.
Pieter Jansz. van Aemsterdam.
Pieter Jansz. van Edam, brouwer.
Pieter Claesz.
Reymbrant van Alcmaer, geprofessijd, 45 jaar in het klooster, belast met het ontvangen van de gasten.
Reyner van Ommen, met de eerste monniken uit IJselsteyn overgekomen, schoenmaker, melker en portier, overleden op 73-jarigen leeftijd.
Silvert, tuinman.
Simon Dircz., melker en tuinman.
Simon van Herlem, marktganger.
Thadeus Heesz., overleden te Oudeklooster.
Wouter van Uyttrech.
Wouter van Voerhout.

f. Kostganger.

Mr. Andries Daemsz. barbier.

BIJLAGE II.

EXTRACTEN UIT HET MEMORIEBOEK.

fol. 1. Is ghestorven Dirck, broeder van Dyman, leeck ende melcker, by derchtich jaer in desen huys.

» 2. Obiit bruer Jan Verhaech in Vrijslant, senior monnick, priester ende supprior van desen huys, ende weleer vyftien jaer lanc prior van desen huys ende twee jaer tot Heemstede prior.

Jarictijt van Willem van Schoten, poerter in Leyden, die ons gaf in sijn leven een vergulden kelc mit vijf ℔.

Obiit broeder Willem Nachtegael van Leyden, outste monick ende priester van desen convent.

» 2 vs. Obiit meester Huych van Aelckemade hyer begraven.

» 3. Item obiit Berte van Buyren, nonne in Lewenhorst, die onse reliquien versciert heeft, waer om sij heefft een ewighe memorie by ons.

» 3 vs. Obiit Lijsbet Jan Evers wijff, onze trouwe vriendinne, een R. gl. tsamen ende twee Duske boecken van Kersten ghelove.

Item tot Rijnsburch meester Jan Claesz. pastoer aldair, ses sulvere croesen, twee Rijnsch ghulden tsamen, ende noch twee buecken in de monicken librij.

Broeder Jacop van der Gouwe, monick ende priester van desen huys, een eerwaerdich, langmodich ende devoet, oec een out man, die prior mennich warf was van desen huys, onder wellick mede dit seer opghecomen is in geesteliken ende in tijttelicken dinghen, int capittel begraven.

» 4. Obiit broeder Meyners, convers van desen huys, een devoet, stichtich ende in allen wercken een vurich man ende een spieghel der disciplijn totten ende toe sijns leven, LVI jaer lanck.

» 6. Obiit Heynrich van Dymen, leeck ende donaet van desen huyse, die LVII jaer oirbelicken ende trouweliken in veel wercken des cloesters naerstich was ende minde die doechde ende disciplijn onder den leecken.

fol. 6 vs. Item obiit in Haerlem de eerwairdeghe ende devote priester meester Huych van Assendelft, fundator van Heemste, die ons in sijn leven gaf een glas int pant tot die waerd van IX R. gl. ende doen hij sterf gaf hij ons X R. g.

» 6 vs. Is ghestorven a° 1487 Dirck Jacobsz., onse sonderlinge vrient, ende bij ons begraven, die ons menige dienstichey t bewesen hevet in sijn leven in mis te dienen ende in andere menichfoudighe wercken, die God bekent sien.

» 7 vs. Obiit broeder Dirck Tyerloet van Leyden, priester ende monick van desen huys, die veel buycken ghescreven heefft.

» 8. Obiit Bernaert Willemsz. van Leyden, ons wijnverlater, dat welck hi ons gedaen heeft XII jaer lanc om godswil, ende in sijn doot beprac hi ons XXIIII ß, bij ons begraven.

» 8 vs. Reyner van Brakel, is ghestorven ende heeft ghegheven een glas in die kercke op koor.

Item men Joncfrouw van Poelgheest, in haer leven gaf sij een cleyn kellickgen ende doe si sterf anderhalf nobel.

Item obiit heer Aelbert, priester ende knonick van Sinte Prancraes in Leyden ende curaet, hier begraven, onse sonderlinge ende trouwe vrient, twie ß tsiaers tot een halve pitancie huden.

Obijt broeder Dirck van Woude, professide donaet van desen huyse, II ß siaers.

» 9. Item gestorven Jan Dirckz. van Del(f), licenciaet in die geestelicke rechten, men vrouwen capellaen van Reynsburch, van welken wy hebben in een testament XIIII schoenre boecken.

» 9 vs. Item gesturven tot Aemsteldam opt Grote hoff Baerte Jansdochter, beghijn aldaer, broeder Jan van Amsterdam, ons convers, nichte, XX ß ende een costelick mael ende den voornoemde broeder Jan een nieuwe cap.

Item is gesturven te Leyden Geertruut Jacop Tunnicx wedewi, een vergulden riem van waerde van XX ℔.

fol. 10 vs. Item obiit broeder Willem van Schoenhoven, prior van desen huys XII jair lanck, minlijck ende goedertyren, onder welke dit huys besloten wart.

» 11. Obiit die eerwaerdighe ende devote priester Florijs Arentz., confessor van den beghinen te Leyden, twie R.gl. tsiaers.

» 11 vs. Obiit Meyns, clusenaester van Warmondt, anderhalf morghen lants in Catwijck.

» 12 vs. Obiit te Poel totten nonnen Margriet, broeder Philpsdochter van Matenes, professide nonne aldaer, ende heeft betaelt een glas staende an die noortzijde in onse choer mit XVII Rins gulden.

» 13. Item gestorven die eerwaerdige priester meester Henric Jan Reynerz., licenciaet in medicinen, onse bysonderlinge vrient, die ons gaf ses jair voir sijn doot ses morgen lants ende vier ℔ tsiaers voir sijn ewige memorie.

Obiit Heer Aelbert, priester ende curaet in Boechgraven X ℔ ende een vergulden kellick.

Item is gestorven Ymmerzuet Pietersdochter, beghijn in Delff, die ons gegeven hevet in hair leven een glas int noortwesteynde in onse pant ende een fueel kasuffel, behalven cruys, voir haer me(m)orie ende een ℔ g. an ghelt tot haer gedencknisse.

Item obiit broeder Heinrick de Joede van Nymmaghen, monick ende priester in Camp, confessor in Lewenhorst bi XL iaer, ons seer minlick ende vriendlick, in Lewenhorst begraven.

» 13 vs. Obiit Arent Lyclaesz. onse leeckebroer ende donaet van desen huys ende XXV iaer ons uytgangher.

» 14. Obiit heer Ghijsbert domproest tUtrecht, van Brederoede genoemt, een glas in die noortsyde van ons pant, omtrent XVI ℔.

» 14 vs. Jaricheyt van broeder Pieter van Haerlems ouders, onsen monick, Sint Annen outer in onse kerck in de wairde van LIII R. g. en nae sijn professy tot sijn doet een pont groet tsiaers.

fol. 15 vs. Jaricheyt ouders van broeder Philips van Matenes, onse medebroeder, ende Marie, wilen eer syn echte wijft ende Jacob van Wouden dochter, besloten onder die weldaden des selve broeder Philips.

Item obiit in Delf Gheertruudt Dirc Zuysen wijf, XX R. g. ende een vergulden kellick.

» 16. Obiit meester Jacob Vrient, pastoer van desen dorp, die ons ghegheven heeft in onse kerck Marien beelt in de son ende casuffel mit twie tunicalen in de wairde LXXIII ℔ Holl. ende noch III R. g. tot een mael.

Obiit broeder Jacop van Harlem, priester ende monick van desen huys, devoet ende een vuyrich mijnre des diciplijns.

Obiit Ghi(s)brecht Dircz. mit eenen handt, van Leyden, vijf hondert ℔ tot tijmmeringe des kerke.

» 17 vs. Obiit Jacob van Mathenes, onse bruer Phillips van Mathenes soen, bij ons in onse fondatoers graft begraven, want hi van sijn geslacht was, sijn over oldevaer, van wijn heft convent ontfangen drie maeltijden met wijn, summa XXVI Rijnsg., ende tien ellen Haechs laken.

» 18. Obiit Gheertruyt Jan Volprechtsz. dochter van Alffijn, Michiel Nachtegaels weduwy ende moeder van broeder Willem Michiel Nachtegaelsz., onse medebroeder ende priester, een sonderlinge weldaetster ende een milde ontfaencster alle onser broederen alsoe lange als sy leefde. Ende van haer hebben wy erflick in ewige renten ontfangen jairlix C ende XX ℔ Hollants ende in reede penninghen meer dan duysent ℔ ende veel goeder huysraet ende een vergulden kelc, ende noch XX ℔ groten tot tijmmeraetse der kerken. Waerom die mildicheit dancbaer wesende, heb wij se begraven in onse choer van der kerken ende op desen dach ende in vier ander tijden nageteykent sal men tconvent geven volle pitancie als een pinte wiins voer die moniken ende een halve pinte voer die leekebroeders mit een deyuts wittebroet.

fol. 19. Obiit Dirck van Delff, broeder Ysbrants van Voerhouthen vaer, onse trouwe vrient ende rentemeester, meester, hier begraven, die boven alle andere weldaden ghegheven heeft twie glasen, die wairt van XX ℔, ende doe hij sterf gaf hij VI ℔ ende erflick hadden wy hondert ℔.

Obiit Claes van Purmer, een leeckebroeder van desen huyse, die voer siin doot lange dat melckhuys bewaert heeft ende hem trouwelic gehad heeft in allen dingen.

» 19 vs. Item gestorven heer Piet Danelz., priester ende canonic Sinte Pancraes bijnnen Leyden ende by ons begraven, XLII ℔ Hollants mit een priesters ornament.

» 20. Is gesturven broeder Jacob, convers uut desen dorp, gardinier, byman ende marckganger, ons convents een trou broeder.

Item ghestorven broder Simon, die outste monicke priester ende cantor ende coster te Antwerpen ende die eerste professide monick van dien cloester. 1493.

» 21. Obiit broeder Gherrijt, prior van desen huys, doot gheslegen van den blixem by Gheyn int lant van Yselsteyn in de convocatie.

» 21 vs. Obiit heer Thomas Blauwert, priester ende curaet van dese kerck te Warmondt, by XXX ℔.

» 23 vs. Obiit meester Jan Bouwenz., priester, vicarius te Warmond, in die prochikerc, onse goede vrient, daer wy goede boeken of hebben, die ons wel dienen, ende beprac ons een nobel an ghelde.

» 24 vs. Jarichtijt Willem van Aerssen van Dordrecht sijn wijf, kinderen ende ouders, twee sulveren pullen ende een sulveren bus, misbroet in te doen.

» 26 vs. Obiit broeder Wouter, convers van desen huyse, ende was een tijmmerman ende dede dat seer naerstelic also lange als hij mocht, want hi wordt nae blint van ouderdom.

fol. 28. Obiit Belie Hughens van Delf, broeders Cornelijs moer, daer wy erflick of hebben XXIII ende een half merghen lants, dat doe gouwe XXX R. g. Ende oec an ghelde by CCCC ℔, daer men casufelen ende ander dinghen tot des goetshuys behuyf om coften.

» 29. Gervasii et Prothasii. Obiit Ysbrant van der Schuyr, een ℔ tsiaers tot pietancie een goede salm om te coepen, den broeders op desen dach te ghevene. Item Jan Mathijsz. ende Katrijn, sijn wijf, hebben tot dit voerscreven pont tsiaers noch twe pont tsiaers toeghegeven om dair mede te copen tot dese voirscreven salm een Rij(n)sche gulden wairt wijns ende X stuvers an schoen broot voir hoir ewige memorie.

» 30. Obiit Jacop Willems, die onse cloester ghemaket heeft een half huys, daer wy of ontfanghen sullen VIII ℔ tsiaers, daer IIII ℔ of wesen sullen tot pitancien van stoer voer moniken ende leken, ende men sullen die gheven tusschen Sinte Jansmis ende Sint Jacobsdach. Item opten dach, dat men die stoer gheft ter tafelen, soe sal men gheven een volle pytanci an wijn ende scoenbroet van Gheertruut, onse moeder Jacob Willemsz. anderde man broeder Willems Nachtegaels.

» 30. Obiit te Leyden Jacop Dircz., XII ℔ Holl. annue ende den silveren cop ende een guet mael.

» 30 vs. Item memorie van meester Heinric Sombalch, deken tot Sinte Marri tot Utrecht, XI ℔ Holl.

» 31. Is gestorven bijnnen Utrecht die devote maget Hasegen Claesdochter, die ons een ℔ tsiaers gaf lange voer haer doot tot pitancie van wijn mit een zwarte casuffel.

Is gestorven tot Camp int sticht van Colen bruer Henric van Rees, canonic aldaer ende wijl tijts confessoer tot Lewenhorst, ons seer minlic, die ons heit geven sommige boecken ende sulveren Agnus Dei.

» 31 vs. Obiit devote ende eerbaer weduwi Jacobi Willemsdochter van der Does ende heeft gegeven ons convent een vergulden kelck van C Rijnsche gulden ende si

heeft ons gemaect hoer erfnamen. Ende wi hebben van haer ontvangen in penningen ende in huysraet CC lb. Item noch drie lb tsiaers, van welken een lb wij leggen sullen an scape casen.

Obiit broeder Pieter Catwijck, cock van desen huys, donaet ende enen trouwe diender. 1538.

fol. 32. Is gestorven Phillips van Alckema Gerijtsz. vicarius sinte Pancraes bijnnen Leyden ende by ons begraven, XL lb Holl.

» 34. Is ghestorven Floris van Ghysenz., poerter van Delft, die ons simpelic ende puerlic om Gods willen, begerende nyet anders dan deelachtich te wesen onser weldaden, gegeven heeft by sinen gesonden levendighen live omtrent CCCC gouden Engelsche nobelen an lande ende an reeden ghelde, soe dat die renten van den lande tot wiin gaen souden. Ende mitte reeden gelde is onse kercke mijt leyden gedect, die te voren qualike mit ryede gedekt was. Ende is in onse choer begraven om sijn eerwaerdighe mijldicheit, die hy dus tot ons bewesen heeft ende mede tot veel anderen armen menschen.

» 34 vs. Obiit heer Gheriit, onse donaet priester, die LXXXVII out was. Ende heeft XXXIII iaer lanc rustelic ende vredelic sonder eygenschap ghewoent. Hij konste wel scriven ende hy dede dat alsoe lang als hy mochte.

» 35. Is ghestorven in Leyden heer Foey Bertolomeesz., die ons gaf in testament een vergulden kelc van vier marc sulvers, die wij niet vercopen noch vervremden en moeten op verboeren van XX lb g., mer sy sal in der ewicheyt hier bliven om die dienst Gods dairmede te doen.

» 37. Item ghestorven Margriet Gherrijt Hughens wedewy, bi ons begraven, ende gaff een kellick van vieren XXX loot.

» 37 vs. Obiit te Leyden heer Ariaen van Poelgheest, ridder, — hi heeft ons oic ghegeven een swart fluweelle casuffel mitte boerde in de waerde van XLVIII Holl.

fol. 38 vs. Obiit Reymbrant van Alcmaer, onse professijt leeckebroeder, die omtrent XLV jaer by ons gewoent heeft ende troulic gedient ende sonderlnge die gasten minlike gehanteert.

» 40. Is ghestorven bruer Ariaen van Delft, convers van desen huys, poertier ende maercmeester, trou in alle diensten.

» 40 vs. Obiit Elizabet Jans dochter, beghijn van Leiden, onse vrientdinne en trouwe procuratrix, hier begraven, een ℔ tsiaers.

Obiit Reynburch Jan Rijcken wijff XXXII nobelen, die meer dan hondert ℔ doen, ende van den beghinsel totten ende haers leven mijt haer man voerghescreven heeft si gheweest en wilde ontfancster ons broders, ende is bi ons begraven.

» 41 Item Claes, kanunnick ende curaet van sinte Prancraes te Leyden, X ℔.

» 42 vs. Obiit broeder Ghijsbert, priester ende monick van desen huyse, in eerwairdighe outheit goedertieren ende een saftmoedich man mit veel anderen gracien, overblodich wesende. Hy was novicius van de regulieren te Zibekeloe, doe dat selfde cloester onse oerde an nam, daerna in desen huys geprofessijt was hy prior hyer in desen huys ende daerna die eerste prior in Heemstede bi Haerlem ende leyt begraven totten Brigitten by Camp.

» 43. Is ghestorven onse eerwaerdige ende wissen ende godvruchtighe broeder Symon van Wassenaer, die outste monick ende priester ende supprior van desen huyse 1490.

» 43 vs. Obiit Jacop Willemz., die tijmmerman, by ons begraven, onse trouwe vrient ende een milde ontfangher onser broederen, die ons gaf jairlix VIII ℔ ende IIII ℔ om vis te coepen, jairlix, die stoer hiet, tuschen sinte Jan Batist ende Sinte Jacobsdach.

Obiit in Delff Cornelis Pietersz., die lange voer siin doot gaf ons een glas an die noortsyde van ons pant van XII ℔ voer sijn memorie.

fol. 43 vs. Item memorie van Jacob van Wou, heer van desen dorp, ende Johanna sijn huysvrou, sijn kijnderen met den ghenen die hy begheerde. Ende heeft begheert dat men die Octave van Onser Vrou nativitas mit eerwaerdicheyt beghaen sou. Ende heef daertoe den convent ghemaect een heele pitancie in wijn ende witte broet, besprekende daertoe een nobel op een huys in Warmont.

» 44 vs. Obiit heer Thomas, organist van Leyden, XVI ℔.

» 45. Item anniversarium Jacop Dircxz. ende Alijt, sijn huysvrou, eens XIIII ℔ ende een kellick meer dan van vijftich uncien swaer.

» 45 vs. Item obiit Lubbert, coster ende schoolmeester in Leyderdorp, hier begraven, die ons ende die regulieren van Syon by Delff syn erfnamen maecte, voer onse deel heb wy ontfanghen XXX ℔ ende summighe boecken.

» 46. Item obiit meester Mathijs, pastoer van Voerhout, onse trouwe vrient, twie merghen lants in Voerhout.

Is gesturven tot Colen anno XV^{C} XXXVI onse convents sonderlinghe vrient ende weldader meester Pieter Bloemeveen, prior van den Carthuysers aldaer, hy vijftich Rijnsgulden siaers; sijn weldaden staen gescreven in Niedardi episcopi.

fol. 47. Obiit broder Martijn, leke van desen huyse, die was seer expert in curginen enpe in medicinen ende was sijn medebroders behulpelic in wes hi vermocht.

» 47 vs. Marci pape. Is ghestorven heer Jan van Wou, ons fundator, van welke men hier ende van al dat hem toebehoert jarichtijt of houdt.

Item van Bogge, die ons fundamentoers oude vader was, XX ℔ tsiaers van een capelrie, die ons convent incorporeert is.

» 48 vs. Is gestorven te Leyden Jan Jacobsz. brueder Jans vader monick ende priester van desen huyse. Onder ander weldaden heeft hy gegeven twie Rijnsgulden staers ende een glas in onse kerck.

fol. 49. Item obiit Jan Cley, die outste monick in Zibekelo, die eerste prior van desen huys.

» 50. Obiit heer Henrick van Rees, die eerste abt van de reformacie tEgmondt, een glas in onse kerck dwairde van XXVII Rijnsch gulden.

» 51 vs. Obiit Pieter van Haerlem, monick ende priester van desen huys ende vestiarius, dewelcke Sinte Annen outaer heeft duen verschieren, in jaer neghen ende dartich starft hij.

Int jaer XXXVII starf die eerwaerdighe pater broeder Jacop Rijn, van Ley gheboren, ende deuchdelijck gheregeert heeft XXXIII jaer.

» 51 vs. Is gestorven te Amsterdam onse trowe vrient meester Iorijs van Noertich, doctoer in medicinen, een huse te Wassenaer mit vijftien morgen lants ende veel scone boecken, ende was bruer Ian van Noertichs bruer, die hier kellenaer plech te wesen.

» 53. Jan van Romen, leke 1489.

Obiit heer Jan Wouterz., een goedertiren, devoet ende eerbar priester, sinte Liedwy in Schyedam biechtvaer, drie ende vijftich ℔ ende een vergulden kellick.

Obiit Claes Janz. Katrijn voirscreven gheechte man, een glas van X ℔ an die westsyde in ons pant.

Item is ghestorven te Naeldwijc eerwairdighe heer ende meester Jacob Hueck, deken aldair, doctoer in de godheyt, X ℔ Holl. ende twe glasen, een in onse kerck ende 'tander in den monicken reventer, in de waerde van XIIII ℔.

» 53 vs. Anniversarium Laurijs Willemsz. van der Gouwe ende Katrijn Tielmandochter, sijn wijf ende sijns kinderen ende alle wes hem toebehoert, by hondert ℔ totter tymeragie der kerken ende anderhalf ℔ tsiaers tot pietancie.

» 54. Obiit broeder Engelbert van Reynsburch, sestien jair lanck poortier van desen huyse ende was een snyer.

fol. 54 vs. Obiit meester Daem Woutersz. van Leyden, onse later, hier begraven, die ons mit Elizabeth, sijn wijff, gaff een lb tsiaers.

Obiit Gherrijt van Bochorst, donaet professijt van desen huys, die vijf ende XX iaer seer trouweliken ende devoteliken diende in die kocken.

» 55 vs. Obiit Wouter van Voirhout, leeckebroer van desen huys, vuyrich ende devoet, oec mede naerstich om die disciplijn te houden in hem selven tot een leringhe en stichticheyt sijn mede lekebroeders.

Obiit meester Jan Breroede, onse broeder Walravens vader, een cyrurgiin, die onse broeders in haer noot seer gadelic ende helpelic plach te wesen, lange tijt voir sijn doot hij gaff ons twee sulveren pullen voor thoge outaer. Ende van erfnis ontfengen wij van hem C ende XX lb, ende is bij ons begraven.

» 56. Obiit broeder Gherrijt, priester ende monick, gast van buytten, hier begraven.

Obiit devote priester meester Kersten, cureyt van desen dorp, V stuvers tsiaers ende XL lb an gelden ende VIII schoenre boecken.

» 56 vs. Item is ghestorven te Leyden meester Engbrecht, priester, een guet mael ende VII boecken in de waerde van XX lb Holl. Item van den selven noch X lb.

» 57. Obiit broeder Outghert van Haerlem, supprior van desen huys, seech (sic) manierlick ende bequaem, alle man lieff, ende waert een voorgangher ende mijnre des diciplijns, priester ende monick, stille ende vreetsame in sijn ommegang.

Obiit Henrick van Alkema, Goids ridder, onse convents vriendt, bij ons begraven.

Obiit Elizabeth Grauwers, een lb tsiaers tot mandelwerck in der vasten die broeders te geven.

» 57 vs. Is gestorven ende bi ons begraven meester Andries Daemsz., barbierer, die lange tijt by ons te cost ge-

gaen heeft, bi drie hondert gulden van zijnen wegen ontvangen. Men salt convent gheven een halve pitancie ende wittebroet.

fol. 58. Obiit heer Bertolomees, priester, fundator van drie susteren closteren in Leyden, XXVI lb.

» 58 vs. Obiit onse eerwaerdighe senior bruer Claes van Niewerkerc, monick ende priester van desen huys ende die eerste prior van ons convent tZirczee, ende hier een wijl supprior, heef drie schoene boecken ghescreven.

» 59. Memorie meester Henrie, medicus, ende sijn ouderen ende sijn vrinden, mit pitancie in wijn ende broot ende vis.

» 59 vs. Item jarichtijt van Jacob van Wou, heer van desen dorp, een schoen glas in de westmuer van onse kerck, in de waerde van C lb Holl.

» 60. Obiit Reyner van Ommen, schoemaecker, hier ghesonnen mijt eerste broeders van IJselsteyn om dit closter te beghinen, sumwylen melcker ende poortier, nae seer out, een man van LXXIII iair, verdraghen van allen dienste ende wercken, starf hij.

» 60 vs. Obiit Jan Jansz., die onversyen verdranck, melcker van Heemstee, hier begraven waer die steede niet ghewijt en was.

» 61. Obiit die eerwairdighe ende devote priester, heer Jan Ben in Reynsburch, VII houdt lants in Oestgheest by Calmeer ende summighe buycken ende een deel sulveren vaetten tot die kercs behoeff.

Anniversarium des eerbaeren heer Jordaen van Drijl, abt van Egmondt, ons een getrouwe vrient wesende, die in sijn leven sommige tyden onse convent in penningen, in tyenden ende veel ander weldaden gegeven heeft, meer dan drie hondert lb voer sijn ewighe memorie † 1493.

Henrick van Monikedam, pr. n . . . (oudste) onderkelderbewaarder.

BIJLAGE III.

Vers op de colligatie.

Merck ende verstaet o sterflick creatuer,
Want als ons openbairt die scriftuer,
Vint wijt warachtelick bescreven,
Dat verganclick is des menschen leven.
Dat si sterven in ons openbair,
Want ons dat dagelix tuych die doot voirwair.
Cranck, broos ende gheneghen tot sonden
Is die mensche tot allen stonden,
Qualick kan hij dat vleis versmaen
Ende die warachtighe weghe ghaen.
Goet te doen is hem swaer
Ende lastich zeer, als dat is claer.
Dus verdustert, wat hy hem selven nyet helpen en mach,
Maect hy na sijn doot groot ghewach.
Myt grooter druyfheit ende lyden
Ruypt hy iammerlick tot allen tyden,
Want ons arme sondighe menschen,
Dyen sij Goods rijck toewenschen,
Weenende synen noot harde zeer,
Opdat hem ontferm God onsen Heer,
Ende te sijn altoes mijt Gode verblijt,
Weesende van allen sonden vrij ende qwijt.
Zekerlick, na mijn verstant,
Sy waren gharen int ander lant.
Indien dat si hoer crancheit aldus claghen,
Soe laet ons mijt hoer die laste draghen
Mit bidden, mijt vasten, mit goede wercken,
Daghelix te gaen in Goedes kercken,
Hoer te ghedencken uyt rechter mijnnen,
Opdat si moghen der ewighe blyscap vinden,
Ende hoer God den Vader
Ghedachtich sye ende barmhartich allegader.
Voer malkander, hoert ende verstaet
Laet ons bidden, dat is mijn raet,
Opdat wy hiernamels syen behouwen
Ende God moghen in blyscap anschouwen,

Want, als ic voer hebbe gheseit,
Cranck is ons leven nae die menslicheit.
Om des te doen trouwelick uyt allen naci
Soe hebben wy ghemaect een colligaci
Mit een broerscap, minlick ende warachtich,
Om te sijn malkander na der doot ghedachtich
Ende te verlossen haestich die ziel
Uyt dat helsche wreede vier, oft zoe gheviel,
Municke ende oec mede conversen
Van der oirde van Cystersen.
Voert soe hoert of leest, ghy sult verstaen,
Wat condicie ghij hierop sult angaen.
Als ons is openbair ghedaen,
Wie dat is van aertrijck gheghaen,
Die in ons broederscap is ghenomt,
Sonder toeven, als dat comt,
Nae dat die tijt gheft punt
Ende ons God ons leven gundt,
Sal wy doen een singhende mis,
Monick of convers, wie hij is.
Voert sye des meede oirkond
Dat wy sullen doen een vol maenstond
In vighelien ende missen tesamen,
Als ons dat best sal beqwamen.
Ende opdat hy mach mijt Goede weesen,
Sal elck priester drie missen leesen
Ende die ghyen priester en syen
Sullen leesen een souter, als ment hoer ontbyen.
Die conversen desghelijck
Sullen lesen een yghelijck
Een souter mijt misereren naet ghetal
Dat die souter mijt salmen uytwijsen sal,
Of paternoster driewarf hondert,
Wes nyet en verwondert.
Die doer leeft mijt wyser sijnnen
Ende is ghewondt mijt Goedes mijnnen.
Oeck hoer namen sal men scriven
In dit boeck ende daer sullen bliven,
Opdat men se jairlix mach leesen
Ende hoer meede ghedachtich weesen.

Voert ons leeckebroeders meede
Van desen huys, mijt Goodes vreede,
Donaet gheprofessijt of nyet geprofessijt,
Mijt desen graci sonderling ghebenedijt,
Tot desen broerscap wy vergharen,
Opdat haer God ewich wijl verclaren
Ende verblyden hoer nae horen doot,
Verlost uyt druck, uyt lyden, uyt alre noot.
Na hoer vermoghen sul si leesen,
Nyet uyt anxt of uyt vreesen,
Mer uyt rechter godliker mijnnen
En souter devoet als si tijt vijnnen,
Dat is een paternoster driehondert warf geseit,
Als den conversen is voerbereyt.
Oeck sye des mede ons allen oirkond,
Soe wie uyt sijns hartzen grond,
Gheestelick of wairlick weesende,
Sijn lyefte ende mijn ons is bewijsende
In sijnen leven, sijck of ghesondt,
Ende dat verdient mit weldaden boven tyen pondt,
In dit boeck sal beschreven weesen
Ende hoer namen sal men jairlix leesen,
Weesende altoes in onsen daghelixe ghebedt
Ende ghelijck ons broeders hier in gheset,
Myt jarichtijt ende memori
Om te vercrighen die ewighe glori
Ghesuvert van sonden clair
Ende weesen mijt Goede voirwair
Hyer namels in dat hemelsche rijck,
Dat ons God gun alle ghelijck.
Amen.

Dese broederscap voerscreven
Hebben ghemaect ende ghegheven
Drie cloesteren van deser colligaci
Ghesticht, ghefondiert in Godes graci,
Als IJselsteyn, Zibekoloe ende Warmondt,
Welck ons is clair ende oirkondt.
Om dit te vestighen ende te stijven
Hebben si ontfanghen ende ghegheven brieven

Van malkander mijnlick
Gheselt mijt der conventen zeghelen kenlick,
Tot een tuych der waerheit
Afghesneeden ewelick alle valsheit.
Desen wingardt, aldus gheplant,
Heeft uytghespreyt haren wingardrant
Ende heeft haer glori verbreit voert meer
Myt blolis [1]) schoen, mijt vruchberheit zeer.
Van haer sijn vruchbare ende schone loten
Mijt welrukende bloemen uytghesproeten,
Ende hier ofghesneden
Sijn weder gheplant in anderen steeden.
Sy bloyen schoen, sy draghen vrucht,
Ghelijck sterren dracht die lucht.
Haer wijn is clair,
Des weet voirwair,
Si doet in Godes mijnne staen
Ende mijt roeck mijt smaeck den duvel angaen.
Si bernt ooc mijt soetticheit
Afnemende alle duvels druyfheit.
Si doet alle qwaetheit ende ghulsicheit verderven
Ende die ewighe glorie verwerven.
Si doet sterven als men sterven sal
Ende te wanderen die weeghe smal
Vry ende onversaecht, sonder deeren,
Tot Ihesum Cristum, die Heer der Heeren,
Die seide ende leerde,
Doen hy dat volck bekeerde,
Ic ben die warachtighe wingairdt.
Want si dan vrucht hebben ghebairdt
Ende blomen mijt vruchten draghen,
Soe sel si weesen verenicht ten ewighen daghen
Mijt haren stam voirgheseit
Om te werven die ewighe salicheit.
Sy ende alle, dat van hoer comen mach,
Sal weesen in dit ghelach,
Als is gheseit ende gheordiniert.
Ende mit brieven is ghesigilliert.

---

1) Blolis, waarschijnlijk voor: bloeisel.

Dese broerscap mijt caritaten
Te houden trouwelick sonder haten,
Al ist dat hoer verscheit die steede,
Nochtant sul si weesen verenicht in vreede
Om te coemen in die hemelsche stee,
Daer altoes bloyet die ewighe vree
In Ihesum Cristum, die warachtighe wingairdt,
Die den rechtvaerdighen by hem vergairdt
Ende mijt den nuwen wijn versaet,
Dien hy schenct mijnlick sonder maet,
Ende scrivet bij hem horen namen
In dit boeck des ewicheits, amen.

WESTERBLOKKER, OOSTERBLOKKER EN SCHELLINKHOUT.

West-Friesland! het oude gebied der erfvijanden van Holland, het tooneel van zooveel mislukte krijgstochten en bloedige worstelingen! Hier vond zoo menig wijd vermaard edelman een roemloozen dood. Hier zonk zoo menig zwaar geharnast ridder met zijn gepantserden hengst in het verraderlijk moeras. Hier zijn twee graven van Holland met knuppels doodgeslagen. Hier woonde het ontembaar ras van stoute stroopers, door geen dapperheid of krijgskunst te overwinnen, zoolang zij bleven op hun eigen terrein en zich niet op den vasten geestgrond waagden; door geen burchten te beteugelen; alleen te genaken en te bedwingen, als èn zoolang het ijs hunne poelen en meren bevloerde [1]).

De mededeeling dezer regels heeft niet ten doel de oude stam-veete op te halen, maar de tegenstelling te doen uitkomen van den vroegeren tijd met den tegenwoordigen, waarin Holland, Kennemerland en West-Friesland thans broederlijk samenwonen onder denzelfden bisschoppelijken kromstaf en denzelfden koninklijken schepter. Tot verontschuldiging van West-Friesland strekke, zegt Wilhelmus Procurator, dat het door ontwetendheid misleid is geworden, toen het den Graaf van Holland en Roomsch-Koning, den verdediger der geheele Christenheid, totius Christianitatis propugnatorem,

---

1) J. Craandijk en P. Schipperus: *Wandelingen door Nederland,* 1879.

van het leven beroofde[1]). Eenmaal met de Graven verzoend toonden de Westfriezen zich trouwe aanhangers van het Gravenhuis.

West-Friesland is ongeveer dat gedeelte van Noord-Holland, wat gelegen is tusschen de steden Alkmaar, Schagen, Medemblik, Enkhuizen en Hoorn. Het bevatte de drie laatstgenoemde steden en een 40-tal dorpen. Onder staatkundig en kerkelijk opzicht heeft het jaren lang een afzonderlijke positie in ons vaderland ingenomen. Toen de West-Friezen zich na hardnekkigen wederstand aan de Graven van Holland hadden onderworpen (1297), werden zij niet bij Holland ingelijfd, maar bleven daarvan administratief gescheiden; zij erkenden de Graven niet als Graven, doch slechts als Heeren van West-Friesland. Tijdens de republiek beproefden zij te vergeefs om als afzonderlijk deel in de Unie opgenomen te worden, zij werden met Kennemerland en Waterland als Noorderkwartier van Holland aangemerkt, ofschoon de naam behouden bleef: Staten van Holland en West-Friesland[2]). Wat het kerkelijke betreft stond West-Friesland niet rechtstreeks onder den bisschop, doch onder het Domkapittel van Utrecht, het vormde een aartsdiakonaat. De prelaat, die aan het hoofd daarvan stond, gewoonlijk een kanunnik van het domkapittel, oefende in zijn gebied de bisschoppelijke rechtsmacht uit, en heette proost van West-Friesland. De verhouding van de proostdij tot het bisdom was in 1128 door bisschop Godebald geregeld. In later tijd resideerden de proosten gewoonlijk te Hoorn.

---

1) *Chronicon*, uitgegeven door Mr. C. Pijnacker Hordijk, 1904, bl. 23.

2) In de 18de eeuw moest de Aartspriester van Holland voor zijne benoeming ook de goedkeuring hebben der Staten van West-Friesland: tendit Hornam ac ibi sese praesentat Commissariis, tumque suo munere fungi valet. *Bisschop. Archief.*

Eigenaardig was de ontwikkeling van het stadsrecht in deze streek. Had reeds Floris V aan Medemblik, Willem V aan Enkhuizen en Hoorn stadsrecht verleend: onder Willem VI kwam eene volkomene reorganisatie van West-Friesland tot stand, die tengevolge had, dat het in zijn geheel stad werd [1]).

Drie à vier dorpen werden vereenigd en namen dan als stadsnaam den naam van een der dorpen, waaruit ze bestonden. Zoo verleent Willem VI in het jaar 1413 op Onze-Lieve-Vrouwendag (2 Febr.) ook aan Westwoud, Ooster- en Westerblokker „om menigen trouwen dienst „een gemeen vrijhede ende poort-rechte, in manieren, „dat dese dorpen also wijde als haere banne gaen „eenen vrijhede ende een stede wesen sullen, geheeten „Westwoude" [2]). Binnenwijzend werd in 1492 door Maximiliaan als vierde bij de stede van Westwoude gevoegd. Men moet echter „stad" niet nemen in de tegenwoordige beteekenis van dit woord; in de middeleeuwen beteekende het eenvoudig de oprichting eener zelfstandige hooge vierschaar door de opheffing van de schepenbanken der afzonderlijke dorpen en als gevolg daarvan betere samenstelling der rechtbanken. Met het stadsrecht begiftigd ontving Westwoud ook de bevoegdheid om keuren te maken, waarvan het een ruim gebruik heeft gemaakt.

Die keuren zijn onder den naam van: *Westfriesche Stadrechten* uitgegeven door Mr. M. S. Pols in de Werken der vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsche recht, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1885—'88, 2 Dl. In dit boek heeft de schrijver na eene degelijke inleiding de keurboeken van eenige West-Friesche steden laten afdrukken naar de beste

---

1) Zie Mr. M. S. Pols: *Westfriesche Stadrechten*, I, XVII.

2) Van den Hoof: *Privilegien en Handvesten van West-Friesland.*

handschriften. Hieronder bevinden zich ook de keuren van de stede van Westwoude met haar toebehooren Ooster- en Westerblokker, welke de schout, schepenen en raden gemaakt hebben tot nut van de poorters in het jaar 1415, alsook die van Schellinkhout. Uit die inleiding en uit die keuren heb ik eenige bijzonderheden omtrent het kerkelijk leven van deze dorpen ontleend.

De keuren van Westwoude cum annexis bestaan nog in zeven verschillende handschriften, waarvan er twee berusten in het Oud-archief van Blokker. Het handschrift, dat aan de Koninklijke Bibliotheek behoort, is geschreven door heer Symon Lambertz. van Muderberch, altarist [1]) of kapelaan in Binnenwijzend; dat van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden door broeder Dirk Meyn, regulier van het klooster in Heilo.

De keuren van Schellinkhout zijn bewaard in vier handschriften, waarvan echter geen enkele in het archief der plaats berust. Drie dezer handschriften zijn geschreven omstreeks 1550 door Jan Cornelissen van Warmenhuysen, anders genoemd Jan Speck, priester en altarist te Heensbroeck, later in 1567 priester, schoolmeester en koster te Opdam. (Verg. Pols, II, 281, 333).

De steden waren trotsch op hunne Privilegiën en Handvesten en bewaarden ze met de uiterste zorg. Ter veiliger bewaring werden zij dikwijls toevertrouwd aan kerken of kloosters, zooals die van Leiden aan de abdij van Rijnsburg [2]). Of ook Westwoude cum annexis hare handvesten in de kerk bewaarde weet ik niet, maar wel deed dit Hoogwoud; en desniettegenstaande werden in den winter van 1536 „alle haire privilegien heymelijcken ende diefachtigh in der nacht uyt de kerck

---

1) Altarista, altarister, altariensis = sacellanus; Du Cange, in voce.
2) Dr. G. Schotel, bl. 12.

gestoolen, hoewel deselve vast ende wel geslooten lagen in de kercke tot Hoochtwoude in een stercke kiste, daeraen hangende seven vaste slooten die al te samen met crachte daerof gebroken waren, ons presenteerende alle die copien van dien geautentiseert by Klaes Pietersz. Camerlinck, altarist tot Hoochtwout".

Ziehier eenige bepalingen uit die keuren, welke meer het kerkelijk leven raken. Om poorter te worden, als men geen geboren poorter was, moest men den poorter-eed afleggen en een geringen ingang betalen aan Schout en Schepenen met eene kleine gift aan de kerk: „een „ouden Hollandschen gulden, ende den heyligen kerk „een pont was." (Keurboek van Westwoud No. 37). Zegde iemand zijn poorterschap op, dan moest dit in de kerk op een Zondag onder de Hoogmis afgekondigd worden of in een buurrecht geschieden. Voordat er een raad- of rechthuis was, hadden vele afkondigingen, die de burgerij betroffen, in de kerk plaats of bij het kerkhof. Graaf Willem IV gaf of bevestigde bij genoemde handveste van 1413 voor de stede Westwoude het privilegium de non evocando, d. i. het recht, dat de Proost of Deken van West-Friesland geen poorter mocht dagen buiten diens Zeenstoel, d. i. anders dan in de parochiekerk waartoe hij behoorde of binnen de vrijheid. Ditzelfde voorrecht had reeds in 1398 de Proost van West-Friesland, Kardinaal Franciscus, priester van St. Susanna, aan Enkhuizen, en zooals van Heussen en van Rijn zegt, ook aan de andere West-Friezen verleend; doch het is niet altijd nauwkeurig onderhouden [1]).

1) Franciscus, sanctae Susannae presbyter, Cardinalis ac Praepositus Praepositurae Westfrisiae ..... parochianis oppidi de Enchuysen ..... ut nulla personarum dicti vestri oppidi extra immunitates ecclesiarum parochialium seu ..... dicti oppidi ..... evocetur ..... tenore praesentium indulgemus. Van den Hoof, *Privilegiën*, bl. 17. Van Heussen en v. Rijn, *Kennemerland*, II, 361.

De kerkvoogdij was een stedelijk ambt; de kerkvoogden, kerkmeesters of kerkfabriekmeesters waren belast met het beheer der kerkelijke goederen, met het onderhoud der kerken, het bekostigen van den eeredienst en het innen der inkomsten; deze werden grootendeels door omslagen gevonden. Om het kerkgeld in ontvangst te nemen hielden de kerkmeesters jaarlijks zitting in de kerk; de deuren moesten dan drie dagen openstaan; wie de deuren toeluikte, verbeurde een pond boete (Keurboek van Schellinkhout No. 53). Zij werden jaarlijks gekozen door de Schepenen en Burgemeesters of Raden in overleg met den pastoor en deden rekening en verantwoording van hun beheer, gelijk te lezen is in de keuren van Westwoud: Item zoo zullen de Raden en Schepenen alle jaren in Oosterblokker [1]) vergaderen op Witte Donderdag en kiezen voor elke kerk twee kerkmeesters, zoowel in de Binnenwijzender kerk als van de andere kerken bij de meeste stemmen (No. 49). De kerkvoogden zullen hunne rekening van inkomsten en uitgaven doen tusschen Goede Vrijdag en ons Heeren Hemelvaartsdag en dit aanzeggen op een Zondag te voren onder de misse. De oude kerkvoogden moeten den nieuwen geen schuld overleveren, eer dat zij ruimen, op een pond boete. (No. 60 en 63).

Aanvankelijk waren de kerkmeesters ook met de armenzorg belast, en in Westwoud vind ik hen nog aangewezen voor het innen en beheeren der armengelden: de kerkmeesters zullen geen kerkeland of armekinderenland langer verhuren dan een jaar (No. 115), doch daar men in Schellinkhout en andere steden armenvoogden aantreft, zullen deze naderhand ook wel in Westwoud benoemd zijn. Dit leid ik hieruit af, dat

---

1) Ook in Oosterblokker hield men de rechtsdagen, niet in Westwoud.

er wel een weeskamer of collegie van weesmeesters was: item zoo zullen de burgemeesters alle jaren kiezen vier weesvoogden (één oude zal alle jaren blijven) welke alle goederen der weezen zullen regeeren, een in Westwoude, een in Binnenwijzend, een in Oosterblokker en een in Westerblokker (No. 103). In de keuren van Hoorn wordt gewag gemaakt van schoolmeesters, kosters en orgelspelers, die alle jaren op Dinsdag na Paschen op het stadhuis hunne sleutels moeten inleveren op verbeuren van hun dienst (No. 134) en in de nieuwe keuren van het jaar 1528 wordt er gesproken van een jongenskoor: alle knechtgens, oud 15 jaar en daar beneden, zijn gehouden in de groote school ter schole te gaan „tot eer ende onderhoudenisse van den chore." (No. 114).

De vierschaar werd oudtijds gespannen in de open lucht, gewoonlijk voor of op het kerkhof, om, als het weder daartoe dwong, haar in de kerk over te brengen, „bij de kercke op vive en twintich roeden van den kerckhove"; daar werd ook het geestelijk recht „bezeten". Later gebruikte men daarvoor de raadhuizen of stedehuizen. De godsoordeelen, zoo zij bestaan hebben, zijn vermoedelijk reeds vroeger in onbruik geraakt, daar er in de West-Friesche rechten geen melding van gemaakt wordt. De eed werd als bewijsmiddel in rechten aangewend, vooral als onschuldseed: wie vecht binnen de stede van Westwoude, die zal zich verontschuldigen met zijn rechterhand op te houden en te zweren (K. v. W. No. 109). Enkele sporen van eene Zondagswet vindt men in de keuren; zoo wordt op Zondagen en merkelijke vierdagen in Westwoud verboden het verkoopen van bier, behalve aan den reizenden man, alsmede het spelen in het openbaar, kolven, kaatsen, klootschieten vóór elf ure voormiddags. Wat de overtreding daarvan betreft,

wordt er bijgevoegd: „wat den jongen doen, an den ouden te verhaelen, ofte die geen goet en hebben, an haer lichaem." (No. 124 en 128). Wie de mis, predikatie of eenigen dienst Gods belet, verbeurt drie pond (No. 99). Verder zijn er eenige bepalingen tegen het dobbelen en spelen met teerlingen, (No. 73 en 74); tegen ongeijkte maten en schepelen (No. 15 en 16), tegen het vogeltrekken en katkneppelen en op andere wijze mishandelen van dieren bij wijze van spel (No. 139).

Enkele bepalingen tegen de weelde treft men in de keuren aan: aan het lijkmaal mochten slechts de naaste leden der familie en de naaste buren deelnemen. Om den toeloop en het onthalen in de sterfhuizen te beperken mochten alleen diegenen binnenkomen, die mede betalen wilden aan de uitvaart, maandstond en jaargetijde en men mocht aan de vrouwen of kinderen geen wijn schenken of koek presenteeren. Bij het trouwen mochten naast bruidegom en bruid slechts vier personen in het koor plaats nemen. Op Nieuwjaarsdag mocht men anderen niet onthalen: item soe sal nyemant op Jaerdach teren mogen dan op eyghen buel (K. v. Sijbekarspel No. 56).

Niemand mag koopen of verkoopen in de kerk of op het kerkhof (Keuren v. Grootebroek No. 192); niemand eenig kwaad doen in de kerk hetzij met snijden of anders of buiten aan de kerk of aan den muur van het kerkhof (K. v. Schellinkhout No. 9); niemand mag de klok luiden dan op bevel van den priester of koster (Sch. No. 10); niemand mag op het kerkhof schieten met bogen noch met bossen (Sch. No. 14); niemand mag op de kerkhoven smijten, slaan, kerkglazen ingooien of eenige rebelligheid bedrijven, noch zand of steenen uit de kerk halen, ook geen beesten op het kerkhof

laten loopen (W. No. 120). Het is verboden met honden in de kerk te komen onder den dienst (Sijbek. No. 96), in de kerk of op het kerkhof te dobbelen, kaatsen of andere boeverijen te bedrijven (Burghorn No. 16), kleeren te bleeken of daar op te hangen om te droogen (Hoorn No. 72), onder het sermoen in de kerk te kallen, babbelen of anderen onlust te maken (Hoorn n.k. No. 65).

Met de processie van het H. Sacrament in Schellinkhout moesten de schout, zeven schepenen, de burgemeesters, de kerkmeesters, de armenvoogden en de bode „naest den Sacramente gaen", op verbeuren van vijf stuivers. (Nieuwe Keuren, No. 23).

De boeten wegens de keuren beloopen „gaen an drien, die een helft totter burgemeesteren ende scepenen behouf ende die ander helft tot mijns heeren [Graven] behouf". Doch van de boeten der kerkkeuren „sal die scout mit dat gherechte hebben die twee deel ende die kerck die darde part". (Schellinkhout, N. K., No. 24 en No. 12).

Wapenen mocht men niet dragen, wel gewone messen, maar in Hoorn mochten ze niet langer en breeder zijn dan het monster, dat aan de kerkdeur of voor het raadhuis hing (H., No. 165). Die messen kwamen somtijds te voorschijn bij verschil van gevoelen in het gezellig verkeer, ook vlogen in de tavernen weleens de kannen of haar inhoud door de lucht; vandaar strafbedreigingen tegen het trekken van messen in arren moede op een ander (W. No. 110), tegen het verwonden van iemand (S., No. 79), het slaan met vuisten en stokken (S., No. 58), het werpen met kannen in toornen moede (W., No. 88) en het begieten met bier (W., No. 112).

Als er doodslag had plaats gehad, mocht het lijk

niet ter kerke gebracht of begraven worden, voordat er met de onschuldige bloedverwanten vrede gesloten was. (W., No. 52).

Ter toelichting van dit eigenaardige rechtsgebruik, het bewaren van het lijk bij doodslag, diene het volgende:

Occiso homine ..... occisum corpus non sepeliebatur a suis, sed suspensum in loculo servabatur et desiccabatur in domo, quousque etc. *Apes* Thomae Cantipratani; Douai. 1627, 2de Boek. Het lijk moest bewaard worden, totdat het bij het proces over den doodslag had gediend. Oudtijds moest het lijk, later tenminste de rechterhand bij de rechtsvordering voorgebracht worden. In het Sticht van Utrecht ging dit in den tijd van Thomas Cantipratanus nog zoover, dat menige doodslag er onvervolgd en ongestraft bleef, omdat de doodslagers het lijk hadden weten te verduisteren. Dit getuigt de Roomsch-koning Karel IV uitdrukkelijk in een brief (v. Mieris II, 763), en het komt overeen met hetgeen in de willekeuren van Amersfoort (§ XLV) wordt voorgeschreven. Uit hetzelfde rechtsgebruik verklaart ook Wilhelmus Procurator, dat de Westfriezen het lijk van den verslagen graaf Willem II zoo zorgvuldig verborgen gehouden en elkander bij eede beloofd hadden, het graf aan geen vreemde te zullen wijzen: sed ut super tali negotio (crimine laesae majestatis) major excusatio necnon aliqualis palliatio haberetur, si corpus ostendi non posset, facta est inter Frisones compromissio et affirmata conjuratio, quod nunquam aliquis eorum corpus proderet. (Chronicon bl. 37) [1]).

Vóór de 15de eeuw treft men in Westfriesland geen adel of heerlijkheden aan, het waren vrije, geen heerlijke

---

1) Verg. Robert Fruin's *Verspreide Geschriften*, VIII, 147.

dorpen, die rechtstreeks onder den Graaf stonden, van daar het gezegde van Graaf Willem III: ik ben hier alleen de meester, hujus populi solus sum dominus. Van daar ook dat de begeving der kerken oorspronkelijk aan de Graven hoorde; de pastoors werden door hen benoemd en door den Proost van West-Friesland bevestigd; zij werden door de parochie onderhouden van de opbrengst van tienden of andere inkomsten, die hun door de gemeente werden toegewezen. Overigens worden de priesters en pastoors slechts zelden en dan nog maar terloops in de keuren vermeld. Vóór de 15de eeuw bezaten de kerken geen goederen [1]), en waren er, naar het schijnt, zelfs geen kloosters. Leem, hout en riet waren de hoofdbestanddeelen van de huizen. De bevolking hield zich onledig met landbouw, veeteelt, zuivelbereiding, zeevaart en visscherij. Door de haringvangst en den uitvoer van boter en kaas was de toestand in West-Friesland in de eerste helft der 16de eeuw veel voorspoediger dan men zich gewoonlijk voorstelt, en volstrekt zoo gering niet als de Informatie van 1514 dien doet vermoeden. Op het laatst van de 15de eeuw, was ook de ooftteelt hier beoefend geworden en heeft insgelijks veel tot de welvaart van deze streek bijgedragen. In den Bangerd [2]), tusschen Westerblokker en Zwaag gelegen, is zij het hoofdmiddel van bestaan.

„Men heeft gewaagd te gissen, zegt de hoogleeraar „F. Pijper [3]), dat de aanwezigheid der meestal zeer „ontwikkelde Windesheimsche kloosterlingen van O. L. Vr.

---

1) Dr. H. Blink: *Geschiedenis van den Boerenstand en den Landbouw in Nederland,* Groningen, J. B. Wolters, 1902, I, 127.

2) Bangerd is gaarde, tuin van den ban of het rechtsgebied, hier van Westerblokker.

3) *Archief voor Ned. Kerkgeschiedenis,* D. V, bl. 231.

„ten Nieuwlicht niet zonder invloed zal geweest zijn op „het ontstaan van dien tak van tuinbouw, die aan dit „oord tot op onze dagen een eigenaardig karakter „heeft verleend nl. de ooftteelt.” Velius, de Hoornsche kroniekschrijver gewaagt hiervan echter niet. Hij zegt dat de eerste aanleg der fraaie beplanting van den Bangerd werd begonnen in het jaar 1469 door een burger van Hoorn, Jan Heesjes genaamd (Velius, bl. 84).

Op de kweekerijen van aalbeziën heeft de zoetvloeiende dichter Claas Bruin, zegt Velius, eenige fraaie verzen gemaakt. Laten wij even naar zijn lofzang luisteren [1]):

Hoe heet deez' streek, zoo net en dicht bewoond?
Het is *de Streek*, dit hebt ge wel geraden.
Bekoorlijk zijn deez' schoone wandelpaden,
o Lommerijk gewest, vol lieflijkheid!

'k Beschouw daar weer den ooievaar, dien slokker:
Ginds staat hij op de kerk van Westerblokker.

Ziet daar den hof waarvan ik heb gewaagd;
De Bangerd is 't, die ieders oog behaagt.
Betoovrende en verbazende bosschage!
Wie ziet zich zat aan de aalbesloofplantage,
In hof bij hof vol vruchten, wit en rood!
Zwijg juwelier van 't blinkende kleinood,
De gloeiende en doortintlende robijnen,
En 't blank agaat; hun luister moet verdwijnen
Bij al dit schoon, daar 's kunstenaars vernuft
In 't slijpen van uw berggesteent' voor suft.

Is 't oog voldaan van 't weergaloos vermaak;
Men gunn' 't dan op zijn beurt ook aan den smaak,
Dien elk, hoe kiesch en lekker, moet beminnen.
De hovenier heeft ons gewenkt, treed binnen.

Geen ananas daar d'Indiaan op boogt;
Geen sinaasvrucht, die Portugal verhoogt;
Geen druif, geen vijg, waar Spanje mee wil pralen,
Kan bij den smaak der rijpe aalbes halen.

---

1) Claas Bruin: *Noordhollandsche Arcadia*, 1732.

Haar zoet, gemengd met een bekoorlijk zuur,
Is 't eelst geschenk der kweekende natuur,
Die het dorstig hart kan van zijn druk genezen.
Haar sap verkwikt de kranken, reeds verwezen.
Vooral in ons gewest groeit deze plant,
Waar deze plaats met recht de kroon van spant,
Want de aalbes wordt hier 't smakelijkst gevonden.

Bloei, Bangerd, bloei met al uw klaverweiden
En akkers vol van granen, menig jaar;
Uw aalbes-bosch verrijk' zijn eigenaar
En doe hem nooit om Atlas boomgaard wenschen.
Traag moeten uw plantagiën verflensen.
Groei, Bangerd, groei, 'k neem deel in uw belang;
Geen oorlogskreet make u bevreesd of bang.

Reeds vroeg werd het Christendom in West-Friesland verbreid. Onze eerste geloofsverkondigers de H. Wilfridus, Willibrordus, Wulfrannus, Werenfridus, Adelbertus enz. hebben daar gepredikt. Zoo zullen de huislieden van het Schoutambacht Westwoude reeds vroeg aan de weldaden van het Evangelie zijn deelachtig geworden, doch behalve de bijzonderheden, die in de keuren en handvesten zijn vermeld, is er omtrent deze plaats niet veel over dien Roomschen tijd geboekt.

In 1392 werd er onder het rechtsgebied van Westerblokker een klooster gesticht door de Regulieren-kanunniken van den H. Augustinus, behoorende tot de kloostervereeniging van Windesheim. De stichters daarvan waren twee leerlingen van Geert de Groote, de priesters Gerard van Hoorn en Paulus van Medemblik. Het werd genoemd Onze-Lieve-Vrouw ten Nieuwlicht en was bekend om zijne milddadigheid. (Chronicon Windeshemense 1886).

Bij handveste van 29 September 1444 beloofde Hertog Philips I als collator der kerken van Westwoud, Oosteren Westerblokker, dat hij aan die kerken geen pastoor zou geven dan die zelf haar zou bedienen; mocht de

benoemde ze (later) niet willen bedienen, dan moest hij in zijne plaats een ander bekwaam priester stellen. (Priv. v. West-Friesland).

De ontevredenheid onder het landvolk over den druk der belastingen verwekte in 1426 een opstand van de Kennemers en West-Friezen, naderhand in 1491 den bekenden opstand van het kaas- en broodvolk, die echter bedwongen werd door Albert van Saksen, veldheer van Maximiliaan. Den opstandelingen werd eene boete opgelegd. Doch Westerblokker werd reeds in 1492 met eenige andere dorpen voor een derde ontheven van de contributie, wegens de commotie van het kaas- en broodvolk opgelegd.

In 1508 braken in Westerblokker op Sint-Gallusdag, zoo verhaalt Claas Bruin, verscheidene dijken door, waardoor alles hier in den omtrek onder water geraakte.

In het jaar 1475 werd in den Bangerd onder Westerblokker een klooster gesticht van vrouwelijke Tertiarissen of zusters van den derden regel van Sint-Franciscus door een rechtsgeleerde Mr. Gerrit en twee niet vermelde priesters. Het werd genoemd Bethlehem. Later namen de zusters onder invloed van de Windesheimer Congregatie den regel van Sint-Augustinus aan. (Th. Velius: Kroniek van Hoorn bl. 97). De statuten van dit klooster bestaan nog in een schoon Hollandsch handschrift, dat in 1895 door prof. J. H. Gallée is afgedrukt in het Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis. Op het jaar 1494 tref ik den eersten pastoor aan, nl. Heer Andries Claesz., die toen 30 jaar oud was en in 1502 hier nog den herdersstaf voerde, want hij onderteekent in dit jaar een koopbrief (in het parochiaal archief berustend), waarbij Katheryn Dircks Dochter en Alyt Dircks Dochter, zusteren van Amsterdam, bekennen verkocht te hebben een stuk land aan de Regulieren

van O. L. Vr. ten Nieuwlicht in Westerblokker. „Ende „om meeren sekerheit, soe heb ic heer Andreas Claesz., „Pastoer van Westerblocwer, mijn segel mede an desen „brief gehangen."

Burgemeester was toen Pieter Wiggerszoon, oud 45 jaar. In het geheele Schoutambacht, Westwoud, Binnenwijzend, Ooster- en Westerblokker, waren 152 haardsteden, waarvan 60 door arme lieden bewoond werden. De ingezetenen „generen hem metter koe principalicken „ende hanteren een weynich zaylandts." Onder Hertog Karel († 1477) was de nering driemaal beter, zij hadden toen 192 haardsteden; nu was het een slechte tijd wegens de natte jaren, waardoor vele koeien gestorven waren, en wegens de oorlogen, schattingen en andere oorzaken [1]).

In 1514 was hier pastoor Jacob Stalpaerd, die echter volgens van Heussen en van Rijn in 's-Gravenhage woonde. De bediening werd waargenomen door Sybrand Mathijszoon, vicecureyt (onderpastoor) of ook wel vicaris genoemd, daar hij in de parochiekerk van Westerblokker eene vicarie, een officie ter eere van het heilig kruis, bezat. Deze Sybrand Mathijszoon wordt in 1515 pastoor, daar de Proost van West-Friesland Gerardus van Zoudenbach in dit jaar verlof geeft, dat Jacob Stalpaerd, pastoor der parochiekerk van Westerblokker en Sybrand Mathijszoon, die een officie ter eere van het heilig kruis in die kerk had, hunne bedieningen met elkander mogen verwisselen [2]). De Burgemeester heette Claes Janszoon. Er waren 45 haardsteden en 190 communicanten. „Zy „generen hemluyden mit koijen, lantneringe, mit visschen ende ten harinck te vaeren." Het dorp is groot 686

---

1) R. Fruin: *Enqueste ende Informatie*, 1494, bl. 21.

2) *Verzameling van onuitgegeven brieven van A. Drakenborch*, bl. 477.

morgen, waarvan 165 morgen aan eigenaars uit het dorp behooren. Van de overige 521 morgen behooren 50 morgen aan de Reguliers van Westerblokker, 40 aan de armenvoogden, 37 aan de Begijnen, 14 aan de weesvoogden, 14 aan het gasthuis, allen van Hoorn. De overblijvende 366 morgen behooren aan de poorters van verschillende steden en dorpen. De genoemde geestelijke personen en poorters hebben voor het meerendeel het land zelven in gebruik; de inwoners van Westerblokker bezitten ruim 300 morgen van de 686 in eigendom en huur. Het beste land doet 80 Rhijnsche gulden in koop en 4 in huur; het andere naar advenant [1]). De parochiekerk had tot patroon den H. Aartsengel Michaël. De pastorie had omtrent 9 morgen lands, die ieder 4 Rhijnsche guldens opbrachten. Alles gerekend bedroegen de inkomsten jaarlijks 50 Rhijnsche guldens. Er was geen pastoorshuis. Het kosterschap, dat ook ter begeving van de Graven stond, werd in 1514 bekleed door Maarten Pietersz., die te Hoorn woonde en bij afwezigheid jaarlijks een pond genoot. Aan gemeld ambt waren 4 morgen lands gemaakt [2]).

Daar er in de prepostituur of proostdij van West-Friesland meer heilige dagen waren dan op andere plaatsen in het bisdom van Utrecht, zoo bepaalde op 29 November 1524 de bisschop van Utrecht, Hendrik van Beieren, de deken en het kapittel van Utrecht, en Marcus de Wese, aldaar kanunnik en proost van West-Friesland, dat voortaan slechts verplichting van mishooren zou zijn, doch geoorloofd te werken op deze heilige dagen: St. Blasius, Agatha, Gregorius, Gertrudis, Ambrosius, Joannes ante portam Latinam, Margaretha,

---

1) R. Fruin: *Informacie* 1514.

2) Van H. en v. R. *Oudheden van Noord-Holland*, bl. 473.

Divisio Apostolorum, Augustinus, Hieronymus, Lucas, undecim millium Virginum, Cecilia, Clemens, Barnabas en Lucia — zonder iets tegen den Deken daaraan te verbeuren. St. Marcus Evangelistdag en Allerzielendag zal men vieren en daarop niet werken in den voormiddag, totdat de dienst Gods en de Misse uit zijn. Wij bidden en vermanen in den Heer, onzen eerwaardigen heer, Heer Jan Michiel Waldorian, onzen medebroeder en kanunnik, die nu in de Prepondituur van West-Friesland deken is, dat hij dit aan onze onderzaten wil verkondigen met goede manieren [1]).

In 1532 was er een geschil tusschen de burgemeesters van Westwoud, Binnenwijzend, Ooster- en Westerblokker te eener zijde, en de pastoors dier dorpen te anderer zijde over het geldelijk aandeel, dat deze laatsten van de melk mochten trekken. Van den uitslag staat alleen opgeteekend: „in Binnenwysent sal die pastoer hebben „van die melck V gulden die summa". (Keuren van Westwoud, No. 90).

Daar na de Hervorming Oosterblokker en Schellinkhout te zamen met Westerblokker van het jaar 1573 tot 1845 ééne kerkelijke gemeente of statie hebben uitgemaakt, en dus de pastoor van Westerblokker, waar de kerk stond, ook de pastoor van Oosterblokker en Schellinkhout was, zal ik even mededeelen, wat mij van die twee parochies uit de middeleeuwen bekend is.

Van *Oosterblokker* is tot heden zeer weinig bekend. Van Heussen en van Rijn weten niet meer dan het volgende te vermelden: „Oosterblokker in West-Friesland „had eene parochiekerk, die door de Graven vergeven „moest worden; de instelling geschiedde door den „Proost van West-Friesland. De pastorie had een slecht

1) Van den Hoof: *Privilegiën enz. van Drechterland,* bl. 65.

„pastoorshuisje en acht morgen lands, die elk vier „Rhijnsche guldens opbrachten. En daaruit moest de „pastoor het zijne nog geven tot het onderhouden van „den dijk. De Graven hadden het kosterschap ook te „vergeven, hetwelk 4 of 5 morgen bezat en in het „jaar..... bekleed werd door Gerrit Roes. Daarvan „trok hij jaarlijks 9 Rhijnsche guldens." (Oudheden van Noord-Holland, bl. 472).

In 1353 is hier pastoor Willem Pieter Gronen, die afstand doet en in hetzelfde jaar opgevolgd wordt door Pieter Voppensz. (Bijdr. H. III, 366).

In 1481 IJsbrant Darouli. (B. H. X, 406).

De Informatie van 1494 geeft geen pastoor op, wel een burgemeester, n.l. Claes Bouwensz. De Informatie van 1514 zegt, dat de pastoor sedert 14 dagen overleden is. Er was nog geen ander, doch de koster getuigt, dat er 250 Communicanten zijn. De gemeente bestond uit 74 haardsteden en 600 morgen lands, daarvan behooren 200 morgen aan inwoners van Oosterblokker, 90 aan kloosters, kerken en geestelijke personen, de overige 310 morgen aan verschillende wereldlijke personen, die in verschillende steden en dorpen wonen.

In 1560 dienen de kerkmeesters van Westwoud en Oosterblokker, alsook de dekens van het O. L. V.-gild te Westwoud en van het St. Pancrasgild te Oosterblokker, een request in bij het Hof van Holland tegen Mr. Roloff Straetmans, deken van West-Friesland, omdat hij hunne rekeningen wil afhooren. (B. H. XXVI, 130).

In Oosterblokker bestond dus een gilde van St. Pancras of Pancratius, die patroon der kerk was vóór de Reformatie. Nu, na 1845, is de titel O. L. V. Visitatie.

In de kerk was ook eene vicarie gesticht ter eere van Maria, vicaria D. Mariae Virginis, die in 1571 bediend werd door den priester Simon Martini, Symen

Maartenszoon, en ter begeving stond van pastoor en kerkmeesters. (B. H. IX, 144).

Schellinkhout is een der oudste dorpen van West-Friesland; het was reeds bekend in 1282, toen Graaf Flores alhier den West-Friezen een nederlaag toebracht. In het jaar 1347 werd het ontheven van de breuke, die door andere hier omheen gelegen dorpen moest betaald worden, en in 1402 verkreeg het poortrecht. Wijdenesse en Oosterleek werden in 1429 van Schellinkhout gescheiden.

Schellinkhout heeft zijn naam van eenige kreupelbosschen of van een woud gekregen.

De parochiekerk, die ter gedachtenis van Sint-Maarten was ingewijd, werd bij beurten door den Paus en het Domkapittel van Utrecht vergeven. Het kosterschap, dat ter begeving van de Graven stond en $2^1/_4$ morgen lands bezat, werd in 1514 bekleed door Penningzak, die daar jaarlijks zeven Hollandsche ponden van trok. (Oudheden v. Noord-Holland).

De verkiezing van kerkmeesters te Schellinkhout was in het jaar 1450 de aanleiding tot een rechtsgeding. Eertijds had de baljuw, als vertegenwoordiger van den Graaf, de overheden benoemd; doch toen in 1414 aan Schellinkhout het stadrecht was verleend, mocht het zelf zijne overheden kiezen, de schepenen uitgezonderd. Hoewel het tijdens de rebellie van 1426 aan hertog Filips was getrouw gebleven, was het toch kort daarna in ongenade gevallen en van zijne privilegien en poortrecht beroofd. Wanneer het nu weder onmiddelijk onder de grafelijkheid was gekomen en zijne voorrechten had herwonnen, is niet met zekerheid te bepalen. Hoe het ook zij, de schout benoemde op Goede-Vrijdag 1450 de kerkmeesters. De burgemeesters en schepenen wendden zich nu tot het Hof van Holland, hetwelk den schout

in het ongelijk stelde, ofschoon deze beweerde, dat de keuren van geen kracht waren en hij op ordonnantie van den proost van West-Friesland aldus gehandeld had [1]).

In 1514 was hier pastoor Fop Janszoon, die verklaarde, dat er in Schellinkhout 100 haardsteden en 425 communicanten waren. (Informacie).

Den 14den Juli van het jaar 1566 werd in Westerblokker onder grooten toeloop van volk de eerste openbare predikatie door de Hervormden gehouden; het was de eerste Hagepreek die in Holland plaats vond. Tot plaats van bijeenkomst had men gekozen het ruime veld vóór het Regulierenklooster Nieuwlicht; de predikant was Jan Arentszoon van Alkmaar, bijgenaamd de Mandemaker. Ofschoon de Burgemeesters van Hoorn met den Schout Mr. Joost van Huygesloot en den onder-schout Hendrik Corver juist op bezoek in het klooster waren, deden zij toch geen poging om die bijeenkomst te storen maar lieten haar rustig begaan. Deze Hagepreek was het sein voor den beeldenstorm en den afval van het ware geloof in West-Friesland. Nog in hetzelfde jaar of in het begin van het volgende werd er door het krijgsvolk van Brederode gebeeldstormd in de kloosters Nieuwlicht en Bethlehem. De Waalsche knechten, het beeldstormen gewoon, zegt Velius, smeten tegen den wil van hunne kapiteins de beelden, de altaren, de geschilderde ramen en alles wat er van kerkelijke sieraden in de kloosters gevonden werd, aan stukken. Jan Lubbertsz. uit Hoorn begaf zich met vier medeplichtigen naar het klooster Bethlehem, stak banken, tafels en ander houtwerk in brand niet zonder gevaar voor het gebouw en maakte met de krijgsknechten van Brederode in het klooster goede sier. In 1568 deed Dirk Maertz. van Schagen

1) Verg. Mr. M. Pols: *Westfriesche Stadrechten* I, 28.

met 28 man een aanval op het klooster Nieuwlicht, doch de landlieden van Blokker en de schutters van Hoorn kwamen den monniken te hulp. In 1573 werd het klooster afgebroken met toestemming van den Prins van Oranje, uit vrees dat de Spanjaarden het als eene sterkte zouden gebruiken; het klooster Bethlehem is langen tijd gedeeltelijk in stand gebleven. Onder zulke omstandigheden konden natuurlijk de zusters en monniken niet blijven; zij vluchtten en verspreidden zich. De Hervorming maakte snellen voortgang in Noord-Holland; in de „Acta der Provinciale en particuliere Synoden" [1]) worden 14 priesters of pastoors opgenoemd, die, wegens de vermindering hunner inkomsten door het veld winnnen der nieuwe leer, „met „den ontrouwen rentmeester uit de gelijkenis spraken: „wat zal ik doen, dewijl mijn heer dit bedrijf van mij „neemt; ik en kan niet graven en ik schaam mij te „bedelen: ik weet wat ik doen zal — ik word kettersch „predikant" [2]). Onder deze predikanten was ook Aernt Hendricxz., de pastoor van Zwaag, die in zijn eigen gemeente als dienaar des woord optrad. Op de Synode, die in 1574 te Grootebroek gehouden werd, waren reeds uit Noord-Holland 43 predikanten tegenwoordig; ook de predikanten van Blokker, n.l. Mathias van Oosterblokker en Claes Janssz. van Westerblokker namen aan die vergadering deel. De geschiedschrijver Petrus Opmeer roept dan ook uit: „Westfriesland valt niet „bij trappen, maar met één slag van het ware geloof af." Deze voorstelling is echter overdreven. Moge in het

1) Acta der Provinciale en particuliere Synoden gehouden in de Noordelijke Nederlanden 1572—1620. Uitgegeven door Reitsma en van Veen. Groningen 1893.

2) Woorden van den Leidschen predikant Casper J. Coolhaes, aangehaald door Prof. R. Fruin; *Gids* 1894, I, 10.

eerste oogenblik door de beeldstormerij, door de aanvallen op kerken en kloosters en door het omzetten der vroedschappen die indruk teweeggebracht zijn, later, toen het onweder voorbij was, bleek het, dat Westfriesland zeker voor de helft katholiek was gebleven.

Kort toch na de Reformatie in 1598 getuigt de Vicaris Apostoliek Sasbout Vosmeer, dat Westfriesland voor een groot gedeelte getrouw is gebleven aan de Kerk, en de vervolging de katholieken juist in het geloof versterkt en bevestigt; hoogst zelden zijn zelfs de dorpen daar zonder priester en misoffer [1]). In 1617 verklaart de Apostolische Vicaris Philippus Rovenius: in Hoorn is het getal der katholieken aanzienlijk; er zijn zeer vele katholieken in de Streek, de landbouwers zijn over het algemeen katholiek, gewoonlijk hebben zij vaste priesters [2]). In 1628 getuigt Sibrandus Sixtius, de Vicaris-generaal van Haarlem, dat in de vier dorpen tusschen Enkhuizen en Hoorn het getal der katholieken volstrekt niet gering is [3]).

Ofschoon er dus zeer vele katholieken waren, werd toch in 1573 de uitoefening van den katholieken godsdienst verboden en namen de nieuwgezinden de Roomsche kerken in bezit en in gebruik. Zoo verloren ook de katholieken van de „Stede Westwoude" hunne vier kerken, die van Westwoud, Binnenwijzend, Ooster- en Westerblokker, en moesten, nu hier dan daar, in particuliere woningen en in kleine schuilkerkjes dikwijls bij nacht hun godsdienstoefeningen houden. Onder de

1) Frisia Occidentalis ..... pro magna parte morigera est, nec tam cedit persecutionibus quam exercetur. *Descriptio Status* 1598. Biss. Arch. No. 6.

2) *Archief v. Utrecht* XVII, 467.

3) Est tractus quatuor pagorum insignium inter Enchusam et Hornam, in quibus Catholicorum numerus haud exiguus. *Informatio de Statu* v. Sibrandus Sixtius, 1628. Biss. Arch. No 407.

priesters, die in én om de Blokkers gearbeid hebben, voordat er in 1615 een eigen pastoor werd aangesteld, mogen naar alle waarschijnlijkheid genoemd worden de Vicarissen-generaal Willem Coopal en Sibrandus Sixtius; de laatste had eene voorliefde voor de Friezen, die meer dan eens moeite deden om hem bij zich te houden [1]). Verder Rijckius en Bolderman en niet het minste Nicolaas Wiggers Cousebant, die in Hoorn, Enkhuizen, Medemblik en omliggende dorpen de katholieken bezocht. Vandaar dat er Friesche dochters onder zijne maagden in den Hoek waren. In 1599 hield hij des nachts in een veld bij Hoorn godsdienstige oefeningen, waarbij lichten ontstoken werden en gezangen weerklonken, en waarbij het weinig scheelde, of hij was gevangen genomen [2]); enz.

De eerste pastoor na de Reformatie in Westerblokker, Oosterblokker en Schellinkhout was:

Joannes Dingenom (1615—1646), die ook onder den naam van Cornelis Dignum voorkomt.

Het parochiaal archief [3]) zegt, dat de tijd van zijne komst onbekend is, doch de Apostolische vicaris de la Torre verhaalt, dat Dingenom in het jaar 1615 door Rovenius als pastoor in Blokker is aangesteld [4]). Het Haarlemsche kapittel maakt melding van hem in 1633. (B. H. II, 142). Hij had nog geen vaste woonplaats; eenigen tijd heeft hij gewoond in den Bangerd bij zekere

1) *Bijdragen voor de Gesch. der R. K. Kerk in Nederland* I. 18, 22, 28.

2) Polius: Vita R. P. Nicolai Vigerii. *Bijdr. Haarlem* XXVII. XXX.

3) Aanteekeningen van pastoor Theodorus Hampzink. (1762—1781).

4) Pagis Oost- en Westerblokkert et Schellinchout pastor adest Joannes Janssen S. T. B. F., successor Joannis Dingenoms, qui ibidem ab A°. 1615 positus erat pastor a praedecessore meo. *Relatie* van Jacobus de la Torre 1656.

Trijn Wouters; in 1644 verklaart zij aan den onderschout van Hoorn Mr. Nicolaas Souck, dat bij haar woont een priester, genaamd Heer Cornelis Dignumsz., dat hij echter daar geen dienst doet, maar wel in de Blokkers en in Schellinkhout, buiten de jurisdictie dezer stede. De schout vond bij deze gelegenheid op den zolder een stuk van een altaar; in het voorhuis was een klein kamertje, waarin eenige boeken stonden (B. H. VIII, 212).

Volgens eene aanteekening in het parochiaal archief van pastoor Hampzink was de Eerw. Heer Dingenom geboortig van Schellinkhout, moest hij om de vervolging steelsgewijze zijne bediening uitoefenen en had zich daarom den naam van Meester Jan laten geven om zoo de zieken te kunnen bedienen [1]).

Hij schijnt een ijverige herder geweest te zijn, want de katholieken van Zwaag deden eene poging bij het Kapittel van Haarlem om hem als pastoor te verkrijgen (B. H. II, 142).

In 1631 getuigden Dominicus Claessen en Claes Gerritse, dat meester Cornelis goed voor de zijnen zorgt, daar hij altijd bereid is om de kranken, ook die aan eene besmettelijke ziekte lijden, te bezoeken. Hij zelf was met zijn lot tevreden en had geen enkele klacht. De altaarbenoodigdheden waren in goeden staat [2]).

Pastoor Dingenom overleed den 12den Juni 1646 te

---

1) Meester was eertijds ook de titel van een geneesheer of chirurgijn; later, vooral op het platte land, de benaming van een geneesheer, die geen academischen graad had behaald, maar slechts voor eene geneeskundige commissie zijn examen had afgelegd.

2) Westerblocker. Comparuerunt Minus [Dominicus] Claessen et Claes Gerritse, dixerunt optime sibi per magistrum Cornelium provisum nostris, utpote toties dum evocatur ad aegrotos et contagioso morbo infectos, paratum se exhibuisse. Pastor sua sorte contentus nihil querelae deposuit. Ornamenta decentia. *Visitatieverslag* 2 Aug. 1631. *Biss. Archief.*

Westerblokker; zijn geschilderd portret hangt in de pastorie.

C. A. Abbing deelt in zijne Geschiedenis van Hoorn mede (bl. 10), dat Westerblokker in 1632 groot was 702 morgen met 141 huizen, en *f* 4505 in de verpondingen opbracht.

Joannes Janssens (1647—1667). Deze priester werd vurig begeerd door de Blokkers, summo studio requiritur; hij had namelijk hier reeds eenige malen het woord Gods verkondigd en was zeer in den smaak gevallen. Dringende beden werden er gericht tot het Haarlemsche Kapittel, en op den 15den Januari 1647 aanvaardde hij voor goed zijne bediening. (B. H. V, 157).

Zeer waarschijnlijk heeft onder zijn pastoraat de schenking plaats gehad, waarvan het parochiaal archief zonder tijdsopgave gewag maakt: „een ingezetene van „Westerblokker met name Fop Klaasz. heeft aan onze „R. K. gemeente geschonken een kapitaal van *f* 3600, „alsmede een huis en erf, hetwelk thans nog onze „pastorie en Kerk is".

Had pastoor Dingenom geen bepaald bedehuis of vaste woonplaats gehad, pastoor Janssens bouwde in 1661 een kerkje met pastorie, en wel op dezelfde plaats, waar nu nog de kerk staat; zelf gaf hij daartoe een rijke gift. Pastoor Hampzink teekende in het parochiaal archief aan: „het huis en de kerk van Westerblokker, „waarin de goddelijke diensten geschieden, zijn in het „jaar 1661 getimmerd, gelijk gebleken is uit den boven- „post van de voordeur, die in het jaar 1762 wegge- „nomen is".

Pastoor Janssens ontsliep in den Heer den 24sten November 1667.

In het jaar 1660 werd er door de Regeerders van

Westwoud, Ooster- en Westerblokker weder een keur gemaakt tegen eenige vrome gebruiken, welke de katholieken meenden te mogen onderhouden, daar zij volgens hun oordeel „de vrijheid van godsdienst duur genoeg betaalden". Omstreeks 1786 offerden zij jaarlijks, alleen als recognitie-gelden, aan den schout nog de somma van *f* 170 [1]).

Op den 25sten November 1659 namelijk hadden zich de predikant Henricus Schalkenius van Ooster- en Westerblokker en de predikant Hermannus Witsius van Westwoud met een paar kerkeraadsleden begeven naar den „Magistraat, collegialiter vergadert zijnde, omme het weeren van verscheijdene sonden te versoekken." Schalkenius deed het woord en hield een „krachtig „vertoog, waarin hij de stoute en al te openbare af- „goderij-pleginge des Pausdoms, het kleppen van de „klokken in het begraven der dooden, het omdragen „van de lijkken rontom de kerk, het knielen voor de „graven, de Jesuijtsche wapens op de kerkhoven en „aan de huisen, het vloekken en sweeren, de ontheijli- „ginge van den Heijligen dag des Heeren door de „Kermissen en dronkemans getier in de herbergen — „betoonde gruwelijke en God tergende sonden te wesen, „tegen de welke de Christen Magistraat al de macht „hun van Gode gegeven moste aanwenden, haar Achtb. „versoekkende en in de name onses Heeren Jesu Christi „biddende, se wouden togh tegen dit alles rigoureuse „placcaten maken, of daar se gemaakt waaren versorgen „dat se ter executie wierden gestelt." De schout, burgemeesters en schepenen der stede Westwoude antwoordden, dat het verzoek in overweging zou worden genomen op

1) *De Toestand der Nederlandsche Katholieken* door Dr. W. Knuttel 1894, II, bl. 308.

den eersten rechtdag na Nieuwjaar, op welken men gewoon was de keuren te resumeeren.

Toen op den 13den Januari 1660 de keuren herzien werden, verkregen de predikanten, slechts dat door publieke plakaten verboden werd: „het kleppen der „klokken als de doode gesturven was of het graf ge-„maakt wierde, het omdragen der dooden rontsom de „kerke, het knielen op en omtrent de graven, het ont-„dekken van den hoofde op soodane gelegentheijt, het „maken der kruisen op de doodkisten of palen der „kerkhoven, of met de schuppen kruiswijze geleijt."

Deze denkbeeldige „gruwelijke en God tergende zonden" der Roomschen werden verboden door den Protestantschen magistraat, maar op een verbod van wezenlijke zonden als het vloeken, de ontheiliging van den Zondag en de dronkenschap ging men niet in.

Het bovenstaande trof ik aan in het kerkeboek van Westwoud, waarvan Ds. D. A. Brinkerink, predikant te Bovenkarspel, gemeend heeft een paar bladzijden te moeten publiceeren onder den titel: wat Hermanus Witsius aanteekende in het kerckeboek van West-Woud. Deze bladzijden werden in het licht gegeven om twee redenen: „vooreerst omdat zij henenwijzen naar niemand „minder dan naar Hermanus Witsius, den lateren Hoog-„leeraar, toen nog eenvoudig dorpspredikant; en in de „tweede plaats, omdat zij ons doen zien, in welken geest „deze als jong, energiek en talentvol Evangeliedienaar „met zijne medekerkeraadsleden zich werkzaam heeft „betoond." [1])

Na zulk een vleiende aandiening wordt de verwachting gespannen. Maar als wij nu, al lezend, bemerken, dat

---

1) *Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis,* Nieuwe Serie, Vijfde deel, 1908, bl. 237.

behalve het loffelijk optreden van Witsius tegen het vloeken en zweren en tegen de ontheiliging van den Zondag „door die duivelsche kermissen waardoor de jeugt „verleit en tot allerlei dronkenschap, ongebondenheit, „dertelheit en wulpsheit aangelockt wort" — deze bladzijden niets anders bevatten dan pogingen om „strenge keuren en rigoreuse placcaten" bij de overheid uit te lokken tegen de „stoutigheden en de superstitie des Pausdoms", dan wordt men teleurgesteld, en gedachtig aan La Fontaine's gezegde: à l'oeuvre on connait l'artisan, kunnen wij hem niet hooger stellen dan andere dweepzieke predikanten van die dagen.

Als Witsius het teeken des kruises, waaraan ons aller Heiland gestorven is, „het teken des beestes" noemt en het ter kerk gaan der katholieken aanduidt met de woorden: „men ziet haar openbaar na haar afgodenhuizen henenschooijen", dan kan ik niet roemen „den geest, waarin hij zich werkzaam heeft betoond". Dan dringt zich de gedachte bij mij op, die een Nederlandsch predikant heeft vertolkt in deze woorden: „menig Protestant haat het Katholicisme vinniger dan hij zijn eigen belijdenis liefheeft", en welke Joseph de Maistre in dezen vorm kleedde: les sectes protestantes prennent l'antipathie pour la foi et la colère pour le zèle.

Ik zou de schim van Witsius niet verontrust hebben, als in de twintigste eeuw zijne dweepzucht niet tot deugd geadeld was.

Verbeeld u, een aanstaand professor van het Leidsch Atheen „energiek", jacht makend op een simpel beeldje van den H. Laurentius, dat een boer-rentenier op zijn huis heeft laten zetten. Om dit beeldje te verwijderen heeft „de jonge, energieke en talentvolle Evangeliedienaar met zijne medekerkeraadsleden" vijf of zes vergaderingen gehouden en de hulp van verschillende

machthebbers ingeroepen. Ten eerste ging Herman Witsius zelf den bewoner van het huis zachtmoedig aanraden het beeld of ten minste den rooster binnen te halen; 2°. werd de burgemeester Claas Cornelisz, die ouderling was, verzocht hem te bevelen het beeld weg te nemen; 3°. werd de officier of schout in den arm genomen. Doch onze beeldenliefhebber liet in het bewustzijn van zijn recht als een goed Noord-hollander die heeren maar praten. 4°. Nadat echter „op onze iterative verzoecken „aan den Heer Officier gedaan, de Regeerders der Stede „Westwoude goet hadden gevonden bij resolutie in dato „den 1 April 1659, hem te insinueren dat hij voor „Paaschen het beelt zoud wegnemen, op de verbeurte van 17 gulden, indien het op Paaschen nog stont, en „voor elke dag daar er boven even veel" — toen werd Sint-Laurentius met zijn rooster door den bewoner naar binnen gehaald. En dat was hem geraden, want anders waren de Staten van Holland en Westfriesland er bij te pas gekomen. Witsius had nog een 5de middel in petto: „een request in te leveren aan Haar Edl. Mogende." Wat een Spitzbürgerlichkeit! Het ware voor de Aufklärung van den aanstaanden hoogleeraar te Franeker, te Utrecht en te Leiden bevorderlijk geweest, indien hij eens den voet had gezet over den drempel van zijn enge vaderland en een verfrisschend luchtje in het buitenland had geschept, dan zou zijn angstige beeldenvrees wat bekoeld zijn geworden.

Doch het was nog in den tijd dat Witsius bezig was zijn „Twist des Heeren met zijne wijngaard" te schrijven. Later, op meer gevorderden leeftijd, toen hij als regent van het Staten-college te Leiden zich een grooten naam als godgeleerde verwierf, werd hij, zegt Dr. G. Schotel, [1])

1) De Academie te Leiden, bl. 186.

toegevender jegens andersdenkenden, hield zich onzijdig in de twisten tusschen Voetius en Coccejus en nam tot zinspreuk: in necessariis unitas, in non necessariis libertas, prudentia et amor in omnibus.

Willem Wilma (1667—1673 (?) C. A. Abbing verhaalt in zijne Geschiedenis van Hoorn, dat in 1668 de straatweg tusschen Hoorn en Enkhuizen werd aangelegd; de trekvaart tusschen Hoorn en Enkhuizen, „de Wijzend" geheeten, werd wat later gegraven.

Van pastoor Wilma vind ik alleen vermeld, dat hij van geboorte een Fries was, en dat in 1672 de Haarlemsche kanunniken beraadslaagden om tot heil der gemeente een tweeden priester in Blokker aan te stellen. (B. H. V, 159). In verband met zijn opvolger zou ik het vermoeden durven uiten, dat hij ziekelijk was en in 1673 zich naar Amsterdam begaf, waar hij volgens de aanteekening van pastoor Hampzink in 1675 overleed.

Willem Schoenius (1673—1675 (?) was Edammer van geboorte en baccalaureus in de godgeleerdheid; hij was pastoor te Zaandam 1650—1667, te Edam 1667—1669. Daarna eenigen tijd rustend-geestelijke *schijnt* hij hier van 1773—1675 pastoor geweest te zijn. In 1675 trad hij op als pastoor van de Nicolaaskerk te Amsterdam, waar hij den elfden December 1684 stierf en in de Oude Kerk begraven werd. Hij had geen gemakkelijk karakter. Ik zeg: *schijnt* hij hier van 1673—1675 pastoor geweest te zijn, want tot zekerheid ben ik niet gekomen. Van Heussen en van Rijn (Oudh. v. Kennemerland I, 425) verhalen: „in plaats van Wouter Fonteyn is te „Westzaandam gekomen Mr. Willem Schoenius, een „Edammer, die weleer te Oost- en Westblokker had

„gestaan". Dit geschiedde in het jaar 1650 (B. H. I, 119). Doch vóór 1650 kan hij geen pastoor van Blokker geweest zijn, daar Dingenom (1615—1646) onmiddelijk opgevolgd is door Janssens, die er tot 1667 verbleef (op zijn hoogst kan Schoenius er een oogenblikje deservitor zijn geweest): in loca obitu Cornelii Dignoms vacantia Ds. Janssens introductus est, 15 Januari 1647 (acta capituli, B. H. V, 157). Doch dezelfde van Heussen en van Rijn, die verhalen, dat Mr. Schoen vóór 1650 pastoor in de beide Blokkers is geweest, plaatsen hem in de rij der pastoors na Wilna, die eerst in 1667 zijn pastoraat aanving (Oudh. v. Kenn. II, 477). Zoo doen dok pastoor Hampzink in het parochiaal archief, en de *Status Missionis* van het biss. archief. Dit laatste teekent daarbij aan: aliquando etiam pastor Zaenredami. Het gaat dus van de veronderstelling uit, dat Mr. Schoen pastoor te Zaandam geweest is, vóor hij te Blokker kwam. En ik volgde hun voorbeeld. Zie verder over Mr. Schoen deze Bijdragen: Deel I, 119—121; III, 10; XXXI, 266. Dat zijn opvolger Matthijs van der Veen den vrede verstoord vond in de parochie, kenmerkt het pastoraat van Mr. Schoen op dit tijdstip; een man des vredes was hij noch in Zaandam noch in Edam geweest. Caelum non animum mutant, qui trans mare currunt, zegt Horatius, die over zee gaan, veranderen wel van klimaat, maar niet van karakter.

Matthias van der Veen (1675—1709). De Provicaris Joseph Cousebant noemt hem in zijn Verslag van 1688: een ijverigen en voorzichtigen priester die, den vrede, welke bij zijne komst verstoord was, op gelukkige wijze herstelde (B. H. V, 118). Voordat hij naar Blokker kwam, was van der Veen pastoor geweest te Buiksloot-Nieuwendam, waar hij „door de geweldige vervolging

„op zekeren tijd benard binnen twee uren grijs was „geworden" [1]).

Eerst was hij een aanhanger van Petrus Codde, maar trok zich terug, zegt de Provicaris Th. de Cock: ex refractariis conversus: Matthias van Veen, pastor in Blokkert. Hij overleed te Haarlem den 15den Juli 1709. C. A. Abbing meldt in zijne Geschiedenis van Hoorn (bl. 192): „door den storm en hoogen vloed werd „5 April 1700 het dijkje van den Uiterdijk van „Westerblokker geheel vernield, en werden de binnen-„liggende landerijen in zee veranderd; deze zijn sedert „dien tijd met de zee gemeen gebleven."

Hendrik Hansen (1709—1710). Tijdens de ziekte van pastoor van der Veen werd de kruisheer Hendrik Hansen door den Nuntius Bussi gezonden om de pastorie te bedienen en volgde hem als pastoor op. Doch, zegt pastoor Hampzink, „deze werd hetzij door de Coddenisten „uit weerwraak, hetzij door de inwoners, onervaren als „zij waren in de geloofszaken, van Jansenisterij ver-„dacht, en is om hunne onverstandigheid weder naar „zijn klooster [2]) vertrokken. Daar de gemeente nu van „haren herder beroofd was, moest men om Mis te „hooren, zijne kinderen te laten doopen en andere „Sacramenten te ontvangen zich naar Hoorn of elders „begeven. Die van Westerblokker, gelijk mij door een „oud geloofwaardig man van Oosterblokker gezegd is, „werden voor dusdanige troebelaars gehouden, waarom „dezen dan ook, hetzij om zich van dien blaam te

---

1) Van H. en v. R. *Oudh. N.-Holl.* blz. 283.

Overal elders wordt hij genoemd Mathias van Veen; doch zelf teekent hij in een koopakte van 12 Febr. 1698: Mathias van *der* Veen.

2) De kruisheer H. Hansen kwam zeer waarschijnlijk uit Emmerik, alwaar een klooster der Kruisheeren was. Het Aartspriesterschap Emmerik behoorde tot de Hollandsche Zending.

„zuiveren, hetzij dat zij van hun misverstand overtuigd „waren, naar het kruisbroedersklooster getrokken zijn „om bovengenoemden Hendrik Hansen te verzoeken „terug te keeren. Zij hebben hem nogal eene goede „som reisgeld aangeboden om hem daartoe over te „halen, maar met al hun moeiten hebben zij niets „kunnen uitwerken. Op verzoek van die van Boven- „karspel is hij door Zijne Excellentie, den Nuntius [1]), „daarheen gezonden en heeft er tot hun groot genoegen „het pastorale ambt waargenomen en zijn leven ge- eindigd." Hij was pastoor in Blokker 1709—1710 en in Bovenkarspel 1710—1722 (A. Utr. IV, 118).

Dat hij geen aanhanger was van de Cleresie blijkt nog ten overvloede uit het relaas (1709) van Hugo van Heussen: Te Blokkert is tegen de plakaten door eene ongedoogde zending gekomen Hansen, kruisbroeder monnik; eene pastorie toebehoorende aan de Cleresie (B. H. X, 394). Of hij misschien vroeger een volgeling van Codde is geweest en daarom de verdenking op zich laadde, durf ik niet beslissen. Ik schrijf dit naar aanleiding van eene aanteekening van den Eerw. Heer J. H. Hofman, welke in het parochiaal archief van Westerblokker berust. „Joannes Hendrikz. Hanssen, „wiens identiteit met den pastoor van Blokker mij ge- „noegzaam zeker toeschijnt, waarschijnlijk geboren in „'t Loo (Dekenaat Doesburg) moet een verwant zijn „van Heer Arnold Hanssen, den secretaris van den „Apostolischen Vicaris van Bijlevelt, wien ik op 30 Sept. „1723 in het doopboek van 't Loo aldus vermeld vind: „patrinus Rev. Dnus Arnoldus Hansen. In 1701 stond „Heer J. Hanssen te Utrecht en onderteekent het be-

---

1) De Vicaris J. v. Bijlevelt zegt in zijn *Memoriale* van 1721: Obiit Hermanus Josephus Hanssen Ord. S. Crucis, in Stationem Bovencarspel contra Concordata immissus.

„ruchte Coddeaansche request van dat jaar met: Joannes „Hanssen vice-pastor Ultrajecti. Op 25 April 1710 vind „ik hem in hetzelfde doopboek van 't Loo vermeld als: „patrinus R. D. Joannes Henrici Hanssen." Hiertegen merk ik op: 1°. dat de naam Hendrik Hanssen niet dezelfde is als Joannes Hendrikzoon Hanssen; 2°. dat Vicaris v. Bijlevelt onzen Hanssen zelfs geen Hendrik noemt, maar: Hermanus Josephus Hanssen.

In 1709 beklaagt zich Jan Broeder, priester te Veenhuizen (onder Heer Hugowaard), dat de officier Lauwick zijn kerk had toegespijkerd, omdat hij geen genoegzame contributie betaalde, doch hij verklaarde daartoe niet in staat te zijn, wijl zijn volk hem onttrokken werd door den priester Hansen in de Blokkers. Hansen moest in de vergadering der Commissarissen verschijnen. Doch daar hij getuigschriften van goed gedrag van de gemeente en regeering bij zich had en men niet bewijzen kon, dat hij monnik was, mocht hij naar de Blokkers terugkeeren (B. H. XXVI, 325).

Bernardus Buderman (1710—1720). Noch in het archief der kerk noch in het doop- en trouwboek bij het burgerlijk bestuur berustend en door mij nagezien, is iets te vinden omtrent de aankomst of het vertrek van de Eerw. Heeren Hendrik Hansen en Bernardus Buderman. Het doop- en trouwboek vangt eerst aan met pastoor Wilhelmus van den Acker. Van Buderman wordt alleen gemeld, dat hij uit het land van Kleef kwam en na tien jaren hier pastoor geweest te zijn, naar Duivendrecht vertrokken is [1]).

---

1) Van Joannes of Joachim Gressé, die op de lijst van Vicaris J. v. Bijlevelt A°. 1720 voorkomt als pastoor in Blokker, (*B. H.* II, 356), vind ik in het archief van Westerblokker nergens melding gemaakt. Z.Eerw. is volgens het parochiaal archief van Lutjebroek aldaar pastoor geweest van Augustus 1719 tot Januari 1735; daarna te Noorden.

Hij was geboren te Didam, welke plaats tot het aartspriesterschap van Kleef behoorde, had zijne studien te Douai en Munster gemaakt, en was volgens Provicaris de Cock een trouw aanhanger van den H. Stoel: Bernardus Buderman, Didamensis, pius Sedis Apostolicae cultor.

Hij schijnt een zorgzamen vader gehad te hebben, zooals uit het volgende stuk blijkt.

Toen de pastorie van Didam in de lente van 1702 openviel, ontving graaf Oswald van den Bergh, die zich destijds als patroon der opkomende staties van zijn graafschap wilde doen gelden, een smeekschrift van dezen inhoud:

Claes Buderman, inwonder der Heerlicheyt Didam, oock aldaer getogen ende geboeren, compt U Hoochgr. Excellentie voor te dragen, als dat suppliants soon Bernard Buderman tegenwoordigh omtrent 23 jaeren olderdoms, eerst zijne philosophie in Vranckrijck ende nu vervolgens zijne studium in de godtheidt ongevehr twee jaren tot Munster vervolgende tegenwoordigh bequaem wordt geoirdeelt 't Priesterdom te bedienen, wanneer dat denzelven geluck ende zegen mochte hebben een goede plaats te verkrijgcn. Ende aengezien dan tegenwoordigh 't Roomsch Pastoraet tot Didam vacant zijnde, de gemeinte aldaer noodtsakelick met eenen anderen bequaemen pastoir dient verzien te worden — soo versoeckt ende bidt suppliant, dat U Hoochgr. Excellentie als daar ter plaetsen jus patronatus hebbende, deszelfs soon Bernard Buderman met de pastorie wil gelieven te begenadigen . . . enz.

Naar het oorspronkelijk stuk, dat in het grafelijk archief van den Berg bewaard wordt.

's Vaders bede verwierf niet den gewenschten uitslag, daar Franciscus Tuynslijper te Didam geplaatst werd.

Na te Laren in het Gooi, te Dronrijp in Friesland en te Etten in Gelderland werkzaam geweest te zijn, kwam Buderman omstreeks Augustus 1710 naar Blokker en ging van daar in het voorjaar van 1720 naar Duivendrecht.

Terwijl hij te Laren was, werd hem op 21 April 1706 door den drost van Muiden, op hoog bevel van den Pensionaris Akersloot, aangezegd niet alleen zich af te houden van het doen van eenigen dienst, maar ook dat distrikt te ontruimen. De Cleresie was aan die verbanning niet vreemd. (Arch. Utr. I, 302, 453. Bijdr. H. III, 352).

Wilhelmus van den Acker (1720—1723). Uit bovengenoemd doopboek blijkt, dat hij hier in het voorjaar van 1720 pastoor is geworden. Het eerste huwelijk is door hem ingezegend den 22sten April 1720, het eerste doopsel toegediend den 20sten Mei.

Hij overleed in de maand Juni 1723 in den bloei van zijn leeftijd. Zoo getuigt zijn opvolger Christianus Janssen, terwijl deze in het doopboek over zich zelven aanteekent, dat hij hier den 17den Juli 1723 gekomen is en ook waarlijk den 26sten Juli het eerste doopsel toedient. Doch nu verhaalt de Apostolische Vicaris Joannes van Bijlevelt in zijn Memoriale van 1722/23, dat hij *Ernest Ricotter* van Ilpendam, waar hij van 1715—1723 pastoor is geweest, heeft overgeplaatst naar Blokker, waar eenige dagen geleden Wilhelmus van den Acker gestorven was, en in diens plaats te Ilpendam benoemd heeft Cornelius Backer [1]). Is Ricotter hier pastoor geweest, dan heeft zijn pastoraat slechts

---

1) Ex pago Ilpendam vocatus est Ernestus Ricotter ad curandum stationem in Blokkert, ubi paucis ab hinc diebus in flore juventutis vita defunctus est Wilhelmus van den Akker, succedente in Ilpendam Cornelio Bakker, sacellano egregio in Sloodijk sub archipresbyteratu Ultrajectensi. (Arch. Utr. XXII, 166).

éénc maand geduurd. Als zeker moet ik aannemen, dat zijne benoeming is ingetrokken: 1e omdat zijn naam noch in het doop- en trouwboek op de Secretarie noch in een ander stuk van het parochiaal archief voorkomt; 2e omdat Christianus Janssen zelf in het doopboek vermeldt, dat hij Wilhelmus van den Acker is opgevolgd. Maar waarom, zal men vragen, heeft dan Vicaris v. Bijlevelt de benoeming van Ricotter in het naar Rome gezonden verslag niet geschrapt? Ik stel mij de zaak aldus voor: Het verslag lag reeds ter verzending gereed; de Vicaris verneemt den dood van pastoor van den Acker, die een paar dagen geleden, *paucis ab hinc diebus*, had plaats gehad, vult nog even de benoeming in, die echter om een of andere reden niet doorgaat, maar niet doorgehaald kan worden, omdat het verslag reeds op weg naar Brussel of Rome is. — Ricotter ging niet naar de Blokkers, doch naar Lathum, waar hij van 1723—1748 pastoor is geweest [1]). Over het juiste tijdstip van zijne aankomst of zijne werkzaamheid aldaar ontbreken de berichten. Op mijn verzoek om nadere inlichtingen werd mij welwillend uit Giesbeek en Angerlo gemeld: „noch te Giesbeek in het parochiaal archief, „dat eerst met het jaar 1807 aanvangt; noch te Angerlo „in de ter Secretarie berustende doop- trouw- en over- „lijdens-boeken komt de naam van Ernestus Ricotter „als pastoor te Lathum voor.”

Christianus Janssens (1721—1761). Zelf teekent hij in het doopboek aan, dat hij den 17den Juli 1723 in deze gemeente is gekomen. Uit het rapport door den schout in 1732 uitgebracht blijkt dat zijne officieele

---

1) Pastoratus in Lathum: illi inservit R. D. Rykötter, qui istum accepit 1723. Ernestus Ricotter pastoor in Lathum 1723—1748. (Zie *Archief Utr.* I, 67. IV, 138).

aanstelling eerst een maand later gevolgd is: Christianus Janssens oud 39 jaar, geboren te Zeddam, wereldspriester, op 19 Augustus 1723 door Spinelli, Internuntius te Brussel, gezonden. Om de derde week doet hij eens dienst te Schellinkhout. Heeft de verklaring op het placaat van 30 Sept. 1730 afgelegd (B. H. XVIII, 193). Wat de bediening der kerk van Schellinkhout aangaat, heeft pastoor Janssens in het doopboek aangeteekend, dat daarin den 24sten October 1734 eene verandering is gekomen. Moest de pastoor vroeger het geheele jaar door om de derde week naar Schellinkhout gaan, nu werd er overeengekomen, dat dit slechts zou geschieden van Mei tot Allerheiligen, waarvoor de pastoor een traktement van 50 gulden ontving. Maar in het volgende jaar 1735 hebben die van Schellinkhout den pastoor ten eenenmale van dien last ontslagen en sedert dien tijd zijn alleen te Westerblokker de goddelijke diensten geschied. „De Eerw. Heer Christianus Janssen heeft „eenige goederen als een tuin en obligatiën aan de kerk „vermaakt, van welker interesten de pastoor een derde „trekt, waarom mij door de executeurs verzocht is om „hem op de doodceel te houden, jaargetij en diensten „te doen, welke de pastoor echter niet behoeft af te „kondigen", aldus de Eerw. Heer Hampzink.

Mgr. Molinari meldt in het jaar 1758 over de statie Blokker en haren pastoor: het is een middelmatige statie der wereldgeestelijken met 282 communicanten. Christianus Janssens is een loffelijk grijsaard, die veel weet en een goed bruikbaar man is, laudabilis senex, studio doctus et minime ineptus. (A. U. VIII, 351). Na eene herderlijke bediening van 38 jaren overleed pastoor Christianus Janssens den 29sten December 1761 in den ouderdom van 68 jaren, in het 44ste jaar van zijn priesterschap. Hij werd in de oude, de gewezen Roomsche

kerk van Westerblokker, ter ruste gelegd. Doch zijne rust zou helaas! gestoord worden.

Als een kleine bijdrage tot waardeering der kerkelijke verhoudingen, welke er nog tegen het einde der 18de eeuw bestonden, deelen wij hier een adres mede van den Blokkerschen kerkeraad. Pastoor Christianus Janssens was gestorven in 1761 en werd begraven op de algemeene begraafplaats. Een ander was er niet. Die openbare begraafplaats was in de oude Roomsche kerk, die nu in bezit was der Hervormden. In dien tijd was de kerk nog de gewone begraafplaats voor de meer gegoeden; dit was zoo in de middeleeuwen geweest en na de hervorming werden ook de Roomschen begraven in de protestantsche kerken, die van de Katholieken waren afgenomen. Uit dankbare herinnering aan hun dierbaren pastoor hadden de Katholieken in 1765 op zijn graf een eenvoudig grafschrift laten beitelen. Hoor nu eens, welke gevolgtrekkingen de Predikant Brummel maakt en welk venijn hij zuigt uit dit onschuldige grafschrift. Ik deel het adres ietwat verkort en in hedendaagsch Hollandsch mede [1]).

Het grafschrift luidt:

Hier is begrave de ZeerEerwaarde Heer
Christianus Janssens, geboren den
24 Maart 1693. Rooms Priester geweid
den 21 December A°. 1718. En na Hy deze
gemeente van den 19 Augusti 1723 als
een getrouw en waaksaam Herder
gehoed had, den 29 December A°. 1761
Hier gerust.
Het zy in vreede amen.

---

1) Zie *Dietsche Warande* VIII, 591. Pastoorszerk. Het stuk behoort tot het archief der gemeente Blokker.

Dit grafschrift wekte de verbolgenheid van den protestantsche kerkeraad op en door Johannes Brummel, predikant in de Blokkers, werd uit naam van den ganschen kerkeraad een adres opgesteld aan „de „Agtbare Heeren, de regerende en oud Burgemeesteren „zijnde te gelyk kerkmeesters te Westerblokker."

De kerkeraad oordeelt dat het gemelde grafschrift ongeoorloofd, ergerlijk, gevaarlijk en onder de Paapsche stoutigheden te rekenen is.

(1. ongeoorloofd). De kerkeraad kan niet gelooven, dat ergens in ons land aan een dienaar van den Roomschen godsdienst, welke alleen bij oogluiking wordt toegelaten, de titel van ZeerEerwaarde Heer mag gegeven worden, en nog minder, dat zulks op zijn graf in eene gereformeerde kerk (indien het hem vergund is daar een grafplaats te hebben) mag gehouwen worden.

(2. ergerlijk). Niet minder moet het aan de gereformeerde ledematen ergerlijk voorkomen zulk een grafschrift te moeten lezen van iemand, die door zijne leer en zending een openbare vijand is geweest van den gereformeerden, alhier heerschenden godsdienst, daar den Protestanten in andere landen, waar de Roomsche godsdienst de heerschende is, nauwelijks een afgelegen plaats vergund wordt om hunne dooden te begraven, veel minder in de kerk en met een grafschrift, waaruit blijken kan, dat zij van een tegenstrijdigen godsdienst geweest zijn.

(3. gevaarlijk). Zulk een handelwijze komt ook den kerkeraad gevaarlijk voor, want het is te vreezen, dat nu ook andere Roomschgezinden op hun graf zullen laten zetten tot braveering van de gereformeerden, dat zij in het Roomsch Katholiek geloof gestorven zijn. De ondervinding toch leert, dat de Roomschgezinden zich

van tijd tot tijd meerdere vrijheid aanmatigen, hunne kerkboeken openlijk dragen en zich naar het (preek)-huis begeven en daaruit gaan op denzelfden tijd als de gereformeerden. Hier komt bij, dat als de woorden „Hier gerust; het zy in vreede amen" gelezen worden door hen, die in de gereformeerde leer niet al te wel ervaren zijn, zij lichtelijk in de verbeelding kunnen gebracht worden, alsof men voor overledenen door wenschen nog iets ten goede zou kunnen uitwerken.

(4. stout en onbeschaamd). Stout is het, dat het grafschrift daarop gehouwen is zonder kennisgeving en gevraagde permissie van Uwe Achtbaarheden, daar de kerkeraad oordeelt, dat het aan niemand geoorloofd is, ten minste ongewone dingen, buiten consent op iemands graf te laten zetten.

Stout en onbeschaamd is het van wijlen Christianus Janssens op steenen te laten uithouwen in onze kerk, dat hij als een getrouw en waakzaam herder deze gemeente gehoed heeft en hier gerust is. De nakomelingen zouden volgens dit opschrift moeten denken, alsof hij deze gemeente, in wier kerk hij begraven is, als een getrouwe herder gehoed had en derhalve toen de kerk nog een Roomsche kerk was. En ofschoon zij dit verstaan van de Roomsche gemeente, waarvan zij hem een priester noemen, zoo is het echter zeer stout hem den titel van een getrouwen en waakzamen herder te laten geven op zijn graf in de gereformeerde kerk. Wie heeft ooit van zulk een onbeschaamde stoutigheid gehoord of gelezen in ons land? Is hij een getrouwe en waakzame herder geweest, dan moeten in tegenstelling en volgens de leer der Roomschgezinden alle gereformeerde of Protestantsche Predikanten ontrouwe en slaperige herders zijn. Heeft hij als een getrouwe en

waakzame herder de gemeente gehoed, daar hij een dienaar van den Antichrist geweest is, die dagelijks zijn werk maakte van de mis, welke wij belijden te zijn eene verloochening van de eenige offerande en het lijden van Christus en een vervloekte afgoderij? Heeft hij de kudde geweid, daar hij ze veeleer verleid heeft, van de ware gemeente heeft zoeken terug te houden en deze zooveel mogelijk afbreuk gedaan heeft? Moet hij niet veeleer geteld worden onder de kwade herders, die zichzelven weiden en over de kudde heerschen met strengheid?

Stout is het eindelijk, dat men openlijk door een grafschrift in onze kerk durft drijven het bidden voor de dooden, en hem zoo vrede toewenschen, zoo rechtsdraads strijdende tegen de gereformeerde leer en Gods alleen ter zaligheid leidend woord.

Om deze en andere redenen wendt zich de kerkeraad van Westerblokker tot Uwe Achtbaarheden met ootmoedig verzoek, dat de gemelde steenen spoedig worden weggenomen of het genoemde grafschrift worde verhouwen en onleesbaar gemaakt. En daar dit grafschrift vier jaar na den dood van gemelden Christianus Janssens op zijn graf gehouwen is, oordeelt de kerkeraad, dat dit is geschied uit dankbaarheid voor de weldaad, die, naar men zegt, het Roomsche preekhuis door erfmaking uit de nalatenschap van den overledene ontvangen heeft. Als dit zoo is, geeft de kerkeraad in bedenking, of daardoor niet gehandeld is tegen het plakaat van hunne Ed.GrootMogenden van den 4den Mei 1655, volgens hetwelk Papisten niet mogen testeeren ten behoeve van geestelijke personen, gestichten of godshuizen. Eindelijk verzoekt de kerkeraad bij deze gelegenheid, dat nogmaals bevolen worde, dat de Roomschgezinden volgens

den bepaalden tijd hun dienst beginnen en eindigen om zoo alle confusie te voorkomen,

't welk doende enz.
Uit naam van den ganschen
Kerkenraad te Westerblokker
Joannes Brummel
Predikant in de Blokkers,
den 23 April 1765.

Theodorus Hampzink (1762—1781). „Hierop ben ik „J. T. Hampzink, geboortig van Amsterdam, den 2den „Februari 1762 door de geestelijke overheid beroepen, „nadat ik 12 jaren pastoor in de Zijpe geweest was „(1750—1762) en heb in de maand Maart bij de Edel-„mogenden geadmitteerd zijnde de pastoreele bediening „begonnen waar te nemen."

Van 1745—1750 was hij kapelaan geweest te Sassenheim.

Pastoor Hampzink heeft een korte geschiedenis geschreven over de parochie Westerblokker, over het klooster O. L. V. ten Nieuwlicht en het klooster Bethlehem vóór de Reformatie.

Doch daar deze geheel afgeschreven is uit de Chroniek van Hoorn van Theodorus Velius en de Oudheden van v. Heussen en van Rijn, zal ik alleen 't weinige over deze twee kloosters vermelden, wat niet bij die schrijvers te vinden is. Hij schrijft dan: Bij Westerblokker heeft eene priorij van Reguliere Kanoniken gestaan, die onder het kapittel van Windesheim behoorden en het huis van 't Nieuwe licht genaamd werd .... Over dit klooster bij de vaart, die van Hoorn naar Enkhuizen gaat, heeft Jan Arentz. zijn eerste gereformeerde predikatie gedaan .... Van dit klooster is geen muurwerk overgebleven dan de fundamenten, welke nog in droge

zomers aan de overzijde van de vaart kunnen gezien worden. De hoogte van de aarde, waarmede zij bedekt zijn en welke met gras begroeid is, geven kenmerken genoeg, waar het gestaan heeft. Men zou ongetwijfeld met weinig moeite nog grafzerken enz. kunnen vinden. De landerijen, waar het klooster op gestaan heeft, van bovengenoemde vaart tot aan den straatweg, zijn door aankoop aan de Roomsche gemeente van Westerblokker in eigendom gekomen. Zij hebben ook als eigenaars in het jaar 1772 den 14den April den collateralen impost betaald volgens quitantie daar berustende door Paulus Streek, secretaris in Oosterblokker, onderteekend.

Wat dieper in den Bangerd noordwaarts heeft nog een klooster gestaan Bethlehem genaamd..... Dit klooster is insgelijks in de beeldstormerij afgebroken, maar het waschhuis en de hout- en turfschuur heb ik in het jaar 1770 in goede orde bezien. Het klooster zelf, dat dieper tuinwaarts lag, kan niet meer gezien worden, wijl de fundamenten met aarde bedekt zijn. Nochtans kan men uit de hoogten wel opmaken, waar het klooster en de kerk gestaan hebben, als ook waar de uitgang naar Westerblokker geweest is.

Meer belangstelling boezemt ons het dagboek in, dat hij heeft aangelegd, omdat het een kijkje geeft in het leven en bemoeiingen van een pastoor uit de 18de eeuw, en hier en daar een feit uit onze kerkgeschiedenis toelicht. Ik heb er reeds, waar het te pas kwam, gebruik van gemaakt. Geven wij hem het woord:

Met toestemming en overleg van de kerkmeesters Mr. Grobbe, Barend Mijsens, Rembert Schaagen, Jan Berkhoud, Jan Kieftenburg, Pieter Evertz. alias Kock, en Harmen Joosten is voor aan het huis, hetwelk geheel vervallen en onwoonbaar was, een koepeltje of voorkamertje getimmerd, en door mij is alles alleen

betaald, omdat de bovengenoemde kerkmeesters in de betaling geen aandeel schenen te willen nemen; de som beliep 520 gulden.

In het jaar 1762 is het beeld van den H. Martinus, patroon van Schellinkhout door mij in de kerk gesteld; het is te Utrecht gemaakt en kost 7 dukaten (*f* 38.50).

De zilveren straal op het hoofd van den H. Pancratius, patroon van Oosterblokker, hebben Dirk Mooy en zijne huisvrouw Aagje vereerd; deze heeft gekost 30 gulden en 13 stuivers. Den 28steu September heb ik de doopvont in de kerk gebracht, welke te Hoorn gemaakt is.

In het jaar 1764 heeft de gemeente van Westerblokker eindelijk een begin gemaakt met het huis te repareeren: vooraan, en voor de sacristie is een steenen muur gemaakt met een schuifraam; het was ten uiterste noodzakelijk wegens de bouwvalligheid. Ook is er een bovenvertrek gemaakt boven mijn koepel met het bovenste van een voorgevel. De gemeente heeft ook eenigen grond gekocht voor aan het huis, een schutting en hek geplaatst, met puin en aarde de sloot laten dempen, het geheele dak rondom vernieuwd en met pannen en riet bedekt, het meidenkeukentje hersteld en geschilderd, zoodat van den 19den April 1764 tot den 18den October 4 timmerlieden en 2 metselaars gearbeid hebben. Nadat de rekeningen in het begin van het jaar 1765 opgenomen waren, was de schuld grooter dan de geldkast kon goed maken; edoch is er niemand van de gemeente om geld aangesproken, daar de zoogenaamde kerkmeesters voor eene blauwe scheen vreesden. Ik heb derhalve om hen nog uit den nood te helpen, dertien honderd gulden voorgeschoten, welke mij ook betaald zijn in korte jaren uit de collecte en renten, welke die van Westerblokker ontvangen hebben. Maar niemand van Oosterblokker, Schellinkhout, ook niet van Westerblokker, heeft daar-

toe iets bijzonderlijk gegeven, zoodat door mijn beleid het huis en de kerk in een redelijken staat gebracht zijn, zonder iemand verder lastig te vallen.

N.B. Omdat ik het voorkamertje en andere verbeteringen aan huis en kerk gedaan heb, begeere ik J. T. Hampzink, dat na mijn dood mijn naam op de doodceel zal blijven en op Zon- en heilige dagen afgekondigd worden.

N.B. Op de doodceel staat een Jan Pieterse Schoenmaker, welke in zijn leven in den Bangerd gewoond heeft, in het eerste Noord-Oostwaarts, naast het klooster, [Bethlehem] van hetwelk nog het waschhuis of groot steenenhuis staat. Deze naam moet op de doodceel blijven, aangezien deze man een groot weldoener van de kerk en den pastoor geweest is, want hij heeft groote kapitalen aan de kerk gemaakt, van welke de pastoor alle jaren een derde trekt voor diensten: het jaargetij 6 gulden, de andere intentiën een daalder. Mij is verzekerd, dat hij ook het orgel en den predikstoel gegeven heeft en veellicht nog andere sieraden aan de kerk vereerd heeft.

Ook is er een weldoener geweest Foppe Claas, van wiens interesten, gelijk blijkt uit een boek dat bij de kerkmeesters berust, de pastoor een derde trekt; de intentien een daalder. Van de interesten van andere weldoeners heeft hij ook een derde; de intentiën een gulden. Doch de pastoor behoeft deze, noch de bovenstaande, af te kondigen.

Tot onderhoud van den pastoor geeft Westerblokker alle vierendeels jaars 45 gulden traktement, dat is in 't jaar 180 gulden, benevens 40 gulden kosteresse-geld; de helft daarvan wordt met St. Jacob, de andere met Vrouwendag betaald; ook nog op St. Jacob 15 gulden voor den miswijn.

Oosterblokker geeft jaarlijks 100 gulden, maar houdt zich verder evenals Schellinkhout buiten alle lasten van kerk en huis; Schellinkhout heeft mij jaarlijks op 2 Februari 30 gulden betaald, zoodat te zamen de pastoor 's-jaarlijks 365 guldenontvangt.

In het jaar 1766 heeft Dne Jan Brummel eene jubelpredikatie gedaan over Jan Arentsz., die hier in 1566 de eerste gereformeerde preek heeft gehouden, en door den druk voor allen te lezen gegeven. Daarin is zijne geleerdheid in het schelden enz. wereldkundig geworden, doch zelfs bij zijn eigen geloofsgenooten heeft hij niet veel lof behaald.

In 1767 heeft Agatha Klock, de weduwe van Dirk Mooy zaliger, een zwart fluweelen kazuifel enz. aan de kerk gegeven; de kanten zijn door mejuffrouw Anna Francisca Haure vereerd.

Van de goederen, als landerijen, obligatien enz. aan de pastorij toebehoorende zijn de $^{2}/_{3}$ getaxeerd den 5den November 1738 op de somma van 4500 gulden om daarvan het collateraal te betalen; $^{1}/_{3}$ betaalt niets, omdat het voor de armen gefondeerd is. Van die $^{2}/_{3}$ nu, waarvan $^{1}/_{3}$ tot reparatie van huis en kerk, $^{1}/_{3}$ voor diensten voor de overleden weldoeners gemaakt is, beliep het collateraal 253 gulden. Hiervan moet de pastoor de helft betalen, d. i. 126 gulden 10 stuivers, wijl hij $^{1}/_{3}$ trekt voor de diensten. De Eerw. Heer pastoor Christianus Janssen heeft jaarlijks voor het collateraal aan de kerk betaald 6 gulden, hetgeen ik Theodorus Hampzink heb nagevolgd om niet in eens die aanzienlijke som te moeten storten [1]. In 1771 zijn de $^{2}/_{3}$ der kerkgoederen geschat op 6900, waarvan het collateraal beliep 383 gulden.

N.B. Om deze 6 gulden te betalen heb ik geen derde

1) Het collateraal werd om de 33 jaren, d.i. driemaal in eene eeuw geïnd.

part van het huisje hierover getrokken, noch den interest van 600 gulden in een boek bij de kerkmeesters aangeteekend.

Anno 1768 heeft de bovengenoemde weduwe eenige diamanten vereerd om aan de remonstrans te zetten, en haar zuster Catharina Klock, weduwe van Mr. Hendrik Grobbe, heeft er twee diamanten ringen bijgevoegd met tien steenen, zoodat ik te zamen, zoo groot als klein, 46 diamanten vereerd kreeg. Deze zijn in het rond om de straal gezet, hetwelk door mijn neef Hermanus Willemsen, mr. goudsmid te Amsterdam besteld is; hij zou iederen steen voor 16 stuivers zetten. De onkosten bedroegen 36 gulden en 16 stuivers, welke van het goud, waar de steenen uitgenomen waren en verders door de bovengenoemden betaald zijn. De remonstrans is in September van hetzelfde jaar voor het eerst in de kerk gebruikt. In het jaar 1770 is er een mooi zilveren ornament aan de kerk gekomen, tot hetwelk ik, mejuffrouw Anna Franscisca van Haure, Agatha de weduwe van Dirk Mooy zaliger en Elisabeth de vrouwsmoeder van Jan Cornelisz. Jong hebben bijgedragen, en ook een deel van de kerkfondatiën gegeven zijn en door de weduwe Agatha gemaakt is. Ook heeft de weduwe Agatha haast alle ornamenten verbeterd en met nieuwe passementen bezet, hetwelk alles van ons betaald is. Mr. Jan Duding vereerde aan de kerk een bloemenstel.

N.B. Op het wierooksvat staat de naam van Gerrit Symenz.; hij is waarschijnlijk de gever daarvan; op het scheepje staat Immetje Dirks.

In het jaar 1775, in de maanden Juni en Juli, is er weder eene groote reparatie geschied, aan welke wel 6 of 7 arbeiders gewerkt hebben. Vooreerst is het spreekhuis of turfschuurtje vergroot, de ingang van de kerk naar achter gebracht en onder door het turfschuurtje

gemaakt en de gewezen gang, welke te voren een groot ongemak aan de kerk en biechtkamer gaf, in de kerk getrokken. Het schot is aan de oostzijde gebracht, waarin twee schuiframen gesteld zijn tot grootere verlichting der kerk, daar men van te voren zoo weinig licht had, dat de gemeente weinig gebruik van hare gebedenboeken konde hebben, voornamelijk bij duister weer, hetgeen den priester aan het altaar ook grootelijks hinderde. De twee pilaren zijn gesteld om het doorzakken van het vierkant te beletten. Het geheele zangerskoor is veranderd, het orgel verplaatst, verzilverd, de blaasbalken vernieuwd, de kast geschilderd. Ook is het verwulf en de geheele kerk geschilderd en de beelden op den orgel gekoft op de St. Laurens kermis.

In Maart heb ik aan de oostzijde van de kerk 3 iepen laten planten; de 4 kastanjes zijn door mij achter het zaaltje in April 1762 geplant.

N.B. Daar staat nog een stuk van een klooster [Bethelem], wat bij mijn tijd aan een zekeren Cusman toebehoorde, die in het jaar 1775 onder mij gestorven is. Bij zijn leeftijd heeft iemand aan hem voor 't huis en tuin 24 honderd gulden geboden, maar zijn eisch was 28 honderd. Het kan aan huur 120 opbrengen, de lasten zijn circa 30.

In het jaar 1776 is er op 21 November een zware storm uit het noordwesten geweest, waardoor de Zuiderzee zoo hoog gerezen is, dat de kazen (zijnde juist kaasmarkt) gedreven hebben, zoodat de boeren met hunne kazen naar huis zijn gekeerd. De nieuwe werken, die er gemaakt waren, omdat 's jaars te voren circa 7 of 8 November ook dergelijk hoog water geweest was, schijnen dus niet aan het oogmerk der architekten voldaan te hebben. Hier in Westerblokker luidden de noodklokken, omdat de dijk bij Schellinkhout op het

punt van doorbreken was; deze is gelukkig door de zeilen [1]), welke men van Hoorn kreeg, behouden. De nieuwspapieren waren zeer droevig om te lezen wegens de overgroote schade, welke deze storm op vele plaatsen veroorzaakt had. Hieruit zal licht besloten worden, dat 4 à 5 honderd menschen groote moeite hadden om den Helder te behouden; men had een brief van een huisman, dat het schoone dorp in een woeste zee veranderd was.

In hetzelfde jaar 1776 heb ik in Mei een klein balkonnetje met een schoorsteen laten maken aan de zuidwestzijde van de voorkamers. Het was den 23sten Mei zoo koud, dat de baas timmerman naar huis ging en de metselaar gestadig de armen moest warm slaan. Het heeft mij 122 gulden gekost. In hetzelfde jaar heb ik een lindenhaag in den boomgaard laten planten, waartoe 124 linden noodig waren. Iedere linde à 5 stuivers; alles te zamen met vracht kostte mij 33 gulden.

Op 14 April 1777 was de muur van het zaaltje circa een halven voet uitgeweken, waardoor te duchten stond, dat de muur zoude instorten; ik had reeds drie jaren geleden de kerkmeesters daarvan verwittigd, maar het kwam toen met de humeuren van den wijzen kerkeraad nog niet overeen, wijl ik hun had doen weten, dat ik met vermaak het zaaltje zoude zien instorten. Op bovengenoemden dag dan zijn de vijf mannen gekomen om inspectie te nemen; na langdurige redeneering zou men de kwaal den 15den nader beschouwen. Het geviel dat ik er een van hen sprak, aan wien ik vroeg wat er besloten was en of de kerkeraad al een timmerman

---

1) In den jare 1610 werd het gevaar en de uiterste nood aan den Westfrieschendijk gekeerd door de uitvinding van scheepszeilen met zwaarte van ankers en steenen voor den dijk te laten zinken, en de weggescheurde gaten van achteren met stroo en andere stoffen te vullen. *Tegenwoordige Staat.*

besteld had, want dat men om te timmeren een timmerman, om te metselen een metselaar noodig had. En dus verschenen den 15den des morgens al vroeg maar negen man om de kwaal te ontdekken; deze was dat de ankers van de leggers door de uitwijking van den muur gedrukt waren, en dat het hoog tijd was te repareeren, hetgeen ook aanstonds in het werk werd gesteld.

Anno 1778 is Zijn Excellentie de Nuntius van Brussel [1]) den 26sten Juni 's-morgens ten 10 ure hier aan huis geweest, en na eene kleine versterking genomen te hebben, door de streek naar Enkhuizen vertrokken; onder weg heeft hij de pastorijen bezocht en te Wervershoef bij den Eerw. Heer van Lange het middagmaal gehouden.

Anno 1779 den 21sten December is de bekendmaking geschied, dat het geoorloofd is op de feestdagen te mogen arbeiden, uitgenomen Hoogwaardigsdag, Hemelvaart des Heilands, Hemelvaart der Allerh. Maagd, de 2de Paasch- en Pinksterdag, feestdag van alle Heiligen, Petrus en Paulus, de 2de dag van Kerstmis of S. Stephanus; edoch dat de verplichting van vasten en mishooren op de vorige feestdagen blijft [2]).

Anno 1779 hebben Jacob Theunisz. en Treintje Heuning, wonende in Oosterblokker in het groote huis van de Hoflande afkomstig, een zilver-moiré vaantje met gouden passementen, koorden en kwasten omlegd, aan de kerk vereerd. Ook heeft Agie, weduwe van Dirk Mooy, een geborduurden sluier voor het beeld der H. Maagd gegeven.

Anno 1780 den 13den Augustus heeft Gurtje de Mooy

---

1) Monseigneur Ignatius Busca.

2) De pastoor vergeet het feest der Besnijdenis, Driekoningen, Boodschap v. Maria en Kerstmis. (Brief van den vice-superior Mgr. Ignatius Busca).

weduwe van Cornelis Breg, wonende in O. B. mij met eene kostelijke albe met breeden kant verjaard.

Anno 1780 den 6den Januari op Driekoningen heb ik het missaal met den rood turkschen leeren band voor het eerst in de kerk gebruikt.

Anno 1781 heeft de weduwe Neeltje Cretis na haar dood een zilveren kroontje besproken voor het beeld der H. moeder Anna; dit is op den eersten Zondag van October, als de instelling van den Rozenkrans gehouden wordt, gebruikt.

Anno 1781 is bij het uitdeelen der H. Olie de aanzegging geschied, dat aan alle geloovigen op den eersten Zondag van iedere maand volle aflaat voor een zaligen dood vergund is. Hetwelk eertijds een bijzondere gunst was, maar nu aan alle pastoors is medegedeeld. Ook is het Veertigurengebed aan allen vergund, voor altijd, zonder vernieuwing te verzoeken.

Wij hebben nu pastoor Hampzink lang genoeg aan het woord gelaten. Ofschoon niet alles wat hij opgeteekend heeft, even merkwaardig is, zou het toch te wenschen zijn, dat hij algemeen navolging vond en iedere pastoor het meest belangrijke onder zijn pastoraat te boek stelde, dan kon ieder katholiek de geschiedenis zijner parochie leeren kennen.

Pastoor Hampzink verwisselde het tijdelijke met het eeuwige op den 23sten October 1781; hij had tot kapelaan Mathias Monier, die nu verplaatst werd naar de Duifjeskerk te Amsterdam.

Volgens het verslag van Mgr. Ghilini had hij 255 communicanten [1]), en Mgr. Molinari getuigt van hem, dat hij een deugdzame priester was van middelmatige geleerdheid, vir honestus et mediocriter doctus. (A. Utr. VIII, 354),

1) Blockert: Statio saecularis mediocris; Communicantes 255. (*A. U.* VIII, 131).

Theodorus Baasjen (1781—1806) heeft de herderlijke bediening uitgeoefend te Ilpendam (1766—1769), te Krommenie en Krommeniedijk (1769—1781), waar hij in 1772 tot kanunnik van het Haarlemsche kapittel werd benoemd in de plaats van den oveleden Jacob de Roeper. In 1781 werd hij hier pastoor. Z.Eerwaarde heeft ook eenige aanteekeningen gemaakt, doch bijna uitsluitend over de gesteldheid van het weder, zoodat zij geene afwisseling aanbieden.

Ziehier een enkel voorbeeld: In het jaar 1784 is het een zeer koude en langdurige winter geweest; een groote week vóór Kerstmis begon het te vriezen en de vorst was zoo sterk, dat de Zuiderzee heeft toegelegen en men met arresleden daarover gereden heeft. Er is in dat jaar ook zooveel sneeuw gevallen, als bij menschen geheugen ooit gebeurd was. Den 24sten Februari begon het te dooien en den 8sten Maart zijn de schuiten gaan varen. Dit jaar is ook schrikkelijk geweest wegens doorbraken van Rijn- en Waaldijken, waardoor in de maand Februari honderde van dorpen zoo in Duitschland als in Gelderland onder water gezet zijn en duizende van vee en menschen verdronken.

In het begin van Januari des jaars 1795 was het droog weer, maar half Januari begon het zoo sterk te vriezen, dat men over de zee heen kon gaan en de Franschen over Maas en Waal in Holland inkwamen, zoodat er vele vluchtelingen op de zee tusschen Enkhuizen en Stavoren gestorven zijn.

In 1791 verkocht het kerkbestuur een graf in de groote kerk (Protestantsche) aan Jacob Vijn voor zeven gulden.

In het jaar 1803 heeft de kerk eene erfenis gekregen van Jan Gutse, woonachtig in den Bangerd, n.l. zijne geheele plaats met tuinen en landerijen, waarvan een

land verkocht is, liggende onder Oostwoud, een groot morgen beslaande, voor circa 1400 gulden.

De verhuring is geschied op den 8 Maart 1804.

No. 1.	Stuk land in onkosten 1403 roeden genomen huur	*f* 90,	nu *f* 456
	gehuurd door Simon Duyvensz. te Zwaag.		
No. 2.	Stuk land in onkosten 800 roeden genomen huur	» 60,	nu » 422
No. 3.	» » » » 1400 » » »	» 75,	» » 346
	gehuurd door Enten Simonsz.		
No. 4.	Stuk land in onkosten 1200 roeden genomen huur	» 80,	» » 300
	gehuurd door Theunis Louw.		
No. 5.	Stuk land in onkosten 600 roeden genomen huur	» 55,	» » 302
	gehuurd door Jacob Thijsse.		
	1826	*f* 360	*f* 1826
	360		

Winst 1466. Alzoo publiek gedaan in de herberg »Het Vergulde Hoof" te Westerblokker. Datum boven gemeld.

Te betreuren is het, dat pastoor Baasjen, die de Staatsregeling van 1798 en den Franschen tijd heeft beleefd, ons wel den afdruk heeft gegeven van den indruk, dien vijftien Blokkersche winters en zomers op hem gemaakt hebben, maar ons geen woord meldt omtrent dien merkwaardigen tijd en omtrent het vergelijk nopens de kerkgebouwen en pastoriehuizen in zijn gemeente. Hij ontsliep in den Heer op 2 Januari 1806 in den ouderdom van 74 jaren. Volgens den *Status Missionis* van het bisschoppelijk archief werd in de maand December 1782 hier tot kapelaan benoemd Fredericus Rigters.

Jacobus Arnoldus van der Stoot (1806—1813). Er zijn nog twee priesters van denzelfden naam en voornaam in ons bisdom werkzaam geweest, n.l. Jacobus van der Stoot, die in 1732 pastoor te Assendelft was en Jacobus Arnoldus van der Stoot, die op 2 Sept. 1792 als pastoor van 't Kalf is overleden.

Pastoor Th. Soet zegt dat, volgens bescheiden be-

rustende onder het Aartspriesterschap van Holland, Zeeland en Westfriesland, in het jaar 1808 pogingen zijn aangewend om eene nieuwe kerk en pastorie te bouwen en deze te plaatsen in het middelpunt der kerkelijke gemeente van Wester- en Oosterblokker. Om hiertoe te geraken hebben zich eenige personen, n.l. vier uit Westerblokker, twee uit Oosterblokker en twee uit Schellinkhout tot eene commissie gevormd, waarbij overeengekomen werd, dat Oosterblokker en Schellinkhout zich verbonden voor de helft der kosten van den bouw, terwijl die van Westerblokker de andere helft zouden dragen. Maar toen dit werk zijn beslag zou krijgen, hebben die van Westerblokker hun woord ingetrokken, en het schijnt dat op een rekest van de anderen aan Z. M. koning Lodewijk, om die van Westerblokker te noodzaken hun woord gestand te doen, geen antwoord gekomen is.

Pastoor van der Stoot werd in 1813 overgeplaatst naar Veere, in 1816 naar Tholen en in 1822 naar Noorden, waar hij tot 1836 pastoor was. Hij overleed als rustend pastoor te Delft of Haarlem op den 11den Mei 1840. Zijne studiën had hij gemaakt aan het Urbaansch College van de Propaganda te Rome. Tijdens zijn pastoraat waren er 350 communicanten en 508 parochianen.

Joannes Thomas Steinbach (1813—1815). Ook onder dezen pastoor ging men voortdurend met plannen om tot het bouwen van eene nieuwe kerk, maar ook voortdurend leden ze schipbreuk. Men kon tot geen overeenstemming komen. Het schijnt dat die mislukte pogingen den herder teleurstelden en de reden zijn geweest, waarom hij zoo spoedig deze statie verliet. Reeds in Mei 1815 verwisselde hij haar met die van Wateringen.

Pastoor Steinbach, in 1798 priester gewijd, was kapelaan te Leidschendam, pastoor te Middelburg in 1807, te Blokker 1813, te Wateringen 1815, werd rustend in 1838 en stierf te Rijswijk 1 December 1850.

Hij was zwak van lichaam, doch sterk in deugd en wetenschap [1]).

Joannes Franciscus van Camp (1815—1841). Deze was in 1804 priester gewijd, van 1806—1811 kapelaan te Roelofarendsveen en van 1811—1815 pastoor te Ilpendam. In Mei 1815 aanvaardde hij hier de herderlijke bediening; de parochie telde toen 394 communicanten en 530 zielen. Het schijnt, dat pastoor van Camp een goedhartige man was, doch zonder veel talenten. Den 7den April 1818 werd hij in de plaats van pastoor Lexius door het Haarlemsche Kapittel tot kanunnik gekozen [2]). Tijdens zijn pastoraat hebben heiligschennende handen de heilige vaten aangerand. Het parochiaal archief meldt hierover: „in 1828 is de kerk bestolen geworden; de „dieven hebben behalve een kelk, ciborie, hostiedoos, „ampullen en ander zilverwerk, ook de kostbare mon- „strans, wegende 22 pond en onder pastoor Hampzink „rijk met diamanten versierd, medegenomen." Deze diefstal maakte nog al indruk in den lande, zóó zelfs, dat Koning Willem I *f* 600 aan de kerk schonk. Met deze koninklijke gift en door bijdragen der parochie werden in het volgende jaar een nieuwe monstrans

---

1) Wateringen: J. Th. Steinbach ordinatus 1798; corpore valde debilis, moribus et scientia bonus. *Elenchus pastorum* (1831) van den aartspriester Kervel met aanteekeningen van den aartspriester Banning, bestemd voor den vice-superior Mgr. Antonucci. Biss. archief, afd. aartspriesterschap.

2) Blokker: Communicantes 394. J. F. van Camp, ordinatus 1804; bonus idiota sed et canonicus dicitur(!) *Elenchus pastorum anni 1831.*

en ciborie aangekocht voor den prijs van *f* 1039 [1]).

In het archief berust een rondgaande brief van den aartspriester B. J. Gerving aan de geestelijkheid, waarin een schrijven is afgedrukt van den directeur-generaal van de zaken van R. K. Eeredienst, De Pelichy, d. d. 1839 aan den aartspriester van den volgenden inhoud: „Het heeft aan Z. Kon. Hoogheid, den Heer Erfprins „van Oranje, behaagd mij mede uit naam van Hoogst- „deszelfs Doorluchtige Gemalin mondeling te kennen te „geven, dat hunne Kon. Hoogheden inzonderheid tevreden „zijn over de menigvuldige blijken van vereering en „toegenegenheid, welke zij ontvangen hebben van de „R. C. Geestelijkheid op die plaatsen, waar hunne Kon. „Hoogheden ter gelegenheid van Hoogstderzelver heuge- „lijke intrede in het Vaderland, zijn doorgetrokken. Die „blijken van deelneming zijn met welgevallen ontvangen," enz. Verder wordt de aartspriester verzocht die dank-erkentenis aan de geestelijkheid over te brengen.

In 1830 is de vóór de kerk en pastorie gelegen grond gekocht en geruild met het huis en erf aan de oostzijde der kerklaan. Vervolgens is de aangekochte grond door den Heer Bernardus Mansen tot een „Engelsch werk" aangelegd. Het volgende jaar is de koepel gebouwd uit een daarvoor ontvangen gift, doch het onderhoud van den koepel valt ten laste van den tijdelijken pastoor. (Par. Archief).

In het jaar 1834 kwam de aangelegenheid van de nieuwe kerk weder op het tapijt. Van de zijde van Westerblokker werd gesteld als eerste voorwaarde om de kerk te verbouwen, de vereeniging van alle kerk- en armenfondsen van Westerblokker, Oosterblokker en

1) Anno 1829 tum adjuvante rege, tum etiam communitate, novum ostensorium ciboriumque fabricata sunt pretio 1039 florenorum; dederat nempe Rex Gulielmus I sexcentos florenos. *Status Missionis.* Biss. archief.

Schellinkhout. Dit voorstel kon de goedkeuring der Oosterblokkers niet verkrijgen, hoezeer ook op de aanneming ervan door den Aartspriester B. J. Gerving werd aangedrongen. Dit gaf aanleiding tot een Koninklijk Besluit van Mei 1835, waarbij de katholieken van Westerblokker gemachtigd werden om op hun eigen kosten de kerk op hare tegenwoordige standplaats te herstellen en eene pastorie te bouwen, terwijl een tegen-rekest van de zijde van Oosterblokker werd gewezen van de hand. Het kerkbestuur van Westerblokker meende vooreerst geen gebruik van het verkregen verlof te moeten maken, maar hoopte de zaak nog met Oosterblokker te kunnen vinden. Daarom verzochten zij in Maart 1836 aan zijne Excellentie, den directeur-generaal voor de zaken van den R. K. Eeredienst, om van de goedgunstige beschikking van Zijne Majesteit geen gebruik te maken, hetgeen werd toegestaan. Zoo bleef nu alles rustig tot aan den dood van pastoor van Camp die den 26sten November 1841 voorviel. Toen namen de oneenigheden een aanvang.

Haarlem. M. P. R. DROOG, *Pr.*

(Wordt vervolgd).

HET KLOOSTER DER „CANONISSEN REGULIERS VAN SINTE MARIËNVELDE TEN NYEN LICHTE", BIJGENAAMD DAT DER OUDE NONNEN TE AMSTERDAM.

In het waardeerende woord door Mgr. Graaf in de laatste aflevering van dit tijdschrift aan de nagedachtenis van den Heer Bernard J. M. de Bont gewijd, werd melding gemaakt van een nagelaten opstel, dat de geschiedenis zou verhalen der zoogenaamde Oude Nonnen te Amsterdam. Helaas, het is den Heer de Bont, die reeds in 1896, onder den titel „de voormalige Amsterdamsche Vrouwenkloosters", eene reeks van verdienstelijke opstellen in deze *Bijdragen* had aangevangen, niet vergund geweest dezen cyclus te voleinden.

En waarlijk „de Oude Nonnen" beloofden eene zeer belangrijke bijdrage te worden. „Sinds 1896, zoo schrijft hij in zijne nagelaten aanteekeningen — is het archief van het gasthuis, waar ook dat der Oude Nonnen zich bevond, naar het gemeente-archief overgebracht. De steeds hulpvaardige archivaris, Mr. Veder, heeft met noesten vlijt de stukken, die uit het gasthuis zijn overgebracht, uitgezocht en beschreven, zoodat thans op gemakkelijke wijze alle oude oorkonden kunnen geraadpleegd worden, waaronder er zijn, die door Dr. Scheltema noch door ter Gouw, uit gebrek aan een behoorlijken inventaris, bij hunne studiën over de Oude Nonnen zijn gebruikt geworden."

Maar God had het anders beschikt: de altoos-rustelooze

hand, waar het gold de geschiedenis te verhalen van zijne geboortestad, ligt thans te rusten in den dood.

* * *

Door de Redactie van dit tijdschrift in de gelegenheid gesteld om hetgeen de Heer de Bont als losse aanteekeningen had opgeschreven, tot een geheel samen te voegen, ben ik voor deze opdracht, ondanks de onvermijdelijke daaraan verbonden moeilijkheden, niet teruggegaan. En wel allereerst uit vereering en eerbied voor den overledene zelven, wiens speuren en vorschen naar het verleden der Oude Nonnen, blijkens een door hem aan Mgr. Graaf gericht schrijven [1]), nauw ter harte ging; ten andere wijl zich de meeste der door de Oude Nonnen bezeten landerijen en rechten op het grondgebied bevinden van Amstelland, op welk terrein ik mij niet geheel vreemd gevoel; en ten derde, wat mij ten slotte over alle bezwaren deed henengaan, was de overweging, dat, door de uitgave van den Heer Veder: *Archief van de gasthuizen te Amsterdam* [2]), waarin, onder verschillende gezichtspunten, de bezittingen der Oude Nonnen, als regesten, chronologisch waren tezamengebracht, mijn te verrichten arbeid reeds in zeer veel was verlicht geworden.

De Heer de Bont zelf had van zijn eigenlijk opstel slechts enkele bladzijden op schrift gesteld.

* * *

Gelijk van meerdere oudere kloosters in Amstelland [3]), zoo was ook Gijsbrecht Douwe — de leerling en de biechtvader van Gerrit de Groote [4]) — de stichter van het

---

1) *Bijdr. v. Haarlem*: dl. XXXII, afl. 3, blz. 454.

2) Amsterdam, 1908, Stadsdrukkerij, *f* 7.50; *Amstelodamum*: 8e jb., blz. 183—187.

3) Van Sint Jan den Evangelist te Nieuwer-Amstel; van Sinte Catharina en S. Geertrudis te Amsterdam.

4) *Dr. J. G. R. Acquoy*: Het klooster te Windesheim en zijn invloed, Utrecht, Gebr. van der Post, 1875, dl. III, blz. 193.

klooster der „canonissen Reguliers van Sinte Mariënvelde of Mariënkamp [campus] ten Nyen Lichte", bijgenaamd dat der „Oude Nonnen", om het te onderscheiden van hare geburen „de Nieuwe Nonnen", wier klooster „ter Leliën" werd geheeten en later was gebouwd geworden.

Beide kloosters lagen in elkanders onmiddellijke nabijheid en waren ten Westen gescheiden door eene sloot, „de oude nonnen vaert" geheeten.

Het klooster der Oude Nonnen lag te Amsterdam aan het Zuid-Oosteinde van de oude zijde der stad of aan het einde van den Oude-zijds Achterburgwal. Ten Oosten grensde het aan den vroegeren stadswal, thans bekend als de Kloveniers-burgwal. Op de geschilderde kaart van Cornelis Anthoniszoon, in 1544 vervaardigd, komt, behoudens eenige later aangebrachte wijzigingen, het Oude Nonnenconvent voor, gelijk het zich tot 1887 wist te handhaven.

Bij de toenmaals geringe oppervlakte der stad Amsterdam, lag het klooster aanvankelijk buiten de gracht der stad als in het open veld. De toewijding van het veld aan de H. Maagd deed den naam „Sinte Mariënvelde" of „Mariënkamp" ontstaan; en met de toevoeging „ten nyen lichte" wilde de stichter, naar den zin en de opvatting van zijn geestelijken vader de Groote, uitdrukken, dat door een nauwgezet opvolgen van Sint Augustinus' regel „nieuw licht" uit het kloosterleven op zou gaan.

Wat Gerrit de Groote en op diens voetspoor zijn voorbeeldige leerling Floris Radewijns te Overijsel beproefd hadden, datzelfde stelde zich Gijsbrecht Douwe ten doel te Amsterdam. Godvruchtige mannen en vrouwen in onderscheidene „husinghe" tezamen te brengen, om, met het kleed van Sint Augustinus tot ordeskleed en met den regel van denzelfden kerkleeraar tot levensregel, onder gelofte van gehoorzaamheid, armoede en

kuischheid, in onderlinge gemeenschap God te doen loven en dienen. Vandaar dat het klooster der Oude Nonnen, gelijk de andere door Gijsbrecht Douwe gestichte „husinghe", met het kapittel van Windesheim al heel spoedig vereenigd werd [1]).

Wijl het alzoo behoorde tot het bisdom van Utrecht, bepaalde bisschop Frederik van Blankenheim, op den vooravond van S. Nicolaas van het jaar 1400 „dat alle goederen welke thans in eigendom van het klooster waren, of waarvan het later in bezit zou komen, geestelijke goederen waren; dat de priorin en hare medezusters onder zijne bescherming werden opgenomen en dat zij dezelfde vrijheden en voorrechten mochten genieten, welke aan Regulieren van Sint Augustinus waren toegestaan" [2]).

De gewilde geestigheid van ter Gouw op deze kloostervrouwen omwille der toevoeging „ten nyen lichte" ten beste gegeven [3]): „'t is niet gebleken, dat uit de kloosterdaken aan onzen Oudezijds-Achterburgwal ooit eenig nieuw licht is opgegaan", geeft slechts reden te meer om zich te verbazen, hoe iemand die zelf het grootste dwaallicht was, dat ooit over het tijdperk der kloosterstichting te Amsterdam opging, tot op den huidigen dag bij velen, de schier onfeilbare voorlichter in Amsterdam's verleden gebleven is.

Afkeuring verdienen — zegt Mr. Veder [4]) — ter Gouw's „maar al te vaak herhaalde schimpscheuterige opmerkingen tegen alles wat eenige betrekking heeft

---

1) *Dr. R. C. H. Römer*: Gesch. Overzigt van de kloosters en abdijen in Holland en Zeeland, Leiden, E. J. Brill, 1854, dl. I, blz. 357; *J. C. van Slee:* De kloostervereeniging van Windesheim, Leiden, A. W. Sijthoff, 1874, blz. 42.

2) *Hist. Ep. Harl.:* dl. II, pag. 118.

3) *Jan ter Gouw:* Geschiedenis van Amsterdam, dl. II, blz. 121.

4) *Algemeen Handelsblad:* 12 Nov. 1907; *Amstelodamum*: 8e jb., blz. 43—47.

met de Roomsche religie. Niet alleen in de latere deelen van zijne geschiedenis, als hij bijv. de kloosters behandelt, maar reeds in het eerste gedeelte toont ter Gouw op dit punt eene kwasterigheid, die te meer irriteert, naarmate men voor hem groote waardeering, ja eerbied gevoelt".

Dat onder de nagelaten papieren van de Bont heel wat aanteekeningen gevonden worden, die van iets anders dan van „waardeering" en „eerbied" voor ter Gouw getuigen, behoeft waarlijk geen betoog: al te vaak toch is de Bont in tijdschriften en jaarboekjes tegen die irriteerende „kwasterigheid" van ter Gouw in verzet gekomen. En daarom zullen zijne polemische bemerkingen tegen ter Gouw thans achterwege blijven.

* *
*

Gijsbrecht Douwe, de stichter van het Oude Nonnenconvent, behoorde tot de aanzienlijkste familiën in Amstelland.

Over hem en zijn geslacht teekende de Heer de Bont het volgende aan:

„Ghisebrecht Douwe was de zoon van Jacob Sael en van Lieuwen [1]..... Zijn familie-naam was Sael ook Zael en die Sale, doch hij noemde zich Douwe, (De Oude), ter onderscheiding van zijn jongeren broeder, die eveneens Ghisebrecht heette en sinds 1386 schepen was te Amsterdam. Sommige Amsterdamsche geschiedschrijvers hebben den naam Douwe in Dou verdoopt: mij is echter geen enkel officieel stuk bekend, waarin zijn naam alzoo gespeld, zou te vinden zijn [2].

„Het geslacht Sael, dat zich ook noemde: Zael, Sale,

1) Lidwina.

2) »Wat de toenaam Douwe beteekent, zegt ter Gouw (l. c., dl. II, blz. 113, noot 4) weet ik niet. Wellicht had hij den toenaam Douwe van moederszijde." Alweer van ter Gouw eene vergissing ten gevolge zijner »vaak uit liefhebberij" gestelde gissingen!

Die Sale, is afkomstig uit Amstelland, waar het nog heden voortbestaat. In de XIVde eeuw vestigde het zich te Amsterdam, alwaar het tot de rijkste grondeigenaren behoorde [1]). De vader van Ghisebrecht of Gijsbert Douwe was schepen te Amsterdam: gelijk ook vier zijner broeders: Simon, Dirck, Ghisebrecht en Claes in de schepenbank gezeten hebben.

„Uit het huwelijk van zijn broer Jan met Vroutgen [Veronica]... zijn drie zoons en eene dochter geboren, die allen den geestelijken stand omhelsden. Garbrant werd priester; Herman monnik bij de Regulieren; Claes regulier te Leyerdorp en Elisabeth non in het Oude-Nonnen-convent.

„Zijn broer Pieter was de grootvader van Agnies Sael „professide nonne" in het Nieuwe-Nonnen-convent en de overgrootvader van Margriet, die non en van Herman, die priester was.

„De familie Sael voerde als wapen: op rood twee zilveren dwarsbalken, waarvan de bovenste beladen met drie, de onderste met twee liggende zwarte kruisjes. In den rechterbovenhoek van het schild plaatste Pieter (1376) een gouden lelie; Jacop die Sale Claesz. (1401) een zwaantje; Dirc Jacop Gyse Sael (1379) een zilveren klaverblad en Willem die Sael (1404) een gekeerde halve maan [2]).

„Gijsbrecht Douwe, „de kloosterstichter" bijgenaamd,

---

1) Pieter Jacopssoen Zael, de broeder van Ghisebrecht of Gijsbert Douwe bezat o. a. eene groote uitgestrektheid gronds, gelegen aan het zuid-oosteinde der stad, begrensd door den tegenwoordigen Kloveniersburgwal, de Doelenstraat, het Gasthuis en de Slijkstraat. De Pieter Jacobsteeg, welke paralel loopt met de Damstraat, is nog van ouds naar Pieter genoemd.

2) *Mr. P. A. J. van den Brandeler:* De Wapens van de Magistraten der stad Amsterdam, 1306—1672, Den Haag, C. van Doorn en Zoon, 1890, passim.

was een devoot en ascetisch priester, van wien bisschop Frederik van Blankenheim in 1395 getuigde [1]) „dat hij uyt een zucht van godvruchtigheit op zijne zaligheit denkende, en begeerig zijnde om de aardsche tegen de hemelsche en de vergankelijke tegen de eeuwigduurende goederen door eene gelukkige ruiling te verwisselen, van meeninghe is, uyt de goederen die hem van Godt gegeven zijn ..... voor zijne en zijner ouderen zaligheit ... te stichten en te doen bouwen een klooster. . ."

In 1394 woonde hij in „die Kerckstrate" thans Warmoesstraat geheeten [2]); was van 1400—1414 overste van het Begijnhof [3]), en wordt bij Römer geprezen als [4]) „de milde gastheer van allen, die tot hem kwamen, de getrouwe helper der armen, de zachte trooster der bedroefden en de edele vriend der godvreezenden".

* * *

Over het juiste tijdstip, waarop het Oude-Nonnen-klooster door Heer Gijsbrecht Douwe is gesticht geworden, heeft men langen tijd getwist. Sommigen noemden het jaar 1389 en 1390, anderen 1393 en 1394.

Zoo schrijft Commelin, dat de Oude Nonnen te Amsterdam haren aanvang genomen hebben in het jaar 1389, volgens den fundatie-brief voor schepenen gepasseerd op den eersten April van dat jaar, terwijl in de Kronijk van Windesheim het ontstaan van het klooster op het jaar 1394 gesteld wordt. Naar de meening van Dr. Scheltema [5]) wordt het juiste tijdstip van het klooster aangegeven door de Vermeerderde Kronijk

1) *Oudheden en Gestichten van Amstelland:* dl. II, blz. 216—217.
2) *Hist. Ep. Harl.:* dl. II, pag. 115.
3) *Oudheden en Gestichten van Amstelland:* dl. II, blz. 195.
4) *Dr. R. C. H. Römer:* l. c., blz. 150.
5) *Aemstels Oudheid:* dl. VI, blz. 19—20; *Dr. Römer:* l. c., blz. 152.

van Beka, waarin gezegd wordt, dat men te Amsterdam in den jare 1393 begonnen is een Karthuizer-klooster en een Nonnen-klooster te timmeren, met welk laatste klooster zeker dat der Oude Nonnen bedoeld wordt. Wagenaar, over deze plaats der Kronijk sprekende [1]), zegt nergens eenige bescheiden van dit Nonnen-klooster gevonden te hebben en vermoedt, dat de kronijkschrijver het omtrent dien tijd gestichte mannenklooster der Regulieren tot een vrouwenklooster heeft gemaakt. Ongetwijfeld zou Wagenaar anders geoordeeld hebben, indien hem de brief van Hertog Albrecht van Beijeren, gegeven den 27en Januari 1393, bekend was geweest.

In dien brief [2]) n.l. geeft de hertog aan den priester Gijsbrecht en „aen veel eerbaere jouffrouwen en wedewen", die „langen tijt vergadert hebben geweest in onser stede ende woonachtig sijn op dat suytoest-eynde" goedgunstig consent „een cloester te tymmeren van Sinte Augustijns oerden, voer dewelcke onse heylige vader die Paeus geoerloeft heeft". Bovendien werden eveneens door hertog Albrecht het „cloester en alle die geestelike luden ende personen ende haer dienaren, die nu ende in de toecomenden tiden in den cloester woonen sullen ende al heur goede[ren], die si nu ter tijt hebben of namals vercrigen sullen in onsen beschermenisse" genomen.

Blijkens dezen brief waren de „eerbaere jouffrouwen ende wedewen *langen tijt*" vergaderd geweest.

Hoevele jaren onder dien „langen tijt" verstaan moeten worden, blijkt niet. De Heer De Bont is van oordeel „dat het niet onwaarschijnlijk is, dat vóor de stichting der kloosters van de orde der Regulieren reeds eene vereeniging van Augustijnen en Augustinessen hier ter stede bestaan heeft, en wel in de buurt van de Nes,

---

1) L. c., dl. I, blz. 13.

2) *Aemstels Oudheid:* dl. VI, blz. 28—29.

waarin een steegje is gelegen, dat nog tegenwoordig den naam draagt van Hermietensteeg". Maar zeker is het [1]) dat op den 1en April 1389 door Ziborch Dyrc Coepsdochter [2]), Wilborch Meynaert Cupersdochter, Lobbe [3]) Grobben en Geertruut Splintersdochter voor schepenen der stad aangaande haar klooster de verklaring wordt afgelegd, dat zij „die husinge deden tymmeren op Pieter Jacobszoen [Sael] erve"; dat zij voor den bouw van „die husinghe" „haer goet daerthoe ghegheven hebben, dat hem aengecomen is van haeren ouderen en vrienden; en dat Lobbe Grobben en Gheertruut Splintersdochter dat meeste deel van den goede[ren] daerthoe ghegheven hebben".

Tot voogden of momboirs hadden zij gekozen voor zich en voor hare nakomelingen „die tot ewighen daghen in dese husinghe gheherberghet sullen wesen en nu gheherberghet siin": Heer Ghisebrecht Douwe, Heynrics Janszoon [4]), Willem Brune Roelofszoon [5]), en Willem Ghisebrechtszoon. En wijl het overleggen dezer verklaringen voor schepenen of voor de burgerlijke macht rechtspersoonlijkheid voor het klooster beteekende — tegenwoordig zegt men: „koninklijk werd goedgekeurd"— zoo maakten de vier genoemde „jouffrouwen" aan schepenen tevens bekend, welke goederen het klooster in bezit had, en volgens welke regels of bepalingen bij eenig gestegen meeningsverschil de burgerlijke rechter haar diende te beoordeelen en te vonnissen.

Soe en sel nyemant in den voersz. husinghe mit der wone comen noch gheherberghet werden, ten si bi den monbaers voersz. en den zusteren die nu in den huse woenen of namaels woenen zullen.

---

1) *Oud-archief*: Amsterdam.

2) Haar vader Dyrc Coppen was in 1333 schepen van Amsterdam.

3) Lobbe, Lobbetje, Lobberigh = Liberta seu Lubberta.

4) In 1354 was hij schout te Amsterdam.

5) Een ambtenaar van het baljuwschap ter stede.

Item waer yemant die in den huse voersz. woende, die hem qualike regierde, of onvredelic waer met kyven, of met eyghenscap hoer selven te wercken, of hoers selves cost hebben, of oneerbaerlike wanderinghe hadde, of nachts wt slapen of wt eeten [te gaan,] of al te ghesierde cleder te draghen of costelike lecker spise woude ghereet hebben sonder noot van ziecten, of dat si niet wercken en wouden mit handen of ander wercke, die hem en hoeren zusteren nootorstich siin, een yegelic na mate sinner craften en cunsticheyt die hen die zusteren doen heten, die die sorgh bevolen waer van hun allen; of waer yemant die enighe valsche vryheyt oeffende of valsche artikelen, of bedroghen scouwinghe, of gheven se de ledicheyt: Worde yemant in diesen voersz. punten vermaent dat si hem beteren sellen, en willen sys niet doen, zoe moghen die monbaers en die zusteren wt den huse doen, al en wouden sie daer niet wt wesen. Voert om wat zaken dat die ghemeen zusteren tughen mit den monbaers dat yemant mute wt den huse ghedaen waer, of die meeste helfte van den zusteren mit den monbaers, die moghen daer wt doen. Item die begheert te wonen in den voersz. huse die sel men te voren zegghen die voersz. punten en goede ander ghewoente van den huse die tot salicheden dienen moghen, die sie doen moeten, opdat sie weten moghen wat si doen willen, en hem namaels niet te beclaghen en hebben, dat syt niet en wisten, en men sel se alle herberghen alse willighe arme menschen sonder enighe coepe van steden yemants eyghen. Item nyemant en sel daer steden copen of vercopen moghen. Item nyemant en sel daer eyghenscap an den huse hebben als tot sinen persoen, allen sellen si gheherberghede menschen wesen, nochtans er sel daer nyemant in bediende bliven noch met der wone comen, ten si bi den monbaers en allen zusteren wille, of bi den meeste deel van den zusteren en bi den monbaers. Item quamen joncfrouwen of weduwen die in den huse begheerden te wonen en gheherberghet worden mit der woene van den monbaers en zusteren, waer dat sie enich dinc daer brochten, het ware ghelt, cleynoet of huysraed, dat si den zusteren ghaven doer Gods wille voer den zusteren en voer enighe twie van den monbaers, dat mochten die zusteren nemen alse aelmesge ende verterent, vertymmerent en verslitent mit malcander, soe waer sys te doen hebben, al waer oec dat sie namaels wten huse ghinghen mit hoers selvers wille of om die voersz. zaken daer wt ghedaen werden: dat si den zusteren ghegheven hadde doer Gods wille, dat en mochten si den zusteren niet weder eyschen noch nyemant van hoerre weghen. Item waer dat enich twiste geviel onder die zusteren van enighen zaken daer si niet eens waren, het waer van innemen, of wt te setten eenighen personen of van der versettinghe hoerre maetten, of

van eenighen zaken waer of dat wezen mochte, daer twiste of twedracht comen mochte, dat sel men an die monbaers bringhen en die sellen die zaken vroedeliken onderzoeken van den zusteren ende waer die gheloeflicsten personen dat meeste deel tughen beste wesen of recht te hebben, daer moghen si vroedelike in der zaken doen na hoeren kennen mit den meerendeel van den zusteren en die gheloeflicste. Item soe sel men tot ewighen daghen als een van den monbaers sterven eenen anderen kyesen in siin stede mit den monbaers en mitten meeste deel van den zusteren.

Ten laatste kwamen al „de joncfrouwen ende wedewen" die nu tertijd „in den huse gheherberghet waren" voor schepenen getuigen, dat zij aldaar woonachtig waren „in alle manieren ende punten also dese brief inhout". En 't kon kwalijk anders of bij schepenen bestond tegen hetgeen hun geoorkond en bekend was gemaakt geen bezwaar: weshalve zij bereid waren „deze voerwaerden te beseghelen" „mit onsen seghelen tot eenen orconde".

Voert soe quamen voer ons die joncfrouwen ende wedewen die nu ter tyt in den voersz. huse woenachtigh siin. Alsoe Ziborch Dirc Coeps dochter, Wilborch Meynaert Cupers dochter, Lobbe Grobben, Gheertruut Splinters dochter voersz., Ave Jacops dochter, Fie Dirc Raets dochter, Jacop Mien, Alyt Aelberts dochter, Lisebet Claes dochter, Griete Soenaerts, Wiborch Claes dochter, Griete Jacops dochter, Lutghert Gheryts dochter, Griete Gheryts dochter, Hildegont Dyrcs dochter, Alyt Willams dochter, Ave Heynen dochter, Nyese Volcwins dochter, Alyt Witten, Griete Symons dochter, Louden Claes dochter, Brechte Ruisschen dochter, Corstine Dyrcs dochter, Lisebet Jans dochter wt Waterlant, Lisebet Jan Pilgrams soens dochter, Lisebet Outgers en Duve hoer dochter, Beatris Dircs dochter, Clamense Ysebrants dochter, Lisebet Sibouts dochter, Lisebet Jacops dochter, Katrine Pieters dochter, Meen Dyrcs dochter, Diedu Jans dochter, Lobbe Wouters dochter, Hildegont Pieter Abben dochter, Katrine Aernts dochter, Lisebet Gheryts dochter, Fye Allaerts, Griete wt Waterlant, Ermegaert Bernaerts dochter, Gheertruut van Naerden, Mense van Hoerne, Clare van Delft, Griete van Alcmer, Alyt Dirc Vranken zoens en ghelieden, seyden en tugheden dat sie in den voersz. huse gheherberghet siin in allen manieren en punten alse dese brief inhout, en ghaven over en scouden quyt alle dat si daer ghebracht

hadden den zusteren wt den huse, die in den huse wonende bliven en cosen die monbaers voersz. in allen siin als voersz. alse dese brief inhout en dat goet nymmerweer weder te eysschen, noch nyemant van hoerre weghe en gheloveden alle dese punten voersz. vaste en ghestade te houden. En want alle diese voersz. joncfrouwen en weduwen ons scepene voersz. ghebeden hebben dese voerwaerden over hen te beseghelen: soe hebben wi scepene voersz. deesen brief beseghelt met onsen zeghelen tot eenen orconde. Ghegheven op den eersten dach van Aprille int jaer ons Heren dusent driehondert neghen en tachtentich.

* *
*

Het klooster der Oude Nonnen is zoo niet de voornaamste dan toch een der aanzienlijkste stichtingen geweest van „der stede in Aemstelredam".

Het bezat 1° bijzondere rechten; trad 2° met de stad en hare bewoners in betrekking over verschillende plaatselijke aangelegenheden; ontving 3° meerdere schenkingen en erfstellingen; en bezat 4° landen, huizen, pachten en renten zoo binnen als buiten de stad Amsterdam.

* *
*

Tot de bijzondere rechten der Oude Nonnen behoorde allereerst eene vrijstelling van de zwijnsbede op land in Nieuwer-Amstel.

Den 3en December 1436 verklaren [1])

Schout, Schepenen en Raden van Aemsterdam schuldig te wezen aan den ambachtsheer van Nyer-Aemstele, ter voldoening van de *zwijn- en wederbede*, recht-scot genoemd, vier g. g. vr. croenen, onder voorwaarde, dat alle poorters van de stad, de Carthuseren, de Reguliers, de S. Pouwels broeders, de Oude Nonnen en alle Zusterhuizen binnen de stad voortaan hierdoor vrij zullen zijn van de voorzegde bede.

En den 10en September 1461 gaf [2])

Heynric van Boerssel, heer van der Veerre, van Zandenburg en van Heemstede, aan het Oude Nonnen convent voor zich en

1) *Het archief van de Gasthuizen te Amsterdam:* blz. 83.
2) L. c., blz. 126.

zijne nakomelingen, over het land, dat het convent liggende heeft in Amsterveen aan het Nieuwe Meer, *het visch- en vogelrecht.*

Sinds den 12en Mei 1473 was het klooster der Oude Nonnen onder het bestuur gesteld van het kapittel van Onze Lieve Vrouw of Sinte Marie te Den Haag.

Het klooster zelf lag in de parochie van S. Nicolaas of de Oude Kerk, zoodat de zusterkens, evenals alle andere parochianen, in de parochiekerk hare godsdienstplichten moesten vervullen. Daaraan waren voor het kloosterlijk leven der vrouwen verschillende moeilijkheden verbonden; doch de pastoor der Oude Kerk, als zijnde hijzelf en zijne kerk afhankelijk van het Haagsche kapittel, was niet bevoegd haar van die verplichtingen te ontslaan. De scheiding of separatie van de parochiekerk moest van het kapittel zelf uitgaan. Dit nu geschiedde den 9en April 1475: bij welke gelegenheid aan de kloosterzusters nog andere voorrechten en privilegiën geschonken werden [1]).

De Heer de Bont geeft ze aldus aan:

Wij veroorloven aan de zusters een wijzen en zedigen priester tot biechtvader te kiezen, die in de kapel mis mag lezen, vespers mag doen, prediken, getijden met of zonder zang, en het H. Sacrament des altaars en H. Oliesel mag toedienen [2]). De zusters mogen haar kapel en kerkhof laten inwijden, uitsluitend

---

1) Deze beide stukken behooren tot de collectie Schoemaker en Vlaming, en zijn aanwezig in het Oud-Archief.

2) Bij den Heer Scheltema, den vroegeren stads-archivaris van Amsterdam, was geen opzet in het spel, maar daarom juist is het voor ons zooveel te aardiger eens te hooren, hoe onhandig deze aan de zusters verleende voorrechten door hem beschreven worden. »Aan de zusters van dit convent was het vergund eenen eerzamen priester tot haren biechtvader te kiezen, die aan haar en hare vijf of zes commensalen de biecht mogt afnemen!! en voor haar de mis, zoo ook de vesper, bedienen!! met of zonder gezang. Hij zou voor de nonnen het woord Gods prediken en aan haar de heilige sacramenten toedienen, welke op eene geschikte en behoorlijk versierde plaats in hare kapel bewaard werden!!" *Aemstels Oudheid:* dl. VI, blz. 25.

voor de zusters en hare commensalen, en in geval zij eenig lijk of lijken anders als toegestaan aldaar begraven, betalen zij zes gouden fransche kronen binnen dertig dagen, behalve jaarlijks 4 gouden kronen ter vergoeding aan de Parochiale Kerke voorn. Bovendien zal de helft van alle giften — uitgezonderd van de kant der zusters of der lijken — geld, zilver of goud, kostelijke steenen, aan het kapittel, de andere helft aan de zusters komen.

Dat de kloostertucht in het Oude-Nonnen convent gedurende den tijd van zijn bestaan te wenschen heeft overgelaten, blijkt nergens. Integendeel zou men uit het feit, dat de bul, destijds door Paus Urbanus VI den 6en Maart 1384 uitgevaardigd tegen de simonie „welcke in sommighen kercken, cloesteren, prierscippen ende gheestelike steden van mannen en vrouwen tot menigerhande plaetsen" werd aangetroffen, — door de Oude Nonnen krachtig werd nageleefd, geneigd zijn te besluiten, dat de geest des kloosters in het algemeen goed is geweest.

Dit pauselijk stuk luidde, volgens eene vertaling, bij den Heer de Bont, aldus:

Urbanus bisscop, knecht der knechten Gods, totter ewighen memori. Opdat in die wijnghert ons Here, die onse onwaerdighen verdiensten bevolen is die sproeten der dystelen ende doernen alsoe sterck niet en warden, dat si die hoop der vruchten hinderen moghen: Soe hoert ons toe van onses dienstweghen, dat wi die mit groter neersticheit, pinen mit wortel niet al ut te roeden. Wy hebben verstaen van veel waerachtighe luden, dat in sommighen kercken, cloesteren, prierscippen ende gheestelike steden van mannen ende van vrouwen tot menigherhande plaetsen die quade ghewoenten ende van die heilighe scriften versmaet wert ghehouden, dat, wanneer der yement anghenomen sal worden, dat hi dan moet seker kost doen, als maeltyden toe schenken den capittelen, conventen, kercken, cloesteren, prierscippen ende stede, of ghelt of ander cleynoeden den kercken, cloesteren, prierscippen ende stede, of hoeren prelaten ut eenichande statuut of ghewoente, dat meer een verderfenisse te noemen is, gedwonghen warden toe gheven. Hierom soe wart menigerhande afterlap ghedaen van die schoenheit des heilighen kercs ende van die onbevlecte gheestelicheit ende menighe menschen afterlaten hoer opset toe cloester te gaen, niet alleen om die sonden des symonys maer

mede om die last des kost die si doen moeten: daerom die kercken, cloesteren ende steden, daer men God plach te dienen, bliven onvervolt van personen ende menighe guede menschen warden daarin scandaliseert. Hierom willen wy tot desen venynde quaet een mitte raet doen, ende oec dat ander boeten ende penitencien bliven in hoer craft die mit recht gheset sijn denghenen, die sulken daden doen: soe beswaren wy die penitencie hen allen ende elcs besonderlinghe abten, priers, dekens ende meesters ende mede abdissen ende priorissen ende ander prelaten, hoe dat si ghenoemt sijn, capittelen ende conventen ende sonderlinghe personen mit desen teghenwoordigen scriften ende macht der Apostelen, al ist hoer van die gheestelike rechter heel ende al verboeden. Soe verbieden wijt hoer noch strengheliker dat si van gheen personen, mannen noch vrouwen die in hoer gheestelicheiden, kercken, cloesteren, prierscippen, husen ende steden begheren te wonen als si anghenomen warden voer ofte nae enich cost maeltiden of aventmalen, ghelt of cleynnoden of eenigherhande gueden tot die kerck, cloesters of enich anders behoef voertan enichsyns hoer vermeten toe eysken of toe begheren heymelic of openbaer, mar si sellen se mit aller reynicheit hoer consciensis ontfanghen, ende besorghen se van cost ende clederen als ander personen hoerer kercken, cloesteren, prierscippen, husen ende steden, ende tractieren se myenentliken. Mar datghene dat die personen die daer aenghenomen warden puerlicken ende willichlike sonder enich eysken of vorwairt gheven willen of offeren den kercken, cloesteren, prierscippen, husen ende steden, dat moghen si wel vri mit danckberheit ontfanghen, mar die anders doen ist dattet, sonderlinghe personen sijn, soe doe wy se in die ban niet alleen die nemen, mar mede die gheven. Mar warent capittelen of conventen, soe privieren wy se van die dienst Gods, daer si niet van absolveert en sellen moghen worden dan int lest hoers levens sonder des stoels van Rome sonderlinghe oerlof. Mar den personen van mannen ende vrouwen die nu mit desen venynde quaet besmet sijn om hoer siele salicheit, soe verlenen wy hoer ut die overvloyende graci der guedertierenheit, dat si dese reys mit onser macht van hoer bisscoppen moghen absolveert warden van die besmettinghe deses venynden quaets die hoer sellen setten penitencien nae hoeren goetduncken ende voert mit hoer barmhertlike dispensieren, dat si vry moghen bleven in hoer kercken, cloesteren, prierscippen ende ander steden. Ende voert die personen die ghesundicht hebben in dit voerscreven venynde quaet ende teghens die gheestelike rechter gueden ontfanghen hebben, die willen wy noch graci doen ende verlenen hoer, dat si die gueden vry moghen houden soe veer als si ghegheven sijn tot

die ghemeen profyt der cloesteren of der steden. Mar sijn se ghegheven tot sonderlinghe profijt des abts, priers of prierissen of enich anders sonderlings persoens, soe ghebieden wy, dat si sullen comen int ghemeen. Hierom soe mogen gheen menschen dese bul onses verbiedens, settings, verlienings ende gheboeds breken of mit quader coenheit daer teghens doen, mar die hen [zich] dat woude vermeten, die sel vallen in die toerne Gods ende synre heilighen Apostelen Peters ende Pouwels. Ghegheven toe Romen bi synte Peter op die VI dach in Maert int VII iaer ons bisdoms.

Waarop door de kloostervrouwen „te Mariënvelt" „dese naeghescreven punten ende articulen" gesteld werden:

Wi prioerin ende ghemene convente der regularessen cloester van den nonnen binnen der stede van amstelredamme gheleghen, ghenoemt te Marienvelt, doen cont ende kenlick in desen onsen carthen, dat wy samentlic ende eendrachtelic hebben ingheset dese naeghescreven punten ende articulen die wi willen houden ten ewighen daghen, om alle perikel der symonien te scouwen voer ons ende onse nacoemelinghen.

In den eersten van den personen die wii voert sellen ontfanghen in der oerden of buten der oerden, ende sellen wii noch clederen, laken, noch beddinghe, noch maeltiden, scenkinghen van enighen dranc of hiervoer ghelt nemen in enigher wys, mer sellen desen personen selve van den onsen ghemene goet in den voers. dinghen ende van allen, dat noetdruft is, besorghen, want denghenen die wij stede om Goedswillen hebben ghegheven in onse convente te wonen, dien selven willen wiit oec gheven dat hem noetdruchtich is.

Ist is dat zake dat dese personen hebben onder hem enich tijtlich goet, dat moghen si gheven, soe wien hem dat sel believen tot dier tijt dat sii professie hebben ghedaen, mer van desen selven goeden en sellen sii voer hem selven gheen clederen, beddinghen of anderen dinghen voerghen, of enighe maeltiden of scenkinghen daervan doen; mer ghelievet hem uyt hoer eyghen goetduncken den convent wat te gheven an lande of renten ofte andere erfenisse, dat moghen sy wel doen buten yemants onderwijs of informeringhe, of oec soe wel in reden ghelt, behoudelic des dattet convent mach doen met desen goede ende ghelt als hem dat sel believen nae onser capittels statuten.

Ist wanneer desen voers. personen hebben een iaer of twe hoer professie ghedaen, alsdan soe moghen wii wel ontfanghen ende nemen ghelt ende goet of enich ander goelicheit, welcke hoer vrienden ende maeghen onsen convent ut horen vrien wil ende

mildicheit willen gheven, ende dat alsoe verre als van onser weghen ten voers. vrienden gheen onderwijs van is ghedaen. Ist waert zake dat der voers. personen of ouders niet en wouden henghen ende liden, dat hoer kynderen souden in onsen cloester van aelmissen leven ende sii daeromme wouden onsen convent zeker erfenisse of eene somme gelts voer der kinderen professie gheven: soe moghen wii dat wel ontfanghen ende gebruken tot profijt onse ghemene convents ende dat alsoe verre als dese ouders voers. hier in gheen onderwijs is ghedaan van horen kinderen weghen of onder onser zusteren in singulaer, of ut ghemeen, ende oec dit niet en wert ghegheven van ouder ghewoente. Ist soe en sellen wii niet out ende ionc gheenreleijer dinc nae onser professie bidden van onsen ouders, vrienden of yemants anders, overmits ons selven of doer anderen personen; doen wii contrarij soe mogen wi dat dinck niet ontfanghen. Mer wort ons enich dinck van buten ghegheven of ghesent, dat sel wesen tot behoefs des convents. Ende op dese articulen moghen strengheliken werden ghehouden: soet hebben wii prioers, brueder Dirc prior nu ter tijt van Windesim ende brueder Johan, prior van Vredendael als visitieres in dese zake bevolen der priorinne des convents voers. dat sii van de ghemenen goet hoer zusteren arm ende rijck wel besorghen van al dat hem in ghesontheit ende in ziecten, in eten, drincken, cledinghe noet sal wesen ende daerynne doen nae utwisinghe der oerden. Ende waert dat zake dat dese voers. punten ende articulen behoefden in toecomende tyden enyghe verclaringhe, die sal ons hier van doen die eerweerdighe prior van Windesim. Ende opdat dese articulen voers. te ewighe dagen in onsen convent werden gehouden, soe hebben wii zamentlyc ghebeden onsen eerweerdighen visitieres voerghenoemt, dat sii van ons ghemeens capittels desen voers. punten ende articulen willen ratificieren ende confirmeren. Ende wii prioers voers. hebben ut auctoriteit ons generaels capittels dese articulen confirmiert, also oec dat sii te ewighen tiden sullen werden ghehouden met onse convent voers. van deghenen, die nu leven ende in desen selven onsen cloester sellen ten ewighen daghen werden ontfanghen. In kennisse van meerre waerheit ende wille om beterwille des voers. convents, soe hebben wi onse zeghelen hieran ghehanghen. Int iaer ons Here MCCCC ende zeven ende zeventich op den neghentienden dach van Mey. Ende oec om meerre vasticheit om dese dinghen voers. van weerde te houden, soe hebben wii prioerin inde ghemene convent oec mede hieran ghehanghen onse convents zeghel.

* * *

Voor het eerst kwamen de Oude Nonnen in betrekking met de bewoners der Stad Amsterdam ten gevolge der ligging van hare kloostergoederen. Blijkens hetgeen zij in 1389 aan de schepenen der stad mededeelden, was haar „husinge getymmert" op Pieter Jacobszoen's (Sale) erf, dat wel binnen de vrijheid van Amsterdam maar in „de uterste nesse" aan het Zuid-Oost-einde van de oude zijde gelegen was.

Als nu den 6en Mei 1392 door Pieter Jacobsz. aan Jan Claesz. een tuin verhuurd werd, gelegen tusschen *der zusteren hof* en den Amstel, beloofde Jan Claesz. *den weg* en *de sloot* „die in der nuwe grafte leyt" te onderhouden en te maken gelijk zijne buren dat deden; en werd hem vanwege de zusters een vrijen overgang gegeven over *der zusteren brug*.

Uit hetgeen in dit contract onderstreept werd, blijkt het volgende:

1°. dat — volgens dr. Scheltema[1]) — met „der zusteren hof" niet het eigenlijke klooster, maar de boomgaard der zusters is bedoeld geworden. En dit gevoelen wordt meer nog aannemelijk, als den 18en Februari 1401 van »den hof van het *convent*" gesproken wordt[2]).

2°. dat er langs het terrein des convents een weg en eene sloot lag.

De sloot liep ook langs het terrein van „Baernt die Stilgankmakerslande"; op welke landerijen in het begin der 15e eeuw het klooster ter Leliën of dat der Nieuwe Nonnen gesticht werd, zoodat de sloot tusschen die beide vrouwenkloosters scheiding maakte.

Door een giftbrief van Joest Pieterszoon, dagteekenend van den 29en Februari 1420, ging het erf van Pieter

---

1) *Dr. Scheltema:* Aemstels Oudheid, l. c., blz. 22.

2) *Archief der Gasthuizen:* Regestenlijst, blz. 19.

Jacobszoen (Sale) in eigendom over aan de Oude Nonnen.

De giftbrief luidt:

Joest Pieterssoen doe condt ende te wetene allen luden, dat ic voir my, voir mynen erven ende nakomelinghen gegegen hebbe ende geve mit desen brieve tot enen vrijen eygene den gemeenen convente ende canonissen Reguliers 't sinte Mariënvelde ten nyen lichte binnen der vryheden der stede van Aemstelredamme een stucke lants gheheten *die Nesse,* dat die voirs. canonissen nu ter tyd bewoenen ande gebruken, gelegen tusschen den lande dat dese selve canonissen eertyds coften jegens Claes Servaessoen ende Roemer Heynrixzoen an die noirtside, ende die goede ende gancweg die dese canonissen die eertijds coften jegens Pieter Jacobszoen minen vader uptie zuytzide ende 't eynde die goede ende gancwech voirs. dats te verstaen oistwaerts van Willem Roelofszoens tuune langes die Aemstel totter breder weyde toe mitter halve sloete die gegraven is buten der cae die de canonissen voirs. an 't oesteynde van dessen Nesse legghende hebben, ende van danen westwairts streckende tot ander stede nye grafte mit eenen wech tien voeten breet van der stede oude graften tot an die nye grafte streckende, gelegen voir dat cloester voirs. wilke lant voirscr. die voirs. canonissen eertijds ghehuurt hebben jegens Pieter Jacobszoen minen vader totten eweliken pachte jaerlixe om elf oude vrancrixe scilde gelikerwijs ende in allen scyn die proper pachtbrief opten voirn. canonissen sprekende, dien ic denselve canonissen hebbe quyt gescouden, opgedragen ende overgegeven dair af inhoudt ende belye my van den lande ende pachte voirs. voldaen ende betaelt den letsten pennync mitten eersten ende gelove voir my, voir mynen erven ende nakomelingen den gemenen convente ende canonissen voirn. 't voirscr. lant ende pachte in alre manieren als my die angecomen zyn van Peter Jacobszoen minen vader zo voirs. staet vry te wairen. Jaer ende dach als mien erven ende goede is scoudich te waren, ende alle oude brieven af te nemen, in oirconde dezen brieve bezegelt mit minen zegels ende om der meerre vestichede wille, zo hebbe ik gebeden Jan Willem Heynenzoens zoen ende Peter Willemszoen van Woude desen selven brieve met my ende over my meede te bezegelen, om beede Joest Peterszoen, zo hebben wy Jan ende Peter voirn. in getuygenisse der wairhede alre dingen voirscr. onse zegelen oic an desen brieve gehangen, teenen oirconde gegeeven opten laitsten dach in Februario int' jare ons heren 1420.

Als nu in lateren tijd over het bezit en het gebruik der sloot „gescille ende questi" ontstonden tusschen de

beide kloosterstichtingen, meenden de Oude Nonnen hare rechten op de sloot te kunnen handhaven, doch stonden aan de Nieuwe Nonnen bij een in 1563 plechtig aangegaan accoord „ten ewigen dage het *vrie gebruyck* van deselve sloot" goedgunstig toe.

Wij Pieter Pietersz. ende Floris Diricxz. Otter scepene in Aemsterdamme oirconde ende kenne, dat voir ons quame Broeder Wouter von Weuchem, oudste prior der capittels ende huys van Windesem ende beneden-broeder Cornelis van Schermer, prior tot Heyloe by Alkmaer commissaris van de oude nonnen convente binnen deese steede mit die priorinne, suppriorinne, procuratersse ende voirt die gemeen capitulaer zusteren van den voirs. convente van de oude nonnen, mit Aelbert Diricx Marcus henluijder voecht in deese gecoren ter eenre: Pr. Floris Joosten uyt de name van 't convent van de nieuwe nonnen binnen deeser steede, Meester Dirck Florisz., Pieter Jansz., man ende voecht van Anna Florisz., Dirck Barentsz., als man ende voecht van Nyes Florisz. voir henselve ende vervangende gelijkelijke Cornelis Florisz. haar broeder, Grietgen Florisdr. ende Neeltgen Florisdr. hoore susters, daervoeren belovende ende vaststaende alle erfgenaamen van Floris Florisz. ten andere sijde ende gelieden in der manieren voirs., ende beyde sijde garansigeert, overeengecomen ende gheaccordeert te weesen aengaende de questi ende gescille, die sy tot deesen dagen toe onderlinge uytstaende hebbe gehad, ter cause van de daer gelegen [sloot] tusschen den erfve van 't voers. cloester van d' oude nonnen ende d' erfve van wijlen Floris Florisz. s.g. by hem in sijn leven van den stede gecoft, genoemt d' oude nonne vaert etc. ende dit in maniere ende op de conditie hierna verclaert, te wetene: dat de voors. conventuale van d' oude nonnen ghenoemt ende ghehouden sullen wesen eygenaers van de voirs. vaert, mits dattet voirs. convent van de nieuwe nonnen ende die erfgename voirn. ofte diegheene, die van henluyde actie ofte transport sullen hebben van 't voirs. erfve, nu ende te ewige dagen sullen hebben het vrie gebruyk van deselve sloot, zoe wijt ende in sulken schijn die nu ter tijt gelegen is. In oirconde enz.

Al vroeger hadden de Oude Nonnen blijk gegeven het haar toekomende recht tegen onrechtmatige aanspraken te kunnen verdedigen.

Zoo verklaarden den 25en Mei 1463 voor schepenen [1])

---

1) Reg. blz. 130.

„Dieduwe Jacobsdr., priorinne van het Oude Nonnen convent, met Peter Boen, haar voogd, eenerzijds, en Peter Dircxz., aan de andere zijde, dat zij eenszeggens gebleven zijn aan Jacob Braseman en Jan Albertsz. van alle geschil, dat zij tot dezen dag toe hebben gehad, roerende het erf van het convent, dat Peter betimmerd heeft en nu bewoont, en van alzulke erfenissen en goederen, die Peter beweert te hebben van wijlen Ymme Jansdr., die een conversyne was in het convent en van alle verdere zaken; alles onder zekere voorwaarden".

En den 26en Mei 1432 werd door „Gondraet Jansdr., [1]) ministersse en de zusters van het S. Agnieten convent met heer Gherijt Hamer, hun confessor; door Wouter Willemsz. als voogd, benevens Alyt Gherijtsdr., ministersse, en de zusters van het S. Ceciliën convent, met Willem van den Rijn, hun confessor, en Wouter voorn. als voogd, aan het Oude Nonnen convent kwijt gescholden alle toezeggen, dat zij hadden van de gang en de vaarsloot, behoorende tot de tuinen aan de zuidzijde van dit convent".

Uit het boven besproken contract van 1392 blijkt: 3° dat de brug over de nieuwe gracht in 1392 „der zusteren brug" werd genoemd. Ook in stukken van Juni 1392 en van Jan. 1395 heette zij alzoo. Maar in 1396 den 21en Augustus als Pieter Hose aan het klooster „eenen vrien eyghendom" geeft, spreekt men „van der canonissen brugghe", omdat de zusters volgens de „canonissen" van Sint Augustinus leefden.

Deze „zusteren"- of „canonissen"-brug lag over de Oude-zijds Achterburgwal, ter plaatse waar zich thans de brug voor het gasthuis bevindt.

De „zusteren" brug moet niet verward worden met

---

1) L. c., blz. 73—74.

de „lange brugghe", waarover den 20en Augustus 1489 door de Stad met de Oude Nonnen onderhandeld werd. De Oude Nonnen moesten de „langhe brugghe staende op beyde die burchwallen op nieus als men eerst can ende mach, maken ende repareren; daertoe sellen die oude nonnen geven ende betalen een derdedeel, S. Maria Magdalena, S. Agnieten, S. Claren, S. Marien ende S. Barbaren een derde deel ende deese stede een derde deel, elx na grootheyt van den huse ende erven".

Volgens Jan Wagenaar heeft die „langhe brugghe" nergens anders gelegen, dan op den Oude-zijds Voorburgwal of den Fluweelen-burgwal voor het Heerenlogement [1]). Dr. Scheltema evenwel is van meening [2]), „dat wij hier niet slechts aan deze brug, maar ook aan die over het Rokin, welke nog tegenwoordig den naam van Langebrug draagt, te denken hebben. De Langebrug der Oude Nonnen toch stond volgens de ordonnantie „op beyde die burchwallen", waaronder, naar ik meen, de Oude-zijds Achterburgwal en het Rokin moeten verstaan worden."

Van het maken en repareeren „der andere bruggen" werden de Oude Nonnen en de vijf genoemde kloosters vrijgesteld.

Welke die bruggen waren, of waar zij gelegen hebben, wordt nergens gezegd: maar in andere van het Oude-Nonnen-convent uitgegane rechtstitels, komen o. a. de volgende bruggen ter sprake: de Coebrugge, de S. Jansbrug, de Peter Jacobsz. brug en de Liesdelbrug.

Alzoo: **1409: Jan. 11.**

Jan Zibrants die Bultersz. huurt van het Oude Nonnen convent een huis en erf bij *de Coebrugge* op die Nye grafte aen de Wintmoelenzijde, van de halve straat af, tot ewelike pacht jaarlijks om 4 g. g. holl. wilh. scilden.

---

1) L. c., dl. I, blz. 22.

2) L. c., dl. VI, blz. 23—24.

1458: Aug. 24.

Jacob Dircxz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent 3 g. g. wilh. scilden jaarlijksche renten, ewelike pacht op een erf op *de Kerczijde*, aan den burgwal bij *S. Jansbrug.*

1462: Jan. 16.

Peter Aerntsz., de timmerman, pacht van het Oude Nonnen convent een erf aan den burgwal bij *Peter Jacobsz.-brug* tot ewelike pacht jaarlijks om 35 witte stuivers vl. [1]).

1493: Febr. 14.

Voor Schepenen geven de overmans en bewaerers van het S. Peters Gasthuis, over aan het Oude Nonnen convent eenige renten op huizen, over *de Liesdelbrug*, op *den burgwal* achter de *Oude Kerk*, waar Jan Eggert placht te wonen, in *de Kerckstraat* en in *Gansoerde.*

* * *

De onkosten, welke het onderhoud van muren, poorten en bruggen met zich mede brachten, gaven aanleiding, dat de Stad zelve met de Oude Nonnen in betrekking trad.

Zoo verklaarden Schout, Burgemeesteren en 36 Raden den 14en Dec. 1500 met het Oude-Nonnen-convent [2]) „te zijn overeengekomen omtrent de quaestie van de kosten der muren, poorten en bruggen van de stad, en dat zij daarvoor van het klooster hebben ontvangen de som van 50 pond gr. vl.; zij beloven voorts aan het klooster, als de andere kloosters in de stad in de voornoemde aangelegenheid niet bijdragen, of een van deze niet naar zijn vermogen en rijkdom betaald heeft, dat, in dat geval, ook het Oude Nonnen klooster desgelijks zal mogen doen zonder eenig wederzeggen."

Zelfs waagden de Oude Nonnen het, bij monde van haren pater, bij de stadsoverheid met gepaste vrijmoedigheid tusschen beide te komen, ten bate van het nood-

1) Eveneens: 1491, Maart 8.

2) Reg. blz. 182.

lijdende zuster-convent „Bethaniën", en het middel aan te wijzen, waardoor de aan genoemd klooster behoorende erven voordeelig konden verkocht worden.

Dit blijkt uit een certificaat van 4 Juni 1551 van dezen inhoud [1]:

Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Rade certificeeren, dat voor hen Allert Boel Andriesz. raad, en Gheryt Willekes, als voogden van het Bethaniën convent, op verzoek van de mater en procuratrix, onder eede hebben geaffirmeert, hoe dat zij met heer Pelgram Jacobsz., pater in 't Gheyn, commissaris van den Bisschop van Utrecht en met den pater van de Oude Nonnen, zijn adjoint, hebben bevonden, dat de toestand van het Bethaniën convent door jaarlijksche werkelijke schade niet houdbaar is en dat, om de schandalisatie te voorkomen, zouden verkocht of in pacht uitgegeven worden zekere erven aan de zuidzijde van het convent, van het water af tot de Veste; en om daarvoor den hoogsten prijs te maken, zoo hebben zij affirmanten aan Burgemeesters verzocht om een weg of straat op die plaats te doen rooien, op kosten van de stad, om het convent te helpen, hetwelk is geschied; waarna affirmanten met Willem Hendriksz., molenaar, voor den hoogsten prijs eindelijk de erven hebben verkocht voor 3000 kar. gulden, of, beloopende pacht tegen den penning 18, voor 165 kar. gulden jaarlijks, wat Willem Hendriksz. onder eede nog bevestigt.

Eene laatste betrekking, waarin de Oude Nonnen met de Stad geraakten, was van zeer vriendschappelijken aard. „Bij guetwillige gunste ende beliefve van d'Oude Nonnen" werd aan de Stad toegestaan op een haar toebehoorend stuk land twee banpalen in obelisken-vorm te plaatsen, welke de tot ballingschap veroordeelden moesten waarschuwen het rechtsgebied van Amsterdam niet te overschrijden.

Beide banpalen zijn als historische monumenten bewaard gebleven [2]: de een staat aan den Amstelveenschen

---

1) Reg. blz. 237.

2) Mgr. Klönne en de heeren Weissman en van Arkel (*Noord-Holl. Oudh.*: vijfde stuk, blz. 23) hebben over deze banpalen geschreven zonder, naar het mij voorkomt, ze ter plaatse goed bekeken te hebben.

weg, de ander aan den Amsteldijk tusschen de watermachine en de slechts bij name voortlevende buitenplaats Tulpenburg [1]). Zij bestaan uit een vierkant, van gebakken steen gemetseld voetstuk [2]), waarop eene pyramide van gehouwen steen, aan drie zijden het opschrift voerende: *terminus proscriptionis: of uytterste palen der ballingen.*

Voor deze vriendelijke gezindheid mochten de Oude Nonnen [3]) van den Magistraat der Stad den volgenden brief ontvangen, gedateerd den 21en Aug. 1563.

Wij Burgemeesteren ende Thesauriers der Stede van Amstelredamme bekennen mits desen van den voors. stedewegen, dat deselve stede bij guetwillig gunste ende beliefven van den convente van d'Oude Nonnen op 't lant denselven convente toecomende, gelegen an den Aemsteldijck boven den Huyse genaampt Costverloren [4]), ende oick int eijnde van 't selve lant an den Aemstelveenschen Dijck gesteld heeft twee pilaeren oft obelisten omme te designeren den limiten daertoe de bannissementen deser stede streckende sijn.

Bedanckende daer aff den voirs. convente ende bereyt sijnde 't selve in andere saicken naer behoeren tegens denselven convente te recompenseren sonder arch ende list. In kennisse der waerheijt hebben wij der voirs. stede van Aemstelredamme zegele ter saicken beneden an desen gedaen hangen. Gegeven den 21en dach Augusti anno XVc drie en tsestich.

---

1) De banpaal aan den Amstelveenschen weg staat op een eilandje, dat gelegen is tusschen de landerijen van den Heer Abram Pouw: vroeger was daar ter plaatse de buitenplaats Elsrijk. — Het eilandje behoorde voor enkele jaren in eigendom aan den Heer Rutgers van Rozenburg, die het bij zijn dood aan de Stad Amsterdam ten geschenke gaf.

2) Rondom het voetstuk van den banpaal aan den *Amsteldijk* — staande op de boerderij van den Heer Jan de Vries — zijn ter versiering vier hardsteenen banden aangebracht. Bovendien prijkt daar aan drie zijden der pyramide het wapen van Amsterdam, waaronder het jaarcijfer 1625.

3) Door Mgr. Klönne wordt het bezit van dat land nu eens aan de Nieuwe, dan weer aan de Oude Nonnen toegeschreven. *Aemstelodamensia*: blz. 208; id. blz. 217; *Bijdr. v. Haarlem*: dl. XII, afl. I, blz. 46—47.

4) Vgl. mijne studie: *De Buitenplaats Oostermeer*, C. N. Teulings, Den Bosch, 1910, blz. 17.

O bittere ironie! Burgemeesteren zijn bereid „dese gunste" „naer behoeren in andere saicken te recompenseren"!

Die recompensatie geschiedde zeker in 1578 toen de Stad hare roofzuchtige handen naar het klooster en naar alle daaraan behoorende goederen uitstrekte!

„In vier geschiedboeken leest men wel — zegt de Heer de Bont [1]) — dat de kloostervrouwen *toestemden* in den afstand van haar klooster tegen alimentatie en zekere lijfrente. In werkelijkheid is het echter anders; want toen zij een afschrift moesten geven van haar inventaris aan burgemeesteren, schreven zij onder dat document:

„Deze inventaris der goederen met de namen der zusteren hebben wij op 't stadhuys gebrocht an de borghemeesters *daertoe gedwongen wesende*, den 4en August. 1578."

Ofschoon de jaarlijksche lijfrente veel bedroeg en de verjaagde nonnen volstrekt niet van honger zijn omgekomen, blijft de annexatie eene onwettige daad. Ook Prins Willem van Oranje spreekt in zijn „Ratificatie" van 6 Dec. 1578 van „*bij vrijwillich* accord ende overcomste geaccordeert metten voochden en allen der conventualen van de Oude Nonnen" [2]).

Aan dit „vrijwillich" is even weinig waarde te hechten als aan den titel, dien hij in genoemd stuk voerde van „Gouverneur ende Capiteyn-generaal voor de Co. Mat." (Katholieke Majesteit den Koning van Spanje).

Men wilde in die dagen met open oogen bedrogen worden.

* * *

Als derde reden waarom het klooster der Oude Nonnen tot de aanzienlijkste stichtingen in Amsterdam behoorde,

---

1) *Centrum:* 19 Nov. 1888.

2) *Aemstels Oudheid:* l.c., blz. 29—31.

komen de geschenken en erfstellingen, waarmede het, vooral door de familie Eggert, begiftigd werd.

Maar eerst worde volledigheidshalve met een enkel woord melding gemaakt van het feit, dat op den 25en Mei, zijnde den feestdag van Sint Urbanus, Paus en Martelaar, van het jaar 1452, omtrent elf uur in den nacht, „drie vierde deelen" der Stad door een geweldigen brand werden in asch gelegd. Blijkens den brief, welke twee maanden na „den ongelukkigen brand" — 25 Juli 1452 — aan de Amsterdammers door graaf Philips van Bourgondië werd toegezonden, was door „de afgevaardigden" bij den graaf over geen kloosters, maar alleen over „de poort, de torens, de bolwerken tegen de stad Utrecht, het Stadhuis en verscheide kerken", als zijnde door den brand vernield, gesproken geworden [1]). Volgens het getuigenis echter van Thomas van Kempen, voorkomende in eene kroniek, die in 1621 te Amsterdam achter eene kroniek van Windesheim in het licht verscheen, zouden er veertien kloosters in vlammen zijn opgegaan. „Van de groote kerk van S. Nicolaas tot en met het klooster der Oude Nonnen is alles verbrand [2]).

Welke de oorzaak van dien brand geweest is; waar hij begon en hoe hij begonnen, zich heeft uitgebreid: dat alles heeft Jan ter Gouw [3]) en na hem Mgr. Klönne [4]) met levendige kleuren en eene nauwgezetheid als van een tijdgenoot en ooggetuige te boek gesteld.

Aanvankelijk moge die brand onder de Oude Nonnen

1) Bij *Jan Wagenaar:* dl. I, blz. 34—36; Jan Wagenaar stelt den brand één dag te vroeg: l. c., dl. I, blz. 152; *Aemstels Oudheid:* dl. III, blz. 32, noot 10. Ds. van Slee zegt — maar niet waarom — dat bij den grooten brand te Amsterdam het Oude Nonnen convent is gespaard gebleven. L. c., blz. 174—175.

2) *Dr. Scheltema:* l. c., dl. I, blz. 30.

3) L. c., dl. III, blz. 83—84.

4) *B. H. Klönne:* Aemstelodamensia, blz. 207.

vrees en ontsteltenis verwekt hebben: „arm en reddeloos" zooals volgens Mgr. Klönne de Nieuwe Nonnen waren [1]), zijn zij nooit geweest. Evenmin is de kloostergrond bij de Oude Nonnen, gelijk wederom volgens Mgr. Klönne bij de Nieuwe Nonnen geschiedde, „drie jaren lang met een dikke aschlaag" bedekt geweest [2]): daarvoor hadden zij uit schenkingen en erfstellingen, *reeds vóór het jaar 1452 ontvangen*, een te groot vermogen bijeengebracht. Tegen den opbouw des kloosters konden geen geldelijke bezwaren bestaan hebben.

Immers reeds den 17en Mei 1396 had Meynaert Hughenz. van Alkemer voor schepenen verkaard [3]),

dat de Oude Nonnen in gebruik zullen hebben het land in *Graft*, genaamd die Bosch, dat Claes, Gherijt Bertoutsz. placht toe te behooren, bij den Coksloet gelegen, en nog zooveel land als Meynaert aanbestorven is van zijn zwegher Catherinen, Claes Gheijt Bertouts wyf, in *Outorper land*, en ook nog land geheeten *Tyenkoeweyde*; en dit gebruik zal duren zoolang Griete, Meynaert Hughensz. dr., in het klooster is; en als zij sterft, zal dit land aan het convent komen, en als zij uit het convent gaat, dan zal zij het land behouden en zullen hare erven het krijgen, met uitsluiting van het convent.

En den 25en Febr. 1410 maken Jan Vranckenz. en zijne vrouw Katrijne [4]), Wouter Hulxdr. „met goederen voirsien, wel bedacht en beraden, bepalingen omtrent hun nalatingschap ten bate van het Oude Nonnen convent, naar gelang zij al of niet zullen overleven hun dochter Alyt, zuster in dit convent levende."

De dochter van Willem Eggert, [5]) Imme, [6]) schonk in 1415, blijkens onderstaanden giftbrief, aan het klooster der Oude Nonnen meerdere goederen:

---

1) L. c., blz. 207—208.
2) L. c.
3) Reg. blz. 14.
4) Reg. blz. 29.
5) Lees 's mans levensschets in *Aemstels Oudheid:* dl. III, blz. 57—79.
6) Lees over Imme: l. c., blz. 75—76.

Wij Symon die Zael Jacobszoen ende Peter Adamszoen Scepene in Aemstelredamme oirconden ende kennen, dat dair voir ons quam Joncfrouwe Ymme Eggen mit Reynaut van Brakel haren gecoren mondbair, dair zij mit rechte aen quam mit haren vier vierendeelen, alst men naist gecrigen konde, alzo Jan Eggairt van Purmerende hair broeder, Heyntgen Coppenszoen ende Ghise van Aemstel ende geliede, dat zij mit hair mondbairs hant, bi consente hairre vier vierendelen voirn., bi goetdunken der Rade van der stede voirs., bi des prioers ende prieressen der Canonnissen reguliere 't Sinte Mariën velde binnen der vrihede der voirs. stede, gaf ende quytscout teenen vrijen eygendoem Willem Eggairt here tho Purmerende hairen vader die helfte van eenre sate lants mitter helfte van der husinge ende hofstede gelegen op *Marken* dair Jan Tentemaker ende Jan Symon Melytsoens erfnamen die ander helfte af toebehoert. Item hair aendeel van een stucke lande oic gelegen op *Marken* geheten Claes Moenenzoens lant. Item noch op *Marken* oic hair aendeel van een stucke lande geheten Remburger lande, ende een morgen lands gelegen tot *Dyemen* int goidshuys landt. In allen scyn als joncfrouwe Ymmen dese voirs. lande, husinge ende hofsteden hadde ende hair die eertijds syn aengecomen mit besterfen van Joncfrouwe Nellen haire moeder ende van Vechter Heynenszoen haren ouden vader.

Voirt zo quam voir ons Willem Eggairt here tho Purmerende ende geliede dat hi gaf Ioncfrouwe Ymme Eggen synre dochter teenen vryen eygene van dese lande, husinge ende hoffstede, die zy him teenen vryen eigene heeft quytgescouden naer manieren so voirgeroert staet. Eerst drie morgen lands myn (min) twee hont gelegen tot *Dyemen* in Simon Lambertssoens sate mit 't vierendeel van der husinge die nu staen opter voirs. sate. Voirt so sal Willem Eggairt voirn. utreyken Ioncfrouwe Ymmen synre dochter hondert gulden dertien ende ene halve hollantse lewen van elken gulden gerekent jof payment hairre wairde iaerlixe renten toten eweliken pachte dair die eerste dach van betalinge afwesen sal tot sinte Martynsmisse in den winter int iare ons Here, als men zal scriven dusent vier hondert ende zestien ende dan also voirt van iare tot iare tot sinte Martynsmisse voirs. Tertijt toe dat Willem Eggairt voirn. dese hondert gulden jaerlixe renten heeft, bewyst Ioncfrouwe Ymmen zyne dochter toten voirs. dage alle iair te ontfaen an sekeren lande sonder dyck te hebben gelyc Willem Eggairt voirs. dat lant sal bedyken mit andere personen. In die jonchen heerlicheit van *Goesbeke* buten an *Abbenbroecke.* Ende also Willem Eggairt voirn. dese hondert guldene jaerlixe rente bewijst, heeft Ioncfrouwe Ymmen synre dochter alle iair te ontfaen van den lande voirs. so voirgeroert

staet, so sal Willem Eggairt voirs. dair na quyt wesen van den hondert gulden iaerlixe renten in eniger wijs meer uyt te reyken Ioncfrouwe Ymmen synre dochter voirs., ten wair dat hi hair van onbetaelden ende bescreven renten yet wair sculdich, dat soude hi hair gheven ende betalen behoudeliken dat Willem Eggairt voirn. inhouden sal dese hondert gulden jaerlixe renten tot sulker terminen als die sullen verschynen oft him genoecht, also lange ende ter tyt toe dat him betaelt syn hondert goudene Vrancryxe cronen die him die voirs. canonissen ende gemene convente syn sculdich. Hierboven zo waren dese canonissen ende gemene convente noch sculdich Willem Eggairt voirs vyftich nye hollantse scilden die hie himlieden voir ons alinge ende al (geheel en al) quytscout ende gelieder af voldaen ende betaelt mids deser overghifte van den lande, husinge, hoffstede ende renten, die Willem Eggairt ende joncfrouwe Ymmen syn dochter die ene den anderen heeft gegeven ende quytgescouden in der manieren voirgeroert. So bekende Willem Eggairt voirn. an d' eene zide, ende joncfrouwe Ymmen, eygen mit haire mondbairs hant, bi consente haire vier vierendele bi goetdunke der Rade van der stede, bi des prioers ende der prioressen voirs. an d' ander side, volcomeliken voldaen te wesen ende gesceyden van alre erfnisse ende guede [goederen] die joncfrouwe Ymmen mochten aengecomen wesen bi besterften van joncfrouwe Nelle hairre moeder ende van haren oude vader Vechter Heynenzoen ende voirt van allen anderen dat derselver joncfrouwe Ymmen gebreken mochte an haren vader Willem Eggairt toten voirs. dage. Ende wairt gewyst mit rechte ende mit vonnissen dat de sceydinge ende overghifte in der manieren voirgeroert vaste ende gestade soude bliven onverbroken na den rechte der stede van Aemstelredamme. Oick so geliede voir ons joncfrouwe Ymmen Eggen voirs. mit hairs mondbairs hant bi goetdunken haire vier vierendelen ende bi consent der Rade van der stede voirn., dat zy quytscout ende overgaf teenen vrijen eygene den gemenen canonissen reguliers ende convente voirs. die selve lande, husinge, hoffstede ende renten, die hair vader Willem Eggairt voirn. hair gegeven ende bekennet heeft in alre formen ende bewisinge te hebben als hiervoor gescreven staet. In oirconde desen brieve beseghelt mit onsen zeghelen op den achtsten dag in Septembre int iare ons Here dusent vier hondert ende vijftien.

Den 14en Augustus 1417 deed Jan Eggert [1]) aan alle lieden kond, dat

---

1) Lees over Jan Eggert: *Aemstels Oudheid:* dl. III, blz. 76; blz. 88; *Jan Wagenaar:* l. c., dl. I, blz. 22.

zijn vader Willem Eggairt wijlneer her tho Purmerende, saliger gedachten, eertijds sculdich was ende iaerlix pleget te reyken den canonissen Reguliers 't sinte Marienvelde ten nyen lichte binnen der stede vrijhede van Amstelredamme gelegen als van der fastinge ende sceydinge tusschen mynen vader voirn. ende mynre zuster lonfrou Ymmen eygen, die God sy genadich, hondert nye gulden dertien ende enen halven hollantse lewen voir elken gulden voirs. gerekent gelikerwys die proper scepene brieven van dier fastinge ende sceydinge inhouden ende begripen: So ist dat ic die canonissen voirn. dairvoir hebbe bewyst, quyt gescouden ende overgegeven, bewyse, quytscelde ende overgheve mit desen brieve tot enen vryen eyghene hondert nye gulden dertien ende enen halven hollantse lewen voir elken gulden voirn. gerekent iaerlixer renten totten eweliken pachte alle iare te heffen ende te ontfangen van den renten die iaerlix comen zullen van den vrye lant dat mijn vader voirs in voirtijden bedyct ende leggende hadde in myne genadichs jonchen heerlichede van Gaesbeke in de lande van Putten in Westenryck, toebehoerende den gasthuze tot Purmerende na inhoude der fundacien desselven gasthuus, ende rent nu iaerlixe hondert tien ende enen halven engelsse nobelen. In oirconde desen brieve beseghelt mit minen zegele hieraen gehangen. Gegeven op ten viertienden dach in Augusto int jare ons Here dusent vierhondert ende zeventhien.

Den 19en April 1418 oorkonden en bekennen Dirk Jacobszoen en Jan Eggart Pieterszoon schepenen te Amsterdam

dat voir ons quam Ian Eggart heer tho Purmerende ende gaff over ende scoutquyt tot enen vryen eygen den canonissen Reguliers binnen der vryhede van Aemstelredamme negen ende een halff morgen lants gelegen in den banne van der Ouderaemstel, en Ian Betten-Zate plach te wesen, mit ter helfte van den huyse ende hoffstede daerop staende, ende naest by is gelandt Hostus weer an die eenzijde, ende Geryt Tydemanszoen an die ander zyde: Behoudelic dat zij hierentegen alle iaer zullen utreyken ende betalen eweliken duerende den carthuyseren 't sinte Andries ter saliger havene bi der stede van Aemstelredam voirn. ende den canoniken reguliers 't sinte Ians Evangelisten ter Aemstel bi der voirs. stede te samen die helfte van also veel als iairlixe van den voirs lande comen sall: Dats te weten elcx van den voirs. cloesteren een vierendeel van also veel alst voirs. gehele landt iairlix renten sal. Item zo zullen dese voirs. canonissen Carthuseren ende reguliers alle iairelix in hoeren cloester doen

die begangnisse [1]) ende iairgetide des eerbaren Willem Eggarts ende oick Ian Eggarts syns vaders mit vigilien zielmissen ende andere gebeden gelyk custumelic in horen cloester is. In oirconde desen brieven bezegelt mit onsen zegelen. Gegeven opten negentienden dach in Aprille int iaer ons Heren dusent vier hondert ende achthiene.

Maar, behalve door de familie Eggert, waren nog van andere zijde gedurende de 15e eeuw aanzienlijke geschenken en erfstellingen aan het Oude-Nonnen-convent verleend geworden. De regesten van het klooster deelen daaromtrent mede:

1431: Febr. 9.

Vrouwetgin, Jan die Zalen weduwe eenerzijds [2]), en haar drie kinderen zijnde broeder Herman van de Regulieren bij Aemstelredamme, broeder Claes van de Regulieren te Leyderdorp en zuster Elizabet van het Oude Nonnen convent anderzijds, scheiden omtrent de nalatingschap van Jan die Zalen, waarbij aan de genoemde kloosters worden toebedeeld een halve sate lands in *Nyer-Aemstel,* geheeten den Camp; die Poirtersweyde met de pacht daarop [3]), $^1/_4$ van een sate in Nyer-Aemstel en nog stukken rietland en renten op land aldaar, $^1/_8$ van het Moeynevelt in *Apcoude* en de helft van den inboedel, waarvan Vrouwetgin haar leven lang het gebruik zal hebben.

1481: Aug. 2.

Voor schout en schepenen in Diemen [4]) schelden aan het Oude Nonnen convent kwijt heer Jacob, priester, met zijn voogd Gherryt Jacobsz. en deze ook voor zich en zijn broeder Jan Gherrytsz. en Herman Willemsz., Jan Dirckz. en verdere erfgenamen van Ytgyn, Jan Ghebbensdr., zuster in genoemd convent, al haar nalatenschap.

---

1) Begang(e)nisse (begankenisse) van het werkw. begangen (begaen) in den zin van een plechtigen omgang doen. De omgang of begangenisse ging aan het vieren van het »jairgetide" vooraf.

Mr. S. Muller Fz. verstond onder het werkw. »begaen": een »besprenkelen met wijwater van het graf des overledenen."

De Gids: jg. 1888, blz. 103: *Dr. Verdam:* Middelned. Woordenboek, i. v. begankenisse.

2) L. c., blz. 71; vgl. blz. 123.

3) Vgl. *De Buitenplaats Oostermeer:* blz. 28—29.

4) L. c., blz. 156.

1485: Juli 24.

Voor schepenen scheldt Coppert Claesz. kwijt [1]) aan de Oude Nonnen alles wat hem aan rechten, besprek en erfenissen mocht aangekomen zijn door Geertruydt Jansdr., zijne vrouw, — van wege de nalatenschap van Pieter Jansz. Boen, haar oom, of wat hem nog mocht aankomen van zuster Catrijn, Peter Boenensdr.

1485: Oct. 24.

Voor schepenen scheldt Geertruyt, Gerijt Fritelsz. weduwe [2]), met Vrue Fritelsz., haar voogd en vier vierendeelen, aan het Oude Nonnen convent kwijt alle rechten, besprek en erfenissen van de goederen, van wege haar oom Peter Jansz. Boen zaliger, en van wege haar zuster Catrijn, diens dochter, verkregen.

1485: Dec. 24.

Voor schepenen scheldt Jan Boen Claesz. aan het Oude Nonnen convent kwijt alle toezeggen [3]), rechten, besprek, erfenissen en goederen, hem van Peter Boen Jansz., zijn oom en van zuster Catrijn, Peter Boen Jansz.dr., zijn nicht zaliger, aanbestorven.

* * *

Doch het laatste en mijns inziens het meest doorslaande bewijs voor den rijkdom en het aanzien van het Oude-Nonnen-convent, leveren de vele rechtstitels, welke de zusters zoo op huizen als op landerijen binnen en buiten de Stad Amsterdam lieten gelden.

Binnen Amsterdam [4]).

1393: Oct. 27.

Voor Jacop van den Barghe en Jan Allertsz., schepenen, geven Willam Ghisebrechtsz. en Lizebette Dirk Hannetgijnsz.dr. zijn wijf, aan het Oude Nonnen convent een vrijen eigendom van $^1/_3$ van de huizinge en het erf in de *Kerckstraat*, van de halve straat af,

---

1) L. c., blz. 161.

2) L. c., blz. 162. De goederen van Peter Jansz. Boen lagen blijkens de koopacten van 1447, April 17, 1455 Sept. 24, 1470, Febr. 20, 1471 Febr. 21 in de gemeenten Ouder- en Nieuwer-Amstel.

3) L. c., blz. 163.

4) Aan den voet der bladzijde moge ik even bemerken, hoe deze summier weergegeven stukken zoowel voor de geslachtkunde als voor de plaatselijke geschiedenis van hooge beteekenis zijn.

$^1/_3$ van een huis op den *Middeldam* en $^1/_3$ van het huis en erf in *Gansoerde;* — welke erven zijn roerende van wijlen hun dochter Aliden.

1394: Jan. 10.

Voor Jacop van den Barghe en Jan Allaertsz., schepenen, geven Roemaer Heynricxz. en Rolof Claesz., zijn neef, een vrijen eigendom aan het Oude Nonnen convent van 2 maden lands in *de Nesse.*

1394: Febr. 26.

Voor Jan Jansz. en Heynric Hoec Dircsz., schepenen, geven Willam Zale Ghisebrechtsz. en Gheertruut, Gheryt Dyedertsz.dr., zijne vrouw, aan het Oude Nonnen convent den vrijen eigendom van een tuin, tusschen *de twee grachten,* naast het convent.

1398: Juli 2.

Voor Godert Jansz. en Peter Abbe, schepenen, geeft Symon die Zael Adaemsz. een half erf, tusschen *de nieuwe gracht* en der stede dijksloot, in vrijen eigendom aan het Oude Nonnen convent, zooals Jan die Moer, de molenaar, eertijds dit erf heeft gepacht van Adaem die Zaelen, waarvan Symon tevens den schepenbrief overgeeft; voorts verklaart hij, dat het zijn wil is, dat de Oude Nonnen met de goederen van Elysebetten, Jan Pilgramsz.dr., handelen, ze verkoopen, verhuren en verzetten mogen, zooals met hun eigen goederen.

1401: Febr. 18.

Voor Willem Noirt Willemsz. en Jacob die Zale Claesz., schepenen, geeft Pieter Jacobsz. aan het Oude Nonnen convent over den vrijen eigendom van erven tusschen het convent en den Aemstel gelegen, met een gangweg langs de *nye graft* en den hof van het convent, welke erven, alle door hem verhuurd zijn; twee tuinen, die Dirc, Pietersz. Bruninxz. gehuurd heeft om 37 holl. gr. jaarlijks; een tuin, door Heyntgin Bruninxz. om 15 gr. gehuurd; — een tuin door Jan Claesz. om 12 gr. jaarlijks; een tuin, die Dirc Bancman gehuurd heeft om $13^1/_2$ holl. gr.; een halven tuin van 3 voeten, waarvan Tuyde Pelen de helft heeft gehuurd om $8^1/_2$ gr., een oud vr. scild voor 40 gr. gerekend en Claes Heyne de andere helft heeft gekocht; een tuin, dien Jan van Dyemen Evertsz. gehuurd heeft om 18 schell. holl. en een tuin met 2 vijvers tot aan den Aemstel strekkende; een tuin, 2 roeden breed en 11 roeden lang, dien Willem Roelofsz. gehuurd heeft om 11 schellingen holl., een oud vr. scild voor 26 schell. gerekend; een stuk land van 8 roeden breed en 10 roeden lang, dat Zegriin Oemtginsz. gehuurd heeft om $1^1/_2$ oud vr. scild; de helft van het stuk land

van 9½ roede en 3 voeten breed en 7 voeten lang, dat Heynric Dirxz. die wachter en Claes Jansz. gehuurd hebben om 1¼ oud vr. scild en daar Vrederic Gheryt Tesschenz. de helft van gekocht heeft [1]).

1402: Maart 6.

Voor Gherijt Braseman en Ruussche van Lansmeer, schepenen, geeft Griete, Jan Dyemens wed., met Lutgin van Dyemen, haar zoon en mondbair en vier vierendeelen, over aan het Oude Nonnen convent den pachtbrief van een tuin van 36 vierkante roeden, door Jan van Dyemen eertijds gepacht jegens Pieter Jacobsz., gelegen *zuidelijk van het convent.*

1406: Jan. 23.

Voor Franke Noirt en Herman Dirxz., schepenen, verklaart Ryssent Claesdr., ministersse van het S. Agnieten convent, met Jan, Willem Woutersz., haar mondbair, schuldig te zijn aan het Oude Nonnen convent 1½ vl. nobel, jaarlijksche renten, tot ewelike pacht op *het Agnieten convent,* met recht om deze renten te verleggen op een ander goed binnen deze stad.

1407: April 26.

Voor Dirc Heynrixz. en Jan Berwoutsz., schepenen, geeft Luduwe Jacob Kessen, weduwe, met Heyne Bingher, Dirc Ruysschenz., haar mondbair en vier vierendeelen, aan het Oude Nonnen convent den vrijen eigendom van een tuin aan de Kerczijde tusschen de twee grachten aan het eind van *de Grimnesse,* ten zuiden van het convent, — met Ghisebrecht Jansz., een der vierendeelen, als borg.

1407: Aug. 10.

Jan en Herman die Zale, vader en zoon, elk voor zich, schelden kwijt aan het Oude Nonnen convent een huis en erf, gelegen tusschen de twee grachten achter het gasthuis op den zuiderhoek, waar Jan die Zale eertijds zeep placht te doen zieden, met nog een half erf, behoudens een pacht daarop staande; voorts de helft van een huis en erf in *de Apostelenstraat,* dat Jan die Zale met zijn broeder, heer Ghisebrecht Douwe, priester, gemeen heeft en na den dood van Gheertrude, Claes Hermansz. weduwe, de helft van 5 morgen in *Weseperkerspele.*

---

1) Vergelijk hierbij de pachtbrieven van: 1383, Aug. 25; 1383, Dec. 2; 1392, Mei 6; 1392, Juni 27; 1395, Jan. 15; 1399, Juli 24.

1409: Maart 30.

Voor Jacob, Jan Adamszoensz. en Herman Dirxz., schepenen, scheldt Heertgin Jansz. aan het Oude Nonnen convent kwijt een g.g. holl. wilh. schild jaarlijksche rente, die Symon Woutersz. ten laste van Claes, Pieter Truydensoensz. had tot ewelike pacht op een huis en erf op *den Arm* aan de Wintmolenzijde, — met nog twee andere schepenbrieven [1]).

1411: Jan. 2.

Voor Dirc Heynrixz. en Claes Petersz., schepenen, huurt Meynert Symonsz. jegens het Oude Nonnen convent een huis en erf in *Gansoerde* tot ewelike pacht jaarlijks om 2¼ g.g. eng. nobelen.

1412: Juli 16.

Peter Jacobsz. geeft aan het Oude Nonnen convent den vrijen eigendom van een erf, tusschen de twee grachten, achter de *Grimnesse* naast het convent gelegen.

1416: Mei 16.

Jan van Lichtenberch geeft aan het Oude Nonnen convent den vrijen eigendom van 1½ vijver *aan den Aemstel,* waarvan de helft eertijds gehuurd is door Zybrant die Vriesen.

1417: Jan. 18.

Magdaleen Jacobsdr., ministerse en ghemeen zusteren van het S. Maria convent, verkoopen aan het Oude Nonnen convent een tuin van 1½ roede breed in de *Utersten Nesse.*

1418: Dec. 12.

Jan Albertsz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent ¼ huis en erf in *S. Jacobsstraat,* van de halve straat tot aan het water van den onder *spoye.*

1419: Sept. 11.

Jan Albertsz., poorter, verkoopt aan het Oude Nonnen convent twee vijvers aan *de zuidzijde* bij de nonnen aan *den Aemstel.*

1420: Mei 24.

Broeder Alphairt, prior van de Carthuisen S. Andries ter Zaliger havene, verkoopt aan het Oude Nonnen convent erven met 2 viveren, liggende *op den Aemstel,* zuidelijk van het klooster, welke erven den Carthuisers aangekomen zijn van Peter Jacobsz., van wien Jan van Diemen deze erven eertijds had gepacht.

---

1) Vgl. Reg. 1403: Juli 12; 1406: Juni 17; 1409: Nov. 19.

1420: Dec. 12.

Cornelis Willemsz. pacht van het Oude Nonnen convent een huis en erf achter de *Oude kerk* tot ewelike pacht van 40 vr. scilden.

1422: Juni 8.

Voor Hughe Heynenz. en Pouwels Aelbrechtsz., schepenen, pacht Dirc Jansz., die zoutmeter, jegens broeder Wouter, eertijds procurator van de Carthuseren van Sinte Andries ter Saliger havene — also van wege de Carthuizers, van broeder Jacob Gherit van wege het Oude Nonnen convent en van Jacob, Reynaer Vistgins, clerc, 2 cameren met erf — staande op den *Ouden Arm* aan het westeinde, van de halve straat af, tot ewelike pacht jaarlijks van 1 g.g. engelschen nobel [1]).

1423: Juli 1.

Claes Lammertsz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent $^1/_{12}$ vr. scild jaarlijksche renten tot ewelike pacht op een huis en erf gelegen in *S. Pieters straat.*

1424: Jan. 7.

Broeder Pouwels, prior, en 't gemeene convent van de Regulieren S. Johans Evangelisten, schelden aan het Oude Nonnen convent kwijt, $^1/_4$ van een zate lands in *Nyer-Aemstele* met $^1/_4$ van een huis aldaar; een ewelike pacht van 1 vr. schild op een stuk land aldaar; in *Ouder-Amstel*, land en renten, die Jan Eggert aan de Regulieren heeft geschonken voor zijn vaders en oudevaders memorie; vervolgens aan *de Bidelmeer* twee [2]), en in *Abcoude* een morgen land; twee kintsdeel in *Meckenland te Graft*, in *de Voelwijck* een deel van het Papencamp, in Amstelredamme een ewelike pacht van $1^1/_4$ nobel op Brantgen des barbieren huis, $1^1/_2$ quartier van een nieuwe schild ewelike pacht op Kerstijn Warnershuis en nog andere renten op huizen in *de Nicolaasstraat* en bij *de Nieuwe Kerk.*

1424; Febr. 27.

De prior van de Cononiken Regulieren S. Johans Evangelisten ter Amstel en de priorisse van het Oude Nonnen convent schelden kwijt aan Gijsbert Claesz. alle toezeggen, dat zij hebben op het halve huis, dat Jan Zael Jacopsz., bij hun consent, aan Gijsbert heeft verkocht [3]).

---

1) Vgl. het hierbij behoorende vonnis van 1574: Juli 12. L.c., blz. 267.

2) *Geschiedenis van Amstelland tot het jaar 1300:* blz. 12.

3) Vgl. reg. 1422: Febr. 27; 1424: Febr. 12.

1425: Nov. 12.

Voor Joest Gherijtsz. en Dirc van Wermer, schepenen, verkoopen Vroutgin, Jan Saelen met Jan, Jan Heynenszoensz., haar neef en mondbair, aan het Oude Nonnen convent een half huis en erf in *de Kercstraat* van de halve straat af en de steeg daarbij, naast het huis, dat Jan Sael bewoont, en deze steeg zullen de Oude Nonnen als uitgang onderhouden ten eeuwigen dage met de andere geërfden, gelijk ook de poorten naar de grootheid van hun erf en de halve straat zullen zij mede onderhouden — met Herman Hermanz. als borg.

1425: Nov. 16.

Broeder Jacob Ghierit, procurator van de Oude Nonnen[1]), verkoopt, van wege het convent, aan Pouwels Coenraetsz. een half huis en erf in *de Kercstraat* — van de halve straat af, 11 $^1/_2$ roeden lang — met uitgang gelijk de andere geërfden in de steeg; met voorwaarden om in de kosten bij te dragen van onderhoud van de halve straat en niet hooger het erf te betimmeren en te beschutten dan een halve wagenschot tusschen het voorzegde half huis en het huis daarachter, zoolang Jan Sael en Vrouwtgin zijn wijf leven — behoudens 2 $^1/_2$ g.g. engelsche nobelen, ewelike pacht op het huis ten behoeve van het convent.

1429: Nov. 12.

Zuster Geertruyt, priorinne, en het gemeen convent van S. Agnieten te Delft, verkoopt aan het Oude Nonnen convent de helft van de 4 oude schilden 's jaars op *de Oude Kerk* te Aemsterdam en de helft van een stuk land in Gansweert gelegen; een en ander toebedeeld bij de scheiding van de erfenis van Clays Lichtenberch aan haar medezuster Ave Reynersdr.

1438: April 4.

Zuster Hildegondt, prioresse van het Oude Nonnen convent verkoopt, met Bougier, Jan Bettenz. haar mondbair, aan Bruyninc Petersz. de helft van 8 oude vr. scilden jaarlijksche renten, die Alyt Pieter Wittginsdr. eertijds had op Jan Dircsz. tot ewelike pacht op een huis en erf in *de Kalverstraat*, van de halve straat tot de oude graft; voirt so ist te wetene, dat Jan Claesz. Utencampe eertijds gekocht heeft van de Oude Nonnen de andere helft van deze 8 vr. scilden, waarvan ten behoeve van de gemeene priesters van het koor in *de S. Niclaes prochikerk*, een g. oude vr. crone tot hare ewige memorie is besproken door Elizabeth Zalen, Peter Wittginsdr.

1) De procuratoren waren met de geldelijke zaken der kloosters belast.

1441: Nov. 14.

Voor schepenen verkoopt heer Aerst Claesz., priester en minister van het S. Pouwels convent, met Albert, Peter Borstsz., zijn mondbair, van wege het convent aan het Oude Nonnen convent de helft van 15 maden lands, mits $5^1/_2$ maden lands, die Gherbrich, Bruyninc Petersz. dochter, wonende in het Oude Nonnen convent, te voren daarin gekocht heeft — welk land gelegen is in *Zydwijnsweer achter de Bagijnen.*

1442: Febr. 19.

Jan Tijmansz., die coperslager, scheldt aan de Oude Nonnen kwijt een huis en erf in *S. Nicolaasstraat,* dat hij gepacht had van het convent tot ewelike pacht jaarlijks om 2 rynsche gulden, om de pachtgelden, met alle recht en toezeggen.

1448: Maart 18.

Voor schepenen scheiden Mechtelt Dirxdr., priorisse, met haar mondbair Feykerdey Egbertsz., van wege de Oude Nonnen en Alydt Petersdr. met haar mondbair Jan .... van het S. Barberen convent, betreffende 14 maden lands in Zijdwijnsweer achter *het Baghijnhof*, waarbij verplichting aan het convent van S. Barberen wordt gesteld, tot onderhoud van een sloot.

1457: Oct. 20.

Zuster Dyeuwe Jacobsdr., priorinne van het Oude Nonnen convent, maakt kenlic gekocht te hebben 16 g. wilh. scilden erfelijke renten op een huis en erf in *de Kalverstraat*, nu toebehoorende aan Jan Simonsz., onder voorwaarde, dat Jan Simonsz. zal mogen lossen deze renten met den penning 20, mits een jaar tevoren waarschuwende.

1460: Nov. 18.

Geryt Gerytsz. en Clements Gerytsz. schelden kwijt aan het Oude Nonnen convent de helft van een brief, dien Alydt, Geryts weduwe, sprekende had op het convent, groot vijft-halve rijnsche gulden, te lossen met den penning 20, met Jan Berenz. als borg.

1460: Dec. 11.

Heer Peter Claesz. priester verkoopt met jonge Dirc Jansz., zijn voogd, aan het Oude Nonnen convent een tuin, gelegen bij dat *baerdzehuis.*

1462: Jan. 2.

Zuster Dyewe Jacobsdr., priorinne van het Oude Nonnen convent verpacht aan Joest Diricsz. een erf in *Gansoert,* — van de halve straat af, jaarlijks voor $3^1/_2$ g. g. wilh. holl. scilden ewelike pacht.

1474: Jan. 27.

Schout en schepenen eigenen met recht en vonnisse het Oude Nonnen convent aan een huis en erf in *de Kercstraat*, dat Griet, Comen Copgis en haar dochter Im toebehoort, van de halve straat af 11½ roeden achterwaarts, wegens verschenen renten van 10 rijnsche gulden, min anderhalve stuiver, volgens twee schepenbrieven van 5 nobelen ewelike pacht jaarlijks; welk huis en erf geschat werd op 300 g. wilh. schilden, waarvan, voor elken penning, 18 penningen worden gekort, en de hooge boete voor den schout met den derden penning.

1474: Sept. 6.

Voor schepenen scheiden Ghysbert Jacobsz., Oetgyn en Duwe Jacobsdr. met Roelof Claesz., hun voogd en vier vierendeelen, betreffende de erfenis van hun vader Jacob van Berensteyn, waarbij aan Oetgyn, zuster in het Oude Nonnen convent, worden toebedeeld 3 g.g. wilh. holl. scilden jaarlijksche renten, oude eygen pacht op de school aan de *Oude Zijde*, — waartegen van wege het convent afstand wordt gedaan van alle aanspraken op de erfenis van Petronella, de moeder van Ghysbert, Oetgyn en Duwe.

1479: Nov. 22.

Voor schepenen verkoopen Margriet, Coeman, Jan Yzermans wed. met haar drie dochters Lysbeth, Margriete en Geertruut, en Jacob Jansz. hun zoon en broeder, als voogd en vier vierendeelen, aan het Oude Nonnen convent een tuin, liggende op de zuidzijde *van den Aemstele*, naast het convent, van de schutting tot de muren van hun huizinge, aan het N. Nonnen convent rakende.

1488: Mei 28.

Voor schepenen verkoopen Jacob van Campen, Jacob Dircxz., Pieter Gerytsz. en Claes Matthysz., gasthuismeesters van S. Pieter, met consent van der Stede Raad, aan het Oude Nonnen convent 2 vr. schilden jaarlijksche renten op een huis, dat meester Jan Egbert placht toe te behooren; 1 g. vr. schild jaarlijks op een huis achter de *Oude Kerk*; 2½ g. wilh. scild jaarlijks op een huis in *de Kerckstraat* en 1 g. wilh. schild op Jacob, jonge Jacobsz. huis.

1530: Jan. 13.

Voor schepenen verklaren Mathys Jacobsz. en Jan Dirckz. schuldig te zijn aan het Oude Nonnen convent 21 gr. kar. gulden van 40 gr. vl., jaarlijksche renten op en over de custing van een akker lands aan de *Oude Zijde* tusschen genoemd convent en dat van de 11.000 maagden; losbaar tegen den penning 18.

1552: Sept. 1.

Broeder Cornelis Hermansz., pater, Cornelia Dirxdr., priorinne, Geert Jansdr., suppriorinne, en Lisbeth Willemsdr., procuratrix van het Oude Nonnen convent verkoopen aan Claes Victorsz. en Ael Dunen 12 kar. gulden van 40 gr. vl., ewelike pacht op alle goederen van het convent, losbaar met den penning 18.

1554: Jan. 10.

Voor schepenen verklaart Hendrick Jansz. van Uuytgheest schuldig te zijn aan het Oude Nonnen convent 1 kar. gulden, jaarlijksche rente op al zijn goederen en losbaar met den penning 18; met Jan Willemsz., timmerman, als borg.

1559: Sept. 30.

Voor schepenen verklaren broeder Paulus Egidius Costerius, prior tot Thabor en commissaris van het Oude Nonnen convent ter eenre, en Bouwen Jacobsz. met Tryn Elbertsdr., zijne vrouw, ter andere zijde, overeen te komen, dat Bouwen zijn leven lang huurt een huizinge met erf aan de noordzijde van het convent, dat verder betimmerd zal worden naar zekere voorwaarden, in 1558 den laatsten December opgemaakt en onderteekend door comparanten en Cornelis Dobbensz., Cornelis Jacobsz., brouwer, Jan van Oudewater en Claes Colijn.

1561: Mei 31.

Voor schepenen verkoopt Jacob Harmansz. aan het Oude Nonnen convent een kusting-rentebrief van 9 kar. gulden; met Albert, zijn broeder, als borg.

1571: Jan. 23.

Voor schepenen verklaren heer Jan Vlimmere, pater en confessor, Geertruyt Jansdr., priorinne en Weyntgen Gerritsdr., procuratrix van het Oude Nonnen convent, met Albert Dircxz. Marcus, als voogd, volgens octrooi en consent van Marcellus Lentius, prior van de Regulieren van Mariënhove in Amersfoort, als commissaris van hun convent [1]), schuldig te wezen aan Claes, Lucas Gerytzoensz., wiens moeder was Weyn Claesdr., 25 kar. gulden, jaarlijksche renten op een huis en erf in *Gansoert* en op alle goederen van het convent; te lossen met den penning 18.

1573: Oct. 29.

Zuster Neeltgen Claesdr., priorinne, Baertgen Gerytsdr., suppriorinne en Weyntgen Gerytsdr., procuratrix van het Oude Nonnen convent, met hun voogd Albert Dircxz. Marcus, verhuren, met believen van heer Marcellus Lentius, prior commissaris-generaal

1) *Acquoy*: l. c., dl. II, blz. 156.

in Windesem, aan Pieter en Cornelis Jacobsz. Kies, broeders, te zamen en ieder, als langstlevende, een huisje, waarin zij nu wonen, waarvoor 250 kar. gulden door het klooster ontvangen zijn en nog 4 kar. gulden jaarlijks, zoolang een van beide broeders het huisje bewoont, dat het klooster wand- en dakdicht zal houden; en waren de 250 kar. gulden niet gelost bij het leven van een der broeders, dan zal het klooster aan hun erfgenamen uitkeeren jaarlijks eene rente van 16 kar. gulden, onder verband van het huisje voornoemd en den boomgaard van het klooster aan de zuidzijde van de kerk.

1575: Aug. 13.

Voor schepenen verklaren Cornelia, Claes Bargensdr., priorinne, Baerte van Middelburg, suppriorinne, Wendelmoet Block, procuraetster van het Oude Nonnen convent, met Joost Buyck Zybrantsz., hun voogd, met consent van den Prior-Generaal tot Windesum, schuldig te wezen aan Jacob Gerytsz. en Neeltgen Jacobs, zijn moye, zuster in het klooster, 28 kar. gulden, jaarlijksche renten op een weer lands van 12 morgen, gelegen aan der stede *Singel tot aan de Wetering*; te lossen met den penning 18 en met Joost Buyck en Geryt Buchertsz., zijde-lakenkooper, als borgen.

1577: zonder maand of dag.

Neel, Claes Basgis, priorissa en Weyn Gerritsdr., procuratrix van het Oude Nonnen convent, verkoopen, met consent van Marcellus Lentius, prior van Windesem, aan heer Pieter Meynerts van Enchuysen, pater van het S. Agnieten convent te Hoorn, 6 kar. gulden en 40 gr., jaarlijksche renten, voor de hoofdsom van 100 kar. gulden, naar believen aflosbaar, onder verband van de goederen van het convent.

BUITEN AMSTERDAM:

Ouder-Amstel (Ouderkerk en Duivendrecht).

1423: Jan. 22.

Voor Claes Jacobsz. en Gheert Ebbersz., schepenen in Ouder-Aemstel, verklaart Gheert die Rode schuldig te wezen aan het Oude Nonnen convent een g. g. wilh. scild tot ewelike pacht op 3 morgen lands.

1425: Jan. 22.

Voor Claes Egbertsz. en Gheryt Louwe, schepenen in Ouder-Aemstel, schelden aan het Oude Nonnen convent kwijt Gherijt, Jacob Heynensoensz., Heynric Jacobsz. en Jan Woutersz., hun zwager, ieder hun aandeel van een morgen lands en van 11½ hont, gelegen aan de noordzijde van *de Groote Bilt.* (Biltwijc, Billewijc [1]).

1) *Geschiedenis van Amstelland tot het jaar 1300:* blz. 13.

1429: Oct. 24.

Broeder Pouwels, prior, en het gemeene convent van de Regulieren S. Jans Evangeliste, verkoopen aan het Oude Nonnen convent een morgen lands te Ouderkerk in Oude Jan Bettensaet, dat zij gekocht hebben van Gheryt die Roden Jansz.

1434: Sept. 17.

Voor Claes Jacobsz. en Vrancke Claesz., schepenen in Ouder-Aemstel, scheldt Meeus, Gherijt Adamsz. kwijt aan het Oude Nonnen convent 2 morgen lands en $^1/_{12}$ van een huis, gekocht van Lambert Seynsenz. en Jan Zwartint.

1435: Aug. 4.

Voor Grebber Dircxz. en Dirc de Grebber, schepenen, verkoopt Symon Kogman Jacobsz. aan het Oude Nonnen convent te Aemstelredam $1^1/_2$ morgen lands, gelegen in Ouder-Aemstele, met zijn aandeel in het huis en erf daarbij.

1436: Febr. 25.

Ghijsbrecht van Yselstein geeft vrij en kwijt aan het Oude Nonnen convent te Aemstelredam twee akkers land, die Willem Zael Ghijsbertsz. van Ghijsbrechts voorvaderen in leen placht te houden, gelegen in Duevendrecht; en hier waren over zijn mannen Aetfert die bastert, zijn broeder en Heyn, Peter Poschz. en andere vele goede luden.

1438: Jan. 24.

Voor Amelijs Andriesz. en Alsten Claesz., schepenen, verkoopt Reyner Andriesz. aan Gherijt Braseman Adamenz. 10 morgen lands, zijnde $^1/_4$ van Adame die Zalens groote sate in Ouder-Aemstel en $^1/_4$ van het huis aldaar, — welk land en deel van het huis Gherijt weer verkoopt aan het Oude Nonnen convent.

1438: Jan. 25.

Voor Claes Jacopsz. en Harman Gherijtsz., schepenen in Ouder-Aemstel, verkoopen aan het Oude Nonnen convent in Aemsterdam Kerstine, Adame die Zale Gherijtsz. weduwe en haar 6 kinderen, waaronder Gherijt Braseman, haar zoon, als mondbair en Margriet Adamensdr. met Willem, haar broeder, als mondbair, 10 morgen lands in Ouder-Aemstel met $^1/_4$ van het huis; voorts verkoopt ook aan genoemd convent Gherijt Braseman nog 10 morgen lands en nog $^1/_4$ van een huis, dat hij van Reyner Andriesz. heeft gekocht.

1440: Juni 11.

Voor Heertgin Jansz. en Jan Eggairt Petersz., schepenen, verkoopt Egbert Heynrixz. aan het Oude Nonnen convent 1 $^{1}/_{2}$ morgen lands, die hij behuwlijkt heeft met Meenen Jacob Gherstendr., en gelegen zijn in Ouder-Aemstel, van den Aemstel totten Ghieren toe.

1461: Juli 11.

Voor Walich Roelofsz. en Jan. Claes Aegersz., schepenen in Ouder-Aemstel, verklaart Vrederic Heer schuldig te wezen aan het Oude Nonnen convent 2 g. g. wilh. schilden jaarlijksche renten, ewelike pacht op twee huizen en twee erven aldaar, met Willem Ghystgensz. als borg.

1469: Dec. 14.

Voor Ruusche Taticz. en Jacob Ruuschenz., schepenen in Ouder-Aemstel, verkoopt Gherijt Heynenz. aan zuster Fye Vredericsdr. van Drakenburch, prioresse van het Oude Nonnen convent, alle huizingen en landen, hem aanbestorven van wijlen Bettgen Rikouts wyf.

1484: Jan. 12.

Lamge Gastertz., schout en Geryt Janz., Dirc Willemz., Jacob Claesz., Jan Himanz., Claes Jacopz., Evert Evertz. en Herman Dircz., schepenen van Ouder-Aemstel, eigenen ten behoeve van Jacop Heynnenz., voogd van het Oude Nonnen convent te Aemstelredam, naar inhoud van een vonnis uit deze stad, het erf toe, daar Vreeck Jacopz. zal. op placht te wonen en waarvan de pacht door de erfgenamen en Ymme, de vrouw van Vreeck, niet betaald werd, en welk erf is gelegen te Ouder-Aemstel in *de Kerksteeg.*

1486: Dec. 10.

Voor Meyert Albertz. en Michiel Willam Ghysbertz., schepenen in Ouder-Aemstel, pacht Peter Willamz. van Jacop Heynenz. als voogd van het Oude Nonnen convent te Aemsterdam, jaarlijks om 38 coopmans stuivers, *een erf aldaar bij de kerk,* onder verband van dit erf en al wat Peter daarop zal mogen timmeren.

1493: Dec. 9.

Voor Michiel Willemz. en Jacob Symonsz., schepenen in Ouder-Aemstel, pacht Jacob Heyn Ruuskenz. van het Oude Nonnen convent te Aemstelredam een stuk land in *Duevendrecht,* geheeten de *Oudenonnen-Horen,* in ewige pacht jaarlijks voor 8 coopmansgulden, met 2 vrije akkers tot onderpand.

1507: Juni 11.

Voor Dirck Ruyskenz. en Dirck Jan Aerienz., schepenen in Ouder-Aemstel, verkoopt Gerit Jacobz. en Andries Janz. 3 morgen lands met $^1/_{10}$ van een huis aan het Oude Nonnen convent te Aemstelredamme.

1511: Mei 14.

Voor Willem Ruyskenz., schout en Claes Martensz., Peter Jacopz., Willem Janz., Jan Gerytz., Dirck Dircxz., Burgher Janz. en Willem Heynricz., schepenen in Ouder-Aemstel, verkrijgt, wegens gebrek aan betaling van de gestelde pacht, de pater van het Oude Nonnen convent te Aemstelredamme een eigenpanding op 2 akkers lands te *Devendrecht.*

1526: Aug. 4.

Voor Jacob Michielsz. en Jan Walyghen, schepenen in Ouder-Aemstell, neemt Heyman Jacobsz. van Aemstelredamme in erfpacht en pacht van het Oude Nonnen convent aldaar een zate lands in *de Biltwijck,* met een henneperf en waarop het huis, door Roelof Claesz. nu gebruikt, strekkende van den Aemstel tot aan het *Bylemeerland,* voor 16 gulden current 's jaars, — onder verband van land, liggende aan de westzijde.

1538: Juni 3.

Schout, Burgemeesteren en Raden certificeeren dat voor hen is verschenen Herman Jansz., kistenmaker en poorter, en dat deze onder eede heeft getuigd, ten verzoeke van den pater van het Oude Nonnen convent, dat hij te *Deuvendrecht* gemeten heeft zeker land, dat dit convent met eene vrouw, genaamd Styn, gemeen bezit en dat dit land 33 morgen en een half hondt groot is.

1552: Nov. 3.

Claes Victoersz., poorter, verklaart gekocht te hebben 6 morgen lands in Ouderkerk in *de Hoep* voor het geld van de Oude Nonnen, waarvan hij de kwijtschelding, op hem gemaakt, aan het Oude Nonnen convent overgeeft.

Nieuwer-Amstel (Amstelveen).

1406: Sept. 11.

Jan Willem Heynenzoensz. geeft aan het Oude Nonnen convent den vrijen eigendom van 8 maden lands aan de *noordzijde van den Heyligenweg,* 20 maden *te Grafte,* 2 morgen in *Wesepkerspele* en een half hooiland in het *land van Arkele.*

1416: Nov. 10.

Symon Ysebrants geeft aan het Oude Nonnen convent in vrijen eigendom een huis en een halven akker in Nyer-Aemstel.

1417: Mei 10.

Gheryt Petersz. geeft aan het Oude Nonnen convent $1^1/_2$ min $^1/_8$ van een akker in Nyer-Aemstel, in *Goudenweer* gelegen.

1417: Mei 25.

Jan Willem Heynenzoensz. scheldt kwijt aan het Oude Nonnen convent tot een vrijen eigen, renten en goederen, als de helft van 2 g. g. vr. schilden jaarlijksche ewelike pacht op 3 akkers land in Amstelreveen, 5 min $^1/_4$ morgen land in *Outerstarp*, $4^1/_2$ morgen in *Wespercarspel* en $3^1/_2$ morgen en een hont, gelegen in *Oetenwail*.

1418: Jan. 24.

Claes Haghen geeft aan het Oude Nonnen convent een vrijen eigendom van $^1/_6$ van een huis en $^1/_3$ van een akker lands in Nye-Aemstel, gelegen in *Gueden- (Gouden) weer*.

1418: Maart 6.

Peter Outghertsz. geeft een vrijen eigendom aan het Oude Nonnen convent van een halven akker lands, min $^1/_6$ van $^1/_4$, in Nye-Aemstel, gelegen in *Jan Ymmenz.-weer*.

1419: Juni 2.

Voor schepenen in Nyer-Aemstel geeft Jan die Zael met Vroutgin, zijn vrouw, in vrijen eigendom aan het Oude Nonnen convent 3 akkers min $^1/_4$ in Nyer-Aemstele gelegen en verder nog land in *Oetenwail* en land genoemd *Werfbroekke*.

1420: Jan. 24.

Gheryt Jansz. scheldt kwijt aan de Reguliers S. Johans Evangelisten en aan het Oude Nonnen convent, te zamen, de helft van een zate lands, die zijn oude moeder Trude Claes Harmanszoendr. toebehoorde en de helft van een huis daarop staande, dat Heyntgen Gheryt Oemenz. nu bezit, gelegen in Nyer-Aemstel in *Ghisen-weer*, groot 10 akkers.

1424: Febr. 7.

Voor Ghystgin Petersz. en Pouwels Aelbertsz., schepenen, verkoopt Gheryt Claes Luutginszoensz. aan het Oude Nonnen convent $1^1/_2$ vierendeel van *de Banken* met huis en houte in Nyer-Aemstel, met Claes Luutgensz., zijn vader, als borg, — behoudens 40 gr. jaarlijksche renten, ewelike pacht op die geheele Banken staande [1]).

---

1) Vgl. mijne studie: *De buitenplaats Oostermeer:* blz. 32—34.

1425: Maart 2.

Voor Joest Gherytsz. en Zwittert Jansz., schepenen, verkoopt Matthys Roelofsz. aan het Oude Nonnen convent $^1/_4$ van *de Banken* en $^1/_4$ van het huis en den hout daarop.

1428: Juni 5.

Voor Taems Jansz. en Claes Jacobsz., schepenen in Nyer-Aemstel, verkoopt Meint Timansz. aan het Oude Nonnen convent de beterschap van drie akkers aldaar, bij het *Korte Loopveld*, behoudens 2 oude vr. schilden en een gouden croon, die het convent op deze drie akkers staande heeft, met Timan Coppenz. als borg.

1429: Jan. 3.

Claes Meeusz. verklaart land met het Oude Nonnen convent gedeeld te hebben: welk land gelegen is in Nyer-Aemstel tusschen het weertgen aan *de Bancken* en *Vrouwenweer*.

1429: April 17.

Jan Ledige Claes Herenz. scheldt aan het Oude Nonnen convent kwijt een halven akker lands min $^1/_{16}$ in Nyer-Aemstel in Jan Ymmensz.-sate, daar Willem Jan Ymmensoensz. nu woont.

1430: Juni 14.

Voor Claes Jacobsz. en Roemer Jansz., schepenen in Nyer-Aemstel, verkoopt Wouter Dircxz. aan het Oude Nonnen convent 6 maden lands aldaar bij *de Bancken* en *het Banckenmeer*, die Claes Meeusz. eertijds aan Jan Heyne Goetscalxz. heeft verkocht en deze aan Wouter.

1430: Dec. 1.

Voor Claes Jacobsz. en Roemer Jansz., schepenen in Nyer-Aemstel, verkoopen aan het Oude Nonnen convent de Godshuisberaders van de kerk aldaar, als Jacob Heer Claes Lubbrantsz., Goedevaert Velmansz., Albert Dircxz., Thaems Jansz., Dirc Pieter Trudenzoensz. en Claes Eggairt Petersz., met consent van den bisschop van Utrecht en van de gemeene buren en om reden dat zij die kerk, in den laatsten oorlog verbrand, weder willen opbouwen, — een halven akker lands in *Godenweer* onder verband van de kerkelijke goederen.

1431: Oct. 29.

Claes Eggairt Claesz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent een halven akker lands in Nyer-Aemstel.

1433: Mei 11.

Willem Coptginsz. verkoopt aan Wouter Willemsz., ten behoeve van canonissen 't Sinte Mariënvelde ter Nyenlichte, een halven akker lands in Nyer-Aemstel, met Jan Claesz. Uuttencampen als borg, voor de som van 21 g. g. wilh. holl. scilden.

1434: Jan. 3.

Broeder Pouwels en 't gemeen convent der canoniken Regulieren van S. Jan Evangelisten, met broeder Symon en 't convent der Regulieren te Leyderdorp verkoopen aan het convent van de Oude Nonnen de helft van een halve sate lands en even zooveel van een huis daarop, in Nyer-Aemstel gelegen, genaamd *Ghisenweer* en *Luttikeweer*.

1434: April 15.

Claes Lambertsz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent $^{1}/_{4}$ sate lands in Nyer-Aemstel met zijn aandeel in de huizinge, behoudens een halven morgen lands.

1435: Sept. 15.

Dirc die Grebber Willemsz. geeft den vrijen eigendom aan het Oude Nonnen convent van een akker land in Nyer-Aemstel, waar nu Aernt Gheylinck woont, te meten van den Amstel af.

1438: Mei 1.

Willem Jan Ymmenzoensz. verkoopt $^{3}/_{4}$ akker in Nyer-Aemstel aan het Oude Nonnen convent, met het huis daarop staande, en alle pachten die het convent daarop heeft en Jan Dirc Janszoenz. verkoopt het $^{1}/_{4}$ van dezen akker aan hetzelfde convent.

1451: Mei 17.

Voor schepenen verkoopt Goesen Dircxz. aan Jan Ysbrantsz., als voogd van het Oude Nonnen convent, 9 maden lands achter *den Damme in Nyer-Aemstel*, die hem zijn aangekomen met zijne vrouw Geertruydt, van Coman Jan Jansz., haar vader.

1459: Maart 20.

Jan Ysbrantsz. scheldt kwijt aan het Oude Nonnen convent alle brieven, die hij heeft van Jelis Heynricz. en van Symon Abben wijf en haar kinderen op $3^{3}/_{8}$ akker lands in Nyer-Aemstel, behoudens 3 beyersche gulden te lossen tegen den penning 13.

1459: Nov. 27.

Voor Manne Gherytsz. en Jan Gherytsz., schepenen in Nywer-Amstel, verkoopt Geryt Jansz. aan het Oude Nonnen convent verschillende landen achter *den Damme in Nyer-Aemstel.*

1463: Jan. 10.

Kathrijn Jansdr., mater van het S. Ceciliën convent verkoopt aan het Oude Nonnen convent verschillende landen achter *den Dam te Nyer-Aemstel.*

1480: Febr. 8.

Wouter Jan Willemzoensz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent 2 min $^1/_8$ akker lands in Aemstelreveen en $^1/_4$ van een huis met den barch en Wouter Jansz. verkoopt $1^1/_2$ akker aldaar van den Aemstel af in 't *Smaelweer*, behoudens $3^1/_2$ g. wilh. schilden jaarlijksche renten daarop.

1480: Maart 17.

Pieter Jansz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent een stuk land in Aemstelreveen, dat hij gekocht heeft van Volpert Ariesz.

1482: April 15.

Dirc Jansz. de olieslager in Beverwijk verkoopt aan het Oude Nonnen convent $1^1/_3$ van de helft van een akker lands in Aemstelreveen met $^1/_3$ van een half wilh. schild jaarlijks daarop staande.

1488: Mei 4.

Voor Volpert Andriesz. en Jan Zwittersz., schepenen te Niwer-Aemstel, verkoopt Cornelis Volpertz. aan Amelinck Jansz., Evert Symonsz., Jacob Willamz. en Jacob van Campen, overmans van het S. Peters Gasthuis, een halve sate lands, waarop 1 g. vr. schild, jaarlijksche rente ten behoeve van de Oude Nonnen te Aemstelredam, strekkende van *de Wetering* tot aan de oude landscheidinge toe, — met Martyn Claesz. als borg.

1494: Maart 12.

Martijn Peter Bickersz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent en aan het Maria Magdalena convent op het *Spoeye* in Amstelredamme en mede aan Dirck Gherijt Slotemakersz. 3 maden lands in *Schuertgens-weer*, te *Meerhusen*, strekkende van *den Amsteldijk* tot de *Sloterschinkel.*

1497: Juni 1.

Albert Jansz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent een akker lands in het *Smael-weer*, gelegen bij *de Drecht* tot *de Meer* toe, in Nyer-Aemstel, met weg- en werkweer en dijk- en sluisgeld, onder verband van een half rietland en van Gerit Garbrants goederen.

1498: Mei 10.

Voor schepenen scheldt Dirck Gherytsz. als man en voogd van Aeff Peter Bickersdr., kwijt aan Aeff Jan Allertsdr., mater van het Maria Magdalena convent op het *Spoytgen,* en aan Geertruyt Fekerdeysdr., mater van het Oude Nonnen convent, met Dirc Baerdensz. hun beider voogd, $^1/_6$ van 24 vrije maden lands in Nyer-Amstel, van *den Amsteldijk tot den Schinkel,* en $^1/_3$ van een huis en erf in de *Peter Jacobs-steeg,* van de halve straat af; waartegen genoemde conventen Dirck voornoemd schadeloos zullen houden van eenige renten.

1498: Mei 31.

De overmans van het S. Pieters Gasthuis te Aemstelredamme verkoopen aan het Oude Nonnen convent een halven akker lands in Nieuwer-Amstel.

1506: Oct. 20.

Voor schepenen verkoopt Adams Jansz. aan het Oude Nonnen convent 4 maden lands achter *den Damme in Nieuwer-Amstel,* onder verband van een weer lands gelegen achter *Corsgens toorn,* en van al zijne goederen.

1510: April 20.

Voor Claes Tatickz. en Hendrick Claesz., schepenen in Nieuwer-Aemstel, verkoopt Albert Jansz. aan het Oude Nonnen convent de helft van een stuk rietland, waarvan de andere helft behoort aan Aeff Pietersdr., strekkende van den weg tot *de Meer* in Nieuwer-Aemstel.

1552: Oct. 25.

Voor schepenen in Amstelredamme en voor Jan Jacobsz. en Frans Claesz. Han, schepenen in Nyewer-Aemstel verklaart Cornelis Fredericxz. schuldig te wezen aan het Oude Nonnen convent 15 kar. gulden, jaarlijksche renten op en over de custing van de wester helft van een stuk land van 72 roeden aan de *noordzijde van de Wetering van den Heyligen weg* en op de verbetering van dit land en alle zijne andere goederen; te lossen met den penning 18.

1563: Juli 25.

Voor Switttert Remmennz. en Jan Rycksz., schepenen in Nyewer-Aemstel verklaart Jan Zwittersz. jaarlijks als pacht aan het Oude Nonnen convent te Aemsterdam schuldig te wezen 3 kar. gulden van 40 gr. vl., houdende op een weer lands en de huizinge daarop; te lossen met 50 kar. gulden.

1565: Mei 18.

Voor Sybout Claesz. en Jan Rijksz., schepenen in Nyewer-Amstel, verklaart Gheerte Arendendr., weduwe van Symon Jansz., met Jacob Symonsz., haar zoon en voogd, jaarlijks in pacht schuldig te wezen aan het Oude Nonnen convent 3 kar. gulden van 40 gr. vl.; onder verband van alle goederen, te lossen met 50 kar. gulden.

1565: Oct. 6.

Voor schepenen schelden frater Johannes Vlimmerius [1]), pater, Geertruydt Jansdr., priorinne, Jannetgen Jansdr., suppriorinne en Ghyslant Henricxdr., procuratrix van de Oude Nonnen; Claes Jacobsz., Martyn Jacobsz., Cornelis Willemsz. en Cornelis Jansz., regenten van het S. Pieters Gasthuis en Wigbout de Wael voor zich zelf, allen ingelanden in *Hayen-halven-hoeve*, in Nyewer-Aemstel, kwijt aan Jan Pietersz., alias Jan Crook, 1 ½ roede sloot buiten de *Haarlemmerpoort* met 1 ½ roede *Hoogendijk* of *Zeeburg*, als Hayen-halven-hoeve daar liggende heeft, terwijl Crook zijn huis en erf tot onderpand geeft ter nakoming van zijn verplichting tot onderhoud van den dijk.

* * *

ABCOUDE.

1421: Aug. 19.

Voor Jacob Aemsz. en Jan Symon Nessenz., schepenen, verkoopt Claes Goertz. aan het Oude Nonnen convent 3 morgen lands min $^1/_7$, gelegen in Abcoude in die *proosdij van S. Peter*, in een zate lands, geheeten *Moinevelt*, onder verband van zijne goederen.

---

1) Joannes Vlimmerius, rector der Oude Nonnen te Amsterdam, maakte zich o. a. op dogmatisch gebied verdienstelijk door »de verbeterde uitgave van Lanfrancus Paschasius over het lichaam en bloed van Christus en de Eucharistie". *Dr. Römer:* l. c., dl. II, blz. 79.

1422: Jan. 10.

Heer Heynric van den Waver, heer van de Duutscher, scheldt kwijt aan het Oude Nonnen convent 3 morgen lands in de *proosdij van S. Peter* te Abcoude, in een weer lands, geheeten *de Honderden,* onder voorwaarde dat het convent nimmer dit land zal vervreemden [1]).

1424: Mei 25.

Voor Alairt Gerijtsz., schout, en Jan Gebbenz. en Jacob Beytgensz., azijge, den procurator van de Reguliers en Jan Dier Vranckenz. Jan Aelbertsz., Aelbert die Wyze, Jacob Roemer, Marten Meyn en Roelof Tol, van 's joncheren wegen van Gaesbeek, zueven ende lantgenooten int 's proeststs gerecht van S. Peter 't Utrecht, gelegen in den kerspel van Apcoude, verkoopt Jan die Zael Jacobsz. aan het Oude Nonnen convent te Aemstelredam 12 morgen lands met huizinge en toebehooren, gelegen int *Muenevelt* aldaar, waar hij voor genomen heeft dat $^{1}/_{3}$ deel van 54 morgen lands in de lande van *Arkel op Reynerskoep* en daarenboven 13 nobelen aan reeden gelde.

1431: Nov. 16.

Voor Jacob Gijsbertsz., schout, Gerijt Pijl en Willem Claesz., schepenen te Abcoude, verkoopt Wouter Jan Meerensz. met zijne drie dochteren, die hij had bij Meen Jan Diersdr., met toestemming van zijn schoonvader Jan Diers en Pieter en Claes zijn zwagers, aan het Oude Nonnen convent te Aemstelredam 9 morgen lands in *Dorreweerde* in der saten lands, daar Jacob Brunnincsz. nu op woont; en zij geven deze landen over aan broeder Jacob Gierinc, procurator van het convent voorn., en Wouter belegt de koopsom in renten op een erf in *Weesperkerspel,* geheeten *Falyenlant.*

1438: Juli 15.

Jan van der Mye verklaart te hebben aangegaan met zuster Hillegont Gerijtsdr., prioresse van het convent van de Oude Nonnen, een pangel [2]) van al zulke landen als hij op dezen tijd heeft liggende int *Moynevelt* gelegen te Abqoude in der *proostye van S. Peters* te Utrecht – iets kleiner dan de helft van het Moynevelt, met alle recht en toeseggen tot de huizinge daarop en een halven morgen lands aldaar; waarvoor hij ontvangen heeft $9^{1}/_{2}$ morgen lands liggende tot *Quynshuel* in het ambacht van de *Watering.*

---

1) De brief is bezegeld door Heer Heynric en Heer Otten, commenduer en cureyt te Scoenhoven.

2) Pangel = ruil; pangeling van land: Dr. J. Verdam: i v.

1460: Jan. 3.

Voor Willem Ot Jansz., scout, Jacob Dirc Ghijsbertsz. en Volpert Corstgensz., aessinghe in des heren *gherecht van S. Peter* 't Utrecht in Apcoude, verkoopt Jacob Dirc Ghysbertsz. voornoemd aan het Oude Nonnen convent in Amstelredam, zijn huis, staande op het land van het convent, geheeten *Moynevelt,* op die *Holendrecht* met Peter Boen Ghijsbert, timmerman, Dirc Albertsz., Ghysbert Jansz. en Tyman Dirc Ghijsbertsz. als getuigen.

* * *

Diemen en Overdiemen.

1446: Oct. 1.

Peter Jan Gebbenz. vryede al de goederen, die de Oude Nonnen in Dyemen onder hem hebben liggen in zijn saete of in zijn meerlant.

1459: Jan. 17.

Pieter Jansz. wonende in het convent van de Oude Nonnen verkoopt aan dit convent $1^1/_2$ morgen lands, gelegen te Dyemen.

1461: Nov. 13.

Jacob Braseman scheldt kwijt aan het Oude Nonnen Convent de helft van een stuk land te Over-Diemen, met de helft van het huis, waar Mertyn Geryt Harenz. nu woont, — met nog de helft van een stuk land op den *Oestham,* genaamd de *Bredecamp.*

1471: Mei 24.

Seyns Ghysbertsz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent 5 morgen lands in Diemen in Jacob Geryts sate.

1472: Dec. 15.

Willem Jansz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent 4 morgen lands in Diemen in Jacop Gherits-saet, onder verband van zijn goed.

1480: Juni 19.

Bruninc c.s. verkoopen aan het Oude Nonnen convent 6 kynts deel van 9 hont lands aan huis en wervinghe, zooals zij het van hun ouders hebben geërfd, gelegen in Diemen.

1481: April 6.

Voor schepenen verkoopt Jan Jacop Gerijtz. aan de Oude Nonnen alzulke huizinge, wervinge en land, vrij en onvrij, als hij het van zijne ouders en broeders heeft geërfd, gelegen in Diemen.

1512: Mei 16.

Jan Gheritz. c.s. schelden aan het Oude Nonnen convent kwijt een camp verdolven land, met een akker scoetsweg werkweer, zooals voortijds Garbrant Wybrantsz. en Jan Garbrantz. dit land van Dirc Arisz. ontvangen hebben.

* * *

SLOTERDIJK EN OETEWAAL.

1423: Juni 14.

Jan Eggairt, Heer tho Purmerend, verkoopt de helft van een zate lands aan het Oude Nonnen convent, gelegen binnen- en buitendijks bij Sloterdijk, geheeten *Reyner Tykenz.-land* en geeft het convent daarvan den opslag en vrijen eigendom.

1462: Febr. 20.

Peter Boen verkoopt aan het Oude Nonnen convent 18 hont lands in Otenwael in *Raskersweer*.

1480: Maart 18.

Peter Jansz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent een stuk land van 5 morgen en 3 hont in Outevael.

* * *

GRAFT EN SCHERMER.

1395: Jan. 5.

Dirc Berwoutsz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent $^1/_3$ van *Berwouts-oerde* onderdeel en vrijwaart dit goed, gelijk men schuldig is binnen den ban van Graft.

1400: Oct. 29.

Jan Scincke scheldt den Ouden Nonnen kwijt eenige goederen en erven in den ban van Graft en van Schermer tot hun vrijen eigendom.

1410: Dec. 4.

Jan Willemsz. scheldt aan het Oude Nonnen convent kwijt twee boschtgen lands in Graft.

1422: Mei 25:

Jacob Dirc Jellenz. huurt van zuster Hildegont, prioresse van het Oude Nonnen convent te Aemstelredamme, het land dat hij

aan het convent heeft verkocht, gelegen in de Schermer, geheeten *Hedsland*, tot ewelike pacht van 1 g. g. vr. scild jaarlijksche rente — met onderhoud van dijccaedse, damnaedse, maetgeld en morgengeld en alle onkosten [1]).

1452: Jan. 10.

Jacob Madders verkoopt aan het Oude Nonnen convent het rechte 1/3 deel van *Boeryksoert*, waarvan de helft aan het convent behoort, gelegen in Graft.

1459: Mei 31.

Simon Petersz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent een stuk land in Graft, geheeten *Koekemade*.

1468: Jan. 27.

Claes Jacop Moddersz. verkoopt aan Dirc Aef Meeuwsz., ten behoeve van het Oude Nonnen convent, een stuk land, geheeten *Borchs-ven*, in den ban van Scermer.

1479: Jan. 20.

Symon, prior van de Cartusers buiten Delft, verkoopt aan zuster Gheertruut Fekerdisdr., prioresse van het Oude Nonnen convent, 3 maden lands in *Meckenland*, gelegen te Graft.

1479: Juni 10.

Voor Jan Willemsz. van der Beets, schout in Graft, maken Gherijt Jacobsz. en zijne kinderen een gronddeelinge met Peter Gherijt van Graft, als voogd van het Oude Nonnen convent, 2 stukken lands in Graft, geheeten *Hughencamp* en *Woescamp*.

1481: April 28.

Jan Willemsz. van der Graft verkoopt aan het Oude Nonnen convent een stuk land in het zuideinde van Schermer, geheeten *Ouwels-ven*.

1484: Febr. 6.

Voor Jan Jacobsz., schout int Zuuteynde van Schermer, verkoopen Jan Ysbrantsz., Geryt Jacobsz. en Symon Dircxz., kerkmeesters van de perrochikerk in Graft, en Gerbrant Pieter Gerbrantsz. aan Pieter Gerytsz., ten behoeve van het convent van de Oude Nonnen, een stuk land, geheeten *Haucke-Busch*,

---

1) Hieraan hangt het een weinig defect zijnde zegel van Heer Bruun Ripprantz., priester en vice-cureyt te Graft.

met het rietland in Schermer en 't geen dat God daertoe verleenen wil mit aenwassen of in andere manieren.

1484: Maart 9.

Peter Gerytsz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent een stuk land, geheeten *Pieter Claeszoens-ven* met het oude huis daarop, gelegen in Graft.

1486: Febr. 23.

Schepenen en kerkmeesters in Graft kennen en belyen, dat al het land en rietland, dat het convent van de Oude Nonnen gewonnen heeft, met roeyen en recht, liggende binnen Graft, welk land met dat daaraan gewassen is en nog mocht wassen, der kerk van Graft aangaat, naar oude costumen, tot behoef van het convent stadelic zal blijven en niet door de kerk van Graft zal worden betwist.

1504: April 29.

Voor Martyn Claesz. en Pieter Claesz., schepenen in Nieuwer-Aemstel, verkoopt Valck Pietersz. aan het Oude Nonnen convent twee stukken land in Schermer en in Graft geheeten *Klaas Heertgen-Ven* en dat *Wilt*.

1547: Maart 20.

Voor schepenen in Zuideind van Schermer pacht Pieter Pietersz. van het Oude Nonnen convent te Aemsterdam in eeuwige erfpacht een *Uuterdijk*, groot een achele lands, om 22 stuivers jaarlijks, van 2 gr. vl., de stuiver, onder voorwaarde, dat, bij gebrek aan betaling, de bode, die zal manen, dagelijks een kar. gulden zal hebben en de Schout alle rechtdagen 4 en de Schepenen 3 stuivers, zoolang alle pachten met de kosten niet zijn voldaan; — en deze pacht zal losbaar zijn met den penning 30.

* * *

Westerrijk bij Abbebroek en Middelkoop.

1417: Maart 18.

Claes Petersz., poorter, scheldt kwijt aan het Oude Nonnen convent $12^1/_2$ mannige lands, gelegen in Westenrijc bij Abbenbroeck.

1421: Aug. 16.

Joest Petersz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent $^1/_3$ en $^1/_4$ van een manninghe lands in Westenrijc bij Abbenbroeke.

1422: Mei 28.

Jan Albrechtz., poorter, verkoopt aan het Oude Nonnen convent drie manninghe lands bij Abbenbroec in het Zuutland, genaamd Westenrijc.

1446; Sept. 17.

Jacob Puts Ziel Henricsz. verkoopt aan het Oude Nonnen convent 4 meten lands in Abbenbruuc mitten zuudeinde, noordelijk aan den ouden dijk, en nog 4 linen in *nuwe Abbenbruuc* en 15 gharden *achter de Kapel* en nog 2 meten onder den dijk; en Schout en Schepenen van Abbenbroek hebben het convent van de Oude Nonnen hierin ghebant en Jacob er uit.

1446: Dec. 18.

Willem Woutersz. verkoopt jegens Jan Claesz., den baeliu, $5^1/_4$ gemeten lands int nyeuwe land van Abbenbroic, welk land Willem is opgekomen met een vrije gifte tot des lands recht en scependom, voor der Oude Nonnen behoef of voor den houder des briefs.

1472: April 29.

Burgemeester, Schepenen en Raden geven vidimus van een eigen bezegelden brief van den Prior van 't convent van Galilea, anders gezegd 't Onser Vrouwen te Walle bij Audenaerde, Regulieren van Sint Augustinus in het bisdom Dornike, gedateerd 1440 April 19, waarbij dit convent aan dat van de Oude Nonnen verkoopt een tweedeel van 100 gemeten lands in Westenrijk, in des joncheeren heeriijkheid van Gaesbeke in het land van Putte, welk land door Willem Eggert indertijd is bedijkt en ongeveer een derde deel van dit land zullen hebben Jan Robijn en Cornelis Philipsz. van Almonde.

1525: Aug. 26.

De notaris Bartholomeus Jansz. geeft extract uit het register van pachten van het Oude Nonnen convent, hem vertoond door den procuratrix, bijzonder betreffende land gelegen in Zeeland, van welk land dit convent jaarlijks een oude pacht geniet.

1535: Maart 22.

Gerstman Lambertsz. geeft den eigendom over aan broeder Dirc Claesz., procurator van de Oude Nonnen, van $1^1/_2$ morgen lands, gelegen op Middelcoep.

* * *

PURMER EN UTRECHT.

1405: Juni 17.

Voor Hugo Woutersz., cureyt van de Beghinenkerk in Haarlem en Willem Jansz., priesters, verkoopt Geertruut, moeder ministerse van het klooster te Haarlem in de Fulstraat [Zylstraat soms?] met Bartout van Assendelf, haar momber, aan het Oude Nonnen convent, gelegen in Grimnesse tot Aemstelredamme, eenige renten op landerijen, gelegen in den ban van Purmer ende Purmereynde.

1483: Dec. 11.

Voor Johan van Amerongen, schout en Florens van Pallaes, Geryt van Rijn Pouwenz., Henrick van Leeuwenbach en Anthonis van Amerongen, schepenen te Utrecht, verklaart bij eede met oprechte vingeren, vollstaeffs eedes, Jan Tymansz., dat hij dair bij, aen ende overwas tot meester Geryt Calslagers huis te Utrecht, in tegenwoordigheid van Peter Suys en van Mr. Engbert Fekerdysz., alwaar toen die pater van de Oude Nonnen tot Amsterdam offlossede van Peter, meister Geryt Calslagersz. die 7 rijnsche gulden jaarlijksche renten, staande op een huis aldaar, geheeten *die Pellicaen*, en dat Peter voornoemd met zijn broeder die gelden daarvan ontvangen heeft, en dat de pater voornoemd den brief van deze voornoemde renten van stonden aan ontving.

* * *

De jaren, welke aan den overgang van Amsterdam voorafgingen, waren voor de Oude Nonnen jaren van nijpenden nood en pijnlijke onzekerheid. Wel bleven zij in 1566 toen de beeldstormers zich in Amsterdam vertoonden, van plundering bevrijd, maar sinds 1571, toen de Hervorming in meerdere plaatsen was doorgedrongen of verwarring had aangericht, bleven de betalingen uit van renten en pachten, waarmede de kosten van het groote en uitgebreide gezin der Oude Nonnen moesten bestreden worden. Vandaar dat zij den 18en Juli 1575 van den Prior-Superieur van Windesheim consent verkregen „wegens de zware tijden van oorlog en duurte, waardoor het klooster geen pacht van zijne goederen ontvangen heeft" enkele harer bezittingen door verkoop van de hand te doen.

1575: Juli 18.

Marcellus Lentius, prior-superieur van het kapittel van Wyndesem, ratificeert den verkoop aan Jacob Gerritsz. van een jaarlijksche rente van 28 keizer gulden van 40 gr. vl., met onderpand van 12 morgen lands, gelegen bij de *Blauwe Soeck*, mitgaders 2 borgen, — door het convent van de Oude Nonnen gedaan wegens de zware tijden van oorlog en duurte, waardoor het klooster sedert 1571 geen pacht van zijn goederen in Zeeland en te Rijp, noch van de goederen in Diemen, Ouwerkerk, Amsterveen en daaromtrent gelegen, ontvangen heeft en alzoo in groote schulden gekomen.

Amstelveen en Ouderkerk werden als „niet betalers" door de Oude Nonnen met name genoemd. Ongetwijfeld ten gevolge van het „groot overlast ende gewelt" door de „knegten" van Brederode den bewoners dezer streken aangedaan, waardoor zij in hun bedrijf groote schade geleden hadden [1]). Daar komt bij: toen in 1573 Haarlem door de Spanjaarden werd ingesloten, poogden de Noord-Hollanders hun geestverwanten, die gebrek hadden aan levensbehoeften, te hulp te komen. Don Frederic en Bossu daarentegen, geholpen door de trouwe bevolking van Amstelland, stelden alles in het werk om hun toeleg te doen mislukken. Amstelland doorleefde een kwaden en bangen tijd, gelijk in de aanteekeningen van broer Hendrik van Biesten in den breede beschreven staat [2]).

Wel teekenend dat bij een destijds te Ouderkerk voltrokken huwelijk van Claesz. Pietersz. Hooft de bemerking gevoegd werd „dat hij troude in troebele tijden" [3]).

't Is waarlijk geen wonder dat Amstelveen en Ouder-

---

1) Aanteijkeningen van broer Hendrik van Biesten: D. W., dl. VII, afl. VI, blz. 546.

2) L. c., dl. VIII, afl. V, blz. 448—458.

3) *Johan E. Elias:* De Vroedschap van Amsterdam, Haarlem, 1903, Vincent Loosjes, dl. I, blz. 151.

kerk aan de Oude Nonnen, om het uitblijven der verschuldigde pachtgelden, stof tot klagen gaven.

Maar treuriger dagen nog stonden den Nonnen-zelven te wachten.

Den 26en Mei 1578 viel Amsterdam in de handen der Geuzen. Den 4en Augustus werd aan de zusters bevel gegeven haar inventaris ten stadhuize in te leveren, waartoe zij „gedwongen" zijn overgegaan. Den 13en October teekenden zij het accoord, waarbij van hare kloosters en andere goederen afstand gedaan werd tegen alimentatie en zeker lijfpensioen gedurende haar leven.

Aan Jan Wagenaar is gebleken, dat „van het jaar 1579 tot het jaar 1582 aan de Nonnen, volgens de overeenkomst, van 42 tot 120 guldens jaarlijks tot haar onderhoud is uitgekeerd" [1]).

Als nu de zusters verjaagd waren, werd haar kerk en klooster tot stedelijk gasthuis ingericht, waarin voor de „stads-chirurgijns" tot 1694 de bepaling gold, dat er geen patiënten mochten geholpen worden „die papist" waren [2]).

In 1582 werden de zieke vrouwen uit het Lieve-Vrouwe-Gasthuis op den Nieuwendijk naar het Oude-Nonnen-convent overgebracht. In 1586 besloot de Stad daar ook een gasthuis te stichten voor zieke soldaten, waartoe de plaats, ten Westen der kerk van de Oude Nonnen, bestemd werd. Ten onrechte heeft men de stichting van dit gasthuis aan den graaf van Leicester toegeschreven; dat dit huis het „Engelsche huis" genoemd werd, vindt zijne verklaring hierin, dat er aanvankelijk vele Engelsche soldaten, die in 's lands dienst waren, zijn verpleegd geworden.

Ook de Bayerd of Beijerd, het gebouw, waarin allerlei

---

1) L. c., dl. II, blz. 243; *Reg.*: blz. 270—271.

2) *Centrum*: l. c.

behoeftigen gedurende drie dagen en langer niet, geherbergd werden, was een der bijgebouwen van het Oude-Nonnen-klooster [1]).

Toen het oude mannen- en vrouwen-gasthuis in de Kalverstraat over de Heilige Stede in geldelijke verlegenheid geraakte, werd in 1600 door de Stad toegestaan eene loterij te houden. Uit de winsten bouwde men in 1601 op grond van het Oude-Nonnen-convent een nieuw oude mannen- en vrouwen-gasthuis [2]).

„Den 15en Januari 1604 — aldus Dr. Scheltema [3]) — kochten de regenten van dit gesticht nog een stuk grond, gelegen aan den Kloveniers-burgwal ten noorden van den ingang van het oude mannen- en vrouwen-gasthuis, waarop drie grootere en drie kleinere huizen gezet werden. Aan de andere zijde van dezen ingang lieten de regenten van het gasthuis in de jaren 1603 en 1611 op den grond van het oude nonnenklooster aan den Kloveniers-burgwal elf huizen plaatsen. Welke gebouwen, zich uitstrekkende van daar tot de Nieuwe Doelen-straat, gewoonlijk genoemd worden de *Nommerhuizen*, omdat zij boven de deuren met nommers, van een tot elf, voorzien waren."

Geen wonder dat door al deze lotgevallen de gebouwen van het Oude-Nonnen-convent, hunne oorspronkelijke gedaante grootendeels verloren hadden. Maar toch, toen in Jan. 1888 de huizen, grenzende ten Zuiden van de Oude-Mannenhuis-poort gesloopt werden, viel de oude inrichting van het Nonnen-convent nog eenigszins te bepalen.

Dit slooperswerk werd destijds door den Heer de Bont

---

1) *Jan Wagenaar:* l. c.

2) *Dr. Scheltema*: l. c., dl. III, blz. 19; id. blz. 33, No. 25.

3) L. c., dl. VI, blz. 27. Hetzelfde maar breedvoeriger verhaalt Jan Wagenaar: dl. II, blz. 243—245.

met groote belangstelling gevolgd. Wat hij toen heeft gezien, is in het *Centrum* van 19 November 1888 publiek gemaakt.

De Heer de Bont schreef toen:

De toegang tot het klooster was ongeveer daar, waar thans de fraai gebeeldhouwde gasthuispoort staat. Een houten lange brug — vandaar Lange Brug en Langebrug-steeg — verbond de woelige stad met het stille heiligdom der maagden. Het geheele terrein was ongeveer vierkant en werd begrensd door Grimburgwal, Kloveniersburgwal en Stadswal, nu Doelenstraat. Het bevatte kerk, klooster, paterswoning, waschhuis, kerkhof, bleekveld, moestuin, stal enz. enz. Het klooster met de kapel of kerk maakten de hoofdgebouwen uit en vormden door den buitenmuur aan den Stadswal, thans Kloveniersburgwal een vierkant. Dit vierkant was bij de slooping nog aanwezig en men stond verbaasd over het hechte metselwerk, dat muren van een buitengewone dikte te zien gaf. Geen wonder dan ook dat de fundeering, welke dit bouwwerk 4 à 5 eeuwen droeg, eenigszins verzet was, waardoor b.v. de zuidelijke muur der kerk ongeveer een halve meter uit het lood hing. Treden wij de kerk binnen, waarin later twee verdiepingen zijn ingebracht. Zij bestaat uit twee gedeelten; twee in de kerk geplaatste beren vormen de verbinding. Volgens mijne meening is het tweede gedeelte, thans priesterkoor, later er bijgezet. Bij den grooten stadsbrand, welke in Mei 1452 uitbrak, kreeg ook zeker het klooster zijn deel en waarschijnlijk is na dien brand het klooster vergroot en de kerk verlengd. Opvallend is het dat de constructie van het dak over bijna het geheele vierkant een en dezelfde is, waaruit men opmaken kan, dat, behalve de muren, welke gespaard gebleven schijnen, de herstelling na den brand in één tijdperk is geschied. Bij de afbraak heeft men echter geen steenen aangetroffen, welke nog sporen der verwoesting droegen. De sleutelstukken en karbeelen zoowel van de kapel als van het klooster zijn op een en dezelfde wijze geprofileerd en versierd; die versiering was eenvoudig maar streng, zooals de fragmenten nog getuigen, welke in den »Amstelkring" tentoongesteld zijn. Evenzoo berust in genoemd Museum een stuk van den houten boog boven het priesterkoor, een buitengewoon dikke baksteen met het merk van den maker en enkele opgegraven voorwerpen van geen de minste waarde. De zerk welke het oog van den bezoeker van den »Amstelkring" het eerste treft, moest om hare buitengewone grootte en zwaarte voor het Museum wat »pasklaar" gemaakt worden. Zij had eene breedte van 1.19, lengte

2.30 en dikte 0.13 M. en vertoonde duidelijk de sporen van een miskelk en zeer onduidelijk eenige andere teekenen. Alle merken zijn gespaard, dus het »pasklaar maken" heeft aan de geschiedenis van die zerk geen afbreuk gedaan en het is nog een wonder, dat die kolos in het wankelende »Haantje" gekomen is. — Deze grafsteen, waaronder eertijds een priester zijn laatste rustplaats vond, was gelegen achter in de kerk bij den ingang; en ofschoon de zerk volgens kerkelijk gebruik naar het oosten gekeerd was, zoo vermoed ik toch, dat de plaats waar men haar vond, niet de oorspronkelijke was.

Primo was het graf eens priesters zeker niet voor den ingang en secundo heeft men, op mijn verzoek, den grond daar uitgegraven en niets hoegenaamd gevonden, terwijl elders schedels en kisten bij groote hoeveelheden te voorschijn zijn gebracht. Wij kunnen dus bijna zeker aannemen, dat de steen van elders hierheen is gebracht en dat bij toeval, omdat de zerk te groot was om haar zonder noodzakelijkheid te keeren, de richting oostelijk is gebleven. Naast deze zerk lag nog eene andere, doch zonder teeken of merk. Meerdere grafsteenen zijn niet gevonden en indien zij bestaan mochten hebben, zijn ze waarschijnlijk vroeger opgeruimd.

Grafkelders waren niet aanwezig, — wel ontdekte men in het priesterkoor een kleine met groene en roode tegels gemetselde ruimte, welke den vorm had van een Γ, doch zij was te klein en te vreemd van vorm om een lijkkist te kunnen bergen. Waartoe dat metselwerk gediend heeft, is mij onverklaarbaar, — tot fundeering van het altaar? het kan zijn, doch waartoe diende dan het met tegels ingelegde vloertje?

De kapel was gothiek, zooals de vensters bewijzen. In lateren tijd heeft men er vierkante ramen ingezet, welke ook getuigen tegen Dr. Kuyper's bewering, dat de calvinisten de kunst in bescherming hebben genomen. De muur aan de noordzijde had weleer vijf, het priesterkoor drie en de zuidzijde vier vensters. In den muur aan de zuidzijde ontdekte men bij het sloopen twee nissen, welke 3 meter hoog en 1.95 breed waren, waarschijnlijk stonden daar de biechtstoelen in; tusschen beide nissen was een gothiek poortje, dat toegang verleende naar buiten. Nissen en poortje waren later volgemetseld. Ook aan de noordzijde bevond zich een nis. Dit alles vertoonde zich in het eerste gedeelte, dat wij het priesterkoor zullen noemen, — in het tweede gedeelte zag men nog in den noordermuur een volgemetseld zeer laag spitsbogig poortje, terwijl een groote vierkante deur (van lateren datum) in den zuidermuur toegang gaf naar buiten. Het gewelf van de kapel was gothiek, evenzoo de balken, standvinken, karbeelen en sleutelstukken. Polychromie heb ik nergens ontdekt.

De tweede zijde van het vierkant was een laag gebouw, gelegen tusschen de kapel en een hoog gebouw, dat parallel liep met de kapel. Dit middengebouw bevatte niets merkwaardigs dan zware balken, wier sleutelstukken en karbeelen gelijk waren aan die, welke wij in de kapel aantroffen. Daar dit gebouw slechts bestond uit een lange zaal vermeen ik hier den refter gevonden te hebben, waarin ook zeker het kapittel gehouden werd. Het hooge gebouw, dat evenwijdig met de kapel liep, was zoodanig opgehoogd en veranderd, dat over haar oorspronkelijke gedaante niets met zekerheid te zeggen valt. Waarschijnlijk was hier het eigenlijke klooster, dat wil zeggen, de cellen der nonnen. Dit gedeelte had geen gothiek poortje of gemeenschap met de binnenplaats en was alleen door den refter heen te bereiken. De opgehoogde muur en het lapwerk in den ouden muur beletten eene beschrijving te maken van dit oude gebouw, dat zeker weleer boog-vensterkens had. Volgens opmetingen gedaan door Mr. N. de Roever, den kundigen stadsarchivaris (zie de Amsterdammer, Weekblad van 15 Januari 1888), had de kapel eene lengte van plm. 20 M. bij eene breedte van nog geen 8.5; de refter was lang 24 bij 9 M., en het hooge gebouw 19 M. lang bij 9 M. breedte. De geheele bebouwde oppervlakte bedroeg dus 557 vierk. M., hetgeen wel een bewijs was, dat men dit klooster onder een der grootste van Amsterdam kon rekenen.

Op de kaart van Anthoniszoon komen twee binnenplaatsen voor en wel een voor, en een achter het middengebouw. De binnenplaats achter was verdwenen, toen de slooping plaats vond. Volgens genoemde kaart schijnt daar een lusthof voor het convent geweest te zijn, hetgeen niet onwaarschijnlijk is, daar het plein, ingesloten door kapel, refter en klooster, voor kerkhof bestemd was, zooals duidelijk gebleken is uit de menigte geraamten, sommigen nog in kisten, welke bij het maken der fundamenten te voorschijn zijn gebracht. — Behalve de kloosterbewoonsters mochten ook de parochianen van den S. Nikolaas aldaar begraven worden tegen »betaling van zes gouden kroonen in Fransche munt, voor elk lijk, aan het Haagsche kapittel". Men schijnt er aan gehecht te hebben in het klooster begraven te worden, want zes gouden kroonen was in dien tijd een heele som. Van dit voorrecht schijnen velen gebruik gemaakt te hebben, — de rijen doodkisten soms twee, ja drie op elkander, kon onmogelijk het convent geleverd hebben.

Toen met het Kerstfeest van verleden jaar die graven open lagen en de verbouwing van het gasthuis gebood, dat het oude kerkhof gedeeltelijk werd opgeruimd, maakte het aanzien der verwoesting op den bezoeker een geweldigen indruk. Niet dat ik

treurde over de verbetering door een wijs stadsbestuur vastgesteld; integendeel, ik verheugde mij over de aanstaande betere ligging en huisvesting der arme zieken, maar ik werd aangegrepen door heilige overdenking bij het zien der vergankelijkheid van deze wereld. Ik zag in mijne verbeelding voor het altaar in diepen eerbied nedergeknield den Priester vol bewondering en liefde voor zijn Schepper, Die, volgens het kerkelijk Hoogtijd, heden op aarde was nedergedaald, om het verlossingswerk te beginnen en vrede te brengen aan hen, die van goeden wille zijn. — Achter den eerbiedwaardigen grijsaard zag ik een onbeweeglijke zwarte massa. Het waren de godgewijde Maagden. De bevende stem der ouden smolt saam met den vollen toon der jongeren en ik hoorde slechts één lied, dat in volle harmonie steeg naar de Hemelen en dat mij tot in het diepste de ziel doordrong:

»Ghegroet so si die maghet soet,
»Daër God uut nam vleis ende bloet,
»Als op den dag van heden!

. . . .

. . . .

Nauwelijks waren de laatste tonen van dit heilig gezang, dat door den geleerden reformator van het Amsterdamsche Minderbroederklooster, Pater Brugman, vervaardigd is, weggesmolten of ziet: eene beweging ontstaat in die heilige onbeweeglijke groep. Langzaam verlaten Priester en Maagden door het gothieke poortje de kapel en voorafgegaan door een koorknaap — met engelachtig gelaat, terwijl zijn kleine lippen vol vrome aandacht het gezang »De Profundis", door den Priester aangeheven, beantwoorden, — naderen zij den Godsakker, waar ook Gods barmhartigheid voor de overledenen moet worden ingeroepen. Onttrokken aan het gewoel der wereldsche bemoeiïngen, bidden zij daar voor haar, die zijn voorgegaan op den weg, dien ook zij eenmaal zullen bewandelen.

. . . .

Weg is het visioen!

Ik zag slechts werkelijkheid, kapel en klooster in puin, en ik hoorde de weeklacht van een in haar rust gestoorde Maagd, geuit door mijn geachten vriend J. F. M. Sterck [1]) op den 22 Dec. 1887:

---

1) Diezelfde »geachte vriend" gaf een levensbericht van den Heer de Bont in de Handelingen der Maatschappij van Ned. Letterkunde, (1908—1909, bl. 273—291) dat beiden en den doode en den schrijver eert.

Helaas, helaas! wij zijn onz' sluier kwijt!
Wat gaat ons aan! men rukt dien tooi aan flarden.
In 't hartje van den guren wintertijd!
Erbarmt geen mensch zich over ons benarden?
Ons hooge choor staat open zonder dak!
Karbeel en boog stort' onder ruwe handen,
En de eiken schraagbalk breekt met naren krak
En trekt en splijt onze oude heil'ge wanden!
Ach, »Imme Eggerts Dochter", die met gift
En goedren ons »Marienveld" kwaamt steunen;
»Hendrik van Borssel", schermheer van ons stift,
Ai, hoort de muren jammeren en kreunen!
Waarom werd ons een dwangaccoord gesteld,
Ons huis vervreemd door treurige alteratie!
Nu boeten wij dat schandelijk geweld,
En onze geest vindt nergens rust of gratie!
Wat hoorden wij al lijden in die kerk,
Wij wendden af vol schaamte en vrees onze oogen,
Doch brachten troost, in 't krankenplegers werk:
Wij, schimmen, vaak verzoetten naar vermogen.
Waar vliên wij nu, wij opgeschrikte schaar
Van werelooze en afgejaagde duiven? —
Komt, staken wij ons nutteloos misbaar,
Wij kennen 't dak, dat ons zal overhuiven.
Wij tijên ter heil'ge stede op »Heintje Hoek»! [1])
Daar wordt verhoord ons steenvermurwend kermen:
Wat oud en roomsch aan d'Amstel staat te boek,
Vindt daar, als kunst, een liefderijk beschermen.
Wellicht wordt daar van 't oud »Marienveld"
Een eiken balk gekoesterd en behouden,
En ons daarbij een zoete rust besteld.
Dan zullen wij in vorst noch sneeuw verkouden.

* * *

Hier volgen eenige namen van personen, die ambten of waardigheden in het Oude-Nonnen-convent bekleed hebben, benevens het jaarcijfer van het stuk, waarin zij voor de eerste maal ter sprake komen.

---

1) Museum »Amstelkring".

Priorinnen.

1389: Gheertruut Splintersdr.
1412: Hille Sonderlants [1]).
1422: Hildegont.
1438: Hillegont Gerytsdr.
1448: Mechtelt Dirxdr.
1457: Dieduwe Jacobsdr.
1469: Fye Vredericxdr. van Drakenburch.
1479: Geertruut Fekerdisdr.
1552: Cornelia Dirxdr.
1571: Geertruut Jansdr.
1573: Neeltgen Claesdr.
1575: Cornelia Claes Bargensdr. [2]), ook genoemd Neel Claes Basgis (1577).

Onder-priorinnen.

1552: Geert Jansdr.
1565: Jannetje Jansdr.
1573: Baertgen Gerytsdr.
1575: Baerte van Middelburg.

Procuraetsters.

1552: Lisbeth Willemsdr.
1565: Ghyslant Henricxdr.
1571: Weyntgen Gerritsdr.
1575: Wendelmoet Block.
1577: Weyn Gerritsdr.

---

1) Deze zuster, afkomstig uit het klooster van Diepenveen, werd gekozen »omdat sy daer een guet fundament solde leggen". 't Vermoeden ligt dus voor de hand, dat het bestuur der priorin Gheertruut Splintersdr. minder gelukkig is geweest. Tegelijk met Hille Sonderlants kregen de zusters den Windesheimschen regulier Johan Ottensz. van Soest tot biechtvader. *Acquoy*: l. c., dl. III, blz. 193.

2) De laatste priorin der Oude Nonnen was geboren in 1529 en stierf den 9en Maart 1594.

Procuratoren.

1425: Broeder Jacob Gierit (Gierinc).
1435: Broeder Dirc Claesz.

Zusters.

1389: Ziborch Dirc Coepsdr.
Wilborch Meynaert Cupersdr.
Lobbe Grobben.
Ave Jacopsdr.
Fie Dirc Raetsdr.
Jacop Miensdr.
Alyt Aelbertsdr.
Lisebet Claesdr.
Griete Soenaerts.
Wiborch Claesdr.
Griete Jacopsdr.
Lutghert Gherytsdr.
Griete Gherytsdr.
Hildegont Dyrcsdr.
Alyt Willamsdr.
Ave Heynendr.
Nyese Volcwinsdr.
Alyt Witten.
Griete Simonsdr.
Louden Claesdr.
Brechte Ruisschendr.
Corstine Dyrcsdr.
Lisebet Jansdr. wt Waterland.
Lisebet Jan Pilgramsdr.
Lisebet Outgers.
Duve Outgersdr.
Beatris Dircsdr.
Clamense Ysebrantsdr.
Lisebet Siboutsdr.

Lisebet Jacobsdr.
Katrine Pietersdr.
Meen Dyrcsdr.
Diedu Jansdr.
Lobbe Woutersdr.
Hildegont Pieter Abbendr.
Katrine Aerntsdr.
Lisebet Gherytsdr.
Fye Allaerts.
Griete wt Waterlant.
Ermegaert Bernaertsdr.
Gheertruut van Naerden.
Mense van Hoerne.
Clare van Delft.
Griete van Alcmer.
Alyt Dirc Vrankenszdr.
1396: Griete Meynaert Hughenszdr.
1410: Alyt Jan Vrankenszdr.
1431: Elisabeth Jan die Zalensdr.
1441: Gherbrich Bruyninc Petersdr.
1463: Ymmen Jansdr.
1474: Oetgyn Jacob v. Berensteyndr.
1481: Ytgen Jan Ghebbensdr.
1485: Catrijn Peter Boenensdr.
Catrijn Peter Boen Jansdr.
1578: Lysbeth Jacobsdr.
Mary Cornelisdr.
Griete Cornelisdr.
Aef Hendricxdr.
Weyntge Cornelisdr.
Marytgen Fransdr.
Tryn Woutersdr.
Aechtgen Elbertsdr.
Baertgen Gerritsdr.

Pater en Confessor.

1389: Gijsbrecht Douwe.
1412—1425: Johan Ottensz. van Soest [1]).
1483: Engbert Fekerdysz.
1552: Cornelis Hermansz.
1565: Joannes Vlimmerius, ook genoemd Jan Vlimmere (1571) [2]).

Onder-pater.

1564: Ewout Thomasz.

Voogden of Momboirs.

1389: Ghisebrecht Douwe.
Heynrics Jansz.
Willem Brune Roelofsz.
Willem Ghisebrechtsz.
1448: Feykerdey Egbertsz.
1451: Jan Ysbrantsz.
1463: Peter Boen.
1479: Peter Gheryt van Graft.
1484: Jacop Heynnenz.
1535: Dirc Claesz.
1563: Aelbert Dircx Marcus.
1575: Joost Buyck Zybrantsz.

Ouderkerk a/d. A. J. C. VAN DER LOOS.
15 Oct. 1909.

---

1) *Acquoy*: l. c., dl. III, blz. 193. De Oude Nonnen mochten eerst sinds 1475 haar eigen biechtvader kiezen. *Bijdr. v. Haarlem*: dl. XXXIII, blz. 130—131.

2) Omstreeks 1562 kregen de Oude Nonnen den geleerden Joannes Vlimmerius, regulier van het met Windesheim vereenigd S. Maartensklooster te Leuven, tot biechtvader. *Acquoy*: l. c., blz. 194, noot 1.

WESTERBLOKKER, OOSTERBLOKKER EN SCHELLINKHOUT.

(Vervolg van Deel XXXIII, blz. 117).

In mijn vorig opstel ben ik geëindigd met te melden, dat bij den dood van pastoor J. van Camp, 26 Nov. 1841, de oneenigheden tusschen Ooster- en Westerblokker een aanvang namen.

Het verhaal van die oneenigheden heb ik ontleend aan het *„Verslag van het gebeurde betrekkelijk de „gemeente Westerblokker, sedert den dood van den „WelEerw. Heer J. van Camp"*. Dit verslag werd opgesteld ten behoeve van den advocaat de Martini voor het proces, dat de statie Westerblokker tegen de afgezette kerkmeesters heeft gevoerd. Het behoort tot het archief van het Dekanaat van West-Friesland; eene kopie van de hand van pastoor IJzermans berust in het parochiaal archief van Westerblokker. Ik vermoed, dat deken P. Does er de auteur van is.

Tot goed begrip der zaak wete men, dat volgens een nieuw reglement van den Vice-superior Mgr. A. Antonucci, o. a. het kerk- en armbestuur gescheiden moest zijn in administratie en in personen. Het *Verslag* geeft den loop der quaestie zakelijk weder.

Den 26en November 1841 overleed de WelEerw. Heer J. van Camp. Van zijn overlijden gaf de Z.Eerw. Heer deken van Westfriesland, P. Does [1]), dien dag kennis

---

1) P. Does: theologus inter mediocres, sed moribus et opere inter optimos. *Verslag* v. d. Aartspriesters Kervel-Banning, 1831. *Bisschop. archief.*

aan den HoogEerw. Heer B. J. Gerving, Aartspriester van Holland, Zeeland en Westfriesland. Deze schreef daarop den 27en November aan den deken den volgenden brief: „postquam peractae fuerint exequiae defuncti pastoris van Camp cum aedituis illius stationis agendum est tibi de assumenda nova regiminis norma; non dubito quin habeas. Si forte administratio pauperum adhuc connexa sit administrationi ecclesiasticae, sejungenda est".

Tengevolge van dien brief schreef de deken den 2en December: „Het kerkbestuur van Westerblokker wordt verzocht den 3en December des morgens ten 11 ure zich bij den ondergeteekende te vervoegen." Op het bepaalde uur verschenen Barend Meijsen, Jan Kieftenburg, Willem Dudink en Willem Mettes bij den deken te Hoorn, die hun het kerkreglement voorlas. Tevens bleek, dat de kerkmeesters ook allen vier armenverzorgers waren, en dat het bestuur uitsluitend uit Westerblokkers was samengesteld. Zij wilden bewijzen, dat het kerk- en armbestuur gescheiden was, uithoofde er twee afzonderlijke kisten en afzonderlijke administratiën bestonden, zoodat de administratie wel gescheiden was *in re*, maar niet in personis. Daarenboven spraken zij nog van andere kerkmeesters in Oosterblokker, maar die geene inzage in de administratie hadden. Het reglement bleef ongeteekend, en de deken deed daarover verslag aan den Aartspriester, die daarop den 4en December 1841 schreef: „Het kerk- en armbestuur moet ten eenenmale van elkander gescheiden worden en door verschillende leden geadministreerd worden. Het armbestuur echter van Ooster- en Westerblokker kan elk op zichzelve blijven bestaan zonder ineensmelting. Voor het kerkbestuur moet intusschen een gelijk getal uit beide gemeente aangesteld worden, ten hoogste drie uit elke gemeente; ofschoon mijns

oordeels twee van weerszijde genoeg waren. Wanneer dit geschied is, en het nieuwe kerkreglement aangenomen, dan zal er een nieuwe pastoor worden gezonden; daarbij hebben beide onder een pastoor vereenigde gemeenten evenveel belang. Ik hoop en vertrouw, dat men dit op uw voorstel van weerskanten gaarne zal aannemen, zonder dat ik noodig zal hebben over te komen, hetgeen mij in den winter niet aangenaam is. Ondertusschen is het zeker, dat ik daarvan niet zal afwijken. Maak hiervan ten spoedigste uw werk, want de Heer Houtman kan nog slechts twee Zondagen blijven en ik moet dan weder eenen anderen zenden. Het ware toch beter, dat de nieuwe pastoor dadelijk volgde."

Den 7en Dec. reed de deken naar Blokker, alwaar het kerkbestuur in de pastorie vergaderd was, en deed hun daar het voorstel hierboven beschreven, maar zij wilden daarvan niets weten. De deken stelde hun voor, dat er twee van hen zouden bedanken voor het armbestuur, en dat zij alleen kerkmeesters zouden blijven, en dat er dan twee Oosterblokkers bij zouden benoemd worden: maar daarop werd geantwoord, dat er nimmer Oosterblokkers in het bestuur geweest waren en dat zij daarop geen recht hadden, omdat zij nooit iets aan de kerk hadden bijgedragen, dat het eene vergunning was, dat zij te Westerblokker te kerk mochten gaan, dat zij de kerk weleer op het middelpunt hadden verlangd, maar dat Westerblokker de permissie des Konings had om niet op het middelpunt, maar te Westerblokker te mogen bouwen, dat zij liever door eene bevoegde overheid wilden afgezet worden, dan aan den eisch van den Aarstpriester te voldoen.

Met dit ongunstig resultaat reed de deken naar Hoorn en schreef hierover aan den Aartspriester, die

den 16en December zelf te Hoorn kwam en nog denzelfden avond met den deken naar Blokker reed, waar het bestuur in de pastorie was vergaderd. Daar deed de Aartspriester hetzelfde voorstel, te weten: om twee Oosterblokkers in het kerkbestuur te nemen met aftreding van twee Westerblokkers, maar te vergeefs. Zij bleven halstarrig den Aartspriester weigeren, die daarop wilde toestaan, dat er drie kerkmeesters van Westerblokker zouden blijven en slechts één van Oosterblokker zoude bijkomen, maar ook dit werd van de hand gewezen op grond dat zij geen recht hadden mede te administreeren, omdat zij niets tot onderhoud van kerk en pastorie bijgedragen hadden. Waarop de deken vroeg: brengen dan de Oosterblokkers dan niet jaarlijks *f* 150 bij? Houden zij hunne handen gesloten, als de collecten in en buiten de kerk gehouden worden? Hebben zij niet de voornaamste plaatsen in de kerk tegen het hoogste bod? Zij antwoordden: het is om de vergunning te behouden van hier ter kerke te mogen gaan. Om de *vergunning?* hernam de Aartspriester. Als het eene vergunning is en geen recht, trekt dan in mijnen naam die vergunning in, en dan zullen wij zien, of zij van recht weten gebruik te maken. Neen, zij hebben *recht*, gij voert hier de heerschappij over uwe broeders, maar ik zend u geen pastoor, voordat gij aan mijn verzoek zult voldoen; ik wil eenen Heer voor Ooster- en Westerblokker zenden, doch niet voor u alleen. Hoe is het, moet ik te vergeefs de reis ondernomen hebben? Wilt gij nog hooren? Neen, was het antwoord. Daarop werd hun verzocht te vertrekken.

Na hun vertrek kwam de familie van den overleden pastoor, n.l. G. Obertuur, A. Obertuur en J. Obertuur, en verhaalden den Aartspriester, dat zij in de nalatenschap van wijlen hun oom gevonden hadden de som van

f 489,17 behoorende aan de R. K. armen van Schellinkhout, waarvan de pastoor alleen de administratie had gehad, en niet wisten wat daarmede te doen. Waarop de Aartspriester aan den deken de gelden ter hand stelde met den last ad interim de administratie op zich te nemen; de bescheiden daarvan waren in de nalatenschap van den overleden pastoor berustende. Daarna reed de Aartspriester met den deken naar Hoorn terug.

Dien avond verbood de Aartspriester, dat de gemeentenaren van de Blokkers ergens zouden biechten dan alleen te Zwaag bij den WelEerw. Heer Geurs. De Eerw. Heer Hendriks, kapelaan te Grootebroek, had tot nu toe de statie op Zon- en feestdagen bediend.

Den 23en Dec. werd de Eerw. Heer A. L. Bogaarts als assistent naar Blokker gezonden, aan wien de deken instructiën gaf door den Aartspriester bevolen:

1°. Hij kon doopen, geen biechthooren dan zieken in gevaar van sterven, aan de gezonden de H. Communie uitreiken mits voorzien van een bewijs, dat zij te Zwaag gebiecht hadden;

2°. Mislezen niet op het gewone uur, maar vroeger of later naar zijne verkiezing;

3°. Niet preeken, maar wel Cathechismus houden;

4°. Geen Vesper of Lof;

5°. Hij mocht geen uitvaart, maandstond of jaargetij houden, waaronder men verlangde te communiceeren, dit moest te Zwaag gedaan worden;

6°. Geen kerkbestuur mocht hij erkennen en niets buiten weten van den deken afkondigen.

Op die wijze werden de Kerstdagen doorgebracht, waardoor de gemoederen op de kerkmeesters ontevreden werden en iedereen begon te verlangen en te vragen aan den deken, daarin te willen voorzien; die daarop te kennen gaf, dat de schuld daarvan alleen bij de

kerkmeesters te vinden was, en dat, wanneer zij wilden gehoorzamen, de zaak geëindigd zoude zijn.

Op Kerstmis verzochten de kerkmeesters den Eerw. Heer Bogaarts, dat Z.Eerw. zou afkondigen, dat zij op Driekoningen bereid zouden zijn na de Mis de plaatsengelden te ontvangen; die dit echter weigerde, omdat de deken daartoe geen last had gegeven. Hierop plakten zij een papier met zegel voorzien op de kerkdeur, waarop deze bekendmaking geschreven stond. Velen van Ooster- en Westerblokker gingen naar den deken vragen of zij betalen moesten, die daarop weigerend antwoordde.

Den 6en Januari 1842 zond de deken des morgens vroeg een brief naar den assistent met verzoek om dien na den dienst aan het volk voor te lezen; hij was van den volgenden inhoud: „uithoofde er in deze gemeente geen pastoor, president-kerkmeester is, is niemand gehouden zijne plaatsengelden te betalen; ook mogen er geene veranderingen in de plaatsen gemaakt worden noch de ledigstaande verkocht of verhuurd worden. Alles blijft in staat zooals het was en is, totdat hier een pastoor zal zijn. Op last van den deken van Westfriesland in naam van den HoogEerw. Heer Aartspriester, B. J. Gerving."

Na den dienst kwam er niemand om zijn geld te brengen, ofschoon de kerkvoogden in de pastorie wachtten; intusschen werd bij het uitgaan der kerk het verzegeld stuk van de kerkdeur afgescheurd, hetwelk sommigen op den kop van een paal hingen en er om rondsprongen om het bestuur hun afkeer te kennen te geven.

Denzelfden dag liet de deken A. Schouten en J. Karsten uit Oosterblokker bij zich komen en gaf hun in overweging om een voorstel te doen aan den Aartspriester om zelf eene kerk te bouwen in het midden van Ooster-

blokker, en gelastte hen daaromtrent de gemeentenaren te vragen, wat zij daarover dachten en hoeveel zij daarvoor over hadden. Hiertoe waren zij bereid; algemeen was de toestemming en eene aanzienlijke som van *f* 15.000 werd er beloofd.

De leden van Westerblokker waren daarover neergeslagen; zij wilden liever bijeen blijven. Zij vervoegden zich tot Oosterblokker en stelden hun die vereeniging voor, welke werd aangenomen. Daarop gingen A. Schouten en J. Karsten van Oosterblokker, D. Koning en G. Vis van Westerblokker gezamenlijk naar Hoorn en sloegen den deken voor om vereenigd te blijven; dit voorstel werd aangenomen. De deken raadde hen aan om zoo spoedig mogelijk alle vier naar den Aartspriester te Warmond te vertrekken, teneinde Z.H.E. van die bevredigende poging kennis te geven en te verzoeken:

1°. Afzetting van het oude kerkbestuur en aanstelling van een nieuw kerkbestuur, bestaande uit een gelijk getal leden van Ooster- en Westerblokker;

2°. de verzekering, dat bijaldien er moest gebouwd worden, de nieuwe kerk en pastorie op het middelpunt der gemeente zou geplaatst worden;

3°. dat zij spoedig een pastoor mochten krijgen.

Dit voorstel van den deken werd aangenomen.

Zaterdag 8 Januari 1842 gingen voornoemde mannen naar Warmond en werden zeer vriendelijk door den Aartspriester ontvangen. Z.H.E. nam genoegen in hun verzoek en machtigde hen om eene nominatie van vier personen uit Wester- en vier uit Oosterblokker met meerderheid van stemmen op te maken en aan hem door den deken op te zenden, ten einde daaruit een nieuw bestuur te benoemen. De plaats der nieuwe kerk werd gesteld in het middelpunt; de pastoor zou gezonden worden, zoodra de zaken zouden geregeld zijn.

Zondag 9 Januari kwamen zij met die tijding te Hoorn en zeiden aan den deken, dat zij zoo spoedig mogelijk daaraan gevolg zouden geven.

Woensdag 12 Januari ontving de deken den volgenden brief: De vier mannen uit Ooster- en Westerblokker zijn bij mij geweest; ik heb hun gezegd, dat zij een viertal moeten voordragen ter vervanging der oude kerkmeesters en daartoe eenigen der aanzienlijksten van de gemeente oproepen. Is dit gedaan, dan zullen wij met meer kracht kunnen handelen. De u ter hand gestelde gelden moeten niet afgegeven worden, want zij werden alleen door den pastoor buiten de kerkmeesters geadministreerd. Was geteekend: B. J. Gerving, Aartspr.

Het laatste gedeelte van dezen brief was een antwoord op een schrijven van den deken, die gevraagd had, of hij de gelden van de armen van Schellinkhout aan Faber, procurateur te Hoorn en executeur-testamentaire moest overgeven, want deze had den deken den volgenden brief geschreven: „De Erven wijlen den WelEerw. Heer J. van Camp, eerdaags de pastorie zullende verlaten, in overeenstemming met heeren kerkmeesters der R. K. gemeente te Westerblokker, bepaald hebbende, dat op a. s. Maandag 17 dezer des namiddags te 4 ure door eerstgemelden en laatstgenoemden tegen behoorlijke décharge af- en overgave zal worden gedaan, zoo van de goederen, welke aan de kerk en pastorie behooren, als van die, waarvan wijlen de Eerw. Heer J. van Camp eenig beheer heeft uitgeoefend, en welke zich in hun bezit of bewaring bevinden, zoo geef ik mij de eer UEw. hiervan kennis te geven, tevens UZ.E. te verzoeken, teneinde de erven in de gelegenheid te stellen de rekening en de verantwoording wegens de door wijlen den Eerw. Heer J. van Camp gevoerde administratie over de fondsen der R. K. armen van Schellinkhout te

kunnen in orde brengen en vereffenen (die door UZ.E. afgevraagde en ter bewaring uit de pastorie medegenomene fondsen, waarvan aangeteekend staat, dat zij aan de R. K. armen te Schellinkhout behoorden) voor dien tijd aan de pastorie te willen laten terugbrengen." Hoorn 7 Januari 1842. Was get. A. Faber.

Hierop schreef de deken aan Z.Ed.: „In antwoord op uwen geëerde van gisteren dient, dat ik verklaar, op last van den H.Eerw. Heer B. J. Gerving, Aartspriester, met toestemming van de erven van wijlen den Eerw. Heer J. van Camp uit de pastorie van Blokker te hebben medegenomen de som van *f* 489,17 behoorende aan de R. K. armen van Schellinkhout. Ik acht het onnoodig deze wederom in de pastorie te bezorgen, aangezien ik bereid ben er van af te geven, hetgeen de erven er uit zouden moeten hebben. Maar mijn verzoek is de daarbij behoorende bescheiden mij te willen bezorgen, daar aan mij *ad interim* de administratie is opgedragen." Hoorn 8 Januari 1842. Was get. P. Does, deken.

Op Donderdag 13 Januari kwam J. Karsten van Oosterblokker te Hoorn bij den deken en maakte Z.Ew. bekend, dat zij dien avond zouden stemmen voor de nieuwe kerkmeesters, maar verlangden van den deken een bewijs, dat zij hiertoe door den H.Ew. Aartspriester gemachtigd waren, waarop de deken het volgende stuk gaf: „De ondergeteekende verklaart, dat J. Karsten, G. Vis, D. Koning en A. Schouten door den HoogEerw. Heer B. J. Gerving gemachtigd zijn eene nominatie van 8 personen op te maken, ten einde daaruit een viertal voor het nieuwe kerkbestuur te benoemen." Hoorn 13 Januari 1842. Was get. P. Does, deken.

Dien avond, waarop de vergadering ten huize van J. Vent te Oosterblokker gehouden werd, begaven zich

B. Meijsen, W. Dudink, W. Mettes en J. Kieftenburg ook naar de herberg en verzochten bij de stemming tegenwoordig te zijn, wat hun geweigerd werd. Daarop protesteerden zij tegen de onwettige verkiezing en gingen in eene belendende kamer.

Den volgenden dag brachten Jan Karsten c. s. eene lijst van candidaten, van wier namen de deken er 8 op de nominatieve lijst plaatste en naar den Aartspriester opzond. Deze ontving daarop den volgenden brief van den HoogEerw. en Doorl. Heer Innocentius Ferrieri, Vice-Superior der Hollandsche Zending:

Amplissime Domine!

Quod spectat ad stationem in Westerblokker, cum homines illi tam aperte obstent mandatis Amplitudinis tuae, esset omnino expediens eos ab officio dimittere; verum possent pejus agere et prout minitantur ad Gubernium confugere et denuo quaestio suscitaretur circa Regulamentum Ill. Dni Antonucci, quod est suasorium, non obligatorium, prout ipsemet declaravit Gubernio. Ideo maxime opus est Amplitudinis tuae prudentia et satagere, ut omnino res amicaliter componatur. Ob id opportunum judico Rev. Dnum Decanum illuc mittere, ut rem componat; quod si neque hoc sufficiens, tunc extremis malis extrema remedia.

Hag. Com. 18 Januarii 1842. Sign. erat: I. Ferrieri,
Vice Sup.

Den 21en begaf zich de deken naar Blokker, alwaar het kerkbestuur vergaderd was, en vroeg hen, of zij nu nog bereid waren de zaken te schikken op de wijze door den Aartspriester voorgesteld. Hun antwoord was: wij meenen dat wij altijd voor de rust en het welzijn der gemeente hebben gezorgd en het kerk- en armbestuur is gescheiden; en indien dat zoo moet, dan zullen er twee van ons het armbestuur alleen waarnemen. Waarop de deken vroeg, en dan twee van Oosterblokker bij het kerkbestuur? Daarop antwoordden zij: dat in eeuwigheid niet; wij hebben als Wester-

blokkers altoos het recht alleen gehad om de administratie zonder hen waar te nemen en alles behoort aan de Westerblokkers. Het is ons niet te doen om in het bestuur te blijven; o neen! als wij over een uur door eene bevoegde overheid worden afgezet, zullen wij ons onderwerpen, maar daaraan kunnen wij niet voldoen. Waarop de deken hun zeide: zijt indachtig dat het 't laatste voorstel is, en dus bedenkt, wat er van komen kan. Hoe wilt gij? Zooals wij gezegd hebben, was hun antwoord.

Denzelfden dag schreef de deken aan den Aartspriester, dat de kerkmeesters hardnekkig weigerden aan zijne bevelen te voldoen, dat zij van geene schikking in der minne wilden hooren. Den 2en Februari 1842 ontving de deken den volgenden brief:

Rev. Adm. Dne Decane!

Ad me scripsit hodie Ill. Superior respectu stationis in Blokker: »cum aeditui ibidem se irrationabiliter omnibus opposuerint, suadeas ipse meo nomine, ut dimissionem suam petant; quod si hoc pertinaciter recusent, meo nomine, auctoritate et mandato ab officio deponantur et novi electi aeditui instituantur, ut tandem haec res finiatur. Quod si non fecerint, statim novi electi annuntiantur palam in ecclesia."

Warmondae hac 2 Februarii 1842. Sign. erat: B. J. Gerving,
Archipr.

Daarop schreef de deken aan het oude kerkbestuur: „De ondergeteekende is gelast in naam van den Hoog-Eerw. Heer B. J. Gerving, Aartspriester van Holl., Zeel. en Westfr. het kerkbestuur van Westerblokker aan te raden, zooals hij bij dezen doet, dat zij vóór of op den 9en dezer maand een schriftelijk verzoek om ontslag als kerkmeesters aan ondergeteekende inleveren. Vertrouwende dat deze raadgeving door het kerkbestuur niet onbeantwoord zal blijven" enz. Hoorn 3 Febr. 1842. Was get. P. Does, deken.

Bovenstaande brief bleef onbeantwoord, en men vernam, dat de leden van het kerkbestuur er zich weinig over verontrustten; derhalve zond de deken hun den volgenden brief als een ultimatum om de minzame schikking te bevorderen:

In naam van zijne Excellentie den HoogEerw. Heer Innocentius Ferrieri, kamerheer hon. van Z. H. Paus Greg. XVI, Vice Sup. der Holl. Zending en Zaakgelastigde v. d. H. Stoel bij zijne Maj. den Koning der Ned. enz. wordt het kerkbestuur van Westerblokker voorgesteld, om redenen hun bekend, hun ontslag uit de bediening als kerkmeesters te vragen vóór of op den 9en dezer; dit niet doende zullen voornoemde leden uit die bediening ontslagen worden.

Hoorn 5 Febr. 1842.

Op last enz. Was get. P. Does.

Op 9 Febr. werd aan den deken het volgende stuk gezonden:

Westerblokker 9 Febr. 1842.

R.K. Kerkmeesters van Westerblokker hadden de eer te ontvangen de brieven, gedateerd 3 en 5 Februarij 1842 door U WelEerwaarde in naam van den HoogEerw. Aartspriester en van Zijne Excellentie den Hoogwaardigsten Heer Vice-Superior der Holl. Zending geschreven. En wij mogen het UEerw. niet verbergen, dat de inhoud van die brieven ons in hooge mate heeft getroffen, daar wij de reden niet kunnen bevroeden, waarom het voor ons raadzaam zou kunnen worden geacht ons ontslag te vragen als bestuurders van kerk- en armenfondsen van de R.K. gemeente te Westerblokker. Wij hebben voor ons de volkomen overtuiging het beheer over die fondsen, geheel afzonderlijk, naar ons beste weten te hebben uitgeoefend, en de belangen van de gemeente en van de armen, zooveel in ons is, te hebben behartigd. Wij weten niet iets te hebben gedaan hetgeen had behooren te worden nagelaten, of iets te hebben nagelaten hetgeen had behooren te worden verricht. Het Reglement, waarbij de samenstelling van het bestuur is geregeld, en de wijze, waarop

het moet worden uitgeoefend, is voorgeschreven. Wij hebben het onder de leiding en overeenkomstig den raad van den overleden pastoor nageleefd en onze betrekking ten gevolge van hetzelve verkregen hebbende, vinden wij geen vrijheid ons daaraan te onttrekken tot zoolang wij op die wijze, bij het Reglement bepaald, niet door anderen worden vervangen. Wij zouden zeer wenschen de redenen te kennen, die aanleiding hebben gegeven tot dezen raad in UEw. bovengemelde brieven vervat. Het is ons bekend, dat eenige personen uit Oosterblokker eenige leden van de R.K. gemeente van Westerblokker, die over het algemeen niet kunnen gezegd worden tot de notabelsten te behooren, hebben opgeroepen in eene herberg om over de kerkelijke aangelegenheden te beraadslagen. Maar het is ons ook bekend, hoedanig het notabelste gedeelte en de meerderheid van de R.K. gemeente van Westerblokker deze handelwijze niet billijkt, en ten blijke daarvan ons schriftelijk heeft uitgenoodigd en gemachtigd om de eigendommen en fondsen der gemeente van Westerblokker voor verbrokkeling te bewaren, en alle aanspraak van anderen daarop af te wijzen. Alle moeielijkheden wenschende te voorkomen hebben wij ons naar de herberg begeven ten tijde van de bijeenkomst, en gepoogd om mededeeling der aldaar plaats hebbende beraadslagingen te erlangen, en het gevoelen van de meerderheid en de notabelste leden van de R.K. gemeente van Westerblokker voor te dragen, doch men heeft ons tot de in het vertrek dier herberg gehouden wordende vergadering niet willen toelaten, en ons, de meerderheid van de notabelsten van Westerblokker, buiten de gelegenheid gesteld om onze rechten te handhaven en onze bescheiden gevoelens open te leggen. Wij hebben ten gevolge van deze onbillijke en onrechtvaardige handelwijze die bijeenkomst verklaard te wezen onwettig en onbevoegd om over de eigendommen en rechten van de R.K. gemeente van Westerblokker te beschikken, en geprotesteerd tegen al hetgeen door die geheel onwettig-bijeengeroepen bijeenkomst mocht worden verricht. En zulks niet alleen in onze betrekking, maar ook voor ons als leden van de R.K. gemeente van Westerblokker en voor de meerderheid der notabelste leden, die ons schriftelijk tot de voortdurende behartiging der gemeentebelangen hadden uitgenoodigd.

Deze daadzaken ter kennis van UEw. brengende durven wij verwachtten, dat deze ter kennis en onder het oog van den HoogEerw. Heer Aartspriester en van zijne Exc. den Heer Vice-Superior zullen worden gebracht; en dat Z.H.E. en zijne Exc. hun invloed wel zullen gelieven aan te wenden tegen al hetgeen zou kunnen strekken tot krenking van de eigendommen en rechten van de R.K. gemeente van Westerblokker, terwijl wij in geval er klachten

tegen ons mochten zijn ingekomen, niets vuriger wenschen dan in de gelegenheid gesteld te worden om die te wederleggen en ons ten opzichte daarvan te rechtvaardigen.

Het R.K. kerkbestuur voornoemd:
(Was get.) B. Meijsen. J. Kieftenburg. W. Mettes. W. Dudink.

Hoe geveinsd men dit stuk heeft samengesteld, blijkt hieruit, dat die heeren, die zich beroepen op de schriftelijke uitnoodiging van de notabelsten, zelven een stuk hebben opgesteld, waarin zij de gemeente laten spreken, en waarmede zij zelven ter teekening zijn rond gegaan. De armen, de behoeftigen en eenige gegoeden, maar de volstrekte minderheid heeft daarop geteekend, en hetgeen het onrechtvaardigste is, is dit, dat de meesten geteekend hebben, niet wetende, wat de inhoud daarvan was of waartoe het moest dienen, en die later openlijk herroepen hebben, hetgeen zij hadden onderteekend.

De deken beschouwde dezen brief als niets nieuws van belang bevattende; en den ouden heerschenden geest daarin duidelijk ziende achtte hij het onnoodig daarvan kennis te geven aan de geestelijke overheid, want deze wist alles. Hij besloot daarom tot de afzetting over te gaan en schreef hun den volgenden brief:

In aanmerking nemende, dat het kerkbestuur der R.K. gemeente te Westerblokker bestaande uit de volgende leden: B. Meijsen, J. Kieftenburg, W. Dudink en W. Mettes, zich onredelijk tegen alle billijke voorstellen door den HoogEerw. Heer B. J. Gerving, Aartspriester van Holl., Zeel. en Westfr., hen gedaan, heeft verzet; daarbij overwegende dat het op aanraden van den Hoogwaardigsten Heer Inn. Ferrieri, Vice-Superior, zijn ontslag uit die betrekking niet heeft willen vragen — verklaren wij bij dezen in naam van den Vice-Superior der Holl. Zending het kerkbestuur van de R.K. gemeente te Westerblokker geheel en al van die bediening ontslagen en vervallen, en van dit oogenblik af aan onbevoegd over de eigendommen van roerende en onroerende goederen van voornoemde gemeente te beschikken, iets aan te koopen, verkoopen, verhuren of alieneeren, hen verantwoordelijk stellende voor alle eigendommen en goederen onder hun beheer, totdat zij, kerk-

meesters, op een daartoe bepaalden dag en uur rekening en verantwoording en overgave aan het nieuw benoemd bestuur tegen een behoorlijke décharge zullen gedaan hebben. Gegeven te Hoorn. 11 Febr. 1842. Aldus in naam enz. Was get. P. Does.

Denzelfden dag werden Dirk Koning, Gerbrand Vis, Klaas Schouten en Teunis Langendijk te Hoorn ontboden bij den deken, welke hun het kerkreglement voorlas en hetwelk door hen allen werd onderteekend. Daarop werden zij als kerkmeesters van Oost- en Westerblokker aangesteld, waarvan zij een schriftelijk bewijs namens de geestelijke overheid ontvingen. Vervolgens werd hun een diep stilzwijgen opgelegd tot den volgenden dag na den hoofddienst te Blokker, hetwelk zij gereedelijk aannamen. Op denzelfden 12en Februari, op hetzelfde uur werd de afzetting naar het oude kerkbestuur afgezonden.

Den volgenden dag, Zondag, reed de deken naar de kerk van Blokker, kwam daar onder den H. Dienst aan en las na het Evangelie van het altaar het volgende der gemeente voor:

In naam, op gezag en bevel van den HoogEerw. en Doorluchtigen Heer Innocentius Ferrieri, kamerheer honorair van Z. H. Gregorius XVI, Vice Superior der Holl. Zending, Zaakgelastigde van den H. Stoel bij Z. M. den Koning der Nederlanden, enz., in naam van den HoogEerw. en wijdb. Heer B. J. Gerving, Aartspriester van Holl., Zeel. en Westfr., ridder in de orde van den Ned. Leeuw enz. komen wij in onze betrekking als landdeken van Westfriesland daartoe gemachtigd en gedelegeerd, de gemeente van Ooster- en Westerblokker bekend maken, dat het de voornoemde hooge geestelijke overheid eene dringende noodzakelijkheid is geworden om een nieuw kerkbestuur te benoemen, zooals zij reeds gedaan heeft, het aanstellende en bevoegd achtende om

alle bedieningen daaraan verbonden van stonde af aan waar te nemen en uit te oefenen in haren naam.

Dit nieuwe bestuur bestaat uit de volgende personen: D. Koning, T. Langendijk, K. Schouten en G. Vis. Wij deelen u ook mede, dat het voorgaande bestuur van die bediening ontslagen en vervallen verklaard is door voornoemde geestelijke overheid, en onbevoegd is iets meer te administreeren en verantwoordelijk gesteld is voor alle kerkelijke goederen, die nog onder hen berusten, totdat zij daarvan rekening en verantwoording en overgave tegen behoorlijk notarieel bewijs of décharge zullen gedaan hebben aan het nieuw benoemd en aangesteld bestuur voornoemd.

Het moet u ook bekend zijn, dat het de wil nimmer is geweest van uwe geestelijke overheid uwe armenfondsen te ontnemen, o neen! die daarover de administratie hadden konden deze behouden, maar diezelfde personen konden geen kerk- en armenvoogden te gelijk zijn. Met de armenfondsen wil zich de geestelijke overheid niet in het minst bemoeien. Het is ook nimmer de wil van de geestelijke overheid geweest om de eigendommen en fondsen dezer gemeente te Westerblokker te verbrokkelen; neen! daarentegen zij wil deze in haar geheel voor u behouden en u het voortdurend genot daarvan verzekeren, en zij zal alle aanspraak van vreemden afwijzen en nimmer gedoogen, dat het minste daarvan wederrechtelijk ontnomen worde. Want de goederen der kerk zijn de eigendommen van God, panden die aan hare zorg zijn aanbevolen en toevertrouwd, daarover zal zij waken. Wij durven u ook verzekeren, dat de pastoor, die weldra hier zal gezonden worden de man Gods zal zijn, die niet alleen voor uwe zielen zal bekommerd wezen, maar ook een andere Laurentius, aan wien gij uw volste vertrouwen zult

kunnen geven; dat hij aan het hoofd van het nieuw ingestelde kerkbestuur uwe eigendommen en fondsen zal bewaren en besturen tot welzijn dezer gemeente, waarover hij gesteld zal zijn en tot luister van onzen H. Godsdienst en tot meerdere eer van Gods H. Naam." Tot zooverre het „Verslag van het gebeurde" enz.

Theodorus Soet (1842—1846). Dinsdag 15 Februari geleidde de deken den WelEerw. Heer Th. Soet, die van Wormer kwam, naar Blokker, al waar hij als de nieuwe pastoor door de nieuwe kerkmeesters met zeer veel eerbied, liefde en blijdschap ontvangen werd. De parochie telde toen 435 communicanten. Daar volgens aanschrijving van het vorig kerkbestuur op den avond van dienzelfden dag eenige landerijen zouden verhuurd worden door den notaris van Oosterblokker, de Jong, schreef pastoor Soet uit de pastorie het volgende:

WelEdele Heer!

Als pastoor en president-kerkmeester der R.K. gemeente van Blokker heb ik de eer UEd. te verzoeken niet te willen voortgaan met de tegen den avond aangekondigde verhuring van landerijen, geheel of ten deele toebehoorende aan de R.K. gemeente alhier.

Blokker 15 Febr. 1842. Was get. Th. Soet.

De verhuring ging dan ook dien avond niet door, ofschoon er vele huurders bijeen gekomen waren.

Intusschen hield de procureur Faber er op aan, dat de deken het geld der armen van Schellinkhout aan het sterfhuis zoude brengen, maar de Aartspriester verbood dit te doen. De deken liet nu de Katholieken van Schellinkhont stemmen, wie zij als armenverzorgers wilden aangesteld hebben en daartoe werden met eenparige stemmen verkozen P. Dudink en P. Lampen,

die ook door den deken werden aangesteld en het volgende stuk ontvingen:

„Op heden 19 Febr. 1842 zijn met meerderheid van stemmen door de leden der R.K. gemeente van Schellinkhout, kerkelijk behoorende onder Blokker, tot armenverzorgers gekozen en aangesteld P. Dudink en P. Lampen, teneinde de fondsen en eigendommen van voornoemde gemeente te administreeren met de bepaling, daarvan alle jaren en wel in de maand Januari rekening en verantwoording te doen aan den tijdelijken pastoor der R.K. gemeente te Blokker, waartoe de ondergeteekenden zich verbinden".

Was get. P. Dudink.
Hoorn 19 Febr. 1842. P. Lampen.

Aan dezen werden de gelden door den deken afgegeven, die met den procureur Faber de rekening vereffende.

Pastoor Soet werd 24 Februari plechtig geïnstalleerd door den deken, die onder de H. Mis eene rede hield over de woorden: die u hoort, hoort mij. Kort daarna hebben de oude kerkmeesters rekening en verantwoording gedaan van hunne administratie aan den pastoor en het nieuwe kerkbestuur in tegenwoordigheid van den deken en van den heer Mr. Lippits, notaris te Hoorn, die hun eene notarieele décharge gegeven heeft. Hunne rekening werd in de beste orde bevonden.

Op 6 Maart heeft de gemeente een nieuw armbestuur gekozen: Jan Appelman met 21, Jan Meysen met 21 en Jan Dudink met 16 stemmen, omdat de afgezette kerkmeesters geen armmeesters meer wilden blijven.

Nu hoopte men, zoo verhaalt pastoor Soet, tot den bouw in het middelpunt der gemeente, het Pijpje genaamd, te geraken, opdat men met vereenigde krachten

eene behoorlijke kerk zou verkrijgen [1]). Eenige notabele ingezetenen van Oosterblokker kochten voorwaardelijk het land van Kees Bakker, gelegen bij het Boekert, doch men kon de toestemming niet krijgen van Z. M. den Koning om aldaar eene kerk te bouwen voor de beide Blokkers. Zijne Excellentie, de minister van Katholieken Eeredienst, hield de zaak slepende, in de verwachting, dat de tijd wel verandering zou aanbrengen. De pastoor wendde gedurig nieuwe pogingen aan bij de geestelijke en wereldlijke overheden, maar deze leden schipbreuk door de tegenwerking van de gewezen kerkmeesters, die door hunne gemeenzame bekendheid met de hooggeplaatste personen bij het gouvernement, als zijnde zoowel de Provinciale en Gedeputeerde Staten als den Gouverneur, daar zooveel voorspraak kregen, dat de geestelijke overheid Innocentius Ferrierri zelf in zijne billijke voorstellen ter vereenigde opbouwing niet verhoord werd [2]). In Augustus 1844 kwam de HoogEerw. Heer P. A. Kervel alhier te Westerblokker en sprak met de vier genoemde personen, bewees hun overtuigend hun ongelijk, hierin bestaande, dat zij het nieuwe kerkbestuur niet wilden erkennen, noch tot een vereenden bouw overgaan, noch

---

1) Wester- en Oosterblokker. Theodorus Soet, pastor a mense Februarii hujus anni 1842. Communicantes 435. Baptizati 21. Statio haec duabus constat partibus, quae sibi semper fuerunt invidae, dum illa sibi ecclesiam soli attribuebat atque alteri per conniventiam accessum concedebat. Priore pastore mortuo res aliam formam accepit per electionem aedituorum ab utraque parti aequalem. Plures habet haec statio fundationes immobiles; ecclesia autem parum valet et a centro procul distat, quapropter pastor qui nunc est in eo versatur, ut novam in medio aedificare studeat. Est ipse sacerdos huic communitati omnimode conveniens. *Verslag* van het jaar 1842 van den Aartspriester B. J. Gerving aan den Vice-Superior Innocentius Ferrieri. *Biss. Arch.* afd. Vice-Superioraat.

2) De Vice-Superior had den Aartspriester het volgende doen voorstellen: Pour faire un pas vers un accord à l'amiable l'archiprêtre a fait une

ook in de geestelijke overheid de macht erkennen om een kerkbestuur aan- of af te stellen. Zij wilden naar niets hooren, noch zich laten overtuigen, zelfs niet, zooals zij zich in hunne hooge wijsheid uitlieten, door den paus zelven. Alle moeite was dan vruchteloos bij personen, welke doorslaande blijken gaven, dat zij van de katholieke beginselen waren afgeweken, en waarin zij niet weinig door het Gouvernement werden ondersteund. Bij de verandering van het ministerie van Kath. Eeredienst in 1845 werd de hoop levendig, dat dit ook eene verandering in de quaestie van Blokker zou teweegbrengen. Aanvankelijk hoopte dit ook de nieuwgekozen minister J. B. van Son, doch hoe welgemeend Z. Excellentie ook handelde, hij vermocht niets tegen de geweldige kracht, die uitging van menschen, wier hoogmoed beleedigd was. Doch Zijne Excellentie deed aan Mgr. Ferrieri den voorslag, dat de ingezetenen van Oosterblokker, afgescheiden van Westerblokker, eene kerk in hun midden zouden bouwen en een eigen pastoor mochten bezitten. Zoodra dit voorstel aan de aanzienlijkste ingezetenen van Oosterblokker werd gedaan, hebben zij dat aangenomen en zijn zij nog in hetzelfde jaar met den opbouw van eene nieuwe kerk begonnen.

Op den 14en December 1845 is de scheiding geschied

---

proposition, dans laquelle se trouvait l'équité conçue dans les conditions suivantes:

1⁰. Batir l'église au centre de la paroisse.

2⁰. Les Oosterblokkers contribueront autant que les Westerblokkers.

3⁰. Une commission de deux Westerblokkers et deux d'Oosterblokkers surveilleront à ce que tout se fasse selon la convention.

4⁰. Cette commission aura part à l'administration financière jusqu'à ce que le compte de l'église nouvelle soit approuvé par l'autorité ecclesiastique.

5⁰. Les biens des pauvres seront administrés séparés des biens de l'église. *Kopieboek* v. d. Aartspriesters Kervel en v. der Haagen. *Biss. archief.*

en in de kerken van Westerblokker, Westwoud, Hem- en Venhuizen, alsmede in de nood- of hulpkerk te Oosterblokker bekend gemaakt en afgelezen [1]). Aldus pastoor Soet.

Oosterblokker.

Theodorus Soet (1846—1880). Zoo was dan eindelijk de goede, en naar mijn bescheiden oordeel, ook de eenig goede oplossing gevonden: Oosterblokker eene zelfstandige statie of kerkelijke gemeente. Den 6en Sept. 1845 verscheen het Besluit van den Vice-Superior, Monseigneur Innocentius Ferrieri:

„Daar Onze Geliefde in Christus de Wijdberoemde „Heer Petrus Antonius Kervel, Aartspriester van het „districht Holland, Zeeland en West-Friesland der „Hollandsche Zending ons heeft doen weten, dat de „Katholieken van het dorp Oosterblokker grootelijks „en vurig verlangen, dat in genoemd dorp eene nieuwe „statie of gemeente met eigen pastoor en eigene kerk „worde opgericht, Wij dan volgens het ambt Ons toe„vertrouwd, willende zooveel wij vermogen zorg dragen „voor het heil der zielen en het nut en gemak onzer „onderhoorige geloovigen, en in het algemeen den gods„dienst en de eer van den Almachtigen God bevorderen, „hebben gemeend te moeten besluiten zooals wij bij deze „besluiten en bekend maken: door het Apostolisch gezag, „dat wij voeren en uit kracht en naar den inhoud van „dit Besluit wordt eene nieuwe gemeente opgericht in „het dorp Oosterblokker" [2]).

---

1) Decretalibus literis Illmi Dni I. Ferrieri, Vice-Superioris, datis die 6 Sept. 1845, haec statio in duas divisa est partes, unam Westerblokker, alteram Oosterblokker, finesque earum recti sunt. *Biss. archief.*

2) Parochiaal archief van Oosterblokker. Vele bijzonderheden over Oosterblokker zijn aan dit archief ontleend.

Verder geeft Mgr. Ferrieri de grenzen aan, en beveelt dat dit Besluit aan de geloovigen op de gebruikelijke wijze zal verkondigd worden, zoodra de pastoor in de nieuwe statie den heiligen dienst zal beginnen.

Doch voordat de scheiding op 6 September 1845 officieel in overeenstemming met het Gouvernement werd uitgesproken, was zij reeds officieus aan de betrokken personen bekend gemaakt, waren er reeds vergaderingen gehouden om eene commissie te benoemen, gelden in te zamelen, enz. zooals blijkt uit den brief van den Aartspriester P. A. Kervel aan den deken P. Does van den 20en April 1845, waarvan eene kopie in het parochiaal archief van Oosterblokker berust:

»Het was mij bijzonder aangenaam den uitslag uwer eerste vergadering, gehouden te Oosterblokker ten huize van Joris de Boer, te vernemen, zoo ten aanzien voor de stemming voor de kerkelijke gemeente als ten aanzien der som, die door de tegenwoordige 31 leden beloofd is ter opbouwing van eene nieuwe kerk en pastorie in en voor Oosterblokker. Ten gevolge dier stemming en bereidwilligheid der gestemden benoemen wij tot leden der kerkelijke Commissie Joris de Boer, Jacob Grooteboer, Teunis van Kleef en Dirk Jonker om met UEerw., P. Does, deken van Westfriesland, als president dier Commissie alle verdere werkzaamheden, die tot den opbouw der kerk en pastorie zullen vereischt worden, te beramen en te verrichten.

Daarenboven kan ik met geen minder genoegen UEerw. en door UEerw. de bewoners van Oosterblokker en Schellinkhout mededeelen, dat de kerkelijke en burgerlijke hoogste Auctoriteiten de scheiding van Westerblokker eensgezind vastelijk besloten hebben, zoodat Oosterblokker met Schellinkhout een eigen pastoor zullen bekomen, en voor eigen rekening een kerk kunnen stichten. De schriftelijke mededeeling van den Heer Staatsraad, belast met de Zaken van het Ministerie van R.K. Eeredienst, hoe nu te handelen, is vervat in de volgende woorden: »De belanghebbenden »uit Oosterblokker kunnen zich ter bekoming der noodige machti»ging, onder overlegging van het vereischte plan en bestek, mits»gaders de begrooting der kosten en opgave der beschikbare »middelen om die kosten te bestrijden, alsmede met verzoek om »landelijke bezoldiging, zoo die noodig mocht wezen, ten behoeve

»van den aan te stellen dienstdoenden geestelijke desverkiezende »rechtstreeks tot dit Departement te wenden, als wanneer ik mij »beijveren zal de zaak aan zijne Majesteit voor te dragen en de »ten deze gevorderde beschikkingen te erlangen".

Hierbij voegt nu Z. D. H. de Vice-Superior het bevel om eene billijke omschrijving der Statiën te maken, waarmede ik UEerw. voorloopig belast, om door opgave van de namen der wegen, vaarten of bruggen de juiste scheiding aan te duiden, en Schellinkhout, wijl dit dichter bij Oosterblokker gelegen is, daaronder te begrijpen, waartoe de aanduiding van den afstand en der geschiktheid van den weg niet ondienstig zal zijn.

(Was get.) P. A. Kervel.

Nu toog de Commissie met ijver aan het werk; eene inschrijving tot vrijwillige bijdragen voor de nieuwe kerk werd geopend, en deze was toereikend om zonder bezwaar van 's Lands schatkist de kerk en pastorie te bouwen; de ingezetenen van Oosterblokker brachten de aanzienlijke som van *f* 17.600 bijeen. De grond werd ten geschenke gegeven door de echtelieden Willem Grooteboer en Trijntje Buis. Deze grond, ruim een bunder groot, ter waarde van *f* 1400, werd bevonden vast genoeg te zijn om zonder heien bebouwd te kunnen worden. De eerste grondslag was zand en klei, de tweede veen, de derde blauwe klei en zand. De teekening werd ontworpen door den architect Th. Molkenboer te Leiden; en kerk en pastorie werden volgens dit ontwerp, ook goedgekeurd door den ingenieur van den Waterstaat A. B. Ments, aanbesteed den 23en September 1845; de aannemer was Klaas Hauwert van Medemblik voor de som van *f* 22.600.

Vervolgens verlangde de geestelijke overheid, dat men naar een geschikt locaal zou uitzien om terstond daarin de kerkelijke diensten te doen verrichten. Een katholiek van Oosterblokker, Dirk Jonker, bood daartoe met godvruchtige bereidvaardigheid een gedeelte van zijne nette woning aan, waarin na voorafgegane inzege-

ning, op Zondag 14 December 1845 de H. Mis plechtig door den pastoor van Ooster- en Westerblokker opgedragen en de scheiding openlijk afgekondigd werd.

„Hiermede vertrouwen wij (zoo schreef de Aartspriester „Kervel aan deken Does 8 Dec. 1845) dat de groote „stap ter beeindiging der moeielijkheden tusschen Ooster- „en Westerblokker zal gedaan zijn. Aan den pastoor „v. Blokker, den Eerw. Heer Soet, is nu de dubbele „taak vooreerst opgedragen om in de kerk te Wester- „blokker en in het provisioneel locaal te Oosterblokker „de H. diensten te verrichten, waartoe zijn Eerw. de „faculteit van *bineeren* verleend wordt.

„Wij vertrouwen dat Z.Eerw. naar billijkheid, zooveel „mogelijk beurtelings, de vroeg- en laatdiensten alsmede „de overige godsdienstige oefeningen, het H. misoffer „op de dagen die niet verplichtend zijn, en het cate- „chetisch onderwijs op beide de plaatsen zal verrichten, „totdat bij vermeerdering van priesters er gelegenheid „zal zijn aan elke gemeente een eigen pastoor te geven. „Voor elke gemeente kan nu een afzonderlijk kerkbe- „stuur aangesteld worden en alzoo elk zijn eigene be- „langen behartigen" [1]).

Zulk een vreedzamen gang zouden echter de zaken niet nemen. Ter oore van pastoor Soet kwam, dat B. Meysen en Jan Kooter weigerden de landhuur te betalen, en hij vroeg raad aan den Aartspriester, hoe in deze zaak te handelen. Deze antwoordde hem 23 Dec. 1845, dat hij met den Vice-Superior over de quaestie gesproken had. Beiden waren van oordeel, dat men niet den rechtelijken weg moest volgen, daar deze omslachtig, onzeker en kostbaar was. Men moest op eigen terrein blijven. Daarom moest pastoor Soet de onwilligen ver-

1) *Kopieboek* v. d. Aartspriesters Kervel en v. der Haagen. *Biss. archief.*

manen en de weldenkenden der gemeente vertrouwelijk wijzen op de onaangename gevolgen, welke er voor Westerblokker uit konden voortkomen. Mocht de dwarsdrijverij vol gehouden worden, dan kon hij meer openlijk, desnoods van den preekstoel, te kennen geven, dat het wel eens zou kunnen gebeuren, dat er te Westerblokker geen dienst meer in de kerk gedaan en geen nieuwe pastoor zou gezonden worden, en moest hij intusschen naar eene gelegenheid zoeken om naar Oosterblokker te verhuizen. Spreek echter, zoo vermaande de Aartspriester, in deze zaak altoos met bescheidenheid en met medelijden over de dwalenden, in het licht stellend, dat hunne tegenkanting de oorzaak van alle onaangenaamheden is [1]).

Intusschen werden er besprekingen gehouden over de noodige kerk- en altaarsieraden: altaar, preekstoel, communiebank, doopvont, orgel, klok, beelden, kandelaars enz., welke allen binnen betrekkelijk korten tijd aangeschaft werden of ten geschenke gegeven. Zoo gaf Dirk Jonker het orgel (*f* 2200), pastoor Soet een kelk, vervaardigd door den Heer Vincent Dupré te Rijssel, en een zilveren godslamp bij zijn zilveren priesterfeest. Een der grootste weldoeners was Joris de Boer. Daar er zooveel noodig was, ligt het voor de hand, dat niet alle kerkmeubels evenveel kunstwaarde bezaten. Het gevolg was dan ook, dat enkele later door andere ver-

1) Casu quo revera detentores bonorum Ecclesiae solutionem pensionis annuae etiamnum recusarent, debet pastor eos admonere de injuria Ecclesiae illata atque modis omnibus suadere, ut solvant id quod debent. Quod si tentamen hoc optatum non sortiretur effectum, pastor si expediens id judicaverit, annuntiabit e suggestu cultum divinum forsan in ecclesia cessaturum ob defectum pecuniae necessariae pro expensis cultus, atque insuper eis veluti dubitative proponat quod probabiliter proprio pastore im posterum privantur. *Woorden* v. d. Vice-Superior aangehaald in het schrijven v. d. Aartspriester. *Copieboek.*

vangen zijn, zooals het altaar in 1861, de preekstoel in 1862, de communiebank in 1867 bij het 25-jarig pastoorschap, alle drie vervaardigd door de firma Goossens te 's Hertogenbosch.

De klok, wegende 148 kilo, werd te Langeraar gekocht voor *f* 225.

Schellinkhout bezat eenige altaarsieraden, welke na de Hervorming gebruikt waren in hun huiskerkje, hetwelk van Westerblokker uit bediend werd. Onder pastoor Christianus Janssen echter was dit bedehuis met wederzijdsche goedvinding opgeheven en werden de sieraden in bruikleen gegeven aan de kerk te Westerblokker. Nu Schellinkhout bij Oosterblokker was ingedeeld, kwamen ook de goederen aan deze kerk. Het waren „een zilveren „monstrans van sierlijken vorm, twee zilveren bloem- „potten, twee zilveren kandelaars, een zilveren communie- „beker, een missaal met zilveren beslag en een kazuifel."

Den 24en Februari 1846 werden door den Aartspriester tot kerkmeesters aangesteld Teunis Langedijk, Nicolaas Schouten, Jacob Grooteboer en Joris de Boer. De twee die van Oosterblokker leden waren geweest van het kerkbestuur der beide Blokkers, hadden reeds ontslag genomen en in hunne plaats waren er twee uit Westerblokker gekozen.

Waren vóór den winter de fundamenten gelegd, in het voorjaar van 1846 zou men de werkzaamheden tot den verderen opbouw aanvangen. Gods zegen moest daarover worden afgevraagd. Daartoe werd op den 17en Maart op plechtige wijze in de hulpkerk de H. Offerande opgedragen door den deken P. Does, geassisteerd door de pastoors J. Splithoff van Westwoud en J. E. Geurs van Zwaag, waaronder de deken met de hem eigen welsprekendheid op aanschouwelijke wijze aan zijne toehoorders de godsdienstige en zinrijke beteekenis der

zegening en legging van den kerkelijken steen uitlegde. Toen de dienst geëindigd was, begaf men zich in stille en biddende houding naar het terrein, alwaar de deken den hoeksteen zegende en de fundamenten wijdde.

Den 27en Mei werd begonnen aan den aanleg van het kerkhof en met zulk een voortvarendheid, dat reeds den 17en Juni het eerste lijk er op begraven werd. De noodige aarde werd verkregen door afgraving van den hoogen grond en door delving van een sloot langs den straatweg, waartoe de Katholieken hunne paarden en karren bereidwillig leenden, zoodat het kerkhof weinig heeft gekost.

De 26en Augustus 1846 was een feestdag voor Oosterblokker. Op dien dag consacreerde Z. D. H. Cornelius Ludovicus Baron van Wijkerslooth, Heer van Schalkwijk, Bisschop van Curium i. p. i. de kerk onder den titel van O. L. Vr. Visitatie, geassisteerd door den Aartspriester E. S. van der Haagen en een twintigtal priesters, en wijdde den volgenden dag plechtig het kerkhof. Onder den altaarsteen legde de bisschop de reliquien der H.H. martelaren Mansuetus [1]), Liberata, Fortunatus en Placidus. Monseigneur was van Hoorn afgehaald en teruggebracht door eene eerewacht van 20 man te paard, in uniform. De maaltijd werd gehouden ten huize van Joris de Boer. De eerste verkneppeling of verhuring der zitplaatsen bracht *ƒ* 386 op.

Tot dusverre was de Eerw. Heer Soet pastoor van Ooster- en Westerblokker. Op 30 Augustus 1846 echter werd hij tot pastoor van Oosterblokker aangesteld; doch bleef met de zielzorg over Westerblokker belast tot 30 October. Wegens de halstarrigheid der weerspannige partij begon men gevolg te geven aan de bedreiging in den brief van den Aartspriester geuit.

---

1) Mansuetus, vriendelijk (zoet?)

Pastoor Soet, die nog te Westerblokker woonde, verhuisde den 30en October naar Oosterblokker, nam eerst zijn intrek bij Joris de Boer en betrok den 1en December de nieuwe pastorie. Westerblokker werd nu als bijkerk beschouwd, gelijk deken Does aan pastoor Soet den 11en Sept. had geschreven: „de HoogEerw. „Heer Vice-Superior heeft gisteren den Aartspriester „verklaard, dat Westerblokker aan Oosterblokker als „een succursaal aan eene metropolitaan onderdanig is." De Eerw. Heer P. Groen werd op 30 October als kapelaan te Oosterblokker aangesteld met de macht van deservitor over Westerblokker. Door deze benoeming werd pastoor Soet van de zielzorg over Westerblokker ontslagen.

Waarom verkreeg Westerblokker geen eigen pastoor? Omdat de afgezette kerkmeesters met hun aanhang het nieuwe kerkbestuur, dat op voordracht der gemeente door de kerkelijke overheid benoemd was, niet als wettig wilden erkennen; omdat Bernard Meysen en Jan Kooter weigerden de huur te betalen van het door hun gehuurde land, ja zelfs Meysen zich bleef beschouwen en gedragen als huurder, ofschoon zijn huurtijd afgeloopen was. In November 1846 schreef B. Meysen aan pastoor Soet: In antwoord op den inhoud van UE. billetje van den 26en dezer, is dienende, dat ik bereid ben om de verschuldigde huurpenningen van de jaren 1845—1846 te voldoen, zoo spoedig als er te Westerblokker een *wettig* R. C. kerkbestuur bestaat. In afwachting hiervan teeken ik mij

Uw Dienaar
B. Meysen.

Zoolang de strijd, die tot een proces aanleiding gaf, daarover duurde, vond de kerkelijke overheid het raadzamer geen pastoor in Westerblokker aan te stellen. De kapelaan P. Groen, die te Oosterblokker woonde, ging

alleen op Zon- en feestdagen naar Westerblokker om de H. Mis te doen. De huwelijken werden gesloten, het doopsel toegediend, de uitvaarten en jaargetijden en andere godsdiensoefeningen gehouden in de kerk van Oosterblokker.

Deze maatregel bedroefde de goede Westerblokkers, die om opheffing daarvan bleven aanhouden, en verbitterde de partij der ontslagen kerkmeesters, welke daarover een request aan den Koning zond. Er had dan ook een misverstand plaats gehad. Zooals uit den volgenden brief blijkt, was het de bedoeling van de Vice-Superior Ferrieri geweest, dat de Eerw. Heer P. Groen, niet te Oosterblokker verblijven, doch als deservitor naar Westerblokker zou gaan en daar wonen; volgens de uiterstewilsbeschikkingen toch moesten de fundatie-missen daar gelezen, en de christelijke leering mocht niet onderbroken worden. Er zou voorloopig wel geen pastoor benoemd worden, maar de kerkdienst moest doorgaan. Het schijnt dat een minder duidelijke lastgeving van den Vice-Superior den Aartspriester E. S. van der Haagen en den deken P. Does hebben doen mistasten. Zoodra dan ook de meening van den Vice-Superior bekend werd, ging de Eerw. Heer P. Groen als deservitor te Westerblokker wonen, den 22en Januari 1847. Op dezen dag n.l. schreef de Aartspriester aan den deken van Hoorn een brief, welke het gewenschte licht werpt over den inhoud van het verzoekschrift aan den koning, over de handelwijze der geestelijkheid en over het karakter der oppositie [1]).

Amicissime Decane!

Hetgeen ik vreesde is gebeurd. ik heb het Request door Jan de Jong, Jan Kooter en Pieter Kooter den

1) *Kopieboek* v. d. Aartspriesters Kervel en v. d. Haagen. *Biss. Archief.*

Koning op den 28 December des vorigens jaars aangeboden voor mij liggen. Het is stout en wel gesteld, en zij zullen altoos bij het Gouvernement eenigszins in het gelijk gesteld worden. Zij gronden zich vooral hierop, dat zij verstoken blijven van de godsdienstoefeningen, en ik krijg er bitter langs.

Zij beklagen zich in naam der gemeente, dat Westerblokker door den Aartspriester als bijkerk is verklaard, terwijl Z. M. juist om de zaak een einde te doen nemen de afscheiding van Oosterblokker autoriseerde; dat zij evenwel nu slechts op de Zon- en feestdagen des morgens godsdienst hebben; dat de R. K. jeugd van het godsdienstig onderwijs te Westerblokker verstoken is; dat geene zielmissen, uitvaart, maandstonddiensten en jaargetijden daar gehouden worden, maar te Oosterblokker moeten verricht worden; dat de bediening der Sacramenten als inzegening van het huwelijk en bedienen van den H. Doop te Westerblokker geen plaats meer zoude hebben; dat eindelijk die stand van zaken zoolang zoude moeten duren totdat de ingezetenen van Westerblokker schriftelijk zouden erkennen de wettigheid des door de geestelijkheid aangestelden kerkbestuurs. De Requestranten en hunne medegeloofsgenooten verklaren daaraan niet te kunnen voldoen, wijl de R. K. ingezetenen in Westerblokker zelven verlangen hunne kerkmeesters aan te stellen en zij geenerlei invloed op het beheer hunner goederen aan de R. K. Geestelijkheid toekennen.

Redenen waarom zij eerbiedig den Koning verzoeken, dat het Hoogstdenzelven behagen moge de Geestelijkheid door recht en wet te noodzaken een eigenen pastoor te doen zenden, en het onwettige college van kerkmeesters van Westerblokker te gelasten, dat zij zich van heden af onthouden om eenige burgerlijke hande-

lingen voor het R. K. kerkfonds te verrichten, en dat het Z. M. behagen moge om de R. K. ingezetenen van Westerblokker te machtigen tot de benoeming van een wettig college van kerkmeesters voor hunne goederen en fondsen, en het onbevoegde college van kerkmeesters te gebieden van aan het nieuw benoemde wettig kerkbestuur binnen den tijd van 14 dagen rekening en verantwoording van hunne gevoerde administratie af te leggen met overgave van fondsen, kapitalen, titels en documenten enz., met oplegging om alle schade, welke door hun slecht en onrechtvaardig beheer mocht zijn veroorzaakt, aan het R. K. kerkfonds te vergoeden. Ten spoedigste moet gij mij door authentieke inlichtingen, welke ik u deze week (19 Januari No. 48) gevraagd heb, in staat stellen van te kunnen antwoorden; de zaak dult geen toeven. Zie hier nu den letterlijken inhoud des briefs van Z. H. W. den Vice-Superior: „Si „exposita veritate nitantur, mihi videtur, quod in rei „hujus executione ulterius progressum est quam ego „cogitabam. Equidem agendi ratio illorum hominum „vetuit, quominus post discessum Rdi Dni Soet novus „pastor illuc mitteretur ideoque sacellanus, qui deser- „vitoris munere fungeretur, constitutus est. Verum intentio „mea erat, quam forte non clare expressi, ut hic deser- „vitor in Westerblokker moraretur, ut inibi suum munus „obiret atque in difficultatibus obvenientibus consilio „Rdi Dni Soet uteretur. Absentia enim sacerdotis fidelibus „damnum afferre posset, praesertim infantibus pro in- „structione catechetica; fundationes insuper satisfaciendae „sunt in ipsa ecclesia in Westerblokker juxta testatorum „voluntatem. Caeterum velit, quaeso, Amplitudo Tua „super expositis inquirere et Rdo Dno P. Groen suadere, „ut arrepta occasione jubilaei residentiam suam in Wester- „blokker transferat."

Ziedaar, Amice, de mij toegezondene aanschrijving, aan welke gevolg moet gegeven worden, en juist is de gelegenheid van het Jubilé daarvoor het best geschikt. U.Z.Eerw. schrijve den Eerw. pastoor Soet en den Eerw. Heer Groen om alles tot de uitvoering in te richten. Ware er geen drukte, ik zoude in persoon komen overvliegen, doch zulks is niet mogelijk. Denk er vooral aan mij de gevraagde inlichtingen op te zenden.

Soeterwoude, 22 Januari 47.

De verdere afloop der quaestie en het daarover gevoerde proces zal worden vermeld onder Westerblokker, blz. 227.

De Eerw. Heer P. Groen bleef deservitor te Westerblokker, totdat den 27en April 1847 de WelEerw. Heer J. M. IJzermans tot pastoor aldaar werd aangesteld.

Zoo ging nu voortaan Oosterblokker zijn eigen weg; de statie telde 266 communicanten. In 1851 verzekerde het kerkbestuur de kerk, pastorie en boet voor *f* 22000, het mobilair en de sieraden voor *f* 6000 bij de nieuw opgerichte kerkelijke brandwaarborgmaatschappij St. Donatus. In 1853 werden de minder gegoeden vrijgesteld van het gewone kerkgeld. In 1854 vermaakte pastoor Soet *f* 5000 aan de kerk, waarvan de rente à $4^1/_2$ % aan hem moest worden uitgekeerd, en na zijn dood aan zijne dienstmaagd Catharina Bronswijk. In 1858 werd de statie Oosterblokker op canonieke wijze tot parochie verheven door Mgr. F. J. van Vree. Wegens toeneming van het getal parochianen moest reeds in 1861 de kerk vergroot worden. Het werk werd gegund aan Jacob Hofland, aannemer te Grootebroek, voor de som van *f* 8200, onder beding dat de ambachtslieden van Oosterblokker deel zouden hebben aan den bouw. De vrijwillige bijdragen bedroegen *f* 5500.

In het zelfde jaar schonken Willem Grooteboer en Trijntje Buys drie bunders land, achter de kerk gelegen, onder voorwaarde van levenslang vruchtgebruik en zielediensten na hun dood. In 1865 werd de eerste Missie gegeven door de paters Passionisten en in 1868 de vernieuwing door de Redemptoristen. De parochie bestond toen uit 484 zielen en 352 communicanten.

In de kerkvergadering van 24 Januari 1870 bracht pastoor Soet de oprichting van eene parochiale school ter sprake. Het kerkbestuur echter was van oordeel, dat daaraan vooralsnog geen behoefte bestond en de school zware lasten op de gemeente zou leggen. In 1876 was het kerkbestuur gunstiger voor een eigen school gestemd. Een huis voor onderwijzerswoning werd aangekocht voor *f* 3250 en 5 aren grond achter het huis voor schoolgebouw en speelplaats voor de som van *f* 900. De school werd gebouwd door de aannemers J. Bloem en J. Bijma voor het bedrag van *f* 5700. Met transportkosten enz. beliep de geheele som *f* 30592,18, terwijl de pastoor aan bijdragen ontving *f* 10509,61. De kosten van onderhoud en exploitatie werden gevonden uit de rente van een kapitaal van *f* 11000, dat pastoor Soet uit eigen middelen had geschonken, uit de schoolgelden der gegoede kinderen en uit bijdragen van het armbestuur voor de minder gegoede kinderen.

Op 5 September 1877 werd de school plechtig ingewijd en den volgenden dag geopend met 80 leerlingen, waarbij de Heer P. J. Hanou als hoofdonderwijzer optrad met een jaarwedde van *f* 800 benevens genot van vrije woning en een gratificatie voor het onderwijs in den zang. De Heer Hanou staat nog aan het hoofd der school, welke heden (1909) 105 leerlingen telt. In zijn arbeid gesteund door twee onderwijzeressen werkt hij nog met jeugdigen ijver aan de ontwikkeling des geestes,

aan de vorming des harten van het opkomend geslacht, en strooit in hunne zielen de zaden van het katholiek onderwijs. Toen hij in 1902 zijn 25-jarige ambtsvervulling feestelijk mocht herdenken, werd het vooral openbaar, hoezeer hij de liefde der kinderen, het vertrouwen en de achting der ouders bezit.

Op den 2den Maart 1877 vierde pastoor Soet onder groote belangstelling, zoowel van katholieken als andersdenkenden, zijn gouden priesterfeest. De parochianen schonken een groot zilveren kruisbeeld en zilveren canonborden.

Pastoor Soet was het type van den Hollandschen priester van den ouden stempel. Van hem kon getuigd worden „nomen est omen", hij draagt zijn naam terecht. Goedhartigheid toch was een sprekende karaktertrek in hem, wat evenwel niet belette, dat hij op zijn tijd streng kon zijn en zelfs kras optreden, waar hij een of ander misbruik meende te moeten bestrijden. Van hooge gestalte en waardige manieren bezat hij reeds in zijn persoon het noodige prestige, nog verhoogd door het feit, dat hij aller raadsman was, ingewijd in alle familieomstandigheden. Eenvoudig was hij in hooge mate, en zoo gehecht aan zijn landelijk Oosterblokker, dat hij voor alle aangeboden promoties bedankte. Bijzonder slag bezat hij om zijne verklaringen van den Catechismus aantrekkelijk te maken; in grooten getale kwamen de parochianen des Zondags die lessen bijwonen. Naar men verhaalt, had pastoor Soet een goeden kijk op sommige menschelijke ziekten en kwalen en kende hij tal van eenvoudige huismiddelen. Uit den verren omtrek kwam men om bij hem hulp en baat te zoeken en ook dikwijls te vinden. Van een breederen en vooruitstrevenden blik getuigt de oprichting van een parochiale school in een tijd, toen ons bisdom

ternauwernood vijftig katholieke scholen telde. Bij deze groote onderneming vond hij een grooten steun in kapelaan van Rijn, daar hij zelf wegens zijn hoogen ouderdom de pastorie zelden meer kon verlaten. Jammer dat de oprichter zich slechts korten tijd heeft mogen verheugen in eene stichting, waartoe hij zelf grootendeels de middelen had verstrekt.

Na bijna 34 jaren in de parochie van Oosterblokker den herdersstaf gevoerd te hebben, overleed pastoor Theodorus Soet den 2den Februari 1880 en werd den 6den in het priestergraf bijgezet.

Hij was geboren in den Beemster 4 Juni 1803; priester gewijd te Mechelen 2 Maart 1827; kapelaan te Naaldwijk 10 Maart 1827; pastoor te Wormer 6 Mei 1835; pastoor van de beide Blokkers 1842; pastoor van Oosterblokker 30 Augustus 1846.

Als kapelaan hebben hem terzijde gestaan de Eerw. Heeren G. C. van Oorte 1865—1868; P. J. Thunnissen 1868—1870; A. van Rijn 1870—1878 in welk jaar hij hier gestorven en begraven is; P. Zwart 1878—1880.

Henricus van Vassen Huyskes (1880—1893). Een waardig opvolger vond pastoor Soet in pastoor van Vassen Huyskes, die van Ursem hierheen kwam. Ondanks zijn altijd wankelende gezondheid was hij een ijvervol priester, onvermoeid ziekenbezoeker, vriend der armen, hulpvaardig in allen nood. Stroef in voorkomen en manieren miste hij het joviale, den hartelijken toon van zijn voorganger. Daartoe zullen ongetwijfeld veel bijgedragen hebben zijn voortdurende ziekelijkheid en familieomstandigheden, daar hij de eenige Katholiek in gansch zijn familie was. In vertrouwelijke oogenblikken bleek echter, welk een warm hart onder dat stroeve, koude uiterlijk klopte. Pastoor van Vassen Huyskes

ijverde voor den luister van Gods huis; aan school ook en onderwijs verschafte hij gaarne, wat daartoe noodig was. Reeds als pastoor van Ursem was hij onmiddelijk na de verschijning van het Mandement der bisschoppen tot de oprichting van een parochiale school overgegaan. Dat hij in deze beide opzichten te Oosterblokker niet meer heeft kunnen doen, vond grootendeels zijne oorzaak in den eigenaardigen economischen toestand onder zijn herderschap. De laatste jaren toch van pastoor Soet staan nog heden bekend als de „gouden eeuw" wegens de buitengewoon hooge prijzen der zuivelproducten, en bijgevolg ook van de landerijen. Onder pastoor van Vassen Huyskes volgde de onvermijdelijke reactie, die in geheel Hollands Noorderkwartier, en ook in Oosterblokker vele families geheel of grootendeels ruineerde.

Schoon geen man van het woord, was pastoor Huyskes in zijne lijdensmeditaties indrukwekkend; dan scheen het zijn parochianen als sprak een vreemde priester van den kansel tot hen, zóózeer verschilden houding en manieren, zelfs gelaat en stembuiging, van hetgeen zij anders gewoon waren. Kenmerkend in hem was zijn strijd tegen het protestantisme en zijn ijveren tegen den omgang met protestanten; kenmerkend ook zijne pogingen om het katholiek bewustzijn in zijne parochianen op te wekken. Daarin voerde de ijver van den bekeerling hem misschien wel eens te ver. Hij verwierf zich wel den eerbied, het vertrouwen en de dankbaarheid zijner parochianen, doch niet de aanhankelijkheid, die men zijn voorganger betoond had. Ofschoon in 1893 de Eerw. Heer J. P. Westerhof hem tot hulp gezonden werd, vroeg hij toch in datzelfde jaar zijn eervol ontslag aan, daar hij wegens zijne toenemende ziekelijkheid de plichten van een herder niet meer naar de ingeving zijns harten vervullen kon. Als rustend pastoor woonde

hij eerst te Uitgeest, vestigde zich in 1898 te Westwoud, en overleed daar den 13en Januari 1904 in den ouderdom van ruim 82 jaren. Ook in Westwoud rust zijn stoffelijk overschot. Zeer toepasselijk is de tekst, op zijn bidprentje: Al wie huis of broeders of zusters of vader of moeder of vrouw of kinderen of akkers om Mijnen naam verlaat, die zal het honderdvoud ontvangen, en het eeuwige leven bezitten. (Mt. XIX, 29).

Petrus Adrianus van den Bosch (1893—1900). In 1894 werd voor het eerst het feest van Gedurige Aanbidding besloten met eene plechtige processie door den tuin. Aan erf, kerk en pastorie werden vele verbeteringen aangebracht. Feestelijk werd in 1899 het zilveren priesterfeest van dezen herder herdacht; in 1900 werd hij benoemd tot pastoor van Hoogwoud, doch nam in 1910 om gezondheidsredenen ontslag uit de Bediening.

Carolus Hubertus Henricus Josephus de Bruijn (1900—1907) kwam van de Cocksdorp en werd den 14en December geinstalleerd door den Z.Eerw. Heer J. H. Smeele, deken van Hoorn. De kerk werd verrijkt met een brand- en inbraakvrij tabernakel, met een beeld van het H. Hart en den H. Antonius; de stoelen maakten plaats voor banken. Den 4en Dec. 1907 ging ZEerw. naar Overschie.

Carolus Benedictus Ludovicus Devoghel (1907—). De tegenwoordige herder werd geboren te Vlissingen 3 Oct. 1866; priester gewijd 16 Aug. 1891; kapelaan te Kralingen in 1891; te Gouda in 1896; te Amsterdam in de kerk van St. Willibrord binnen de Vesten in 1899; deservitor te Duivendrecht in 1906; deservitor te Nes en Zwaluwenbuurt en kapelaan te Roelofarendsveen in 1907; vanwaar ZEerw. den 4en Dec. 1907 alhier tot pastoor werd gezonden.

De parochie telt nu 570 zielen en 404 communicanten. Evenals in Westerblokker is hier eene afdeeling van de Boerenleenbank en een ondersteuningsfonds voor zieken. Gelijk de parochianen gaarne hun offer brachten voor den luister van Gods huis, zoo hebben zij ook de bijzondere vrienden van God, de armen, niet vergeten, want door hunne gaven beschikt het R.K. armbestuur over ruime middelen.

Priesters te Oosterblokker geboren:

Petrus Buys, geboren 26 April 1797; priester gewijd 8 Maart 1825; kapelaan of assistent te Medemblik 13 Maart 1825, te Naaldwijk 15 Mei 1826, te Roelofarendsveen 20 December 1826, te Langedijk 19 Januari 1827, te Ouderkerk a. d. Amstel 7 April 1827. Pastoor te Goudkade 22 Maart 1833; pastoor te Langeraar 18 Juli 1839, alwaar hij 25 April 1875 overleed.

De *Elenchus Presbyterorum* van 't Bisdom zegt van hem: scientia et moribus laudabilis, hij was prijzenswaardig om zijn wetenschap en levenswandel.

Joannes Kok, pater Augustijn; geboren 1 Februari 1874; geprofest 28 September 1904; priester gewijd 15 Augustus 1906; kloosternaam: Josephus.

WESTERBLOKKER.

Joannes Mathias IJzermans (1847—1851). Het verhaal van zijne herderlijke bediening in Westerblokker heeft pastoor IJzermans mij gemakkelijk gemaakt, daar hij zelf zijn pastoraat keurig geschreven en beschreven heeft. Laten wij hem een gewillig oor verleenen.

Aanteekeningen die ik, J. M. IJzermans, gemaakt heb, tijdens ik pastoor van Westerblokker geweest ben. „Ik Joannes Mathias IJzermans, kapelaan zijnde te Voorburg, werd den 29en April 1847 benoemd tot pastoor

van Westerblokker door zijn Hoogwaardigheid Innocentius Ferrieri, zaakgelastigde van den H. Stoel bij zijne Majesteit Willem II, Koning der Nederlanden en door zijne H.Ew. Stephanus van der Haagen, Aartspriester van Holland, Zeeland en West-Friesland en pastoor te Zoeterwoude.

Ik kreeg daarbij de aanzegging van spoedig daarheen te vertrekken, en mij zoo spoedig mogelijk te doen installeeren door den Z.Eerw. Heer P. Does, landdeken van West-Friesland en pastoor te Hoorn. Den 3^{en} Mei vertrok ik derhalve naar Hoorn, den 4^{en} Mei ging ik de kerk en pastorie van Westerblokker bezichtigen, en den 5^{en} Mei werd ik aldaar op eene solemneele wijze geinstalleerd door den voornoemden deken Petrus Does. De WelEerw. Heer J. Splithof, pastoor van Westwoud nam de H. bediening waar van diaken, de WelEerw Heer Theodorus Soet, pastoor van Oosterblokker fungeerde als sub-diaken, de WelEerw. Heer J. Geurs, pastoor van Zwaag als caeremoniarius en de WelEerw. Heer Groen, deservitor alhier, als thurifirarius. Den volgenden dag vertrok ik wederom naar Zuid-Holland om tijdelijke beschikkingen te maken, en ik ben den 12^{en} Mei voorgoed in deze statie gekomen.

De reden, waarom er zooveel spoed met mijne installatie moest gemaakt worden, was de volgende: In het vorige boek, in de Archieven berustende, heeft de WelEerw. Heer Theodorus Soet, vroeger pastoor van Ooster- en Westerblokker, melding gemaakt van de quaestie, die er bestond; daarenboven hoe er in Dec. 1845 eene scheiding gemaakt is; maar nu, daarmede was die ongelukkige tweespalt niet geëindigd. B. Meysen c. s. waren door hunne afzetting als kerkmeesters te veel in hunne eigenliefde gekrenkt geworden. Vandaar dat B. Meysen eenen Jan Kooter opgestookt had om de

huurpenningen niet te betalen van een stuk land, dat deze van de kerk van Westerblokker had gehuurd, zooals B. Meysen zelf ook niet de huurpenningen wilde betalen van een stuk land, dat hij in 1841 gehuurd had van deze kerk. En dat alleen op grond, omdat zij beschouwden, dat dit door de geestelijke overheid aangestelde kerkbestuur niet wettig was en dat het dus niet op eene wettige wijze eenige burgerlijke handeling konde verrichten. Daarenboven had B. Meysen in 1847, dus na de expiratie van 6 jaren, voor welken tijd hij het land had gehuurd, nog het land wederrechtelijk in gebruik, en liet hij in dit jaar de boomen over de sloot, aan het land belendende, tot op 3 à 4 voeten van den beganen grond afhakken en het afgehakte hout naar zijn huis brengen.

Die vorige quaestie nu, gepaard met deze onrechtvaardige handeling, deed de geestelijke overheid in November 1846 besluiten om aan Westerblokker geen pastoor meer te geven, maar alleen werd de WelEerw. Heer kapelaan Groen, naar Oosterblokker gezonden, die dan op Zon- en feestdagen door die van Westerblokker moest gehaald worden om in deze kerk de H. diensten te verrichten. Echter dit verdroot den goeden gemeentenaren van Westerblokker, die dan ook door aanhoudende aanzoeken verkregen, dat diezelfde kapelaan Groen hier deservitor werd en geboden werd hier te moeten wonen. Dit had plaats in Januari 1847 en deze is dan ook deservitor gebleven totdat ik hier in Mei pastoor ben geworden. Evenwel, dewijl er paal en perk gesteld moest worden tegen die onrechtvaardige handelingen van B. Meysen en Jan Kooter, zoo besloot het kerkbestuur die zaak aan de rechtbank van het Provinciale gerechtshof van Hoorn over te geven, waartoe het auctorisatie kreeg van de kerkelijke overheid in Februari

1847. Het kerkbestuur bestond toen uit Dirk Koning, Pieter Molenaar, Pieter Dudink en Germent Vis en voor dezen laatste werd in de volgende maand Maart Cornelis Janz. Beerepoot verkozen. De advocaat van het kerkbestuur was de WelEd. Gestr. Heer G. J. de Martini, een R. K. advocaat te Amsterdam. B. Meysen en J. Kooter namen den WelEd. Gestr. Heer Lipman, een Israëliet uit Amsterdam voor hunnen advocaat.

Hoe dit proces is afgeloopen, zal nader blijken. De advocaat de Martini echter, de gansche quaestie willende ontduiken over de wettigheid of onwettigheid van dit kerkbestuur, deed dadelijk bij zijne aanstelling pogingen bij de geestelijke overheid om eenen pastoor van Westerblokker te verkrijgen, zich grondende op een artikel van het Recht: „caput sustentat totum corpus"; en na herhaalde verzoeken is aan zijnen wensch gevolg gegeven. Hieruit blijkt nu de spoed, waarmede ik moest geinstalleerd worden.

Eer ik nu verder over dit proces gewaag, zal ik het een en ander opteekenen, wat er sedert mijne komst alhier is voorgevallen.

Bij mijne aankomst te Westerblokker ontving ik eene aanschrijving van den Z.Ew. landdeken P. Does, dat ik diegenen, die de Eerste H. Communie hadden gedaan voor het H. Sacrament des Vormsels moest voorbereiden, dat hun door den HoogEerwaardigen Heer Wijckersloot, bisschop van Curium i. p. t. te Zwaag zou worden toegediend. Ik heb dan ook te dien einde 14 dagen lang des avonds Catechismus gedaan, den eenen dag kwamen de meisjes, 28, den anderen dag de jongens, 37 in getal, hen aansporende tevens in die dagen eene generale biecht te doen. Zij hebben dan ook den 29sten Mei dat H. Sacrament ontvangen. Ik ben peter geweest en mijne zuster Alida Maria IJzermans,

die voor eenige dagen bij mij was, is meter geweest.

Den 7den Juli daarop ben ik in 's-Gravenhage geweest en heb Monseigneur I. Ferrieri de faculteit gevraagd van te mogen bineeren en voor reden opgegeven, dat allen der gemeente de H. Mis niet konden bijwonen, maar ik heb er bijgevoegd, dat ik die niet verlangde zonder dat Oosterblokker deze kreeg. Ik heb dan ook die faculteit gekregen en voor Wester- en voor Oosterblokker, doch alleen voor de Zon- en groote feestdagen, die te vieren zijn als Zondag. Evenwel naderhand heeft de WelEerw. Th. Soet, pastoor van Oosterblokker voor beide deze gemeenten de faculteit van te bineeren gekregen op de kleine heilige dagen.

Den 1sten Augustus heb ik opnieuw opgericht het Broederschap der gedurige aanbidding, dat hier vroeger zeker wel had bestaan, maar ik vond er geen bepalingen van; den 3den October heb ik ingesteld het Broederschap van den Levenden Rozenkrans.

Met den Paaschtijd in 1848 heb ik er 265 de Paaschcommunie uitgereikt, en had in den loop nu van dit eerste jaar meer dan 1700 H. Communiën uitgedeeld. Ik heb ook eenige sieraden voor de kerk gekregen.

Nog moet ik tot eer van God en glorie onzer liefste Moeder Maria, wier onwaardig werktuig ik ben, vermelden, dat ik in dit eerste jaar eenen grooten geestelijken voortgang in deze gemeente kon bespeuren. Diegenen die zich nog te veel gemengd hadden in de quaestie van de wetttgheid of onwettigheid van dit kerkbestuur, vermocht ik zoover te brengen, dat zij maar de zaak daar moesten laten en zich alleen met de zaken hunner zaligheid bemoeien. Drie evenwel, Bernardus Meysen, Jan Kooter en Jan Kieftenburg wilden nog wachten op de uitspraak van den wereldlijken rechter. En helaas! hoezeer ik ook maar ver-

langde, dat aan dat proces, dat ik hier vond, een einde kwam, het bleef nog altijd hangende. De advocaten waren gedurig verhinderd om te komen pleiten, zooals blijkt uit de veelvuldige brieven, die in de archieven berusten. Eindelijk toch op den 3den Mei 1848 verschenen de beide advocaten voor de balie in het gerechtshof te Hoorn. Het pleidooi van den advocaat Lipman, die het eerst begon te pleiten, strekte hem niet tot eer, want de kracht zijner argumenten — om namelijk het kerkreglement en dit kerkbestuur onwettig te verklaren — bestond voornamelijk, zonder eigenlijk gegronde bewijzen te kunnen aanvoeren, in eenige uitroepingen: „ik verklaar dit, ik zeg dat, en dat moet een ieder met mij verklaren." Hij heeft dan ook letterlijk bijna drie uren lang niets anders verricht dan de rechters en zijnen client B. Meysen te vleien, tegen het oppergezag in het tijdelijke van Rome en Rome's trawanten te schelden (zoodat o. a. de volgende zinsneden uit zijn Israelietischen mond vloeiden: „Rome wil hare handen werpen op het goed van het kleine Westerblokker" en „hoe tiranniek handelen de geestelijken met de absolutiën en sacramenten te weigeren aan mijnen braven client Meysen" en „men kan geen twee heeren, God en den Mammon dienen") en eigenlijk niets te bewijzen. Maar de man was te verontschuldigen, daar hij een Jood is. Het was dan ook eenigszins blijkbaar in het gedrag der rechters, dat zijne taal hun niet beviel, zoodat hem door den president het stilzwijgen werd opgelegd, toen hij ten tweeden male onzen advocaat wilde repliceeren.

De advocaat de Martini begon met te zeggen, dat het hier geene quaestie was van alienatie, maar wel van administratie. Hij zeide, dat, terwijl hier het kanonieke recht niet van kracht was, en er geen Concordaat bestond, de geestelijke overheid de macht heeft kerk-

reglementen in te voeren, ten einde de orde in de gemeente te handhaven, en dat zij volgens diezelfde reglementen de macht had kerkmeesters af te zetten en aan te stellen. Hij bewees ten andere, dat er zulk eene wettige corporatie of kerkbestuur te Westerblokker bestaat, hetwelk erkend was door het Gouvernement, dat o. a. bij de scheiding van Ooster- en Westerblokker eenen brief geschreven had aan het *Kerkbestuur van Westerblokker*. Dat kerkbestuur of corporatie is ook erkend door de geestelijke overheid, hetgeen op veelvuldige wijze bewezen werd. Dat kerkbestuur was ook erkend door den gedaagden client Jan Kooter, die tot nu toe aan hetzelve nog plaatsengeld betaalde. Wat B. Meysen betrof, zeide verder de heer de Martini, hij is niet geheel van eigenbelang vrij te pleiten, want hij was zelf secretaris van dat kerkbestuur, toen hij in 1841 voor 6 jaren het land huurde; hij zelf heeft er toen eene noot bijgezet, (hetgeen in het staatsboek te vinden is), dat hij of zijne vrouw levenslang dat land mocht houden, als het goed gebruikt en betaald werd. Daarenboven zit B. Meysen niet alleen nu op de huurpenningen en op het land, maar hij heeft ook, na de expiratie van die 6 jaren, de boomen langs de sloot, dat land bespoelende, tot op 3 à 4 voeten van den beganen grond doen afhakken en het hout huiswaarts brengen, dat voorzeker eene correctioneele zaak was; maar wij hebben deze niet voor de rechtbank willen brengen om alle verdere onrust in de gemeente van Westerblokker te vermijden.

Dan nog zeide de Martini, wanneer er goederen aan eene gemeente, aan eene kerk of aan een geestelijk gesticht worden gegeven, gaan deze over als in eene doode hand; en in het eerste geval worden het dan wel goederen der gemeente, maar de gemeente kan er

dan maar zoo niet naar willekeur over beschikken, want anders zou ik vandaag iets kunnen ten geschenke geven aan de kerk en morgen weder terugvorderen; dat zou voorzeker wanorde veroorzaken.

Dusdanig was hoofdzakelijk de redeneering van den advocaat Martini, die niet alleen met ingespannen aandacht door de rechters werd aangehoord, maar ook vereerd met zeer vele aanteekeningen, die sommige rechters maakten.

Nadat nu de zitting van 11½ tot 4½ uur geduurd had, en de president het stilzwijgen aan den heer Lipman had opgelegd, waarvan ik boven gewag heb gemaakt, stond de officier van Justitie, Parker de Ruiter Rocher Renais, op, en verklaarde, dat hij in de volgende zitting de conclusie zou nemen. En waarlijk, den zoeten Jesus en de allerheiligste Moedermaagd Maria zij dank, in de volgende week op Woensdag 10 Mei, zond mij onze procureur, de heer N. Carbasius, de volgende gunstige conclusie van den officier van justitie:

»Ik vind mij verplicht UEw. te berichten, dat de heer officier van justitie der rechtbank hedenmorgen in het voordeel van kerkmeesteren heeft geconcludeerd; dat, aangezien er geen kanoniek recht of concordaat hier te lande bestaat, de geestelijkheid alzoo in de behoefte der kerk voorziet, waardoor alzoo kerkmeesters volgens het reglement zijn gelegitimeerd, waarom de geproponeerde exceptie zou behooren te worden ontzegd, de gedaagden in de kosten veroordeeld en geordonneerd ten principale voort te procedeeren. De uitspraak van het vonnis is bepaald op heden over 14 dagen.

Ik heb de eer te zijn
UEw. Dw. Dienaar
(Was get.) N. Carbasius."

Evenwel tot nog meerdere glorie en nooit volprezen dank aan den goddelijken Jesus en zijne roemvolle Moedermaagd verstrekt het, dat op den 24en Mei in festo, Titulo auxilium Christianorum het vonnis door

dezelfde rechtbank werd geveld, dat vonnis zoo ten voordeele van ons en van de gansche K. Kerk in de Nederlanden. Daarenboven had nog iets bijzonders op dien dag plaats, dat eene vermelding verdient. Op den middag van dien onvergetelijken 24 Mei 1848 werd ik geroepen bij Jan Kooter, een van het driemanschap, die waterzuchtig was. Hij zeide mij, dat hij den afloop van het vonnis had vernomen; dat hij mij verblijd kon mededeelen, dat hij afstand deed van dat bewuste land, waarover de quaestie had geloopen; dat hij zich nu niet meer wilde inlaten met die twee anderen dan alleen wat betrof de onkosten van het proces; dat hij gaarne wilde biechten en, indien ik het noodig oordeelde, ook met de H. Sacramenten der Stervenden versterkt worden. Daarenboven verzocht hij mij, dat ik uit zijnen naam aan de gansche gemeente in het openbaar vergeving zoude vragen voor de ergenis, die hij mocht gegeven hebben, en aan allen die hij door een slecht voorbeeld had ontsticht. Ik heb hem daarop de laatste H. Sacramenten toegediend; en dewijl ik de gansche maand van Mei met deze geloovigen ter eere van de H. Maria had gevierd, zoo had ik reeds vroeger bepaald dezen 24 Mei met bijzondere godsvrucht te vieren. Des morgens had ik zeer vele communiën gehad en des avonds had ik plechtig Lof, geassisteerd door den Z.Eerw. Heer P. Does, landdeken van West-Friesland en pastoor te Hoorn in de Achterstraat en door den WelEerw. Heer Th. Soet, pastoor te Oosterblokker. In dit Lof preekte ik en volbracht mijne opgelegde en zoo aangename taak: ik vroeg vergiffenis voor Jan Kooter, 1° aan die heeren geestelijken, want zij waren juist de geinterresseerde; den deken, die zooveel moeite in de Westerblokkersche aangelegenheid had gehad, en pastoor Soet, die 6 jaren lang de zwaarte dier moeielijkheden had gedragen. Ook

vroeg ik vergiffenis aan die vergaderde menigte, die in grooten getale het Lof bijwoonde. Jan Kooter heeft nog lang gesukkeld en veel geleden, en is eindelijk, zooals ik hoop, zalig in den Heer ontslapen op 27 Sept.

Jan Kieftenburg, de tweede van die driemannen, die wel altijd op Zon- en feestdagen in de H. Mis werd gezien, maar op de banken der armen zat, en niet tot de H. Sacramenten werd toegelaten, heeft na den afloop van dit proces weer eene plaats in de kerk gehuurd en zich tot het ontvangen der Sacramenten begeven. Deze man echter, die zich buiten de bewuste quaestie had kunnen houden, omdat hij geen land van de kerk huurde, maar die zich daarin vrijwillig heeft gemengd, heeft ook de kosten willen dragen. Men berekent, dat dit driemanschap aan de advocaten en procureurs van beide kanten hebben moeten betalen bij de *f* 2200, en aan het kerkbestuur daarenboven voor de achterstallige schuld van de gehuurde landerijen, interessen enz. *f* 1257,80, zooals uit de quitantie blijkt.

B. Meysen was ontevreden, reclameerde eenige gelden, protesteerde, dat hij het land ontruimen moest enz., totdat op last van de Martini aan hem eene dagvaarding werd overhandigd, waarin hem aangezegd werd, dat hij den 28sten December het land moest ontruimd hebben. Den 27sten December, den betaaldag, verscheen de heer B. Meysen niet, maar zond den Heer C. Hulst, notaris te Oosterblokker, die na eenige protestatie de achterstallige huur van twee jaren betaalde. Daarop vroeg ik: doet nu de heer Meysen ook afstand van het land; heeft hij het ontruimd? Waarop de heer Hulst antwoordde: ik denk van ja; want, alhoewel hij er niet over gesproken heeft, geloof ik niet, dat hij zich in meerdere moeilijkheden zal willen wikkelen.

Hiermede hoop ik nu, dat die lastige zaak een einde

heeft genomen, en dat ik niet meer over den heer B. Meysen zal behoeven te schrijven, dan alleen wanneer ik zijne bekeering zal mogen vermelden. Want ik hoop, dat hij zich nog eens mag bekeeren; eene lichtstraal is er: hij woont nauwgezet op Zon- en heilige dagen het H. Offer der Mis bij. Ik beveel daarom zijne ziel aan de barmhartigheid van den oneindig goedertieren God, aan de voorspraak van de allerheiligste Moeder-Maagd Maria en aan den H. Michaël."

Het vertrouwen van pastoor IJzermans werd niet teleurgesteld, al bleef die terugkeer 20 jaren uit; want pastoor R. van Koolwijk teekent hier op den kant aan: de heer B. Meysen heeft zich den 3en Augustus 1868 bekeerd. Hij stierf kinderloos.

„1849. In het begin van dit jaar is er niets belangrijks voorgevallen in deze gemeente. Ik heb wel het een en ander sieraad voor het altaar aangekocht, maar dat kan men vinden achter in het staatsboek. Dan in de maand September heb ik een klokje op de kerk doen plaatsen, waarvan ik de geschiedenis wil schrijven. Het uurwerk van den dorpstoren was een geruimen tijd slecht; daardoor kwamen de gemeentenaren of te vroeg of te laat in de kerk. Ons kerkbestuur verzocht den burgemeester om met den dorpsklok te mogen luiden op Zon- en algemeene christelijke feestdagen des morgens vóór de H. diensten en des avonds, als er bij ons eene godsdienstige oefening plaats had. Er werd ons toegestaan alleen des morgens te mogen luiden en ons daaromtrent met den onderwijzer te verstaan. Daar wij ons nu beperkt zagen in het luiden en zoo gaarne eenen Roomsche daarmede hadden willen begunstigen, zoo besloot ik in overleg met het kerkbestuur in Amsterdam een klokje te koopen. Ik kwam daar bij een Jood, vond bij hem o. a. een nieuw klokje, door Petit en Fritsen

uit Aarle-Rixtel vervaardigd, hetwelk 47 pond woog, en kwam met hem overeen, dat ik 75 centen voor het pond zou betalen; ik betaalde dus ƒ 35,25. In de volgende week werd het in een klein torentje op de kerk geplaatst, en op den vooravond van St. Michaël werd de „Angelus” daarmede geklept. Hij voldeed aan zijne bestemming, want in het uiterste gedeelte der gemeente kon men den klank hooren. Waarlijk, hoe oud de kerk ook was, dezelve werd er eenigszins door verfraaid.

1850. Jubeljaar. In dit jaar heeft de Hollandsche Zending de groote faculteit erlangd in de maand Aug. dat in elke kerk de H. Kruisweg mocht opgericht worden. Op den 2en December zijn de statiën van den Kruisweg in deze kerk opgericht door den WelEerw. pater R. J. A. van Ewijk, pastoor van het Agterom. Op dienzelfden dag begon het Jubilé en duurde tot den 31en December. Vele bekeeringen hebben er in zeer vele gemeenten plaats gehad; ook in deze gemeente bleven de zegeningen Gods niet ten achter. Iets echter bedroefde mij, dat B. Meysen, de genade van dien tijd niet heeft willen ontvangen, ofschoon hij kort tevoren de beproeving des hemels had ondervonden. Tusschen 30 Nov. en 1 Dec. is zijn gansche huis afgebrand; hoe die brand ontstaan is, weet niemand, maar zeker niet door moedwil. Het was 's avonds 10 uur. Hij zat met een vriend te schaken; het spel was juist geeindigd, de koning stond schaakmat en men bespeurt brand. Daar de meeste menschen in de rust waren, kwam er niet spoedig hulp en alles brandde af behalve eene schuur. De goede God schenke hem nog de genade der bekeering!”

Hiermede eindigen de aanteekeningen van pastoor IJzermans. Gelijk uit geheel zijn leven blijkt, en ook door deze aanteekeningen bevestigd wordt was pastoor

IJzermans een man van geloof in zijn innerlijk leven, in zijn priesterlijken arbeid en zijne beproevingen. In zijne jeugd had hij de neiging geopenbaard om priester te worden, en was met de voorbereidende studie bezig, toen hij op zestienjarigen leeftijd zijn vader verloor, hoofd van een jeugdig gezin en van eene bloeiende handelszaak. In een familieraad werd besloten, dat Joannes als oudste zoon naar huis moest terugkeeren, en zich op den handel toeleggen om de steun van zijn moeder, broeders en zuster te worden. De jongeling verschijnt in den familieraad; de noodzakelijkheid van terugkeer wordt hem blootgelegd, de schoonste vooruitzichten worden hem geopend. En wat was zijn eenig antwoord? Met tranen in de oogen antwoordde hij: *Onmogelijk! ik moet priester worden.* De jeugdige IJzermans werd priester, niet om enkel het priesterlijk karakter te dragen, maar om zijn innerlijk leven met dat karakter in overeenstemming te brengen. Een voorbeeld van priesterlijke heiligheid was hij in alles en altoos, en bleef dat tot op hoogen ouderdom. Vurig vereerder van het H. Sacrament had hij ook eene kinderlijke devotie tot de H. Maagd. Doch hij leefde niet voor zich zelven alleen, hij zorgde niet slechts voor eigen heiliging, maar ijverde ook voor de heiliging van Gods volk. Juist die schoone arbeid behaagde den vurigen en talentvollen priester, en in zijn levensboek heeft God opgeteekend, hoeveel zondige harten zijn welsprekend en zalvend woord wist te breken, hoeveel verloren schapen die goede herder heeft teruggebracht, hoeveel armen en weduwen die vader der armen heeft getroost, hoeveel wankelenden in geloof of deugd zijn voorbeeld heeft gesterkt en behouden.

Niet slechts hier in Westerblokker heeft hij onder moeielijke omstandigheden de priesterlijke bediening

uitgeoefend, maar ook in de steden Dordrecht en Amsterdam. In deze laatste stad vooral werd hem een nieuw en uitgestrekt arbeidsveld geopend, daar vond zijn ijver geen grenzen en kon hij zijn eigen geloovige bezieling mededeelen aan zijne parochianen en aan al de instellingen, waaraan hij zijne zorgen wijdde; daar bouwde hij ook de schoone kerk, die een monument zal blijven zoowel van zijn geloovigen kunstzin als van zijn milddadigheid. Doch toen brak er een tijd van beproeving en priesterlijke teleurstelling aan. De vele zorgen en moeilijkheden van den kerkbouw hadden zijne ziels- en lichaamskrachten verzwakt, zoodat zij den last van het bedrijvig pastoraat niet meer konden dragen. De ijverige pastoor moest in 1870 den arbeid neder leggen en zich terugtrekken in de rust. Dat was de zwaarste beproeving, die de Hemel hem kon toezenden. Wel bleef hij als kanunnik en daarna als proost van het kapittel aandeel nemen in het bestuur der Haarlemsche Kerk — doch dat hij niet meer rechtstreeks aan het heil der zielen kon arbeiden, dat was voor hem, die in zijn hart al het heilig en jeugdig vuur van den zielenijver had bewaard, een blijvende marteling en de zwaarste strijd van zijn geloovig gemoed. Zijn geloof echter deed hem dit alles overwinnen: haec est victoria, quae vincit mundum, fides nostra (I Joes. V, 4). Pastoor IJzermans overleed in zijn vaderstad Vlaardingen, en werd den 20en December 1894 begraven; bij zijne uitvaart hield de Z.Eerw. Heer H. L. Spoorman, deken en pastoor te Delft, de lijkrede.

Reinerus van Koolwijk (1851—1888). In de maand December 1851, zoo schrijft pastoor v. Koolwijk, is volgens beschikking van den Hoogwaardigen Vice-Superior, C. Belgrado, de WelEerw. Heer J. M. IJzermans

als pastoor naar Dordrecht gezonden en in deszelfs plaats opgetreden de WelEerw. Heer R. van Koolwijk, komende als pastoor van Wieringen.

Kort na zijne aankomst alhier zag Z.Ew. de hooge noodzakelijkheid in om de in bouwvalligen toestand verkeerende kerk en pastorie door eene nieuwe te moeten vervangen. Om echter in deze groote onderneming goed te slagen, werden de gemoederen dezer gemeente gepolst, en het bleek weldra, dat het verlangen van het grootste getal der gemeentenaren was om in het bezit van eene nieuwe kerk en pastorie te geraken. Te meer, naardien zij begrepen, dat en de akelige schuur (kerk genoemd) en het bouwvallige huis een herder moesten afschrikken daar voortdurend zijn verblijf te houden.

Slechts weinige moeielijkheden deden zich op. Het kerkbestuur was eenstemmig met den pastoor omtrent den bouw; doch op welke plaats zou men bouwen? Men had het oog geslagen op een stuk weiland van W. Vlaming, doch deze meende om billijke redenen dit stuk grond niet te kunnen missen, zoodat men besloot op eigen erf, vlak voor de oude de nieuwe kerk en pastorie te stichten. Het bestek en de teekening werden ontworpen door den architect Molkenboer, met wien het kerkbestuur overeenkwam, dat hij voor het maken van teekeningen, bestek en voor het dagelijksch opzicht 6 procent van de aannemingssom zou genieten.

Het terrein echter, waarop de pastorie en kerk gebouwd zouden worden, was niet breed genoeg om de laan aan de Oostzijde der kerk ruim genoeg te houden. De pastoor nam dus op zich om met de weduwe van Joris Ruiter te spreken om de tusschen beiden gelegen sloot te dempen, de fundamenten van de pastorie in den kant van haar land te stellen en later alles, van

de achterzijde der pastorie af tot aan den straatweg toe, met een schutting af te sluiten. Met bereidvaardigheid stond de weduwe Ruiter den gevraagden grond af onder voorwaarde dat de schutting geheel voor rekening der kerk zou blijven. Dit werd toegestemd. Op 14 Sept. 1852 werd het werk aanbesteed in de herberg van Jan Karsten ten overstaan van den notaris R. Lippits van Hoorn; het werd aangenomen door den Utrechtschen aannemer M. van Berkum voor *f* 23.800. De eerste steen der fundamenten werd gelegd op 18 October door Cornelis Ruiter, terwijl ook nog vele andere katholieke gemeentenaren een steen legden. Met den aanvang van December waren de fundamenten gelegd en men wachtte nu het voorjaar af. Er werd eene leening aangegaan van *f* 10.000; de parochianen gaven *f* 8300. Op den 7en. Maart 1853 is de eerste steen of hoeksteen kerkelijk gezegend en gelegd door den deken P. Does. Uitgenoodigd door den pastoor woonden vele geestelijken deze plechtigheid bij. Na een voorspoedigen opbouw brak de dag aan, waarop het gebouw aan den Heere zou worden toegewijd. De president van het godgeleerde Seminarie te Warmond, de HoogEerw. Heer F. J. van Vree, op 15 Mei tot bisschop gewijd, was nog niet in de gelegenheid de kerk te consacreeren en daarom had de voorloopige inzegening plaats door deken P. Does op 19 December 1853.

1854. Het Gebed van 40 uren, waartoe het verlof alle drie jaren moest vernieuwd worden, is nu door Mgr. van Vree in perpetuum gegeven.

Daar de parochianen naar een eigen begraafplaats verlangden, werd tot dat doel eene collecte in de kerk gehouden; de meer gegoeden werden verzocht hunne gaven aan de pastorie te brengen. Alhoewel de som niet geheel toereikende was, is het kerkbestuur toch

met den aanleg begonnen en den 16en Augustus werd het door den deken P. Does ingezegend.

Den 2en Augustus 1855 is onze nieuwe kerk plechtig ingewijd door Monseigneur Franciscus Jacobus van Vree, bisschop van Haarlem; en op den 14en November is door den Z.Eerw. Heer Petrus Does een nieuwe kruisweg plechtig ingezegend, geleverd door de heeren Gebroeders Goossen te 's-Hertogenbosch voor *f* 600, welke om de zuivere bewerking zeer geprezen wordt."

„In het jaar 1864 is het Broederschap van O. L. Vrouw van den Berg Karmel opgericht, waarin bijna de geheele parochie is ingeschreven."

Aldus pastoor R. van Koolwijk.

Pastoor van Koolwijk, zoon van een burgemeester, werd in 1807 te Winsum (Gelderland) geboren. Hij was met tijdelijke goederen gezegend, waarom hij door zijne collega's wel met den naam van „de baron" werd betiteld; hij deed veel goed, vooral aan de armen, en versierde grootendeels door eigen mildheid de kerk o. a. met een schoonen preekstoel en Communiebank, beiden in eikenhout gebeeldhouwd. De kuip van den preekstoel rust op een boomstam, waarbij de Zaligmaker aan de Jacobsbron gezeten is in gesprek met de Samaritaansche vrouw. Volgens mij gedane mededeeling is deze preekstoel indertijd bekroond met een eersten prijs op de tentoonstelling te Antwerpen. De communiebank is versierd met verschillende reliefs betrekking hebbende op het H. Sacrament. Zelf blakend van ijver voor den luister van Gods huis zag hij gaarne, dat ook de parochianen naar hun vermogen iets tot versiering der kerk bijdroegen. Gebeurde het nu, dat de bijdragen niet naar wensch inkwamen, dan kon hij in zijne verstoordheid daarover wel eens zeggen: „Ge klaagt: het zit er niet ân. Maar ik zeg: het zit er niet in."

Op 1 October 1858 werd de statie Westerblokker opgeheven en op canonieke wijze tot parochie verheven door Mgr. van Vree.

In 1865 werd de eerste Missie gegeven door de paters Redemptoristen.

In hetzelfde jaar werd het ijzeren hek voor kerk en pastorie geplaatst; het was vervaardigd door J. Hofland voor de som *f* 1485.

In 1875 werd het Broederschap van het H. Hart ingesteld.

In het jaar 1882 waren er 393 communicanten en 520 parochianen.

Na 36 jaren als herder te Westerblokker geleefd en gearbeid te hebben, is pastoor van Koolwijk in den ouderdom van 81 jaren hier in den Heer ontslapen op den 2den Mei 1888.

Zijn kapelaans of assistenten zijn geweest in de jaren:

1873—74	de	WelEerw.	Heer	G. Dennig.
1874	„	„	„	W. Amelse.
1874—75	„	„	„	B. Klekamp.
1875—77	„	„	„	P. Wouterlood.
1877—81	„	„	„	N. de Groot.
1881—83	„	„	„	F. Ahout.
1883	„	„	„	A. van Aalst.
1883—85	„	„	„	G. Cromwel.
1885—87	„	„	„	W. ten Brink.
1887	„	„	„	W. Herscheit.
1887—88	„	„	„	J. Brügeman.

Gerardus Joannes Reinerus Kuypers (1888—1892). Pastoor Kuypers kwam van Ooltgensplaat (Achthuizen), verbleef hier van Mei 1888 tot October 1892, ging naar Uitgeest en is sedert 1896 pastoor te Leimuiden.

Antonius Hubertus Hulsker (1892—1893) werd den 15den October 1892 benoemd en verliet de gemeente als rustend geestelijke den 4den October 1893. Tot de komst van den volgenden pastoor was hier deservitor de WelEerw. Heer H. Rikmenspoel.

Lambertus Joseph Wisse (1893—1900). Pastoor Wisse was rector geweest van het Gesticht „de Heibloem" te Heythuizen in Limburg en werd hier den 22sten December 1893 als pastoor aangesteld. Hij had een zwak gestel; tijdens zijne laatste ziekte in 1900 was hier kapelaan de WelEerw. Heer J. Rombouts. In 1894 werd het pannendak van kerk en pastorie veranderd in een leiendak, en een kamer met veranda achter de pastorie gebouwd. Om plaats te winnen werd de biechtstoel uitgebouwd en de fraaie preekstoel (jammer! met verlies van een der twee opgangen) uit het midden der kerk overgebracht op de plaats van het St. Jozefsaltaar; alles te zamen voor de som van *f* 9229,48^{5}. In 1899 diende Mgr. Bottemanne het H. Vormsel toe aan 22 jongens en 27 meisjes. Pastoor Wisse overleed den 2den October 1900 in den ouderdom van omstreeks 50 jaren.

Aloysius Bernardus Trautwein (1900—1903) kwam van Hoofddorp (Haarlemmermeer), verbleef hier van 25 October 1900 tot 6 Februari 1903 en is sedert dien tijd pastoor te Westwoud.

Arnoldus Theodorus Ammerlaan. (1903—) werd den 3den Maart 1856 geboren te Schipluiden en den 15den Augustus 1882 priester gewijd. Hij was achtereenvolgens kapelaan te Schoten in 1883; te Uitgeest in 1888; te Egmonden (Rinnegom) in 1889; te Leidschendam in 1892; rector van het Sint-Bernardus-Gesticht

te Amsterdam in 1898, en werd hier als pastoor benoemd den 28sten Januari 1903.

Achter de pastorie werd in 1903 een stuk weiland, groot 40 roeden aangekocht (*f* 400) en in een bloementuin herschapen. Daar de niet onverdienstelijke schildering van den parochiaan J. Sachs verweerd en het stukadoorwerk op vele plaatsen geschonden was, werd in 1904 de kerk fraai gepolychromeerd door den kunstschilder Jan Dunselman. De kosten *f* 2000 werden gevonden uit bijdragen der parochianen. Ook werd het tabernakel voorzien van een rood- en geel koperen deur met graveer-, drijf- en glazuurwerk door J. v. Roosmalen vervaardigd voor de som van *f* 375. Het Broederschap der Martelaren van Gorkum werd opgericht in 1906. In 1907 werd in de kerk een beeldengroep en relief geplaatst, voorstellende St. Antonius als patroon in de lichamelijke en geestelijke nooden. Werk van den Haarlemschen beeldhouwer Maas: *f* 700.

Den 29en December 1908 werd op plechtige wijze ingewijd door den Z.Eerw. Heer J. H. Smeele, deken van Hoorn, het gesticht genaamd „Klooster Bethlehem". Ontworpen door den architekt C. Robbers van Haarlem, werd het aangenomen en uitgevoerd door den aannemer J. Verberne uit Hem- en Venhuizen voor de som van *f* 29882. De Arme Zusters van het Goddelijk Kind uit het gesticht de Voorzienigheid te Amsterdam hebben daarin haar intrek genomen om de ouden van dagen te verzorgen en de kinderen te onderrichten. Er is plaats voor 28 oude lieden, mannen en vrouwen, en voor 10 Eerw. Zusters, terwijl er voortreffelijke localen zijn voor bewaar-, naai- en leerschool der kinderen. Evenals de pastorie wordt ook het gesticht door brongas verlicht. Bethlehem is het wederopnemen van een oude traditie, want ook vóór de Hervorming vond men in Wester-

blokker een klooster van denzelfden naam. Hieraan herinnert een marmeren plaat in de gang, waarop het volgende tijdvers:

1475	Klooster Bethlehem.	1908

GestICht aLs VVonIng	Is Later VVeer opgerICht
Voor SInt FranCIsCVs'	Voor arMe zVsters Van
neDerIge DoChteren.	't KInDIe IesVs aLs
	sChVts Voor kLeInen,
	steVn Voor grIIzen.

In 1906 werd een ziekenfonds voor de parochie opgericht onder den naam van St. Antoniusbeurs, en een Boerenleenbank in aansluiting bij de Coöperatieve Christelijke Boerenleenbank van Alkmaar. Het parochiaal armbestuur is in staat de armen rijkelijk te ondersteunen. De parochie telt heden 416 communicanten en 609 zielen.

Priesters uit de parochie voortgekomen:

Joannes Karsten (Simon Joanneszoon) geboren in het „Gouden Hoofd" 4 April 1830, priester gewijd 1858, was achtereenvolgens kapelaan te Schipluiden, Goes, Amsterdam (de Duif), pastoor te Spaarnwoude a. d. Lie en te Spierdijk, waar hij 20 Januari 1893 overleed.

Wilhelmus Amelse, geboren op den Bangerd 1849, priester gewijd 1873, gestorven als rector van het Pensionaat te Monster 16 November 1876.

Joannes Karsten (Simon Jacobuszoon) geboren te Westwoud 28 Juni 1864, metterwoon gevestigd te Westerblokker 1878, studeerde te Venraai, trad in de Orde der Capucijnen 1884, werd den 6den Mei 1885 geprofest en den 31sten Mei 1890 priester gewijd door Mgr. A. Godschalk. Zijn kloosternaam is Anselmus.

Willem Hendrik Dudock werd geboren 13 Augustus 1864, deed zijne professie in de orde der Minderbroeders

4 October 1886 en ontving de priesterwijding den 9en September 1891 van den lateren wijbisschop van Mechelen, Monseigneur Jonkheer Victor van den Branden den Reedt. Als kloosterling draagt Z.Eerw. den naam van Antonius.

Mogen onder hare herders de parochies van Ooster- en Westerblokker groeien en bloeien in geestelijken en stoffelijken zin!

M. P. R. Droog,
Haarlem. Em. past.

In de vroedschaps-resolutiën van Alkmaar vind ik: 22 September 1676: Het request aen haer Ed: Groot Mo: gepresenteert bij Geertruida Bon omme het Cappelletie gelegen inde Banne van Heyloo in coop te mogen hebben, bij de heeren Gedeputeerdens wesende overgenomen, is gestelt in handen van de heeren Cooren ende vander Nijenburch, Raden ende Schepenen, omme het selve te examineren ende te dienen van advijs ende consideratiën."

In de registers op de Staten- en de Stads-resolutiën, en evenmin in die resolutiën zelf, tref ik niets meer aan, over het verzoek van Geertruida Bon. Wie mag zij geweest zijn, eene begeerige naar een stukje grond of wel eene belangstellende voor een gewijde plek? Ik meen te moeten mededeelen wat ik aantrof, misschien leidt het tot meer. Het behoort in elk geval tot de geschiedenis der kapel.

C. W. Bruinvis.

KERKELIJK ROTTERDAM VOOR DE HERVORMING,

DOOR

N. J. M. DRESCH.

DE RESOLUTIES DER VROEDSCHAP.

In het gemeente-archief te Rotterdam berusten de resolutieboeken van de Rotterdamsche Vroedschap van 27 Juli 1495 af. Er zijn niet veel plaatsen in Zuid-Holland waar de resoluties der Vroedschap zoover teruggaan als te Rotterdam. Jammer is het echter dat de Rotterdamsche Vroedschapsresoluties niet compleet zijn. Het eerste deel vangt 27 Juli 1495 aan en eindigt St. Valentin 1512. Daarop behoorde te volgen een deel van 1512 tot 9 Juni 1533, doch dit is reeds tal van jaren verloren geraakt. Met 9 Juni 1533 begint deel 3, dat loopt tot 27 December 1558. Dit deel is bewaard gebleven, doch het hierop aansluitende resolutieboek is eveneens verdwenen, zoodat er een gaping is van 27 December 1558 tot 8 December 1574. Hoewel de resolutieboeken niet alle bewaard zijn gebleven, bevatten de thans nog in het archief aanwezig zijnde deelen uit de dagen vóór de Hervorming toch veel belangrijks voor de kerkelijke geschiedenis van Rotterdam in dien tijd. Wijl vóór de Hervorming het stedelijk bestuur in de kerkelijke aangelegenheden heel wat in 't midden had te brengen, kunnen wij uit genoemde resolutieboeken — een der voornaamste authentieke bronnen — verschillende besluiten vinden in verband met de Sint Laurenskerk, cureiten, priesters, conventen enz.

Het wil mij voorkomen, dat hetgeen hierna volgt aangaande de katholicke kerk te Rotterdam, voor de beoefenaars der kerkelijke historie in de Maasstad van groot nut zal zijn.

Alle resoluties, die betrekking hebben op de Katholieke Kerk, in den ruimsten zin des woords, zijn door mij uit de genoemde resolutieboeken afgeschreven en in tijdorde gerangschikt.

Men vindt bij de hieronder afgedrukte resoluties niet die, welke betrekking hebben op den „Heiligen Geest". Want dewijl Mr. H. Muller in zijn belangrijk werk over het Heilige Geesthuis te Rotterdam [1]) alle vroedschapresoluties heeft medegedeeld, welke genoemde instelling aangaan, meende ik deze hierbij niet te moeten opnemen.

In een der volgende deelen der *Bijdragen voor de Gesch. v. h. Bisdom Haarlem* hoop ik de resoluties der vroedschap nà de Hervorming mede te deelen.

Volledigheidshalve zij hier nog vermeld dat de Hervormden in het jaar 1572 voor het eerst te Rotterdam een openbare godsdienstoefening hielden [2]).

Op 12 November 1572 werd in de Groote (St. Laurens) kerk de laatste H. Mis opgedragen.

De eerste leerrede naar de wijze der Hervorming werd in deze kerk gehouden op den 14en November 1572.

* * *

Resolutieboek No. 1.

27 Juli 1495—St. Valentin 1512.

1497. 16 September. — Op dees tijt eendrachtelyck gestemmet dat die predicarscloester hebben sullen van

---

1) Mr. S. Muller Hzn.: *Het Heilige Geesthuis te Rotterdam.*

2) G. van Reyn, *Geschiedk. Beschr. der stad Rotterdam,* deel I, blz. 264.

haer schaelen dack, gelyck de andere susterhuysen hebben gehadt van hoer hartdack, te weten niet.

1498. 21 November. — Op dees tijt eendrachtelyck geslooten, dat men Sinte Nicolaes capelle affbreeken sal, ende dat men de zuydsijde van de kerck maecken sal gelyck alst aende noordsijde is.

1499. 14 October. — Eendrachtelick geslooten dat men twee cappelle aan de zuydsijde off breeken sal, ende doen sal bij meestersraden, tot oirbaer ende proffyt van de kerck.

Idem. — Nogh gesloten indient van noode waer, dat dat de kerck lyffrenten verkoopen woude, datmen der stede groote zegel hen doen sal om te verkoopen, lyffrenten off losrenten.

1500. 6 Mei. — Op dees tijt eendrachtelick geslooten, dat die kerckmeesters alle de kerckerenten beproeven sullen om te vercoopen ende indien dattet genoeg gelden mach, dat sij die renten vercoopen sullen, ende dit in de kerck openbaer te roepen ende te laten weten.

1500. Op alle Zielendach. — Op dees tijt gegunt ende gestemmet met die meeste stemmen dat Feys Costiaanse hebben sal die costerie totter stede wederseggen.

1501. 26 October. — Op dees tijt hebben die burgemeesteren opgedaen, hoe dat mijn genade heer eenen brieff geschreven heeft aan de stede, dat men Ewout Heinricxz setten soude in den gasthuysse, ende hem geven die provenuen van den gasthuysse, van bier en broot, alsoo Ewout Heinricxz. dat aen mijnen genade heer achtervolgede om daar in te wesen, ende ook aen mijnheer den Stadthouder, ende den baliuw hem daer ingeset ende ingeleet hadden met een ...... [1]) buyten consent van den burgemeesters ende gerechte.

1) Dit woord is onleesbaar.

Is eendrachtelick geslooten dat men Ewout Heinricxz. uytten gasthuysse houden sal, ende dat met recht wederstaen.

1503. 17 Juni. — Is gestemmet ende geslooten eendrachtelick dat meester Huych, doctor ende priester, jaarlycx hebben sal een pond groot tot syn cleedinge, totter stede wederseggen.

1503. Op sinte Thomas dach apostell. — Is gestemmet ende geslooten dat die kerckmeesters vercoopen sullen lyffrenten off losrenten tot die meeste proffyt, ende tot minste quessinge vande kerck.

1503. 7 Augustus. — Op dees tijt is gestemmet mette meeste stemmen dat heer Jerassimis (Erasmus) hebben sal 't welke ij. h: gl: tot sinte assmisse, ende dat sal sijn vader ende moeder te bate comen in haer assynsse te betalen vande bieren.

1506. 16 Maart. — Op dees tijt soo is Olivier Aelewynsz. aangenomen als orgelist tot ter veertich wederseggen, ende indien dat hij 't misbruyckt, soo sal men hem waerschuwen.

1507. 6 Mei. — Is gestemmet met de meeste stemmen datmen meester Huych doctor ende priester, ende meester Maertynsz., doctor, haer wedden niet meer ontfangen en sullen ten tijt toe dat die stede vast is ende bet vermach, behoudelick dat meester Maertyn syn assinsse hebben sal.

1509. 19 Maart. — Is gestemmet eendrachtelick, dat die kerckmrs. op te kerck sullen vercoopen, renten, alsoo veel als sy behouve, omme die kerck daer mede op te timmeren.

1509. 4 Mei. — Is gestemmet indien dat die kerckmeesters met die burgemeesters ende tresauriers, wat goets weten te doen als aangaande die timmeraegie, dat proffyt van de kerck sal wesen, datmen daer mede te vreeden sal sijn.

1509. 27 Augustus. — Op dees tijt gecooren mette meeste stemmen om coster te wesen, meester Claas Claesz. die barbier.

1511. 3 April. — Is gestemmet eendrachtelick dat men die kerck geven sal haer schale dack, twelck de stede geven sal.

1511. 29 April. — Op dees tijd gestemmet dat Jan Pieter Jansz. hebben sal vant zegel inde kerck.

Resolutieboek No. 2 (oud 3).

9 Juni 1533—27 December 1558.

(Blijkens een aanteekening in het Resolutieboek No. 2, blz. 1, is het deel, waarin de resoluties waren geschreven van 1512—1533, verloren geraakt).

Vooraan in het boek, waarin de hier volgende vroedschapsresoluties zijn gesteld, vindt men een lijstje van personen, die deel uitmaakten van de Rotterdamsche regeering; hieronder staat vermeld: Simon Jansz. den Abd (loco Jacob Pieter Eilgisz.) obyt Mey 1547.

1534. 7 Mei. — Gestemt eendrachtelyk dat men heer Frans, cappelaen, houden sal 't selve dat hem den vij^en^ dach in Meye voorheen belooft is, off te hem te vreeden te stellen.

1534. 19 Juni. — Gestemmet eendrachtelyke datter vier persoonen uytte Vroedschap varen sullen tot Uytregt omme te adverteeren den heer van Sint Jans datse ons voorzien willen [van een] vice cureyt en cappellaanen tot Gods eeren die onse zielen bewaaren mogen alsoo 't behooren sal, ofte ingevalle sy 't selve weigeren en refuseren, daar van te protesteren ende als dan te doen soo der Vroetschappen dan overdragen sullen; hiertoe geordonneert beyde de burgemeesters, Pieter Ariens Karre, en Willem Wolffertsz., met heere Arien Alewijnsz., priester, notaris.

1535. 9 September. — Gestemmet met meeste stemmen datmen metten Pastoor spreeken sal omme te bezien off men soude mogen verkrygen datmen mette Vroetschappe altijd soude mogen kiezen een Vice-Cureyt, die eerlijk en deugdelijk van leven waer, ende die de gemeente wel of gedient worde, behoudelyken datmen den Pastoor een jaarlicx pensioen toeseggen soude, 't welke men soo klein maken soude als men mach, en voort selve sal die stede staan, des sal die Cureyt de stede weder vryen.

idem. — Gestemt tot dese reyse te doen Mr. Ysbrant Woutersz., priester, Joost Jansz. Spyckoort, pensionaris, mr. Floris Claasz. Box, kerkmeester.

1535. 27 September. — Gestemt eendrachtelyken, dat soo wanneer die soon van Moerkercke Parisiens Pastoor is dat men als dan met hem tracteren sal van de Cureytschappe deser kercke als 't eerlyk wesen sal.

1536. 24 October. — Gestemt eendrachtelyken dat men sende sal tot Geervliet en te spreeken mettet capittel omme te besien off men met hen lieden soude mogen veraccordeeren omme hen selven alhier te willen translateren tot proffyt van der kercke alhier, en tot geryff van der gemeenten.

1536. 10 November. — Gestemt eendrachtelick datmen binnen aght daegen 't Capittel tot Geervliet antwoorde senden sal op ten articulen van wegen 't voorschreeve Capittel alhier geexhibeert.

1536. 13 November. — Gestemt mette meeste stemmen, datmen versoeken sal off men de translatie van de canonise zal mogen doen met een redelykheit ofte niet.

1537. 9 April. — Gestemt eendrachtelick dat die kerckmeesters volkomen macht hebben sullen omme der kerke renthen, ende 't silver en juweelen te verkoopen, ende kerk te vryen vande schulden nopens heure reparatie ende getyden, soo dat bequamelykste geschien mach.

1537. 28 September. — Gestemt mette meeste stemmen dat men heer Heinrik, Vice Cureyt, op dese tijt aanneemt tot een Vice Cureyt in deser manieren, dat hy hebben sal vier pond groot jaarlyks, behalve de ses pond van de missen ende twee pond van de memorie, welke vier pond hij hebben sal uytte Pastorye, ende in gebreeke van dien soo sullen die kerkmeesters in tijts de vroedschappe te kennen geven.

Idem. — Nogh gestemt eendrachtelyk datmen der kerckerenthen verkoopen sal tot behoeff van de Priesters die de getyden singen omme deselve te betaelen en te vreeden schikken van haar agterwesen nopens haar arbeitsloon.

1539. 16 Juli. — Geslooten eendrachtelick datmen die Pastoor wederstaan sal met recht van syn request dat hy den sectaren raadt overgelevert heeft contra die regeerders der stede, maer die schuldig gevonden wordt, en sal men niet voorstaan.

1540. 4 Januari. — Gestemmet eendrachtelick datmen in den Haegh reysen sal op de request by de Pastoor overgelevert; dat die Regeerders der stede uyt haer selve authoriteyt ende temeriteyt den pastoors dienaers, die gewoenlyk syn de pistel ende dewangelie op sonnendagen ende andere dagen te singen, hem 't selve verbiedende, ende dit onder deksel om dat hy suppliant niet en wil gedoogen dat een van syne cappellanen preeken souden eenige luterie ende heresie, ende ten eynde omme schaede, confusie, ende commotie onder volck inde stad te maken, ende als 't eenigsints qualijk gaat dat die regeerders haar spot mede houden; datmen te kennen sal geven, alle dat byden Pastoor overgelevert is, loogen te wesen, ende protesteeren van injurien, ende 't selve 't after volgen als 't behooren sal ofte anders.

1541. 8 Juli. — Geconsenteert by de meeste stemmen dat die kerk verkoopen mach tot IX karoly 's jaars tot onderhoudinge.

1541. 3 Augustus. — Gestemmet eendrachtelyken met de meeste stemmen aangaande dat men die kerk, over neemen soude van heer Vastaert [1]), ende sekere jaarlykse penningen hem daar voren toeseggen, dat men hem jaarlyks vyftigh gulden soude uytreyken voor de resignatie vande kerck ende datmen die stede daar inne niet verder soude belasten, maer woude hy met die Canonick accordeeren, hy mocht selfs om raedt sien ende dat ook daar inne verclaert soude worden hoemen die hooftpenningen soude mogen lossen.

1542. 18 Februari. — Dat men noch met die bagijnen spreeken sal ende besien off men met vrindschap verkrijgen mach dat die proffyten vant hoff geemployeert worden tot behoeff van de seve getyden, ende na 't antwoord vanden bagijnen sullen haer moogen reguleeren.

1542. 18 Februari. — Dat men verneemen sal oft daar eenige gelden van nunnen syn die eenige missen hebben ongemortificeerde rente om die te appliceeren tot behouff van de sens getyden.

1542. 23 Augustus. — Nogh dat Symon den Abt, met hem neemen sal die brieven om tot Antwerpen te koopen sekere duysent ijser clooten, ende wat hy daar inne doet hout die stede van waerden.

1542. 4 September. — Gestemmet eendrachtelick datter eenige gedeputeerde reysen sullen by mynheere van Assendelft, die mijnheere van Assendelft spreeken sullen aengaende de cure van de prochiekercke deser stede, en met hem te accordeeren. Te weten dat de ijc Karolus guldens daar Digna inne gecondemneert is,

---

1) Heer Vastaert was pastoor, dit blijkt uit volgende resoluties.

bij mijnheer afgedaan sal worden, ende dat wy voorschreve heere vijff ponden Vlaams off sulx als men accordeeren mach, ende komen de vorschreve heere te baten inde resignatie drie ende 't sestich Karolus guldens, daar sy inne gecondemneert is, ter cause vande costen van den processe ende die suppleren ende meerderen tot hondert guldens toe, behoudelick dat int accepteeren van de voorschreve amende mende geaccordeert worde dat deselve cure aangevoert syn met de . . . . . vant singen van de hoochmisse die hij gehouden is te singen, mits dat 't bannissement van waerden blijve op de peene inde sententie begreepen.

Idem. — Accordeeren mede dat indien de gedeputeerde met mijnheeren voorschreven niet en konnen overkomen dat de drie ende sestich karolus guldens strecken sullen in de hondert guldens die mijnheer begeert tot secuurs van de resignatie, datment daarom niet achterlaten sal, maar liever geven de hondert gulden op ten termijn bij mijnheer gemackt die de kerck gehouden soude wesen te betaelen.

1542. 8 November. — Gestemmet met die meeste stemmen nopens die missive van den groote raede, inhoudende datmen soude surcheren XV dagen met d'executie van Digna Mercelisdogter ofte anders tot men andere tijdinge ende antwoorde ontfangen soude van wegen des voorschreven groote raede, datmen den selve missive obidieren sal.

1542. 7 December. — Gestemmet met de meeste stemmen nopens 't verzoek van heer Vastaert, pastoor, dat men met Digna syn jonckwyff, dispenseren soude in de kosten vant proces ende den derden penning vande ijc karoly guldens, dat men hem niet quytschelden en sal, maer datmen met hem accordeeren sal op gracelijke dage, mits hebben waerlicke cautie suffisante

die haer selven verbinden als eyge ende principael. Gedeputeert om over de compositie te staan van den resteerende penning van Digna soo van de coste vant proces als van den derden penninck Jan van Zoelen, Jacob Claasz., Joost Dirxz. Fyck, Melis Ariensz., Pieter Symonsz.

1543. 2 Januari. — Nogh gestemmet nopens dat die Pastoir sonder cappelaen, sonder dienaers prondeirt soo die misse als die vesper, datmen daer op consuleeren sal ende daer een requeste aan mynheeren van den Raede overgegeven om provisie te verzoeken op als, dat Godswoort ende dienst sulx geadministreert ende gedaen mach worden als voortijts plach ende in aldus danige stede behoordt te geschieden.

1543. 15 Mei. — Gestemt op 't versoek vande prior vande predikers om te hebben een leproos monnick int leprooshuis deser stede, datmen de leproosmrs daar mede zullen laten beworden.

1544. 10 December. — Gestemt op de petitie bij de monnicken gedaen om te hebben de leeninge van twee hondert karoly gulden; mette meeste stemmen dat sy patientie hebben sullen.

1545. 13 April. — Gestemmet tot dienaer vande kerk in de plaats van Jaep neeff, Jacob lickebel, mits hij de kinderen in de kerk regeren sal ende bewaren, datse geen quaat ofte ontycheit bedrijven, daar vooren hy uyt de steden goede hebben sal een cleedinge ofte een pond groot sjaars daar voren, ende die nagtclappe.

Opten IXen dach Juni A°. XVcXLV hebben burgemeesters in de plaats van Jaep lickebel genomen Evert Jansz.

1545. 28 April. — Gestemmet mette meeste stemmen op te propositie dier gedaan is dat men coopen soude 't convent van sint Annensusteren 't welke geraeden

word aan te vaarden op te conditien hier na verclaert, te weten datmen elke suster, althans levende wesende tot sestien in getale, alle jaar tot haarlyve geven sal twaalf karoly guldens, ende dat de stede betaelen sal de jaarlykse renten op 't convent staende ende wat de susteren souden willen bewoone sullen sy self onderhouden in sake ende dake, ende wat sy verlaten, sal de stede self repereren, ende dat men den provinciael geven sal voor syn recht sulx als men accordeeren kan, wel verstaande nogtans, dat soo wanneer de susteren gekomen syn op te helft, datmen alsdan deselve sal mogen wysen ende ordonneeren een andere plaatse daar sij hen onderhouden sullen ten welcken eynde de burgemeesteren deser stede 't voorschreve convent sullen mogen aenvaerden.

Zullen mede de burgemeesteren repareren ende maken de straet voort selfde convent.

1546. 9 Augustus. — Gestemmet met de meeste stemmen dat die stede sal leenen die kerck duysent karolus guldens te weten iiii^c karolus guldens gereet, twee hondert karolus guldens Bamisdaege, ende die reste metter tijd soo ver die stede dat sal mogen doen, die bede van Sint Jans betaelt sijn.

1547. 29 April. — Gestemmet met die meeste stemmen dat men met die susteren van Sint Annen Susterhuis spreeken sullen omme een pestelentiehuis daer te maeken, omme die selve susteren te brengen int bagijnhoff ende by sulke gevallen die bordelen, ordonneren daer 't siekhuys thans is, ende als dan inde keure stellen datmen nergens anders bordeel sal moeten houden.

1547. 7 Mei. — Gestemt, mette meeste stemmen dat de kerkmeesters sullen mogen nemen twee pond groot sjaers opte kerk, ende dat de stede daer om zegelen sal.

1547. 1 Juni. — Gestemmmet datmen Willem Pietersz.

sal laeten volgen die gaege soo lange hy 't officie van prioorschap bedient, ende als dan sijn soon beproeven op provisie.

1547. 4 Augustus. Gestemmet dat men spreeken sal met die Predikers om te coopen heur brouwhuis om daar off te maken een pestilentiehuis, ende daer na te coopen die twee huyskens bij de Sieckenduel, omme inde Sieckeduel ende inde twee huyskens daar bij te ordonneeren, te woonen op heur huyer alle die openbaar bordeel houden, dienaars ende andere.

1547. 8 October. — Gestemmet met die meeste stemmen datmen Jan Pieter Buchy accordeeren sal den tijd van tien jaren, banck van leeningen te houden, mits dat hij tot aelmisse die kercke leenen sal binnen dese stede aen de kaye twee duysent plamoysen 't stuck anderhalf voet tusschen dit ende Pinxteren eerstkomende, mits dat hij sal observeeren die restrictie die die groote steden onderhouden op die lombard, daarinne voorschreve Jan Pieter geconsenteert heeft.

1548. 17 Februari. — Gestemmet met die meeste stemmen dat die stede de kerck leenen sal tot reparatie vande toorn de somme van acht hondert Carolus guldens.

1548. 7 Mei. — Gestemt met de meeste stemmen eendrachtelijk aangaande datmen voor onse pastoor een ander soude mogen krijgen den gemeente bet bequaem synde, datmen spreeken sal met Mr. Ysbrand Solerius, ingevalle hij eenigh middel wiste te vinden om een ander in syn plaatse te stellen om een redelycken penningh, dat men hem dat geven sal.

1548. 27 Juni. — Gestemmet met de meeste stemmen eendragtelick datmen Mr. Ysbrandt last geven sal, den wij-bisschop te versoeken om te komen vormen ende over te leveren zekere articule op de pastoor om hem te mogen lichten, ende dat die burgemrs volle commissie

hebben omme te accordeeren met Mr. Ysbrandt soo heure goede raad gedrage sal.

1548. 5 September. — Gestemmet met die meeste stemmen datmen die conditie bij Mr. Ysbrandt ende Anthonis Besemer geteykent, accepteeren ende datmen uytsien sal omme een goedt pastoor, ende hier te gecrijgen die de kerke mogen regeeren.

Idem. — Gestemmet met die meeste stemmen datmen heer Vastaert presenteeren sal die Cappelaen om hem die kercke in arrende tegeven volgens 't accoordt dewelke Cappelaen alleen aangenomen sal worden op provisie, tot die burgemeesters versien sullen wesen van een ander bequaem heer.

1549. 19 Januari. — Gestemmet datmen die kerck leenen sal gelyke penningen soo men't voorleden jaar off gedaan heeft.

1549. 4 September. — Gestemmet dat men die celliten geven sal vier ponden groot Vlaams, ende weder ontvangen die huure alle van Jacob Jansz.

1550. 12 Februari. — Gestemmet met die meeste stemmen datmen die bagijnen verbieden sulle te backen om gelt ende dat sij eens Jaars reekeninge sullen doen bij heur vaders ende burgemeesters, ende voorts dat sij heurlieden sullen regulieren na inhoude heur fundatie ende ordonnantie; Ende dat sij van nu voortaan geen waerlicke lieden meer inne sal neemen, ende die waerlicke die daar nu inne sijn, versoucken off sij in geestelijke habyten willen gaan ende onderhouden die ordonnantie van der selven hove, ofte dat men heur presenteren sal weder te geven 't gelt dat sij op de huysen gegeven hebben.

1550. 5 Maart. — Gestemmet met de meeste stemmen nopens d' antwoorde bij die van den Goude overgegeven op te ordonnantie vande kerk datmen den dach waer

nemen sal ende datmen blijven sal bij 't eerste concept met andere steden gemaakt, ende 't selve met redenen defenderen ende daar bij persisteren ten waere men beter reden hoorden.

1550. 20 Maart. — Gestemmet aangaande de kerk, datmen blijve sal by 't eerste concept daar aff gemaekt ende 't zelfde met redenen defenderen.

Idem. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen die twaelf susteren van St. Annen Susterhuys elx nogh toeleggen sal vier rijns guldens lijffrenten, des sal die steden hebben alle ornamenten van misgewaet, zijborie, kelcken, crysaffelen ende andere ende sullen heur habitatie hebben int bagijnhoff.

Idem. — Gestemmet dat men Maertgen Fycken een plaetse gunnen sal op 't bagijnhoff, mits dat sy haar goede mede gemeen maeken sal, ende dat buyten den stede coste, mits dat sij haer sal laten professien.

1550. 21 Juni. — Gestemt mette meeste stemmen nopens 't versouck dat die celliten achtervolgens sekere supplicatie doen omme te hebben hulp ende bystand van de stede mits accepteeren sekere vacerende plaatse alsoo deselve celliten 't anderen tyden bystand gehad hebben ende 't selve daernae qualijk gebruykt, ende hen qualijk geregeert hebben, soo ontseggen mijnheeren van den Raede deselve celliten heur versouck voor dees tijdt.

1550. 1 October. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen onderhouden sal de ordonnantie gemaakt op die bagijnen den XII Februari.

Idem. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen met der tyd den oorbaar sal doen met Sint Annen Susterhuys daar toe het geordonneert ende gekoft is.

1550. 16 December. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen voor dese toekomende jaare noch voorts

metselen sal aande toorn, ende dat de stede daertoe leene sal als sy tot nogh toe gedaen heeft.

1551. 11 Maart. — Gestemmet met die meeste stemmen datmen 't gasthuis timmeren sal in Sint Annen Susterhuys ende aldaar nogh te timmeren twee pestilentiehuysen, een voor den rycke ende een voor den armen.

Idem. — Gestemmet datmen die gildens renoveren sal ende die missen weder doen singen soo die van ouds gesongen, ende dat die hooftmannen reekeninge sullen doen jaarlijks.

1551. 24 April. — Gestemt met de meeste stemmen op 't versouck gedaan bij de predicars nopens de timmeragie van heur kercke dat de stede seer belast is met groote swaere timmeragien sulx dat sy althans niet mogen helpen, maer mogen hen voorzien van goede predicars ende indien de stede iets vermach sullen alle hulp ende bijstand doen.

1551. 3 Juli. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen spreeken sal met de getijdemeesters ende daernaa met die gerechte toeleggen de sangmeester nae henlieden redelycken sal duncken te wesen.

1551. 5 September. — Gestemmet datmen Jan Bossen soon sal hooren preeken, ende malkanderen een jaar beproeven.

1551. 9 September. — Gestemmet met de meeste stemmen eendrachtelick nopende die aanneeming van Jan Bossenzoon tot vice cureyt, dat de kerckmeesters sullen blijven arrendarii van de kerck ende sien off men mochte krygen tot een cappelaen den pastoor van den Berch, tot een cappelaen off een ander goed cappelaen.

1551. 13 November. — Gestemmet tot coster inde plaets van Cornelis Cornelisz., overleden, met de meeste stemmen Jacob Adriaansz.

Idem. Gestemmet met de meeste stemmen, dat soo wie

in de kercke begraven wordt, ende met de groote clocke beluyt wort, sullen de erffgename van dien te betaelen XV stuyvers, ende wie met de nieuwe clocke geluyt wordt, sal geven thien stuyvers ende wie met groote clock geluyt wordt, sal van de nieuwe clock niet betaelen.

1551. 30 December. — Gestemmet met de meeste stemmen eendragtelyck datmen Heyndrick ons cappelaen licentieren sal, ende datmen hem vierendeel jaars te vooren waarschuwen sal.

1552. Laatsten Maart. — Gestemmet met de meeste stemmen nopens de petitie van de predicars, datmen spreeken sal met mr. Cornelis Fredricxz., Dirck Willemsz. ende den predicars timmerman, omme te besien hoe datmen best ende ten minste costen heure petitie sal mogen volcomen, ende daarnaa sullen mijnheeren accordeeren als 't oorbaer wesen sal om haer te gerieven.

Idem. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen Mr. Feys licentieren sal van syn officie, ende dat hy hem voorsien sal van een andere dienst tusschen dat ende Meye eerst.

1552. 6 April. — Gestemt op 't versouck vande predicaers omme te hebben van de stede eenige hulp van hout in heur fundament, datmen den monnicken te bate comen sal met vyfftich boucke ende twee hondert else boomen.

Idem. — Gestemt met de meeste stemmen op de aaneeminge van de pastoor, als nu woonende te Alphen, alsoo hij vermaert is van goede leven ende conditie, datmen naer hem vertouven sal tot Alle Heyligen eerstkomende ende datmen tot dien dage toe sal aannemen dese goede priester van der Goude als cappellaen.

Idem. — Gestemt met de meeste stemmen op 't versouck gedaen by de pater van Sint Aechten omme te hebben uyt elcke coop van de tarwe drie ofte vier sacken

tarwe, dat men hen lieden sal doen hebben een sack tarwe, sonder verbeure.

1552. 16 Juli. — Gestemmet met de meeste stemmen dat men op gelycken sallaris vand' organist men sal voorsien van een beter.

1552. 23 Augustus. — Gestemt op 't versouck gedaen bij Mr. Gerrit Nagel omme syn soon te hebben in sijn plaatse als organist; dat sy blyven bij de voor stemmen.

1552. 20 December. — Gestemt met de meeste stemmen eendragtelyk dat Mr. Gerrit Nagelssoon d'orgel bedienen sal op 'toude loon soo lange als de stede ende kercke voor.

1553. 23 Mei. — Gestemmet datmen toeven sal tot mr. Joost, vice cureyt, syn bescheit ingebracht sal hebben off hy sal willen dienen om 't loon dat heer Jasper heeft, ende vijfftich gulden daar boven d'welck hem gepresenteert is.

1553. 7 Juni. — Gestemt mette stemmen eendrachtelyk datmen mr. Govaart als rectoir houden sal syn voorwaerde, ende datmen jegens mr. Feys sal procederen navolgens contracte met hem gemaeckt.

1553. 23 Juni. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen mr. Joost, vice cureyt, dancken sal ende seggen dat die stede blyft by tgene sy hem gepresenteert heeft ende onvermits die scherpen tijt niet en vermogen, maar wil hy voor 't selve loon dienen, hy mach indien hy niet wil mach hem versien.

1553. 11 Augustus. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen heer Adriaan Cornelisz., pastoor van den Berch, die arrende die de stede van heer Vastaert heeft opgedragen ende transporteeren sal, met conditie dat soo wanneer hy deselve arrende een ander soude willen transporteeren, dat hy als dan die stede deselve

arrende weder sal transporteeren, ende niemant anders soo verde die stede gelieft.

1553. 4 December. — Gestemmet tot coster, in de plaets van Dirk Jorisz., Adriaan Lambrechtsz.

1554. 8 Maart. — Gestemmet mette meeste stemmen, dat heer Adriaan, pastoir deser stede, sal reysen met mr. IJsbrandt off een ander assistent tot Uytrecht omme te spreeken metten collatoer van dese kerke hoe dat hy de resignatie van Vastaert soude mogen crygen geduyrende tot 't leven van den selven heer Adriaan sonder prejudicie van 't contract gemaakt tusschen de stadt en de heer Vastaert.

1554. 11 April. — Gestemmet eendrachtelick datmen de pastoir te bate comen sal 't sestich karoly guldens eens, mits dat stede ongehouden sal wesen van alle vorder costen 't sy van exactie ende anders, mits dat hy gehouden sal wesen aff te doen de actie van de leprosen ende 't Roode Sant van nu ten eeuwigen dage, ende te vrye vande pastorie van den Berch.

1554. 15 Mei. — Gestemmet dat de costers van alle uytvaerden de helft sullen hebben, mits dien de helfte van de costen, ten waer off 't hen luyden self heel gegunt was, ende sal dit gestelt worden bij maniere van een keur.

1554. 24 Juni. — Gestemmet met de meeste stemmen dat mijnheere persisteren by 't gundt datter gestemt is geweest op den XV[en] May laestleden. Te weten dat de costers sullen genieten de helft van alle lycken ende uytvaerden, mitsdien de halve costen naer voirgaende stemmen.

1554. 6 Augustus. — Gestemmet met de meeste stemmen tot coster in de plaatse van Jacob Ariaensz., overleden, Willem Reyersz.

1554. 27 Sept. — Gestemmet met meeste stemmen

datmen de saek van de pastoir noch XIIII dagen off soo vertoeven sal, ende spreeken een priester off twee die 't beste doen sullen, mits dat de pensionarius in den Haech reysen sal omme met mynheer van Assendelff te spreeke, ende na de sententie te verneemen.

1554. 5 November. — Opte questie geresen tusschen de costers ten eenre, ende mr. Dirck cum socys ter andere syde is by mynheeren verklaert, dat de dootkisten mede inde uytvaarden begreepen syn.

1555. 12 Februari. — Gestemmet dat de kerkmeesters ordonnantie maken sullen tusschen de costers als nopens het wasch.

1555. 30 Maart. — Gestemmet met de meeste stemmen, datmen meester Ysbrandt Solerni spreken sal om den dienst van de hoochtydt van Paesschen te bewaeren, ende daer en tusschen versouken aan de vicaris hoe men daer voirt van der kercke aangaende in handelen sal.

1555. Den naetstlesten Aprilis. — Gestemmet met de meeste stemmen aengaende 't clooster op te timmeren haeren kerck, soo wanneer de stadt wat ontbeeren mach sal hen luyden nae haeren vermogen assistentie doen, maer overmits thans den tydt seer sober is, en ist niet moogelycke van veel assistentie.

1555. 24 Juni. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen van nu voorts aan, geven sal tot behouff ende proffyt vander kerken. Te weten voor een graft in der kerken vier carolus gulden, voorde groote clocke drie carolus gulden, voorde anderde clocke twee carolus gulden, ende niemanden inde kercke te leggen, hy en sal moeten hebben die groote clocke, ende de kinderen sullen half gelt geven, te weten die beneden sestien jaeren syn.

Idem. — Gestemmet met de meeste stemmen dat de getydemeesters tot proffyt van de muysycke binnen

dese voorschreve kercke, ende tot vordenisse vandien, sullen genieten de proffyten vande vleysbancken, ende de kelder onder 't stadhuys, wel verstaende dat de burgemeesters dieselfde jaarlyks sullen verhuyeren, ende sullen mogen deselfde kelders gebruycken haere wille soo verde sy die van doen sullen hebben sonder iet daar af te geven, en dit al tot wederseggen van de vroedschappe.

1555. Den naestlaesten Augustus. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen goede meesters ontbieden sal, hoe ende in wat manieren dat men de cap op den thooren maecken sal mooghen ten meeste proffyt vande kercke.

1555. 20 November. — Gestemmet met de meeste stemmen indien Michiel Jansz. den lombaert sterft, alsoo hy continuatie heeft naer de expiratie van syn tijt, nogh twaelf jaaren sal syn huysvrouwe de selfde continuatie nogh gebruycken ende een dienaer nemen die 't bedient, mitsdien dat sy de kerckmeesters een gratuiteyt geven sal, vant transport dattet op haar gestelt sal worden.

Idem. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen jaerlyks St. Anthonis gasthuys toeleggen sal drie carolus guldens om het oerlogie te stellen, ende tot wederseggen vande vroedschap.

1556. 29 April. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen in Sint Annen Susterhuis, het pestillentiehuys maecken sal, daar 't bequaemst te wesen sal.

1556. 7 September. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen conventie maecken sal met Jacob Symonsz. soon, van Schevelinge, die althans dient int gasthuis tot Delft, datmen met hem sal accorderen, indie hij de cuere vande abt kan gekrygen ende by consent van Sonnio, datmen hem jaarlyks geven sal, indien de emolumenten vande kercke 't zelfde niet uyt en brengt

twee hondert vijfftich carolus guldens, mits dat hy een cappelaan sal houden, ende dat hy alle de inkomste weder in handen vande kerckmeesters alle weecken brengen sal.

Idem. — Gestemmet om tot Delft te reysen met de pensionaris Jan Jacopsz. kerckmeester, ende Antheunis Jacobsz. besemer.

1556. 9 September. — Gestemmet met de meeste stemmen datmen de cappelaen vant gasthuys tot delft, jaars vervollen sal tot de drie hondert carolus guldens, indien de incomsten van de kercke soo veel niet uyt en brengen, mits dat hy een cappelaen houden 't synen lasten ende dat hy met syn cappelaen inbrengen sullen in handen vande kerckm^{rs} alle de pastoralia die sy cryghen, uytgeseyt 't gundt hen luyden by testament gemaeckt off gegeven wordt ende kerckmeesters sullen buyten syne costen de overdracht vande kercke betaelen.

1557. 7 Mei. — Gestemmet met de meeste stemmen, dat de kerckmeesters, Andries Jansz. van Schoonhoven, organist, aanneemen sullen by provisie een jaar lanck geduyrende, mits dat hy cautie stellen sal dat by synne schulde d'orghel bedorven en sal worden, alsoo hy oock sulx presenteert.

1557. 26 October. — Gestemmet met de meeste stemmen dat de burgemeesters ende kerckmeesters met den pastoor eerlycken sullen handelen beroerende syne petitie.

1558. 21 Mei. — Gestemmet datmen een steene kaeye maeken sal voor St. Annen Susterhuys.

LOUIS PHILIPPE IN DEN HAAG.

In October 1855 liep het praatje in den Haag, dat Louis Philippe in de jaren 1792 of 1793 in den Haag gewoond zou hebben.

Zekere juffrouw Sitka (gewoond hebbende naast den suikerbakker van Haren in het Voorhout) en gehuwd met Facker, passementwerker, wist te vertellen, dat die Vorst gewoond zou hebben op de Heerengracht in een gangetje, alwaar de melkboer Bakker nog woonde, en dat hij alhier gedurende zijn verblijf onderwijs zou hebben gegeven.

In een brief van 4 November 1855 schrijft wijlen de Heer A. D. Schinkel [1]): „De mededeeling van jufvr. Sitka is een fabeltje het welk eerst eenige jaren *na* het vertrek der Fransche emigrées uit ons vaderland, is ter sprake gekomen. Den melkboer Bakker, een gegoed burger, heeft in 1793—1794 een Fransche priester gehuisvest. Er waren destijds vele Fransche geestelijken in 's Hage ['s Gravenhage] en deze ongelukkigen, die arm en berooid waren, werden uit medelijden door Rooms-Katholyken ingenomen. Mijn ouders hadden er twee, een kanonnik en een abé, gedurende twee jaren; in de maand December 1794, bij eene zeer strenge koude, bracht ik met mijn vader (ik was toen 10 jaar oud) die twee geestelijken naar de postwagen, die destijds aan de Leidsche wagens afreed; daar komende ontmoetten wij een groot aantal Fransche priesters, die bij de ontmoeting elkander omhelsden. Die ongelukkigen gingen naar Hongarien, de

1) Schinkel's spelling behoud ik. — A. J. S. v. R.

meesten hunner zijn door gebrek omgekomen. Tijdens hun verblijf alhier stond den Spaanschen ambassadeur hen toe in zijne kapel de mis te lezen; die kapel had slechts drie altaren, en, omdat het getal dier ongelukkigen talrijk was, begon men des morgens ten 5 uren reeds met den aanvang der Godsdienst; ook den Priester, die bij Bakker woonde, las ook in die kapel de Mis en kwam dikwerf den geestelijken die bij mijn ouders gehuisvest werden bezoeken.

„Toen het praatje, door jufvr. Sitka medegedeeld, hier in den Haag rond ging, waren er lieden die het voor waarheid hielden; bij onderzoek (de oude melkboer leefde toen nog) bevond men het tegendeel. — Ik heb meermalen hooren verzekeren dat Louis Philippe *nimmer* in den Haag is geweest en ik meen het er voor te mogen houden dat die verzekering *waarheid is*.

„Het praatje is waarschijnlijk ontstaan door eene biographie van Louis Philippe, waarin wordt medegedeeld dat dien vorst om middel van bestaan te hebben te Londen heeft les gegeven en in Zwitserland schoolmeester is geweest."

Hier eindigt Schinkel's aanteekening.

De belangstellende „pluis" [1]) stelde een onderzoek in te Parijs, maar .... ontving geen antwoord.

Nu de bronnenstudie zoozeer is toegenomen en vergemakkelijkt komt er te eeniger tijd nog wel *officieele* tegenspraak en nadere inlichtingen over de vele Fransche priesters in den Haag.

A. J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Ik kan hieraan toevoegen, dat ook bij mijne overgrootouders, den smid Franses, Korte Poten in den Haag, volgens familie-

1) De Haagsche Geschiedk. Vereeniging uit dien tijd, het meest bekend als *de pluis*, maar vollen lof verdienende voor wat zij deed, is de voorloopster geweest van »die Haghe".

overlevering een Fransch priester heeft ingewoond. Deze zou daar (ik laat heel de traditie uitspreken) in het geheim de H. Mis hebben gelezen, en dankbaar voorzegd hebben, dat Gods zegen rusten zou op het geslacht, en er uit elken stam priesters zouden voortkomen.

Dat mislezen in het geheim zou dan volgens het boven medegedeelde niet waar kunnen zijn van de jaren 1793—94, maar misschien van den tijd der eigenlijke Fransche overheersching. Die »voorzegging" zal wel gegroeid zijn uit eene »toewensching"; maar intusschen is het toch feit, dat het nageslacht van elk der vijf (van de acht) kinderen die tot huwelijk gekomen zijn, priesters heeft geleverd. Wij zijn tot heden met veertienen.

J. J. Graaf.

DE ABDIS VAN RYNSBURCH, STEPHANA VAN ROSSEM.

In de Protocollen van den Leidschen notaris W. van Oudevliet vindt men op 5 Maart 1596 het testament van „deerwaerdige deuchtrycke Stephana van Rossem, vrouwe ende abdisse tot Rynsburch".

Onder meer vermaakt zij aan Jonkheer Maerten van Rossem „Heer tot Santen eens aen gelt gelycke vyfftich Car. guldens tot een testement van haer; item Joncheer Cheyn van Dort, Heer tot Dordt haer susters soon een silveren schrouff met 't wapen van Rossem dairop, rontsom getekent staende Maerten van Rossem; item juffrou Josyna van Rossem, dochter van Joncheer Maerten van Rossem, Heer tot Santen, jegenwoordich by haer testante woonende, tot een gedenckenisse ende testament van haer een vergulden gedopten schael met de wapenen van Rossem; noch dairtoe aen gelt eens hondert Carolus gulden; noch een ledicantgen met syn behangselen van wit...., met het bedde, dairop twee oorcussens, twee deeckens, vyer paer laekens, vyer paer fluwynen met altgunt dat tot tselffde ledicantgen behoort; noch vyff rode sitcussens verwapent met twapen van Rossem en Nyevelt."

(Medegedeeld, zeer verkort, door
A. J. Servaas van Rooyen, Den Haag).

KERK VAN DEN H. JOSEF (DE PAPEGAAI) TE AMSTERDAM.

Augustinus van Teylingen [1]), een edelman van echt Hollandschen bloede, die den gravenkroon en den liebaart in zijn wapenschild voerde, was de stichter der Statie „de Papegaai". Den 13en Juli 1587 werd hij geboren te Haarlem en had den Doctor Frederik Adriaan van Teylingen tot vader en Hildegonda Vermeer of van der Meer tot moeder, beide vurige katholieken. Zijn lagere studie volbracht hij bij den rector Cornelius Schonaeus te Haarlem, om later met den titel van Meester in de Schoone Kunsten zijn hoogere studiën te Leuven te bekronen. Op 19-jarigen leeftijd, den 12en Maart 1606, werd hij tot de Societeit van Jesus toegelaten, nadat hij van Z. D. Hoogw. den bisschop van Antwerpen de Tonsuur had ontvangen.

In het jaar 1619 verwisselde Aug. v. Teylingen het professoraat, waartoe hij was aangesteld, met het toenmaals gevaarvolle zendelingsleven in Holland.

De mededeeling uit het jaar 1669 van pater Johannes van Blocklandt omtrent het huisgezin zijner ouders, aan den provinciaal der Societeit van Jesus, Thomas Dekens, bewijst, dat Augustinus van Teylingen, reeds van kindsbeen af, werd geschoold voor den harden strijd.

1) De meeste bijzonderheden over Pater Aug. v. Teylingen zijn ontleend aan de levensbeschrijving door Pater H. Allard, *Jaarb. Alb. Thijm*, 1902.

Pater Dekens toch schreef: „Het huisgezin [der Teylingen] verkeerde in bekrompen omstandigheden, wijl zijn vader, door sommigen aangeklaagd, tot ballingschap gedwongen werd, waarna hij als geneesheer, tamelijk behoeftig, te Leeuwarden van zijn praktijk leefde". (*Jaarb. Alb. Thijm*, 1902, blz. 126).

Augustinus van Teylingen aanvaardde het moeilijk zendingsleven in het jaar 1620 (*Gesch. v. d. St. Franciscus Xaveriuskerk*, blz. 27), toen hij de gevaarvolle taak van zijn moedigen voorganger Pater Livinus Wouters overnam. Spoedig toonde hij voor het verheven missionarisambt ten volle gewapend te zijn en jaagde hij, eerst alleen, later met zijn medebroeders Judocus Eelbo (1663) en Hendrik Halman (1667) bij dag en nacht, gelijk Pater Adrianus Poirters het zoo krachtig uitdrukt als hij den kloeken missionarissen van dien tijd toezingt:

Kloeke jagers die de kuilen
Weet, waar dat de zielen schuilen,
Jaagt met ijver, jaagt bij nacht:
Nooit en vondy beter jacht!

In de eerste jaren dwaalde hij in Amstels veste rond, schier iederen dag van woonplaats wisselend, ten einde aan de Argusoogen der spionnen te ontkomen.

Nu eens woonde hij ten huize van Franciscus de Leeuw in de Kalverstraat, dan weder rustten zijn vermoeide leden onder het gastvrije dak van Dirk Schepel. Ook Jan Versteeghen op den Dam verleende hem meerdere malen dag en nacht verblijf, terwijl hij op verschillende tijden in het „Raethuys van Ceulen", de woning van Albert Jansen, de geloovigen door de vrome, stoutmoedige klopjes liet zamenkloppen, om aldaar de H. Geheimen te vieren. In lateren tijd, bij het bedaren der vervolging, nam pater Augustinus zijn intrek op den O. Z. Voorburgwal achter de Oude Kerk, No. 17,

het negentiende huis van de Stormsteeg, volgens den Heer B. de Bont. Maar ook daar werd hij niet met rust gelaten. Mgr. Klönne meldt in zijn *Amstelodamensia*, na het bezoek van den schout met zijne rakkers bij de paters Franciscanen in de Kalverstraat, op 30 Mei 1641, te hebben verhaald: „Vervolgens begaf zich de schout, van een inmiddels aangroeiende menigte omringd, naar den Fluweelen Burgwal (O. Z. Voorburgwal), waar een walgelijke vertooning plaats greep. De schuit, die langs den Waterweg den tweeden buit naar het stadhuis moest voeren, lag reeds voor het huis van pater van Teylingen gereed en een ontzaggelijke menigte volks verdrong zich aan beide zijden der gracht. De lading was hier gering in vergelijking met die van de Kalverstraat, want men had gelukkig eenige voorwerpen, die des morgens op het oogenblik der overrompeling niet gebruikt werden, aan de handen der roovers onttrokken. De schuit was dus spoedig bevracht en de schipper wilde reeds van wal steken, toen een der schoutendienaars, die des morgens op gevoelige wijze van plichtverzuim waren beschuldigd, het oogenblik gekomen achtte, om dat langdurig verzuim met een merkwaardig heldenstuk goed te maken. Hij plaatste zich op de plecht der schuit, zette tot vermaak van het gepeupel de bonnet van pater van Teylingen op zijn hoofd, nam een wijkwast in de hand en gaf bevel tot het vertrek onder het aanheffen van een geuzenlied. De schuit werd geboomd langs den Fluweelen Burgwal, vervolgens door den Grim en eindelijk door het Rokin naar den Dam, waar de lading het stadhuis werd binnen gedragen." Zoo zien wij, dat, al was de storm bedaard, er nu en dan nog wel vlagen van vervolging opstaken. Deze twee opsporingen van „paepsche stoutichheden" kostten aan de Roomschen *f* 5800 aan boete behalve

de waarde der verbeurd verklaarde goederen en kerksieraden.

De aanleider dezer vervolging wordt ons niet bekend gemaakt, maar van vroegere plagerijen deelt ons pater H. J. Allard uit de Acta der Jesuitenmissie het volgende mede:

„Te Amsterdam genoot van Teylingen, hoe dan ook grootere vrijheid, als zijnde degene, die bij de vroedschap zijn naam had opgegeven en door velen gerekend werd onder de vrije priesters. Nog al last echter veroorzaakte hem Jacobus Boursius (Hugenoot of Fransch Calvinist, diaken der Waalsche kerk) [1]) die thans aangehitst door den Satan, en door de wroegingen zijner euveldaden gedreven, ook dit jaar (1622) zijn hinderlagen legde voor van Teylingen, dien hij vermoedde lid te zijn van de Societeit. Maar door Gods goeden bijstand waren al zijne pogingen vruchteloos. Want het omzichtig voorziene gevaar werd door maatregelen van menschelijke voorzichtigheid onzerzijds en door de groote behendigheid en gelijke trouwheid onzer vrienden afgewend. „Tegen het einde des jaars kon dus van Teylingen met genoegzame vrijheid al de plichten zijner bediening vervullen, terwijl dagelijks de toeloop grooter werd dergenen, die zijn hulp verlangden."

Met welken uitslag het missionarisleven van pater Aug. van Teylingen werd bekroond, kunnen wij nauwkeuriger nagaan door de aanteekeningen, die hij zelf maakte. „In dit jaar (1643) zijn door predikatiën en door godvruchtige gesprekken vijftien personen tot het geloof gebracht: waaronder eenigen, die tot de voornaamste familiën dezer stad behooren en wier bekenden en bloedverwanten, de hoogste waardigheden in den Staat

---

1) Hij was vroeger de allerbitterste vijand geweest van pater Wouters.

bekleeden." De vrome priester was te bescheiden om zich de eer dier bekeeringen toe te rekenen, vandaar dat hij dergelijke berichten, jammer genoeg, altijd zonder de namen der bekeerden aanteekende.

Bracht de priesterlijke arbeid aan pater van Teylingen dagelijks talrijke beslommeringen, immer wist hij tijd te maken om als kloeke schrijver van verschillende ascetische, apologetische en geschiedkundige geschriften op te treden. Hij toch is de schrijver van: *Paradisus Voluptatis*, Antw. 1630. *Extractum Catholicum*, 8°., Antw. 1641, terwijl hij onder den naam van „Peregrinus van Amsterdam" de *De Controvertiis Fidei*, Antw. 1640 en anoniem het in onze Vaderlandsche Geschiedenis bekende werkje *Ortus Tumultuum Belgicorum*, 12°., Colonia 1645, uitgaf[1]).

De reeds meermaal aangehaalde „Acta" deelen ons ook nog eenige vruchten mede, welke hij door zijn schrijven oogste, wij lezen daarin: „Twee schippers uit de school van Menno werden door 't aanhoudend lezen van het boekje, door pater van Teylingen geschreven en getiteld *Katholiek Extract*, niet slechts zelf herboren in de levendmakende wateren [den doop] waarom zij smeekend verzochten, doch brachten ook veel anderen op den weg der zaligheid terug." (*Jaarb. Alb. Thijm*, 1902, blz. 167).

Tijdens de verschrikkelijke pestjaren 1653—'59 en 1664, toonde pater van Teylingen vooral, dat hij was de goede herder, die zijn leven voor zijn schapen veil heeft; hoewel hoog bejaard, ontzag hij zich zelf niet, en deelde in laatstgenoemd jaar (1664), toen er

1) Behalve het werk *De Controvertiis Fidei* bevinden deze werken zich in de bibliotheek der Z.E.W. Paters Jesuiten »den Krijtberg" te Amsterdam.

24.148 menschen in Amsterdam ten grave werden gebracht, aan honderd katholieken de laatste H. Teerspijs uit.

Negentien jaren van de vijftig jaren, welke pater van Teylingen als missionaris in Amsterdam doorleefde, besteedde hij aan de behartiging der belangen van de Statie „de Papegaai". Hoe diep hij betreurd werd door allen, blijkt hieruit dat zijn vriend Joost van den Vondel hem volgenderwijs herdacht:

Heer Teylingen na twee en tachtig jaeren
Komt, afgemat op 's levens wilde baeren
Ter haven van de ruste en 't eeuwigh leven
Gezegent en behouden ingedreven,
Van Cherubijn en Serafijn ontfangen
Met Gods bazuin en hemelsche gezangen.

Hij was als eerste herder van de statie „de Papegaai" in zijn huis op de O. Z. Voorburgwal op den 4en Augustus 1669 gestorven (*Katholiek*, 115, bld. 217). Weinig uren voor den dood des paters drong zijn neef, Cornelis Duyvensen, een man van ongebonden leven, die nog wel gehuwd was (?) met N. N. Kuyl, nicht van den Ap. Vicaris Johannes van Neercassel, het huis des stervenden binnen om onmiddellijk, na het afsterven van zijn oom, op diens boedel, welken hij als zijn erfenis beschouwde, beslag te leggen; iets waarop hij niet het minste recht bezat, daar alles wat pater van Teylingen achterliet, bestond uit kerkelijke fondsen door verschillende aanzienlijke katholieken voor godvruchtige doeleinden, op zijn aansporing bijeengebracht. De namen der schenkers vinden wij volledig opgegeven door den Heer B. de Bont in de *Katholiek*, dl. 115, blz. 218, en door pater H. J. Allard in het *Jaarb. Alb. Thijm*, 1902, blz. 179. Waar men ook den pseudo-erfgenaam ab intestato geheel geteekend vindt door een aanhaling uit de Acta.

Deze inbeslagneming des boedels gaf aanleiding tot een proces, waarin de Roomsche gemeente, en wat in dien tijd niet te verwonderen was, ook de stedelijke regeering betrokken werden. Het proces eindigde met de wederrechtelijke uitkeering der fondsen aan den onbeschaamden Cornelis Duyvensen.

Pater Allard meldt ons, dat eerst tegen het einde van het jaar 1656 van Teylingen zijn *eigen* bedehuis in de Papegaai schijnt betrokken te hebben (*Jaarb.* t.a.p. blz. 145), welk huis volgens Z.Eerw. ten jare 1650 werd aangekocht (*Gesch. Krijtberg* blz. 8) en oorspronkelijk bekend stond onder den naam van de „drie groenen Papegaaitjes". Ik vermeen echter te kunnen beweren, dat van aankoop, geen sprake kan zijn, dewijl ik de stellige bewijzen vond, dat reeds onmiddellijk na Amsterdam's overgang tot de zijde van den Prins van Oranje in 1578 het huis door een bekende Katholieke familie met erve en verder toebehooren gekocht werd. Zie Bijlagen I en II.

In de kwijtscheldings-registers P. P. P. fol. 36vo, berustend in het Oud Archief der Stad Amsterdam, (zie Bijlagen) van 8 Juli 1698 wordt ons verzekerd, dat ten overstaan o.a. van den Schepen Jan van de Poll Harmansz. door Johanna Crovin Wed. en boedelhoudster van Dirk Compas, verkocht, opgedragen en kwijtgescholden wordt aan Giovanni Castili [1]) de helft van een huis en verder achter getimmerte staande aan de Kalverstraat westzijde tusschen de Lucien- en Jonge Roelofstegen daar de „Hooywagen" in den gevel staat.

In hetzelfde kwijtscheldings-register P. P. P. fol. 278, gedagteekend 17 Juli 1698 verkoopen, ten overstaan van Ernst Roeters en Nicolaas de Vicq, schepenen van

---

1) Hij trad op voor den pastoor Wilh. Fox die de eigenlijke kooper was.

Amsterdam, Jacques des Buissons, schiltknaap, Heer van Hautvalle, als gemachtigde van Jacques en Pierre Martin des Buissons, schiltknapen en Maria Cornelia des Buissons, broeders en zusterskinderen, erfgenamen van Cornelia Olij van Velsen, die dochter en erfgenaam was van Maria Boutsdr. welke geweest is een dochter en erfgenaam van Jan Bout, aan Giovanni Castili de helft van een huis en erve gestaen en gelegen in de Calverstraet, genaemt de „Hooywagen" en waer tegenwoordig de papegaaitjes uythangt met alle regten etc. etc. (Zie Bijlage).

Wij zien dus in het jaar 1698 het geheele huis der statie „de Papegaai" in handen komen van Giovanni Castili. Nu weet ik wel, dat deze kwijtscheldingen alleen het bewijs leveren, dat het huis in handen van twee personen was, maar hetgeen op laatste kwijtschelding *In Margine* geschreven werd, geeft mij de onomstootbare verzekering, dat de eene helft altijd, van 1579 af tot 1698 in handen der familie Bout is geweest.

De aanteekening luidt aldus:

„De oude brief in deze gemelt is gepasseerd 20 Febr. 1579, ten behoeve van Jan Bout Claaszoon."

Weet men nu, dat door *„den ouden brief"* van deze aanteekening, de laatste verkoopbrief wordt aangewezen, dan is verdere verklaring overbodig, wijl de familieleden der Buissons erfgenamen van de dochter van Jan Bout waren.

Wat nu de benaming „de drie groenen Papegaaitjes" betreft, ook deze betwijfel ik zeer. Wel vond ik den naam van „Groene Papegaaitjes" als opschrift in de Nes aangeteekend, alsmede in de Kalverstraat, kwijtschelding-register No. 20 fol. 219 de groene Papegaychen 1597, maar dit laatste staat volstrekt niet in verband met de statie de Papegaai, wijl het huis, aldus genaamd,

in de onmiddellijke nabijheid der Roelofsteeg stond.

Nu zal men aanhalen: op de lijst der Paepsche vergaderingen 1683 staat: in „de drie groenen Papegaytjes". E. Minera [1]) verhaalt wel in zijn *Wandelingen in het Haantje* (museum Amstelkring), dat bij den herbouw der St. Josefkerk (onderpastoor Mgr. Poppen) aan het feestmaal „de drie groenen Papegaaitjes", die eenmaal het front van het oude huiskerkje hadden gesierd, onder de grafnaald [2]), welke als milieu op tafel prijkte, begraven werden. Dit ontneemt mij de overtuiging niet, dat de ware naam is en blijft *„de Papegaai"*. Immers in geen enkele koopakte van 1667 of 69 en later, wordt van groene Papegaaytjes gesproken en ten slotte beslecht de Eerw. herder der Statie Wilh. Fox, den geheelen strijd door dat hij den koop van het huis aldus boekstaaft:

„Het huys genaemt van ouds de hoywagen en nu meest bekent met de naem van de Papegay, is met consent en goedvinding van sijn h. w. h. Petrus Codde gekogt voor neegen duysent en vijfhondert gulden, des heb ik de 40ste en 80ste penning alleen betaalt, waarvoor ik heb gegeeven voor de helft van juffr. Compas de somma 231 gl. 2 st. 6 p. en voor de helft van de Hr Autvalle 174 gl. 18 st., en aen d'makelaer Schmeding betaelt 19 gl. en aen juffr. Compas nog 38 gl. betaelt voor de 200ste penning van het jaer 1698 en desgelijks aen de Hr Autvalle betaelt ter selver oorsaek 38 gl. gelijk alles is te bespeuren uyt de brieven en quitancie, die van mijn in een doos te saemen bewaert worden."

„N.B. (met andere hand geschreven). Deze doos en

1) Schuilnaam van den Heer Bernard de Bont.

2) Grafnaald en *papegaai* zijn te bezichtigen in het museum Amstelkring, O. Z. Voorburgwal Amsterdam.

Amsterdam, Jacques des Buissons, schiltknaap, Heer van Hautvalle, als gemachtigde van Jacques en Pierre Martin des Buissons, schiltknapen en Maria Cornelia des Buissons, broeders en zusterskinderen, erfgenamen van Cornelia Olij van Velsen, die dochter en erfgenaam was van Maria Boutsdr. welke geweest is een dochter en erfgenaam van Jan Bout, aan Giovanni Castili de helft van een huis en erve gestaen en gelegen in de Calverstraet, genaemt de „Hooywagen" en waer tegenwoordig de papegaaitjes uythangt met alle regten etc. etc. (Zie Bijlage).

Wij zien dus in het jaar 1698 het geheele huis der statie „de Papegaai" in handen komen van Giovanni Castili. Nu weet ik wel, dat deze kwijtscheldingen alleen het bewijs leveren, dat het huis in handen van twee personen was, maar hetgeen op laatste kwijtschelding *In Margine* geschreven werd, geeft mij de onomstootbare verzekering, dat de eene helft altijd, van 1579 af tot 1698 in handen der familie Bout is geweest.

De aanteekening luidt aldus:

„De oude brief in deze gemelt is gepasseerd 20 Febr. 1579, ten behoeve van Jan Bout Claaszoon."

Weet men nu, dat door *„den ouden brief"* van deze aanteekening, de laatste verkoopbrief wordt aangewezen, dan is verdere verklaring overbodig, wijl de familieleden der Buissons erfgenamen van de dochter van Jan Bout waren.

Wat nu de benaming „de drie groenen Papegaaitjes" betreft, ook deze betwijfel ik zeer. Wel vond ik den naam van „Groene Papegaaitjes" als opschrift in de Nes aangeteekend, alsmede in de Kalverstraat, kwijtschelding-register No. 20 fol. 219 de groene Papegaychen 1597, maar dit laatste staat volstrekt niet in verband met de statie de Papegaai, wijl het huis, aldus genaamd,

in de onmiddellijke nabijheid der Roelofsteeg stond.

Nu zal men aanhalen: op de lijst der Paepsche vergaderingen 1683 staat: in „de drie groenen Papegaytjes". E. Minera [1]) verhaalt wel in zijn *Wandelingen in het Haantje* (museum Amstelkring), dat bij den herbouw der St. Josefkerk (onderpastoor Mgr. Poppen) aan het feestmaal „de drie groenen Papegaaitjes", die eenmaal het front van het oude huiskerkje hadden gesierd, onder de grafnaald [2]), welke als milieu op tafel prijkte, begraven werden. Dit ontneemt mij de overtuiging niet, dat de ware naam is en blijft „*de Papegaai*". Immers in geen enkele koopakte van 1667 of 69 en later, wordt van groene Papegaaytjes gesproken en ten slotte beslecht de Eerw. herder der Statie Wilh. Fox, den geheelen strijd door dat hij den koop van het huis aldus boekstaaft:

„Het huys genaemt van ouds de hoywagen en nu meest bekent met de naem van de Papegay, is met consent en goedvinding van sijn h. w. h. Petrus Codde gekogt voor neegen duysent en vijfhondert gulden, des heb ik de 40ste en 80ste penning alleen betaalt, waarvoor ik heb gegeeven voor de helft van juffr. Compas de somma 231 gl. 2 st. 6 p. en voor de helft van de Hr Autvalle 174 gl. 18 st., en aen d'makelaer Schmeding betaelt 19 gl. en aen juffr. Compas nog 38 gl. betaelt voor de 200ste penning van het jaer 1698 en desgelijks aen de Hr Autvalle betaelt ter selver oorsaek 38 gl. gelijk alles is te bespeuren uyt de brieven en quitancie, die van mijn in een doos te saemen bewaert worden."

„N.B. (met andere hand geschreven). Deze doos en

---

1) Schuilnaam van den Heer Bernard de Bont.

2) Grafnaald en *papegaai* zijn te bezichtigen in het museum Amstelkring, O. Z. Voorburgwal Amsterdam.

pampiere beruste noch bij Maria Fox, suster van den Eerw. Fox, saligr."

Bij het leven van Pater Aug. van Teylingen hadden de Eerw. Oversten der Societeit van Jesus reeds meermalen gepoogd, voor den hoogbejaarden grijsaard hulp en plaatsvervangers te verkrijgen, doch altijd zonder gevolg, daar de Apostolische vicaris Joh. van Neercassel steeds beweerde door gesloten concordaten belet te worden; het was dan ook aan pater de Prince slechts gegund den uitgeputten herder der statie de oogen te sluiten, zijn opvolger is hij niet geworden; en wellicht heeft Joan v. Neercassel het proces over de erfenis van pater van Teylingen te baat genomen, om de stichting aan de paters der Societeit te onttrekken. **Wilhelmus Willemart** werd tot opvolger van Augustinus van Teylingen benoemd.

Van dezen pastoor heb ik niets verder kunnen navorschen, dan dat hij den toestand der statie niet rooskleurig achterliet en bij zijn dood aan een zekere Agnes Hovinga, zijn gewezen dienstmaagd, alles vermaakte en dat deze maagd met die nalatenschap naar Groningen vertrok (Copieboek van den Eerw. Hr. G. Fox, blz. 30), welke stad ook de geboorteplaats van den Eerw. Wilh. Willemart was. Tot den 20en Mei 1685 heeft hij de statie van de Papegaai bestuurd en is toen in November opgevolgd door den Eerw. Heer **Guilelmus Fox**.

Pastoor Fox, Amsterdammer van geboorte, was op 19-jarigen leeftijd den 26en Oct. 1676 propagandist te Rome geworden en ontving de H. Priesterwijding alsmede het Doctoraat der Theologie in 1685, terwijl hij, zooals wij hiervoor zagen, reeds in November van dat jaar Wilh. Willemart in de statie de Papegaai opvolgde (*Arch. Aartsb. Utr.*, XIX, blz. 301).

Hoedanig zijn persoon en karakter waren, kan niet

beter worden aangegeven dan door de inleiding van zijn copieboek onder aller oogen te brengen, daardoor toch teekent hij zich zelf.

„SOLI DEO GLORIA.

„Int jaar Ons Heeren een Duysent ses hondert en acht en negentig:

„Ik Guiljelmus Fox Pastoor van de kerk genaamt de Papegay heb 't huys en kerk gekoft en ter oorsake deser heb ik in dit boek alles genoteert.

„In dit Boek is vooreerst een Catalogus van alle de Boeken, die ik tot nu toe besit, gemaeckt en dat ordine alphabetico. Eerst de folianten, dan de quarten, dan de octaven en dan die van klijnder formaet. Eerst de latijnse, dan de duytse Boeken, daar is bijgevoegt wat ik op die boeken heb verschooten, dog alle de boeken sullen aen de plaets blijven op voorwaerde als hieronder uytgedrukt is.

„Na de Catalogus van de boeken volgen de goederen van de kerk, eerst wat daer geweest is, doen ik daer quam, dan die goederen, die bij mijn tijt gekomen en gemaekt sijn wat ik heb verschooten en waeraen. Daerna volgt het linnen behorende tot de kerk, dog ik heb omtrent hetselve eenige aenmerkinge gemaekt gelijk gij daer sult vinden. Alle de kerkelijke goederen met het linnen sullen aen de kerk blijven, versoekende van mijn Nasaeten hetselve niet te verminderen maer te vermeerderen, en mijn voorbeeld hierin na te volgen aengesien een Priester sijn eygen selve niet, maer 't gemeenebest moet betragten 't welck 't gerust en saligste is, etc. etc."

Nu volgen aanwijzingen van den aankoop en onkosten, obligatiën, lijfrenten etc.

Hoe belangrijk de boekenschat was waarop pastoor

Wilh. Fox zooveel prijs stelde is na te gaan als wij weten dat zij bestond uit:

47	folianten	allen in het latijn geschreven.
71	quarto's	
151	octavo's	
211	kleiner form.	
3	folianten	allen in het Nederduitsch geschreven.
5	quarto's	
57	octavo's	

Wijl zich daaronder werken bevonden, die heden tot de zeldzaamheden behooren, is het zeer te betreuren, dat van deze boekenverzameling geen spoor meer over is gebleven, niettegenstaande de opvolgers van pastoor Wilh. Fox, J. A. Huegla en P. Top, eigenhandig het volgende aanteekenden:

„N.B. De boeken en de goederen van de kerke zijn mij maer grosso modo, sonder mij die ieder in 't bezonder aen te wijzen overgegeven, dat alles ter goeder trauwe hebben aengenomen gelijck mijn nazaet oock sal gehouden sijn te doen.

J. A. Huegla."

„Desgelijcks heb ik onderschreven de Boecken en alles ontvangen.

P. Top."

en pastoor Wilh. Fox zelf in een Nota aanmerkt: „Dat daer nog eenige Boeken onder de folianten, onder de quarten, onder de octaven en onder d' andere van klijnder formaat van mijn daer sijn bijgekogt. die ik alles aen de plaets laet, op deze voorwaerde, dat niemand van successeurs, een boek van de voorschreve Catalogus mag vervreemden, als met consent en goedvinding van Sijn Hoogwaarde of het Capittel, so daer geen bisschop en is of van den Executeur van mijn Testament."

Ten opzichte van de kerksieraden deelt ons de herder

mede, dat, toen hij het pastoorambt aanvaardde, het zeer pover met deze gesteld was. Men oordeele.

»Een vergulde silvere Kelk.
Een vergulde silvere Communiecopie.
Een vergulde silvere Sonnetie [1]).
Een klijn silver dompertie.
Een wit ornament voor Sondag.
Een wit dagelijks ornament.
Een goudleer ornament.
Een rood ornament met Catoene val daerom.
Het Tabernakeltie.
Een missael met silvere Slooten, een Sondei.

Het overige was, zooals wij boven melden, door Agnes Hovinga naar Groningen vervoerd.

Onmiddelijk sloeg pastoor Wilh. Fox de handen aan het werk, nog in 1685 kocht hij voor 44 gld. 4 koperen kandelaars van Otto van Druyff, om in het jaar 1686 diep in zijn beurs te tasten en alles te ordenen en te regelen.

Hij kocht of liet maken een altaarstuk ter waarde van 150 gulden de kosten der lijst [2]) medegerekend. Hij verruimde de kerk door de zoldering te laten doorzagen, om zoo de bovenliggende verdieping bij de kerk aan te trekken en een „galderije" te maken voor welken arbeid hij 125 gld. uitgaf. Voor twee kasjes weerszijden van het altaar bedroegen de kosten 60 gld.; aan goudleer voor bekleeding dienend werd 21 gld. besteed. Een nieuw kruis werd voor 6 gld. aangeschaft. Een kas voor de ornamenten werd getimmerd tot den prijs van 16 gld. en de kerk „rontom met een behansel" behangen voor de som van 50 gld.

St. Josef en de H. Maagd werden aan de vereering der geloovigen voorgesteld, want pastoor Fox kocht één

1) Monstrans.
2) 90 gld.

Als Ampl. dms. van der Meer sterft so is 't capitaal voor de kerk sonder eenige obligatie of verbintenisse voor mijn of mijn nazaeten.

Als de Juffrs. van Breugel sterven, so ben ik en mijn nazaeten verpligt een jaergetij voor altijt in swart te laten lesen, en daerenboven nog 8 jaergetijden, 4 voor ieder te laeten leesen op dese 4 kerken. Eén op t' bagijnhoft, één in de Krijtbergh en op ider kerk der preekheeren één, voor 15 jairen en langer niet. Daerenboven moeten van nu af aen 3 jaergetijden gehouden worden, als één voor mr. Henricus van Breugel haer vader, dat vervalt den 26 8 br.; van Maria Ruytenburgh haer moeder, dat vervalt den 6 9 br. en van Cornelis van Breugel haer broeder, dat vervalt den 26 Apr. en terwijl ik gewoon ben diegene alle Sondagen af te kondigen van welke ik vaste jaergetijden houd, so moeten mijn nazaeten dit navolgende onderhouden.

Als Juffr. Schoenius komt te sterven ben ik en nazaeten verpligt 2 jaergetijden te houden, één voor haer en één voor haer hr. moeder Guiljelmus Schoenius, en daerenboven nog 100 diensten voor haer te leesen of laeten leesen en hooghw. Petrus Codde, so die in wesen is te vermaenen om 3 diensten voor haer te leesen, so ras sij doot is glijk hij belooft heeft, en mede Sondaghs voor den goddelijken dienst beneffens haer Hr. Broeder afgekondigt te worden.

Ik ben verplicht vorders alleen voor mijn persoon, so lang ik leef, nog een dienst te doen op Pinxterdag voor Maria van Breugel, so lang die ook leeft en op vrijdag voor Pinxteren voor Margaretha van Breugel, so lang die ook leeft : en als ik sterf dan is die obligatie uyt, so dat mijn nazaet daer geen last of obllgatie van heeft.

Deze hulp was niet zonder verplichtingen, maar nauwgezet heeft de pastoor ze allen opgeteekend.

Pastoor Wilh. Fox stond bij den provicaris de Cock in hooge achting, zoo zeer zelf, dat deze hem tot zijn commissaris van Noord-Holland aanstelde. „G. Fox, Amsterdammer van geboorte en pastoor in zijn vaderstad, aldus schrijft de provicaris de Cock, munt bovenal uit in het regelen van lastige en netelige zaken, hij is leerling der propaganda, veertig jaren oud en wakkere voorstander van den H. Stoel. Want niettegenstaande het gevaar en de bedreigingen der tegenstanders, staat

hij den provicaris onvermoeid ter zijde en draagt alleen den hem opgedragen zorg over geheel Noord-Holland" (Arch. Aartbisd. Utr. XIX, 301).

Zoo stipt mogelijk, juist alsof hij een voorgevoel had, dat hij spoedig voor Gods rechterstoel zoude moeten verschijnen, regelt pastoor Fox het geheele geldelijk beheer van de hem toevertrouwde statie.

Na medegedeeld te hebben dat hij aan de bibliotheek 119 gld., aan koopbrieven en makelaersgeld 412 gld., aan kerkornamenten en goederen 400 heeft voorgeschoten, denkt hij aan zijn uiteinde. „Of 't gebeurde, zoo gaat hij voort, dat onse lieve heer mijn kwam te haelen eer ik een nazaet had, soo moet dit boek wel doorlesen worden, volgens bovenstaend register kont gij sien, waer alles staet en omdat ik eenige renten 't agter was op 't afsterven van Sign Romano, daerom heb ik in die tijt opgenomen 500 gl. van mijn Swager Cranenburg waarmede ik een obligatie van Sign Romano heb voldaan, en met d' eene alle de renten; en mijn swager Cranenburg moet nog maer 250 gld. hebben, die ook sullen betaelt sijn, als dit lopende jaer 1712 en t aenkomende tot May 1713 't huys daer voor bewoont heeft, daer dan nog 25 gl. moet bij gedaen worden, volgens t Contract met hem ingegaen na mijn suster Saligers doot, en omdat d' hr. Locq als executeur van de boedel van Sebasten mijn voorlede jaer liet aenseggen, dat ik 't resterende Capitaal van 4300 gld. moest opbrengen, so heb ik doen opgenomen van Mons. Everaard 600 gl. en van Monsr. Gosuinus Hijsterman 300 en ik heb er 551 gl. 10 stv. van 't mijne bij gedaan en also aan Locq gegeven den 7. 8 6r 171(2) 1300 gl. behalve 151 gl. 10 st. aen renten waermede 2000 gl. van 't Capitael van 5000 gl. ven Sebaste ontfangen tot voldoening van d' 100e penning

van dit huys, en van die 600 gl. van Mon Sign Everaet ontfangen, is 300 gl. weergegeven in d' beginne van April 1712: So dat Mr. Everaet nog 300 gl. moet hebben, en mijn Swager Cranenburg moet nog maer 100 gl. hebben."

Dit zijn de laatste regelen die pastoor Wilh. Fox in het door hem aangelegd *Copieboek* schreef. Want naar Arnhem gereisd zijnde, kwam hij op zijn terugtocht den 21en Februari noodlottig om het leven. Nabij Diemerbrug overviel hem een hevige storm, een rukwind nam den pastoor op en slingerde hem in het water. Twee schippers, die twee dagen later de plaats van het ongeluk voorbij voeren, vonden het lijk des priesters, dat op het kerkhof te Diemerbrug werd ter aarde besteld.

Tot opvolger van den herder der Papegaai werd benoemd **Joannes Andreas Huegla**. Zijn vader was een Franschman en zijn moeder eene Italiaansche. Te Amsterdam geboren vertrok hij nog jongling zijnde naar Rome om aldaar op 10 October 1691 als leerling der propaganda te worden aangenomen. Gedurende twee jaren studeerde hij in de heilige stad de Godgeleerdheid en keerde op 24-jarigen leeftijd als priester naar zijn vaderland terug. Na als kapelaan den rector Martinus de Swaen te Haarlem in den Hoek te hebben bijgestaan, werd hij tot pastoor te Spanbroek benoemd, om van daar naar Amsterdam in de statie van den Papegaai te worden overgeplaatst (*A. U.*, dl. 19, blz. 313). Over zijne benoeming tot pastoor van de kerk de Papegaai schrijft Huegla in het Copieboek het volgende.

„Alzoo, dit Boeck met den Inhoud van dien is naargelaaten door d'eerwaerden Heer Guillmo Fox, overleeden den 21en Febr. 1713, [die] als Wereltspriester tot zijn einde en [als] pastoor bedient heeft de kerk in de Kalverstraat int huys van ouds genaamt de Hooi-

wagen, en sedert bijgenaamt de Papegaay, en in den tijd van zijne bedieninge het selve huys ten overstaan en met consent van den Hoogwaarden Heer Petrus Codde Bisschop van Sebaste, Vicaris Apostolicus in dien tijd van deeze Landen, heeft gekogt met Intentie om hetzelve naar te laeten tot een altijtdurende Rooms-Catholijcke godtsdienst en Statie met alle zijne aangekogte of aangewonnen Boecken en Ornamenten etc. zoo hij die soude comen met de doodt te ontruymen met alle zijne verdere voordeelen zoo daarvan konden werden getrocken aen zijne nazaeten geapprobeerde pastooren van de H. Congregatie of Zijn H. de Paus van Roomen, mits dat zij integendeel successivelijk meede tot hunne lasten moeten neemen, de Lasten zoo op dit huys, kerk of grondt, op zijn overlijden bij hem mogten naargelaten worden, en alle in dit boek met zijn eygen handt genoteert staan, met bijvoeging van een jaarlijckse renten van *f* 300 aen zijn eerwaarde suster Maria Fox uyt te keeren haar leven lank en langer niet, volgens acte apart onder haar berustende daarvan gemaackt is: zoo is dan nu sulcx, dat ik onderges. Joannes Andreas Huegla, door zijn E. overlijden, in deese pastorie als pastoor en bedienaar van Godskerk in des overleedens plaats gesuccedeert zijnde ten overstaan van d' eerwaarde Heer Amplissimus Dominus Nicolaas van der Meer, en d' eerwaarde heer Teodorus de Jager bekennen zoo te hebben overgenomen van Cornelio van Lintelo en Johannes Henkelman, als executeurs van des overleden Testament, belovende voor mijn, en mijne naarkomende pastooren, die deeze statie koomen te bekleeden naar mijn doodt of in mijn plaatse, sonder dat mijn vrienden of erfgenaemen daarvoor aanspraeckelijck zullen zijn, mits dat zij ook de kerkelijke goederen aan de kerk zullen moeten laaten,

als bovengemelt: De Renten van de somme zoo van Los-, als Lijfrenten, van de Capitaelen zoo tegenwoordig op 't huys, kerk of grondt belast staan, 's jaarlijcke zal voldoen volgens de conditien als in de Act daarvan zijnde vermelt staan en ook de agterstallige agste en reele 100ste penn. zal afdoen en het persooneel verrekenen houdende gecomandeert en indien mijn mogelijk is door den tijd de Losse obligatien die bedragen ter somme van *f* 4600 capitael af te doen, om een vrije kerk en statie voor mijn en mijne naarkomende pastoren te moogen besitten; en soo d' een of d' andere zijn capitaal mogten komen opeischen, zoo zal, die niet kunnende afdoen, van andere mogen opnemen mits voldoende de Renten, zoo die dan bedongen worden. Deeze aldus ter goede Trouw gepasseert en onderteekent ter presentie van de voorn. heeren van der Meer en de Jager als getuygen hiertoe versogt benevens sijne copye over den geheele Inhoudt van dit Boeck waarvan deze, 't origineel zijnde, is berustende onder d' voornoemde Hr. Nicolaas van der Meer en de copye onder d' voorn. Heer Joannes Andr. Huegla.

Actum in Amsterdam,
den 29 Maart 1713.

Joan Andreas Huegla.
Nicolaus van der Meer.
Theodorus de Jager.

Om het door pastoor Fox bij de heeren Maurits Everaet en Gosewijn Hijsterman opgenomen geld (600 gld.) terug te betalen, zag pastoor J. A. Huegla zich genoopt, dat geld bij zijn zusters Gertruda Jacoba en Maria Theresia, te leenen. Hij sloot daarvoor bij hen beiden een obligatie groot 600 gld. tegen 4 % 's jaars op den 31en Aug. 1713 en betaalde daarmede de bovengenoemde schuld. Doch

hiermede was de pastoor van de Papegaai niet gered. Het schijnt dat meerdere obligatiën werden opgeëischt, hij zag zich althans verplicht alles te voldoen en een obligatie met het R. K. Oude Armenkantoor te sluiten. Welke verbindtenis hij aldus in het copieboek opteekent (blz. 112).

Ick ondergeschreven als successeur in de statie van den Eerw. h^{r} Fox salig^{r} genaamt de Papegay staende en gelegen binnen dese stede in de Calverstraet, verklaere bij dese voor mij ende mijne successeurs in der tijdt in de gemelte statie of te Pastorye, wel en deughdelijk schuldigh te sijn aen de heeren Regenten van de Roomsche Catholijcke Arme Oude Menschen binnen deser stede, als transport en cessie hebbende van Mr Jacob Locq adv^{t}, als executeur van den Testamente van salig gedaghtenisse den hoogw. en doorl. h^{r} Petrus Codde Aertsbisschop van Sebaste, de somma van drie duysent een hondert drie en dertigh guldens, drie stuivers en acht penninge, spruytende of voortkomende per reste van voldoeninge ofte aflossinge van al sulcke obligatie van vierduysent drie hondert guldens capitael met d' Intreste van koste van dien als den voornoemde h^{r} Fox salig^{r} op den 9 Aug^{sti} 1698 ten behoeve van hooggemelte sijn hoogwaerdighste h^{r} Petrus Codde heeft gepasseert, ende erfgenaame van sijn Hoogw. tot den 9 Aug^{sti} 1713 ten laste van den voornoemde h^{r} Fox salig^{r} ofte wel desselfs statie daer de papegay uythangt noch hadde te pretendere, en welcke voorschreven origineele obligatie van ƒ 4300 met de eygen mij wel bekende handt van den voornoemde h^{r} Fox salig^{r} geschreve en ondertekent aen mij ondergeschreve door de voornoemde h^{re} Regente is g'exhibeert. Renuntieerende ick ondergeschreve voor mij en mijn successeurs in der tijdt, oversulcx wel expresselijck bij dese exeptie non numuratae pecuniae, belovende ick ondergeschreve voor mij en mijne successeurs in de voorschreve pastorye, de voorn. somme van drie duysent een hondert en drie en dertigh gulden, drie stuyvers en acht penn. segge ƒ 3133-3-8 aen welgemelte h^{r} Regente van 't voorschreve oude arme Comptoir alhier ter stede te sulle voldoen en betaelen over tien jaer naer dato deses, met de Intreste van dien, tegens drie en een half ten hondert in 't Jaer, ingaende deselfde intrest dato deses en geduyrende tot den volle en effectuele aflossinge en voldoeninge van de voors. ƒ 3133-3-8 toe, verbindende tot naerkominge deses soo voor mij als voor mijn successeurs in gemelte pastorye, alle de goederen van de gemelte pastorye de

papegay, soo roerende als onroerende, present en toekomende, deselfe stellende ten bedwangh van alle Reghten ende Reghters alles oprecht. 't Oorconde deses getekent in Amsterdam 30 Augsti 1713.

Joan. Andas Huegla.

Door deze leening en door nog naderhand voorgeschoten gelden, kwamen de eigendomsbewijzen der kerk geheel in handen van het R. K. O. Armenkantoor.

Tot aan het jaar 1717 voerde pastoor Huegla het beheer over de Papegaai'skerk. Onder de 303 geestelijken, die het bekende smeekschrift ten gunste van Petrus Codde teekenden, vind men ook pastoor Andreas Huegla vermeld. Volgens de Necrologie stierf hij den 13en Juli 1717 [1]) en werd hij den 15en daaropvolgenden in de Nieuwe Kerk te Amsterdam begraven; zijn opvolger was de Eerw. Heer **Petrus Top.**

Om de opgevraagde obligatie van Mejuffrouw Anthonia te vervangen sloot deze pastoor een nieuwe, groot duizend gulden, met den Heer Giovanni Castili. Door de erfgename van Giovanni Castili, Mevrouw Cavalini, werd deze obligatie den 11en Juni 1718 opgeeischt, en nu betaalde pastoor Petrus Top uit zijn eigen middelen, ter dekking van bovengenoemde schuld en hare renten, 500 gulden, voor welke 500 gld. hij van de procuratiehoudster der weduwe Castili Romano, Mevrouw Cavalini, een kwitantie ontving. Den 21en Juli 1718 werd wederom 100 gld. op deze schuld afbetaald en volgens aanteekening van den pastoor werden de resteerende 400 gld. door het R. K. O. Armenkantoor aan de Wedr. Cavalini uitbetaald. „Soo dat ik," aldus teekent pastoor P. Top op, nog 600 guldens heb te pretenderen wegens 600 guldens, die ik heb betaalt aan de susters van den E. heer Huegla. Verder verhaalt hij, dat hij om de obligatiën, die waren

1) A. U. blz. 97, dl. 8.

opgevraagd, te dekken, 1000 gld. van de bovengenoemde Regenten ten bate der kerk opnam.

Wat onder zijn pastoraat geschiedde stelt pastoor Petrus Top aldus te boek:

„Verhaal van eenige saaken gepasseert ten tijde, dat ik ondergeschreevene pastor ben geweest in de kerck de Papegay.

In het jaar 1718 ben ik pastoor geworden en heb den 13 January de pastory aanvaart (hier volgt het relaas der bovenstaande obligatie).

In het jaar 1719 hebben de regenten van het oude arme cantoor aan mij penningen geoffreert tot opbouwing van een nieuwe kerck, welcke presentatie ik heb aangenomen onder conditie: dat ik niet meer soude betaalen, als ik te vooren betaalden wegens eenige lijfrenten, en dat ik deselve aan de gesijde regenten bij continuatie soude betaalen, ook naar de doot van die geene, die lijfrenten ten laste der kerck weesende, ontfingen, als of deselven nog in leeven waaren. Om aldus door deese betaaling als interessen te geeven weegens de penningen tot opbouw der kerk noodig. (N.B. sonder bepaaling van een seeckere som terwijl men niet regt kon weeten hoe veel penningen tot opbouw der kerck van nooden waren). Maar als de regenten vernaamen, dat de penningen tot opbouw der kerck noodig, veel meerder waren als sij te voor dogten, soo hebben sij aan mijn voorgestelt een nieuw contract te maaken om alle jaaren meer te betalen als te vooren was gecontracteert, hetgeen ik heb gewijgert en teegen gestaan in den beginne; maar heb daar naar daarin bewilligt door de volgende beloften: „teecken maar, wij sullen „U alle jaren verligting besorgen, en als gij het geld „niet op kunt brengen soo sullen wij ons in reedelijck„heyt laten vinden. Dat gij, sijden sijlieden, teeckent

„een nieuw contract, geschiedt om heer Blyenberg vol-„doening te geeven. (N.B. Deese heer Bleyenberg mede-regent wilde niet consenteeren weegens het opschieten der penningen op opbouw der kerck noodig) op welcke beloften ik heb onderteekent het gemelte contract van alle jaaren elfhonderd guldens te betaalen met bijvoeging deeser woorden, „ik zal teekenen en steunen op U woort „van eer en op uwe beloften." (N.B. De regenten hebben ook haar woort gehouden tot in het jaer 1728, met sooveel gelt niet of minder te ontfangen als het contract vermelt, maer in het jaar 1729 pretendeerden de regenten de volle som, daer ik te vooren heb betaald 1000 guldens ende somtijds 950 en 900 guldens).

In dien tussentijt sijnder drie nieuwe regenten verkooren, die sig aan de boovenstaande niet wilden houden. Ik heb volgens out gebruyck gepresenteerd op sijn tijt te betaalen 950 gulden, maar de regenten hebben gewijgert de gesijde penningen te ontfangen, willende, dat ik de volle som van elf hondert sou betalen, mits bedrijging van vervolging, van de dienaers in mijn goet te zetten en met bijvoeging van afgrijselijcke lastertaal etc.

Sij hebben mij oock gelaast ende geygepandt, soo dat ik een verdrag met haar heb moeten maacken en heb haar wil moeten involgen. (NB. Ik heb 1729 betaalt elfhondert gulden uyt consideratie van een extraordinaire vernieuwing aan het dack en gevel van het huys gedaan) maar in het jaar 1730 hebben sij sig gemackelijcker getoont en alleen 1000 guldens ontfangen.

Amsterdam 12 7br 1730.

Petrus Top.

Onder pastoor Petrus Top heeft de verbouwing niet plaats gehad, wat vooral blijkt uit een resolutie door Burgemeesters genomen op den 29sten Juni 1752 en die in het handschrift van Burgemeester Willem Gideon

Deutz (Stads Oud-Arch.) staat opgeteekend: „De priester in het Papegaaitje versocht wegens vertimmering van de Kerk, de gods[dienst] so lange in de Warmoestraat te moogen oeffenen — Is sulcks gedeclineert". Neemt men nu in aanmerking, dat de herder der statie „de Papegaai" op den 17den October 1752 den laatsten adem uitblies, dan is het niet te betwijfelen, of zijn opvolger heeft de voorgenomen verbouwing ten uitvoer gebracht.

Omtrent den arbeid van Pastoor Top is het moeilijk een uitspraak te doen, wegens de mededeeling in het Archief van het Aartsbisdom Utrecht, dl. VIII, blz. 346: „Statio saecularis „In 't Papegaeitje" plane collapsa a praecessore, nunc a moderno pastore erigitur."

Als zijn opvolger vinden wij in het doopboek, dat in het Oud-Archief te Amsterdam berust No. 354, met eigen hand aangegeven **Johannes Christophorus Hoefkens.**

Ik Johannes Christophorus Hoefkens uit den Haag [1]) geboortig, ben van mijn pastoraat in het dorp Noordwijkerhout, op wettige wijze naar dit pastoraat, gewoonlijk de Papegaai genaamd, door den Hoogwaardigsten Heer Crevelli, Aartsbisschop van Caesarea, Apostolischen Nuntius beroepen, onder het aartspriesterschap van den Hoogw. Heer A. van der Valk, en heb de navolgende personen gedoopt, terwijl zij, die door mij in het huwelijk zijn verbonden achteraan staan opgeteekend.

Acht dagen na het overlijden van Pastoor Petrus Top, den 23sten October, schreef hij reeds zijn eersten doopeling in.

Voordat hij tot pastoor te Noordwijkerhout werd benoemd, was hij van 1740—1750 pastoor te Middelburg. Hoe hij nu in 1746 kapelaan te Amsterdam kon zijn,

---

1) In het doopboek staat »Hagae Batavorum".

zoo als de Bijdragen van het Bisdom Haarlem dl. XVII blz. 427 aangeven, begrijp ik niet. Dit zal moeten zijn zijn 1740. (Zie A. U. dl. IV blz. 119). De kerk, welke nu onder zijn bestuur werd gebouwd, wordt ons door Wagenaar (Amsterdam, II dl. blz. 213) beschreven: „De kerk is, voor omtrent veertig jaaren, in de tegenwoordige gedaante herbouwd. De wooning des pastoors is nog onlangs merkelijk verbeterd. Hij betaalt er huur van aan 't Oude Katholijke Armen Comptoir, aan welke het gebouw in eigendom toebehoort, In de kerke, een fraai, hoog gebouw, zijn twee galerijen; de onderste rust op vier ronde kolommen. 't Altaar [1]) is zeer wel geschikt. Op hetzelve staat een zwaar vergulde en konstig gedreven Tabernakel. Men heeft in deese kerke verscheiden fraaie schilderijen, ook eenigen van De Wit en daaronder eene de krooning der Lieve Vrouwe verbeeldende" [2]).

Op den 29sten October 1767 vulde hij zijn laatsten doopeling in en werd eenige dagen later door zijn opvolger **Cornelis van der Vliet** vervangen, die op 1 November zijn eerste doopeling der statie opschreef.

Zijn komst in de statie van „de Papegaai" meldt hij op de volgende wijze in het doopboek.

„Ik Cornelis van der Vliet, te Haastrecht geboren, ben na gedurende tien jaren en drie maanden kapelaan geweest te zijn op het Bagijnhof, door Zijn Exellentie, Zijn Doorluchtige Hoogwaardigheid Ghilini, Aartsbisschop van Rhodes, Apostolischen Nuntius te Brussel, op wettelijke wijze gezonden naar de Statie gewoonlijk genaamd „de

---

1) Waarschijnlijk ontving pastoor P. Top in 1719 voor dit altaar 500 gld met verplichting jaarlijks twee H. Missen tot intentie van den gever te lezen (Copieboek, blz. 114).

2) Deze schilderij is nog heden op de gaanderij te bezichtigen.

Papegaai", onder het Aartspriesterschap van den Hoogwaardigen Heer A. van Capelle, alwaar ik de navolgende kinderen heb gedoopt en de personen, die in het laatste gedeelte van dit boek staan opgeschreven, door het huwelijk heb verbonden."

Ook deze herder was leerling der propaganda te Rome, alwaar hij op negentienjarigen ouderdom werd aangenomen, in het jaar 1749.

Tijdens het herdersambt van den Eerw. Heer Cornelis van der Vliet, vaardigden de Burgemeesters der stad Amsterdam eene verordening ten opzichte der R.-K. Armen uit, waarin sprake is van een „promesse" tusschen den pastoor der Petrus en Pauluskerk (Fransche Kerk) en de Regenten van het R.-K. Armenkantoor. Daar nu dit kantoor in zeer nauwe verbinding staat met de kerk „de Papegaai" en die statie tegenwoordig eerder als hoofd dan wel als bijkerk van die parochie kan beschouwd worden, vermeen ik het niet ongepast deze verordening in hare geschiedenis op te nemen, te meer, daar zij den oorsprong aangeeft van het collecteeren met het armenzakje onder alle H. Diensten in de stad Amsterdam. De verordening luidt aldus:

»Burgemeesters en Regeerders der stad Amsterdam hebben goedgevonden te ordonneeren en te statueeren, gelijk haar Ed.GrootAchtb. ordonneeren bij deezen: dat voortaan tot beeter onderhoud van de armen en behoeftigen ledematen van de Roomsche Gemeente binnen deze stad telkens bij de Oefening van den Godsdienst, zoo voor als na den middag, binnen de Roomsche Kerken zal worden gedaan een collecte ten behoeve van derzelve armen en behoeftige ledematen, zonder dat de gecollecteerde Penningen tot eenig ander particulier gebruik zullen mogen worden geemplojeert: blijvende echter in volle kracht het Contract aangaande de Collecte door de bezorgers der Roomsche Catholijke Oude Armen met de bezorgers der beide Weeshuizen gemaakt, alsmede de overgenome promesse door de eerstgenoemde bezorgers ten voordeele van den Pastoor der Fransche Kerk en de verdere afsprake met de Pastooren staande onder den Bisschop

van Haarlem, laatende verder Haar Ed.Achtb. aan alle andere Pastooren, uitgenomen die dewelke van alles afstand hebben gedaan, de Vrijheid om op de vier voornaamste Hoogtijden ten hunne voordeele, indien zij het tot hun onderstand noodig hebben, te laten collecteeren. En ten einde de Gemeente worde aangemoedigd, om aan 't gemelde salutair oogmerk te ijveriger te voldoen, gelasten haar Ed.GrootAchtb. de Roomsche Priesters, fungeerende binnen de Roomsche Kerken alhier, of bij gebreeke derzelven Capellaanen, om telkens alvoorens de gemelde Collecte geschied, hunne Gemeente eerstelijk tot meededeelzaamheid aan de Armen aan te maanen.

Wijders gelasten haar Ed.GrootAchtb. den Aartspriester Aymericus Van de Capelle, om alle priesters, binnen deze stad, van den inhoud van deeze hun Ed.GrootAchtb. Orders kennisse te geven zooals hun Ed.GrootAchtb. teffens aan den Bisschop van Haarlem Joannes van Stiphout en zijne Pastooren zijn beveelende, om ook zijn respective Gemeenten ernstig voor te draagen in deze haar Ed.GrootAchtb. schikking te berusten.

En zal Extract deezes worden gegeven aan de bezorgers van het Roomsch Catholijke Oude Armen Comptoir, benevens die der Jongens- en Meisjes-Weeshuizen, als zijnde de Generaale bezorgers der Armen, aan den Aartspriester Aymericus Van de Cappele, en aan den Bisschop van Haarlem, Johannes Van Stiphout.

Actum 29 October 1773. Praesentibus alle de Heeren Burgemeesteren, behalve de Heer Mr. Gerrit Hooft Gerritz.

In kennisse van mij secretaris

A. van Slingelandt.

(Groot memoriaal fol. 197 Stads-Arch.).

Wat echter deze verordening voor de pastoors van Amsterdam zeer nadeelig maakte, is de nadere verklaring die daaraan den 23en Juni 1774 werd toegevoegd, waarbij de Ed.GrootAchtb. *„statueeren en ordonneeren"*, dat *slechts alleen aan de Regenten vau R. K. O. Armen kantoor*, *het recht van* de uitdeeling *der gelden door die collecte verkregen*, *werd toegekend.*

Op den 22sten Januari 1770 stierf pastoor Cornelis van der Vliet en op 31 Januari van dat jaar teekent **Antonius Christianus Meylink** op volgende wijze zijn komst in de statie aan:

„31 Januari 1780. Ik Antonius Christianus Meylink ben door Zijn Doorluchtige Hoogwaardigheid den Aartsbisschop van Emesone Apostolischen Nuntius te Brussel Ignatius Busea, onder het aartspriesterschap van den Hoogwaardigen Heer Aymericus van de Capelle, tot de statie gewoonlijk genaamd de Papegaai beroepen, nadat ik gedurende zeventien jaren het pastoraat te Nes en Swaluwebuurt had waargenomen. Onder mijn bestuur zijn als doopelingen ingeschreven de personen die in het laatst gedeelte van dit boek zijn geplaatst."

Vóórdat pastoor Meylink te Nes en Swaluwebuurt werd benoemd, stond hij nog als pastoor te Hoogwoud, waar hij van 1759 tot 1763 in dienst was. In het jaar 1785 werd hij Aartspriester benoemd, en hij overleed in 1788.

De laatste pastoor, die in het doopboek der Papegaai'skerk zijn komst in deze gemeente mededeelt, was pastoor **Leonardus Kuytenbrouwer**, opvolger van den Eerw. Heer A. Chr. Meylink.

„Ik Leonardus Kuytenbrouwer, Amsterdammer van geboorte, ben op den 2en Maart van dit jaar (1788) van uit het pastooraat te Bovenkerk, dat ik gedurende bijna zeven jaren waarnam, wettelijk benoemd tot de statie, gemeenlijk de Papegaai geheeten, door Zijn Doorluchtig en Hoogwaardigheid Antonius Felix Zondari, Aartsbisschop van Adame, Apostolischen Nuitius, onder het Aartspriesterschap van den Hoogwaardigen Heer Franciscus ten Hulscher, en heb onder mijn bestuur de navolgende doopelingen ingeschreven en degenen, die achteraan in dit boek staan opgeteekend, door het huwelijk verbonden."

Pastoor Kuytenbrouwer werd den 11en April 1788, door het stedelijk bestuur erkend. Hij was in 1773 kapelaan te Leiden, werd in 1781 pastoor te Boven-

kerk en van daar in 1788 naar Amsterdam overgeplaatst, waar hij op den 2en April 1827 overleed. Omtrent dezen pastoor alsmede ook over zijn opvolger pastoor Ant. Bogaerts vind ik in het copieboek, waaruit zoo rijkelijk voor de geschiedenis der Kerk kon geput worden, niets meer opgeteekend; welk gemis ik hieraan moet toeschrijven dat dit boek eenigen tijd uit het kerkelijk archief afwezig is geweest. Pastoor L. Kuytenbrouwer schrijft hierover.

„Ik ondergeteekende verklaar, dat dit Boek op den twee en twintigsten Augustus des Jaars seventhien honderd seven en negentig tusschen elf en half twaalf uuren op eene Clandistine wijze wederom aan de Pastorij de kerk de Papegaai terug is gebragt."

Amsterdam 1797. Leonard Kuytenbrouwer.

Gedurende het leven van pastoor Kuytenbrouwer heeft **Antonius Bogaerts** reeds de pastorale bediening in de statie uitgeoefend. Ik vond namelijk in het doopboek der statie aangeteekend, dat hij reeds ten jare 1825 het H. Doopsel aldaar heeft toegediend, „quod attestor A. Bogaerts pastor" aldus bevestigt hij eenige toedieningen van dit H. Sacrament. Zijn ziekelijke toestand dwong pastoor A. Bogaerts om in 1835 zijn herdersambt neder te leggen waarop hij zich naar Rotterdam begaf en daar den 16en Juni overleed.

Johannes Bernardus Gerving werd tot zijn opvolger aangewezen. Te Wessum in Munsterland op den 5en April 1782 geboren, werd deze waardige priester in 1802 bij de Hollandsche zending overgeplaatst en in 1805 tot priester gewijd, oefende eerst in Amsterdam de bediening uit en werd in 1813 pastoor van Monnikendam. Hier bleef hij tot het jaar 1822, wanneer de kerkelijke overheid hem als pastoor te Alkmaar aanstelde,

waar hij in 1824 tot landdeken van Noord-Holland benoemd werd. Na in 1832 tot Aartspriester van Holland en Zeeland te zijn verheven, werd hij ten jare 1835 tot pastoor van de St. Josefkerk aangesteld. Lang vertoefde hij niet te Amsterdam als pastoor van „De Papegaai", want in 1839 werd Joh. Bern. Gerving president van het Seminarie Warmond. In 1842 vertrok hij als ziekelijk naar Alkmaar en stierf daar den 12en December van dat jaar. Hij werd begraven op het R. K. kerkhof te Heiloo. Zijn vele verdiensten werden ook door Z. M. Koning Willem I erkend, die hem tot Ridder in de Orde van den Ned. Leeuw benoemde.

Henricus van Lottum, Gervings opvolger in de statie vatte het plan op, om het kerkgebouw te verbouwen en dit plan bracht hij ook gedeeltelijk ten uitvoer. Hij vergaderde op den 20en Januari 1846 te zijnen huize de Heeren H. J. Knotter, I. P. Smit, J. G. Schredenhof, om aan deze zijn voornemens mede te deelen. Zij stemden in met het gevoelen van hun pastoor en verklaarden zich bereid een commissie in het belang der kerkverbouwing te vormen. Volgens de verklaring hun door den pastoor gedaan hadden de Regenten van het R. K. Armenkantoor zich bereid betoond, voor de som van 24000 gld. hun eigendomsrecht op pastorie en kerk af te staan en nu besloten de genoemde heeren nog in deze vergadering het aanbod van het bestuur van het R. K. Armenkantoor te aanvaarden. Pastorie en kerk werden voor de som van 24000 gld. overgenomen en drie perceelen, welke achter het kerkgebouw in de steeg gelegen waren, werden voor den prijs van 1300 gld. aangekocht. Intusschen deed pastoor van Lottum afstand van zijn herdersambt en werd de zorg der statie aan den Eerw. Heer **J. J. ten Dam** overgedragen.

Den 31en Augustus 1846 werd op een vergadering onder het voorzitterschap van pastoor J. J. ten Dam besloten aan Zijne Majesteit den Koning vergunning te verzoeken tot het sloopen der oude kerk om daar ter plaatse een nieuwe kerk te bouwen. Er werd een leening uitgeschreven groot 50.000 gld. en na het ontvangen der Koninklijke vergunning werden op 25 April 1848, pastorie en kerk aanbesteed.

Het werk werd aan den laagsten inschrijver den Heer H. Romijn gegund, die naar de plannen van den bouwmeester G. Moele, den bouw van kerk en pastorie aanving. Op 26 Mei legde de heer Ferd. J. Wierdels den eersten steen.

Alles liep echter niet als van een leien dak. Het plaatsen der leening van 50.000 gulden viel zeer tegen, zóó zelfs dat er een bedrag van 30.000 gld. niet genomen werd. Pastoor van Dam was echter de man niet om nu er A gezegd was, niet de B te laten volgen, hij gaf aan de bezorgde Commissie blijk van zijne liefde voor Gods huis, door haar te verklaren, dat hij de nog niet geplaatste aandeelen van 30.000 gld. voor zijne rekening overnam.

De Hoogwaardige Bisschop van Curium Mgr. C. L. van Wijckersloot, wijdde op den 18en December 1848 het nieuwe kerkgebouw in.

Wegens den treurigen toestand waarin zich destijds Z. H. Paus Pius IX te Gaeta bevond, werd de plechtige kerkwijding slechts kerkelijk gevierd en werd alle uitwendige feestviering achterwege gelaten.

De HoogEerw. Heer F. J. van Vree, later onze Doorluchtige beminde Bisschop, hield bij deze plechtigheid de feestrede.

De Heer J. C. Bouman verraste in 1850 de kerkgemeente met een kostbaar geschenk nl. twee buitengewoon

groote en fraaie vergulde gaskronen in gothischen stijl gesmeed, alsmede vier vergulde wandkronen, welke thans na de verbouwing, niet meer aanwezig zijn. Het prachtige gothieke hoogaltaar, dat de kerk nog heden, ook na den ombouw, tot sieraad strekt en door den bekenden beeldhouwer Louis Veeneman uit den Bosch was vervaardigd, werd geplaatst. Een nieuw orgel werd op St. Cecilia-dag ingewijd en onze bekende toonkunstenaar J. J. Viotta, maakte voor die inwijding zijn vierstemmige Mis.

Door zooveel voorbeelden aangemoedigd schonk een onbekend weldoener aan de St. Josefkerk in het volgende jaar den schoonen gothieken predikstoel, eveneens door Louis Veeneman ontworpen en vervaardigd en als een merkwaardigheid stippen wij hier aan, dat de Hoog-Eerw. deken H. Poppen, toenmaals pastoor te Nieuwkoop, den ouden preekstoel voor 90 gld. kocht, zeker niet vermoedend, dat hij eenmaal op den fraaien plaatsvervanger als herder dezer kerk Gods Woord zou verkondigen. De beelden van Nederlands Apostelen, de H. Willibrordus en de H. Bonifacius, gingen naar de parochiekerk van Spanbroek over.

Aanhoudend bleven giften de kerkekas stijven, groote en kleine fundatiën werden gesticht, zoodat, toen pastoor J. J. ten Dam in het jaar 1856 bij de indeeling der parochiën aan het hoofd der parochie van de H.H. Petrus en Paulus kwam te staan, en de St. Josefkerk als bijkerk aan die parochie werd toegevoegd, deze bijkerk financieel bloeide.

Ter vergadering door de Commissie, den 29en Januari 1857 gehouden, werd ten gevolge van een bisschoppelijken brief van Mgr. F. J. van Vree, de Commissie ontbonden en hare leden bij het bestuur der parochie van de H.H. Petrus en Paulus ingedeeld.

Reeds op den 20en Augustus van het jaar 1857 kwam de belangrijke vraag ter tafel, hoe te voorzien in de behoeften eener grootere parochiekerk als gevolg van de uitbreiding der gemeente. De H.H. Petrus en Paulus, bijgenaamd de Fransche kerk, was te klein en moeilijk te verbouwen, de bijkerk van den H. Josef echter was gemakkelijker te vergrooten. Men besloot eenige eigenaars te polsen of zij tot den verkoop hunner der kerk belendende perceelen geneigd waren.

Weldra bleek het, dat men met groote moeilijkheden zou moeten kampen, maar pastoor Ten Dam was er de man niet naar om zich zoo spoedig uit het veld te laten slaan.

Hij zond een brief rond bij de parochianen en wendde zich om subsidie tot de Fransche regeering [1]).

Stuitend op den onwil van eenige eigenaars, die hun eigendom niet wilden verkoopen, werd aan het gemeentebestuur verzocht, vergunning voor den bouw eener nieuwe Roomsche kerk op het tegenwoordige Rembrandpleintje [2]), waar vroeger de oude beurs stond.

In dit rekest verzocht het Kerkbestuur op die plaats een fraai kerkgebouw, dat tevens de stad tot sieraad zoude strekken, te doen verrijzen, zich bereid verklarend alle nuttige en noodige voorwaarden, door het gemeentebestuur verlangd, te willen opvolgen.

Slechts een kwartieruurs duurde in den gemeenteraad de bespreking over dit verzoek; met 27 tegen 8 stemmen werd het gewezen van de hand; en voorloopig kwam er niets van den bouw eener nieuwe parochiekerk.

Met den bloeienden stand der finantiën, die hoofd-

1) Het is mij niet gebleken, dat deze subsidie werd verkregen.
2) Einde van het Rokin Damzijde.

zakelijk aan de offervaardigheid der parochianen te danken was, hield intusschen het aanbieden van geschenken niet op. De Heer Mekman schonk den prachtigen door den kunstschilder Philippeau geschilderden kruisweg, waarvoor het kerkbestuur de gothische omlijsting naar een teekening van den architect Offenberg liet vervaardigen. Zoo bloeide en groeide de bijkerk St. Jozef en de parochie van de H.H. Petrus en Paulus onder het wakkere bestuur van den ijverigen pastoor Ten Dam, tot dat de goede God hem ter belooning van zijn werkzaam herderlijk leven opriep op den 8sten Juli 1861.

Zijn opvolger was de HoogEerw. Heer **Henricus Poppen**. Hij was den 9den October 1816 te Hippolytushoef op het eiland Wieringen geboren en droeg daar na goede studiën den 25sten November 1840 zijn eerste plechtige H. Mis op. Velsen, Edam, Hoorn, Dordrecht, mochten getuigen zijn van den ijver, die hem als jeugdig priester reeds bezielde; en die ijver deed de Kerkelijke Overheid besluiten om Henricus Poppen reeds den 27sten Juli 1847 tot pastoor der parochie van Nieuwkoop te benoemen. Al aanstonds sloeg hij daar de handen aan den arbeid en stichtte hij het nieuwe kerkgebouw, waarop de gemeentenaren van Nieuwkoop met recht trotsch gaan; lang echter zouden zij hun wakkeren herder niet bezitten. De Hooge Kerkelijke Overheid erkende ten volle de groote bekwaamheden van den nedrigen pastoor en stelde Nieuwkoops pastoor in het jaar 1853 aan het hoofd van Alfens dekenaat. Hij bestuurde het dekenaat en was pastoor van Alfen aan den Rijn, totdat hij in 1853 tot pastoor der parochie van den H.H. Petrus en Paulus te Amsterdam benoemd werd. Niet te noemen zijn de hoedanigheden die in den nederigen pastoor van de H.H. Petrus en Paulus-parochie

heerlijk uitblonken. Voor Kerk en Staat was hij voorbeeldig priester en burger. In 1867 werd hij benoemd tot kanunnik van het bisdom van Haarlem en in 1876 tot deken van de stad Amsterdam. Terwijl Z. H. Paus Leo hem tot Protonotarius Apostolicus en Huisprelaat verhief, begiftigde hem 's lands Hooge Regeering met de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw. Veel hebben de gestichten van „St. Bernard" en van „Liefdadigheid" aan hem te danken en van de „St. Donatus", verzekeringmaatschappij tegen brandgevaar voor katholieke kerken en gestichten in Nederland, was hij medeoprichter.

Wat Mgr. H. Poppen voor allen geweest is, ligt nog frisch in het geheugen van ons, zijn tijdgenooten. Op last van Z. H. Paus Leo XIII zond Zijn Em. Kardinaal Rampolla hem op zijn laatste ziekbed een brief van belangstelling, ook Mgr. Lorenzelli, Internuntius te 's Gravenhage, liet zich niet onbetuigd. Op zijn sterfbed gaf de HoogEerw. lijder mondeling last Z. H. voor diens belangstelling te bedanken; en geheel overgegeven aan Gods H. Wil gaf hij in den ouderdom van 81 jaren op den 10en October 1897, des morgens 8 uur, zijn geest. Ten volle beaamden de katholieken en zijn medeburgers van Amsterdam de schoone woorden, die Mr. Joan Bohl hem op den 14en October, dag der begrafenis, toezong:

»Naar 't kerkhof wordt een Edelman gedragen,
Die Christus Kruis voerde als hoogadelijk wapen,
Een held die tot Gods ridder werd geslagen."

en aan het slot van dat gedicht:

»Het uur der glorie heeft voor U geslagen
Vervuld zijn thans uw hooge vrome wenschen,
Gij wandeldet naar 's Heere welbehagen
En blijft bemind bij God en bij de menschen."

Voorgangers, als pastoor Ten Dam en Mgr. Poppen, na te volgen, was voorzeker geen gemakkelijke taak, toch heeft pastoor **Antonius Franciscus Joannes de Bouter** onder alle opzichten zich naar hun voorbeeld gericht.

Onder zijn herdersambt namen de bloei van de Fransche kerk en haar bijkerk „de Papegaai" onafbroken toe. De plannen door pastoor Ten Dam ontworpen en gedeeltelijk door Mgr. Poppen uitgevoerd werden door dezen herder geheel voltooid. De katholieke vreemdeling, die heden door onze drukke Kalverstraat wandelt, wordt aangenaam verrast door den fraaien Gothieken ingang, leidende tot de vergroote St. Jozefkerk; met welgevallen ziet zijn oog het schoone in hardsteen gehouwen St. Jozefbeeld en de in brons gegoten Papegaai, die den volksnaam der kerk vereeuwigt. Treedt hij de kerk binnen dan ontwaart hij, dat het schip bestaat uit drie even hooge beuken ter diepte van vijf traveëen, een transept en een met vijf zijden van een achthoek gesloten priesterchoor, geflankeerd door eveneens veelhoekige zijkapellen. Boven de meest westelijke travee is een galerij voortgezet boven de zijbeuken. Pijlers en gewelven zijn in stucadoorwerk gewit, de zijwanden betimmerd met lambris in quasi gothische vormen. Het opmerkelijkste in de kerk zijn haar hoofdaltaar, waarvan de middenbouw wordt gevormd door een open toren als overhuiving van een beeld van den Zaligmaker en de preekstoel, beide het werk van bosscher beeldhouwer Louis Veeneman. In de retabel van het hoofdaltaar zijn onlangs, in eikenhout gestoken tafereelen geplaatst uit de werkplaats van Van den Bossche en Crevels [1]). Het Maria-altaar van O. L.

---

1) Jan Kalff, *Kathol. Kerk v. Nederl.*

Vrouwe van den Berg Carmel toegewijd, dat later in de kerk werd geplaatst, is afkomstig uit de werkplaats van Gebr. Jansen, meubelmakers te dezer stede, en behoeft, wat afwerking en teekening betreft, voor geen kunstwerk van andere beeldhouwers onder te doen. Evenals het hoofdaltaar, werd het uit eikenhout vervaardigd in laat-gothischen stijl.

De HoogEerw. heer A. de Bouter werd in het jaar 1843 te Rotterdam geboren, studeerde aan het kleinseminarie van het Aartsbisdom van Utrecht te Kuilenburg en werd in 1867 te Warmond, waar hij zijn theologische studiën voltooide, tot priester gewijd. Al aanstonds plaatste Haarlems bisschop Mgr. Bottemanne hem als kapelaan aan de parochiekerk van de H. Petrus en Paulus te Amsterdam, welke stad hij in zijn priesterlijke loopbaan niet meer zoude verlaten. In het jaar 1881 ging hij Rector Rock aan het R. K. Oude Mannen- en Vrouwenhuis St. Jacob, ter deze stede, vervangen. Zestien jaren bestierde hij de geestelijke belangen van dat gesticht, gedurende welken tijd hij tot mededirecteur van St. Donatus brandwaarborgmaatschappij, naast haar oprichter Mgr. Poppen, werd aangesteld. Bij den dood van dezen prelaat meende de kerkelijke overheid geen geschikter opvolger te kunnen vinden dan St. Jacobs bekwamen rector. In 't jaar 1897 trad Ant. de Bouter als pastoor der parochie op, waar hij als jeugdig kapelaan zoo vol ijver had gearbeid.

Ook hier werd hij door de kerkelijke overheid zoo hoog gewaardeerd, dat Z. H. de Paus, hem tot eerekamerheer benoemde. Twee en veertig jaren zagen Amsterdams katholieken in hun midden dezen noesten stillen arbeider, zonder opzien, zonder vertoon, voortwerken. „Hoe vol heiligen zieleijver was hij niet, roept

Mgr. Eygenraam bij De Bouters lijkreden uit, wanneer hij den kansel betrad, hoe stichtend was zijn optreden aan het altaar, met haastigen tred zien we hem gaan langs grachten en straten, van woning tot woning om zijn herderlijke bediening uit te oefenen. Wat trouwe bezoeker van zijn zieken; hoe altijd gereed was hij in den biechtstoel; wat nauwlettend was hij op al hetgeen er omging in het familieleven om daar een vaderlijken raad te geven, maar die nuttig kon zijn. Rust kende hij niet."

Waarlijk, dat beeld was niet overdreven, maar het trouwe portret, dat pastoor De Bouter van zich zelf in de harten van zijne parochianen heeft geëtst. Niemand kon dat beter wedergeven dan de HoogEerw. redenaar, zijn vriend, Mgr. Eygenraam; hij heeft hem gehuldigd zooals hij waarachtig verdiende. De 5de Februari 1909 als sterfdag van dezen herder was voor de parochie een droevige dag, vooral voor de vele behoeftigen, die hij zoo mild in alle stilte bedacht. Den 10en Februari werd zijn stoffelijk overschot op St. Barbara naast dat van zijn HoogEerw. voorganger, Mgr. Poppen, begraven.

Tot zijn opvolger werd benoemd, de Eerw. herder der St. Bonifacius-parochie van Amsterdam, de Eerw. heer **Adrianus Joannes Holierhoek**, die thans het herderlijk bestuur van de Fransche kerk en Papegaai vol ijver in handen heeft. Wat pastoor De Bouter zoo innig wenschte, maar hem volgens Gods raadsbesluit niet werd toegestaan, geschiedde onder dezen herder. Den 6en September 1909 had op plechtige wijze de wijding plaats van de geheel verbouwde St. Jozefskerk, alsmede van het omgebouwde en gepolychromeerde hoogaltaar, en wel door Mgr. Callier, die hier de pontificale Mis opdroeg.

Als laatste bijzonderheid kunnen wij mededeelen nog, dat het aan pastoor De Bouter gelukte om het kruis, dat op de beroemde kapel der H. Stede eenmaal prijkte, over te planten op de spits van het Angelustorentje. Blijve het nog eeuwen boven St. Jozefskerk prijken en moge deze nimmer het lot der H. Stede deelen.

P. M. Grijpink.

BIJLAGE I.

Kwijtschelding Register P. P. P. fol. 36vo.

f 5390
» 73-2-8
f 5463-2-8

Wij Jan van de Poll Harmansz. enz. Schepenen in Amsterdam oirconden en kennen, dat voor ons gecompareert is. Johanna Crovin, wed. en boedelhoudster van zal Dirk Compas, geassisteert met Marcelis van Ceulen, wijncooper, als haar gecooren Voogd, in deezen, Nicolaes Vos mede wijncooper, Juriaen Leopold, sadelmaker, en de voorn. Marcelis van Ceulen haare Vierendeelen zoo men etc. Ende geliede met haer voorn. Voogdshand bij weeten etc. vercogt, opgedragen en quitgeschonden te hebben aan Giovanni Castili de helft in een huys en sijn verder achter getimmerte en erve waerde en leggende in de Calverstraet aen de westzijde tussen de Lucien en Jonge Roelofsteeg, daer de Hooywagen in de gevel staet; nader uitgedruckt in de excutiebrief dato 28 Juni laetstleden houdende ten behoeve van Dirck Compas voorn. door welcke brief, met relatie tot dezelve, deze gesteecken en op bezegelt is. Voorts in alle schijn hetvoorz. perceel aldaer gelegen is, beheint en betimmert staet. Ende sij comparante geliede daervan al voldaen en welbetaelt te zijn den laetsten penning mit den eersten; zoodat sij daeromme als principale ende de voorn. Marcelis van Ceulen en Nicolaes Vos als borgen te zamen en elx een vooral (onder renuntiatie van beneficie en ordinis divisionis et excussionis van der effecte van dien hen houdende ten vollen onderrecht) beloofden (onder het verband van alle hunne goederen roerende etc.) de voorz. helft in het gemelte perceel te vrijen en vrijte waren jaer en dag, als men in gelijke schuldig is te doen, en alle oude brieven af te nemen, uitgezeid van de helft in een oud eigen van vijff gulden 17 stuv. jaerlyx, 't welk het nieuwe zys huiszittenhuys deser stad op dit perceel te bespreeken heeft en den cooper mede compareerrende, tot sijnen laste voor de helft was nemende, met belofte de vercooperesse daervan altoos te sullen bevrijden; des beloofde ook de voorn. principale haer gemelte borgen wederom te bevrijden onder gelijk verband als vooren sonder arg etc. In oirconde etc. Den 8 Juli A⁰. 1698.

BIJLAGE II.

Kwijtschelding Reg. P. P. P. fol. 278.

f 3876	17	18
» 73	2	8
f 3950		

Wij Ernst Roeters en Nicolaes de Vicq, schepenen in Amsterdam, oirconden ende kennen, dat voor ons gecompareert is, Jacques des Buissons, schiltknaap, heer van Hautvalle als gemagtigde van Jacques en Pierre Martin des Buissons, schiltknapen ende Maria Cornelia des Buissons, broeders en suster, kinderen, d'erffgenamen van Cornelia Olij van Velsen, dogter ende medeerfgenamen van Cornelia de Bruyn, die dogter en erfgenaem was van Maria Bouts^dr^, welke geweest is een dogter en erfgenaem van Jan Bout, volgens procuratie gepasseert voor Remy Joseph du Hamel, Coninglijke ende Apostolijken Notaris tot Rijssel in dato 9. Juli 1698, ons schepenen bij translaet uyt het fransch, vertoont, zijnde alhier ter secretarie geregistreerd in 't procuratieboek van buijtenen folio 116vo en geliede in de voorz. qualité vercogt, opgedragen ende quyt geschonden te hebben aen Giovanni Castili, de helft in een huys en erve [1]) gestaen ende gelegen in de Calverstraet genaemt de Hoywagen en waer tegenwoordig de papegaaitjes uythangt, belent en streckende etc. mitgaders met sodanige vrij en onvrijheden, servituten, als de oude briefen van quytschelding etc. (*In margine. De oude brief in deze gemelt is gepasseert 20 feb. 1579 ten behoeve Jan Bout Claesz.*) medebrengen. Ende hij comp. in qualité voorz gelieden hieraf alvoldaan en welbetaelt te zijn de laetsten penning met de eerste. Sodat hij daeromme in de voorz. qualité als principael en in sijn privé naem als borg, beloofden (onder renuntiatie van beneficien ordinis et excussionis der effecte etc.) en onder verbant van alle constituanten en sij comparanten goederen roerende etc. de voorz. helft in voorn. huys te vrijen etc. ende alle oude brieven af te nemen uytgezeit van de helft van een out eigen van vijff gulden seventien stuivers jaerlijx, 't welk het nieuw huyssittenhuys deser stad op dit perceel te spreeken heeft, en de coper mede compareerende tot syne laste voor de helft was nemende. Des beloofde de comparant in qualité als voorz. sig van de voorn. borgtocht weder te bevrijden onder verband als boven sonder arg of list. In oirconden 17 Juli 1698.

1) Waervan de wederhelft den cooper toebehoort, stond in margine.

BIJLAGE III.

Executiebrieven Oud Arch. R. A. $\frac{93}{2117}$ *fol. 116.*

Wij ut supra, dat op den 24 feb. 1680 bij executie derselver stede vercoft is aen Dirk Compas, de helft van een huys en syn verder achtergetimmer ende erve, staende ende leggende in de Calverstraet aen de westzijde tusschen de Lucyen en Jonge Roelofsteeg daer de hoywagen in den gevel staet en *het Compas* [1]) uythangt, belent de Wed. van Cornelis Wevers, met een gemeene muur en looden goot en in de midden met een gemeene schutting aen de zuydzijde, ende Jacob van der Eyken..... met een gemeene loode goot en daer het secreet van dese huyse staet muer tegen muer of soo t bevonden mogen werden, ende achter Guy Gam Moset en d' wed. van Joannes Gouweberg te zamen aen de noordzijde, strekkende voor van de straet ende verder van den gemelden Jacob van der Eyken op zijn uytersten grond of soo 't bevonden mochte werden tot achter aen Debora Foreest — muer tegen muer of soo t aldaer mede bevonden mogt werden ende Dominicues Leeuwen met een gemeene muer of mede soo die bevonden sal werden. Als ook aen t Moriaensteegje met de rechte van in en uijtgang uit zelve steegje, mits contribuerende t gene deze huyze daeraen tot onderhoud jaerlijx schuldig is te betalen. Zullende Koper zijn regenwater moeten vangen en leiden over zijn eigen gront. Voorts in allen schijn dit perceel aldaar gelegen is, behijnt ende betimmert staet (*toebehoord hebbende de helft den boedel van Gerrit Olij van Velsen* voor *f* 3580 die voorschr. Dirck Compas te borde gebracht heeft den 28 Juni 1698).

---

1) Cursiveering van mij. Geen papepaai dus in 1680.

UITSPRAAK VAN SCHEIDSLIEDEN IN EEN GESCHIL OVER DE VERDEELING DER MEMORIEGELDEN VOOR DIENSTEN IN DE SINT PIETERSKERK TE LEIDEN.

Groot was het aantal schenkingen aan godshuizen te Leiden, waarbij memoriediensten bedongen werden, doch somtijds waren de schenkingen zelf hierbij zoo gering, dat hieruit nauwelijks de kosten der memoriediensten konden bestreden worden. Het was er in die gevallen aan de schenkers meer om te doen om zich de richtige naleving der memoriediensten te verzekeren, door de uitkeering der gelden door een der godshuizen te doen geschieden, dan wel om aan die godshuizen zelf eene belangrijke schenking te maken. Het kleine voordeel verviel hiervoor geheel, wanneer het geschonkene in waarde daalde of de uitkeering steeg door het toenemen van het aantal der daartoe gerechtigde vicarissen. De hierbij aanvaarde verplichtingen werden op deze wijze een last voor het godshuis, dat de schenking had aanvaard onder den last van te houden memoriediensten, die uit de kas van het godshuis te betalen bleven, doch waartegenover geen voldoende inkomsten meer ter beschikking waren [1]).

Op grond hiervan beklaagde de regeering der stad Leiden zich bij vicaris en officiaal van den bisschop van Utrecht over de schade, die hierdoor werd geleden

1) Soms werd hierin voorzien door in den stichtingsbrief het maximum voor de uitkeeringen te bepalen.

door het Godshuis van Sint Pieter, het Gasthuis [1]) en het Heilige Geesthuis.

Andere geschilpunten betroffen het al of niet verplicht zijn der uitkeeringen bij het niet nakomen der verplichte diensten en de uitkeeringen, die bedongen waren aan alle aan de kerk verbonden kapelaans en priesters, waarbij de stad zich op het standpunt stelde, dat de uitkeeringen alleen behoefden te geschieden aan de kapelaans en niet aan de vice-kapelaans.

Na eenige besprekingen werd tusschen het stadsbestuur en de kapelaans en vice-kapelaans besloten om het laatste punt, namelijk de uitkeering bij niet nagekomen verplichtingen, aan de uitspraak van den bisschop te onderwerpen en de overige punten door scheidslieden te doen beslissen. Deze laatste uitspraak geschiedde op 31 Juli 1436 en was van den volgenden inhoud:

„Wij Heer Boudijn van Poell, meester Jan die Witt, cureyt van Voerhout, Heer Volquyn, meester Willem Koer, Heer Gherijt die Witt, Boudijn van Zwyeten ende Florijs Paedtzenz doen condt allen luyden, want ghescheelle ende tweedracht gheweest is tusschen den cappellanen ende vice-capellanen in sinte Pieters kerck tot Leyden, aen die een syde, ende tusschen die kerckmeesters derselver kercken, den gasthuysmeesters ende die Heylighe Gheestmeesters van der prochyen van sinte Pieters voerscreven, an die ander sijde, om der distribucie wille der memoryen, die voor desen tijt ghemaict ende in testament ghegeven sijn van saliger ghedachten der gheenre, die ghestoirven sijn ende haeren uuyttersten wille daerin gheordineert hebben. Soe sijn, omme die tweedrachte daerom needer te legghen, die voirscreven partyen aen ons ghebleven alle ghescheelle

1) nl. het sinte Catharina gasthuis.

ende twedracht voerscreven ende hebben hem claerlijcken dairinne submitteert ter ordinancyen van ons van des wy dairoff uuytspreecken ende segghen sullen, ende dat volcomelicken gheloift te houden.

Wy voerscreven segsluyden, aensiende die tweedracht voirscreven ende meede merckende veel inconveniencien, die bijnnen der steede van Leyden dairoff coemen moichten, hebben een mijnnelick ghevoich tusschen der partyen voirscreven onder ons gheraempt ende nae dyen ghevoeghe onsse segghen dairoff uuytghesproicken ende uuytspreecken mit desen bryeve, niet van des strenghen rechts weeghen, mar nae minnelijcken ghevoeghe, ghelijck sy des aen ons claerlijcken ghebleeven sijn, als voerscreven is, in sulcker manyeren, als hyernae ghescreven staet.

In den eersten soe segghen wy, alsoe als die capellanen hem beclaeghen van eenyghen memoryen, dye men hemluyden niet en gheeft nae uuytwisijnghe van hoeren boicken, die syluyden dairof hebben, ende van ghebreecken, die in den boicken der kercken, des gasthuys en des Heili[ghe]gheestmeesters voerscreven wesen soude, dat omme der saecken wille die kerckmeesters, gasthuysmeesters en Heilighegeestmeesters byeen sullen coemen, ende wat die cappellanen dair dueghentlijcken genckelijcken connen bewysen, dair sy in verkort sijn, dat sullen hem die kerckmeesters, gasthuysmeesters ende Heilichgeestmeesters dueghenlijcken uuytreicken ende weder in der memoryenboecken anscryven, ende heurluyden dairoff voirtan distribucie doen. Ende die kerckmeesters sullen ghehouden wesen tot allen tyden, als die cappellanen voirscreven begheerende sijn, een register te hebben van den memoryen voirscreven, dat sy hem dat register doen sullen zonder argelist.

Item soe sullen die oude cappellanen tot twaeliff off dorthien toe, die die kerckmeesters kennen sullen dat

sy die oudste sijn, hebben hoir volle memoryen, als die van outs ghemaict sijn, sonder oftreck, mar alle die andre cappellanen, die anghenoemen sijn tot deser tijt toe, die selve te memorye coemen of een ander in hoir steede seynden, zullen alle jairs betaellen den goidshuys, gasthuysse ende Heilichgeestmeesters voirscreven tsamen, die dat deylen sullen elck nae dat hem van der memoryen ancomen mach [1]), een pont Hollandts payments. Ende alle die officianten, tsy van der ouder cappellanen of van den jonghen tot deser tijt toe, sullen alle jairs voertan ewelijck gheven ende betaillen den kerckmeesteren, gasthuys- ende Heilichgeestmeesteren voorscreven twee ende dertich scellinc Hollants payments voerscreven, dats te weeten die helft van den gelde, voircreven opten Sonnendach na sinte Bavendach naistcoemende ende die ander helft t Sonnendaichs daernae, dat men in der Heiliger Kercken nae Paeschen naistcomende Pro introitu cantate domino sijnghen sal. Ende alsoe voirt van jare te jare totten voirscreven termynen tot ewighen daghen.

Ende wair ymant, die sijn gelt totten voirscreven termynen elcx jairs niet in en leyde, in alre manyeren als voerscreven is, zoe en sal diegheene, dair dat gebrek in vyelle, van den memoryen nijt bueren noch ontfanghen totter tijt toe, dat hi sijn gelt ingheleit hadde.

Voirt wair dat saecke dat yemant van der cappellanen off vice cappellanen voirscreven tot den voirscreven memoryen niet gaen en woude, alsoe langhe als dat dair duyren sal, soe en sullen sy alsoe langhe, als sy die memorye niet en bueren, totten voirscreven inleggen niet ghehouden wesen.

Ende van dese voirwairden voirscreven soe sullen

1) Nader werd bepaald dat van dit geld de Heiligegeestmeesters de helft zouden ontvangen en de godshuismeesters en de gasthuismeesters elk een kwart.

die kerckmeesters, gasthuysmeesters ende Heilighegeestmeesters voirscreven alle hoir memoryen na inhouden der memoryeboicken distribueren tot sulcken tyden, als die boecken voerscreven dat uuytweysen sullen, allen den cappellanen voirscreven, die tot deser tijt toe anghenoemen sullen wesen.

Ende oft ghebuerde, dat men meer cappelryen naemails fundeerde in der kercken voorscreven, die en soud der vrunttelijcker dadinge voerscreven niet ghenyeten ende gheen distribucien hebben ghelijcken den cappellanen voirscreven, dan van dyen tijt voert, dat sy fundeert ende dateert waren, ende dair souden si dan in ghebruycken, alsoe veel als hem na der memoryen gemaict ghebueren mochte.

Dit wordt ghedaen in Boudijn van Zwyetens huys in teghenwoordicheit heer Aernt Bertelmeesz., deeken van sinte Pancratius kerck te Leyden, Ghijsbrecht van Zwyeten, scout tot Leyden, Willem van Alckemaede ende van Jan Everszsz, burgemeesteren van Leyden, Huyghe van der Hant ende van Dirck Coenen, scepenen tot Leyden, ende andere veell gueden mannen, int jaer ons Heeren duysent vyer hondert sess ende dertich, op sinte Pieters avent ad vincula" [1]).

In verband met het aan den bisschop ter beslissing gelaten punt volgde den 9en April 1437 een opdracht van den officiaal aan den provisor van Rijnland om de nalatige priesters aan te manen om volgens de stichtingsbrieven den dienst waar te nemen en om hen bij gebreke hiervan in de O. L. Vrouwekerk te Dordrecht voor den officiaal te dagen [2]).

J. C. Overvoorde.

---

1) Origineel met zijn zegel, aanwezig in het Gemeentearchief.

2) Inv. der archieven van de sint Pieterskerk No. 206.

AKTEN RAKENDE HET GESLACHT DE MAGISTRIS [1]).

Transportregister der stad Haarlem. G. 10. blz. 237. (Gemeente Archief).

1651. April. 8. De Edele Meesters Joannes ende Cornelis de Magistris, als last ende procuratie hebbende van hare Edele vader, de Heer advocaet Trojanus de Magistris, als man ende vooght van Joffrouw Maria Jans de Meyster, volgens d'acte gepasseert voor Reynier Oude, notaris publycq ende seecckere getuygen tot Amsterdam in date den 2en December 1650, Schepenen vertoont, vercoopen in dier qualite Heyndrick Willemsen, kistenmaecker, een huys metten erve, staende ende leggende in de St. Jansstrate daer den Keyser uythanght.

Om 3200 carolus guldens.

Actum den Achtsten Aprilis 1651.

Protocol van Notaris Jan Volkaerts Oly.

Op heden den 5en February anno XVIc 66 (1666) compareerden voor mij Jan Volk. Oly openbaer Notaris tot Amsterdam, de eerbare *Margretha en Anna de Magistris*, beide bejaerde doghters, wonende binnen deser stede, mij Nots. wel bekend, ende hebbende (= sijnde) geassisteert voor soo veel des nood sij met mij Notaris als haer gecooren vooght in desen) in de rechte forme

1) Vergelijk *Bijdragen* D. XXXI, blz. 118—125.

en manieren doenlijck sijnde geconstitueert ende machtig gemaeckt, sulx sij doen mits desen den heeren *Mr. Johannes* ende *Cornelis de Magistris* advocaten hare broeders specialijck omme als hare constituante personen mede representeerende en uyt haere namen voor de H. Gerechte deser stad, weder op te dragen of te doen overtekenen aen en ter behoeve van *Lucia Beyendorp* ende kinderen van *Petronella Beyndorp* geteelt bij *Jan van Tongeren* de helft van het huys genaemt de Hamer staende op 't Water met den aenkleve van dien in conformité van den opdracht door wijlen Willemsen van Beynsdorp, ten behoeve van haer constituanten vader *Mr. Trojanis de Magistris* sal. gedaghte gepasseerd in dato den 15en Aprilis anno 1638. Wijders met de voorn. *Lucia Bijndorp* ende *Jan van Tongeren* te liquideren vereffenen ende accorderen alle sodanige Rekeningen, questien ende verschillen, als noch eenichsints openstaende soude mogen sijn ende vervolgens te passeren, geven ende ontvangen, quitancien ende alle anderen actien en schrifturen, die eenigsints nodigh souden mogen sijn tot den uyteinde der sake toe. Ende vorder uytgewesen is met alle den gevolge en aencleve van dien. Meer alles te doen, dat zij constituanten selfs present synde souden comen doen. Verclarende van waerde te houden al 't gunt ingevolge van desen gedaen ende verricht sal werden. Onder alle verbant van Rechte sonder ..... Gedaen binnen deser stede van Amsterdamme ter presentie van Conraedt Vignon, Andries van Enst getuygen hiertoe versocht.

Margretha de Magistris.
Anna de Magistris.

MARTELAREN
WIER NAAM IN HET HOLLANDS CATHOLYK MARTELAARSBOECK, GEDRUCKT TE ANTWERPEN 1700, VOORKOMEN EN DIE AAN DE FAMILIE CANIS-BAERKEN GEPARENTEERD WAREN [1]).

Johan van Ligne, graaf van Arensburg is strijdende voor het Christelijk geloof gestorven, p. 7. (Hij zegelt met het wapen van Baer en Westerburg, zooals de familie Baerken).

Johannes Splinter, martyr, p. 37. *Splinter Gerardszoon*, martyr, p. 250. *Splinter van Oosterwijk*, ridder, martyr, hij was de vriend van Musius (Splinter is door de familie Stenderingh met de familie Baerken en Canis verwant), p. 160.

Theodorus Böhmer, martyr. (Deze familie was met de Bongarts getrouwd en deze weer aan de Stenderinghs verwant), p. 39.

Hieronymus van Weert, martyr, p. 43, 46; *Antonius van Weert*, martyr, p. 46. (David van Weert gehuwd met Hester Vaeght, Hendriksdochter en kleindochter van Wolter Vaeght en Johanna Baerken).

Johan Enschede, martyr, p. 60. (Door de Canis en Stenderinghs met de Baerkens verwant.

1) De geslachtkundige aanteekeningen zijn getrokken uit het familie-archief »Baerken" in den Haag. Vgl. mijn »Geslacht Baer-Baerken-Canis" in *Archief v. h. Bisd. Utrecht*; *Gelre*, deel XII, 227—257; *Navorscher* 1910.

Wellicht hebben meer verwanten van de familie Canis den marteldood ondergaan, maar hun namen zijn niet opgeteekend.

Cornelius Musius, martyr, p. 112. Zijn broer heette Peter, zijn zuster Elisabeth, geboren uit Jan Muis en Elisabeth van Woner, door de Heydendaels en Baerkens met Canis verwant.

Gerard Jacob Ketel, martyr, p. 146, aan de Canis verwant.

Sanctus Philippus Nerius was door de familie Van Schlaun aan de Baerken-Canis verwant.

In hetzelfde *Martelaarsboek* komen meer personen voor die met de familie Canis-Baerken bekend of verwant waren. Zoo blz. 90: *Van Zwieten* [1]) door de Heydendaels en Stenderinghs met de fam. Baerken-Canis verwant.

Carolus de Coque of *Kok*, de begunstiger van Musius, p. 114 en 117, door de Van Holts met de familie Baerken-Canis verwant.

Ludovicus Maas, vriend van Musius, p. 118, stond door de Van Schlauns in familiebetrekking tot de Baerkens.

Cornelius Sus, vriend van Musius, p. 160, door de Stenderinghs verwant met Baerken-Canis.

Johannes Zurenius of *Zoeren*, burgm. van Haarlem, door de Stenderinghs verwant met Baerken-Canis, p. 286, 309.

Theodorus Velius of *Van Vehlen*, p. 229, door de Stenderinghs verwant met Baerken-Canis.

Cornelius van Gessels, aan de Baerkens gehuwd (bijvoegsel p. 35).

---

1) *Gerrit van Zwieten* gehuwd met Geertruyt van der Stegen in Gelderland omstreeks 1590 is een afstammeling van Gijsbert van Zwieten (n. 1510, N. 1545), Pietersoon, die wegens de Protestantsche overheersching en de vervolging der Katholieken in 1572 naar Gelderland uitweek. Hij werd daarom evenals van Amstel, Muis, Van Renesse, enz. uit den adel van Holland gestooten.

Johan van Sande, verwant aan de Canis en Van Schlauns (bijvoegsel p. 62).

Van vele personen in het *Martelaarsboek* wordt slechts de voornaam en niet de toenaam vermeld en waar deze laatste genoemd wordt, gewoonlijk gelatiniseerd, zoodat hij dikwerf moeilijk te herkennen is. Wat de namen en de afstamming betreft, is het *Martelaarsboek* niet zeer nauwkeurig, zoo b.v. heet de echtgenoote van Joh. van Ligne *niet* Anna, maar Margaretha, dochter van den graaf van Mark.

J. Kleyntjens *S. J.*

EEN BLADZIJDE UIT DE GESCHIEDENIS VAN LANGERAAR. A° 1715—1717.

Pastoor Görtz merkt aan in de *Bijdr. van het B. H.* D. VII afl. 2, dat de leeken in de 18de eeuw dikwijls grooten invloed bezaten in kerkelijke zaken. Wat voor de parochie Oud-Ade geen nadeelige gevolgen opleverde, heeft echter groote verwarring gesticht in de naburige veen-parochie Langeraar (burgerlijk: Ter Aar bestaande uit de drie gehuchten of buurten: Langeraar, Korteraar en Kerkbuurt). Wel merkwaardig voor een blik in de vroegere toestanden, zijn eenige stukken, die zich in het gemeentehuis van Ter Aar bevinden. De oude archieven zijn verloren gegaan, maar tot het weinige, wat behouden bleef, behoort vooral een pak bescheiden, die betrekking hebben op de beruchte zaak tusschen Pastoor Ermers en den Heer van Hoogerheide. Wil men dit echter goed begrijpen, dan is het noodig eerst de voor-geschiedenis te verhalen. Want de feiten, die wij zullen mededeelen, hebben een lange voorbereiding gehad. Slechts als men weet, wat voorafging, wordt het duidelijk, waarom het zoover kon komen en een onpartijdig lezer zal dan eerst, èn de anders onbegrijpelijke halstarrigheid van overigens goedgezinde boeren èn het al te vurige optreden van den kapelaan kunnen verklaren. Tevens zullen wij zien, hoe deze geweldige oplossing een tijd van onrust en verwarring deed eindigen.

9 Februari 1699 stierf in Ter Aar pastoor Gijsbertus de Reeder. Bij zijn dood was daar kapelaan zijn neef Nicolaas de Reeder en gaarne hadden de Langeraarders dezen als opvolger van zijn oom behouden. Het was ten tijde van Petrus Codde. De aartsbisschop van Sebaste wilde echter een anderen opvolger en hij koos Gerardus Sluyter, een Rotterdamschen kapelaan, „ob multas diuturnasque novitatum tricas, Magistratus imperio exulantem" [1]) tot opvolger van pastoor de Reeder. Wij weten echter hoe achterdochtig de geloovigen in Holland waren ten opzichte van de rechtzinnigheid hunner priesters. Dezen Sluyter, die zich later in Zaandam lange jaren als Jansenistisch pastoor heeft gehandhaafd, weigerden de rechtzinnige Langeraarders als pastoor en daar zij Nicolaas de Reeder niet konden behouden, vroegen zij om Rudolphus van Beest, pastoor van Wateringen. Codde weigerde. Toen stelden zich eenigen in verbinding met den protestantschen baljuw. Het gelukte hun Gerardus Sluyter met behulp van dezen overheidspersoon te verwijderen. Codde van zijn kant strafte dit verzet, door aan de buurtpastoors te verbieden de schuldigen en medeplichtigen tot de H.H. Sacramenten toe te laten zoo ze niet eerst hun misdrijf verfoeiden. De Langeraarders echter hielden vol. Twee jaar duurde deze strijd en na twee jaar verkregen zij, door tusschenkomst van den Nuntius van Brussel, Rudolphus van Beest tot pastoor. De rechtzinnigheid was gered, maar de gevolgen van dit verzet moesten noodlottig zijn. (*De Pedro Coddaeo*, Th. de Cock, l. II, c. VI, § 6, p. 46. *Bat. Sac.*, p. II, p. 277). Immers doet zich hier het geval voor, dat een parochie twee jaar lang strijd voert en zonder pastoor,

---

1) Theodorus de Cock, ... *de Petro Codde sive Coddaeo* ..., l. II, c. VI, § 6, p. 46.

of beter tegen den pastoor, de zege behaalt. Het kon niet anders of de parochianen daar, meenden zich voortaan gerechtigd in te grijpen, wanneer het heil van de parochie dat vorderde. Slechts de wereldlijke overheid had hen geholpen, vandaar grooter eensgezindheid, nauwere verbinding met deze, wat nog door verschillende omstandigheden zou bevorderd worden. (Van Ollefen en Bakker, *Nederl. Stad- en Dorpsbeschrijver*, D. VIII). En we kunnen wel nagaan, hoe het in die twee jaren met de kerkelijke bezittingen is gegaan! Pastoor van Beest klaagde »dat er voor sijn aancomst wel veertig duisent gulden Captl" was weggeraakt van de Roomsche kerkgoederen. Geen wonder, als we het boven medegedeelde in aanmerking nemen. Mogelijk ook is er een groot gedeelte van dat geld begraven, om te voorkomen, dat het zou wegraken. In een rekening van 1717 tenminste lezen wij onder titel van „liberale giften": „aan gout in 't opgraven van kerk gevonden bij Jan Korsz. *f* 285.9, aan hem volgens accoort betaalt voor vindloon *f* 29.544".

Reeds onder van Beest bestond er een streven in de parochie naar medezeggenschap bij het beheer der kerkgoederen. Zoolang echter Rudolphus van Beest leefde, schijnt deze het beheer alleen te hebben uitgeoefend, geholpen door zijn kerkmeesters. Toen echter pastoor van Beest stierf ontstond nieuwe verwarring. Hij werd in 1715 opgevolgd door zijn kapelaan Gerardus de Bruyn van Barendrecht, over wien in het oude doopboek staat geschreven [door pastoor Vermey (1718—1755)]. N.B. huc usque in libro baptismali annotatum inveni baptizatorum nomina per R. D. Gerardum de Bruin Amstelodamensem, qui post decessum Rudolphi van Beest, cujus fuerat s-acellanus invitis superioribus Pastoralia administravit. Obiit autem in pace Ecclesiae

in festo S. Trinitatis 16 Junii [*1715*] vacavit Pastoratus usque ad diem 20 Octobris. Tijdens die nieuwe verwarring onderhandelden de Langeraarders met den ambachtsheer van Ter Aar, den heer van Hoogerheide, die hen hielp en raad gaf. Wij kunnen gerust zeggen, dat de bevolking goed-geloovig was. Dit blijkt uit de geschiedenis; maar 't kon niet anders, of er waren verschillenden, die zich veel meer aanmatigden als behoorde, die zich met zaken bemoeiden, welke buiten hun kring lagen. De nieuwe pastoor zou het ondervinden. Hij en zijn kapelaan zouden moeten wijken voor den overmoed van die partij. Na deze voorgeschiedenis, laten wij hier het eigenlijke verhaal volgen.

De parochie was door het vertrek van Pastoor van Beest en de daarop gevolgde verwarring zonder priester en aan zich zelf overgelaten en nu werd het voor de ontevredenen het geschikte oogenblik de zoo vurig gewenschte verandering in het beheer te verkrijgen. Zij wendden zich tot den Heer van het ambacht „Cornelis van Aerssen, Heer van Hogerheiden en Landen van Voshol waaronder Lang en Corteraar gelegen is" met het verzoek kerkmeesters aan te stellen, die de Roomsche kerkgoederen zouden beheeren. Hoewel dit niet uitdrukkelijk staat in de stukken moet men het redelijkerwijze besluiten uit het verdere gedrag der partij van verzet en het feit, dat van Aerssen in Aug. 1715 vier kerkmeesters tot beheerders der Roomsche kerkgoederen aanstelde n.l. Pr Grts Groenevelt, Pr Leendert Suydwijk, Aert. Corn. van der Hoorn, en Jan Gerrits ouwe Janne. Daarbij verklaart de heer, dat het op verzoek is geschied.

20 October 1715 kwam in Langeraar een nieuwe pastoor, Joannes Ermers, die tot kapelaan had Franciscus van den Heuvel. Aanstonds togen de nieuwe kerk-

meesters onder leiding van zekeren Cornelis Groenevelt, het hoofd van deze geheele beweging, naar de pastorie, lieten zich aan den pastoor voorstellen, en gaven aan Ermers kennis van hun aanstelling door den heer van Voshol. Het betreffende stuk zegt dienaangaande over Ermers, dat „die daermede genoegen heeft genomen". Bij deze vier kerkmeesters voegde de heer van Hoogerheide er weldra nog twee: n.l. Maarten Huyberts Hogeboom en Pr Jacob Weselenburg, niet echter ten genoegen van sommigen, waarschijnlijk (in aanmerking genomen de namen) van de partij der ontevredenen, die Dec. 1715 naar Alphen reden en daar den heer van Hogerheide verzochten om de twee nieuwe kerkmeesters weder af te zetten en in de plaats te stellen Pieter Gts Pereboom. De ambachtsheer liet toen een geheel nieuwe naamlijst door de klagers opmaken. Diezelfde maand December 1715 vergaderden ten huize van Pieter Leendert Suydwijk: Pieter Gts Pereboom, Corn. Groenevelt, Corn. Clementse Stouthandel, Corn. Dirx van Kints, Crijn van der Hoorn, Corn. Michielsen en maakten daar een lijst op met elf namen waaronder acht Langeraarders: Pieter Gts Pereboom, Corn. Gts Groenevelt, Pieter Gijsen Verbaan, Pieter Croonen, Pieter van der Jagt, Corn. Janssen Hogervorst, Corn. Prs Bijevelt, Pieter Aries Hogeveen, en drie Corteraarders: Andries Oudewater, Arie van Zijl en Jacob Hoosbeek.

De heer van Hoogerheide benoemde tot kerkmeesters: Pieter Gerritse Groenevelt, Pieter Gerritse Pereboom, Corn. Gerrits Groenevelt, (en misschien: Pieter Leend. Suydwijk en Jan Gerrits Ouwe Janne).

Tot nu toe lezen wij niets van een verzet namens pastoor Ermers gedaan en het is zeer goed mogelijk dat deze om den machtigen ambachtsheer te ontzien zich aanvankelijk in den toestand schikte, hopende dat hierin later verandering zou komen. Op den duur

kon het echter zoo niet blijven. De verhouding werd dagelijks slechter en meer en meer vormde zich een partij met den ambachtsheer tegen den pastoor. Corn. Groenevelt was het hoofd der ontevredenen. Van den anderen kant schaarden zich nu Pieter Leenderts Suydwijk, Jan Gerrits Ouwe Janne en Aert Corn. van der Hoorn aan de zijde van pastoor Ermers, die Suydwijk en Ouwe Janne tot kerkmeesters aanstelde.

Zondagmorgen 27 Sept. 1716 toen de geloovigen bijeen waren in het kerkhuis van Langeraar kwam het tot een uitbarsting. De wijze van optreden van Groenevelt geeft genoegzaam aan, hoe onhoudbaar de toestand was geworden. Wij kunnen niet beter doen, dan een der verklaringen, die voor den schout van Ter Aar werden afgelegd woordelijk te laten volgen:

„Op huyden den 16 October 1716 comp^de^ voor ons Jacob Beverlander, schout, Johannes Smits en Johannes van Zuylen, schepenen van den ambagte van der Aar. Eerstelijck Crijn P^rs^ van der Hoorn out omtrent vijftig jaren en ten anderen Corn. Corn. van Kints out omtrent dertig jaren, ten derde Martje Corn. van Kints huysvrouw van Crijn ten vierde Huyb. Hoogerwerf out omtrent twee en veertig jaren, ten vijffde Paulus Corn. van Kints out omtrent vier en dertig jaaren, Annetje Jacobs out omtrent vijfftig jaren, ten sesde Willem Hend. van der Hoorn out omtrent een en twintig jaren, dewelcke verclaeren ten versoecke van den heer en Mr. Willem van Nispen ende Hr. Jacob Beverlander schout van der Aar op de aanklaghte van Corn. Gerrit Groenevelt en Jan Aries Nap, dat op Sondag den 27 Sept. 1716 's morgens in de roomse kerk alhier, Pieter Gerritse Groenevelt en Pieter Gerrits Perenboom aangestelde kerk^mrs^ van de voors. gemeente hebben

getragt te staan met de laatjes, van de kollecte, tot onderhoud van de roomse kerk, priesterhuys etc. te doen, de tweede vijfde en sesde compt^{tn} dat nadat de oude laatjes door de priester en de cappelaen waren weggenomen door de voorn. Pieter Groenevelt twee nieuwe laatjes in de voors. kerk waren ingebragt en de gesamentlijke compt^{tn} dat daarop de voorseyde Groenevelt en Pieter Perenboom met de voors. nieuwe laatjes hebben omgegaan en gecollecteert, alsmede, dat alle de compt^{tn} hebben gehoort dat den priester van bij den autaar aff de gemeente heeft toegeroepen dat niemand dan Pieter Leendert Suydewijk en Jan Gerrits Ouwe Janne soude omgaan, ook, dat Corn. G^{ts} Groenevelt Pieter G^{t} Groenevelt heeft toegeroepen, dat volgens sijn ontfange ordres maar soude voortgaan, onder welk omgaan sij compt^{tn} te samen gesien hebben dat in de voors. kerk is ontstaan een sware opschudding tegen de voors. kerkm^{rs} soo van den cappelaan als eenige andere uyt de gemeente; nog verclaren de eerste, tweede en vierde compt^{tn} dat eenen Claas Corn. van Aar het laatje van Pieter G^{ts} Groenenvelt, nadat het derselve Groenevelt uyt de hand was gerukt, met opzet hadde onder sijne voeten aan stucken getrapt en vernielt ende den vierden compt^{tn} dat derselve Claas Corn. van Aar daarop den voorn. Pieter en Corn. Groenevelt een slag in het gesigt heeft gegeven ende den vijfde compt^{tn} dat hij gesien heeft, dat den cappelaan Corn. G^{ts} Groenevelt daarop heeft aangegrepen, bij het haar gevat, gestoten en onder de voet geworpen, en soo sij allen verclaren, uytgesondert den 5 compt^{tn}, dat sij gesien hebben dat den voorn. Corn. G^{ts} Groenevelt soo door slaan als schoppen sterk uyt de mond heeft gebloeyt, soodat velen van de voorn. gemeente riepen en niet beter wisten dan dat Groenevelt dood was, ende de vijfde

comp[t] dat sij gesien heeft en gehoort dat Spijntje Gijse, de huysvrouw van den voorn. Corn. Groenevelt, is tussenbeide gekomen en met goede woorden den cappelaan heeft getragt te bewegen van slaan op te houden en de derde en vijfde comp[tn] dat sij nog gesien hebben, dat daarop den cappelaan de voors. Spijntje Gijse heeft gestoten en gerukt alsof hij een hond en diefvegge voorhadde ende den derde comp[t] dat hij gesien heeft, dat voorn. Spijntje Gijse door den cappelaan is gestoten soodanig, dat sij eenmaal heeft gevallen op het lijff van Christina Swaan en voorts verscheyde malen onder de voet geworpen, soodat sij verscheyde malen self is opgestaan en ook van anderen opgeholpen is geworden, voegende den cappellaan onder vele scheldwoorden daarbij: weg, uyt de kerk, uyt de kerk, ende de eerste en tweede comp[tn], dat sij nog gesien hebben dat de voorn. cappellaan eender Jan Arijs Nap heeft aangegrepen en wel een goede hand vol haar uyt sijn hoofd getrocken heeft. Laatstelijk verclaarden de vijfde, de sesde comp[tn] nog, gesien te hebben, dat onder het slaan van den cappellaan, den priester mede heeft toegeschoten, maar in sijn voornemens door verscheyde cloppjes en andere menschen is belet geworden. Geven sij deposanten voor redenen van wetenschap als in den text, en hebben sij deposanten ider 't geene hier voren bij haar is verclaart de deugdelijkheid van dien met solemnele eede, in handen van ons schout en schepenen bevestigt, soo waarl. moest haar God almachtig helpen. En hebben wij schout en schepenen deze in kennis der waarheyt onderteekent

huyden datum vn.

J. Berverlander. mij present

Joh. Smits. J. Brughart,

Johannis v. Zuylen. *Secrets.*"

Aanstonds bemoeide zich de schout met de zaak en 3 October kreeg kapelaan van den Heuvel een aanzegging, dat hij binnen vier en twintig uren het ambacht moest hebben verlaten, wilde hij er niet gerechtelijk uitgezet worden. Deze echter liet zich volstrekt geen vrees aanjagen en de schout, mogelijk beducht voor de goedgezinden, durfde hem er niet uitdrijven, want we lezen in een brief van 4 October, dat Corn. Gerrits Groenevelt weigert een ontwerp-verzoekschrift aan den heer van Voshol te onderteekenen, zoolang de kapelaan nog in het ambacht was, en daarom verzocht de schout den heer van Voshol, in dien brief, om Mr. Willem van Nispen, baljuw van Voshol, die 5 October in Ter Aar zou komen, toe te staan, den kapelaan uit te zetten.

Ondertusschen was de kerkekist met effecten door Corn. Groenevelt in bewaring genomen en 9 October 1716 kwamen te zijnen huize de schout en eenige anderen om den inventaris op te maken. Op verzoek van Groenevelt, „om geen plonderingh onderworpen te zijn” nam na de inventariseering de heer van Voshol de kist in bewaring. In de archiefstukken bevinden zich nog een zestal verklaringen tegen den pastoor en den kapelaan, eenigen naar aanleiding van de opschudding in de kerk, eenigen over andere aangelegenheden.

„Op Huyden den 22 Jann. 1717 comp^{de} voor ons Jacob Beverlander schout Cornelis Weselenburg en Johannis van Suylen schepenen van den ambagte van Lang en Corteraar, Cornelis Symens, Ouwe Piete, Sijmen Sijmens Houweling, Martijntje Roele Keyser huisvr. van Andries Lammerts Oudewater, en Antje Willems van der Hoorn, alle van competente ouderdom, staande ter goeder naam en faam, ende verclaren ten versoeke van Corn. Mijs geauthoriseerde van den H.Ed. heer van

Voshol waar en waarachtig te zijn, dat sij compten: sijn geweest op Sondag den 3 Jann. 1717 voormiddags in de kerk tot Corteraar en dat de pastoor van de roomse kerk aldaar van sijn predikstoel de gemeente heeft toegeroepen n.l. de eerste, derde en vierde deposant (bij gelegenthijt, dat de huijsvr. van Corn. Jans Swanevelt genaamt Martje Leendert cortentijt te voren was overleden) dat gen. Martje Leenderts was gestorven, dat het wel was, alsse nu maar wel gestorven was, datse krn. had groot gebragt maar dat het duyvels waren dat doen hij was gekomen om de gem. vrouw te bekeeren dat sij doen als brieschende leeuwen en duyvels om haar stonden, soo datter niet aan te doen was, dat sij bij Jansson den pastoor van Aarlanderveen[1]) is geweest, dat dien paap was een duyvel die de zielen der menschen verleyden, en na de duyvel hielp (voegende daar bij: en segge ik dat niet lief en soet?; en den 2°. deposant, dat voorn. priester seyde dat hij Martje Leenderts heeft gevraagt of sij en biegte wilde, waarop sij antwoorde: neen, en verder, of sij hem voor haar wettel. priester niet hield, maar antwoorde weder: neen, dog dat hij het haar niet conde wijten, want dat het doe al duyvels waren die in 't huys waren). Gevende voor redenen van wetenschap, als in de text, en hebben sij deposanten de deugdelijkheyt van dien, met solemnele

---

1) Wanneer deze getuigenis volgens waarheid is, levert ze zeker een moeielijkheid op. Uit *Bijdr. v. h. B. H.*, D. I, blz. 92—93 blijkt dat Jansen een goed priester was. Hij werd door de geestelijke overheid geprezen om zijn getrouwheid aan den H. Stoel. Doch ditzelfde, zooals we lezen in een brief van den Apost. Vicaris Bijlevelt, was het geval met Ermers. Hebben we hier te doen met een misverstand tusschen deze twee buurtpastoors? Bemoeide zich de Aarlanderveensche pastoor misschien al te veel met de zaken van Langeraar, of heeft Ermers, verkeerd ingelicht, wat al te spoedig en al te heftig zijn Ambtgenoot beschuldigd?

Eede in handen van ons bevestigt Soo waarlijk helpt haar God almagtig.

Actum in 't Regthuys tot Langeraar, datum als boven."

De heer van Voshol onderhandelde terzelfder tijde met de partij van verzet. Hij wilde de kist weder aan Cornelis Groenevelt teruggeven, maar deze durfde haar nog niet in bewaring nemen. De ambachtsheer had weêr nieuwe kerkmeesters aangesteld, n.l. Corn. Gerrits Groenevelt, Pieter Gerrits Pereboom, Corn. Jans, Hogervorst, Jan Gijsen van den Bijl, en Arij Jan van Sijl.

De goedgezinden bleven niet in dezen dwang berusten en Pieter Leendert Suydwijk en Aert Corn. van der Hoorn, deden den Ambachtsheer een geding aan, om hem het recht van benoeming der kerkmeesters te betwisten.

De heer van Voshol nam dit op als een beleediging en dreigde het ambacht te verlaten. Dit was zeer afhankelijk van den heer en deze liet zijn overwicht aanstonds voelen. Hij deed de schulden der gemeente opvorderen, deurwaarders verschenen en de ambachtsbewaarder Arij van Donderen zat weldra gegijzeld in den Haag, wegens de 200ste en 100ste penn. die de ontvanger Johannis Stenis eischte. Vandaar een groote angst in de gemeente. De hervormden zonden een verzoekschrift aan den ambachtsheer „geef ons toch maer raed, waerden heer en wij sijn bereyt U HoogEd. raet te volgen om dese onheyl voor te comen, dat de goeden met de quaden te gronde gaen."

Zondag 27 Dec. 1716 vergaderden de schout en schepenen en 28 Dec. schout, schepenen en acht oud-ambachtsbewaarders, waarvan zeven katholiek, om den toestand te bespreken. Allen erkenden het recht van den heer van Hoogerheide (natuurlijk!) en besloten werd dat

men door den omroeper bij bekkenslag alle Roomschen zou oproepen om Woensdag 30 December klokke 9 te saam te komen bij het rechthuis van Ter Aar. Daar werden dien Woensdag al de stemmen opgenomen, een ieder werd ondervraagd naar zijn gevoelen, lijsten werden gemaakt en volgens het verslag, zouden velen het recht van den heer v. Hoogerheide hebben erkend. Echter wordt ook vooral uit het ontwerp van dit stuk, duidelijk dat volstrekt niet allen het daarmede eens waren en dat er ook waren thuisgebleven.

30 April 1717 kwam de beslissing van het Hoff van Holland.

„Opte differenten geresen voor den Hove van Holland tusschen Cornelis van Aerssen Heere van Hogerheyde, ontfanger-generael van Hollandt als Heere van Voshol, waar onder Langeraer en Corteraer gelegen is, impetrant van mandament van mainetenue ter eenre, ende Pieter Leendertse Zuydwijk en Aart Cornelisse van der Hoorn, wonende onder Langer- en Corteraar gedaagdens int voorz. cas, ter andere sijde, die bij de Commissarissen, daar vooren de voorn. parthijen gecompareert zijn geweest, gehouden ende gereserveert waeren in advijs aant collegie van den Raeden. 't Voors. Hoff, gehoort het rapport van de voorz. commissarissen ende naar lange communicatien, ende rijpe deliberatie in den voorsz. Raden daar op gehadt, uyttende 't selve advijs, adjudiceert den impetrant bij provisie sijne versogte recredentie, om over de ongereformeerde gemeynte in de heerlijkheyt van Langeraar en Corteraer, aan te stellen administrateurs over de kerkelijke goederen van deselve gemeynte. Gedaan in den Haege bij de Heeren ende meesters Adriaan Pieter de Hinojota, president, Francois Ketelaar, Anthonis Slicher, Cornelis Gerrit Fagel, Pieter de Vos, Gillis Clement, Abraham van Hoey ende Jacob

Akersloot, Raatluyden van Hollandt, ende gepronunchieert den 30[en] April XVIJ[c] ende seventien.

Onderstondt, In kennisse van mij, ende was geteeckent:

H. Slicher."

Zoodat de heer van Voshol 1 Mei 1717 een stuk uitvaardigde van den volgenden inhoud.

„Wij Cornelis van Aerssen Heer van Hogerheyde, van de dorpen en landen van Voshol etc. Alsoo de Ed. Groot. Mog. Heeren Staten van Hollandt de Roomse kerkedienst conniveren en tollereren, en dat het derhalven voor het intrest van den landen en besonder van onse roomse ingesetenen van onse Heerelijkheden van Lang- en Corteraar ten hoogste noodig is, dat de goederen van de Roomse gemeente ondertusschen behoorlijk geadministreert worden, Soo hebben wij aangestelt en gecommitteert gelijk wij aanstellen en committeren mits desen, als kerkm[rs] tot beheeringe van de roomse kerk en hare goederen, de naervolgende personen:

Cornelis Gerritse Groenevelt, Pieter Gerritse Pereboom, Jan Gijsen van den Bijl, Crijn Pieterse van der Hoorn en Cornelis Dirkse van Kints, met seclusie van alle andere personen wie het soude mogen sijn, en dat voor den tijt van een jaar, off soo veel langer off corter, als het ons sal gelieven, Met last de saken van wat consideratie, off die wij noodig oordeelen, te doen met onse voorgaande kennis, goetvinden en probatie, ende hare reekeningen te doen tot vermaninge en ten overstaan van ons off onse Schout, volgens het Regt ons als Heer competeerende ende vorders volgens speciaal accoort en reglement in dato den 24[en] Frebr. 1712, waartoe wij op de gedurige beede van onse gemeente sijn beweegt geworden, en welcke regten bij sententie

van het Hoff van Holland, in dato den 30en April 1717 sijn bekragtigt, Ende sal door de schout en schepenen de kist met de documenten aan haar volgens den inventaris worden overgelevert. Gedaan tot Alphen den 1en Mei 1717 des t' Oirkonde.

Corn. van Aersen."

De eindbeslissing was gevallen [1]). De pastoor en de zijnen hadden den slag verloren. De heer van Hoogerheide grondde zijn recht van aanstelling blijkbaar hier op, dat hij reeds vroeger armmeesters aanstelde over de Roomsche goederen, waartegen men niet was opgekomen, ook niet pastoor v. Beest (aldus Corn. Groenevelt) en vervolgens op zijn hoedanigheid van ambachtsheer, die gehouden was voor de rust en welvaart zijner gemeente te

1) Het blijkt dat deze kwestie duur te staan kwam aan de kerkekas. Uit de rekening opgemaakt door Gerrit Groenevelt:

Andere uytgaeff:

31 Oct. 1717 aan den HoogEd. Heer van Voshol gerestitueerd het verschot aan Advten Procrs deurwers zegels etc. gedaen wegens het proces om de kerkmeesters contra Pieter Leend. Zuidewijk en van der Hoorn volgens quite 250.

14 Nov. aan den Heer schout Beverlander over verdient salaris, verschot, reys- en teercosten ter sake voors volgens quite 550.

Daggelden, reys en teercosten na Braband en elders:

1 Sept. aan Pieter Gerritse Peereboom volgens quite 60 over en ter sake voors.

18 Oct. aan Pieter Gerrits Groenevelt volgens quite 50 over en ter sake voors.

25 Nov. aan Crijn Prs van der Hoorn volgens quite 83.

Nog betaelt voor reys- en teercosten mitsgrs. schuyt- en wagenvragt van de kerkmrs na Den Haeg om met den HoogEd. Heer van Voshol te spreken; na Leiden om den Heer Bailjuw te betalen, na Oestgeest om met de Heer Nicolaes de Reder te spreken en na Gorkum om met de Wed. van de Heer Johannis de Reeder te spreken mitsgrs. voor verschot van 't segel tot de reecke van Pieter Leend. Zuydwijk en Aert. Corn. van der Hoorn 't samen de sa van 90.15.

Dat jaar was er dan ook een tekort van *f* 225.7.

waken [1]). De pastoor verliet Langeraar en kort daarna ook de kapelaan (die ondanks schout, baljuw en ambachtsheer in Langeraar gebleven was). Over deze zaak bestaan er twee brieven van den Apost. Vicaris Bijlevelt aan Hoynck van Papendrecht, waarvan de copieën hier in het kerkarchief aanwezig zijn (naar de oorspronkelijke brieven overgeschreven).

7 Mei 1717 schrijft Bijlevelt aan Hoynck:

„Mr. Hoogerheyde a mis de sa propre autorité des maitres d'église dans l'Eglise de Langeraar. Le Pasteur a voulu soutenir ceux qu'il avait établis. Il y a eu un proces la-dessus. Hoogerheyde l'a gagné de sorte que le Pasteur se voiant á la merci de ces canaille dont il devait dependre, fait état d'abandonner la station."

6 Dec. 1720 schrijft B. aan H.:

„Mijnheer Ermers door den Heer Bisschop van Brugge, als U Ampl. bekend is, gerecommandeert, is Pastoor van Lang- en Corteraar geweest, hebbende tot Cappelaan de Hr. van den Heuvel, tegenwoordig Cappelaan op het Beggijnhof tot Amsterdam. Een partey wederspannige boeren met de Hr. van Hoogerheyde aanspannende hebben die Pastoor doen vertrekken en doen is er noch de Cappelaen eenigen tijd gebleven, maer het vier wiert hem ooc soo nae geleyd dat hij heeft moeten vertrecken. Het waren twee deftige Priesters lucentes et ardentes, en het smert mij noch, dat ik de

---

1) Toen in 1710 Cornelis van Aerssen, Heer van Hoogerheide, de heerlijkheid Lang- en Corteraar had gekocht van de Brederode's, waren sedert langen tijd achterstallige belastingen niet gegaard, sinds 1676 waren er geen rekeningen meer opgemaakt; de ambachtsheer schikte de zaken zoo met het ambacht, dat hem groote privilegies werden gegeven in zake benoeming enz. terwijl hij vele eischen liet vervallen. Aan deze inschikkelijkheid herinnerde een geschilderd raam met het wapen van den heer v. Voshol, in de kerk van de Kerkbuurt tot dankbaarheid daar aangebracht.

Hr. Ermers quyt sij uit de missie. Hij is tegenwoordig pastoor onder het Bisdom van Antwerpen, naer de kanten van de Meyery. Nu is daer Pastoor eenen Mijnheer Vermey, een goed Rooms Pr. sijnde eerst Pastoor geweest te Nubbixwoude in Noord-Holland."

Kapelaan van den Heuvel was in 1689 te Oss geboren en had te Leuven gestudeerd, waar hij uitstekende studieën maakte. Hij werd kapelaan te Langeraar en daarna in 1720 kapelaan van het Begijnhof te Amsterdam bij pastoor Fr. Corn. Dierhout († 1745). Toen hij geen admissie kon verkrijgen te Amsterdam om dezen als pastoor op te volgen, kwam hij in 1747 in de plaats van Arnoldus de Leeuw als pastoor te Lisse. Hij stierf daar in 1760 23 Oct. Nuntius Molinari roemt hem: „senior, gemma sacerdotum, ipsaque pietas, nec minore vir eruditione quam virtute". (*Bijdr. v. h. B. Haarl.*, D. I, p. 392—393).

NASCHRIFT. A. — Uit latere stukken wordt duidelijk dat de moeilijkheden in der minne zijn geregeld. Na een jaar kwam Justus Vermey als pastoor, deze behield de kerkmeesters, maar ongenoegen kwam niet meer voor. Een ieder wenschte den vrede en Langeraar was te Roomsch om een echte scheuring te maken.

B. Wat betreft vrijdom- en recognitie-gelden. Uit de rekening der kerke-uitgaven en inkomsten door Corn. Groenevelt blijkt dat betaald werd voor vrijdom van pastoor Vermey aan den heer bailluw:

15 Aug. 1718	*f* 300
26 Dec. 1718.	*f* 113.8
8 Mt. 1719	*f* 113.8
19 Dec. 1719	*f* 113.8
4 Mrt. 1720	*f* 113.8
	f 848.2

Aldus staat in de rekening, maar waarschijnlijk zijn de eerste *f* 300 betaald voor admissiegeld en de andere sommen als halfjaarlijksch recognitiegeld, daar ook in 1718 en 1717 hetzelfde cijfer *f* 113.8 voorkomt als halfjaarlijksche recognitie. Volgens Knuttel, *De toestand der Nederl. Kath. ten tijde der Republiek*, Deel II, bedroeg het recognitiegeld hier omstreeks 1786 *f* 175 en in den lateren tijd, toen de patriotten deze dwinglandij aanvielen, waren de recognitiegelden voor Lang en Corteraar zoo gedaald dat ze gezamentlijk met Zwammerdam en Randenburg *f* 600 betaalden in plaats van *f* 1043.12.

Ignace M. P. A. Wils,

Langeraar. *Kapelaan.*

HET AARTSPRIESTERSCHAP VAN ALKMAAR IN 1661.

Judocus Vercampen [1]), aartspriester van Alkmaar en gedurende de jaren 1656—1664 pastoor aldaar, heeft in 1661 over de staties van zijn aartspriesterschap een verslag gegeven aan den Vicaris Apostolicus Balduinus Catz; het berust in het Bisschoppelijk Archief [2]). De lezing daarvan stemt tot vreugde en dankbaarheid, wijl het ons de vruchten te aanschouwen geeft, welke de hervormingsarbeid van den eersten Apostolischen Vicaris Sasbout Vosmeer gedragen heeft. Wat onder tranen door hem werd gezaaid, maar door Gods zegen tot wasdom kwam, wordt nu met blijdschap gemaaid en als rijke schoven binnengedragen. Wij treffen hier eene bekwame, goed onderwezen geestelijkheid aan, die zuiver in de leer, ongerept van zeden, belangeloos, met ijver en offervaardigheid zich wijdt aan het heil der zielen. De priesters dragen op Zondagen en werkdagen het H. Misoffer op, preeken, onderrichten de jeugd, dienen de Sacramenten toe, bekeeren zondaars en dwalenden, steunen behoeftigen in hun nood. De kerk heeft zich weder georganiseerd; het is een aartspriesterschap of

1) Judocus Vercampen, Borealis Hollandus, ex vicinia Zijdewind prope Schagen, in promotione philosophiae Lovanii primus, S. T. B. F. ex Nieropiae ['t Veld, 1650—1656] pastore hic pastor et archipresbyter. Conscripsit statum parochiarum sub archipresbyteratu Alcmariensi anni 1661. Pastor hic mortuus 15 Nov. 1664. *Status Missionis*, Biss. Archief.

2) Afdeeling: *Oud-kapittel*, No. 255.

dekenaat met onderhoorige pastoors, kerkmeesters behartigen in overeenstemming met den pastoor de tijdelijke belangen der statie en nemen tegelijk de armenzorg op zich. Iedere gemeente bezit een kerkje en een pastoorshuis. De geestelijken leven van de vrijwillige giften, doch op een enkele uitzondering na ontvangen zij daarbij een vast traktement van omstreeks *f* 300. Het aartspriesterschap Alkmaar telt 8000 communicanten, kan derhalve geschat worden op 12000 katholieken.

Hoe stond het met de vrijheid van den godsdienst? De uitoefening daarvan werd oogluikend toegestaan mits de recognitie-gelden betaald werden. Deze waren zeer hoog op Texel, in Heilo, Winkel en Schoorl, zoodat men in de laatst opgenoemde plaats niet tot een overeenkomst met den baljuw kon geraken. In Winkel moest de catechismus eenigen tijd onderbroken worden en hadden de Roomschen van de felle Protestanten veel te lijden. In Wieringen werd geringe vrijheid toegestaan. In Alkmaar moesten op Zon- en feestdagen de godsdienstoefeningen der Katholieken in alle kerken ten 8 uren gehouden worden, waarschijnlijk om een gelijktijdigen kerkgang met de Protestanten te voorkomen.

Alkmaar betaalde jaarlijks voor de vrijheid van godsdienst *f* 300; Heilo *f* 100 en *f* 6 rokkegeld tot kleeding der dienaars van de Justitie; de drie Egmonden *f* 260; Bergen *f* 100; Langedijk en Oudkarspel *f* 50; Winkel met Niedorp (O. en N.) *f* 175; Haringkarspel *f* 60; Schoorl *f* 30; Warmenhuizen *f* 60; Zijpe *f* 50; Den Helder *f* 100; Texel *f* 350 en Wieringen *f* 25.

Volgens Dr. W. Knuttel werd deze recognitie nog in 1786 betaald [1]), waarschijnlijk was zij in 1661 op eenige plaatsen hooger. Zoo was het recognitiegeld vroeger in

---

1) *De Toestand der Ned. Katholieken,* II, 302.

Leiden *f* 1200, doch in 1786 tot *f* 400 teruggebracht. In Schagen en Oudorp werd er in 1786 geen belasting op de vrijheid geheven.

Aan de beschrijving van de parochies heeft de aartspriester Vercampen twee lijstjes toegevoegd met de jaarlijksche opgaven der verschillende pastoors omtrent den staat van hunne statie, een van 1661 en een van 1663. Ik heb deze opgaven in ééne lijst bijeengebracht. Daar de pastoor van Winkel Joannes van Houten op 2 October 1661 gestorven is, komt in diens plaats op het lijstje van 1663 zijn opvolger Theodorus Doornick. Nu was er echter in 1663 ééne opgave meer dan in 1661, wijl tusschen die jaren Zijpe in twee staties verdeeld was. Op de lijst van 1661 staat: „Joannes Pisius pastor in Zijpe, Huysduynen, Helder". Op de lijst van 1663: „Theodorus van der Does pastor in Zijpe, Sint- „Maarten. Joannes Pisius pastor in Huysduynen, Helder". Zoo worden door dit eenvoudig lijstje twee vragen opgelost, die tot heden niet beantwoord konden worden. 1°. Wanneer is den Helder eene afzonderlijke statie geworden? 2°. Wanneer is Van der Does tot pastoor in Zijpe benoemd? Antwoord: tusschen de jaren 1661 en 1663 [1]).

Haarlem. M. P. R. Droog.

Status Parochiarum sub Archipresbyteratu Alcmariano anno 1661 quoad praecipua expositus.

Alcmaria oppidum una est parochia, quinque habens sacerdotes pastorem, cujus officio indignus fungor: alterum saecularem, qui pro nunc est Mr. Joannes

1) Zie: de R. K. Gemeente Zijpe door P. A. de Bruyn. *Bijdr. H.* V, 53—55.

Blom S. T. B. doctrina et moribus ac zelo animarum commendabilis: patrem Societatis Jesu, is modo est H. Alcamade: patrem Ordinis Minorum post inita concordata permissum, qui nunc est P. Antonius Verhasselt, missionum ordinis sui superior: et patrem Ordinis Praedicatorum, de quo longae hic loci pridem controversiae, quique a quatuor tantum annis litteras ab Illmo Ephesino obtinuit, antea se licentiâ a S. Cong. Cardinalium de propaganda fide defendens, quam uti subreptitiam praedecessor meus dudum impugnavit. Hinc non parvae discordiae implet hunc locum P. Bernardus Baets. Habet locus cum suburbiis et viciniis propinquis 1500 fortasse communicantes. Non paucos etiam adverto nominetenus catholicos, a sacramentis alienos, sua an sacerdotum culpa equidem nescio, aut verius dixerim utrorumque. Vivimus sponte oblatis; hinc qui parvum habent confluxum, cum populus numero sacerdotum gravetur, egent, si non aliunde illis provideatur, quod maxime locum habet in secundo saeculari [1]).

Quatuor statuuntur viri juxta primaevum numerum sacerdotum, qui curam pauperum et negotiorum publicorum sub directione nostrâ aut saltem cum inspectione gerunt, et ad onera ferenda collectae ordinarie instituuntur, ad quas quisque dat quod docet charitas. Quintus Dominicanus nimirum seorsum agit omnia, unde non parva confusio et gravamen communitatis.

Diebus dominicis et festis omnes celebramus eadem hora, octava puta, quoniam aliter non licet. De cetero plerumque quotidie celebratur singulis locis. Ego curam habeo, ut certa hora semper meo loco sacrificetur.

A diligentia in functionibus suis, reverentia erga locum

---

1) R. D. Joannes Blom.

et res sacras, uti non habeo quod confratres accusem, ita multo minus quo me commendem.

Oudorp, *Sint-Pancras*, *Oterleek* et pro parte *Schermer* et *Weert* pastorem habent R. D. *Henricum van Benschop* mediocriter doctum, ante nuperas simultates communitati gratum, nunc etiam plerisque satis placentem. Sunt in loco supra 400 communicantes; multi etiam valde rudes in Sint-Pancras et Weert et alibi; locus amplus est et domicilia valde inter se dissita. Vivit sponte oblatis; domum habet in Oudorp, ubi nunc etiam sunt congregationes, industria sua et sumptibus comparatam. Communitas collectam instituit pro oneribus publicis, sed omnia a pastore diriguntur. Celebrat diebus dominicis et festis et plerumque ferialibus. Dominicis autem post prandium catechizat. Pro rebus ecclesiasticis est sedulus.

Heyloo, nova parochia, pastorem habet D. *Joannem Schot* S. T. B., virum sedulum ac pium. Habet supra trecentos communicantes et mille fere in pago suo haereticos. Sunt zelosi catholici, sed multi rudes, quoniam pastorem diu non habuerunt et ab externis sacerdotibus parum curati sunt. Jam in dies reflorent per continuos conciones et catechismos. Dant in sustentationem pastoris 300 florenos annue et offertorium, quod sumptibus in ecclesiam necessariis vix sufficit. Subsunt Ballivo Kennemariae et Toparchae particulari, qui eos supra facultatem gravant. Sperantur meliora. Domum pastori aedificaverunt necdum persolutam. Habent locum ad congregationes satis commodum.

Utraque *Egmunda* et *Hoeva* pastorem habent *Theodorum Coppier*, in theologia utcunque versatum, in opere satis fervidum. Habet supra mille communicantes, vivit

sponte oblatis, domum inhabitat pastoralem citra communitatis gravamen comparatam et tres alias pro numero pagorum ad congregationes, quas per vices obit; celebrat, docet, catechizat suis temporibus. Omnes subsunt uni ballivo proprio locorum. Negotia publica et cura pauperum per viros de communitate geruntur, satis, quantum apparet, decenter.

Bergen et *Koedijck* pastorem habent R. D. *Brunonem Bruyns* mediocrem theologum, sedulum in functionibus ordinariis et consultationibus capiendis super dubiis occurrentibus. Habet in Bergen 300 circiter communicantes et in Koedijck praeterpropter 60. Bergen toparcham habet proprium et Ballivum ab ipso constitutum, Koedijck alium ballivum. Negotia publica per certos de communitate geruntur uti et cura pauperum, qui ibi sunt pauci. Nihil tamen paene sine consilio pastoris agitur. Domum habet conductitiam sumptibus communitatis tam pro congregationum parte quam habitaculo; caeteris congregationibus ipsi loca suppeditant. Accipit in stipendium 100 florenos; de caetero vivit ex oblatis.

Langedijck, complectens 4 pagos, pastorem unum habet M. *Wilhelmum Foppens*, mediocrem theologum, in officio suo zelosum et ordinariis functionibus diligentem. Communicantes habet supra 500, quorum pars maxima est in Oudkarspel. Plerique sunt pro capacitate sua bene instructi et satis morigeri, sed praecipui inter se valde contentiosi, plerumque de lana caprina. Oudkarspel toparcham habet et ballivum; caeteri pagi alium ballivum. In singulis pagis negotia et curam pauperum capita communitatis gerunt inter se et cum pastore, utcunque consentientia. Habet domum pro pastore et

singuli pagi suam pro congregationibus. (Excipe Broek ubi nulli vere catholici). Dantque illi pro sustentatione 300 florenos.

Veenhuysen et pars ex *Weert* subsunt pastori in *Opdam* M. *Antonio Vorenbeek*, qui est sub archipresbiteratu Hornano. Habent locum ad congregationes satis commodum in Weert prope Veenhuysen et sub jurisdictione toparchae Veenhusani. Pastor fere negotia dirigit et aliquantulum ab ipsis in sustentationem accipit.

Winckel, *Niewe-Niedorp*, *Oude-Niedorp*, *Zijdewindt*, et variae circum viciniae pastorem unum habent M. *Joannem van Houten* S. T. B. F. satis in theologia versatum, in officio zelosum, maxime in catechismo et aegrorum visitatione; (catechismum tamen propter persecutiones ad tempus coactus est intermittere); in conversatione et eloquentia est mediocris, unde sciolis, qui ibi non pauci sunt, utcunque satisfacit. Locus amplus est et ad deserviendum nonnihil difficilis. Habet fere 800 communicantes plerosque satis instructos, aliquos tamen tardos et rudes. Acerbis cohabitant haereticis, unde non pauca patiuntur. Sub uno omnes sunt ballivo, a quo a multis annis satis gravantur. Cura negotiorum publicorum et pauperum est penes aliquos de communitate cum sufficiente tamen agnitione pastoris. Domus aedificata est in usum pastoris citra gravamen communitatis, cui nunc additus est eadem ratione locus pro congregationibus et alius alio ad communitatem spectans. Accipit pastor in stipendium 250 circiter florenos et aliquantulum aliunde nesciis subditis.

Heeringkarspel pastorem habet *Mr. Jacobum Gaal* in theologia bene versatum, studiosum et per omnia sedulum in iis, quae sunt officii sui. Subditos habet in

universum supra ducentos, ex quibus non pauci adhaerent pristino pastori. Sunt plerique valde rudes in iis, quae ad fidem et regimen ecclesiasticum spectant, sed pedetentim ad meliora aspirant. Necessaria adsunt ad habitationem, congregationes etc.; ab una et altera familia suppeditantur cum bona etiam cautione in futurum. Toparcham habent.

Schoorel, *Warmenhuysen*, *Eenigenburg*, *Camp*, *Groede* et *Petten* cum variis viciniis pastorem habent R. D. *Jacobum Hooghwoud* jam seniorem, sedulum in ministerio suo etiam quotidiano. Habet supra 500 communicantes, maxime in Warmenhuysen et Schoorel; in reliquis locis valde paucos homines omnis conditionis quoad spiritualia. Singuli praedicti pagi specialem habent ballivum aut toparcham. Congregationes tantum instituuntur in Warmenhuysen et Krabbedam, vicinia sub eodem pago. In Schoorel non potest conveniri cum Ballivo; in reliquis non est commoditas aut necessitas. De reliquis parum certi habeo.

Zijpa et *Sint-Maarten*, *Huysduynen* et *Helder* hactenus unum pastorem habent R. D. *Joannem Pisium* S. T. ni fallor, Bacc. versatum theologum et probum ac sedulum in omnibus quae sunt sui officii, pium et aedificativum. Vivit oblatis et domicilium in Zijp exiguum habet, ad pastorem pertinens, quamquam nondum plene persolutum. Habet cerciter 900 communicantes, plerosque vigilantia pastoris pro capacitate sua bene instructos. Tardi etiam et rudes non desunt. Helder et Huysduynen unum ballivum habent, qui jam etiam aliquid indulget. Zijp et Sint-Maarten singulos. In Zijp datur conniventia, non tamen sine onere. Cura rei communis et pauperum in singulis locis apud aliquos de communitate, sed omnia pastorem respiciunt.

Schaga cum pagis cohaerentibus *Valkenoog*, *Heeringhuysen*, *Barsingenhorn*, *Colhorn* et multis viciniis pastorem habet R. D. *Stephanum van Ommeren*, affabilitate et gratia verbi eminentem, in theologia mediocrem, in functionibus ordinariis concione, sacrificiis diebus festis et dominicis ac catechismo satis sedulum; ac insuper pro P. missionario ex ordine Minorum Jacobo Janssens, super quo et praedecessoribus ejus infinitae in loco et ecclesia Dei controversiae fuere, jam ab annis forte sex litteras Illmi Ephesini, nescio qua via, impetravit [1]). Habet locus intra 600 et 700 communicantes, quorum pars maxima habitat Schagae. Multi ab adventu secundi sacerdotis in anima non leve detrimentum passi sunt, et paene reverentiam ecclesiae Dei debitam abjecerunt; quidam etiam scandalizati abierunt retro. Subsunt toparchae loci et ejus ballivo. Pastor habet 400 florenos ad sustentationem, domum ad inhabitandum et aliam pro congregationibus ex legato particularium. Communitas per quosdam a se constitutos negotia communia gerit, de offertorio et legatis piis ex placito quorundam disponit, pastorem in his satis parum agnoscens.

Texalia, insula, unum habet pastorem R. D. *Andream Sylvium*, seu van den Bosch, virum pium et zelosum, officio suo assidue intendentem. Communitas detrimentum non mediocre passa est in bonis animae et corporis a vita et decessu cujusdam Florentii, quondam ipsorum pastoris, jam ad frugem, ut audio, reversi. Ubi collecta fuerit, facile 1000 habebit communicantes. Subsunt omnes uni ballivo. Gaudet jam sufficienti libertate et pace inter se et cum pastore. Est ibi domus pastoralis etiam pro

---

1) In 1654 ontving pater *Janssens* van *de la Torre* de macht om de herderlijke bediening uit te oefenen. *Bijdr. H.*, XIII, 129.

congregationibus spectans ad communitatem, et sufficiens sustentatio.

Wieringen, insula, ubi grex pusillus qui agmen claudet, non 100 habet communicantes. Pastorem habet R. D. *Cornelium Hensbree*, mediocris studii, satis tamen in eo diligentem, officio suo pro conditione loci probe intendentem. Habet domum pastoralem ad communitatem spectantem, et 300 fl. pro annua sustentatione, de caetero valde parum. Quidam de communitate negotia curant publica et pauperes. Habent locata quaedam in usum ecclesiae, sed nulli statum aperiunt. In caeteris pastori auscultant. Habent ballivum in loco et exiguam libertatem.

Ex his pastoribus R. D. Jacobus Hooghwoud sexagenarius est, Andreas Sylvius quinquagenarius, Joannes Pizius quadragenarius, ceteri intra annum 30 et 55um constituti, nisi quod unus et alter infra. Plerique parochiis suis satis adhaerent. Incidenter tantum excurritur et non ex condicto visitant, bene inter se conveniunt etc. sed haec omnia suas etiam in quibusdam patiuntur exceptiones. Haec ad instantiam R^{mi} Domini juxta sensum meum sine cujusquam praejudicio dicta cupio.

Judocus Vercampen.
Archip. Alcmariae.

* * *

Anno Dni 1661 et 1663

Sacerdotes in Archipresbyteratu Alcmariano in distributione S. S. Oleorum hanc rationem parochiarum suarum reddiderunt:

		Habuit Communicantes.	Baptizavit.	Astitit matrimoniis.	Inunxit secuta morte.	Convertit ad fidem.
R. D. J. Vercampen, Alcmariae .	1661 1663	510 575	52 41	7 17	13 20	9 8
» J. Blom, » .		130 200	11 16	3 3	2 6	1 3
» A. Verhasselt O. M., Alcmariae		 550	63 32	24 7	21 22	13 3
» H. v. Alkemade S. J., »		distribuit 500 S. hostias in Jubilaeo.				
» B. de Baets O. P., »		200 200	18 6	7 2	2 7	4 3
» Th. Coppier, Egmonden. .		825 1000	45 42	13 15	21 26	 3
» B. Bruyns, Bergen, etc. . .		365 382	17 24	6 8	5 19	3 1
» J. Schott, Heyloo		320 340	8 10	8 3	4 8	1 2
» H. v. Benschop, Oudorp, etc.		390 300	34 20	6 2	17 15	 1
» W. Foppens, Langedijck, etc.		510 580	 22	 10	 10	1 1
» J. Hooghwoud, Schoorel, etc.		500 525	29 26	7 6	12 8	3 1
» J. Gaal, Heeringkarspel . .		151 165	19 11	6 1	5 4	
» J. v. Houten, Winckel, etc.		725 804	39 28	14 10	24 27	
» Steph. v. Ommeren, Schagae, etc.		345 352	 14	 6	 6	
» J. Janssens O. M., »		280 150	35	11	14	
» J. Pisius, Zijpe, etc. . . .		780	79	26	22	3
» C. Hensbree, Wieringen. .		84 90	9 5	1 1	5 4	2 1
» A. Sylvius, Texel		880 900	30 50	19		25
» Theod. v. der Does, Zijpe, S. Maarten	1663	400	34	10	19	10
» J. Pisius, Huisduinen, Helder	1663	540	42	8	13	1

Circa hanc rationem [anni 1661] notandum:

1°. Quod R. D. Alkemade tantum dixerit numerum hostiarum distributarum tempore Jubilaci, non numerum communicantium.

2°. Quod P. P. Minoritae Verhasselt et Janssens dederint numerum quoad baptizatos etc. ab anno 1660 inchoante usque nunc.

3°. Quod iidem patres et D. Pisius notaverint omnes, quibus dederint Extremam Unctionem; ceteri autem tantum eos, qui accepta Unctione mortui sunt.

4. Quod quoad cancellos vacuos alii nihil habuerint, ut in cancellis ad fidem, alii per negligentiam non reddiderint rationem.

5°. Quod sub conversis ad fidem comprehendantur ii, qui post diutinam negligentiam in exercitiis religionis ad usum sacramentorum reducti sunt: ut saltem ex plerisque potui deprehendere.

J. Vercampen.

FRANCISCUS VAN DER BRUGGE, PASTOOR TE SCHAGEN (1613—1653).

Wie is na de verandering de eerste pastoor van Schagen geweest? Hierop antwoordt v. Heussen: François van der Brugge (*Oudh. N.-Holl.* II, 234). Wanneer is hij in Schagen gekomen? Waarschijnlijk was hij er in Februari 1630, zegt deken Chr. Philippona [1]). Beide antwoorden zijn onjuist. 1°. Van der Brugge is niet de eerste pastoor na de Reformatie. De eerste pastoor was Mr. Joost Boudewijns Cats, die daar zeven jaren (1606—1613) den herdersstaf gevoerd heeft, gelijk Trijntgen Jans Oly ons verhaalt. (*Bijdr. Haarl.* XXX, 300). 2°. Van der Brugge kwam reeds in Schagen in het najaar van 1613. Rovenius zegt in zijn verslag van 1623 [2]): Scagae, unicae parochiae unus est pastor Franciscus van der Brugge S. Theologiae Baccalaureus, resignante *praecedente* pastore et approbante Vicario Aplico ante annos *decem*.

In het Bisschoppelijk Archief berust een staat van zijne parochie over de jaren 1617—1631, waarschijnlijk bij de visitatie van 1632 ingediend [3]):

Numerus baptizatorum nec non eorum quibus adhibui ceremonias et preces Ecclesiae, nec non matrimonio junctorum et reconciliatorum. Quamvis sub finem *anni 1613* venerim ad pastoratum Schagensem, nihilo-

---

1) Pastoors van Schagen. *Bijdr. H.*, XIV, 127.

2) *Bissch. archief.* Copieboek, II, 331.

3) *Oud-Kapittel*, No. 272.

minus tamen nihil notavi nisi ab anno 1617 et deinceps propter praecedentium annorum pericula.

	Baptizavi 1)	adhibui preces et ceremonias	matrimonio junxi paria	reconciliavi paria
A°. 1617	193	27	22	9
1618	218	31	23	12
1619	179	23	19	14
1620	182	15	24	7
1621	174	13	24	8
1622	212	25	23	5
1623	116	12	15	13
1624	113	9	16	4
1625	139	13	22	10
1626	86	11	25	8
1627	106	17	26	7
1628	121	14	14	9
1629	107	8	18	8
1630	98	19	27	9
1631	89	14	16	10

Numerus baptizatorum ab anno 1617 usque ad annum 1631 utrobique inclusive 2133. Numerus eorum quibus intra illud tempus adhibui preces ac ceremonias 251. Numerus parium intra idem tempus matrimonio junctorum 314. Numerus parium reconciliatorum 134.

M. P. R. DROOG.

1) De vermindering van doopelingen is toe te schrijven aan de vestiging van meer priesters in èn om Schagen.

VISITATIEREIZEN
IN „NOORDERLAND", 1631—1634.

Op 15 October 1630 werd bij besluit van het Kapittel het (oude) bisdom van Haarlem, dat het tegenwoordige Noord-Holland en Zuid-Holland tot aan Leiden omvatte, in vier aartspriesterschappen verdeeld. Deze verdeeling werd door Rovenius goedgekeurd, al beklaagden zich 17 priesters uit Hoorn en omstreken over deze indeeling, wijl van die vier aartspriesters geen enkele te Hoorn gevestigd was, gelijk van ouds de gewoonte medebracht. Het waren de aartspriesterschappen van Amsterdam (Amstelland en Waterland), van Haarlem (Kennemerland en Rijnland) van Alkmaar en Enkhuizen of Noord-Holland (borealis, aquilonaris). De vier aartspriesters, door het Kapittel benoemd en door Rovenius bevestigd, waren Leonardus Marius, Judocus Catz, Quirinus Coster en Augustijn de Wolff. Zoowel de Vicaris Apostoliek als het Kapittel hield jaarlijks visitatie der staties. De visitatie van den Vicaris bleef nogal eens achterwege, of liever, de eenige visitatie geschiedde uit naam van beiden. In 1631 beval het Kapittel aan de aarstpriesters de visitatie krachtig ter hand te nemen, „visitationes coeptae fortiter", en gaf aan ieder hunner een plechtigen lastbrief en een gemachtigde van het Kapittel op reis mede; aan Catzius werd Beenius, aan Wolffius Bannius, aan Costerus Buggaeus ter zijde gesteld.

De visitateurs hadden in opdracht aan iederen pastoor een exemplaar der *Constituties* van Rovenius te over-

handigen, en te onderzoeken, of er een inventaris van goederen was, of de staat der parochie werd bijgehouden, als doopboeken enz.[1]).

Nu moet men weten, dat in dezen tijd Rome zich nog niet uitgelaten had over de wettigheid of onwettigheid van het Haarlemsche Kapittel. Eerst in 1703 is door Clemens XI bij Breve van 7 April aan het Kapittel het bestuur over de Missie (d. i. het oude bisdom Haarlem) ontnomen. Vervolgens, dat Rovenius bij de overeenkomst tusschen hem en het Kapittel den 14en Juli 1616 gesloten, had erkend, dat het een wettig Kapittel was en de bevoegdheid bezat in het geheele bisdom visitaties te houden[2]).

De aartspriester Augustijn de Wolff en de kanunnik Jan Albert Ban ontvingen de opdracht het Noorderland te visiteeren van *Enkhuizen* tot *De Langereis*, d. i. ongeveer het oude West-Friesland. *De Langereis* is eene buurtschap gelegen aan de vaart van dien naam, en maakt nu een deel uit van de gemeenten Hoogwoud, Nieuwe-Niedorp en Winkel.

Van deze visitatiereis in 1631 heeft Ban een verslag gegeven, waaraan echter een gedeelte ontbreekt. In 1633 heeft Ban, waarschijnlijk in gezelschap van de Wolff, weder deze streek gevisiteerd en daarvan verslag opgemaakt, en in 1634 is hij met Marius naar Hoogwoud vertrokken met het doel die uitgestrekte statie in tweeën te splitsen, waarvan Marius het proces te boek heeft gesteld. Deze verslagen met hun toebehooren bevinden zich in het *Bisschoppelijk Archief van Haarlem*;

---

1) *Bijdr. Haarl.* I, 345, 346. X, 45—53, 263. VII, 157.

2) Agnoscet Vicarius Apostolicus verum et legitimum Harlemi existere Capitulum ..... Habebit dictus Capituli vicarius facultatem per totam Dioecesim Harlemensem visitationes congruis temporibus instituendi etc. *Biss. Archief.* Copieboek II, 71, 72.

afdeeling: Oud-Kapittel. Het zijn de nummers 172, 256, 269, 261 en 260.

De verslagen van Ban en Marius geven ons minder geschiedkundige bijzonderheden dan wij gewenscht zouden hebben. Doch laten wij hun geen verwijt doen over hetgeen zij niet opgeteekend hebben, maar dankbaar zijn voor hetgeen zij wel hebben te boek gesteld en — voor ons bewaard. Van alle kapittelheeren, die visitatie hielden, hebben slechts Ban en Marius een verslag aan het nageslacht overgeleverd. De visitateurs moesten hunne verslagen schriftelijk *in duplo* inleveren; het eene exemplaar was bestemd voor den Vicaris Apostoliek, het andere voor het Kapittel; de verslagen moesten aan den secretaris ter hand gesteld en in het archief bewaard worden, waarvan de deken en de secretaris van het kapittel ieder een sleutel hadden. En toch zijn ze niet te vinden. Berusten misschien de exemplaren voor den Vicaris bestemd te Utrecht? Heeft men wellicht de verslagen slechts mondeling ingediend met behulp van de op reis gemaakte aanteekeningen, en verwaarloosd ze in het net te schrijven en aan den secretaris te overhandigen? De akten des kapittels geven daarvoor eenigen grond, wijl zij spreken zoowel over het verhalen als over het lezen der visitaties. Als wij echter als bijzonderheid vermeld vinden, dat de deken Judocus Catz zijn visitatieverslag niet afgaf, omdat het te haastig geschreven was, doch het eerst in het net wilde schrijven, dan schijnt deze omstandigheid wel te wijzen op de gewoonte, dat men de verslagen schriftelijk inleverde [1]).

Hoe het ook zij, de drie overgebleven visitatieverslagen, ofschoon onvolledig, ofschoon spaarzaam in hunne be-

1) *Bijdr. H.* X, 45, 260—263. XIV, 8.

richten, zijn ons welkom om hun betrekkelijk hooge oudheid.

Wij vernemen er uit dat er te Grootebroek 300 communicanten waren, te Lutjebroek 160, te Westwoud 40, te Spierdijk 500, te Lambertschagen 200, te Hoogwoud met omliggende dorpen 1000, te Wervershoef 400, te Oosterleek 9, te Goorn 150; dat er te Hauwert (Nibbixwoude) 56 katholieke families, te Opperdoes 18, te Twisk 8 en te Wijdenes 14 waren [1]). Over het algemeen waren de herders tevreden over hunne schapen, de schapen over hunnen herder; Obdam verzocht zelfs, dat hun beste pastoor, Willem Coopal, niet weggenomen zou worden.

Natuurlijk werd er wel een enkele klacht vernomen, want het is nooit volmaakt in de wereld. Het arme Lutjebroek klaagde, dat het evenveel moest opbrengen als de rijke dorpen Grootebroek, Hoogkarspel en Bovenkarspel; Nibbixwoude verlangde, als het mogelijk was, meer kerkbeurten; sommigen van Wervershoef vonden, dat de pastoor wat veel afwezig was. Ursem was traag in het betalen en Medemblik moest wat ruimer onderhoud aan zijn pastoor geven. In iedere statie treffen wij kerkmeesters aan; die van Wervershoef en Hoogwoud zijn ook met de zorg voor de armen belast. Van een bepaald bedehuis vind ik alleen in Wervershoef en Spierdijk gewag gemaakt. De pastoor van Wervershoef had uit Groningen reliquiën ontvangen, die ter vereering in zijne kerk werden uitgestald. Over de plakaten wordt in het verslag niet veel gesproken; in Ursem waren in 1633 de godsdienstoefeningen geschorst wegens de onhandelbaarheid van den schout [2]); maar men bemerkt

1) Volgens een verslag in 1638 onder Rovenius uitgebracht telde de Streek 7000 communicanten, *Arch. Utr.* XII, 421.

2) Verg. *Bijdr. H.* II, 141.

hier en daar, dat de financieele lasten zwaar drukten. Van elders [1]) nu weten wij, dat nog in 1786 jaarlijks aan recognitiegelden betaald werd door Hoorn en rechtsgebied *f* 895, door Enkhuizen *f* 600, door Grootebroek, Lutjebroek en Bovenkarspel *f* 270, Medemblik en jurisdictie *f* 175, Westwoud, Binnenwijzend, Ooster- en Westerblokker *f* 170, Hoogwoud met Aartswoud *f* 100, Spanbroek *f* 100, Sijbekarspel *f* 70, Hem- en Venhuizen, Schellinkhout en Wijdenes *f* 50, Obdam (Veenhuizen) *f* 36, Abbekerk en Lambertschagen *f* 16. Opmeer was vrij van belasting. Beemster gaf *f* 200 aan den baljuw en *f* 75 aan den schout; Ursem respectievelijk *f* 80 en *f* 60. Behalve de vrijwillige giften ontvingen de pastoors een traktement; te Spierdijk van *f* 200, te Hem- en Venhuizen van *f* 200, te Wervershoef van *f* 225, te Berkhout van *f* 300, te Hoogwoud van *f* 300 (à *f* 350). Van de overige staties wordt het niet medegedeeld. Het onderhoud voor de dienstdoende priesters te Spierdijk en te Berkhout was gelegateerd door IJsbrand Nicolaassen. Te Berkhout werd de woning van een zekeren *Van der Meer* door de Protestanten „het Papennest" genoemd? Omdat 1°. zijn huis reeds sedert 40 jaren een schuil- en verblijfplaats voor de priesters was; 2°. omdat hij de studie van zes zijner zonen bekostigde, waarvan er vier priester en pastoor geworden zijn; 3°. omdat zijn oudste zoon gedurende vele jaren jongelingen in de Latijnsche taal onderwees, waarvan een groot aantal het priesterschap heeft ontvangen [2]).

* * *

In het Bisschoppelijk Archief trof ik behalve het Doop- en Trouwboekje van Joannes Meerius, den pastoor

---

1) *De Toestand der Ned. Katholieken* door Dr. W. Knuttel, II, 302.

2) *Descriptio status sub Rovenio* 1638. *Arch. Utr.* XII, 419.

van Hoogwoud, ook eenige lijstjes aan [1]) van gedoopten gehuwden en bekeerden over de jaren 1631 en 1632, welke lijstjes klaarblijkelijk bij de visitatie van 1632 of 1633 door de pastoors en geestelijken zijn ingeleverd, o. a. door de paters Joannes Robeus, Jacobus de Mets, Jacobus Tiras en de wereldgeestelijken Gerardus Eenhusius, Egidius Arnoldi en Nicolaas Lonius, allen van Hoorn, Meinardus Theodori van Lutjebroek, Joannes Simonius a Groningen van Ursem, Willem Coopal van Obdam, Joannes Ubius van Nibbixwoud, Petrus Cornelii van Lambertschagen, Joannes Simonis van Hem- en Venhuizen, Joannes Brasemius van Hoogkarspel, en Franciscus van der Brugge van Schagen. Opmerkenswaardig nu is het betrekkelijk groot getal bekeerlingen, dat op eenige dezer lijstjes voorkomt. Hiermede in overeenstemming is, dat ook Rovenius in zijne Missie-verslagen van dezen tijd zoovele bekeerlingen vermeldt. Over de jaren 1633—1635 geeft hij 2500 bekeerlingen op, over de jaren 1635—1638 noemt hij er 3500. Tot vermeerdering van het getal, zegt hij, hadden ook bijgedragen de hevige twisten, welke er tusschen de Protestanten onderling heerschten. Onwillekeurig denken wij hier aan de profetische woorden van den eersten Vicaris Apostoliek Sasbout Vosmeer: „wij blijven vertrouwen „op de herstelling van onzen godsdienst .... vooral „omdat wij zien, dat zulk eene groote menigte jonge-„lingen, wier ouders ketters zijn, als door Gods geest „gedreven, tot het rechtzinnige geloof terugkeert" [2]). Pastoor Meerius, wiens boekje van 1 Aug. 1631 tot 13 April 1632 loopt, heeft in dat korte tijdsbestek van 8 maanden 20 volwassen bekeerlingen *ex haeresi* ge-

---

1) Afdeeling: *Oud-Kapittel* No. 270 en 272.

2) *Insinuatio Status*, 1602. *Arch. Utr.* XVII, 157, 459. *Recueil des Instructions Générales aux Nonces de Flandre*, bl. 67.

maakt: uit het Lutheranisme, Calvinisme, Arminianisme of Anabaptisme. Franciscus van der Brugge, die gedurende de jaren 1613—1653 pastoor te Schagen was, dient bij deze gelegenheid een lijst in over de jaren 1617—1631, en noemt bij zijne 2133 doopelingen er nog 251 op, bij wie hij slechts de gebeden en ceremoniën heeft aangevuld. De Minderbroeder Jacobus Tiras te Hoorn meldt, dat hij er 31 met de kerk heeft verzoend, en een ongenoemde geeft van Juni tot April 51 verzoenden met de kerk op, waaronder eenige huisgezinnen; b.v. „Maria Freeks met 5 volwassen zonen „en eene dochter en twee minderjarige kinderen, terwijl „haar man nog weifelt. Pieter Pieterse met 7 kinderen, „waarvan 4 volwassen zijn; zijne vrouw blijft in de „dwaalleer (in haeresi) volharden." Nu geef ik aanstonds toe, dat de doopelingen, van wie gezegd wordt, dat bij hen slechts de gebeden en ceremoniën zijn aangevuld (quibus adhibui preces et ceremonias) allen geen bekeerlingen zijn [1]). Er kunnen ook kinderen van Roomsche ouders onder zijn, die in tijd van nood, door leeken gedoopt werden of wegens menschelijk opzicht der ouders door een predikant.

Hetzelfde geldt van de rubriek: *verzoend met de kerk*, reconciliati Ecclesiae; ook deze is twijfelachtig. Daaronder kunnen drie categorieën vallen: 1°. bekeerlingen uit het Protestantisme; 2°. naam-katholieken, die na korteren of langeren tijd hunne kerkelijke plichten verwaarloosd te hebben, tot de vervulling daarvan teruggebracht zijn; 3°. burgerlijk gehuwden, die nu kerkelijk voor den pastoor getrouwd zijn. Zoo hadden

1) Het is een aandoenlijk schouwspel ..... de volwassenen te zien, die protestantsch gedoopt verzoeken om de bijkomende plechtigheden van het sacrament te mogen ontvangen. *Verslag v. Rovenius*, 1622. *Arch. v. Utr.* XX, 380.

de meeste pastoors, die in 1661 bij den aartspriester van Alkmaar, J. Vercampen, den staat hunner parochie inleverden, onder de afdeeling: *bekeerden tot het geloof* ook gerekend degenen die langen tijd hun kerkelijke plichten niet hadden waargenomen [1]). Welke beteekenis b.v. moeten wij hechten aan het woord *verzoend* zooals het in de Kapittel-akten van 28 Juli 1632 voorkomt? [2]) Pastoor Meerius verklaart daar aan Rovenius, dat hij dit jaar meer dan 120 met de kerk heeft verzoend, en dat er nog meer verlangen om in het geheim buiten weten van de andere partij door het huwelijk vereenigd te worden. Hier heeft het woord *verzoenen* klaarblijkelijk de beteekenis van een burgerlijk of gemengd huwelijk (de Declaratio Benedictina dateert eerst uit de 18de eeuw) in orde brengen. Wat nog duidelijker wordt door het antwoord van Rovenius, die aan Meerius daartoe verlof geeft, indien de *geloovigen* berouw over hun verkeerden stap toonen, „si fideles poenitentes essent”. Trekken wij nu van deze 120 met de Kerk verzoenden er 20 af, die in het Doopboekje van Meerius, ongeveer over hetzelfde tijdstip loopend, met name vermeld staan als bekeerlingen uit het Protestantisme, dan blijven er 100 voor de naamkatholieken en burgerlijk gehuwden over, die tot betere gedachte gekomen zijn. Verzoening met de kerk is dus niet eensluidend met verovering op het Protestantisme; de juiste beteekenis moet uit de omstandigheden blijken.

Onder de naam-katholieken, die Meerius tot hun kerkelijke plichten teruggebracht heeft, behoort ook volgens het Doopboekje een zekere Aris Vechterse, een oud-kanonnier van Piet Hein. In zijne vreugde over

---

1) Zie boven bl. 351.

2) *Bijdragen v. Haarlem* I, 442.

het bemachtigen van de „Zilveren Vloot" had hij in een voortdurenden feestroes geleefd, zijn zilveren aandeel daarvan en het bruidsgoed zijner vrouw door het keelgat gejaagd, en was nu zoo arm, dat hij door de liefdadigheid moest onderhouden worden. Uit dit Doopboekje en de ingediende lijstjes blijkt, dat bij het Doopsel in dien tijd aan de kinderen slechts eene meter (matrina, susceptrix) gegeven werd, zelden een peter, nog zeldzamer beiden tegelijk. Van de 66 kinderen, die Meerius gedoopt heeft, hebben slechts 7 een peter, al de overige een meter.

Het verslag onder Rovenius van het jaar 1638 meldt, dat in Hoogwoud en omgeving de onthouding en kuischheid in bijzondere hoogachting stonden. In Wognum was eene familie, die elf geestelijke dochters telde [1]).

Meerius was in 1622 tot pastoor van Hoogwoud, Spanbroek enz. aangesteld [2]) en met eene predikatie van de kapittelheeren Nomius en Catzius in zijn ambt ingeleid.

Pastoor Meerius was een ijverige arbeider in den wijngaard, maar oordeelde ook, dat een arbeider zijn loon waardig is, hetwelk hem echter niet uitbetaald werd. In 1632 op den tweeden Zondag na Driekoningen, wanneer het Evangelie van de Bruiloft van Kana wordt voorgelezen, schijnt hij zijne gemeente die wraakroepende zonde in krachtige kleuren voor oogen gesteld te hebben. Tot tekst had hij gekozen de woorden van Isaias XVI, 6: audivimus superbiam Moab ..... arrogantia ejus plus quam fortitudo ejus, wij hebben gehoord dat Moab trotsch is; zijne verwaandheid is grooter dan zijne macht. Zijne gemeentenaren hadden zich als voornaam

---

1) *Descriptio Status* sub Rovenio, 1638. *Arch. Utr.* XII, 420.

2) *Verslag van Rovenius 1623.* Broedersen I, 287.

voorgedaan en met groote woorden hem een jaarwedde van *f* 350 toegezegd, doch evenals bij Moab was hunne grootspraak rijker dan hunne daden gebleken, daar hij die som voor zijn levensonderhoud niet ontving. De bruidegom te Kana onthaalde de gasten op wijn, doch hij bood zijne hoorderen slechts een beker water aan tot straf voor hunne traagheid in het uitkeeren van zijn salaris [1]).

Deze preek zette bij eenigen kwaad bloed en werd de aanleiding dat in Hoogwoud cum annexis een tweede priester werd gezonden. Nu dit was noodig ook, daar het rechtsgebied van Meerius 13 dorpen of buurten omvatte met 1000 communicanten. Reeds bij de visitatie van 1631 hadden de kerkvoogden van Hoogwoud hun verlangen naar een eigen pastoor uitgesproken. Meerius scheen daar niet veel te verblijven; zoo troffen ook Ban en de Wolff hem niet te Hoogwoud maar te Wognum aan. Vanwege het Kapittel in Januari 1633 naar Haarlem ontboden erkende hij zelf de wenschelijkheid van een tweeden priester in zijn distrikt, maar verklaarde dat het grootste gedeelte geen anderen priester begeerde, hetgeen door meegekomen getuigen bevestigd werd. Het bescheid was dan ook, dat hij op dezelfde wijze maar moest voortgaan, en op de vraag, of er een tweede priester kwam, moest antwoorden: „dat weet ik niet, „daarin onderwerp ik mij aan de kerkelijke overheid, „en dat moet gij ook doen". Uit alles blijkt echter, dat deze overheid de verdeeling der uitgestrekte statie noodzakelijk achtte, en dat Meerius niet van harte een ambtsbroeder naast zich zag. Het Kapittel hield voet bij stuk, gaf in April aan Willem Coopal, den pastoor van Obdam, machtiging om te Spanbroek godsdienst-

---

1) *Bijdr. H.* I, 442—443. II, 140—143.

oefeningen te houden en zond in Juli als tweeden priester naar Hoogwoud Jacobus Rosant, die kersversch van Leuven was gekomen. Meerius had echter de waarheid gesproken, toen hij beweerde, dat de meerderheid geen anderen priester verlangde. Hij stond in hooge achting en liefde bij de geloovigen. Dit ondervond Ban op zijn visitatiereis van 1633: overal vernam hij, dat men Meerius liefhad en hoogachtte, dat men hem behouden wilde, ofschoon men zich aan de overheid zou onderwerpen om Rosant te nemen. Ja, te De Langereis kreeg Ban op zijne vraag: of zij zich in het algemeen dan toch aan de beslissing der overheid zouden onderwerpen, zelfs ten antwoord: dat zij daarover nog eens moesten denken. Rosant vroeg dan ook binnen het jaar verplaatsing aan; hij kon de genegenheid niet winnen, die Meerius hem niet gunde. Toen deed het Kapittel den beslissenden stap. In Augustus 1634 kwamen Marius en Ban naar Hoogwoud, stelden in de verschillende dorpen een onderzoek in omtrent de meest redelijke splitsing der statie en trachtten door overreding de onwilligen in de beslissing der overheid te doen berusten. Op 18 Augustus teekenden zij het decreet, waarbij de statie Hoogwoud in tweeën werd verdeeld, en de „Weerkent Vaert" als grensscheiding werd aangenomen, gelijk het kaartje door Marius eigenhandig geteekend aangeeft. Joannes Meerius werd pastoor in Spanbroek, Wadway, Wognum en Sijbekarspel met toebehoorende buurten; Ewaldus van Oldenmarck in Hoogwoud, Aartswoud, Opmeer, Paden, en de beide Weeren, n.l. de Hoogwouder en de Abbekerker Weere. De Licentiaat Ewaldus, kanunnik van Osnabrück, pastoreerde echter niet lang in Hoogwoud. Twee maanden daarna, in October 1634, vernam het Kapittel, dat hij zijne gemeente verlaten had, daar zijn gestel niet bestand

bleek tegen den gevorderden arbeid. Toch schijnt hij weder teruggekeerd te zijn, want eerst in April 1636 werd „wegens het vertrek van Ewaldus" te Hoogwoud een nieuwe pastoor aangesteld in den persoon van Petrus Matthijssen.

Van pastoor Joannes Adriaanszoon Meerius bestaat een portret, gegraveerd door Cornelis Visscher. Een dezer gravuren berust in het Bisschoppelijk Museum, en heeft tot onderschrift een Latijnsch gedicht onderteekent door *Pie* (Augustinus Alstenius Bloemaert?) en een Hollandsch vers van Joost van den Vondel, die zich *Juste* noemt:

R. D. Mr. Joannes Merius, pastor in Spanbroeck etc.; obiit A°. MDCLII. Febr. XIX, aet. LXIII.

Dum dolet ereptum Borealibus incola pratis,
Qua licet ars Merium vivere parte dedit.
Ora vides: animus, doctae Pietatis imago,
Vult in discipulis eminuisse suis.
Pastorum faecunda domus! tua cura Batavis,
Et Caelo praestant vota Joannis opem.

PIE.

Dus ziet d'eerwaerdigheit en diepe ootmoedigheit
Gelyck Melchisedech, die Abraham bejegent,
Joan ten oogen uit, als hy Godts majesteit
Door 't heiligh offer eert, en 't volck verquickt en zegent.
Melchisedech genas des afgestredens smart;
De Meer ontsloot voor elck zyn gastvry huis en hart.

JUSTE.

Corn. Visscher delineavit et sculpsit.

F. Muller zegt in zijn *Beschrijvende Catalogus van 7000 Nederlandsche Portretten* over dit portret: Ter halver lijve, rechts, staande met gevouwen handen voor een altaar, achter hem zijn wapen met devies: amicus fidelis protectio fortis.

Haarlem. M. P. R. DROOG.

1) Deze aanwijzing dank ik aan de vriendelijkheid van Mgr. J. J. Graaf.

DECANUS ET CAPITULUM CATHEDRALIS ECCLESIAE HARLEMENSIS OMNIBUS HASCE VISURIS SALUTEM IN DOMINO [1]).

Valentes intendere iis ecclesiasticae jurisdictionis, quae (juxta sacrorum canonum ac Oecumenici Concilii Tridentini) ad capitulum Cathedralis Ecclesiae, sede vacante, liquido jure pertinere dignoscuntur: illa in primis curae habemus, quibus in doctrina, pietate concordia et animarum lucro clerus et populus nostrae dioecesis conservari, foveri et augeri possit; inter quae ordinaria et legitime visitatio potiori loco haberi debet.

Ut itaque illa debito modo et ordine ad bonum commune subditorum nostrorum et Ecclesiae aedificationem, hoc anno currente, peragi possit, capitulariter deputamus adm. R. R. D. D. Quirinum Costerum [2]), pastorem oppidi Alcmariani et archipresbyterum ejusdem et vicinorum pagorum et M. Joannem Buggaeum S. Th. Licentiatos, Ecclesiae nostrae Cathedralis canonicos graduatos, confratres nostros ad faciendam in dicto Archipresbyteratu ordinariam vacante sede nostra visitationem: ut vocatus ad se respective dictorum locorum pastoribus seu deservitoribus ac fidelibus eis subjectis conjunctim vel divisim, facultatem habeant inquirendi, examinandi et (si visum fuerit) corrigendi omnia et singula, quae examine vel correctione indigere in Domino judicaverint. Excepta tamen parochia Schagensi, quam ob causas per Amplis. D. Vicarium Leon. Marium visitandam hac vice decreverunt.

Salvo quod dicti Domini Visitatores pro tempore tenebuntur omnia et singula visitationis suae acta ad Capi-

---

1) *Biss. Archief*; afdeeling: Oud-kapittel No. 172.

2) De last- of geloofsbrief van Ban en de Wolff is in het archief niet aanwezig.

tulum scripto referre et plenam de iis rationem reddere, Mandantes propterea omnibus et singulis dictorum locorum pastoribus, deservitoribus, presbyteris saecularibus et regularibus fidelibus quoque utriusque sexus in dicto Archipresbyteratu degentibus, ut praedictos Dnos cum debita reverentia suscipiant et promptam iisdem nostro nomine exhibeant obedientiam et requisitum praestent auxilium, sub poenis a sacris canonibus et conciliis constitutis.

In quorum omnium fidem hasce nostras patentes litteras, nomine ac sigillo Capituli nostri, expediri fecimus.

Actum Harlemi A°. CIↃ. IↃC. XXXI. die XXVIII Aprilis.

Pontificatus Smi D. N. Urbani Papae VIII anno octavo.

J. Catzius. Dec. Harlem.

De mandato ampliss. D. Decani et Capituli

locus Sigilli. J. Alb. Bannius Can. Harl. Not. Aplicus.

[Visitatio anni 1631 [1])].

Facultate Amplissimi D. Decani et Capituli Cathedralis Ecclesiae Harlemensis muniti, ut patet ex literis datis Harlemi anno 1631 30 Aprilis, visitationes tractus Borealis instituimus pro ut sequitur. Sub horam 8 antemeridianam domi suae in parte *Westendana* [2]) convenimus *M. Petrum Poulryck*, qui ad ipsis deserviendum eo ab Ampl. Dno Praeposito M. Sibrando ab hinc 2 annis plus minus directus et a R. D. M. Augustino [3]) introductus sub directione ejusdem ibi agit.

---

1) *Biss. Archief*, No. 256.

2) Westeinde is een buurt onder Enkhuizen behoorende.

3) De Wolff.

29 Julii 1631. Convocatis 3 capitibus monuimus, ut taxam a fidelibus diligenter colligant, capsam duabus clavibus munitam fieri curent, ut non nisi per binos aperiri queat, de pecuniis communibus non disponatur ad reditum nisi omnium trium notitia cum sufficienti cautela etc.

Nicolaas Meynardi, nepos Dni Cornelii Laurentii in Westenda quondam sacerdotis, repetit libros velut haeres supradicti D. Cornelii, ante multos annos ad usum D. Francisci Petri datos.

29 Julii 1631. Visitavimus in *Grootebroeck D. Meynardum*, cui per omnia bene cum communitate convenire ajebat, nihilque querelam deposuit. Directus deservitor primo in Strecam ante 18 annos, postea institutus pastor ab Illmo Dno Nuntio Aplico parochialis ecclesiae S. Joannis Baptistae. Circiter 300 communicantes. Conqueritur Dnus pastor et fideles, quod monstrantiam in usum ecclesiae Grootebroeckanae donatam D. Franciscus sibi servet et alio traduxerit, quam sibi reddi pacifice optant.

D. Franciscus retinet monstrantiam praetensione expensae pecuniae in usum Dni Joannis Altii, quum summae, si quam debent, debitor est non Grootebroek solum, sed et Lutjebroeck, Venhusen et Hem.

29 Julii. Visitavimus hora 2 *M. Meynardum* in *Lutjebroeck*, qui eo directus a festo Omnium Sanctorum 1629, postea declaratus ordinarius in Lutjebroeck et Westwouda ab Illmo Dno Vicario Apostolico, ut patet ex decreto ejusdem Illmi nobis exhibito, anno 1631. 13 Maji.

Nihil querelarum deposuit. Habet Lutjebroeck circiter 160 communicantes. Patronus S. Nicolaus. In Westwouda sunt plus minus 40 communicantes. Patronus S. Martinus.

Deposuit Meynardus nomine suo et fidelium iniquum

videri tantum contribuere debere Lutjebroeck tenuissimae conditionis, quantum Grootebroeck, Hoochcarspel et Boven-Carspel pagos opulentos: cujus gravaminis causa nihil fere cedit in usum sacerdotis nisi 25 circiter florenos.

25 Julii. Visitavimus *M. Joannem Simonis*. Institutus est pastor in *Hem*, uti declarant literae Vicarii Apostolici datae 1619 die 17 Maji. Item deservitor in *Venhusen*, ut patet ex quibusdam literis Ampl. Dni Praepositi Harlemensis datis 20 Novembris 1629. In quibus sub finem sic habebatur. „Petit Rev. Dnus Vicarius Aposto- „licus, ut et ego Vicariolus, ut Venhusanis dignetur „Reverentia Vestra invigilare, ne vobis noti incipiant „ibidem nidulari." Item facultas ipsi concessa in *Wennes* [1]) pastoralia administrandi. Patet ex literis Dni Decani datis 13 Novembris 1628. Pro sustentatione gaudet in certis 200 florenis, contentus sua sorte. Cohabitat ei virgo 22 annorum. Sunt 6 ordinaria loca quibus instituitur congregatio, 4 in Hem, 2 in Venhusen. In Venhusen patrona S. Emerentiana, cujus reliquiae ibidem servantur, partim missae a viro Theodoro de Wit, partim ab Altio asportatae. In Hem patronus S. Lucas. In Wennes S. Ludgerus. In *Oosterleek* S. Nicolaus, ubi 8 vel 9 communicantes; excurrunt ad M. Joannem Simonis.

Comparuerunt in Hem laici sequentes primum Jacob Doetsen, Pieter Willemse, Cornelis Corneliszen, alias Cornelis Jacobse, Aris Fransen, Jacob Fransen, Harcke Simons, Pieter Willemse.

Comparuerunt ex Wennes Gerbrandt Harcxse, Jacob Gerbrandts, Cornelis Jacobse. Dixerunt in Wennes esse 14 familias. Optime contenti sunt operâ Mri Simonis. Solvunt praetori 16 florenos, drostardo 3 imperiales. Comparuerunt ex *Hoochcarspel* Jacob Willemse, Pieter

---

1) Wijdenes.

Jansz. Jongejans, Pieter Willemse, Gerrit Pieters. Sunt contenti operâ Mri Braessemii. Jacob Wouterse: contentus operâ Mr. Joannis; optat tamen subinde operam Meynardi; interim superiori ordinario parere paratus.

Ex *Binnewijsend* Pieter Wouterse, Jan Dircxse; sunt contenti opera Braessemii.

Hornae.

30 Julii. Exhibita et praelecta facultate nostra visitandi, comparuerunt coram nobis hora 5ta R. D. *Mr. Gerardus Eenhusius*, Ordinarius Hornanus, R. D. *Nicolaus Lonius*, *Mr. Aegidius Arnoldi*, R. D. pater *Jacobus de Metz* Soc. Jesu et R. Pr. frater *Jacobus Tiras*, coram quibus publicavimus concordata et constitutiones Illustrissimi et singulis donavimus exemplar.

Julii 30. hora 6 et 7a comparuerunt tres curatores nomine Pieter Pieterse Hases, Arnoldus Aegidii, Joannes Laurentii. Doluerunt quod casula panni aurei et vexillum S. Joannis Baptistae in processione sunt Mechliniae. Petrus Hases vidit ea oculis suis Mechliniae apud P.P. S.S.; dicit ea istuc deportata ab Hester Joannis et Joanne Keysers vel ab aliis. Religiosae legarunt ante 8 circiter certa ornamenta ecclesiae Hornanae, quae sub Patribus latitant dicentibus sibi data, etc. Vide Acta [1]).

Goorn.

31 Julii. Comparuit coram nobis R. D. *M. Joannes Simonis*. Visitato oratorio, ubi omnia nitida, nihil difficultatis reperimus nisi tardam quorumdam solutionem, cui malo ex consilio D. Pastoris remedium adhibuimus [2]).

1) *Bijdr. H.* IV, 448.

2) Dit middel bestond hierin, dat de visitateurs nog op denzelfden dag een brief schreven aan de »Lieve ende wel beminde van Uyrsem, »die wat traeg sijn in het voldoen van behoorlycke salaris aen haren pastoir". Daarin maanden zij hen aan dien plicht te vervullen. *Biss. archief*, No. 267. 31 Julii 1631.

31 Julii. Ex laicis comparuerunt Pieter Vechterse op de Goorn; Cornelis Folkers ex Avenhorn; Jan Guertse ex Goorn; Jan Doedisse, Hein Janssen ex Avenhorn, qui omnia in pace ibi esse inferebant, optimum de pastore suo per omnia testimonium ferentes.

Spierdyck.

1631. Julii 31. Comparuit coram nobis *D. Simon Joannis,* qui a 25 annis eo directus est a Dno Praeposito, Vicario Harlemensi. Deservit Spierdyck, loco residentiae, Berckhoudt, Bobeldijck, de Woggenummermeer, de Opdammermeer. Sunt circiter 500 communicantes. Isbrandus Nicolai legavit in usum sacerdotis in Spierdyck agentis reditum 200 florenorum; in usum sacerdotis ibi [1]) agentis et successoris ibidem agentis 300 florenorum et amplius in certis [2]). Sunt 4 curatores in Spierdyck, qui annuatim cum defunguntur, constituunt alios. In Berckhoudt duo curatores, ubi annue unus defungitur. In mari 3 curatores, qui annue defunguntur et alios substituunt. Aedificata est domus sive oratorium ex propriis donariis, partim ex propriis donis D. Simonis Joannis, qui efficiet, postquam definitum fuerit, ut cedat semper in communem usum ecclesiae Spierdyck.

Eodem die hora 1a comparuerunt coram nobis Georgius Gerbrandi, Gerbrandus Cornelii, Simon Cornelii, curatores Spierdicani.

Wognum (Hoogwoud).

31 Julii. hora 5ta. Comparuit coram nobis R. D. *M. Joannes Meerius* qui viva voce missus est a R. D. Praeposito, et Ampl. D. Decano Nomio et Catzio, qui

---

1) Waarschijnlijk de andere opgenoemde plaatsen Berkhout enz. behalve Spierdijk.

2) Certa, bepaalde dingen, natuurvoortbrengselen.

2 posteriores instituerunt ipsum concionibus. Deservit Hoochwout, Spanbroeck, Sijbekarspel, Opmeer, Wadwey, de Weere, ubi fere 300 communicantes; pro parte in Wognum. In universum existimant circiter 1000 esse communicantes. Promiserunt in certis et solvent 300 florenos. Sunt in singulis pagis 2 curatores, penes quos cura est congregandi taxam, providendi pauperibus etc. Manent ad vitam, eliguntur a sacerdote et confirmantur a communitate. Satisfit ex Collecta, ordinario, praetori, ecclesiae, altaribus etc. Comparuerunt Arnoldus Nicolai, Adrianus Renssii, Petrus Martini.

Hauwert (Nibbixwoude).

Comparuit coram nobis Hendrick Dircxse, qui dixit medietatem pagi et amplius esse catholicam, circiter esse 56 familias operâ *D. Joannis Ubii* optime contentos, et si fieri possit, adoptare frequentiores congregationes; vicibus tamen suis contentos.

Medenblicum.

Comparuit coram nobis R. D. ac *Mr. S. T. L. D. Pompejus Walrave*, qui Medenblici directus (est) ad labores per Amplissimum D. Praepositum Sibrandum, Vic. Harlemensem et Ill[mi] D. Vic. Apostolici. Ut patet ex scriptis sive libris Vicarii Harlemensis de data 6 Oct. anni 1626. Item ex libris Vicarii Apostolici de data 10 Julii 1628. Deservit Twiscanis, ubi plus minus 8 familiae, et Opperdoesanis, ubi circiter 18 familiae sunt. Agendum de honestiori sustentatione. Curatores informandi de sedulitate facienda in colligendis, etc. Legati sunt in perpetuum 350 floreni.

Wervershooff.

1 Aug. 1631. Comparuit coram nobis R. D. ac *Mr. Hermanus Vossius*, qui viva voce a duobus circiter

annis istuc per Amplissimum D. Praepositum Sibrandum missus est. Deservit simul Oostwoudanis, ubi plus minusve 50 communicantes. In Wervershooff cum annexis circiter 350. Fixum oratorium in Wervershooff. Sunt ibi aliquot reliquiae, quas D. Pastor Groningâ accepit, quae in templo ibidem coli solent. Pro sustentatione 223 floreni. Legati sunt in usu Ecclesiae 100 floreni capitalis summae. Habetur aliqualis cura pauperum.

Comparuit nobis Egge Willemsz., Jan Willemsz. ex Wervershooff; item ex Legedijck Hermen Louw, qui totam communitatem optime contentam retulere; aliquam penes quosdam esse querelam de absentia frequenti, qua in re nos provisuros promisimus.

Westerblocker.

2 Aug. 1631. Comparuerunt Minus Claessen et Claes Gerritsz., dixerunt optime sibi per *Mr. Cornelium* [1]) provisum nostris, utpote toties, dum evocatur ad aegrotos et contagioso morbo infectos, paratum se exhibuisse. Pastor sua sorte contentus nihil querelae deposuit. Ornamenta decentia.

Hora septima comparuit adolescens Foppe, qui sponsalia iniit cum Catharina Antonii; postea, ut dicit, quia parentibus displiceret, Catharina directioni Minoritae se dedit, qui ait tuto ab illis sponsalibus sponsam servire [2]) posse, et more devotariarum virginum vivere. Refert se sponsus ad literas, in quibus rem totam et seriem refert quoad ipsum et ad Catharinam sponsam.

3 Aug. Conveni Catharinam sponsam, et omnibus examinatis, fassa est, se fidem suam porrecta manu dedisse, sed addidisse sponsum reversurum se post

1) Dingenom of Dignumsz.

2) Resilire?

6 menses circa festum omnium Sanctorum, cum mari se committeret. Cum magistro sponsus fere post promissum tempus anni prius rediit, nec casu aut injuria aëris etc., sed libera voluntate artem fabrilem in extensis locis exercens. Unde defectu adventus sponsi, et transgressionis promissae conditionis, intermedio tempore, liberam se aestimans Catharina ad virginalem statum se contulit sub directione patris Tiras, et, ut ex eodem intellexi, votum simplex emisit castitatis. Quaeritur quid in hoc casu agendum [1]).

3 Aug. Ante praudium *Hornae* visitavimus oratoria tam Regularium quam Saecularium; vascula sacra, vestes, ornamenta, omnemque supellectilem ecclesiae partim nitida et sufficienter decentia deprehendimus.

Post prandium convenimus R. P. . . . . [2]) de Societate quem ex partibus Flandriae istuc adventitantem a duobus et amplius mensibus intellexeramus, et, ostensa illi facultate visitandi, cum omni modestia rogavimus, ut juxta concordata missionem suam et approbationem a Vicario Apostolico vel subdelegatis ejus nobis ostendat. Respondit [3]).

[Visitatio anni 1633 [4])].

Spierdijck.

1633. Die 1 Septembris sub vesperam comparuit D. *Symon Joannis*, pastor in Spierdijck, qui post serium examen respondit omnia in suis locis esse tranquilla et pacifica. Comparuerunt Simon Cornelii et Jacobus Joannis curatores, qui optimum de pastoris sui diligentia et pietate testimonium dederunt, et omnia in optimo ordine esse constituta dixerunt.

---

1) Verg. *Bijdr. H.* X, 251.

2) Naam niet ingevuld.

3) Het overige ontbreekt.

4) *Biss. Archief* No. 269 en 261.

Goorn (*Grosthuyzen*).

Die II Septembris comparuerunt Cornelis Oterse et Fredericus Gualteri curatores in Grosthuyzen. Sunt ibi circiter 100 domus et subditi ultra 150. Dixerunt omnia pacifica. Monuimus eos, ut tempestive solvant suo ordinario.

Ursem.

Postea comparuerunt ex Ursem Joannes Joannis habitans in vicinia Swet, Martinus Adriani ex Nordijck, Everhardus Joannis in Braete prope Swet.

Comparuit R. Dominus *Joannes Symonis a Groninga*, ordinarius in Grosthuyzen, Ursem, Avenhorn, Goorn et partim Bemstriae, qui retulit vicinos in Swet nolle contribuere ad onera pro praetore, scilicet XX florenos pro sua rata, eo quod poscunt de die venire in Bemsteram, ideo se nolle venire de nocte; item quod nolint amplius convenire in Nordijck ut solebant. Ideo D. pastor obtulit se velle separatim venire per vices tam in Swet quam in Nordijck pro eorum arbitrio tam de die quam de nocte. In Swet sunt circiter XVI domus. Dant 40 florenos pastori et praetori 20. Solebant simul solvere ballivo 80 flor. et praetori 40 pro nocturna congregatione.

Audivimus postea Martinum Adriani virum cordatum ac sincere apertum, qui retulit se cum sociis suis scabinis in Ursem ex vicinia Nordijck inique per Status Westfrisiae, negato ipsis tribunali judicis ordinarii ac competentis, condemnatos esse in expensas cujusdam controversiae a prioribus scabinis factae, eo quod quamdam nomine communitatis rem egissent et plus prosecuti essent, sed id authenticis instrumentis docere non possent, sic ut testium assertiones repellerentur ut nullae; quod tamen, appellatione ad Curiam Hollandiae facta, vicissent,

nisi Statuum Westfrisiae favor apud Curiam Hollandiae eos oppressisset.

Hinc dissidia inter partes orta, ut totus status ecclesiae ibi turbatus sit, plurimis renuntiantibus taxis ad onera communia. Nos post serios monitus partes induximus, ut junctis animis ad rem ecclesiae resarciendam convenirent, praetore neglecto, qui hactenus diurnas non ferebat congregationes, rem cum ballivo solo agerent, qui optabat praetorem exclusum.

Pars Bemstriae.

Petrus Joannis et Gerardus Henrici ex Bemstria comparentes retulerunt omnia pacifica. Dant annue pastori XXVIII florenos, XX familiae sunt contribuentes. Dant ballivo 200 florenos pro tota Bemstria et LXXV flor. praetori.

Avenhorn et Goorn.

Comparuerunt Evert Hubertse, Heyn Janssen, Cornelis Claessen ex de Goorn, referentes omnia pacifica et bona esse, nihilque in suo loco emendandum, quod sciant.

Opdam et Heynsbroek.

Die II Septembris comparuit magister *Wilhelmus Copal*, S. Theol. Bacc. Formatus, Ordinarius in Opdam et Heynsbroek, qui retulit omnia esse pacifica. Solvunt praetori in Opdam 36 florenos, in Spanbroek 100, ubi aliquando habet congregationes 400 hominum cum licentia M. Joannis Merii, qui quibusdam aedibus ad Opdam pertinentibus utitur. Comparuerunt curatores Andreas Cornelissen in Spanbroekerban, Cornelis Joannis in Heynsbroek, Joannes Joannis et Guilielmus Andrea, incolae in Opdam, qui responderunt omnia esse pacifica et ordinatissima, pastorem esse optimum, vigilantissimum, quem rogant sibi non auferri.

Wognum.

Comparuit D. *Petrus Cornelii*, ordinarius in Lambertschagen, Abbekerk et Noordermeer. Habuit hoc anno 200 communicantes. (Praetor Hornanus fere 800 florenos exigit).

Hornae.

Dixit Metsius se nunquam ad visitationem comparuisse nec aliquem Jesuitarum ut subditum, sed solum ad amicum colloquium vel conferentiam. Plane authoritatem Capituli omnes Jesuitas hactenus ignorasse et rejicere. Quod quidem in saeculares, sed non in ipsos habet authoritatem, et quod hoc per concordata non potest probari [1]).

Proponatur Illmo Nuncio: an, cum Jesuita aliquis vel regularis dubitat vèl exerceatur a delegato Capituli vèl Illmi Dni, per hoc potestas delegatorum ita sit suspensa, ut ad actum delegatum apud regulares procedere non possint.

Visitatio Hoogtwoudana.

Die III Septembris 1633 comparuerunt coram nobis ex variis viciniis:

1. *Abbekerker Weere*; Simon Pieterse et Cornelis Pieterse zijn broeder in plaets van Jan Broerssen ander curateur.

2. *Hoogtwouder Weere*; Jacob Claessen Blocker, kerckvoogt, Pieter Pieterse, Dirk Wijbrantse. Submittunt se superioribus ad habendum Rosant.

3. *Hoogtwoud*; Dirk Pieterse, kerckvoocht, et Jacob Gerretse et Pieter Claesz. Bruyn, beyde kerckvoochden; item Claes Jansz. Blocker, Jan Ariaensz. Bergt, Peter Symons Claessen. Idem asserunt.

4. *Wijsendt*; Pieter Symons, voocht, Hendrick Corne-

1) Verg. *Bijdr. H.* I, 348.

lissen, Willem Reijerssen et Pieter Claessen. Idem asserunt sub obedientia, quamvis blesutatem in eo [1]) non ament. Oude Jan Dirxse aan de Wijsent, Jacob Claessen et Gerbrant Jansz. Duyn insinuëntes: dat Mr. Jan [2]) wel mach lijden dattie hier is in Hoochtwoudt residerend om ons bequamer te bedienen.

Hoochtwoudt.

Die III Septembris comparuerunt Petrus Nicolai et Timotheus Joannis scabini in Hoochtwoudt, Petrus Joannis Taems, Gerbrandus Joannis, Jacob Claessen omnes habitantes *op de Paden.*

Ex *Langereys*: oude Jan Dirxse, jonge Jan Dirxse; in noordt eynd van Hoochtwoudt Cornelis Cornelisz. Bergersen, Jan Janssen.

De Gou, vicinia Hoochtwoudt, Jan Cornelissen; qui omnes referebant se velle habere M. Joannem, si non solum, saltem cum alio.

Post multas rationes rogati, an saltem, generaliter loquendo, velint stare sub obedientia Ecclesiae, responderunt se velle super eo deliberare.

Id dicebat Jacobus Nicolai.

Opmeer.

Comparuerunt Cornelis Hillebrants, curator, absente Gulielmo Cornelii altero curatore; junctim Andreas Joannis, Jacobus Harxsen, Adrianus Bartholomei, Damasus Joannis et Jan Gerrets, qui responderunt se velle mandatis superiorum parere, Dominum Meerium amare et honorare, et, si superioribus placeat, eum retinere velle, subjicientes se superioribus.

---

1) Rosant schijnt gebrekkig van spraak geweest te zijn, blaesus.
2) Meerius.

Spanbroek.

Die III Septembris 1633 comparuerunt Dirk Claessen, curator, Dirk Cornelissen, Jacobus Petri, Claes Jacobse, Clement Pieterse, Cornelis Teunissen, adjuncti, retulerunt omnia pacifica. Volunt parere superioribus et laborare pro augmento taxae. Et, si commode fieri possit, optant D. Meerium in Spanbroek habitare.

[VISITATIO ANNI 1634 1)].

Anno 1634 Augusti die 16 ivi cum confratre D. Bannio per Purmerendam in Opdam, ibique pernoctavimus apud D. Coopallium.

Die 17, quae est octava S. Laurentii, celebravi in de Weere, quae sunt sub jurisdictione Hoochtwoudae, habita concione; convenimus praesentes istic viros, qui statim ad magnam partem cum gratiarum actione responderunt, se parituros; quos ea de caussa dimisimus in aliud conclave, remanentibus sex minus voluntariis. Cum his egimus paulo prolixius, atque inter eos praecipue eluxit virtus Petri Joannis qui parato animo, bonis rationibus, grata eloquentia multum nos juvit, ita ut excepto uno Germano .... reliqui omnes se obedientes praestarent. Ac tandem Germanus ipse se submisit. Duravit haec controversia cum illis a 12 meridiana ad 2 pomeridianam. Finito tractatu ivimus in Woggenom ad D. Petrum Frisium atque istic sumto prandio ad medium 5ae ivimus in de Weere, quae pertinent ad Abbekerken. Fuerunt illic praesentes 13 subditi ex Wera: (De Opmeer nihil peculiare actum est, quod hi dicerent, se expectare concordiam Hoochtwoudae). Jan Broerssen, Cornelis Pieterse etc. etc.

---

1) *Biss. Archief* No. 260.

Ex his omnibus soli modestiam exhibuerunt et obedientiam spoponderunt Jan Broerssen (qui cum fuisset aedilis, ex quo a tempore praecedentis meae visitationis declaravit se in obedientia permansurum, exauthoratus est ac nunc aedilis est Aris Janssen inobediens) Jan Harxsse et Albert Hendricksen, frater mri Petri Poelrijckii. Reliqui omnes habuerunt se satis indigne.

Ad 7 vespertinam discessimus ex Wera, ivimusque in Hoochtwoudam ad aedis Petri Joannis in de Hins. Fuerunt istic Jacob Claessen etc. Hi post privatas instructiones tandem submiserunt se nobis, acceptaruntque pastorem D. Ewaldum et sequentes articulos.

1. Ut expensae hucusque factae in caussa Rosandtii non cedant in ipsorum gravamen, sed nunc ex novo incipiant expensae communes.

2. Ut erigatur Collegium 5 virorum qui collectas et onera communia curent.

3. Ut in singulos annos tempore visitationis per visitatores duo ex curatoribus anni evoluti permaneant, aliis tribus cura abeuntibus tres novi substituantur.

4. Ut cum consilio Mri Joannis hac vice unus ad minus eligatur curator ex ipsorum parte, ita tamen ut Jacobus Nicolai et oude Jan Dirxse possint esse liberi.

His finitis atque oratione completa abierunt laeti domum et cum gratiarum actione.

Status horum locorum hucusque sic fuit. Mr. Joannes Meerius administravit has parochias: 1. Spanbroeck, 2. Wadway, 3. Sibekarspel, 4. partem Woggenom, 5. Opmeer, 6. Hooghtwoud, 7. Aertswoud. Parochiis his adhaerent magnae viciniae de Langereys, de Weeren, de Paden.

A primo meo in Vicariatum ingressu judicavi parochiam uni sacerdoti nimis amplam, administratam quidem ab uno quamdiu numero sacerdotum destituebamur, at cum

numerus sufficit dividi debere. Judicavit idem ipse Mr. Joannes, ut ex visitationibus annorum praecedentium patet. Nunquam tamen hucusque res feliciter expediri potuit. Novit Deus cujus vitio. Itaque hoc anno ter eo excurri, ac tandem hac tertia vice eam terminavi. Deus det felicem processum et exitum.

Die Augusti 18 absoluto sacrificio ac re omni Deo commendata simul cum collega visitationis Clarissimo D. Bannio fecimus constitutionem, quae sub litera *A* huic scripto adjuncta est, eamque praesente Dno Coopallio tamquam a nobis ad hoc speciatim assumto, et R.R. D.D. Francisco Petri ac Petro Cornelii [1]) tamquam testibus D. Meerio et Oldenmarckio praelegimus, qui promtissime eam acceptarunt et obedientiam ac mutuam charitatem spoponderunt.

Unum hoc quam primum agi debet, ut Opmeerani componantur et collegium 5 virorum erigatur, ad cujus erectionem servit notitia status, qui in dictis locis huc usque fuit.

Parochiae Dno Ewaldo assignatae sunt tres Hoochtwoud in medio, Opmeer ad orientem, Aertswoud ad septentrionem.

In Aertswoud est aedilis Jan Pieterse, in Opmeer Willem Cornelisse Benuis, Aris Janssen. Posset constitui: Cornelis Hillebrandts.

Hoochtwouda sola subdividitur in 6 partes, et habet simul 12 aediles aut curatores.

Hoochtwouda	Australis	Jacob Gerritse. Dirck Muller.
	Aquilonaris	Pieter Bruyn. Cornelis seu Kees Laen.

1) Franciscus Petri was pastoor te Monnikendam (*Bijdr. H.* VII, 157, 167), Petrus Cornelii te Lambertschagen, Willem Coopal in Obdam.

Weere	Australis	Simon Pieterse. Jan Broerssen, a Merio positus. Aris Janssen.
	Aquilonaris	Jacob Claessen. Isbrandt Heeckers.
Paden		Claes Janssen. Pieter Jan Tamissen, constituendus, commendatur a Merio. Timon Janssen, frater Mri Jacobi in Eenighenburgh.
Langereijs		Albert Jacobse. Pieter Symonse.

Hac ipsa die 18 omnibus compositis reversi sumus Amsterdamum.

A.

In nomine Domini, Amen.

In caussa controversa quo ad ordinarium Hoochtwoudae et locis vicinis constituendum, adeoque pagos hucusque per M. Joannem Merium administratos deinceps in duas parochias dividendos post auditos Hoochtwoudae, Opmeriae, Hoochtwouder- et Abbekerker Weere parochianos, nobis infra scriptis, usque ad pleniorem relationem ad venerabile Capitulum Cathedralis Ecclesiae Harlemensis, visum est, ut M. Joannes Merius, ex nunc et deinceps, sit ordinarius prout hactenus fuit in Spanbroek, Wadwey, Woggnom et Sybekarspel cum viciniis ac haec loca pertinentibus.

Licentiatus Ewaldus ab Oldenmarck, tamquam ordinarius in Hoochtwouda, Erstwouda, Opmeria et viciniis ad haec loca annexis, nempe Paden et utraque Weere, Hoochtwoudana et Abbekerkeriana; in quibus locis ex nunc M. Joanni Merio nulla competet jurisdictio, neque ei licebit ullas congregationes publicas in eis instituere, confessiones audire, sacramenta administrare praeter expressum Licentiati Ewaldi consensum. Et quamvis ex parochianis dictorum locorum nonnulli se in hac institutione Lic. Ewaldi praebuerint atque etiam nunc prae-

beant difficiles, erit tamen M. Joannis tamquam amatoris ecclesiasticae concordiae et obedientiae, ut quantum in se est, animos inquietorum componat eosque exhortetur, ut nunc ostendant facto quam fideliter eos ad unitatem fidei et obedientiae per tot annos instruxerit. Laborabitque omni modo ut locorum horum subditis constet Lic. Ewaldum cum bona sua voluntate et gratulatione institutum, et praescriptam pagorum dictorum divisionem factam esse. Servabit quoque cum Lic. Ewaldo amicam correspondentiam, ut ex concordia ordinariorum etiam subditorum concordia nascatur, crescat et confirmetur.

Actum in Woggnom die XVIII Augusti anno Dni milles, sexcentes, trigesimo quarto.

Ita pronunciatum die, mense et loco quibus supra, pro ut propria manu testor.

Leonardus Marius S. S. Th. D. et
Cathedr. Eccl. Harlem, Praepositus,
Archid. et Vic. Generalis.

J. Albertus Bannius, J. Utr. Doct.
Cathed. Ecc. Harlem. Canonicus graduatus.
Stt.

Praesens decretum praelectum est supradictis ordinariis a nobis supradictis in judicio sedentibus, praesentibus D. D. Francisco Petri et Petro Cornelii testibus et Dno Guilielmo Coppallio commissario nostro ad hunc actum expresse vocatis. J. Alb. Bannius,
qui supra.

[Ex Libro Baptismali Meerii [1])].

Anno 1631, ultimo Julii adfuerunt mihi, Joanni Adriani Meerio, R. R. D. D. visitatores et constitutiones Illustrissimi Dni tradiderunt.

1) *Biss. Archief* No. 270.

Pastoralia munia ego obeo his in pagis: Hoochtwoud cum suis viciniis, Langereys, Paed, Cou, Weren. Eertwoud, Opmeer, Wysenent, Spanbroeck, Sydint, Sant-Werven, Sybekarspel, Watwey. Insuper aliquot domibus ego deservio in Wognum et Noordermeer.

A. 1°. die Augusti usque ad 1 Septembris habui 22 congregationes et in iis semper aliquot communicantes, quando in pagis et locis remotioribus fui. In festivis diebus circiter 30 ut plurimum.

Baptizavi in Augusto puerum Adriani ex Watwey. Pater infantis Adriaen Bonventse, mater Meyns Adriaens. Susceptrix Beert Arents. Paullo post adhuc alios duos pueros eorundem parentum baptizavi, qui non sunt matrimonio sacramentaliter juncti nec catholici, sed Anabaptismo dediti. Parentum tamen erat voluntas, ut baptizarentur, ne proles suae a colludentibus puerulis vocarentur heijen [1]).

In mense Octobri reconciliavi Ecclesiae Aris Vechterse ex Hoochtwoud constabel van Piet Heyn, morbo ipsum ad hoc stimulante. Is omnia sua, quae furto corripuerat, egregie prodegerat, simul et sua omnia cum dote uxoris, ita ut in longo morbo, quo afflictabatur, eleemosynis debuerit juvari. Obiit tandem feliciter.

Reliquorum baptizatorum, conjunctorum etc. (hoc mense Decembri tantum) nomina mures comederunt, ita ut ex fragmentis et reliquiis nihil certe potuerim colligere.

---

1) Heidenen.

GODFRIED VAN MIERLO.

§ 1. *Voorgeschiedenis, 1518—1569.*

Het dorpje Mierlo, bij Helmond gelegen, heeft twee merkwaardige kerkvorsten opgeleverd: kardinaal Willem van Enckevoirt, den vertrouweling van onzen paus Adriaan, en Godfried van Mierlo, die de tweede bisschop van Haarlem is geworden. Alvorens zijn episcopaat te behandelen, zullen wij eerst in dit hoofdstuk over het vroeger leven van hem spreken, daarbij vooral gebruik makende van het uittreksel eener latijnsche kloosterkroniek, afkomstig uit de helft der achttiende eeuw maar met behulp van veel oudere gegevens opgesteld [1]), welk uittreksel ons welwillend is ter hand gesteld door pater G. A. Meijer en hier als Bijlage I zal volgen.

Godfried van Mierlo dan werd geboren 2 Februari 1518. Ruim zestien jaren oud, op den 22en Mei 1534, trad hij als novice in het Dominicaner convent van 's Hertogenbosch. Quetif en Echard [2]) vermelden dat hij zijn studies gedeeltelijk te Leuven verrichtte, gedeeltelijk elders, doch verzuimen dit laatste nader toe te lichten. Niet aan een hoogeschool maar door bemiddeling van den Generaal der Orde heeft Van Mierlo eerst veel later,

---

1) Volgens mededeeling van pater Meijer heeft de schrijver van het *Chronicon conventus Buscoducensis*, de predikheer Jacobus Brouwer van Rotterdam, een gedeelte van zijn verhaal ontleend aan de kroniek van P. Antonius van Leent, die in 1585 stierf.

2) Quetif et Echard, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, II, 278.

gelijk wij zullen vernemen, zijn theologischen graad verkregen. Toen hij in zijn klooster van den Bosch was teruggekeerd, werd hem het ambt van procurator opgedragen; als zoodanig had hij onder toezicht van den prior voor de tijdelijke belangen van het convent te zorgen en twee jaren lang heeft hij dezen post van vertrouwen naar behooren vervuld.

In 1552 koos men Van Mierlo als prior van het Sint-Andreasklooster te Utrecht en tot 1559 stond hij aan het hoofd van dit Dominicaner convent. Onder zijn bestuur werd de kloostertucht aldaar verbeterd en het convent van den grond af wederom opgebouwd. De faam zijner welsprekendheid begon zich thans reeds te verbreiden, zoodat de prior van het Dominicaner klooster bij plechtige gelegenheden meermalen door George van Egmond werd uitgenoodigd om den kansel van den Utrechtschen dom te beklimmen. Toen op het hoogfeest van Pinksteren, 27 Mei 1558, het generaal-kapittel der Dominicaner Orde in de kerk van *Santa Maria sopra Minerva* te Rome werd geopend, verscheen als vertegenwoordiger der Nederduitsche provincie de prior van het Utrechtsche convent en vervulde gedurende de zittingen het ambt van diffinitor [1]). Bij deze gelegenheid werd hij met toestemming van het kapittel door den Generaal der Orde, Vincenzo Giustiniani, tot „Magister Sacrae Theologiae" gepromoveerd [2]). Bij zijn verblijf te Rome kwam hij ook in kennis met den toekomstigen paus, den H. Pius V. Deze, eigenlijk Michele Ghislieri geheeten maar als kardinaal meer bekend onder den naam van „Alexandrinus", had voorheen tot de Dominicaner Orde behoord.

1) Reichert, *Monumenta ordinis fratrum Praedicatorum* (Lovanii-Stuttgard 1896), V, 2.

2) Reichert, *Monumenta*, V, 21.

Ook als kardinaal en later als paus bleef hij zooveel mogelijk het leven van een kloosterling getrouw en met blijde verwondering bemerkte Van Mierlo dat nog steeds het wollen Dominicaner habijt door den kerkvorst werd gedragen [1]). Met dezen machtigen hervormer naar den geest van Trente, kwam de Utrechtsche prior in zeer vriendschappelijke betrekkingen, zoodat hij meerdere malen aan diens disch werd genoodigd en de gesprekken daar gevoerd een grooten invloed op zijn later leven moeten gehad hebben.

Spoedig na zijn terugkeer in het vaderland kwam het acht en twintigste provinciaal kapittel op 15 April 1559 te Utrecht bijeen [2]). Daar de provinciaal, pater Adriaan Laurentsz van Oosterwijck, onderwijl gestorven was, moest er een opvolger benoemd worden en de keuze viel op den prior van het Utrechtsche klooster, Godfried van Mierlo, die reeds aanstonds na den dood van den provinciaal als vicarius was opgetreden. Tien jaren lang, totdat hij voor den bisschoppelijken zetel van Haarlem zou aangewezen worden, heeft zijn bestuur over de Nederduitsche provincie der Dominicanen geduurd. De opsteller onzer kroniek is vol lof over den ijver waarmede de nieuwe provinciaal zorg droeg voor het stipt onderhouden van den kloosterregel en voor het stichtend voorbeeld dat hij daarvan zelf gaf. En hoe gestreng Van Mierlo de apostolische armoede opvatte, blijkt uit de manier waarop hij in 1561 naar Avignon is getrokken. Op 25 Mei van dat jaar, al wederom op eersten Pinksterdag, vergaderde het algemeene kapittel in de voormalige stad der pausen [3]). Van Mierlo was daarbij ook tegenwoordig, maar ditmaal als

---

1) De Jonghe, *Desolata Batavia Dominicana*, 108.

2) De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, 18.

3) Reichert, *Monumenta*, V, 26.

provinciaal. Uit liefde voor de heilige armoede had hij de gansche reis van Utrecht naar Zuid-Frankrijk te voet afgelegd, en van daar het woord dat onder de leden van het kapittel rondging: wat geen enkel ander provinciaal heeft gedaan, is door den provinciaal van de Nederduitsche provincie verricht [1]).

Jammer genoeg treedt de kronijkschrijver in geen verdere bijzonderheden over dit tijdvak uit het leven van Van Mierlo. Het weinige dat wij daaromtrent elders hebben aangetroffen, zij hier nog vermeld. Vooreerst de bijzonderheid dat bij het bezetten der nieuwe bisdommen in de Nederlanden ook aan Van Mierlo reeds is gedacht. Op 12 October 1562 schreef Margaretha van Parma dat de provinciaal der Dominicanen, frère Godefroy à Mirle, voor het bisdom van Gent wel in aanmerking zou kunnen komen [2]). Evenwel is niet hij maar een ander, Cornelius Jansenius van Hulst, in 1565 bisschop van dien zetel geworden.

Naar de tradities zijner Orde heeft Van Mierlo zich ook op den kansel krachtig verzet tegen het veldwinnend Protestantisme. In 1563 kwam hij op verzoek van Floris van Pallant naar Kuilenburg om daar het Woord Gods te verkondigen en „oic eenighe verdwaelde persoonen goede geestelicke vermaininghe te doen", waarvoor de graaf hem twaalf halve gouden realen schonk „tot eene gratuiteyt". En een jaar later, in 1564, liet deze nogmaals „betaelen aen handen van mijnheer den provinciael der Predikoorders, Godefridus van Mierlo, twee honderd gulden voer eene gratuiteyt, voer hem en sijn convent, voer dat hij die geheelen voirleden Vasten te Culenburgh dagelicx 't Woordt Goidts ge-

1) De Jonghe, *Des. Bat. Dom.* 109.
2) Gachard, *Correspondance de la duchesse de Parme*, II, 390.

predigt, en noch eenighe andere diensten Zijn Genade gedaen en bewesen mocht hebben" [1]). Gelijk men zal weten, was in 1565 dezelfde Floris van Pallant reeds een der hoofden van het Verbond der edelen, liet hij in 1566 te Kuilenburg beeldstormen en bedreef daar persoonlijk in de ontredderde kerk afschuwelijke heiligschennissen met het H. Sakrament des Altaars [2]).

Op den vooravond van Sint Bartholomeus, 23 Augustus 1566, begon in 's Hertogenbosch de beeldenstorm. Ook de kerk en het klooster der Dominicanen aldaar moesten het aanstonds ontgelden. En wat toen nog gespaard bleef, werd bij een nieuwen inval der woestelingen op 10 October vernield of weggeroofd, zoodat alleen de naakte muren overbleven. In de kerk hield men zelfs een tijd lang de ossenmarkt [3]). Eerst toen in April 1567 de stad een Spaansche bezetting had gekregen, konden de kloosterlingen, die nagenoeg allen uit de stad waren verdreven, naar den Bosch wederkeeren. Op 24 Juni betrad de provinciaal Van Mierlo een haastig opgeslagen kansel in de overigens nog gansch ontredderde kloosterkerk. Het was de eerste maal dat daar na „den gruwel der verwoesting", zooals de trouw gebleven Katholieken dat bedrijf aanstonds noemden, het Woord Gods wederom binnen deze muren werd verkondigd. Droefheid en verontwaardiging moeten het hart van den gewijden redenaar vervuld hebben, nu hij optrad in de ontluisterde

---

1) *Archief aartsbisdom Utrecht,* XII, 10.

2) »Quand le comte de Culembourg ordonna de détruire les autels dans cette ville, il fit porter à diner dans l'église, où il mangea avec sa compagnie. Ils y commirent mille irrévérences envers le Saint Sacrement, et une chose horrible qui fut de le donner à manger à un perroquet." Aldus berichtte hertog Erik van Brunswijk aan de landvoogdes op 3 October 1566. Gachard, *Corresp. de Phil. II*, Tome I. 471—472.

3) *De Godsdienstvriend*, XLV, 122.

kerk, waar hij eenmaal zelf het witte kleed van Sint Dominicus had aanvaard. Tevens zal zijn woord tot de Bosschenaars een opwekking hebben bevat om den luister van Gods huis en van het convent, waaraan hij zoo innig bleef verbonden, spoedig te herstellen. En dat woord van den provinciaal viel op geen dorren grond; 10 Augustus van hetzelfde jaar 1567 was men reeds, dank zij de offervaardigheid van priesters en burgers, zoover gevorderd dat de H. Mis opnieuw in de kloosterkerk der Dominicanen plechtig kon opgedragen worden; soldaten moesten echter den uitgang bewaken [1]). Veel viel er overigens nog te herstellen, en nu blijkt uit een aanteekening in de rekenboeken van het Bossche convent, welke mij al wederom door pater Meijer is verschaft, dat Van Mierlo in de eerste jaren van zijn episcopaat, want later was dat zeker onmogelijk, geld moet hebben geleend aan zijn ordesbroeders in den Bosch tot aankoop van een der meest noodige meubelen in de kloosterkerk, het koorgestoelte. Immers bij de „Renten en cijnsen van het Preekheerenklooster te 's Bosch" staat vermeld eene „notitie van het nieuwe gestoelte in den choor, schuldig aan Godefridus bisschop van Haarlem". En ook nog veel later, toen deze als banneling te Bonn vertoefde en daar in het vrouwenklooster Engelendaal op 23 September 1581 zijn testament maakte [2]), werden de Dominicanen van 's Hertogenbosch niet vergeten; aan hen schonk hij honderd daalders, twee kelken en wat er van zijn boekerij was overgebleven. Uit dankbaarheid stelde het convent van den Bosch een oorkonde op, waarbij al de weldoeners deel zouden hebben in de goede werken,

---

1) Schutjes, *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch*, IV, 446.

2) *Batavia sacra*, I, 315.

welke daar werden verricht, en verder bepaalde men dat ieder pater van het convent jaarlijks drie Heilige Missen in de kloosterkerk zou lezen ter hunner intentie. Op de eerste plaats wordt in dat stuk vermeld : P. Godefridus van Mierlo, bisschop van Haarlem [1]).

Het is hier ook de plaats om even te spreken over de werkzaamheid van Van Mierlo als auteur. Bij Quetif en Echard, alsook bij Foppens, wordt een bundel preeken van hem vermeld: *Sermones de tempore, quadragesimales et de sanctis*; daar echter jaar en plaats van uitgave in beide werken ontbreken, moet men aannemen dat de schrijvers den bundel niet onder hunne oogen hebben gehad. Wel geschiedt dit bij het vermelden van een ander zeldzaam werkje, dat te Brussel onder de collectie van V. Hulthem wordt bewaard, een *Calendarium*, oorspronkelijk afkomstig van den Spaanschen Dominicaan Didacus Ximenes, doch door Van Mierlo omgewerkt en dienstbaar gemaakt aan al de provincies der Orde, welke kalender in 1566 bij Plantijn te Antwerpen verscheen [2]). Over de besluiten van eene synode in 1571 te Haarlem gehouden, doch welke hij eerst in 1575 te Amsterdam liet drukken, zullen wij later spreken. Meerdere zijner verhandelingen van polemischen aard moeten eertijds in kloosterarchieven van de Nederduitsche provincie hebben berust, doch de rampspoed, welke eerst over de Noord-Nederlandsche conventen is gekomen en later over de conventen van België, heeft, naar het schijnt, al deze handschriften voor immer doen verloren gaan.

Vatten wij thans den indruk samen, welke deze bij-

1) G. A. Meijer, *De Predikheeren van 's Hertogenbosch*, (Nijmegen 1897), 68.

2) *Calendarium perpetuum secundum institutum fratrum Praedicatorum, ex triginta sex tabulis constans* (Plantinus, Antverpiae, 1566).

zonderheden uit het vroeger leven van Van Mierlo op ons hebben gemaakt, dan rijst er voor den geest een kloosterling van vlekkeloozen levenswandel en strenge plichtsopvatting; een man, geleerd, godvruchtig, welsprekend en offervaardig, een overste die getoond had anderen te kunnen leiden omdat hij zich zelf wist te beheerschen. Deze nu werd in 1569 geroepen om een der voornaamste diocesen van Noord-Nederland te besturen en dat wel onder de moeielijkste omstandigheden. De eerste bisschop van Haarlem toch was onmachtig gebleken om den nieuwen toestand te regelen, deels omdat hij vele eigenschappen miste welke wij in Van Mierlo hebben opgemerkt, deels door den slechten staat zijner gezondheid. De zaken van het bisdom en van de Egmonder abdij verkeerden dientengevolge in een ordeloozen, jammerlijken toestand. En hoogst bedenkelijk waren bovendien nog de tijdsomstandigheden, waarin Van Mierlo op den zetel van Haarlem werd geroepen. Wel hield de ijzeren vuist van Alva voor het oogenblik elk openbaar verzet tegen Staat en Kerk eronder, maar groot was het aantal in het bisdom dat innerlijk reeds met de Kerk had gebroken, onwillig om zelfs onder leiding van een voortreffelijk bisschop zich te schikken naar een hervorming in den geest van Trente, doch reikhalzend uitzag naar het oogenblik, waarop aan de heerschende toestanden een geweldadig eind zou worden gemaakt. Voeg daarbij het zeker niet minder groote getal van vreesachtigen, onverschilligen en zelfzuchtigen. In de volgende artikelen moeten wij ons gaan bezig houden met de vraag, hoe de tweede bisschop van Haarlem, vòor het uitbreken der staatkundige omwenteling in 1572, zijn hervormingstaak heeft trachten ten uitvoer te brengen.

---

§ 2. *Benoeming tot vicaris generaal, daarna tot bisschop-prelaat, 1569—1571.*

Gelijk wij reeds in onze monografie over Nicolaas van Nieuwland opmerkten, is het niet bekend wanneer deze zijn ontslag als bisschop van Haarlem bij de regeering heeft ingediend. Ook het eerste deel der *Archivalia in Italië* van Dr. Brom, dat onderwijl verschenen is, en de stukken van het Vaticaansch archief aangeeft welke voor de geschiedenis van Noord-Nederland belang hebben, levert geen nieuwe gegevens op dit punt. Wij moeten ons derhalve voorloopig tevreden stellen met de wetenschap dat, terwijl op 28 November 1569 de resignatie door de regeering te Brussel werd aanvaard, het aanzoek daarvan reeds een half jaar te voren zoowel in Haarlem en Amsterdam alsook te Rome bekend was [1]. Uit de *Tabula Chronologica* van Bannius bleek verder dat de regeering tevens een tweede verzoek door Van Nieuwland gelijktijdig gedaan had ingewilligd: om den provinciaal der Dominicanen in de Nederlanden, Godfried van Mierlo, onderwijl als *vicarius generalis in spiritualibus et temporalibus*, d. i. als zijn plaatsvervanger in het gansche bestuur van bisdom en abdij te laten optreden [2]. Eerst toch moest ook Rome het ontslag aangenomen hebben, alvorens de koning tot het benoemen van een nieuwen bisschop-prelaat kon overgaan. Het betrekkelijk lang tijdsverloop, dat er tusschen aanvraag en verleening van resignatie was verstreken, moet gedeeltelijk verklaard worden door de

---

1) *Bijdr. bisd. Haarlem,* XXVIII, 77 en v.v.

2) *Bijdr. bisd. Haarlem*, I, 19. Hoewel Bannius hier alleen spreekt van *vicarius in spiritualibus*, blijkt uit een brief, welken wij eerst bij het volgend artikel zullen publiceeren wijl hij ons daar meer te pas komt, dat de volmacht aan Van Mierlo verleend ook de tijdelijke zaken van bisdom en abdij omvatte.

onderhandelingen met Van Nieuwland over het regelen van zijn toekomst, voor een ander deel door de bezwaren welke van Mierlo in het midden bracht om hem als bisschop-prelaat op te volgen. Ook daarvan is voor het oogenblik maar weinig te achterhalen; bij Van Heussen lezen wij dat Alva zoowel door overreding als met dreigende woorden hem daartoe trachtte over te halen maar ten slotte zich liet vinden een bedenktijd van twee maanden aan Van Mierlo toe te staan [1]). Uit een brief, welken Viglius 26 Mei 1569 aan zijn neef Joachim Hopper schreef, blijkt dat hij toen reeds wist welk een voortreffelijken kandidaat Alva voor den Haarlemschen zetel op het oog had. „Het schijnt, zoo schreef de president van den Geheimen raad, dat Alva den provinciaal der Dominicanen, Godfried van Mierlo [als bisschop van Haarlem] aan den koning wil voordragen, een man die door zijn welsprekendheid, onbevlekten levenswandel en buitengewoon beleid naar aller meening verdient hooger op te klimmen. Ook vragen de Haarlemmers en de bewoners van Amsterdam, aan welke hij door zijn predikaties bekend is, uit eigen beweging daarom" [2]).

Volgens den opdracht van 28 November 1569 heeft de nieuwe vicaris zich al spoedig moeten bezig houden met het regelen der verwarde financies van Egmond, doch wijl die zaak eerst in het begin van zijn episcopaat haar beslag kreeg, doen wij beter dat in het volgende artikel te bespreken. Overigens zijn mij geen stukken onder de oogen gekomen, welke door hem als vicaris-generaal zijn onderteekend. Trouwens zijn positie bracht mede dat hij op den achtergrond bleef, zoolang de be-

1) *Batavia sacra*, II, 294.

2) Hoynck van Papendrecht, *Analecta Belgica*, I, 2, p. 52.

noeming tot bisschop nog niet was geschied. Wel mogen wij echter veronderstellen dat hij een belangrijk aandeel heeft gehad in de bestuursmaatregelen, welke toen op naam van Van Nieuwland werden genomen, en daarom onder diens episcopaat zijn vermeld [1]).

Op voordracht van Alva benoemde de koning 4 Maart 1570 Van Mierlo tot bisschop van Haarlem [2]).

Uit de dagen dat hij zich reeds „benoemd bisschop" kon betitelen, is het schrijven afkomstig dat hierachter als Bijlage II volgt. Wij zullen dat stuk nog noodig hebben wanneer het in bezit nemen der voormalige proostdij van West-Friesland ter sprake komt, doch maken reeds hier ervan gebruik, omdat het zoo duidelijk laat zien in welke treurigen toestand een aanzienlijk gedeelte van het diocees verkeerde en de aarzeling van Van Mierlo om het bisschoppelijk ambt te aanvaarden nog beter laat begrijpen. De brief is aan Alva gericht, niet gedateerd maar geschreven in het verloop van 1570. De verkozene wijst er op dat het bisdom groote hervorming noodig heeft en de besluiten van het concilie van Trente, althans in West-Friesland, volstrekt nog niet ten uitvoer zijn gebracht. En als oorzaak van dit laatste voert hij aan dat het Utrechtsche domkapittel zijn onrechtmatige aanspraken op jurisdictie in dat deel van het Haarlemsche bisdom maar niet wil prijsgeven en de regeering daartegen niets verricht. Het verzoek wordt derhalve aan den landvoogd gedaan dat hij den graaf van Boussu, als stadhouder van Holland, en eveneens het Hof van Holland zal aanzeggen om den verkozen bisschop bij te staan in diens pogingen de bulle van oprichting ten uitvoer te brengen en de besluiten

---

1) *Bijdr. bisd. Haarlem,* XXVIII, 63.

2) Bannius in zijn »Tabula chronologica", *Bijdr. bisd. Haarlem,* I, 10.

van Trente in het gansche diocees door te voeren.

Als *episcopus designatus* heeft hij ook op 21 Juli 1570 in den Haag een decreet uitgevaardigd waarbij allen, die in het bisdom van Haarlem zich aan heresie hadden schuldig gemaakt, vergiffenis werd aangeboden (Bijlage III). Dit voorstel sloot zich aan bij de poging van den landvoogd om de heerschende ontevredenheid in de Nederlanden zoo mogelijk tot bedaren te brengen door aanbieding van het „groot pardon". Terecht is aangemerkt dat Alva door de velerlei uitzonderingen, welke hij op het verkrijgen van dezen gunst maakte, de uitwerking ervan zeer merkelijk heeft geschaad [1]). Raadplegen wij de machtiging, welke Van Mierlo in opdracht van den aartsbisschop van Kamerijk uitvaardigde voor al de dekens en pastoors in het Haarlemsche, dan zullen wij zien dat er in dat stuk van zulk eene enghartigheid geen sprake is. Wel moest vooraf berouw openlijk beleden en met der daad betoond worden; ook hadden de hervallenen in heresie naar aloud kerkelijk recht geen aanspraak op die barmhartigheid, maar overigens werd de weg tot verzoening ruimschoots opengesteld voor iedereen, voor leeken en geestelijken, voor seculieren en regulieren. En al hadden zij ook de meest ernstige misdrijven begaan op kerkelijk gebied, volkomen vergiffenis en algeheel eerherstel werd in het vooruitzicht gesteld jegens den oprecht boetvaardige. Hoe geheel anders zou het verloop in deze kunnen geweest zijn, had een meedoogender man dan Alva achter van Mierlo gestaan!

Betrekkelijk lang heeft het al wederom geduurd, alvorens de „provisie apostolique", 's pausen bekrachtiging op het benoemen van Philips II, is gevolgd. Men

---

1) Nuyens, *Geschiedenis der Nederlandsche beroerten,* II, 1, 145.

zou veeleer het tegenovergestelde verwacht hebben, want de belangen van het verwaarloosde bisdom vorderden dat Van Mierlo zoo spoedig mogelijk met het volle gezag van een *ordinarius* optrad. Bij gebrek aan gegevens valt het niet gemakkelijk een verklaring van dat uitstel te geven; misschien waren het moeielijkheden van geldelijken aard, welke eerst uit den weg moesten geruimd worden. Het aanvaarden van Van Nieuwland's ontslag en het proclameeren van zijn opvolger hadden plaats in het consistorie van 11 December 1570[1]). Als reden waarom Van Nieuwland vrijwillig was afgetreden wordt in de notulen van den *camerlengo*, kardinaal Francesco Alciati, aangegeven: „drukkende ouderdom" — V. N. had toen den leeftijd van zestig jaren bereikt — en „de slechte staat zijner gezondheid — jichtlijden. Verder lezen wij nog in deze notulen dat Godfried van Mierlo onder alle opzichten waardig werd gekeurd den voormaligen bisschop van Haarlem op te volgen; aan zijn voorganger zal hij een jaargeld moeten uitbetalen van 500 dukaten, te vinden uit de bisschoppelijke inkomsten, opdat deze aldus des te beter zijn staat zal kunnen ophouden. En gelijk de kardinaal-camerlengo voorstelde, is geschied: op 11 December 1570 werd Van Mierlo in de vergadering der kardinalen door Pius V tot bisschop van Haarlem en prelaat der Egmonder abdij verheven.

Zijn voorloopige breve van aanstelling is eveneens op 11 December 1570 gedateerd (Bijlage IV). Na de benoeming tot bisschop van Haarlem volgt als bijzondere gunst dat Van Mierlo zich mag laten consacreeren door een bisschop naar zijne keuze, ten minste wanneer deze in gemeenschap verkeert met den H. Stoel; hetzelfde

---

1) Brom, *Archivalia in Italië,* I, 2049.

wordt ook gevorderd voor de beide assistent-bisschoppen. Eerst moet hij echter voor den consecrator een eed van trouw aan de Kerk en aan den paus zweren naar het formulier dat te gelijk met de breve wordt verzonden; dit alles onder bedreiging van de zwaarste kerkelijke straffen, zoowel tegen consecrator als wijdeling gericht, wanneer bedoelde eed niet vòor het toedienen der bisschoppelijke wijding zou afgelegd zijn. Bovendien moest Van Mierlo den inhoud van dezen eed, van woord tot woord in een door hem gezegelde brief vervat, naar Rome opzenden en dit wel zoo spoedig mogelijk, door bemiddeling van een expressen bode. Niettegenstaande hem werd toegestaan, indien hij het verkoos, zich door een vreemden bisschop te laten wijden, mocht dit geen afbreuk doen aan zijn overige verplichtingen als suffragaan jegens den aartsbisschop van Utrecht. Ten laatste werd hij herinnerd aan zijne geldelijke verplichtingen jegens de *Camera apostolica*; deze moeten binnen zes maanden voldaan worden. Op den rand der notulen van den kardinaal-camerlengo, zoo vermeldt Dr. Brom l. c., staat als bedrag dezer *taxa* het getal 1000 aangegeven. Daarmede stemt overeen de opgave van een handschrift, berustende in de Bibliotheca Corsiniana, waar de taxa voor het bisdom van Haarlem wordt gesteld op 1000 gulden en voor de abdij van Egmond op 252 gulden [1]). Was aan deze verplichting niet binnen den gestelden termijn voldaan, dan verloor de bisschop allen aanspraak op zijn diocees; in het tegenovergestelde geval zou hem de definitieve bulle van aanstelling aanstonds daarna toegezonden worden.

De nieuwe bisschop van Haarlem koos als consecrator Franciscus Sonnius, die in 1569 den zetel van den Bosch

1) *Bibliotheca Corsiniana* te Rome, Codex LVII, 249verso.

verwisseld had met het diocees van Antwerpen. Op Zondag Septuagesima, 11 Februari 1571, is hem daar de wijding toegediend in de kerk van Sint Paulus, behoorende tot het Dominicaner convent, dat nabij de Schelde was gelegen. Sonnius werd bij deze wijding geassisteerd door zijn opvolger in den Bosch, Laurentius Metz en door Ghislerus, wijbisschop van Mechelen, die den titel voerde van *episcopus Salubriensis*, bisschop van Soliwi of Soliwri, want deze titelkerk i. p. i. wordt in het standaardwerk van Eubel [1]) verschillend gespeld. Gelijk de breve van aanstelling uitdrukkelijk voorschreef, heeft de wijdeling eerst den gebruikelijken eed van trouw aan den H. Stoel afgelegd, maar niet van Mierlo doch Sonnius zelf droeg zorg dat de wijdingsakte (Bijlage V) nog binnen een maand te Rome aankwam.

Het wapen, dat de tweede bisschop van Haarlem voerde, kan men thans evenals dat van zijn voorganger, in het aloude en fraaie koorgestoelte van de Sint Bavokerk aanschouwen; ze zijn daar geschilderd in den rug der voormalige zitplaatsen van de kanunniken [2]). Van Mierlo's wapen is gevierendeeld; I en IV vertoonen, in afwijking van het gewone wapen van het bisdom, een groen kruis op een gouden veld; II en III, het familiewapen van den bisschop, hebben een rood molenijzer en in den quartiervoet een roode roos op zilver. Het schild is gedekt met een groenen prelatenhoed, waaraan afhangende koorden en tweemaal zes kwasten; achter het schild is de bisschopsstaf paalsgewijze aangebracht. In 1870 werden de beide wapens onder de gele verf uitgehaald, waarmede men ze reeds lang vóor den Franschen tijd had bestreken en sinds zijn ze gelukkig

1) Eubel: *Hierarchia catholica*, I, 454 en III, 315.

2) Over de wapens in de koorbanken van St. Baaf, zie *Bijdr. bisd. Haarlem* II, 49.

intact gelaten. Als wapenspreuk voerde Van Mierlo: *simpliciter et recte.*

Op den dag na zijn wijding, 12 Februari, verrichtte de nieuwe bisschop zelf pontificalia in de Sint Pauluskerk te Antwerpen. Bij den beeldenstorm in 1566 had ook dit heiligdom zijn aandeel in de heiligschennis gehad; Van Mierlo wijdde thans de altaren, welke men onderwijl in plaats van de vernielde had opgericht of door de woestelingen waren gevioleerd [1]). Tevens werd de kerk zelve, waarvan de herbouwing, in 1540 begonnen, juist toen gereed was gekomen, opnieuw door hem geconsacreerd. Bij die gelegenheid verleende hij een aflaat van veertig dagen voor al degenen die in het vervolg op 12 Februari de Sint Pauluskerk zouden bezoeken [2]).

En nu moest de nieuwe bisschop bezit gaan nemen van zijn zetel te Haarlem. Reeds op 23 Februari 1571 had Van Nieuwland een brief van Alva ontvangen, waarbij hij werd uitgenoodigd al de goederen en papieren, zoowel van het bisdom als van de abdij, aan zijn opvolger uit te leveren, wanneer deze bezit zou genomen hebben van de Haarlemsche kerk. Ook stond daarin de wensch uitgedrukt dat hij met Van Mierlo in goede verstandhouding zou leven en hem de noodige inlichtingen voor het beheer der zaken zou verschaffen (Bijlage VI). Al de overige stukken, welke op deze zaak betrekking hebben, zijn door Van Heussen [3]) gepubliceerd. Er blijkt uit dat Alva aan het verzoek, door Van Mierlo eertijds tot hem gericht, voldeed en den nieuwen bisschop zoo krachtig mogelijk met zijn gezag heeft gesteund. 1 Maart 1571 schreef hij van Antwerpen uit een brief aan de regeering van Haarlem, haar gelastende Van Mierlo

1) Diercxens, *Antverpia nascens et crescens*, V, 151—152.

2) Sanderus, *Chonographia sacra*, II, 4.

3) *Batavia sacra*, II, 311—312.

met verschuldigden eerbied en onderdanigheid te ontvangen. Op gelijken datum kwam daar ook een schrijven in van den stadhouder van Holland, den graaf van Boussu, op aansporing van Alva nogmaals hetzelfde gelastende. En op 3 Maart had de eerste ontmoeting plaats tusschen den nieuwen bisschop en het stedelijk bestuur van Haarlem in de gastenkamer van het Regulieren-convent van „Onze lieve Vrouwe Visitatie", dat buiten de Sint Janspoort was gelegen, waar Van Mierlo voorloopig zijn intrek had genomen. Bij notarieele akte beloofden hier burgemeesters en schepenen namens de burgerij dat zij als onderdanige zonen des pausen en als goede onderdanen van den koning bereid waren den nieuwen bisschop te gehoorzamen en bij te staan; Van Mierlo van zijn kant, dat hij de aloude rechten en privilegies van Haarlem's kerk niet alleen zou eerbiedigen maar eerder vermeerderen dan verminderen. Gelijk de bisschop verlangde, heeft hij op den volgenden dag, 4 Maart, zijn intocht binnen Haarlem gedaan en bezit genomen van de kathedrale kerk van Sint Baaf. Een opgewekt en kleurig verslag van deze plechtigheid, gelijk Cornelius Musius leverde toen Nicolaas van Nieuwland in 1562 werd ingehaald, kunnen wij den lezer helaas niet voorleggen. Daar 4 Maart de eerste Zondag van de Vasten was, zal de intocht van Van Mierlo wel reeds daarom minder feestelijk zijn geweest dan de huldiging van zijn voorganger. Bovendien, de tijdsomstandigheden leenden zich al weinig tot groot en oprecht vreugdebetoon. En ook de stemming van den nieuwen bisschop zelf kan bij deze intocht moeielijk anders dan eene gedrukte geweest zijn.

Toch heeft hij aanstonds en met frisschen moed het hervormingswerk ter hand genomen, gelijk een volgend artikel ons zal aantoonen.

Dr. A. H. L. Hensen.

BIJLAGE I. *Zie boven blz. 386.*

Uittreksel uit het »Chronicon Buscodusensis", een kloosterkroniek, welke omstreeks 1750 is opgesteld door den Rotterdamschen predikheer, pater Jacobus Brouwer, in het convent te Mechelen.

Reverendissimus pater Godefridus a Mierlo communem lucem aspexit die 2 Februarii 1518 in Mierlo. Adolescens aetatis 17^{ae} in festo S. Servatii togam accepit religiosam e manibus prioris patris Anselmi Ghemert, emissaque solemni professione tam graviter studiis incubuit ut laurea doctorali meruerit honorari. Anno 1547 e studiis redeunti hujus conventus in temporalibus cura imponitur, quam integro biennio laudabiliter gessit. Dein prior conventus Ultrajectini creatus anno 1552, pluribus annis gloriosissime praefuit ac profuit, nam praefatum conventum non solum in spiritualibus restauravit verum etiam eundem quasi a fundamentis reaedificavit. Tanti interea nominis Verbi Dei declamator evasit ut eum ob eruditam piamque facundiam reverendissimus Georgius Egmondanus, Ultrajectensium episcopus, in ecclesiasten asciverit. Anno 1558, non 1553 ut notat pater de Jonghe, interfuit capitulo generali, Romae celebrato, diffinitor provinciae Germaniae Inferioris, in quo doctor creatus a Vincentio Justiniano, magistro generali electo; quo tempore cardinalis Alexandrinus, postea Pius V, morum suavitate Godefridi allectus, eum amplexus, privatis colloquiis, mensa religiosa humaniter saepius excepit. Roma redux hujus sancti cardinalis religionis tum in habitu tum in moribus observantiam suis exemplum crebro proponebat. Anno 1559, mortuo Adriano Laurentii ab Oosterwijck provinciali, factus provinciae vicarius capitulum celebravit in conventu Ultrajectino, quem tum prior regebat, in quo 15 Aprilis ob agendi usum, peritiam, prudentiam huic provinciae praeficitur. Caput fratrum factus, vir regulae sacrarumque Praedicatorum Ordinis constitutionum tenacissimus, se ipsum exemplar bonorum operum normamque observantiae religiosae iisdem praebuit. (Per) pedes enim 1561 ad capitulum generale Avenioni celebrandum profectus, toti Ordini et admirationi et exemplo fuit. In patriam reversus, dum pro religione hujusque provinciae communi bono nulli labori, nullis incommodis parcens, se ipsum totum quo par erat zelo impendere

pergit, decimo sui provincialatus anno nominatur a rege catholico Philippo secundus in locum reverendissimi Nicolai de Nova Terra, ob decrepitam aetatem infirmamque valetudinem oneri ac honori cedentis, Harlemensium episcopus, instituiturque a Nova Terrano vicarius generalis usque ad obtentam confirmationem pontificiam.

Naar eene kopie door wijlen pater A. J. J. Hoogland, Ord. Praed., genomen van het origineel, dat berust in het klooster der P. P. Dominicanen te Tirlemont.

BIJLAGE II. *Zie boven blz. 396.*

1570.

Verzoek van den verkozen bisschop van Haarlem om hulp voor het ten uitvoer leggen der besluiten van Trente in het Haarlemsche diocees.

Ad illustrissimum ducem Albanum.

Proponit et omni cum modestia declarat frater Godefridus a Mierle, nominatus et provisus episcopus Harlemensis, dictum episcopatum, multa reformatione indigentem, in meliorem statum restitui non posse nisi regiae majestatis authoritas interveniat. Nam diploma seu bulla erectionis dicti episcopatus, quam sua majestas olim a Pio quarto, summo pontifice, obtinuerat, similiter et concilii Tridentini decreta, hactenus illic nullum habuerunt locum ac effectum, eo quod diversi, qui quondam in districtu Harlemensi jurisdictionem obtinuerant et adhuc hodie usurpant, nempe praepositus seu archidiaconus et capitulum metropolitanae ecclesiae Trajectensis, praejudicium (quod nunc per concilium Tridentinum exclusum est) allegantes, restiterint, ac interea causam episcopatus nemine prosequente.

Cum igitur ante omnia mandatis majorum fuisset obtemperandum, qui sine previo consilio nihil statuerunt et non minus sua decreta observari voluerunt — supplicat et rogat prescriptus orator ut sua excellentia jubeat et ordinet generoso gubernatori consilioque provinciali Hollandiae omnibusque regiae majestatis per dictam provinciam officialibus, ut ad requisitionem dicti oratoris dicta bulla in omnibus suis clausulis effectum sortiatur, una cum observantia dicti concilii Tridentini, nisi forte

aliquid per suam majestatem immutatum fuerit ob aequissimas causas, quae etiam post ejusdem Tridentini concilii divulgationem recte allegari possent. Quod faciendo, etc.

Frater Godefridus a Mierle, qui supra, subscripsit.

Staatsarchief te Brussel, Conseil d'Etat et Audience, Bundel: Nouveaux évêchés, tom. XII.

BIJLAGE III. *Zie boven blz. 397.*

1570 Juli 21.

Vergiffenis door Godfried van Mierlo dengenen aangeboden die in het bisdom van Haarlem schuldig waren aan heresie.

Frater Godefridus a Mierle, Dei et apostolice sedis gratia episcopus Harlemensis designatus, omnibus et singulis nostre diocesis decanis et pastoribus salutem in Domino. Cum sanctissimus dominus noster Pius papa quintus illius, qui misericors et miserator existens non solum septies sed etiam septuagesies septies ignosci debere mandavit, vices in terris gerens, majorum et ecclesie solitam benignitatem secutus, aditum ad misericordiam iis patefacere voluerit, qui superioribus proximis annis a fide catholica aberrantes hereticorum fraude ab unitate et obedientia ecclesie recesserunt ac impiis, sectas proditionis et motus in Belgice seu Inferioris Germanie partibus, catholice regie majestati domino nostro subjectis, introducentibus adheserunt et in errores heresesque prolapsi, divinam et humanam majestatem gravissime offenderunt, litterasque apostolicas hujus gratie et benignitatis in forma brevis confici jusserit quibus, volens animarum saluti et conscientiarum securitati consulere, motu proprio et ex mera liberalitate et certa sua scientia reverendissimo in Christo patri domino archiepiscopo Cameracensi moderno commiserit, quatenus ipse per se vel alium seu alios, ut sibi videbitur, expediret omnes et singulos utriusque sexus tam laicos quam clericos, seculares et quorumvis ordinum et militiarum regulares et presbyteros, de premissis culpabiles et in heresis crimen prolapsos, cujuscumque gradus, ordinis et preminentie existant, etiamsi ecclesiastica non tamen pontificali dignitate prefulgeant, qui id humiliter petierunt et ad ipsam sanctam Romanam ecclesiam et fidem catholicam redire et suas hereses coram

eodem reverendissimo archiepiscopo seu per eum delegatis vel subdelegatis, per delegatos hujusmodi publice vel privatim in forma ecclesie consueta abjurare voluerunt et se ad poenitentiam, eis per dictum reverendissimum archiepiscopum vel sic per eum deputandos injungendam, adimplendam paratos obtulerint eamque post modum cum effectu adimpleverint, ab omnibus et singulis eorum heresibus et a fide Christi apostasiis et quibusvis aliis in eadem fide erroribus, quantumcumque gravibus et enormibus, nec non excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque sententiis, censuris et poenis tam ecclesiasticis quam temporalibus, etiam corporis afflictivis et capitalibus, a jure vel ab homine latis et promulgatis, dummodo hactenus inquisiti et in heresim relapsi non fuerint, in utroque foro penitus et omnino absolvere et liberare; nec non cum eis super irregularitate per eos premissorum occasione, etiamsi sic legati missas et alia divina officia et in contemptum clavium celebraverint et illis alias se immiscuerint, contracta; quodque, ea et aliis premissis non obstantibus, non promati ad omnes etiam sacros et presbiteratus ordines promoveri et in illis, tam ipsi quam qui etiam ante incursam heresim promoti existunt, etiam in altaris ministerio ministrare; nec non tam clerici quam laici utriusque sexus illarum partium persone, cujuscumque filii, nepotes et descendentes, ad gradus, honores, officia et alia quecumque assumi illaque suscipere et exercere libere et licite possint et valeant, de specialis dono gratie dispensare eisque indulgere; nec non inhabilitatis et infamiae maculam sive notam circa eos, premissorum occasione quomodolibet insurgentem, penitus et omnino abolere, ac illos in eum, in quo ante incursam heresim quomodolibet erant statu, ita quod desuper a quolibet et molestari nequeant nec possint, restituere et plenarie reintegrare dictus sanctissimus dominus noster clementer indulserit et concesserit, non obstantibus iis que per dictum breve volunt non obstare; ita tamen ut dicte litterae post tres menses, a die illarum in his partibus publicationis faciende computandos, minime sunt valeture; at preterea eidem reverendissimo archiepiscopo Cameracensi ut quoscumque catholicos archiepiscopos et episcopos, in Germanie Inferioris et Belgice provinciis ditionis domini nostri regis residentes, delegare permiserit et potestatem fecerit; et deinde dictus reverendissimus archiepiscopus, ad dictarum litterarum aposto-

licarum in forma brevis executionem procedens, nos cum pluribus episcopis per litteras suas, datas decima quinta mensis Aprilis, delegaverit — hinc est quod nos, cupientes quantocius nostro muneri, sicuti tenemur, satisfacere et sedis predicte clementiam omnibus ad Christi fidem in nostra diocesi redeuntibus impartiri, vobis omnibus et singulis in virtute sancte obedientie mandamus et precipimus ut die Dominico, qui erit tricesimus hujus mensis, in ecclesiis vestris, quando major tibi erit populi frequentia ac sub divinis dictam indulgentiam solemniter et in presentia pretoris, scabinorum seu magistratuum loci, si ad manum esse possunt, ex suggestu seu ambone ecclesie vestre publicetis et denuncietis ac devotas supplicationes eo ipso die et duobus Dominicis vel festis proxime sequentibus decernatis, in quibus populus divinam misericordiam devote imploret et aberrantium mentes sancti Spiritus gratia relustrari et ad ecclesie gremium reverti suppliciter oret, vobis et vestrum cuilibet districte mandantes et injungentes ut publice populum serio et diligenter adhortemini, quo ii, qui se culpabiles agnoscunt, ad gremium ecclesie intra tempus gratie redeant diligenterque posthac caveant ne quoquo modo recidant sed poenas ecclesiasticas ac temporales omni studio evitent. Qui vero ad poenitentiam recipi petierunt vel nos vel subdelegatos nostros, in civitate ac diocesi nostra locis celebrioribus deputatos et nominatos, juxta schedulas, valvis ecclesiarum per nos affigendas, accedent. Datum Hage comitis, mensis Julii, die 21 anno 1570.

Subscriptum erat: de mandato reverendissimi, et subsignatum: J. Lupi.

Bisschoppelijk Archief van Haarlem. Copieboek I, 337—340.

BIJLAGE IV. *Zie boven blz. 398.*

1570 December 11.

Notarieele kopie der breve waarbij Godfried van Mierlo wordt toegestaan bezit te nemen van zijn bisdom.

Pius Papa V.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Cum nos hodie ecclesie Harlemensi, certo tunc expresso modo pastoris solatio destitute, de persona tua, nobis et fratribus nostris ob

tuorum exigentiam meritorum accepta, de fratrum eorundem consilio apostolica auctoritate duxerimus providendum, curam, regimen et administrationem ipsius ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, prout in nostris inde propediem expediendis litteris plenius continebitur — nos, ne, dum litterae hujusmodi expediuntur, ecclesia prefata aliquod in spiritualibus et temporalibus detrimentum patiatur, providere volentes, tibi quod vigore presentium prefate ecclesie ac illius jurium et pertinentiarum ac membrorum possessionem, seu quasi, apprehendere et perpetuo retinere libere et licite possis et valeas, auctoritate apostolica per presentes concedimus et indulgemus, mandantes dilectis filiis, capitulo et vassallis ejusdem ecclesiae ac clero et populo civitatis et diocesis Harlemensis omnibusque aliis ad quos spectat, quatenus te vel procuratorem tuum legitimum ad possessionem hujusmodi, vel quasi, recipiant tibique vel procuratori prefato de ipsius ecclesie fructibus, redditibus et preventibus integre respondeant et responderi faciant, non obstantibus felicis recordationis Bonifacii papae octavi predecessoris nostri, que incipit »Injuncte", ac aliis constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscunque. Ac insuper tibi presbitero ordinis Predicatorum, professori et ipsius ordinis in provincia Inferioris Germanie ministro provinciali, ut a quocunque malueris catholico antistite, gratiam et communionem apostolice sedis habente, et in hoc, sibi assistentibus duobus vel tribus catholicis episcopis, similes gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis recipere etiam valeas, ac eidem antistiti ut, recepto prius abs te per eum nostro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite solito juramento, juxta formam presentibus intraclusam, munus prefatum auctoritate nostra impendere licite tibi possit plenam et liberam dicta auctoritate per easdem presentes concedimus facultatem. Volumus et auctoritate prefata decernimus quod, si dictus antistes, juramento hujusmodi per eum prius a te non recepto, munus ipsum tibi impendere et tu illud suscipere presumpseritis, dictus antistes a pontificalis officii exercitio et tam ipse quam tu ab administratione spiritualium et temporalium ecclesiarum vestrarum suspensi sitis eo ipso. Preterea volumus quod forma a te tunc prestiti juramenti hujusmodi nobis de verbo ad verbum per tuas patentes literas, tuo sigillo munitas, per proprium nuntium quanto citius destinare procures, quodque

per hoc venerabili fratri nostro archiepiscopo Trajectensi, cui ecclesia ipsa metropolitico jure subesse dignoscitur, nullum in posterum prejudicium generetur. Volumus autem quod tu literas apostolicas sub plumbo predictas infra sex menses, a data presentium computandos, desuper in totum expediris ac jura Camere apostolice et aliis propterea debita persolvere omnino tenearis; alioquin presentes nulle sint dictaque ecclesia eo ipso vacare censeatur.

Datum Rome apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die XI Decembris MDLXX anno quinto.

Et subsignatum: Cardinalis Glorierus.

A tergo erat scriptum: Dilecto filio Godefrido a Mierloe electo Harlemensi.

Collatum est hoc exemplum cum suo principali membrano inscripto, cui respondet.

J. Raet
anno
1571.

Bisschoppelijk archief van Haarlem.

BIJLAGE V. *Zie boven blz. 400.*

1571 Maart 19.

Getuigschrift van Sonnius, bisschop van Antwerpen, te Rome ingediend, waarbij hij verklaart hoe Godfried van Mierlo, electus voor Haarlem, door hem op 14 Februari 1571 te Antwerpen tot bisschop is gewijd.

Franciscus Sonnius, Dei et apostolicae sedis gratia episcopus Antverpiensis, universis et singulis presentes litteras visuris, lecturis pariter et legi audituris, salutem in Domino sempiternam. Notum facimus quod die date presentium coram nobis, existentibus in choro ad altare majus conventus Predicatorum civitatis Antverpiensis ad missarum solemnia celebranda, pontificalibus vestibus indutis, personaliter constituto reverendo in Christo patre domino Godofrido a Mierlo, prefecto Harlemensi, reverendissimus in Christo pater dominus Laurentius, eadem gratia episcopus Buscoducensis, tanquam senior ad infrascriptum presentavit et exhibuit nobis breve apostolicum, dicto domino

Godofrido, electo Harlemensi, per sanctissimum dominum Pium divina providentia papam quintum sub annulo piscatoris expeditum, non vitiatum, non cancellatum, non abductum nec in aliqua sui parte suspectum sed omnino prorsus vitio et suspectione carens, pro assequendo munere consecrationis, de quo infra, sub data Rome, apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die XI Decembris MDLXX, pontificatus nostri anno quinto, cujus instantia a nobis requisitum — quatenus, et in hoc assistentibus ipso domino Laurentio episcopo Buscoducensi ac reverendissimo domino Gilleno, episcopo Salubriensi, ibidem presente, de paterna benignitate munus consecrationis eidem domino Godofrido, electo episcopo Harlemensi, impendere dignaremur, servatis debitis ritibus et solemnitatibus juxta formam sancte matris ecelesie et prout latius in ipso brevi apostolico disponitur, offerens eundem Godofridum paratum ad debitum fedelitatis juramentum prestandum [et] sanciendum ad que de jure et ex forma dicti brevis apostolici tenetur. Adeo quod nos, Franciscus episcopus prefatus, in pontificalibus existentes, inter missarum solemnia, auditis et intellectis superius expositis et requisitis, viso prius dicto brevi apostolico, quod ibidem per notarium publicum infrascriptum, et presentia nostra et aliorum ibidem assistentium, palam et publice legi fecimus, ex licentia et facultate nobis vigore dicti brevis apostolici remissis, assistentibus nobis in hac parte reverendissimis dominis Buscon-ducensi et Salubriensi, episcopis, prefectis omnibus modo, jure et forma, quibus melius potuimus ac fieri posset, ad honorem et gloriam omnipotentis Dei, beatae virginis Marie neque non prelibati domini nostri pape et sancte Romane ecclesie, intervenientibus quibuscunque solemnitatibus, ritibus et substantialibus tam juris quam facti in similibus de jure vel consuetudine requisitis et opportunis, auctoritate apostolica nobis ut supra concessa vigore brevis predicti, precedentibus debitis interrogationibus et responsionibus, munus consecrationis, ut supra requisitum, eidem domino Godofrido electo, de quo ecclesia Harlemensis debite providetur, petenti et humiliter flexis genibus devote recipienti et acceptanti impendimus, baculum pastoralem eidem tradendo et coronam seu mitram capiti ejus imponendo atque annulum, ut mos est, digito ejus subarrando; quibus, sic ut premittitur, peractis prefatus dominus Godofridus, episcopus Harlemensis, pro ulteriori executione dictarum literarum apostoli-

carum, delato prius eidem per nos juramento et ab eo, manibus corporaliter tactis sacrosanctis Scripturis, prestito, juravit in manibus nostris, vice ac nomine prefati sanctissimi domini nostri pape et sancte Romane ecclesie, ac prestitit debite fidelitatis juramentum solitum et consuetum juxta formam, in dicto brevi apostolico prescriptam et inclusam in hac forma:
Ego, Godofridus a Mierlo, episcopus ab hac hora in antea fidelis et obediens ero, etc.
In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes litteras exinde fieri et per nostrum secretarium infrascriptum signari sigillique nostri majoris jussimus et fecimus appensione communiri.
Datum et actum in dicta ecclesia conventus Predicatorum Antverpiensium, anno Nativitatis Domini millessimo septuagesimo primo, indictione decima quarta, mensis Februarii die undecima, pontificatus sanctissimi domini nostri, domini Pii pape quinti, anno sexto.

Vaticaansch archief. Pii V diversorum cameralium anno 1571 et 1572 tom. 249. fol. 25v—26v. Volgens aanteekening aldaar heeft »Christoforus Arconas, clericus Tolentani diocesis", op 19 Maart 1571 dit stuk op last van Sonnius bij den H. Stoel ingediend.

BIJLAGE VI. *Zie boven blz. 401.*

1571 Februari 23.

Alva vermaant Van Nieuwland al de bezittingen en papieren van het Haarlemsche bisdom en van de Egmonder abdij over te leveren aan Godfried van Mierlo.

Au jady l'évesque de Harlem.

Don Fernande,

Très révérend père en Dieu, très chier et bien aimé. Comme par la résignation, que avez faicte de vostre éveschè à cause de vostre indisposition, icelluy ha esté vacant, auquel (comme sçavez) ha esté nommé pour vostre successeur messire Godefroij de Mierle, docteur en théologie et jadis provincial de l'ordre des frères Prescheurs, lequel ha depuis par nostre saint père le pape esté confirmé, nous ayant partant le roy enchargé que le

deussions faire mectre en l'actuelle et réelle possession dudict évesché et ce qui en depend, à ceste cause nous vous avons par cestes bien voulu requérir et de par sa majesté ordonner de céder audict messire Godefroij, vostre successeur, l'abbaye d'Egmont et aultres biens, appertenans et compétens audict évesché, quand il prendra la possession d'icelluy, avec tous les lettraiges, papiers et aultres munimens, concernans ledict évesché. Et avons en oultre enchargé à vostredict successeur de vous contenter de la pension, qui vous est reservée, suijvant que aussi sa sainteté l'ha admis, et au surplus nous vous requérons de avec icelluy tenir toute bonne intelligence et amijtié et l'instruijre ès choses de sa charge.
D'anvers, le 23 de Fébrier 1571, stilo romano.

Staatsarchief van Brussel, Conseil d'État et audience, Carton 195, nº. 14.

ONZE-LIEVE-VROUW-TEN-NIEUWLICHT TE WESTERBLOKKER.

Toen ik in den zomer van 1908 eenige dagen vertoefde bij mijn Eerw. vriend A. Th. Ammerlaan, pastoor te Westerblokker, en op eene wandeling naar Zwaag langs de kloosterweide ging, waar eens het Windesheimerklooster Onze-Lieve-Vrouw-ten-Nieuwlicht had gestaan, bekroop mij de lust de geschiedenis van dit klooster te schrijven.

Te huis gekomen was mijn eerste werk, van Heussen en van Rhijn in te zien, doch hoe werd ik teleurgesteld, toen de volgende woorden onder mijne oogen kwamen: „de gedenkschriften van het klooster zijn „ook met het klooster vergaan. Een burgemeester van „Westerblokker, die nog een deel papieren had, heeft „deze, dat wel jammer is, verbrand." (*Oudh. v. Kennemerland*, II, 475).

Nieuwe hoop flikkerde echter in mij op, toen ik in het *Archief voor Ned. Kerkgeschiedenis*, V, 1895 de volgende noot van Prof. F. Pijper las: „aldus de „schrijver van een onuitgegeven H. S.: Het Klooster „in de Bangert bij Blokker in West-Friesland door „A. H. Kramer, 1834." Ik ging natuurlijk dadelijk op verkenning uit en de hoogleeraar stond mij op voorkomende wijze te woord.

Doch weder bittere teleurstelling. Volgens schrijven van Z.E.H.Gel. was „het handschrift eigenlijk een

„historische roman. Bijzonderheden van werkelijke be- „teekenis bevatte het, voorzoover ik mij herinner, in het geheel niet". Talent nu om romans, laat staan historische romans te schrijven, bezit ik niet, derhalve was deze bron voor mij van geen waarde. Nog gaf ik de hoop niet op. Ik wendde mij tot Dr. Gisbert Brom te Rome en tot Mr. S. Muller, Rijksarchivaris te Utrecht, doch met hetzelfde teleurstellend gevolg. Op mijne vraag ontving ik van Mr. Muller ten antwoord: „dat er in „de door mij beheerde archieven berichten over dit „klooster verscholen staan, is niet onmogelijk, maar het „is zonder eenige aanwijzing niet doenlijk over de „eventueele aanwezigheid van zulke geïsoleerde stukken „eenige zekerheid te geven." Nu zou ieder ander het plan hebben opgegeven, doch met eene koppigheid den inboorlingen eigen van den grond, waarop het West-friesche klooster zijne stugge muren heeft opgetrokken, heb ik mijn eenmaal opgevat voornemen doorgezet met het natuurlijk gevolg, dat ik maar matig in mijn arbeid geslaagd ben. Ik heb slechts enkele stukken kunnen opdiepen uit het archief van Hoorn, uit het bisschoppelijk archief te Haarlem, het parochiaal archief van Wester-blokker en der Universiteitsbibliotheek te Utrecht; tevens heb ik nog den plattegrond en het zegel van het klooster kunnen bemachtigen. Zoo heb ik een en ander omtrent de uitwendige geschiedenis des kloosters verzameld, maar een blik daarbinnen te slaan om iets te vernemen over de leefwijze, tucht, deugd, godsvrucht en wetenschap der conventualen is mij niet gegeven geworden. Wel heeft een der broeders van Blokker een boek geschreven, doch, daar dit eene geleerde verhandeling is, raakt het 't inwendige leven der kloosterlingen niet aan. De devoten hebben zich binnen de muren van Nieuwlicht opgesloten, omdat zij het als

de hoogste wijsheid achtten door verachting der wereld naar het Hemelrijk te streven. Hoe zij die grondwaarheid van hun kloostervereeniging hebben beleefd, kan ik slechts door enkele uitwendige bewijzen of getuigenissen toelichten. Mijn arbeid komt hierop neer, dat de welwillende lezer in dit opstel bijeenvergaderd ziet, wat ik over „het Pronkje van Klein-Friesland" nog zoo wat in druk en ondruk heb kunnen vinden. Behalve enkele archiefstukken zijn de oudste en voornaamste geraadpleegde schrijvers: Johannes Busch, *Chronicon Windeshemense*, uitgegeven door Karl Grube, 1886; Theodorus Velius, *Chronijk van Hoorn*, uitg. door Sebastiaan Centen 1740; Petrus Opmeer, *Martelaarsboek 1700*. Ik zal hen nu en dan in hun eigen taal laten spreken. Van beschouwingen over de Congregatie van Windesheim, haar geest en werkzaamheid, heb ik mij onthouden, daar deze in het standaardwerk van prof. Acquoy: *Het klooster te Windesheim en zijn invloed*, te vinden zijn.

Een woord van dank ben ik verschuldigd aan de ambtenaren van het Rijksarchief van Noord-Holland, vooral aan den Heer R. D. Baart de la Faille, voor de hulpvaardigheid mij betoond.

Wij zullen onze verhandeling onder de volgende hoofdstukken brengen:

I. Stichting en Ligging van het Klooster.
II. Bezittingen,
III. Deugd en Kloostertucht.
IV. Wetenschap.
V. Priors.
VI. Aanvallen òp en slooping vàn het klooster.
VII. Lot der Kloosterlingen.

I. Stichting en Ligging.

't Jaer 1388 werd het Reguliersklooster buyten steed [stad], in de banne van Westerblokker opgerecht, en dat op 't land van eenen Meynaart Eupessz., die niet alleen 't selve daer toe gaf, maar ook selfs in persoon, onder 't habijt der conversen [1]) zijn leven daerin eyndigde, niet sonder naem van sonderlinge [bijzondere] heyligheyd. Dit klooster werd korts na zijn stichtinge by Hertoch Albrecht toegelaten en met behoorlijke brieven tot dien eynde voorsien. (*Velius*, blz. 20, 21).

Ofschoon Velius en van Heussen en van Rhijn het jaar 1388 als stichtingsjaar opgeven, moeten wij toch met Acquoy en Grube het jaar 1392 aannemen, daar de eerste dochter van Windesheim, het klooster Mariënborn bij Arnhem, ook eerst in 1392 gesticht is. De tweede dochter dan van Windesheim was het klooster Nieuwlicht bij Hoorn; de stichters daarvan waren de vrome priesters en leerlingen van Geert de Groote, Gerard van Hoorn en Paulus van Medemblik, met medehulp van de reguliere kanunniken Florens Radewijnsz., Johannes Brinkerinck, Johan van den Gronde, Werner Keynkamp, Joannes van Kempen, Hendrik de Wilde en Hendrick van Wilsem.

De vier eerste kloosters Windesheim bij Zwolle, Eemstein bij Dordrecht, Mariënborn bij Arnhem en Nieuwlicht bij Hoorn vereenigden zich in 1395 tot een

---

1) *Conversen* in de Windesheimerkloostervereeniging waren in den vollen zin des woords kloosterlingen, wijl zij de drie geloften aflegden, doch bezaten niet de priesterlijke waardigheid; zij vervulden in het klooster de practische werkzaamheden, den handenarbeid en het ambachtsbedrijf, opdat de Reguliere kanunniken zich des te beter aan hunne vrome overdenkingen en kerkelijke plichten konden overgeven. De *leekebroeders* waren slechts kloosterbewoners, die voor zoolang zij in het convent geliefden te verblijven, gehoorzaamheid aan den prior hadden beloofd. *Acquoy*, I, 111, 121.

kapittel, Capitulum Windeshemense, later Congregatie geheeten, waarin Windesheim den voorrang bekleedde. Daarom nam van nu af de prior van Windesheim den naam aan van prior superior, opper- of aartsprior. De eerste prioren dezer vier kloosters waren allen broeders van Windesheim [1]), Paus Bonifacius IX bekrachtigde de oprichting en inrichting van het kapittel van Windesheim door zijn bul van 16 Mei 1395 [2]).

Het conventszegel in groene was trof ik aan in het archief van Hoorn, hoewel niet in ongeschonden staat. Het is bevestigd aan een *vidimus* op perkament, gegeven door prior en gemeen convent op St. Agathendag (5 Februari) 1452. Dit *vidimus* bevat een uittreksel uit het handvest van Jan van Beieren, verleend aan de stad Hoorn op 31 Augustus 1424, voor zooveel betreft, dat geen verband zal worden gelegd op de poorters van Hoorn of hunne goederen ter zake van de tollen te land en te water in Holland en Zeeland [3]).

Het zegel toont ons de Moeder Gods met het goddelijk kind op haren arm staande in een nis of kapelletje. Het randschrift bevat voor zoover bewaard en leesbaar de woorden: Conventus beatae Mariae Novae (Luc)is canonic(orum) regul(arium) (Wen)deshemensium (prope Hornam). Op den spreukband staat waarschijnlijk „Ave Maria”. (Zie afbeelding 1 op blz. 422).

---

1) Secunda filia monasterii in Windesem fuit monasterium Nove Lucis prope Horn, cuius fundatores cum patribus prefatis fuerunt dominus Gerardus de Horn et dominus Paulus de Medemblic devoti sacerdotes, magistri Gerardi Magni disciputi ..... Windesem, Emsteyn, Fontis beate Marie et Nove Lucis prope Horn primum nostrum capitulum constituerunt, quorum omnium fratres de Windesem priores tunc fuerunt. *Chronicon W.* 344.

2) Deze bul heeft prof. Acquoy afgedrukt, D. III, 303.

3) *Archief v. Hoorn*, 1424, Aug. 31, No. 145. Perkament, origineel, gaaf. Conventszegel in groene was (geschonden).

Gelijk zoovele kloosters, die tot het kapittel behoorden, was ook Nieuwlicht aan de H. Maagd toegewijd, want groot was in den Windesheimer kring de liefde tot de Moeder Gods. Tot de aangeprezen godvruchtige oefeningen behoorde, haar op bijzondere wijze te vereeren, aan te roepen en na te volgen, daar zij machtig was door hare voorspraak bij God [1]).

Het klooster lag op een afstand van ongeveer 20 minuten gaans van Hoorn in den ban of het rechtsgebied van Westerblokker. Zoowel de mondelinge overlevering als de steenen overblijfselen in den grond wijzen met onbetwistbare zekerheid de plaatsen aan, waar het klooster eens zijne muren, poorten en toren verhief. Het meest afdoende van alle getuigenissen is dat van den Hoornschen kroniekschrijver Theodorus Velius, die in 1572 te Hoorn geboren was, daar leefde en honderden menschen kan gesproken hebben, die het Regulierenklooster in zijn pracht hebben aanschouwd en het werk der verwoesting hebben gadegeslagen. Velius nu zegt, dat het klooster lag „buyten steed van Hoorn in de banne van Westerblokker". Wel is er in die streek nog een ander klooster van vrouwelijke Tertiarissen geweest, doch dit lag „in de Bangaert" zegt Velius, en pastoor J. Hampzink bepaalt de ligging nog juister: „wat dieper in de bangart Noordwaars heeft nog een klooster gestaan, Bethlehem genaamt" [2]). Het klooster der Reguliere Kanunniken van Windesheim, Onze Lieve-Vrouw ten Nieuwlicht genaamd, lag langs een voetpad, dat van Westerblokker naar Zwaag loopt. Dit voetpad, waartoe nu slechts een plank over de sloot toegang

1) Singulariter ad beatam virginem Mariam habe reverenciam, frequenter eam invocando ac pre oculis habendo, ipsa enim super omnia consuevit intercedere et graciam impetrare. *Chronicon*, blz. 241.

2) Hampzink was pastoor te Westerblokker 1762—1781.

verleent, ligt op het grasland genaamd het *Kloosterpad*, welk lang en smal land men moet afloopen, voor dat men op de breede weide komt, genaamd het *Hooge Klooster*, waar het convent der Regulieren heeft gestaan. Het voetpad nu begint aan den straatweg van Westerblokker naar Enkhuizen bij het zevende huis voorbij de uitspanning: „De Nadorst" en eindigt te Zwaag vlak tegenover het gemeentehuis. Vóór het klooster, ofschoon op eenigen afstand, lag de groote rijweg van Hoorn naar Enkhuizen en achter het klooster ligt nu „de Wijzend" [1]), een vaart met een jaagpad, de waterweg tusschen de beide steden. De plaats, waar het klooster heeft gestaan, is nu weiland en wordt door de bewoners van de streek het Kloosterland, de Kloosterweide, het Hooge Klooster, ook wel hobbelde bobbelde land genoemd om zijn vele oneffenheden. De diepe greppel rondom het Kloosterland wijst duidelijk de ligging aan der buitenwallen.

C. A. Abbing zegt in zijne geschiedenis van Hoorn (A. bl. 135) dat de fundamenten in 1834 weggenomen zijn, en hiermede in overeenstemming verhaalde in 1894 een 76-jarig bewoner van Zwaag aan prof. F. Pijper [2]), dat hij in zijne kinderjaren op groote schaal in dien grond had zien graven en er duizenden steenen te voorschijn kwamen. Doch dit alles moet zoo verstaan worden, dat men toen het terrein, voorheen nog veel oneffener dan tegenwoordig, meer gelijk heeft gemaakt, daar het nu nog eenige voeten hooger ligt dan de omringende terreinen. Aan de zijde van de „Wijzend" ziet men heden nog in den hoogen slootkant vele steenen.

---

1) De Wijzend, tenminste in haar tegenwoordigen vorm, werd eerst omstreeks 1675 gegraven.

2) Vergelijk de *Aanteekeningen van de Sectie-vergaderingen* v. 't Prov. Utr. Genootschap van prof. F. Pijper, 1894, blz. 21.

Dit alles wordt bevestigd door een stuk uit het archief der R.K. kerk van Westerblokker. Pastoor Hampzink vermeldt daar, dat „de landerijen waarop het klooster gestaan heeft van de vaart, de Wijzend, af tot aan den straatweg, door aankoop aan „de Roomsche gemeente in eigendom zijn gekomen". Zoo trof ik dan ook den schepenbrief aan, waarin Jan Berkhout op den 28en Maart 1758 verkoopt aan Hendrik Grobbe en Jan Kieftenburgh, te Westerblokker woonachtig, in hunne hoedanigheid als verzorgers van de Roomschgezinde armen, een stuk grasland genaamd het *Kloosterpad*, met een stuk grasland genaamd het *Hooge Klooster*, aan elkander gedamd, gelegen in het westeinde van Westerblokker aan de noordzijde van den weg, zijnde het voornoemde Kloosterpad belast met het recht van overpad naar de Wijzend en Zwaag [1]). Zie Bijlage I.

Nu is het opmerkelijk, dat Velius dit overpad van Blokker naar Zwaag aanwijst als het voetpad waarlangs het regulierenklooster gelegen was. Als hij gaat verhalen, dat Jan Arentsz., bijgenaamd de Mandenmaker, omtrent Sint-Jan in den zomer van 1566 hier de eerste openbare gereformeerde predicatie onder grooten toeloop van volk heeft gehouden zegt hij dat „de ver-„gadering geschiedde buiten de stad op het veld vóór „de Reguliers, dat men over gaat, als men van Blokker „naar Zwaag en den Bangerd te voet wil passeeren." (*Velius*, bl. 295, 296).

Brengen wij deze woorden van Velius nu in verband met hetgeen van Heussen schrijft: „over dit klooster „onder Zwaag bij de vaart, die van Hoorn naar Enk-„huizen gaat, heeft Jan Arentszoon de eerste predikatie

---

1) Het land staat nu aangegeven op het kadaster met No. 40 en 41, Sectie D.

Zwaag.

1
2
3

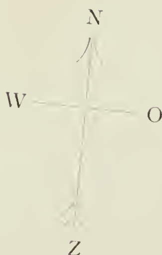
1. Wijde Wijzend, trekvaart tusschen Hoorn en Enkhuizen.
2. Koe-Wijzend, weg of pad.
3. Nauwe Wijzend, sloot.
4. Veld vóór de Reguliers.
5. Hooge Klooster.
6. Toegang tot het klooster.
7. Kloosterpad, waarover voetpad naar Zwaag.
8. Sloot tusschen het land en den straatweg.
9. Straatweg van Hoorn naar Enkhuizen.

4

5

6

7

Schaal van 200 Meter.

7

8
9

oorn Westerblokker Enkhuizen.

Afbeelding 1. Het Conventszegel.

Afbeelding 2.

„op zijn gereformeerds gedaan, ad aquae ductum quo „Hornâ navigatio est Enchusam," — dan kunnen wij de ligging van het veld bepalen; het lag ten westen bij den ingang tot het klooster.

Ik zou mij niet zooveel moeite gegeven hebben om de historische plek van het Windesheimerklooster vast te stellen, indien de kennis daarvan niet dreigde verloren te gaan. De bewoners weten wel de twee plaatsen aan te wijzen, waar de kloosters gestaan hebben, doch niet waar nu juist het mannenklooster, waar het vrouwenklooster. In de wetenschappelijke wereld heeft ten jare 1866 Dr. J. H. Snellebrand twijfel doen ontstaan omtrent de ligging van het O. L. Vr. ten Nieuwlicht. In zijn *Geschiedenis der herkhervorming te Hoorn*, spreekt hij als zijne meening uit, „dat wellicht het Bethlehems- „klooster zal hebben gestaan, waar de traditie zegt, dat „het andere stond" [1]).

Ter aanschouwelijke voorstelling voeg ik hierbij eene situatie-teekening [2]), bl. 421. De afstand van den straatweg tot de trekvaart „de Wijzend" is 625 M. Het klooster lag 424 M. van den straatweg verwijderd.

De opgravingen, waarvan ik zoo even sprak, waren geschied op last van het R.K. Kerk- en Armbestuur van Westerblokker. Op aanwijzing van den pastoor vond ik in het parochiale archief een grooten plattegrond, geteekend door J. C. Genis, architekt te Hoorn. Daar nl. die opgravingen zich diep en wijd uitstrekten, zoodat de grondslagen van het klooster bloot kwamen, heeft Genis naar die gegevens zijn plattegrond vervaardigd. De nevengaande reproductie is op $^1/_8$ van de grootte

1) Zie de *Aanteekeningen* enz. geciteerd in de vorige noot, met de wederlegging van prof. Pijper.

2) Deze dank ik aan de gegevens mij door den Z.Eerw. pastoor Ammerlaan verstrekt.

genomen. Onder de teekening staan de namen van den kerk- en armmeester B. Meyssen en van den architekt J. C. Genis te Hoorn. Er bestaat ook nog een andere plattegrond van dit klooster, geteekend door A. H. Kramer, die destijds rijks-ontvanger te Blokker was. Die teekening heeft de Leidsche hoogleeraar F. Pijper ten geschenke ontvangen van den Heer J. L. Boon, schoolopziener te Oosterbeek, en mij welwillend toegestaan daarvan eene kopie te nemen, waarvoor ik den professor hier openlijk mijn dank breng. Doch bij vergelijking is de plattegrond van Kramer niet zoo nauwkeurig als die van den architekt Genis. (Zie afbeelding 2 op blz. 422).

Wijl de plattegrond veel overeenkomst vertoont met dien van het moederklooster te Windesheim, waarvan Acquoy de beschrijving heeft gegeven volgens het *Chronicum Windeshemense* [1]: kunnen we ons de gebouwen ongeveer als volgt voorstellen. Zooals men ziet ligt de kerk in de richting van het westen naar het oosten; aan het westeinde staat de toren, aan het oosteinde ligt het priesterkoor. Zuidelijk van de kerk aan het westeinde bevindt zich de „galerei", de zuilengang of kloostertrans, die de gemeenschap vormt tusschen het klooster en de kerk en waarbinnen de hof, die tevens tot begraafplaats dient. Onmiddelijk aan dezen trans grenzen de vleugels van het gebouw. De oostelijke vleugel zal de sacristie en de kapittelkamer hebben bevat, de zuidelijke eene algemeene kamer tot verwarming, calefactorium of warmhuis geheeten en twee eetzalen, een voor de reguliere kanunniken en een voor de conversbroeders. Wellicht was hier onder den grond een groote verwulfde kelder tot bewaring van spijzen,

---

1) *Chronicon* blz. 279, 321, 325. *Acquoy* I, blz. 73—78.

dranken en andere dergelijke zaken. In den westelijken vleugel van het gebouw zien wij langs de galerij verscheidene cellen voor de monniken.

Het allerzuidelijkste gedeelte van het klooster, door een open gang of tusschenruimte van het hoofdgebouw gescheiden, moet ruimte geboden hebben voor een eetzaal van de leekebroeders en de zieken, benevens een keuken, waar voor het geheele klooster gekookt, werd, om ook den gaanden en komenden man te onthalen. In den zuidwestelijken hoek der kloosterplaats mogen wij een groot koehuis of bouwmanshuis stellen voor de leekebroeders en hunne noodzakelijke werkzaamheden. In het midden daarvan was dan de dorschvloer; aan de twee kanten de stallen voor het vee, en bovenop de zolders om het koren te bergen; ook stond er nog een bijhuis. Bij den ingang verhieven zich twee groote poorten, bij eene daarvan stond de woning van den portier. Ten laatste was het geheele klooster door een steenen ringmuur en gracht omgeven.

II. Bezittingen.

In den eersten tijd schijnt Nieuwlicht in geldelijke moeilijkheden verkeerd te hebben, want Florens Radewijnsz. schrijft in 1393 aan Johan Goossensz. Vos van Heusden, prior van Windesheim, dat het zijne goedkeuring wegdraagt om Gerard Delft van Naaldwijk naar Hoorn te zenden, opdat het klooster daar van een bekwaam persoon voorzien worde. Ik heb gehoord, zegt hij, dat de broeders in Hoorn niets ontvangen, weinig bezitten, en daarenboven door het ontvangen van vele gasten en door schulden bezwaard worden. Het zou waarlijk goed zijn, indien gij een geschikt middel uitdacht om daar de zaken in orde te brengen en dit aan

den prior en Heer Paulus van Medemblik mededeeldet [1]).

Doch langzamerhand is het klooster dien stoffelijken nood te boven gekomen; Velius toch zegt (blz. 21): dit klooster werd naderhand seer uytmuntende in rijkdom en voorspoed, soodat het by onser ouders tijden gehouden werd voor een van de machtigste, die in dese Nederlanden waren.

Om zijn heerlijk gebouw en zijne schoone ligging werd dit klooster onder de voornaamste van Nederland gerekend (*Velius*, blz. 362).

Petrus Opmeer (*Mart.* II, 29) noemt Nieuwlicht het sieraad van Noordholland en van Heussen en v. Rhijn (*N.-Holl.* II, 474): „het eenigste pronkje van Klein-„Friesland, dat een fraaie kerk had met een spitsen „toren, die voor de kerk van Zwaag niet behoefde te „zwichten. Het bezat een oneindig getal van landerijen, „die dagelijks door nieuwe giften zoo vermeerderden, „dat de Graven genoodzaakt werden daar een schot „voor te schieten. De plakaten, te dien einde uitgegeven, „staan onder de reeds gedrukte Privilegiën en Hand-„vesten van West-Friesland. Dat van Philips I van „21 Juni 1463 staat onder Grootebroek. Oversten van „het klooster hebben den Graven weleer aangeboden, „zooals wij van onze voorouders vernomen hebben, dat „zij ieder morgen lands, hetwelk zij bij erfenis zouden „mogen verkrijgen, met stooters zouden bedekken."

Dit laatste zal nu wel een kindersprookje van Van Rhijn's grootmoeder geweest zijn, want voor die beurs-speculatie, voor die geldbelegging op één morgen, hadden

---

1) Dixistis, quod hunc fratrem Gerardum mittere velletis in Horn; bonum videretur, quod de utili persona eis provideretis. Ego percepi, quod fratibus in Horn nihil datur et modicum habentes multis hospitibus et debitis gravantur. Bonum esset, quod de remedio cogitaretis opportuno et hoc priori ibidem et domino Paulo scriberetis. *Chronicon Win.* blz. 72.

de Blokker broeders al hun andere landerijen moeten verkoopen en het klooster zelf aan den paal moeten slaan.

Nu zou men geneigd zijn uit deze woorden op te maken, dat de Graven van Holland, Filips van Bourgondië en Karel de Stoute, alleen ten opzichte van O. L. Vr. ten Nieuwlicht maatregelen tegen den aanwas van landerijen hebben genomen, doch dezen betroffen alle kloosters. Tengevolge vooral van den invloed der Kloostervereeniging van Windesheim was er nieuw leven in het kloosterwezen gevaren, meer dan vroeger nam de trek naar het klooster toe, meer dan vroeger bedachten de geloovigen bij hun leven en sterven de kerk en hare instellingen. Daardoor nam het geestelijk grondbezit, maar ook de nijverheid in de kloosters toe, wijl arbeid door den regel was voorgeschreven. Dezen aanwas zocht Hertog Filips in 1446 te stuiten door het plakaat van den 17en October, waarvan de inhoud aldus kon samengevat worden:

Daar er binnen korte jaren vele kloosters en vergaderingen van broeders en zusters, monniken en begijnen gesticht zijn, te veel naar de grootte onzer landen, in welke kloosters en vergaderingen die personen, zoowel vrouwen als mannen, meest alle neringen en ambachten uitoefenen, wat onbehoorlijk is, daar zij tot nadeel zijn van de menschen in de wereld, zoo hebben wij, om daarin te voorzien, zekere commissarissen benoemd om onderzoek te doen naar den rijkdom der kloosters en hoeveel zij noodig hebben om hun staat eerlijk en redelijk te beleven. Wijl echter de oversten den staat en de goederen van hunne kloosters niet wilden bekend maken, zoo hebben wij bevolen, dat voortaan geen geordende lieden, van welke orde zij ook zijn, in onze landen van Zeeland, Holland en Friesland erve zullen nemen van onze of hunne ouderen, vrienden en magen,

noch ook land of erve zullen aankoopen, noch verkrijgen bij testament of anders, totdat voornoemde geordende lieden bij de commissarissen geweest zijn om met hen eene overeenkomst te maken [1]).

De kloosters echter weigerden zulk een overeenkomst aan te gaan. Daarop verscheen den 21en Juni 1463 een plakaat van Filips, waarin hij zich beklaagt, dat de afgevaardigden der kloosters niet hebben willen aannemen, de punten, artikelen en moderaties, welke hij met zijne Raden had opgesteld. Alleen het klooster der Reguliere kanonikessen van de H. Elisabeth te Grootebroek had hem gebeden aan dat convent die punten en artikelen te gunnen en te bevestigen; wat hij dan doet met dezen brief:

Het voornoemde klooster mag aan huizen, landen, erven en eigenlijke renten jaarlijks niet meer hebben dan honderd gouden Engelsche nobels binnen West-Friesland en honderd mark zilver buiten West-Friesland binnen Holland en Zeeland; het mag geen laken, maar wel linnen weven, enz. En indien Filips later soms aan de overige kloosters verlof zoude geven om rijker te mogen zijn, dan zal dit convent daarbij niet achter staan. Verder verbiedt hij iedereen het klooster in het gebruik van deze punten te hinderen of te beletten [2]).

Zooals uit dezen brief blijkt heeft het plakaat van

---

1) Vergelijk: *Handvesten* v. Westfriesland (onder Drechterland) door Egbert van den Hoof, die echter boven dit plakaat een foutief opschrift plaatst: Handvest van *konink* Philips *III* anno *1546*, 17 Oct.

2) *Handvesten* van Grootebroek. Op het voorbeeld van v. Rhijn en v. d. Hoof geeft P. van Limburg Brouwer in zijn Boergoensche Charters den inhoud van dezen brief (1463) verkeerdelijk weer met: Nieuw verbod van Hertog Filips tegen het koopen van land en het handel en nering drijven door de geestelijken en kloosters. De brief bevat slechts eene overweging of considerans, eene klacht, en eene beperking van inkomsten alleen voor het klooster van Grootebroek.

1446 niet veel uitwerking gehad. Wegens den tegenstand, waarop het stuitte, schijnt Filips ook geen verdere pogingen aangewend te hebben. Krachtiger trad zijn zoon Karel de Stoute op. Deze eeuwig vechtende Hertog, die droomde van een koningskroon over een groot Bourgondisch rijk, te stichten tusschen Frankrijk en Duitschland, had, zegt Brandt, „'s Lands schatkamer „hol geoorloogd en zocht het geld waar het was, te weten bij de kerkelijken".

Heel naief verhaalt ons dat „die Chronyck van Hollant, Zeelant ende van Vrieslandt" : [1])

„In den Jare MCCCC ende LXXIIII in de maent „van Julio Hertoge Kaerle wesende in die stede van „Mechelen en hem bereyde om te belegghen die stede „van Nuys, heeft hy bevonden dat zijne schat ende „rijckdomme seere ghemindert was ende niet suffisant „genoech tot sulcken reyse ende oorloge, waeromme „dat scharpen raet gehouden werd om schat, gelt ende „goet te conquesteren ende te vercrijghen wt alle zijne „landen ende provincien, ende heeft bij informatie auc„toriteyt ende macht gegeven den meesters van der „Financien te exactioneren alle geestelicke persoonen ende „geestelicke goeden zijnre landen ende provincien, opdat „zijne behoeftigheyt diteert ende rijck ghemaeckt mochte „worden door sulken schattinge, dewelcke hy noch zijn „voorvaderen Hertoghen van Bourgongien noch Graven „van Hollant gepretenteert noch vermeten hadden".

Die meesters van Finantien verschenen met een bevelschrift, waarin alle kloosters, kapittels, kerken, kapellen, gasthuizen, godshuizen en alle geestelijke personen, van

1) Uitgegeven te Amsterdam 1595 bij Cornelis Claesz. Ook Divisie-Kronijk genaamd. I. D. Divisie XXX capittel 84—89. Schrijver van de kroniek is de Reguliere kanunnik Cornelius Aurelius; de eerste editie werd in 1517 bezorgd door den boekdrukker J. Severtsz.

wat staat zij ook waren, verplicht werden in schrift te stellen al hunne bezittingen van landen, leenen, heerlijkheden, tienden, renten, pachten en daaruit een schatting te maken naar hunne waarde. Tegen dat bevel van Hertog Karel vormde zich een algemeene tegenstand onder de kloosterlingen en geestelijken in Brabant, Holland en Westfriesland. Vooral de Windesheimers weerden zich en riepen eene algemeene vergadering bijeen in hun klooster Hiëronymusdal bij Leiden op 5 Februari 1475. Slechts weinigen onderwierpen zich, welke dreigementen Karel ook bezigde. Zijn kamerling Jan van Boschhuyzen zette anders zijn mond „afgrijselijk en vreeselijk" genoeg tegen de geestelijken open:

„Laten hen de geestelicke persoonen van Hollant wel „beraden wat sy willen doen in die sake . . . ., want als „nu heb ick auctoriteyt moet ende wille te vangen die „geestelickheyt van Hollant ten sy dat sy willichlicken „geven die exactie. En wilt niet dencken dat yemant „van u allen met eenige rechten ende lopen hem sal „moghen defenderen ende prevaleren tegen den Hertoge, „daer en is geen mogentheyt noch wijsheyt tegen hem, „want ick en sal my niet vreesen ende ontsien overmits „zijn auctoriteyt ende macht om u te affligeren ende „aen te doen dat noyt gesien ende gehoort is." (Divisie-Kronijk, C. 89).

Nu, de geestelijken en kloosterlingen maakten dan ook in het algemeen beter gebruik van hunne goederen dan Hertog Karel daarvan gemaakt zou hebben, daar hij de inkomsten wilde aanwenden tot vergieting van menschenbloed.

Wijl Karel in 1477 in den slag bij Nancy sneuvelde, is de schatting verder niet geïnd.

Tegen het klooster van O. L. Vr. ten Nieuwlicht en eenige kerken in Westfriesland is Karel nog op bijzondere

wijze opgetreden. In het archief van Hoorn tref ik een relaas aan [1]), waaruit blijkt dat Jan Everdey (waarschijnlijk een van Karel's meesters van Financiën) in 1475 ten overstaan van de regeering der stad Hoorn, ingevolge ontvangen bevel, in handen des Hertogs van Boergondie, Karel den Stoute, gesteld heeft, alle landen, renten en goederen in Westfriesland gelegen, toebehoorende den prior en convente der Regulieren te Westerblokker, welke landen, renten en goederen in beheer worden gegeven aan Burgemeesters en Schepenen van Hoorn om daarvan „tot mijns genadichs Heeren behoef" goede rekening en betaling te doen, zoolang Hertog Karel dit zal gebieden.

Hoelang dit beslag op de landen, renten en goederen heeft geduurd, en hoever de strekking daarvan ging, kan ik niet mededeelen. Het zal bij den dood van Karel in 1477 wel opgeheven zijn.

Omstreeks 1485 sloeg op zekeren nacht de bliksem in de kerk en deed deze met een gedeelte van het klooster in vlammen opgaan. Tot overmaat van ramp werd in hetzelfde jaar van den brand het klooster van zeer vele zijner goederen beroofd ten gevolge van de oorlogen, welke West-Friesland teisterden.

De kloosterlingen waren nu zoo verarmd, dat zij de kerk en het klooster niet meer konden opbouwen. In hunnen nood wendden zij zich tot Rome met het eerbiedig verzoek, dat het den paus mochte behagen, eenige geestelijke voorrechten te schenken aan degenen, die door persoonlijken arbeid of door het verschaffen van geld zouden medehelpen tot herbouw van kerk en klooster. Paus Innocentius VIII verhoorde hunne bede en schonk bij breve van 30 Maart 1486 een vollen

1) Zie Bijlage II.

aflaat aan dusdanige weldoeners, ééns te verdienen in het leven en ééns in het uur van den dood [1]).

Ofschoon dus Nieuwlicht meer dan eens in geldelijken nood heeft verkeerd, is het toch rijk in grondbezit geweest. Nu zou ik het juiste getal bunders land kunnen mededeelen, indien ik de archieven van 7 steden had geraadpleegd, doch ik heb tegen die moeite opgezien. Den 12en Mei 1584 toch besloten de Gedeputeerden van het Noorderkwartier, dat de 7 steden [2]), om zich schadeloos te stellen voor de geldelijke opofferingen in den oorlog gebracht, de geestelijke goederen van dat kwartier onderling zouden verloten, en elkander bijstaan tegen alle oppositie van de Staten van Holland en anderen. Een contract in dezen zin werd den 16en Mei geteekend, en denzelfden dag werden de goederen van de abdij van Egmond, het reguliersklooster te Blokker en van het St. Pietersdal-convent te Hoorn bij loting verdeeld. Door de altijd behulpzame hand van den Alkmaarschen archivaris den Heer C. W. Bruinvis, ben ik in staat het aantal morgen mede te deelen, welke Alkmaar uit de landerijen van Nieuwlicht ten deel vielen, met opgave van ligging, aard, grootte, huur en schatting. Ook uit het archief van Hoorn geef ik de landerijen van Nieuwlicht, die aan deze stad gekomen zijn.

---

1) De pauselijke brief bevindt zich in het Rijks-Archief te Utrecht (afdeeling: Archief van den Dom, portefeuille D. No. 289) en is gepubliceerd door den Heer A. Eekhof in zijn proefschrift: *de questieders van den aflaat in de Noordelijke Nederlanden.* 's-Gravenhage, M. Nijhoff, 1909. Ecclesia .... cum nonnullis habitationibus horribili incendio concremata et devastata fuit, ac successive eodem anno guerris .... monasterium ipsum pluribus suis bonis miserabiliter spoliatum fuit; .... proventus monasterii adeo diminuti sunt, quod ex illis prior et conventus ecclesiam ac habitationes destructas nullomodo reparare possunt.

2) Deze steden waren: Alkmaar, Edam, Enkhuizen, Hoorn, Medemblik, Monnikendam en Purmerend.

ALKMAAR.

Dorp of stad.	Ligging.	Aard.	Naam.	Grootte.	Jaarhuur.	Schatting.
			Gekomen van de regulieren te Blokker:			
Haringhuizen.				11 gars 2 snees.	*f* 37.10.—	*f* 1145.16.12
Heemskerk.				1495 roeden.	» 5.—.—	» 186.17.08
	Aan de Wollenaer.	Geestland.		631 »	» 2.—.—	» 98.02.14
Hoorn.		Weide.		400 »	» 16.—.—	» 333.06.10
Oosterblokker.	Benoorden den weg.	Wei- en akkerland.		1 morg. 150 r.	» 21.—.—	» 875.—.—
Sijbecarspel.	Boven de Gouw.	Huis, werf en weide.		3 » 450 »	» 76.—.—	» 1687.10.—
Westwoud.	Van de Gouw tot Zwaagdijk.	Weide.		8 »	» 164.—.—	» 4400.—.—
	Benoorden de Gouw.	»		2 » 300 »	» 42.—.—	» 1625.—.—
	In het dorp bezuiden de Gouw.	»	Het smalle weidgen.	2 » 100 »	» 54.—.—	» 1625.—.—
Wognum.	Op het oosteinde, bewesten de Wijsent.	Hoochlant.	Die monnickenweid.	3 »	» 46.—.—	» 1575.—.—
	Benoorden Zwaagdijk strekkende naar Wognum.	Weide.	» »	2 » 400 »	» 46.—.—	» 933.06.10
Zwaag.				3 » 45 »	» 65.—.—	» 1554.03.—
	Bezuiden de Zwagergouw.	»		4 » 16 »	» 90.—.—	» 2617.16.13
	Strekkende aan Zwaagdijk.	»		3 » 295 »	» 85.—.—	» 1920. 8.12
	Bewesten de kerk.	Weide en akker.		1 » 593 »	» 64.—.—	» 1093.11.13
	Benoorden Zwagerweg.	Weide.	» »	2 » 95 »	» 30.10.—	» 1025 04.—

HOORN.

Dorp of stad.	Ligging.	Aard.	Naam.	Grootte.	Jaarhuur.	Schatting.
Venhuizen.	In 't Westeinde.	Weiland.	Monnikenland.	6 morg. 200 r.	*f* 136.13.5	*f* 3800.—.—
Wijdenes.	Benoorden de kerk.	»	Monnikenweide.	7 » 400 »	» 90.—.—	» 4475.—.—
Zwaag.	Beoosten de Veersloot.	»	»	2 » 587 »	» 64.—.—	» 1564.12. 8
Venhuizen.	Benoorden de Westerbuurt.	»		3 » 500 »	» 93.—.—	» 2683.—.—
Zwaag.	Beoosten de kerk.	»		3 » 295 »	» 80.—.—	» 1920.—.—
Ban v. Hoorn.		»		4 » 50 »	» 91.—.—	» 1837.—.—
Harinkhuizen.		Zaadland.		2 gars 3 snees.	» 14.—.—	» 292.—.—

Dat Nieuwlicht op zich nam om maandelijks 2 ponden en 6 deniers (van 40 grooten 't pond) te betalen voor de afgevaardigden, die de Hollandsche en Zeeuwsche geestelijkheid naar het heilig Concilie van Trente zou zenden, pleit ook voor de meerdere gegoedheid van dat klooster boven vele anderen (*Bijdr. H.* III).

In 1550 kon het zich zoo ruim bewegen dat het een nieuw pand bouwde; de stad Hoorn gaf bij deze gelegenheid een zeer schoon geschilderd raam. (*Velius*, bl. 263).

III. Deugd en Kloostertucht.

De Windesheimerkloosters waren bekend om hunne *weldadigheid*; zij hadden den diepen zin van het woord van Paulus begrepen: het is zaliger te geven dan te ontvangen, (Handel. XX, 35) en leefden in de geloovige overtuiging, dat men door aalmoezen uit te deelen rijker werd. In 1486 verklaarde de prior superior Dirk de Graaf: wijl de kerkelijke goederen de eigendom der armen zijn, moeten de priors met ruime hand daarvan aan de armen uitreiken. In ieder klooster hield dan ook dagelijks de portier uitdeeling aan de armen van brood, vleesch, visch, boter, kaas en ander eten [1]). Zoo deed ook Nieuwlicht.

Was het klooster rijk, het maakte van zijn rijkdom een goed gebruik. Van Heussen en van Rhijn melden, dat de milddadigheid er even groot was als de rijkdom, (*N. Holl.* II, 474) en Petrus Opmeer zegt, dat door Nieuwlicht des winters gewoonlijk 700 of misschien wel 1000 arme menschen gevoed werden. (*Martelaarsboek* II, 29).

Uit het gegeven lijstje der landerijen, welke Alkmaar

---

1) *Acquoy* III, 328. *Chronicon*, blz. 326.

en Hoorn verkregen, blijkt ook aangaande de landhuur, dat de Blokkerbroeders beste landheeren waren, die zich met lage renten vergenoegden. Zij doen ons denken aan de spreekwoorden: „onder den kromstaf is het goed leven", en „een goed huurder is er dikwijls beter aan toe dan een eigenaar".

Ook de *gastvrijheid* was eene niet minder beoefende deugd onder de Windesheimers. De gastmeester moest allen, die gastvrijheid vroegen, aanzienlijken en geringen, geleerden en ongeletterden, geestelijke en wereldlijke personen overeenkomstig hun stand en staat ontvangen en naar hunne ontwikkeling te woord staan. Als zij wilden overnachten, moest hij hun daartoe de gelegenheid verschaffen volgens de zaligspreking van Christus: ik was vreemdeling en gij hebt mij geherbergd. Dat ook Nieuwlicht zich niet aan dien plicht heeft onttrokken, blijkt reeds in het tweede jaar van zijn bestaan; het werd, gelijk boven verhaald is, door het herbergen van vele gasten en vreemdelingen bezwaard: fratres multis hospitibus gravantur.

De *kloostertucht* schijnt in het Blokkerklooster tot aan het einde van zijn bestaan voorbeeldig te zijn geweest.

Jaspar Stolwijck, Rector van het Haarlemsche Begijnhof, reikt nog in 1570 daarover een goed getuigschrift aan het klooster uit:

„Om zijne bijzondere uitstekende godsvrucht werd „aan Petrus Balling, toen hij na voltooiing zijner studiën „en priesterwijding in het vaderland was teruggekeerd, „te Hoorn in Westfriesland, door den Prior van het „klooster te Blokkert, *waar tot dusverre nog de ware „eenvoud en kloostertucht heerschten*, ubi hactenus vera „viguit simplicitas et disciplina regularis, een eervol en vrij „aanzienlijk beneficie opgedragen." (*Bijdr. H.* VI, 409).

Hunne *godsvrucht* en onderlinge *liefde* worden nog in 1571 geroemd.

De prior van het Windesheimerklooster Thabor bij Sneek schreef in Maart 1571 een brief aan den prior van Westerblokker, Jacobus Matthias Goudanus. Daarin spreekt hij over een jongeling, die de begaafdheid mist om priester te worden, maar toch afgescheiden van de wereld als leekebroeder God in het klooster wil dienen. Doch naar welk klooster zal hij hem zenden? Op de eerste plaats, zegt hij, komt uw klooster Nieuwlicht mij voor de oogen, een klooster, dat niet alleen godsdienstig is, maar ook geheel en al aan God is toegewijd, waarin leekebroeders gevonden worden zoo aan den allerhoogsten God verknocht, dat zij wat de godsvrucht betreft gemakkelijk kunnen wedijveren met de beste priesters van uw goed geordende vereeniging. Wat zal ik zeggen over hun broederlijke en hartelijke eensgezindheid en hun verderen levenswandel, waardoor dadelijk in het oog springt, dat zij het toppunt der ware godsvrucht bereikt hebben. Daarom bid ik u dringend, (indien er tenminste een plaatsje bij u open is en gij gaarne de ware godsvrucht bevordert, waaraan ik niet twijfel) dat gij dezen broeder in het register der leeken wilt inschrijven. Hij is een Amsterdammer, bij mijn weten van beide ouders beroofd en naar mijn oordeel geheel en al voor het kloosterleven bestemd [1]).

Een van hen wordt zelfs met den naam van *heilig* bestempeld. Klopje Trijntgen Jans Oly verhaalt, dat, toen Nicolaas Wiggers Cousebant, de Overste der Maagden in den Hoek te Haarlem, naar Rome was (1592 of 1602), daar in zijne plaats kwam: „een simpel heilig „man, die procurator was geweest buiten Hoorn in het

---

1) Bijlage V.

„klooster der Blokker broeders.” (*Bijdr. H.* XXIX, 144).

Wegens de vernietiging der gedenkschriften en de spaarzaamheid der berichten van elders kunnen wij ons geen vast oordeel vormen over den zedelijken toestand van Nieuwlicht in den ganschen loop van zijn levensduur. Doch het medegedeelde over enkele door hen beoefende deugden wettigt toch wel het vermoeden, dat zijne bewoners ook de andere deugden, de goddelijke en zedelijke, vooral de specifiek kloosterlijke, als gehoorzaamheid, ootmoedigheid, versterving, kuischheid en armoede naar vermogen zullen beoefend hebben; dat zij gewandeld hebben der roeping waardig, waarmede zij geroepen waren, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis (*ad Eph.* IV, 1).

Te betwijfelen valt het niet dat zij in aanzien stonden. Wij zagen in 1452 den magistraat van Hoorn van hen een *vidimus* vragen om door hun gezag de privileges der stad te waarborgen, wij zagen dezelfde vroedschap in 1550 hen vereeren met een schoon geschilderd raam in hun kloosterkerk.

Als een bewijs voor den goeden roep, waarin onze Regulieren ook nog omstreeks het jaar 1570 stonden, zal wel mogen gelden, dat bij een der aanvallen, die hun klooster te verduren had, de Hoornsche burgers geholpen door die van Blokker als hunne beschermers optraden en dat die van Enkhuizen hun eene woonstede aanboden, toen hun voortdurend verblijf in hun klooster ongeraden scheen. Dit verhaalt ons Velius:

„Daer tegens was in desen tijd [1568] zeer onbuyrlijk
„'t versoek van die van Enkhuysen / de welke alsoo
„'t Reguliers Klooster / staende een weynig buyten onse
„Stad / deur den loop van de Brederoodsche knechten
„vry wat schaden en overlasts geleden hadde / met
„dese gelegentheyd zeer aanhielden by de Monikken /

„dat zy haer Klooster wilden opbreken en komen „daer mede binnen in haer Stad / hun daer toe plaets „en anders offererend. 'T welke zy hende by volbragt „hadden / ten waren dat onse Heeren / die haer doens „schier te laat gewaer werden / zeer groote weer gedaen „hadden / om de Monikken daer van te diverteren." (*Velius*, bl. 313).

Na de opsomming van de deugden der Blokker Regulieren zal misschien de lezer vragen: hadden zij dan geen gebreken, geen ondeugden? Om de waarheid te zeggen heb ik eene toespelling op een hunner ondeugden of onvolmaaktheden gevonden: zij zouden van goede sier gehouden hebben, m. a. w. zij aten en dronken rijkelijk. Nu moet men in het oog houden, dat het hier een klooster van de Windesheimer Congregatie geldt, wier statuten verachting der wereld, afsterving van zichzelven en dooding des vleesches voorschreven: „dingen die contrarie de natuur zijn". Ik verzoek den welwillenden lezer even te hooren, hoe die leer in het moederklooster te Windesheim beoefend werd. Hetzij uit ascese, zegt prof. Acquoy, hetzij uit armoede, of wel ten gevolge van beiden, leefde men te Windesheim geruimen tijd zeer somber. Men kreeg brood bij het gewicht, groenten bij het getal, drank bij de maat. Het brood was daarenboven grof, en de drank bestond uit dun scharrebier. Brevis est voluptas, ubi regnat magna paupertas, voegt Busch, die ons dit mededeelt, er treffend bij. Driemaal in de week at men vleesch; drie andere dagen gebruikte men slechts eieren en melkspijs; des Vrijdags vastte men even streng als in de weken vóór Paschen. Daarenboven werd het vleesch nooit aan het spit of op andere wijze gebraden, wijl men hiervan kwaad vreesde voor den zinnenlijken lust, maar alleen gekookt, wat ook voor de spijsvertering

beter werd geacht. Lekkernijen genoot men in 't geheel niet. Eens kreeg men een half vat zalm ten geschenke, doch men stond er mede verlegen, en een der broeders, vreezende dat er gevaarlijke nieuwigheden zouden ingevoerd worden, overreedde de anderen, de zalm te verkoopen. Het zal ook niemand verwonderen, broeder Gerrit van Naaldwijk schertsende te hooren zeggen, dat eene vijg te Windesheim tijdens de vasten soms in vier of zes deelen placht verdeeld te worden, of den Utrechtschen kanunnik Gerrit van Bronkhorst, eveneens schertsende: te Windesheim wordt niemand goed gevoed dan de varkens en de gasten. (*Acquoy* I, 185, 186). Waren zij nu van den ouden strengen regel afgeweken, dan was hun goede sier verklaarbaar, doch volgens het aangehaalde getuigenis van Jaspar Stolwijck heerschte er omstreeks 1570 nog de ware eenvoud en kloostertucht. A priori dus klinkt de beschuldiging van goede sier verdacht in onze ooren, maar wegen wij de aangevoerde bewijzen. Daartoe moet ik even het woord verleenen aan Velius. Toen Jan Arents op 14 Juli 1566 zijn eerste gereformeerde predikatie hield buiten Hoorn op het veld vóór de Reguliers, zegt hij, waren by geval ter selver tijd onse Burgemeesters by de Reguliers Monikken ten eten met den schout Mr. Joost Huygesloot, den onderschout Hendrik Corver en twee jonge edellieden uit het Zuiden. En zoo zij aan den maaltijd zaten, hoorden zij het rumoer van het volk, en wisten niet te denken wat het mocht wezen, totdat zij een bode uitzonden, en zoo de waarheid van de zaak, niet zonder aller verwondering, kwamen te hooren. Toen stond de schout, de onderschout, een van de monniken en beide edellieden op, en plaatsten zich dicht achter den predikant, misschien om hem daardoor eenige vervaardheid aan te jagen. Maar toen deze zonder

omzien evenwel met zijne rede voortging, sprong ten laatste de monnik in de sloot, tegelijk hard schreeuwend met de meening het volk daardoor aan het loopen te maken. Als niemand zich echter verroerde, ging ten laatste de schout na eenige bedreiging[1]) weder weg; de onderschout met de twee edellieden bleven hooren tot het einde toe. Weder aan den maaltijd gekomen zeiden de edellieden tegen de monniken, dat hun de rede niet kwalijk bevallen was; 't welk den selven niet wel en smaekte. (*Velius*, bl. 295, 296).

Velius meldt dus eenvoudig, dat toevallig de Burgemeesters en de schouten van Hoorn bij de Regulieren *ten eten* waren. Was het bij dien maaltijd vroolijk, luidruchtig of overdadig toegegaan, dan zou Velius dit niet onopgemerkt hebben laten voorbijgaan, daar hij een paar bladzijden verder er wel gewag van maakt, dat de Heer van Brederode met de heeren van het Noorderkwartier lustig den beker lieten rondgaan:

„De Heer van Breede-roode quam tot Hoorn (1566) „en werd van onse Heeren zeer feestelijk onthaelt / die „'t Noorderland met hem omme reden / en seer vrolijk „met hem waren / het Vive le geux onder den dronk „dikwils opgaende. Over maeltijd hing hy den Burge- „meester Willem Pietersz. Enkhuysen een gouden „penning om den hals / daer 't advijs van de verbonden „Edelen op stond half met wil / half tegens wil / alsoo „de selve nu zeer beschonken was." (*Th. Velius*, bl. 298).

Brandt, ofschoon overigens Velius naschrijvend, weet zeker dat het een *vroolijke* maaltijd geweest is:

„Maar alsoo de Burgemeesters juist op dien tijdt, bij

1) Sebastiaan Centen teekent hierbij aan: men verhaalt, dat de schout, toen hij zag, dat niemand zich verroerde, en hoorende iets bijbrengen uit het tiende kapittel van het Evangelium des apostels Joannes, riep: Ja, ja, ik zal u wel kreng Joannes in 't tiende, en weer naar 't klooster ging.

„geval, met den Schout Meester Joost Huikesloot, den „onderschout Henrik Korver en twee jonge Zuidthol- „landtsche Edelluiden, bij de Reguliers Monniken te „gast en vrolijk waren, hoorden sij 't rumoer van „'t volk." (G. Brandt: *historie der Reformatie* I, 318).

Rogge is in de keuken gaan neuzen, heeft voor potkijker gespeeld, daar hij weet dat er meerdere gerechten zijn opgediend:

De ongenoode bezoekers keerden onverrichter zake naar de weltoebereide tafel in het klooster weder behalve Corver en de edellieden. *Jan Arentszoon* door H. C. Rogge; Zie *Kalender voor de Protestanten*, blz. 59, 82.

Römer besluit uit dien éénen maaltijd, dat de monniken van Nieuwlicht, ofschoon zij niet overdadig leefden, toch wel van goede sier hielden:

„Blijkt het voorts niet, dat zij overdadig leefden, zij „schijnen toch geene vijanden van goede cier geweest „te zijn. Immers vertoont zich op het tafereel, dat de „geschiedenis van de eerste openbare prediking der „Hervormden bij Hoorn geteekend heeft, naast Jan „Arendsz. den prediker en de naar hem luisterende „schare, een gezelschap, dat van een vrolijk maal is „opgestaan." R. Römer, *Geschiedk. Overzigt* I, 337.

Een maaltijd in een klooster schijnt voor sommige schrijvers een zaak te zijn, waarbij het moeielijk is hunne onpartijdigheid te bewaren. Met evenveel recht zouden wij kunnen zeggen, dat, als de leden der Tweede Kamer hun voorzitter een diner aanbieden, alle leden der Tweede Kamer van goede sier houden.

Doch de Heer J. C. v. Slee brengt ons weder op het rechte pad:

„Het is zeker niet zonder eenige partijdigheid, wanneer „de historieschrijver Brandt verhaalt, dat de Regulieren „van een vroolijk maal opstonden, toen Jan Arends

„zijn prediking begon en nieuwsgierig kwamen toeloopen. „Er zijn mij althans geen sporen van ongebondenheid „of van een overdadig leven voorgekomen.” J. C. van Slee: *De Kloostervereeniging van Windesheim*, blz. 170.

Nog een tweede aanmerking op de kloosterlingen van Nieuwlicht heb ik aangetroffen.

Prof. Acquoy zegt (III, 24): „hun godsdienstige geest „worde niet beoordeeld naar den brief van Martinus „Duncanus aan hun prior.” Wat behelst deze brief? Hierop geven van Heussen en van Rhijn antwoord: „Ik „heb onder mij een brief van Martinus Duncanus aan „den overste van dit klooster, waarin hij de mystieke „godgeleerdheid van Johan Thaulerus lustig doorhaalt „en het lezen daarvan ten eenenmale afkeurt. De brief „ziet op de Evangelische parel en den Tempel der „zielen van Thaulerus; doch de lezer dient de verdedi- „gingsschriften, die door Ludovicus Blosius en anderen „voor Thaulerus uitgegeven zijn, ook na te zien.” (*Oudh. v. Kennemerland* II, blz. 475).

De kloosterlingen van Nieuwlicht lazen alzoo de mystieke werken van Tauler. Pleit die lezing nu tegen of vóór hunnen godsdienstigen geest? Het oordeel daarover hangt af van de omstandigheid, of zij sympathiseerden met den echten Tauler dan wel met den ondergeschoven Tauler. Er gaan namelijk onder den naam van Joannes Tauler eenige werken, die niet van hem zijn. Tegen den echten is van katholiek standpunt niets in te brengen. Zoo vond Joannes Noems, S. Th. Licentiatus en eerste pastoor van Enkhuizen na de reformatie († 1599), in de preeken van Joannes Tauler niets, wat in strijd was met het Katholieke geloof of de godvruchtige gebruiken. (*Bijdr. H.* XV, 416).

De zalige Canisius, die een verbeterde uitgave der werken van Tauler in 1543 heeft bezorgd, schrijft in

zijn opdracht aan Georgius Schotborch, aartsbisschop van Londen: „Unter ander guten büchern, die uns das „wort Gots um unse sele inn disem jamerthal zu speisen, „reichlig mittheylen, haben mir allezeit fürderlich wol „angestanden die sermones oder predig des erleuchten „D. Johan. Tauleri, als eyn kostpar büch, das uns den „rechtsten kurtzten weg zu unsen ursprung, dat Got „ist, mitt klaren worten treüwelig entdeckt und weyset." De vroeger uitgegeven preeken van Tauler, zegt hij, „waren jemerlich verkurtzet, verlengert und an den „sinnen verandert und verdunckelt" [1]).

Dit oordeel wordt bevestigd door de jongste katholieke kritiek:

De Dominicaan Joannes Tauler werd omstreeks 1300 te Straatsburg geboren en stierf in 1361. Hij was een beroemd redenaar en een der grootste mystici van Duitschland, die de diepte der gedachte van zijn meester Eckhart, de innigheid van Suso en den vurigen ijver van Berthold van Regensburg in zich vereenigde. Tauler volgt in zijne geschriften geheel en al de leer der Katholieke Kerk en men heeft geen recht hem onder de voorloopers der Hervorming te rekenen, wat soms door de Protestanten geschiedt, omdat Luther in zijn brief aan Spalatin (Burkhardt) zijne preeken ter lezing heeft aanbevolen. In zijne preeken, zegt Denifle, vertoont hij zich nergens als iemand, die zich aan de gehoorzaamheid der kerk wil onttrekken, integendeel zet Tauler door zijn eigen voorbeeld zijne toehoorders tot nederige onderwerping aan. De bronnen, waaruit hij zijne wetenschap putte, waren naast de H. Schrift de scholastieken, vooral de H. Thomas van Aquine. Tauler is een leerling

---

1) Otto Braunsberger: *Beati Petri Canisii S. J. epistolae et acta* I, blz. 80, 81.

van Eckhart, doch een zelfstandige leerling, die de fouten van den meester vermijdt. Zijne taal is edel, levendig en beeldrijk, maar toch warm en dringt tot in het hart der toehoorders. Hij is niet minder dichterlijk dan Suso, maar overtreft hem nog volgens de meening van Denifle in rijkdom van verbeelding. De kracht, die er van zijne geschriften uitgaat, zegt W. Preger (*Geschichte der deutschen Mystik*) ligt vooral hierin, dat Tauler geheel zijn hart, zijne volle zedelijke persoonlijkheid daarin weet te leggen, die geheel en al doordrongen is van de liefde tot God en Christus. Met den hoogen ernst vereenigt Tauler eene zachtheid en teederheid, die de harten inneemt. Er gaan echter eenige werken onder zijn naam door, die niet van hem zijn; zooals het boek der geestelijke armoede, de Exercitia super vita et passionis salvatoris nostri Jesu Christi, de Institutiones divinae of Medulla animae. Er bestaan 36 uitgaven van zijne werken, waarvan er één op den Index staat, namelijk die van Frankfort in 1565. Dit is eene Nederlandsche door de Protestanten bezorgde vertaling, waarin de zin op vele plaatsen op tendentieuse wijze vervalscht is. (Verg. *de Kirchenlexikon*, in voce).

IV. Wetenschap.

Er is geen twijfel aan, of men zal bij toenemende kennis van het inwendig leven der verschillende Windesheimsche kloosters telkens meer bevinden, dat er, vooral in den bloeitijd der Vereeniging, onder de broeders heel wat geleerdheid en liefde voor de studie was [1]). Wat onder dit opzicht Nieuwlicht betreft: een der priors, Hendrik de Wilde, wordt door Johan Busch genoemd, satis bonus grammaticus. Acquoy geeft dit weer door:

1) *Acquoy* II, blz. 208.

hij had taalkundige kennis; Karl Grube vertaalt het met: hij was een goed schrijver. Of hij boeken geschreven heeft, is niet bekend; doch hij schijnt wel een man van het woord geweest te zijn, daar hij bij de vergadering van het kapittel dikwijls aangewezen werd om de plechtige toespraak of redevoering te houden, solemnes in capitulo saepe faciens sermones. Deze omstandigheid pleit voor zijne letterkundige gaven en zijn redenaarstalent. Prior de Wilde was een groot ijveraar voor de verbetering der kerkelijke boeken, vele oude en correcte afschriften der H. Schrift en andere heilige boeken bracht hij bijeen om volgens die exemplaren de Windesheimer boeken te herstellen. Uit de zangboeken verwijderde hij de teksten en zangwijzen, welke door minder vertrouwbare auteurs of musici vervaardigd waren of het ernstige kerkelijke karakter misten [1]).

Heeft Nieuwlicht eenigen invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van den landbouw in zijne omgeving? Daar de kloosters bij voorkeur niet in het gewoel der wereld, maar op eenzame plaatsen werden gebouwd, hebben de kloosterlingen onwillekeurig veel toegebracht tot het ontginnen van gronden voor den landbouw en de veeteelt, het maken van wegen, het graven van vaarten en wat dies meer zij, ja zelfs tot het bewoonbaar worden van gansche streken en het ontstaan van welvarende dorpen. In het gedeelte nù van West-Friesland, waar Nieuwlicht is gelegen, wordt veel werk gemaakt van de ooftteelt in het algemeen en in het bijzonder wordt daar de aalbessestruik gekweekt. Is deze tak van tuinbouw door de kloosterlingen van Westerblokker ingevoerd, of op oordeelkundige wijze bevorderd? Wij weten het niet. Volgens de mededeeling van Velius

---

1) *Chronicon*, blz. 99.

(bl. 84) hebben niet de bewoners van Nieuwlicht, doch heeft Jan Heesjes, een burger van Hoorn, het eerst den Bangerd beplant in 1469.

In het midden der vijftiende eeuw, tusschen de jaren 1448—1476, heeft een der kloosterlingen van O. L. Vr. ten Nieuwlicht een werk geschreven onder den zonderlingen titel van „Berologion”. Het is een unicum, een perkamenten handschrift in groot quarto, en behoort aan de Universiteitsbibliotheek van Utrecht; het beslaat 188 folio's of 376 bladzijden en is verdeeld in 163 hoofdstukken; op den rug staat: H. S. No. 12. K. 4. pl. D. [1]).

In de inleiding noemt de schrijver zich een broeder uit het huis der regulieren kanunniken van Onze-Lieve-Vrouw ten Nieuwlicht te Blokker bij Hoorn in West-Friesland, wiens naam te melden volstrekt onnoodig is. Hij draagt zijn boek op en zendt het aan Bero, die van 1448 tot 1476 prior is geweest te Beverwijk in het regulieren-klooster van O. L. V. in Sion. Vandaar de titel: Bero-logion [2]). Die opdracht geschiedt om een blijk van erkentelijkheid te geven voor de genegenheid, die Bero den schrijver altijd heeft toegedragen „memor dilectionis tuae”, maar houdt tevens het verzoek in om het geschrift nauwkeurig na te zien en te verbeteren, voordat het in het licht wordt gegeven, want, indien

1) Naar het mij voorkomt zijn de eerste 88 folio's van papier. Door de hulpvaardigheid van Haarlem's bibliothecaris, den Heer J. D. Rutgers van der Loeff, heb ik het handschrift eenigen tijd op de bibliotheek tot mijne beschikking gehad.

2) Reverendo in Christo patri, domino Beroni, priori monasterii beatae Mariae virginis in Sion, ordinis canonicorum regularium sancti Augustini partium Hollandiae prope Beverwijck, suorum devotorum minimus frater ejusdem ordinis domus beatae Mariae novae lucis partium Westfresiae in Blocker prope Hoirn, cujus ad praesens nomen nulla urget necessitas nominari ...... Accipe igitur *de correptione pravorum Berologion tuum,* sic a tuo nomine, si lectori non displicet, ne regiciendum judicaveris appellandum.

er iets aanstootelijks in voorkwam „si quid in eo movet offenditque", zou dit aan Bero, wiens naam het voert, toegerekend worden. Het Berologion is echter nooit in druk verschenen. Wellicht heeft de altijd bedrijvige en bouwende Bero geen tijd of lust gehad om het geschrift critisch te doorlezen, misschien het den druk onwaardig geacht, doch de omstandigheid, dat het zoodoende te Beverwijk is gebleven, heeft het voor vernietiging bewaard. Of wij ons daarover mogen verheugen? Laten wij eerst het oordeel geven van den man, den eenige misschien, die het behalve den ondergeteekende heeft ingezien, den hoogleeraar W. Moll: „dit geschrift handelt in honderd „drie en zestig uitvoerige hoofdstukken over de berisping „der verkeerden met eene scholastieke nauwkeurigheid „en veelzijdigheid, eene belangrijker stoffe waardig. „Hoewel de auteur een geleerd man van strenge zedelijk„heid was, wiens leeringen voor kloosterbestuurders „eenige vrucht konden dragen, levert zijn werk eene „lectuur, die voor den modernen lezer even ongenietbaar „is, als de schriften van Dirk van Herxen en Frederik „van Heilo hem boeijen en weldadig aandoen." [1]) En op een, in het handschrift zelf geplakt, papiertje teekent hij aan: „van het Berologion vond ik nergens gewag „gemaakt, tot heden. De inhoud is micrologiesch en „schijnt mij weinig belangrijk."

De schrijver geeft den inhoud van zijn geschrift aan met de woorden: *de correptione pravorum*, d. i. over de vermaning, berisping of bestraffing der slechten, der zondaren. Van alle kanten beschouwt hij dit onderwerp zoowel ten opzichte van de overheid of vermaner als van den onderdaan of vermaande; hij gaat na welke

---

1) *Kerkgeschiedenis II*, II, 371.

hoedanigheden beiden moeten bezitten, welke rechten en plichten zij hebben.

Hij somt de eigenschappen op, welke in eene vermaning, wil zij doeltreffen, gevorderd worden, geeft aan waarin eene overheid niet bevelen en een ondergeschikte niet gehoorzamen mag enz. enz. Zoo breedvoerig werkt hij dit onderwerp uit, dat hij er 376 bladzijden mede vult. Naar mijn smaak is de schrijver niet vrij te pleiten van zekere langwijligheid en eentonigheid; ellenlang rafelt hij zijne stof uit, zoodat zij spoedig de aandacht niet meer boeit, doch eerder vermoeit, en ten slotte verveling baart. Brevity is the soul of wit, zegt Shakespeare. Hij weet zijne gedachten niet kort, klaar en krachtig uit te drukken, waarvan ook de epistola dedicatoria of de opdracht het bewijs levert, daar deze 's mans eigen werk is. Ook de omstandigheid, dat het Berologion een compilatiewerk is, dat het hoofdzakelijk uittreksels bevat uit verschillende schrijvers, welke tot een geheel zijn samengevoegd, vermindert sterk de waarde er van. Ik heb zonder voorafgegane inzage, zoo maar op goed geluk af en blind weg, twee hoofdstukken uitgekipt. Deze nu bestaan bijna geheel uit aanhalingen van Ambrosius, Hieronymus, paus Symmachus, Gratianus, Gregorius, Isidorus, Chrysostomus, den apostel Paulus, paus Eutychianus en Augustinus. Van den schrijver zijn slechts eenige zinnen, welke dienen om de gezegden der Vaders aan zijn onderwerp, zijn punt van behandeling aan te passen en daartoe het noodige verband te leggen. Dezelfde methode wordt schier in het geheele boek gevolgd, zoodat slechts het kleinste gedeelte van het Berologion oorspronkelijk werk is. Zeker, men gevoelt wel, dat de schrijver een geleerd en belezen man is, dat hij de folianten der Kerkvaders en godgeleerden heeft beduimeld, dat de boeken zijne lievelingen waren.

Er spreekt ons uit het Berologion wel toeleg op de studie toe en het daardoor verkregen resultaat, doch weinig aanleg, weinig aangeboren gave, weinig scheppend genie (ingenium) of oorspronkelijkheid. De schrijver getuigt dan ook zelf, dat het slechts een aaneengeknoopt werk is „opusculum quoddam copulare, ut potui, pro viribus instili". Men zou het boek kunnen betitelen als een bloemlezing van aanhalingen uit de kerkvaders en godgeleerden, welke de schrijver samentrekt rondom één middelpunt: *de vermaning*. Om den lezer daarvan met een oogopslag te overtuigen heb ik alle citaten tusschen aanhalingsteekens geplaatst. Ofschoon het boek vele schoone gedachten, en voortreffelijke beschouwingen over christelijke ethiek bevat, heeft het wegens zijn inhoud en strekking weinig aantrekkelijks voor den gewonen lezer, maar kan een nuttig boek genoemd worden voor overheden, in het bijzonder voor kloostervoogden. Ter kennismaking druk ik twee hoofdstukken af.

CAPITULUM LXVI.

Quod eminentia sanctitatis requiritur in praelato.

Tertio est vel esse tenetur in praelatura altitudo sanctimoniae; non enim praelato sufficit conversatio aequa vulgaribus, ne de eo verificetur, quod dicitur Ozee IIII°: »Et erit sicut populus, sic et sacerdos". Sed oportet eum praestantem esse sanctitate et perfectione vitae melioris commissis omnibus praeminere. Unde hoc ostendens ex figura veteris testamenti beatus Ambrosius, scribens in epistola ad Irenaeum et loquens de praelatis sub nomine sacerdotum: »praecepit, inquit, Dominus Moysi, ut montem »ascenderet cum sacerdotibus, populus autem deorsum staret. »Separavit igitur sacerdotes a populo, et postea ipsum Moysen »intra nubem introire praecepit. Vides divisiones? nihil in sacer»dotibus plebejum requirit, nihil populare, nihil commune cum »studio atque usu et moribus inconditae multitudinis. Sobriam a »turbis gravitatem, seriam vitam singulare pondus dignitas sibi »vendicat sacerdotalis. Quomodo enim potest observari a populo, »qui nihil habet secretum a populo, dispar a multitudine? Quid »enim in te miretur, si sua in te recognoscat, si nihil in te aspiciat,

»quod ultra se inveniat? si quae in se erubescit, in te quem »reverendum arbitratur offendat? Supergrediamur itaque plebejas »opiniones et strata quaedam gregalis conversationis ac detritae »viae orbitas declinemus. Sed quaeramus nobis viam inascensam »sermonibus insolentium, inviam operibus imperitorum, et quam »nullus maculosus deterat." Haec ille. Et merito omnibus sanctior et ab omni vitiorum macula defaecatior esse debet, qui purificandi alios officium habet. Prout de hoc loquens gloriosus Hieronymus in epistola ad Titum, et annotatur a Gratiano D. XXV. cap. ultimo. »Primum, inquit, sine crimine jubetur esse episcopus, quod alio »verbo ad Thimoteum irrepraehensibilem nominatum puto, non »pro eo tempore tantum, quo ordinandus est, sit sine crimine; »sed quod ex eo tempore quo in Christum renatus est, nulla »peccati conscientia mordeatur. Quomodo enim potest praeses »ecclesiae auferre malum de medio ejus, qui in delictum corruit? »Aut qua libertate poterit corripere peccantem? Cum tacitus sibi »ipse repondeat, eadem se admisisse quae possit."

Quod sine crimine debet esse praelatus, qui aliorum delicta corrigit.

Et ad idem Simachus papa in canone capitulo: Nemo. dist. LXXXI. »Nemo enim recte monitoris personam suscipit, nisi qui actibus »suis errata condempnat, et amorem innocentiae conversatione demonstrat." Et iterum manifestius secundum Augustinum in libro de poenitentia, ut annotatur a Gratiano in: de poenitentia D. V cap⁰. 1⁰.: »Sacerdos, ait, cui omnis offertur peccator, ante »quem statuitur omnis languor, in nullo eorum sit judicandus, »quae judicare in alio est promptus. Judicans enim alium, qui »est judicandus, condempnat seipsum. Cognoscat ergo se et purget »in se, quod alios videt sibi offerre. Caveat, ut a se projecerit, »quidquid in alio dampnosum reppererit.

Quod judicare debet homo prius scipsum et post alios.

»Animadvertat, quod dicitur: qui sine peccato est, primo in »illam lapidem mittat. Ideo enim liberavit peccatricem, quia non »erat, qui in illam projiceret lapidem. Quomodo lapidaret, qui se »lapidandum cognosceret? Nullus enim erat sine peccato, ex quo »intelligitur, omnes fuisse reos. Nam venialia semper remittebantur »per ceremonias. Si quod ergo in eis peccatum erat, criminale »erat. Deteriores itaque in hoc sacerdotes, supple moderni, sunt, »se prius non aedificantes, illis qui Dominum observabant insidiis. »In hoc itaque patentissimum crimen est sacerdotum et ultra »modum detestabile, quod non prius se judicant, et alios alligant. »Debent enim timere crimen, quod timuerunt et detestabile esse »censuerunt, hi qui adeo erant caeci, quod summam sapientiam »sperabant capere insidiis suis. Quod illis patuit, quod tam quis»que vitavit, vitet sacerdos, qui in hoc pejor illis Judaeis extitit." »Haec ibi »Nullum ergo", ait Gregorius in registro ad patriarchas cap⁰. XVIII⁰, »praelatum immunditia polluat, qui hoc accepit

Qud pessimum in praelatis est quod non judicant prius semetipsos.

Quod praelatus orrecturus alios ion solum immunis ab omni ulpa, sed etiam ingularis sanctiatis esse debet.

»officii, ut in alienis quoque cordibus, pollutionis maculas tergat. »Quia necesse est, ut esse munda manus studeat, qui diluere »sordes curat, ne tacta quaeque deterius inquinet, si sordida ipsa »stercoris lutum tenet. Nec solum praelatus in se debet esse »mundus, sed in omni etiam perfectione sanctitatis excellenter »singularis. Ne inter malos tantummodo, quae recta sunt, faciant, »sed bene etiam operantes sicut honore ordinis superat, ita etiam »morum virtute transcendat." Haec ille. Sed jam etiam ad propositum haec vitae sanctitas sicut praelatum ad ampliorem sollicitudinem quoad se et majorem gratitudinem quo ad Deum habita astringit, ita etiam graviori reatui contempta et per peccatum maculata adjicit.

Quod in praeato peccatum aggravat debitum et officium sanctitatis et magnitudo donorum Dei propter ingratitudinem.

Quare quanto est aliquis major alio virtute et sanctitate, tanto cum peccat gravius peccat, eo quod est magis ingratus dono vel beneficio divinitus sibi collato vel conferendo, si se ad recipiendum habilem exhiberet. Quod si in praesenti sanctus non sit, locum tamen et officium habens sanctitatis, honorem virtutis suscipit. Si ergo quaelibet majoritas in bonis temporalibus propter ingratitudinem peccatorum aggravat, ut dicitur sapientiae sexto: »potentes potenter tormenta patientur"; multo magis in spiritualibus. Unde Isidorus in hoc de summo bono: »Evescit, ait, delicti vel »peccati cumulus juxta ordinem meritorum, et saepe quod minoribus »ignoscitur, majoribus imputatur." Et Crisostomus super Matheum: »Quanto, inquit, majora beneficia sunt hominibus constituta, tanto »graviora peccantibus sunt judicia. Habes itaque ex his tribus »quod praelati ab alto cadentes ex vehementia durioris collisionis »gravius aliis inferioribus ceteris paribus peccando cadunt propter »triplicem altitudinem, scilicet praeminentiae, scientiae et sancti»moniae." Hoc est dicere aliis nominibus secundum Rainerium in pantheologia sua, titulo de peccato, capitulo 8, »propter honorem »praelationis, splendorem cognitionis et valorem perfectionis."

fol. 128 (verso).

CAPITULUM CXI.

Quod non est obediendum alicui contra Deum vel in malum.

Intende tamen quod dictum est, dummodo non sit contra Deum quod praecipitur. Quia si malum aut contraria Deo praecipiat homo, peragendum est in sententiam illam santi Petri ad principes sacerdotum, Act. 4, qua ait: »quia obedire oportet Deo magis »quam hominibus." Unde sanctus Isidorus ait, ut assignat Gratianus inter multa C. si is. u. q.: »si is, qui praeest, fecerit aut cuiquam, »quod a Domino prohibitum est, facere jusserit; vel quod scriptum »est, praeterierit aut praeterire mandaverit, sancti Pauli Apostoli »sententia ingerenda est dicentis, Etiam si nos aut angelus de

»caelo evangelisaverit vobis praeterquam quod vobis evangeli»savimus, anathema sit." Idem. »Si quis prohibet nobis quod a »Domino praeceptum est, vel rursus imperat fieri, quod Dominus »prohibet fieri, execrabile est omnibus qui diligunt Deum." Idem. Is qui praeest, si praeter voluntatem Dei vel praeter quod in scripturis sanctis evidenter praecipitur, vel dicit aliquid vel imperat, tamquam falsus festis vel sacrilegus habetur. Et ideo, ut in capitulo: Si quis. e. q. ait papa Euticianus: »Si quis episcopus vel »abbas presbitero aut monacho suo jusserit missas pro hereticis »cantare, non licet, non expedit obedire eis." »Non ergo semper", ait Augustinus ibidem continenter, »malum est non obedire prae»cepto. Cum enim dominus jubet specie temporali, quae Deo »contraria, et adversa sunt sanctis scripturis, tunc ei obediendum »non est." Et gloriosus Jeronimus in epistola ad Ephesios: »Si dominus", inquit, »ea jubet, quae contraria non sint vel adversa sanctis scripturis, subjiciatur serio domino. Sin vero contra praecipit, magis obediat spiritus quam corporis domino."

Et infra. »Si bonum est quod praecipit imperator, jubentis exequere voluntatem. »Si malum, responde, quia obedire oportet »Deo magis quam hominibus." Et beatus Augustinus: »qui resistit, »inquit, potestati, Dei ordinationi resistit. Sed quid, si illud jubeatur, »quod non debeas facere? Hic sane contempne potestatem; ipsos »humanarum legum gradus attende. Si aliquid jusserit curator, »faciendum est, tamen si contra per consulem jubeat, non. Non »utique contempnis potestatem, eligis majori servire. Nec hinc »debet minor irasci, si major praelatura est. Rursum si aliquid »ipse consul jubeat, aliud imperator, aliud Deus, quid judicas? »Major potestas est Deus, da veniam, o imperator. Tu carcerem, »ille gehennam minatur. Hic jam tibi assumenda est fides tua »tamquam scutum, in quo possis omnia ignita jacula inimici »extinguere." Haec ille. Et vult ille beatus Augustinus dicere, quod qui non obedit potestati in bonis, Deo resistit. Si vero potestas jubet malum, potius obediendum est domino caeli quam domino terreno. Et hoc probat exemplo vel similitudine secularium potestatum, in quibus, si major praecipiat contra minorem, majori est obediendum.

Quod semper majori obediendum est super minorem, et Deo super hominem.

Haec per exempla probat beatus Augustinus, scribens contra Donatistas hereticos. »Imperatores, inquit, si in errore essent, »quod absit, et pro errore suo contra veritatem legem darent, per »quam justi probarentur et comminarentur, non tamen faciendum »est, quod illi jubent, quia Deus prohibet. Sicut Nabuchodonosor »rex jusserat, ut statua aurea adoraretur; quod quidem qui facere »noluerunt, Deo placuerunt. Cum autem imperatores veritatem »tenent pro ipsa contra errorem jubent. Quod si quisquam con-

»tempserit, ipse sibi judicium acquirit. Nam inter homines paenas »luit et apud Deum frontem non habebit, qui hoc facere noluerit, »quod ei per cor regis ipsa justitia jusserit; sicut ipse Nabucho»donosor post miracula salutis trium puerorum commotus atque »mutatus pro veritate contra errorem edictum posuit, ut qui »cumque blasphemaret Deum Sidrach, Misac et Abdenago, in »interitum iret et domus ejus in dispersionem." Subdit ibi Augustinus aliud de his exemplum. »Julianus, inquit, exstitit »infidelis imperator, nonne exstitit apostata iniquus idolatriae. »Milites Christiani servierunt imperatori infideli. Ubi veniebatur »ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum, qui in coelo erat. »Quum volebat, ut idola colerent, ut thurificarent praeponebant »illi Deum. Quando autem dicebat: producite aciem, ite contra »illam gentem, statim obtemperabant, et distinguebant Deum »aeternum a domino temporali." Et de eodem beatus Ambrosius XI. 9. Julianus. »Julianus, inquit, imperator, quamvis esset apostata, »habuit tum sub se christianos milites, quibus cum dicebat: pro»ducite aciem pro defensione rei publicae, obediebant ei; cum »autem diceret eis: producite arma in Christianos tunc cognoscebant »imperatorem caeli." Haec ille. Breviter ergo: ubi malum esse, quod imperatur, constiterit, audienda est sententia papae Fabiani, ubi supra in capitulo sequenti: »Qui, inquit, omnipotentem Deum »metuit, nec contra evangelium nec contra Apostolos nec prophetas »vel sanctorum patrum instituta agere aliquid ullo modo consentit." Haec ibi.

Quomodo sancti in licitis paruerunt potestatibus, sed non in illicitis.

V. Priors van Nieuwlicht.

Werner Keynkamp (1392—1410).

Werner Keynkamp, geboortig van Lochem, een vriend van Geert Groote, was eerst rector der stadsschool te Kampen. Toen echter Geert Groote bewerkt had, dat een zekere Bartholomaeus, Augustijnermonnik te Dordrecht, die tot de secte der Vrije geesten behoorde, door den bisschop van Utrecht wegens ketterij veroordeeld werd, wreekte zich de vroedschap van Kampen, die Bartholomaeus in bescherming genomen had, op Geert Groote en diens vrienden. Keynkamp werd uit zijne betrekking ontslagen en voor den tijd van tien jaren uit de stad gebannen. Na den dood van Geert Groote sloot hij zich

bij Florens Radewijn en de broeders van het gemeene leven aan. Hij behoorde tot de stichters van het eerste klooster te Windesheim, wordt in 1387 ingekleed en geprofest, en treedt na het eenjarig bestuur van den rector Hendrik Klingebijl van Höxter als eerste prior van Windesheim in 1388 op. Keynkamp was een man van groote en strenge zedelijkheid, doch wel wat te angstvallig en nauwgezet. Zijn priorschap viel hem te zwaar en op zijn verzoek werd hij in 1391 uit zijne waardigheid ontslagen. Toch nam hij het volgende jaar uit gehoorzaamheid het prioraat van Nieuwlicht aan, dat hij 18 jaren, 1392—1410, heeft bestuurd. Ofschoon hij, gelijk zooveel kloostervoogden, in den aanvang met armoede te kampen had, heeft hij ons klooster tot tijdelijken en geestelijken bloei gebracht. Dien dubbelen bloei bracht hij tot stand door aankweeking van den godsdienstzin, door strenge handhaving der tucht en nauwgezette opvolging der kloosterregels [1]). In 1400 zendt het kapittel van Windesheim Werner Keynkamp tot onderzoek naar den plaatselijken en geldelijken toestand van het geestelijk huis buiten Haarlem, hetgeen de priester en rector van het begijnhof aldaar, Hugo Goudsmit, ter opneming in het kapittel aanbiedt. De staat der gebouwen en goederen beantwoordde niet aan den eisch voor de incorporatie gesteld, en Onzer Vrouwe Visitatie werd eerst na zeven jaar opgenomen. In 1410 naar Windesheim teruggekeerd werd hij wegens zijne bekwaamheid om in de kloosters een goeden grondslag te leggen, na eenigen tijd van rust, benoemd tot prior

---

1) Wernerus prior .... monasterium Novae Lucis prope Horn decem et octo annis in omni religione et regulari disciplina via regia incedendo strenue gubernavit, regulam et statuta strictissime servavit et in temporalibus spiritualibusque rebus ipsum bene promovit, *Chron.* bl. 90 87—94. 350.

in het klooster Thabor bij Sneek, waar hij in zijn zevenjarig bestuur de wilde en koude harten der Friezen tam en zachtzinnig maakte, „Frisonum corda rudia brumali algore frigida effecit mansuetissima", en overleed in 1427 hoog van jaren te Windesheim, na met het vuur en den ijver van een nieuw-geprofeste de tucht en regels daar onderhouden te hebben.

Hendrik de Wilde (1410—1412).

Deze was insgelijks een der zes oprichters van Windesheim, waarin hij aanstonds na zijn priesterwijding tot supprior werd aangesteld. In 1395 werd hij prior te Eemstein bij Dordrecht, gaat met Johan Vos naar Parijs om in de Regulieren-kloosters van Sint Victor en Genoveva de aloude kleederdracht en de regelen der Orde nauwkeurig op te nemen, werkt als lid der commissie ijverig aan de samenstelling en zuivering der kerkelijke boeken en spoort vertrouwbare afschriften der Vulgaat op. Na zijn prioraat te Eemstein neergelegd te hebben deed hij te vergeefs vele pogingen om in de orde der Karthuizers opgenomen te worden. Niettemin werd hij door de Windesheimer broeders welwillend ontvangen en weder tot prior te Eemstein aangesteld. Over zijn tweejarig bestuur in Nieuwlicht heeft Johannes Busch niets opgeteekend [1]). Van 1412—1414 was hij prior van het klooster St. Jan Evangelist te Amsterdam en van 1418—1425 rector der nonnen van St. Barberendal te Tienen (Tirlemont) in België. Daar door eene beroerte getroffen, die de verlamming van de geheele linkerzijde zijns lichaams ten gevolge had, kwam hij te Windesheim terug. Na God 52 jaren trouw gediend te hebben, zegt Busch,

1) Fuerunt etiam alii duo fratres de Windesem in monasterio Novae Lucis priores, videlicet Henricus Wilde et Johannes Ottonis. *Chron.* bl. 344, 98—100.

bood hij in 1439 zijne gelukzalige en op velerlei wijze gezuiverde ziel den Heer ter kroning aan, „felicem animam multis modis jam purgatam Deo reddidit coronandam."

Johan Otten (1412—1414).

Geboren te Soest in Westfalen was hij eerst als conversbroeder te Windesheim aangenomen; in 1394 werd hij reguliere kanunnik en procurator in hetzelfde klooster. Van 1400—1412 was hij prior te Amsterdam in St. Jan Evangelist; van 1412—1414 prior te Westerblokker en van 1414—1427 rector der Oude Nonnen te Amsterdam, waar hij in laatstgenoemd jaar overleed. Prior Otten was een wijs en in vele dingen ervaren man, achtenswaardig om zijn deugdzamen levenswandel; door Busch wordt hij genoemd een steunpilaar van het klooster en kapittel van Windesheim. Gedurende zijn bestuur heeft hij Nieuwlicht in den goeden geest bewaard, en, naar het schijnt, is hij door toedoen van den Thesaurier van Holland en andere machthebbenden uit het klooster verwijderd [1]). Naar de reden daarvan kan men slechts gissen. In het stedelijk archief van Zwolle berust een door hem overgeschreven handschrift.

De bijzonderheden over de eerste drie prioren heb ik ontleend aan het *Chronicon* van Busch. Daar dit verder over Nieuwlicht zwijgt, gevoel ik nu in al hunne zwaarte de woorden van v. Heussen en v. Rhijn: de gedenkschriften van het klooster zijn ook met het klooster vergaan. Toch heb ik nog vier priors en twee supprioren uit de archieven kunnen opdelven.

---

1) Deinde Joannes Ottonis de Susato in monasterio ordinis nostri prope Horn in priorem electus duobis illud annis in bono regimine custodivit, a quo per thezaurarium Hollandiae et alios magnatos abstractus [est]. *Chron.* bl. 121, 122.

Broeder Gherijt (1429?—1460?).

De eerste prior, dien ik ontmoet, is broeder *Gherijt.* Op den 3den Maart 1429 bevestigt broeder Gherijt, prior van Nieuwlicht, in zijn hoedanigheid van procurator met zijn zegel de volgende akte:

Procurators van O. L. Vrouwe kapel te Hoorn, op de Gouw, geven haar over en stellen haar met alle toebehooren in handen van het convent der zusteren van St. Cecilia, der orde van penitentie van St. Franciscus, onder voorwaarde, dat de zusters er een koor aan zullen bouwen en een priester aanstellen om mis te doen. (*Archief v. Hoorn*).

In 1460, October 4, geeft dezelfde prior *Gherijt* een *vidimus* van een brief, waarin Aernt, Heer van Egmond, knaap, Claes Mondenen als zijn bastaard broeder erkent. (*Archief der gemeente Haarlem*, afd. Geslacht van Berkenrode).

Jacob Dircz. (1465) *prior en Jan Ottensz. supprior.*

Deze prior bezegelt op verzoek van zijn supprior *Jan Ottensz.* den volgenden brief:

Ic broeder Jan Ottensz. supprior der Regulieren in Blocwer bekenne, na onderwisen der brieven ende reden, dat Dirc Foy gheen rechten heeft teghen den susteren van Sinte Cecilia, noch die susteren niet schuldich sijn hem of yment enich goet off ghelt uut te keeren van alsulke goeden, die haer angecomen sijn van Katherijn Allerts dochter, haer medesuster, ende by hem ghestorven. In kennisse der waarheit soe heb ic broeder Jacop Dircz. mijn prior gebeden desen brief voer mi te beseghelen. Ende ic, broeder Jacop voerscreven, om bede mijns suppriors mijn signet hier op gedruckt. Int jaer ons Heren MCCCC vijf end tsestich des Dinghes Dages na ons Heren Hemelvaerts Dach. (1465 Mei 28. Origineel. Papier. Zegel verdwenen. *Archief Hoorn.*

Klaas Gerrits (1537—1555?) *prior en Pieter Jacobs supprior.*

Nicolaas Gerardi, prior en Petrus Jacobi, supprior, ontvangen van Petrus Ruych, deken van Westfriesland, verlof tot het verkoopen van een stuk land in Westerblokker in het jaar 1537. (*Archief v. Hoorn.* Stukken betreffende de parochiekerk).

Op 1 Juni 1551 verscheen Claes Gerritsz. prior van Nieuwlicht, op de pleitkamer van het Hof van Holland om te beraadslagen, welk aandeel zijn klooster zou dragen in de onkosten voor het zenden van een afgevaardigde naar de kerkvergadering te Trente (*Bijdr. H.* III, 379). Met den prior van S. Vitus bij Naarden visiteert Klaas Gerritz. op 31 Mei 1554 het Sint-Willibrordusklooster te Heilo, en schrijft eene zachtere wijze van opsluiting (clausuur) voor. (*Bijdr. H.* XXXI, 289). Volgens van Heussen en van Rhijn was hij nog prior in 1555.

Jacobus Matthias Goudanus (1570—'71).

Deze prior is mij bekend geworden uit drie brieven, welke ik in het Bisschoppelijk Archief te Haarlem heb aangetroffen.

Brief van Goudanus aan Alstenus Blommert, procurator van Heilo, d.d. 21 Aug. 1570.

Goudanus en Zaffius, prior v. Heilo, waren aangewezen als visitators der Friesche kloosters. Zaffius was te overladen met bezigheden, Goudanus acht de reis te gevaarlijk, want de generaal der Kruisheeren had hem verteld, dat de zeeschuimers wel 14 roofhollen tusschen Sneek en Stavoren hadden en de generaal bijna in hunne handen gevallen was. Blommert moest dan maar Zaffius, als hij te huis kwam, voorstellen een jaar met de visitatie te wachten. De prior van Thabor (bij Sneek) drong wel sterk op de visitatie aan, uit vrees dat de bisschop van

Leeuwarden ons zou voorkomen, doch Goudanus vertrouwde dat Cunerus Petri zijn sikkel niet in eens andermans oogst zou slaan. (*Bijlage* III).

Brief van Goudanus aan Jacobus Zaffius, prior te Heilo, d.d. 10 Sept. 1570.

Goudanus verheugt zich, dat zijne twee vorige brieven niet onderschept zijn en troost Zaffius in zijne wederwaardigheden. Wat de visitatie der kloosters in Friesland betreft, weet hij niet wat hij doen zal. Van den eenen kant is de reis te gevaarlijk wegens de zeeroovers, van den anderen kant vreest hij de immenging van den bisschop van Leeuwarden en het verwijt van plichtverzuim van zijne overheden. Aangaande het klooster der Oude Nonnen te Amsterdam heeft hij een dubbele klacht: over de te groote gestrengheid van den rector en over het te veelvuldig bezoek bij de nonnen. Hij zendt ter beoordeeling aan Zaffius een strenger reglement op dit punt [1]). *(Bijlage IV).*

Brief van den prior van Thabor [2]) aan Goudanus, d.d. 28 Februari 1571.

De schrijver beveelt een mislukten student van Amsterdam, brenger van den brief, tot leekebroeder in Blokker aan; hij kiest Nieuwlicht voor hem uit, omdat daar de leeken met de priesters wedijveren in deugd. Hij jammert over de groote overstroomingen in Friesland, waardoor vele huizen verwoest, veel vee, en 2400 menschen omgekomen zijn en klaagt over de rooverij te land en te water. „Hieruit kunt gij zien, dat God ons met machtige

---

1) In 1571 was aldaar priorin Geertruut Jansdr. Zie boven bl. 184.

2) Thabor bij Sneek was een der rijkste kloosters van Friesland; het telde omstreeks 1500 onder zijne leden drie schrijvers van Friesche Kronieken: Henricus Thaborita, Worperus Thaborita (Worp Tyaerda van Risumageest) en Petrus Thaborita (Pieter Jacobsz. van Thabor). *Acquoy* II, 224.

„hand heeft bezocht. Moge deze bezoeking strekken tot „verbetering des levens en niet tot verharding der ge- „moederen; ik zie echter nog maar weinigen, die door „deze geeselingen Gods verontrust hun leven ten goede „veranderd hebben. Daarom staat ons niets anders te „wachten, dan dat God, om onze zonden op ons ver- „toornd, ons met wortel en tak uitroeit en aan anderen „zijn wijngaard ter bebouwing overgeeft. Moge echter „Hij, die door zijne lankmoedigheid ons tot berouw „uitnoodigt, dit lot van ons afwenden!" Verder dringt hij sterk aan, dat Goudanus met den prior superior of met een anderen prior zoo spoedig mogelijk de kloosters in Friesland visiteert, wijl hun anders het juk dreigt van den bisschop van Leeuwarden. *(Bijlage V).*

Ik kan mij niet ontveinzen, dat de inhoud dezer drie brieven mij teleurgesteld heeft. Uit dien critieken tijd der Windesheimer-Congregatie had ik zoo gaarne brieven medegedeeld, waaruit nieuw leven sprak, waarin de kloosterreorganisatie, waartoe in 1569 werd besloten en welke in 1573 door Paus Gregorius XIII werd goedgekeurd, schering en inslag zou zijn. Van moed is er geen sprake, wel van vrees voor visitatie der bisschoppen, en van ongegronde angst, dat er nog meerdere van hunne kloosters aan de bisschoppelijke tafel zullen toegewezen worden. En wat hebben zij zich verzet tegen den afstand van een paar hunner conventen! Uit overdreven gehecht heid aan hunne privileges hebben de Windesheimers, evenals zoovele kortzichtigen in die dagen, geen open oog gehad voor den heilzamen maatregel van paus en koning door de instelling der nieuwe bisdommen. Acquoy noemt dit eene treurige geschiedenis. „Bekend is, zegt „hij (II, 151) de treurige geschiedenis van de oprichting „der nieuwe bisdommen in Nederland door Paulus IV

„ten behoeve van Philips II, die er zijne bedoelingen „mede had tot uitroeiing der ketterij". Indien de professor die geschiedenis treurig noemt wegens de zelfzuchtige tegenwerking van geestelijken en leeken of omdat die oprichting wegens de ongelukkige tijdsomstandigheden haar doel niet heeft bereikt, ga ik met hem accoord. Indien hij ze treurig noemt ten opzichte van zijne geliefde kloostervereeniging, „die geknakt werd door een paus", transeat, dat gevoel zal ik eerbiedigen. Doch indien hij den maatregel op zichzelven wil afkeuren, dan stel ik daartegenover het gevoelen van R. Fruin: „verbetering van het kerkelijk leven was bij „Koning zoowel als bij Paus de hoofdzaak. En die verbetering was dringend noodzakelijk" [1]).

Het oude bisdom van Utrecht was immers te uitgestrekt om door één bisschop goed bestuurd te worden. Het gevolg was dan ook, dat, zooals de Vicaris Apostolicus Sasbout Vosmeer in zijn verslag van 1602 verhaalt, het kerkelijk leven in Friesland, Groningen, Overijsel en Gelderland vóór het uitbreken der onlusten jammerlijk verwaarloosd werd, zoo zelfs, dat er op de eilanden waren, die van God of de sacramenten der kerk niets afwisten. Ik zou zoo gaarne gezien hebben, dat deze echt vaderlandsche kloostervereeniging, geboren en getogen op Nederlandschen grond, die eenmaal door hare uitgebreide kloosterreformatie zoo heilzaam had gewerkt, nu de hervorming van Trente in de maatschappij, in de leekenwereld had aangegrepen en doorgevoerd. Maar zij waren ontaard van den ouden stam; zij hadden geen mannen meer, begaafd met een kracht en doorzettingsvermogen, als waarover Florens Radewijnsz, Brinckerinck, Vos van Heusden en anderen beschikten. Tegenover die reuzen

1) *Wederopluiking; Gids* 1894, bl. 4.

waren zij pygmeën, een verzwakt geslacht. Toegegeven moet worden, dat de tijdsomstandigheden hun ongunstig waren. Het kloosterwezen verheugde zich niet meer in de sympathie, welke het anderhalve eeuw geleden bezat, toen onder den invloed van Windesheim de trek naar de kloosters weder was opgewekt. Integendeel de nieuwe tijdgeest was het kloosterleven vijandig, haat en hebzucht deden in de Noordelijke Nederlanden weldra alle kloosters te gronde gaan.

Haarlem. M. P. R. Droog.

(Wordt vervolgd).

ALPHABETISCH REGISTER.

A.

Aa (Jac.v. der), 1462, cisterc., 39.
Aalst (A. v.), 1883, kap., 242.
Aar (Ter), zie Langeraar.
Aarlanderveen. Past. Jansen, 333.
Aarssen (Corn.v.), 1715, 324 v.v.
— (Will. v.), na 1414, fund., 16, 47.
Aartswoud, 359, 365, 381—385.
Abbekerk, 359, 378, 381.
Abbenbroek (Z.-H.), 146, 148, 173, 174.
Abbendr. (Hild.), 1389, conv., 128, 186.
Abcoude, 154, 168—170.
Abd (Sim. den), † 1547, 251, 254.
Acker (Will. v. den), 1723, past., 93, 95, 96.
Adamsz. (Petr.), 1415, schepen, 146.
Adriaan VI, 1517, paus, 151, 386.
Adriaan, 1554, past., 264.
Adriaansz. (Jac.), †1554, koster, 261, 264.
Ahout (Franc.), 1883, kap., 242.
Akersloot, c. 1700, pens.. 95.
Albert, na 1413, kan., past., 15, 44, 45.
Albertsdr. (Alijt), 1389, conv., 128, 185.
Alciati (Franc.), 1570, kard., 398.
Alewijnsz. (Ar.), 1534, not., pr., 251.
— (Oliv.), 1506, organ., 250.
Alfen, 13, 14, 37, 262.
Alfijn (Volp. v.), cisterc., 40.
Alfijndr. (Geertr. v.), na 1413, fund., 13, 14, 16, 46.
Alkemade. Geslacht, 7, 14, 43, 53.
— (H. v.), 1661, jez., 344, 351, 352.
— (Phil. v.), vic.. 49.
— (Will.v.), 1436, burgem., 318.
Alkmaar. Aartspr. J. Vercampen, 341—352, 355.
Aartspr. J. Gerving, 300, 301.
Zie ook 61, 79, 145, 432—434.
— (Marg. v.), 1389, conv., 128, 186.
— (Remb. v.), 1462, cisterc., 39, 42, 50.
Allertsdr. (Aaf), 1498, mater, 167.
— (Cath.), c. 1460, conv., 457.
— (Fije), 1389, conv., 128, 186.
Almonde (Anna v.), 1510, 15.
Alphairt, 1420, karth., prior, 153.
Altius (Joan.), 1631, past., 369, 370.
Alva, 1572, hertog, 393—402 passim.
Amelse (Will.), † 1876, rect., 242, 245.
Amerongen (Joan. v.), 1483, schout, 175.
Amersfoort, 69, 158.

AMMERLAAN (Arn.), 1911, past., 243—245, 413, 423.
AMSTEL (Van). Geslacht, 322.
AMSTELVEEN. Kloostergoed, 162—168, 176.
AMSTERDAM. Priesters, 224, 238.
Oude (St.-Nicolaas-)kerk, 130, 131, 144, 155, 181.
De H. Stede, 310.
St.-Nicolaasstatie, 89.
De Papagaai, 271—313.
Franc. statie i.d. Kalverstr., 273.
Het Duifje, 111, 245.
De Fransche kerk, 296, 297, 303 v.v.
De Krijtberg, 275, 286.
Dom. staties, 286.
Begijnhof, 124, 156, 286, 296, 297, 338, 339.
Oude-nonnenkl. (Mariënveld), 118—187, 456, 459.
Nieuwe-nonnenkl. (ter Leliën), 120, 135, 137, 145.
St.-Agnietenkl., 138, 139, 152.
Kl. Bethaniën, 141.
St.-Barbarakl., 139, 156.
St.-Caeciliakl., 138, 166.
St.-Clarakl., 139.
St.-Mariakl., 153.
St.-Maria Magdalenakl., 139, 166, 167.
Kl. Thabor, 158.
Kl. der XI M. Maagden, 157.
St.-Pauluskl., 129, 156.
Karthuizerskl., 125, 129, 148, 149, 153, 154.
Reg.-kan. kl. St. Jan Ev., 125, 129, 148, 149, 154, 160, 163, 165, 169, 455, 456.
St.-Pietersgasth., 140, 157, 167, 168.
Lieve-Vrouwegasth.(Nieuwedijk), 177.
Oude-Mannen & Vrouwenhuizen, 178, 308.
Weeshuizen, 297, 298,
R. K. Armenkantoor, 291—298, 301.
De Voorzienigheid, 244.
St.-Bernardusgest., 243, 244, 306.
Museum Amstelkring, 179, 183, 279.
Zie nog 16, 89, 102, 144, 145, 150—159, 355.
ANDRIESZ. (All.), 1551, kloosterv., 141.
ANGERLO, 96.
ANTHONISZ. (Corn.), 1544, schilder, 120, 181.
ANTONUCCI (A.), 1831, vice-sup., 115, 188, 197.
ANTWERPEN, 35, 400, 401.
APPELMAN (Jan), 1842, 205.
ARCONAS (Christ.), 1571, pr., 411.
ARENTSDR. (Cath.), 1389, conv., 128, 186.
ARENTSZ. of ARNOLDSZ. (Egid.), 1631, past., 360, 371.
— (Flor.), rect., 45.
— (Jan), 1566, hagepr., 79, 102, 106, 420, 439, 441.
— (Joan.), cisterc., 40.
ARNHEM. Kl. Mariënborn, 416.
ASSENDELFT, Past. J. van der Stoot, 113.
— (Hugo v.), 1455, pr. fund., 14, 28, 44.
AUDENAARDE. Kl. Galiléa, 174.
AURELIUS (Corn.), 1517, reg.-kan., 429.
AVENHORN, zie Goorn en Ursem.

B.

BAASJEN (Theod.), 1806, past., 112, 113.
BACKER (Corn.), 1723, past., 95.
BAER, Geslacht, 321.
BAERKEN. Geslacht, zie CANIS-BAERKEN.
BAETS (Bern.), 1661, dom. past., 344, 351.
BAKKER ( ), 1794, 268, 269.
BALLING (Petr.). 1570, pr., 435.

BAN (Jan Alb.), 1634, kan., 355—357, 364, 365, 368, 380—384, 394.
BANNING (Joan.), 1831, aartspr., 115.
BARGERSDR. (Corn.), 1575, priorin, 159.
BARSINGERHORN, zie Schagen.
BARTHOLEMAEUS, pr., 54.
— c. 1375, aug., 453.
BARTHOLEMAEUSZ. (Arn.), 1436, deken, 318.
— (Foey), na 1413, fund., 16, 49.
BASGENS (Corn.), † 1594, priorin, 159, 184, 459.
BEEMSTER, 222, 359, 376, 377.
BEEN (Joan.), 1631, past., 355.
BEEREPOOT (Corn.), 1847, kerkm., 228.
BEEST (Rud. v.). † 1715, past., 325 v.v.
BEIJEREN (Albr. v.), 1396, hert., 3—6, 10, 11, 36, 125, 416.
— (Henr. v.), 1524, bissch. v. Utr., 75.
— (Jan v.), 1418, hert., 13, 36, 417.
— (Will. v.), 1412, hert., 5, 10, 19, 36.
BEYNSDORP. Familie, 320.
BELGRADO (C.), 1851, vice-sup., 238.
BEN (Jan), na 1413, pr., fund., 16, 18, 54.
BENSCHOP (Henr. v.), 1661, past., 345, 351.
BERENSTEIJN (Oetg. v.), 1474, conv., 157, 186.
BERGEN, 342, 346, 351.
— (Corn. v.), cisterc., 40.
BERKEL, 37.
BERKHOUT, 359, 372.
BERKUM (M. v.), 1852, aann., 240.
BERNARDSDR. (Erm.), 1389, conv., 128, 186.
BERO, 1476, reg.-kan. prior, 446, 447.
BESEMER (Ant.), 1556, 267, 259.
BEVERWIJK, 166, 446, 447.
BEVERWIJK (Jan v.), cisterc., 40.
BIESTEN (Henr. v.), 1575, pr., 176.
BIJLEVELDT (Joan. v.), † 1727, vic. apost., 92—96, 333, 338, 339.
BINNENWIJZEND, 62 v.v., 359, 371.
BLANKENHEIM (Fred. v.), 1412, bissch. v. Utr., 10, 121, 124.
BLAUWERT (Thom.), na 1493, past., 21, 47.
BLIJENBERG ( ), 1720, Amst., armm., 294.
BLOCK (Ar.), , cisterc., 39.
— (Wend.), 1575, conv., 159, 184.
BLOCKLANDT (Joan v.), 1669, jez., 271.
BLOEMAERT (Aug.), 1650, pr., 366.
BLOEMEVEEN (Petr.), , karth. prior, 51.
BLOM (Joan.), 1661, past., 343, 344, 351.
BLOMMERT (Alst.), 1570 reg.-kan., 458.
BOCHORST (Ger. v.), , cisterc., 41, 53.
BODEGRAVEN, 15, 37, 45.
— (Petr. v.), cisterc., 41.
BOEN (Cath.), 1485, conv., 186.
— (Jan), 1485, fund., 150.
— (Petr.), 1463, kloosterv., 138, 187.
BOENENDR. (Cath.), 1485, conv., 150.
BOER (Joris de), 1850, kerkm., 212—215.
BOERSSEL (Henr. v.), 1461, 129.
BOGAERTS (Ant.), † 1835, past., 300.
— (A.), 1841, ass., 192.
BOHL (Jan), 1897, letterk., 306.
BÖHMER (Theod.), mart., 321.
BOYNGHUS, 1418, cisterc. abt, 6, 31, 32.
BOLDERMAN, c. 1610, pr., 82.
BON, (Geertr.), 1676, 246.
BONGARTS. Familie, 321.
BONN. Klooster Engelendaal, 391.
BORSEL (Henr. v.), c. 1450, fund., 183.

Bosch (Andr. v. den), 1661, past., 349—351.
— (Petr. v. den), 1910, past., 224.
Boschhuizen (Jan v.), 1475, kamerl., 430.
Bossensz. (Jan), 1551, pr., 261.
Bossu (Max. v.), 1572, stadh., 402.
Bouman (J. C.), 1850, 302, 303.
Bourgondië (Karel v.), † 1477, hertog, 427, 429, 430.
— (Phil. v.), 1463, hertog, 72, 73, 78, 426—428.
Boursius (Jac.), 1622, calv., 274.
Bout (Jan), 1579, 278, 312.
Bouter (Ant. F. J. de), † 1909, past., 307—309.
Bouwensz. (Claas), 1494, burgem., 77.
— (Jan), na 1413, pr., fund., 18, 47.
Bovenkarspel, 86, 92, 358, 359, 370.
Bovenkerk, 299, 300.
Box (Flor.), 1535, kerkm., 252.
Braassem (Joan.), 1631, past., 360, 371.
Brakel (Reyn. v.), 1415, fund., 14, 44, 146.
Brederode (Gijsb. v.), 1449, domproost, 13, 14, 36, 45.
— (Hendr. v.), 1570, beeldst., 176.
— (Jan v.), na 1413, chir., fund., 16, 53.
— (Walr. v.), cisterc., 40, 53.
Breugel (Van). Familie, 285, 286.
Brielle, 37.
Brink (W. ten), 1887, kap., 242.
Brinckerinck (Joan.), 1392, reg.-kan., 416, 461.
Brinkerink (D.), 1908, pred., 86.
Broeder (Jan), 1709, pr., 93.
Bronkhorst (Ger. v.), kan., 439.
Brouwer (Jac.), c. 1750, dom., 385, 403.
Brügeman (Jos.), 1888, kap., 242.
Brugge (Franc. v. der), 1653, past., 353, 354, 360, 361.
Brugman (Jan), 1462, franc., 182.
Bruyn (Car. H. H. J. de), 1907, past., 224.
— (Ger. de), 1715, kap., 326 v.v.
Bruyns (Bruno), 1661, past., 346, 351.
Bruin (Claas), 1732, letterk., 71, 73.
Brummel (Joan.), 1765, pred., 98—102, 106.
Brunswijk (Er. v.), 1566, hert., 390.
Buchy (Jan P.), 1547, 258.
Buderman (Bern.), 1720, past., 93—95.
Buerlo, 35.
Bugge (Joan.), † 1636, past., kan., 355, 367.
Bugghe (Joan.), c. 1350, fund., 4, 7.
Buyck (Joost), 1575, kloosterv., 159, 187.
Buys (Petr.), † 1875, past., 225.
Buiksloot, Past. M. v. der Veen, 90, 91.
Buis (Cath.), 1845, 210, 220.
Buren (Bert. v.), c. 1550, conv., 17, 43.
Busca (Ign.), 1780, nunt., 110, 299.

C.

Camp, Cisterc. kl., 3, 5, 11, 16—19, 30—34, 48.
Brigittakl., 50.
— (Joan. Fr. v.), † 1841, past., 115—117, 188, 195.
Carbasius (N.), 1848, procur., 232.
Camerlinck (Nic.), pr., 64.
Canis-Baerken. Geslacht, 321—323.
Cantipratanus (Thom.), 69.
Capelle (Aym. v. d.), 1780, aartspr., 297—299.
Castili (Giov.), † 1707, 277, 278, 285--288, 292, 311, 312.

Catz (Boud.), 1661, vice-apost., 341.
— (Jud.), 1631, aartspr., kan., 353, 355, 357, 363, 368, 372, 373.
Cavalini, 1718, 292.
Centen (Seb.), 440.
Charlois. Kloosterg., 37.
Claas, kan., 50.
Claasdr. (Corn.), 1573, priorin, 158, 184.
— (Elis.), 1389, conv., 128, 185.
— (Hase), na 1413, fund., 16, 48.
— (Loud.), 1389, conv., 128, 185.
— (Rijs.), 1406, conv., 152.
— (Wib.), 1389, conv., 128, 185.
Claasz. (Aernt), 1441, pr., 156.
— (Andr.), 1502, past., 73, 74.
— (Claas), 1509, koster, 251.
— (Copp.), 1485, fund., 150.
— (Dirk), 1535, kloosterv., 174, 185, 187.
— (Fop), vóór 1765, fund., 84, 105.
— (Jan), na 1413, past., 15, 18, 43.
— (—), † 1492, cisterc., 41, 42.
— (Petr.), 1460, pr., 156.
— (—), cisterc., 42.
— (Roel.), 1394, fund., 151.
Claassen (Dom.), 1631, 83.
Cleij (Jan), 1413, cisterc. prior, 38, 52.
Cock (Theod. de), † 1720, provic., 91, 94, 286, 325.
Cocksdorp (De). Past. C. H. H. J. de Bruyn, 224.
Codde (Petr.), † 1710, jans., bissch. v. Seb., 91—93, 279, 285—292, 325 v.v.
Coenen (Dirk), 1436, schepen, 318.
Colhorn, zie Schagen.
Coolhaas (Casp.), 1573, pred., 80.
Coopal (Will.), † 1599, vic. cap., 82.
— (Will.), 1633, past., 358, 360, 364, 365, 377, 380, 382, 384.
Coppensdr. (Zib.), 1389, conv., 126—129, 185.
Coppier (Theod.), 1661, past., 345, 346, 351,
Coque (Car. de), zie Kok.
Cornelisdr. (Marg.), 1578, conv., 186.
— (Maria), 1578, conv., 186.
Cornelisdr. (Weyntje), 1578, conv., 186.
Cornelisz. (Adr.), 1553, past., 263.
— (Claas), 1659, burgem., 88.
— (Corn.), † 1551, koster, 261.
— (Jan), † 1537, cisterc., 41.
— (—), zie Speck.
— (Petr.), 1634, past., 360, 378, 382, 384.
Corver (Henr.), 1566, onderschout, 79, 439, 441.
Costerius (Paul. E.), 1559, prior, 158.
Costerus (Quir.), 1631, aartspr., kan., 355, 367, 368.
Costiaanse (Feys), 1500, koster, 249.
Cousebant (Jos.), 1688, provic., 90, 91.
— (Nic.), zie Wiggers.
Cranenburg, 1710, 287, 288.
Cretis (Corn.), † 1781, fund., 111.
Crevelli (Ign.), 1752, nunt., 295.
Cromwel (Ger.), 1885, kap., 242.
Cruninghen (Agn. v.), † 1400, 6—8.
Cupersdr. (Wilb.), 1389, conv., 126—129, 185.

D.

Daemsz. (Andr.), na 1413, fund., 26, 42, 53, 54.
Dam (J. J. ten), † 1861, past., 301—307.
Danielsz. (Petr.), na 1413, kan., fund., 16, 47.
Darouli (IJsb.), 1481, past., 77.
Dekens (Thom.), jez. provinc., 271, 272.

DELFT. Priesters, 238, 266, 267.
Oude St.-Hyppolituskerk, 4.
Regulierenkl. Sion, 51.
Karthuizerkl., 172.
St.-Agnietenkl. 155.
Begijnhof, 14, 16.
— (Adr. v.), cisterc., 50.
— (Clar. v.), 1389, conv., 128, 186.
— (Corn. v.), cisterc., 40.
— (Dirk v.), na 1413, fund., 14, 47.
— (Dirk v.), cisterc., 39.
— (Flor[a] v.), † 1409, 7.
— (Ger. v.), 1393, reg.-kan., 425, 426.
— (Herm. v.), cisterc. prior, 39.
— (Jac. v.), cisterc., 42.
DENNIG (G.), 1874, kap., 242.
DEUTZ (Will.), 1752, burgem., 294, 295.
DEVOGHEL (Car. B. L.), 1907, past., 224, 225.
DIDAM. Pastoors, 94.
DIEMEN, 146, 149, 170, 171, 176.
— (Van). Familie, 152.
— (Dirk v.), cisterc., 42, 43.
— (Henr. v.), cisterc., 26, 41, 43.
— (Will. v.), cisterc., 41.
DIEMERBRUG, 288.
DIEPENVEEN, 184.
DIERHOUT (Franc.), † 1745, aartspr., 339.
DIJCK (Jac.), cisterc. prior, 40.
DINGENOM (Corn.), 1631, past., 82—84, 374.
DIRKSDR. (Al.), 1502, conv., 73, 74.
— (Beatr.), 1389, conv., 128, 185.
— (Cath.), 1502, conv., 73, 74.
— (Corst), 1389, conv., 128, 185.
— (Corn.), 1552, priorin, 158, 184.
— (Hild.), 1389, conv., 128, 185.
— (Imm.), vóór 1768, fund., 107.
— (Macht.), 1448, priorin, 156, 184.
— (Meen), 1389, conv., 128, 186.
DIRKSZ. (Bruyn), cisterc., 41.
— (Ger.), cisterc., 39.
DIRKSZ. (Gijsb.), na 1413, fund., 13, 46.
— (Huich), cisterc. supprior, 39.
— (Jac.), na 1413 fund., 16, 48, 51.
— (Jac.), 1465, reg.-kan. prior, 457.
— (Jan), na 1413, kap., fund., 18, 44.
— (Piet), cisterc., 42.
— (Sim.), cisterc., 42.
DIRKSLAND. Kloosterg., 37.
DOES (Petr.), 1852, past., deken, 188 v.v., 226—241 passim.
— (Van der). Geslacht, 7, 16, 48, 49.
— (Theod. v. der), 1663, past., 343.
DOORNICK (Theod.), 1663, past., 343.
DORDRECHT. Priesters, 238, 239. 305, 453.
O.-L. Vrouwekerk (Groote Kerk), 318.
Kl. Eemstein, 416, 455.
Zie ook 16, 47.
— (Dirk v.), cisterc., 39.
DORP (bij Delft). Kloosterg., 37.
— (Phil. v.), 1395, 7.
DOUWE (Gijsb.), 1414, beg. rect., 119 v.v., 187.
DRAKENBURCH (Fije v.), 1469, priorin, 161, 184.
DRIEL (Jord. v.), 1493, ben. abt, 54.
DRONRIJP, 95.
DRUYFF (Ot. v.), 1685, 283.
DUDING (Jan), c. 1775, 107.
DUDINK (Jan), 1842, armm., 205.
— (Piet), 1842, 205, 228.
— (Will.), 1841, kerkm., 189 v.v.
DUDOCK (Will.), 1891, franc., 245, 246.
DUIVENDRECHT, 93, 159—161, 224.
DUIVENSEN (Corn.), 1669, 276 v.v.
DUIVENVOORDE (Ar. v.), c. 1400, 7.
DUNCANUS (Mart.). 1570, past., 442.
DUNSELMAN (Jan), 1904, schilder, 244.

E.

Edam, 89, 90, 305, 432.
— (Jan v.), 1462, cisterc., 40.
— (Petr. v.), cisterc. prior, 40.
— (Sim. v.), † 1504, cisterc., 41.
Eelbo (Jud.), 1663, jez., 272.
Eenhusius (Ger.), 1631, past., 360, 371.
Eenigenburg, zie Schoorl.
Egbertsz. (Feijk.), 1448, kloostervoogd, 187.
Eggert. Familie, 144—149, 154, 157, 164, 171, 174, 183.
Egmond, 243, 342, 345, 346, 351.
Abdij, 14, 19, 52, 54, 393—399, 432.
— (Aart v.), 1460, 457.
— (Georg. v.), 1555, bissch. v. Utr., 387, 403.
Eygenraam (L. C. L), 1909, rect., 309.
Elbertsdr. (Ag.), 1578, conv., 186.
Emmerik, 91.
Enckevoirt (Will. v.), † 1536, bissch. v. Utr., kard., 386.
Engbrecht, na 1413, pr., 18, 53.
Enkhuizen. Priesters, 355, 356, 359, 368, 369, 442.
Zie ook 61, 62, 64, 81, 82, 89, 110, 112, 159, 419—421, 432, 437, 440.
Enschede (Joan.), mart., 321.
Enst (Andr. v.), 1666, 320.
Erasmus, 1503, pr. 250.
Ermers (Joan.), 1715, past., 324—340.
Etten, 95.
Eupessz. (Meyn.), 1392, conv., 415, 416.
Everaet, 1712, 287, 288, 290.
Everdey (Jan), 1475, 431.
Evertsz. (Jan), 1436, burgem., 18, 43, 318.
Ewaldus, 1634, past., 365, 366, 381—384.
Ewijk (R. J. A. v.), 1850, franc. past., 236.

F.

Faber (A.), 1842, procur., 196, 204.
Feys, 1553, officiant, 262, 263.
Fekerdysdr. (Geertr.), 1498, priorin, 167, 172, 184.
Fekerdysz. (Engb.), 1483, rect., 187.
Ferrieri (Inn.), 1847, 197, 226 v.v.
Fycken (Maartg.), 1550, 260.
Florentius, c. 1650, past., 349.
Floris V, 1282, graaf, 78.
Fonteyn (Wout.), vóór 1650, past., 89.
Foppens (Will.), 1661, past., 346, 351.
Fox (Maria), 1713, 289.
— (Will.), † 1713, past., 227—288, 291.
Franciscus, 1398, proost v. Utr., kard., 64.
— 1534, kap., 251.
— 1631, past., 369.
Fransdr. (Mary), 1578, conv., 186.
Franses, 1793, 269, 270.
Frederiksz. (Corn.), 1552, 262.
Freeks (Maria), 1630, bek., 361.
Fritels (Geertr.), 1485, fund., 150.

G.

Gaal (Jac.), 1661, past., 347, 348, 351.
Gebbensdr. (Ytg.), 1481, conv., 149, 186.
Gebbensz. (Petr.), 1446, fund., 170.
Geertruida, 1429, priorin, 155, 175.
Geervliet. Kapittel, 252.
Gemert (Ans.), 1535, dom. prior, 403.
Genis (J. C.), c. 1825, 423, 424.
Gerrit, 1416, cisterc. prior, 38, 39.

Gerrit, 1460, reg.-kan. prior, 457.
— 1475, rechtsgel., fund., 73.
— cisterc., 41.
Gerritsdr. (Al.), 1413, fund., 8.
— (—) 1432, conv., 138.
— (Baartge), 1573, suppriorin, 158, 184, 186.
— (Elis.), 1389, conv., 128, 186.
Gerritsdr. (Hill.), 1438, priorin, 169, 184.
— (Lutg.), 1389, conv., 128, 185.
— (Marg.), 1389, conv., 128, 185.
— (Weyn.), 1577, conv., 158, 159, 184.
Gerritsz. (Bert.), cisterc., 41.
— (Jac.), 1425, pr., 154, 155.
— (Jan), † 1534, cisterc., 41.
— (—), 1512, fund., 171.
— (—), 1715, kerkm., 327 v.v.
— (—), cisterc., 42.
— (Klaas), 1554, reg.-kan. prior, 458.
Gerving (B. J.), 1842, aartspr., 116, 117, 189 v.v., 300, 301.
Gessels (Corn. v.), 322.
Geurs (Joan. E.), 1847, past., 192, 213, 226.
Ghilini, 1767, nunt., 111, 296.
Ghislerus, 1571, bissch., 400, 410.
Ghislieri (Mich.), 1558, kard., 387, 388, 403.
Gierinc (Jac.), 1431, procur., 169, 185.
Giesbeek, 96.
Gijsbert, 1455, cisterc. prior, 28, 38, 50.
Gijsbertsz. (Will.), 1389, kloostervoogd, 126—129, 150, 151, 187.
Gijsens (Flor. v.), na 1413, fund., 13, 49.
Godebald, 1128, bissch. v. Utr., 61.
Godschalk (A.), 1890, bissch. v. Roerm., 245.
Goes, 245.
Goetman (Arn.), 1413, pr., fund., 8.
Goorn, 358, 371, 372, 376, 377.
Gouda, 13, 224, 259, 262.
— (Jac. v.), 1453, cisterc. prior, 38, 43.
— (Jac. v.), 1571, reg.-kan. prior, 436, 458—462.
— (Laur. v.), fund., 52.
Goudkade, Past. P. Buys, 225.
Goudsmit (Hugo), 1400, beg. rect., 454.
Govaart, 1553, rect., 263.
Graaf. Familie, 270.
— (Dirk de), 1486, reg.-kan., prior, 434.
Graft, 145, 154, 171—173.
— (Jan v.), cisterc., 40.
— (Petr. v.), 1479, kloosterv., 187.
Grauwers (Elis.), fund., 53.
Gravenhage ('s-). Kapittel v. S. Marie, 130, 131, 181.
Louis Philippe of verbannen Fransche geestelijken, 268—270.
Zie ook 37, 74, 397, 405—407.
Grebber (Dirk de), 1435, fund., 165.
Gressé (Joan.), 1735, past., 93.
Grobbe (Henr), 1758, armm., 420.
Grobben (Lobbe), 1389, conv., 126—129, 185.
Groen (P.), 1847, kap., 215—219, 226 v.v.
Groenevelt (P.), 1715, kerkm., 227 v.v.
Groet, zie Schoorl.
Gronde (Joan. v. den), 1392, reg.-kan., 416.
Gronen (Will. P.), 1353, past., 77.
Groningen, 32, 34, 360, 374.
Groot (N. de), 1881, kap., 242.
Groote (Geert), 1392, reg.-kan., 72, 119 v.v., 453.
Grooteboer (Jac.), 1846, kerkm., 213.
— (Will.) 1845, 210, 220.

GROOTEBROEK, 80, 192, 358, 359, 369, 370, 426, 428.
GROSTHUIZEN, 376.
GUTSE (Jan), 1803, fund., 112.

H.

HAAGEN (E. S. v. d.), 1847, aartspr., 214, 216—219, 226 v.v.
HAARLEM, Priesters, 289, 435, 454.
Oude Sint Bavo, 400, 402.
Reg.-kan. kl. O. L. Vr.-Visitatie, 402.
Klooster i. d. Fulstr., 175.
Begijnhof, 175, 435, 454.
Maagden »in de Hoek", 82, 436.
Kapittel in de 17e eeuw, 355 v.v.
Bissch. synode in 1571, 392.
Zie ook 91, 271, 322, 355.
HAARLEM (Ger. v.), 1462, cisterc., 39.
— (Jac. v.), cisterc., 40, 46.
— (Outg. v.), cisterc., supprior, 40, 53.
— (Petr. v.), † 1539, cisterc., 17, 40, 45, 52.
— (Sim. v.), cisterc., 42.
HAASTRECHT, 296.
HAGHEN (Klaas), 1418, fund., 163.
HALMAN (Henr.), 1667, jez., 272.
HAMER (Ger.), 1432, rect., 138.
HAMPZINK (Theod.), 1781, past., 82 v.v., 97—111, 418, 420.
HANOU (Petr. J.), 1877, schoolm., 220, 221.
HANSEN (Henr.), † 1720, kruish. past., 91—93.
— (Joan.), 1710, pr., 93.
HANSSEN (Arn.), 1723, pr., secr., 92.
HANT (Hug. v. der), 1436, schepen, 318.
HARENKARSPEL, 342, 347, 348, 351.
HARINGHUIZEN, 433, zie ook SCHAGEN.
HAURE (ANNA), 1767, fund., 106, 107.
HAUWERT (Klaas), 1845, aann., 210.
HAZERSWOUDE, 37.
HEEMSKERK, 433.
HEEMSTEDE. Cisterc. kl. »'s-Hemelspoorte", 14, 28, 35, 38, 39, 43, 44, 50, 54.
HEENVLIET. Kloosterg., 37.
— (Ger. v.), cisterc., 42.
HEERHUGOWAARD, zie OBDAM en OUDORP.
HEESJES (Jan), 1469, 71, 446.
HEESZ. (Thad.), cisterc., 42.
HEYDENDAAL. Familie, 322.
HEYNENDR. (Av.), 1389, conv., 128, 185.
HEYNENZ. (Jac.), 1484, kloosterv., 161, 187.
HEYNENZSZ. (Jan), 1417, fund., 162, 163.
HEYTHUIZEN (L.). De Heibloem, 243.
HEILO. Reg.-kan.kl. St. Willibrord, 63, 137, 458, 459.
O. L. Vrouw ter Nood, 246,
Zie nog 301, 342, 345, 351.
— (Fred. v.), 447.
HELDER (Den), 342, 348, 351.
HEM EN VENHUIZEN, 359, 360, 369, 370.
HENDRIK, c. 1500, reg.-kan., hist., 459.
— 1537, vice-cur., 253.
— 1551, kap., 262.
— geneesh., fund., 54.
HENDRIKS ( ), 1841, kap., 192.
HENDRIKSDR. (Aaf), 1578, conv., 186.
— (Gijsl.), 1565, conv., 168, 184.
HENDRIKSZ. (Arn.), 1573, afv. pr., 80.
— (Ew.), 1501, 249, 250.
— (Roem.), 1394, fund., 151.
HENKELMAN (Joan.), 1713, 289.
HENSBREE (Corn.), 1661, past., 350, 351.
HENSBROEK, 63. Zie ook OBDAM.

HERMANSZ. (Ant.), 1574, cisterc. prior, 38, 39.
— (Corn.), 1552, rect., 158, 187.
HERSCHEIT(W.), 1887, kap., 242.
HERTOGENBOSCH ('s-), 386, 387, 390—392, 400.
HERXEN (Dirk v.), 447.
HERZEL (Mich. v.), cisterc., 40.
HEUNING (Cath^a^.), 1779, fund., 110.
HEUSDEN, 3, 6, 10, 11.
HEUSSEN (Hug. v.), 1709, jans., 92.
HEUVEL (Franc. v. den), † 1760, past., 327 v.v.
HIJSTERMAN (Gos.), 1712, 287, 290.
HILDEGOND, 1438, priorin, 135, 171, 184.
HILLEGERSBERG, 263, 264.
HOEFKENS (Joan. Chr.), 1767, past., 295, 296.
HOFLAND (Jac.), 1861, aann., 219.
HOFMAN (J. H.), † 1910, past., hist., 92.
HOGEBOOM (Mart.), 1715, kerkm., 328 v.v.
HOYNCK VAN PAPENDRECHT, 1717, 338, 339.
HOLIËRHOEK (Adr. J.), 1909, past., 309, 310.
HOLT (Van). Familie, 322.
HOOFDDORP, 243.
HOOFT (Ger.), 1773, burgem., 298.
— (Klaas), 1575, 176.
HOOGKARSPEL, 358, 360, 370.
HOOGLAND (A. J. J.), † 1910, dom., 404.
HOOGWOUD, 63, 64, 224, 299, 356—366, 372—385.
— (Jac.), 1661, past., 348, 350, 351.
HOORN. Priesters, 188, 224, 226, 233, 236, 244, 305, 360, 361, 431—434, 457.
O.-L.-Vrouwekapel, 457.
Pietersdalkl., 432.
St.-Caeciliakl., 457.
St.-Agneskl., 159.
Getal Kath. in 1617, 81.
Zie ook 61, 62, 66, 68, 71, 75, 79—82, 89, 91, 355, 359, 371, 375, 378, 437, 446.
— (Ar. v. der), 1715, kerkm., 327 v.v.
— (Ger. v.), 1392, reg.-kan., fund., 72, 416, 417.
— (Mens. v.), 1389, conv., 128, 186.
HOPPER (Joach.), 1569, raadsh., 395.
HOSE (Piet.), 1396, fund., 138.
HOUT (Jan v.), 1572, secr., 2.
HOUTEN (Joan. v.), † 1661, past., 343, 347, 351.
HOUTMAN ( ), 1841, pr., 190.
HOVE (Alb. ten), cisterc. prior, 39.
HOVINGA (Agnes), 1685, 280, 283.
HUECK (Jac.), pr. deken, 13, 14, 52.
HUEGLA. Familie, 290—292.
— (Joan. A.), † 1717, past., 282, 288—292.
HUIG, 1507, pr., 250.
HUIGENS (Belie), na 1413, fund., 16, 48.
— (Ger.), na 1413, fund., 16, 49.
— (Marg.), 1396, conv., 145, 186.
— (Mein.), 1396, fund., 145.
HUIGESLOOT (Joost v.), 1566, schout, 79, 439, 441.
HUISDUINEN, zie HELDER.
HULSCHER (Franc. ten), 1788, aartspr., 299.
HULSKER (Ant. H.), 1893, past., 243.
HULST (C.), 1848, not., 234.
HULXDR. (Wout.), 1410, fund., 145.

I.

ILPENDAM, Pastoors, 95, 112, 115.

J.

JACOB, 1481, pr., 149.
— † 1526, cisterc., 41, 47.

JACOBSDR. (Ave), 1389, conv., 128, 185.
— (Corn.), 1575, conv., 159,
— (Died.), 1463, priorin, 138, 184.
— (Diev.), 1462, priorin, 156.
— (Elis.), 1389, conv., 128, 186.
— (—), 1578, conv., 186.
— (Magd.), 1417, conv., 153.
— (Marg.), 1389, conv., 128, 185.
JACOBSZ. (Dirk), 1418, schepen, 148.
— (Jan), na 1413, fund., 14.
— (—), 1556, kerkm., 267.
— (—), cisterc., fund., 51.
— (Pelgr.), 1551, rect., 141.
— (Petr.), 1412, fund., 151—153.
— (Petr.), 1537, reg.-kan. supprior, 458, 459.
JAGER (Theod. de), 1713, pr., 289, 290.
JAN, 1415, cisterc. abt, 5, 19, 20, 31.
JANSDR. (Bert.), na 1413, fund., 16, 44.
— (Cath.), 1463, mater, 166.
— (—), 1485, conv., 186.
— (Died.), 1389, conv., 128, 186.
— (Elis.), 1389, conv., 128, 185.
— (—), beg., fund., 50.
— (Geert.), 1552, suppriorin, 158, 184.
— (Geert), 1571, priorin, 158, 168, 184.
— (Gond.), 1432, conv., 138.
— (IJmm.), 1463, conv., 138, 186.
— (Jann.), 1565, onderpriorin, 168, 184.
JANSZ. (Andr.), 1557, organ., 267.
— (Barth.), 1525, not., 174.
— (—), 1542, cisterc. prior, 38.
— (Fop), 1514, past., 79.
— (Ger.), 1420, fund., 163.
— (Henr.), 1354, schout, 126—129.
— (Henr.), 1389, kloosterv., 187.
— (Hertg.), 1409, fund., 153.
— (Jac.), 1462, cisterc., 40.
JANSZ. (Jan), cisterc., 42.
— (Klaas), na 1413, fund., 14.
— (—), 1515, burgem., 74.
— (—), 1574, pred., 80.
— (Mich.), 1555, lomb., 266.
— (Piet), cisterc., 42.
— (Sim.), 1633, past., 372, 375.
— (Volp.), 1456, cisterc. prior, 38.
— (Will.), 1405, pr., 175.
JANSEN (Christ.), † 1761, past., 95—102, 106, 213.
— ( ), 1716, past., 333.
JANSENIUS (Corn.), 1565, bissch. v. Gent, 389.
JANSSENS (Jac.), 1661, franc. past., 349, 351, 352.
JANSSENS (Joan.), † 1667, past., 82—89.
JASPAR, 1553, pr., 263.
JOEDE (Henr. de), cisterc. rect., 45.
JONG (de), 1842, not., 204.
JONGE (Corn. de), 1659, dom., 403.
JONKER (Dirk), 1845, 210, 212.
JOOST, 1553, vice-cur., 263.
JOOSTEN (Flor.), 1563, pr., 137.
JORISZ. (Dirk), 1553, koster, 264.
JUSTINIANUS (Vinc.), 1558, dom. gen., 387, 403.

K.

KALF ('t). Past. Jac. v. der Stoot, 113.
KAMPEN, 453.
— (Henr. v.), cisterc., 39.
KANT (Petr.), 1533, rect., 27.
KARRE (Petr.), 1534, vroedsch., 251.
KARSTEN JAC.ZN. (Joan.), 1890, capuc., 245.
— JANZN. (Joan), † 1893, past., 193—196, 245.
KATWIJK, 9, 37.
— (Arn. v.), 1483, cisterc., prior, 38, 39.
— (Henr. v.), cisterc., 42.
— (Petr. v.), † 1538, cisterc. supprior, 40, 41, 49.

Keynkamp (Wern.), † 1427, reg.-kan. prior, 416, 453—455.
Kempen (Joan. v.), 1392, reg.-kan., 416.
— (Thom. v.), † 1471, reg.-kan., 144.
Kerstantsz. (Petr.), 1543, cisterc., 40.
Kersten, past., 18, 53.
Kervel (Petr. A.), 1844, aartspr., 115, 206—209.
Kessen (Lud.), 1407, fund., 152.
Ketel (Ger. J.), mart., 322.
Kieftenburg (Jan), 1758, armm., 420.
— (Jan), 1848, kerkm., 189 v.v., 229, 234.
Klekamp (B.), 1875, kap., 242.
Klingebijl (Henr.), 1388, rect., 454.
Klock (Ag[a].), 1767, fund., 104—110 pass.
— (Cath[a].), 1768, fund., 107.
Knotter (H. J.), 1846, 301.
Koedijk, zie Bergen.
Koer (Will.), 1436, 315.
Kok (Joan.), 1906, aug., 225.
— (Car. de), 1570, 322.
Koning (Dirk), 1847, kerkm., 194—196, 202, 203, 228.
Koolwijk (Rein. v.), † 1888, past., 235, 238—242.
Kooter (Jan), 1846, 211, 215, 216, 226, 233, 234.
— (Piet.), 1846, 216.
Korsz. (Jan), 1717, 326.
Koudekerk, 37.
Krabbedam, zie Schoorl.
Kralingen, 224.
Kramer (A. H.), 1834, ontv., 413, 424.
Krommenie, 112.
Kuypers (Ger. J. R.), 1896, past., 242.
Kuytenbrouwer (Leon.), † 1827, past., 299, 300.
Kuil (N. N.), 1669, 276 v.v.
Kuilenburg, 389, 390.

L.

Lambertschagen, 358—360, 378, 382.
Lambertsz. (Adr.), 1553, koster, 264.
— (Ger.), 1535, fund., 174.
— (Sim.), kap., 63.
Lampen (P.), 1842, armm., 205.
Lange (J. A. v.), 1778, past., 110.
Langedijk, 225, 342, 346, 351.
— (Ant.), 1846, kerkm., 202, 203, 213.
Langeraar, 225, 324—340.
Langerak, 37.
Laren, 95.
Latum, 96.
Laurensz. (Adr.), † 1559, dom. prov., 388, 403.
— (Corn.), vóór 1630, pr., 369,
Lauwick, 1709, schout, 93.
Leent (Ant. v.), † 1585, dom., 385, 403.
Leer (Th. v. der), cisterc., 40.
Leerdam (Klaas v.), cisterc., 40.
Leeuw (Arn. de), 1747, past., 339.
— (Franc. de), c. 1625, 272.
Leeuwarden, 272, 458—460.
Leeuwenhorst. Abdij, 11, 17, 43, 45.
Leiden. Priesters, 18, 299.
St.-Pancraskerk, 16, 44, 47—50, 318.
St.-Pieterkerk, 314—318.
Francisk.kl., 28.
Reg.-kan.kl. Hieronymusdal, 430.
Nonnenkl., 54.
Begijnhof, 45.
Gasthuizen, 315—317.
Keurboek in 1511, 29.
Zie ook 13, 14, 37, 38, 51, 270, 343.
— (Ar. v.), cisterc., 39.
— (Jan v.), cisterc., 40.
— (Piet v.), 1462, cisterc., 40.
— (Roel. v.), 1462, cisterc., 40.
— (Sim. v.), 1462, cisterc., 40.
— (Volp. v.), 1462, cisterc., 40.

LEIDEN (Will. v.), 1462, cisterc., 41.
LEIDERDORP, 18, 37, 149, 165.
LEIDSCHENDAM. Priesters, 115, 243.
LEIMUIDEN. Past. Ger. J. R. Kuypers, 242.
LENTIUS (Marc.), 1575, reg.-kan. prior, 158, 159, 176.
LEUVEN, 187.
LEXIUS (Joan. A.), 1810, past., 115.
LICHTENBERCH (Jan v.), 1416, fund., 153.
LICKEBEL (Jaap), 1545, 256.
LIDUINA (Sint), † 1433, 52.
LIGNE (Jan v.), 1550, graaf, 321, 323.
LYCLAASZ. (Ar.), cisterc., 26, 41, 42, 45.
LINTELO (Corn. v.), 1713, 289.
LIPMAN (Sam.), 1847, adv., 228 v.v.
LIPPITS (R.), 1852, not., 205, 240.
LISSE, 37, 339.
LOCQ (Jac.), 1712, adv., 287, 291.
LOENEN, 42.
LONIUS (Nic.), 1631, pr., 360, 371.
LOO ('t), 92.
LORENZELLI, 1897, internunt., 306.
LOTTUM (Henr. v.), 1846, past., 301.
LOUIS PHILIPPE, 1793, 268–270.
LUBBERT, na 1413, schoolm., fund., 18, 51.
LUBBERTSZ. (Jan), 1567, beeldst., 79.
LUPI (J.), 1570, secr., 407.
LUTJEBROEK, 93, 358—360, 369.

M.

MAARTEN (Sint), zie ZIJPE.
MAARTENSZ. (Dirk), 1568, beeldst., 79, 80.
— (Sim.), 1571, vic., 77, 78.
— ( ), 1507, doct., 250.
MAAS (Lud.), 1570, 322.
— ( ), 1907, beeldh., 244.
MAGISTRIS (De). Geslacht, 319, 320.
MANSEN (Bern.), 1830, 116.
MARCUS (Alb.), kloosterv., 137, 158, 187.
MARGARETHA, c. 1375, hertogin, 3.
MARIUS (Leon.), 1634, aartspr., vic. gen., 355—357, 365, 367, 380—384.
MARK (Marg^{a} v.), 1550, gravin, 323.
MARKEN, 146.
MARTINI (G. J. de), 1847, adv., 280 v.v.
MATHENESSE (Adr. v.), na 1413, fund., 36.
— (Jac. v.), † 1515, 15, 46.
— (Joost v.), c. 1525, 15.
MATHENESSE (Marg^{a}. v.), na 1413, conv., 14, 45.
— Phil. v.), cisterc., 40, 46.
MATHIJS, , past., 51.
—, 1574, pred., 80.
MATHIJSZ. (Jan), fund., 48.
— (Petr.), 1636, past., 366.
— (Sib.), 1514, past., 74.
MATTHEUSZ. (Arn.), cisterc., 39.
MAURIK (Jan v.), cisterc., 40.
MEDEMBLIK, 61, 62, 82, 210, 225, 358, 359, 373, 432.
— (Flor. v.), † 1439, cisterc., 39.
— (Klaas v.), 1462, cisterc., 40.
— (Paul. v.), 1392, reg.-kan., fund., 72, 416, 417, 426.
MEER (Hild. v. der), 1587, 271.
— (Nic. v. der), 1713, pr. 285—290.
MEERIUS (Joan.), † 1652, past., 359—366, 372, 377—384.
MEYLINK (Ant. Chr.), † 1788, aartspr., 298, 299.
MEYN (Dirk), reg.-kan., 63.
MEYNS, conv., fund., 48.
MEYNDERT, † 1472, cisterc., 41, 43.
—, 1631, past., 369, 371.
MEYNDERTSZ. (Piet), 1577, rect., 159.

Meysen (Bern.), 1840, kerkm., 189, 205, 211, 215, 226 v.v., 424.
Meyster (Maria de), 1651, 319.
Mekman ( ), 1860, 305.
Ments (A. B.), 1845, ing., 210.
Mettes (Will.), 1841, kerkm., 189 v.v.
Metz (Laur.), 1571, bissch., 400, 409, 410.
— (Jac. de), 1633, jez., 360, 371, 378.
Michielsz. (Ger.), cisterc., 39.
Middelburg, 115, 295.
— (Berta v.), 1575, suppriorin, 159, 184.
Middelkoop, 173.
Miensdr. (Jac.), 1389, conv., 128, 185.
Mierlo, 386.
— (Godf. v.), † 1587, bissch. v. Haarl., 385—412.
Minerva (E.) Bern. de Bont, 279.
Moelė (G.), 1848, bouwm., 302.
Moerkercke Parisiens, 1535, pr., 252.
Molenaar (Piet), 1847, kerkm., 228.
Molinari (J. C.), 1760, nunt., 97, 111, 339.
Molkenboer (Th.), 1852, bouwm., 210, 239,
Mondenen (Klaas), 1460, 457.
Monier (Math.), 1781, kap., 111.
Monnikendam. Pastoors, 300, 382.
Kl. Galilea, 35, 39, 40.
Zie ook 432.
— (Henr. v.), 1462, cisterc., 39, 54.
Monster, 37, 245.
— (Joan v.), 1412, cisterc., 20.
Montfoord (Rud. v.), 1412, cisterc., 20.
Mooy (Dirk), 1764, fund., 104.
— (Gertr^a^. de), 1780, fund., 111.
Muiden, 95.
Muiderberg, 63.
Musius of Muis. Familie, 322.
Musius of Muis (Corn.), † 1572, mart., 321, 322, 402.
Myrop (Corn. v.), cisterc. supprior, 40.

N.

Naaldwijk. Priesters, 13, 14, 52, 222, 225.
Zie ook 425, 426.
— (Ger. v.), reg. kan., 439.
— (Hendr. v.), na 1413, 37.
Naarden. Reg.-kan. kl. S. Vitus, 458.
— (Gertr^a^. v.), 1389, conv., 128, 186.
Nachtegaal (Mich.), na 1413, 13—16, 43.
— (Will.), cisterc. prior, 39, 41, 43, 46.
Nagel (Ger.), 1552, organ., 263.
— (Jac.), cisterc., 40.
Neeff (Jac.), vóór 1550, 256.
Neercassel (Joan. v.), 1670, vic. apost., 276, 280.
Nes en Zwaluwenbuurt, 224, 299.
Nibbixwoud, 339, 358, 360, 373.
Nicolaasz. (Ysbr.), vóór 1630, fund., 359, 372.
Niedorp (Nieuwe en Oude), 342, 356; zie ook Winkel.
Nieuweramstel, 149, 154, 162—168.
Niewerkerk (Claas v.), cisterc. prior, 28, 40, 54.
Nieuwkoop, 303, 305.
Nieuwland (Nic. v.), 1569, bissch. v. Haarl., 393—412 passim.
Noems (Joan.), † 1599, past., 442.
Nomius (Nic.), † 1626, kan., 363, 372, 373.
Noorden, 93, 114.
Noordwijk, 28, 37.
— (Jan v.), cisterc., 40, 52.
— (Jor. v.), 1509, geneesh., fund., 18, 52.
Noordwijkerhout, 37, 295.

O.

OBDAM, 63, 347, 351, 358—364, 377—384.
OBERTUUR. Familie, 191, 195.
OEGSTGEEST, 37.
OFFENBERG, 1860, bouwm. 305.
OLY (Cath.), † 1651, klopje, 353, 436.
—(Jan V.), 1666, not., 319.
OMMEN (Reyn. v.), cisterc., 42, 54.
OMMEREN (Steph. v.), 1661, past., 349, 351.
OOLTGENSPLAAT, 242.
OORTE (G. C. v.), 1868, kap., 222.
OOSTERBLOKKER, 60—117, 118—246, 359, 433.
OOSTERHOUT (Jac. v.), cisterc., 40.
OOSTERLEEK, 78, 358, 370.
OOSTERWIJK, 388, 403.
— (Spl. v.), zie SPLINTER.
OOSTWOUD, 374.
OPMEER, 359, 365, 373, 379—385.
— (Petr.), 1575, hist., 80.
OPPERDOES, 358, 373.
ORANJE (Will. v.), 1578, stadh., 143.
OTERLEEK, zie OUDORP.
OTTEN, 1422, past., 169.
— (Joan.), † 1427, reg.-kan. prior, 455, 456.
— (Joan.), 1465, reg.-kan. supprior, 457.
OTTER (Flor.), 1563, schepen, 137.
OUD-ADE, 324.
OUDE (Rein.), 1650, not., 319.
OUDERKERK A/D. AMSTEL, 159—161, 176, 225.
OUDEVLIET (W. v.), 1596, not., 270.
OUDKARSPEL, zie LANGEDIJK.
OUDORP, 145, 343, 345, 351.
OUTGERSDR. (Duv.), 1389, conv., 128, 185.
— (Elis.), 1389, conv., 128, 185
OUTGERSZ. (Petr.), 1418, fund., 163.
OVERSCHIE, 224.

P.

PADEN (N.-H.), 365.
PAEDTZENZ. (Flor.), 1436, 315.
PALLANT (Flor. v.), 1563, 389, 390.
PANCRAS (Sint), zie OUDORP.
PARKER DE RUITER ROCHER RENAIS, 1848, off. v. just., 232.
PARMA (Marg^{a}. v.), 1562, landv., 389, 390.
PELGRIMSDR. (Elis.), 1389, conv., 128, 185.
PELICHY (de), 1839, dir. v. eer., 116, 117.
PENNINGZAK ( ), 1514, koster, 78.
PEREBOOM (Piet.), 1715, 328 v.v.
PETTEN, zie SCHOORL.
PHILIPPEAU, 1860, schild., 305.
PHILIPPUS NERIUS (Sint), 322,
PIETERSDR. (Cath.), 1389, conv., 128, 186.
PIETERSDR. (Gerb.), 1441, conv., 186.
— (Imm.), na 1413, beg., fund., 14, 16, 45.
PIETERSZ. (Corn.), na 1413, fund., 14, 50.
— (Cun.), 1571, bissch. v. Leeuw., 458—460.
— (Dirk), 1548, cisterc. prior, 39.
— (Franc.), 1634, past., 369, 382, 384.
— (Ger.), 1417, fund., 163.
— (Hub.), 1581, cisterc., 38, 42.
— (Jan), 1492, cisterc. prior, 38.
— (Joost), 1420, fund., 135, 136.
— (Klaas), 1417, fund., 173.
— (Mart.), 1514, koster, 75.
— (Piet), 1563, schepen, 137.
— (—), 1630, bek., 361.
— (Will.), 1566, burgem., 440.
PISIUS (Joan.), 1663, past., 343—352.
POELGEEST (Van). Geslacht, 15, 16, 37, 44, 49.
POELL (Boud. v.), 1436, pr , 315.
POELRIJCK (Petr.), 1634, pr., 368, 369, 381.

Poirters (Adr.), c. 1650, dichter, pr., 272.
Poppen (Henr.), † 1897, dek., kan., 279, 303—308.
Pouwels, 1434, reg.-kan. prior, 154, 160, 165.
Prince (de), 1669, jez., 280.
Purmerend, 146—148, 175, 432.
— (Klaas v.). cisterc., 42, 47.

Q.

Quintsheul, 169.

R.

Raaphorst (Macht. v.), na 1413, fund., 37.
Radenwijnsz. (Flor.), 1410, reg.-kan., 120, 416, 425, 454, 461.
Raet (J.), 1571, 409.
Raetsdr. (Fie), 1389, conv., 128, 185.
Randenburg, 340.
Reeder (Gijsb. de), † 1699, past., 325 v.v.
— (Nic. de), 1699, kap., 325 v.v.
Rees (Henr. v.) na 1413, ben. abt, 14, 16, 18, 48, 52.
Reyersz. (Klaas), † 1537, cisterc. prior, 40.
— (Will.), 1554, koster, 264.
Reynersz. (Jan), pr., fund., 45.
Renesse (Van). Familie, 322.
Ricotter, (Ern.), 1748, past., 95, 96.
Rigters (Fred.), 1782, kap., 113.
Rijcken (Jan), fund., 50.
Ryckius, c. 1610, pr., 82.
Rijn (A. v.), 1878, kap., 222.
— (Jac. v.). † 1537, cisterc. prior, 27, 29, 38, 52.
— (Will. v. den), 1432, rect., 138.
Rijnsburg. Priesters, 15, 16, 18, 43, 44, 54.
Abdij, 63, 270.
Kloosterg., 37.
— (Eng. v.), cisterc., 42, 52.
— (Huig v.), cisterc., 39.
— (Jan v.), cisterc., 40.
Rijnsburg, (Piet v.), cisterc., 40.
Rikmenspoel (H.), 1893, deserv., 243.
Rinsumageest, 3, 459.
Ripprantz. (Brun.), 1422, vice-cur., 172.
Robbers (C.), 1908, bouwm., 244.
Robeus (Joan.), 1631, jez., 360.
Rock (Joan. G.), 1881, rect., 308.
Roelofarendsveen. Priesters, 115, 224, 225.
Roelofsz. (Will.), 1389, kloostervoogd., 126—129, 187.
Roeper (Jac. de), † 1772, kan., 112.
Roes (Ger.), koster, 77.
Rolland (Will. v.), 1351, ben. abt, 69.
Rombouts (J.), 1900, kap., 243.
Romen (Jan v.), † 1489, cisterc., 42, 52.
Romijn (H.), 1848, aann., 302.
Roosmalen (J. v.), 1905, kunstsmid, 244.
Rosant (Jac.), 1633, pr., 365, 378, 379, 381.
Rossum (Jos^a^. v.), 270.
— (Maart. v.), 1596, 270.
— (Steph. v.), 1596, abdis, 270.
Rotterdam, 247—267, 325, 385. 403.
Rovenius (Phil.), 1638, vic.-apost., 81, 82, 353—363.
Ruych (Petr.), 1537, deken, 458.
Ruisschendr. (Brecht), 1389, conv., 128, 185.
Ruiter (Corn,), 1852, 240.
— (Joris), c. 1850, 239, 240.

S.

Sael, zie Zaal.
Saksen (Alb. v.), 1491, krijgsov., 73.
Sande (Joan. v.), 323.
Sassenheim, 37, 102.
Schagen, Pastoors, 353, 354, 360, 361.
Zie ook 61, 79, 80, 341, 343, 349, 451, 367.

SCHALKENIUS (Henr.), 1659, pred., 85 v.v.
SCHELLINKHOUT, 60—117, 188—246, 359.
SCHENDEL (Ant. v.), 1698, 285.
SCHEPEL (Dirk), c. 1650, 272.
SCHERMER, 171—173; zie ook OUDORP.
— (Corn. v.), 1563, reg.-kan. prior, 137.
SCHEVENINGEN, 266.
SCHIEDAM, 16, 36.
SCHINKEL (A. D.), 1855, 268, 269.
SCHIPLUIDEN, 243, 245.
SCHLAUN (Van). Familie, 322, 323.
SCHOENIUS (Gertr.), 1698, 285, 286.
— (Will.), † 1684, past., 89, 90.
SCHOENMAKER (Jan), vóór 1764, fund., 105.
SCHONAEUS (Corn.), 1590, rect., 271.
SCHOONHOVEN, 169, 267.
— (Gov. v.), cisterc., 42.
— (Will. v.), 1462, cisterc. prior, 38, 55.
SCHOORL, 342, 348, 351.
— (Hill. v.), 1483, cisterc., 41.
SCHOT (Joan.), 1661, past., 345, 351.
SCHOTEN, 243.
— (Will. v.), na 1413, pr., fund., 15, 43.
SCHOUTEN (A.), 1842, 193—196.
— (Nic.), 1846, kerkm., 202, 203, 213.
SCHREDENHOF (J. G.), 1846, 301.
SCHUYR (Ysb. v. der), fund., 48.
SCINCKE (Jan), 1400, fund., 171.
SIBOUTSDR. (Elis.), 1389, conv., 128, 185.
SYBEKARSPEL, 67, 68, 359, 365, 373, 381—385, 433.
SYLVIUS (Andr.), zie BOSCH.
SYMONIUS (Joan.), 1631, past., 360.
SIMON, 1434, reg.-kan., 165.
— 1479, karth. prior, 172.
— † 1393, cisterc., 47.
SIMONSDR. (Fem.), 1413, fund., 8.
— (Marg.), 1389, conv., 128, 185.
SIMONSZ. (Jac.), 1556, pr., 266, 267.
— (Jac.), cisterc., 40.
— (Joan.), 1633, past., 360, 370—372, 376, 377.
SITKA, 1855, 268, 269.
SIXTIUS (Sibr.), 1628, vic. cap., 81, 82.
SLOEIS (Andr.), cisterc., 39.
SLOODIJK, Kap. C. Bakker, 95.
SLOTERDIJK, 171.
SLUYTER (Ger.), 1699, past., 325 v.v.
SMEELE (Jac. H.), 1908, past., deken, 224, 244.
SMIT (I. P.), 1846, 301.
SNEEK, Reg.-kan.kl. Thabor, 436, 455, 458, 459.
SNELLEBRAND (J. H.), 1866, hist., 423.
SOENAERTS, (Marg.), 1389, conv., 128, 185.
SOEST (Joan v.), 1425, reg.-kan., 184, 187.
SOET (Theod.), † 1880, past., 113, 204—222, 226, 233.
SOLERIUS (IJsb.), 1554, pr., 258, 259, 264, 265.
SON (J. B. v.), 1845, min. v. eered., 207.
SONDERLANTS (Hil.), 1412, priorin, 184.
SONNIUS (Franc.), 1569, bissch. 399, 400, 409—411.
SOUCK (Nic.), 1644, onderschout, 83.
SPAARNWOUDE a. d. Lie, 245.
SPANBROEK, 288, 303, 359, 364—366, 373, 377—384; zie ook HOOGWOUD.
SPECK (Jan), 1567, schoolm., pr., 63.
SPIERDIJK, 245, 358, 359, 372, 375.
SPIJCKOORT (Joost), 1535, pension., 252.
SPINELLI (Jos.), 1723, nunt., 97.

Splinter (Joan.), c. 1570, mart., 321.
Splintersdr. (Gertr.), 1389, priorin, 126–129, 184.
Splithoff (J.), 1847, past., 213, 226.
Spoorman (Henr. L.), 1894, kan., deken, 238.
Stalpaerd (Jac.), 1514, past., 74.
Stavoren, 458.
Steinbach (Joan. Th.), † 1850, past., 114, 115.
Stenderingh. Familie, 321, 322.
Stiphout (Joan. v.), 1773, pr., 298.
Stolwijck (Jasp.), 1570, rect., 435, 439.
Stoot (Jac. v. der), 1732, past., 113.
— (Jac. A. v. der), † 1840, past., 113, 114.
Straetmans (Roel.), 1560, deken, 77.
Streek (Paul.), 1772, secr., 103.
Suydwijk (P. L.), 1715, kerkm., 327 v.v.
Suys (Dirk), na 1413, 15, 46.
Sus (Corn.), 1570, 322.
Swaen (Mart. de), 1710, jans. rect., 288.
Swieten (Catha. v.), c. 1350, 7.

T.

Tauler (Joan.), † 1361, dom., 442—444.
Teylingen (Van). Geslacht, 3, 271, 272.
— (Aug. v.), † 1669, jez., 271—280.
Tessel, 342, 349, 351.
Theodori (Mein.), 1631, past., 360.
Theunisz. (Jac.), 1779, fund., 110.
Tholen, 114.
Thomas, pr., fund., 51.
Thomasz. (Ew.), 1564, pr., 187.
Thunnissen (P. J.), 1870, kap., 222.
Tielmansdr. (Cath.), na 1413, fund., 13, 52.
Tijaerda (Worp), c. 1500, reg.-kan., hist., 459.
Tijerloet (Dirk), cisterc., 28, 39, 44.
Tiras (Jac.), 1631, franc., 360, 361, 371, 374, 375.
Tongeren (Jan v.), 1666, 320.
Top (Petr.), † 1752, past., 282, 292—296.
Torre (Jac. de la), 1661, vic.-apost., 82, 349.
Trautwein (Al. B.), 1903, past., 243.
Tuynslijper (Franc.), c. 1700, past., 95.
Tunnincx (Jac.), na 1413, fund., 15, 45.
Twisk, 358, 373.

U.

Ubius, 1631, past., 360, 373.
Uitgeest, 158, 224, 242, 243.
Ursem. Pastoors, 223, 224, 360.
Zie ook 358, 359, 371, 376, 377.
— (Piet v.), cisterc., 42.
Utenhove (Sim.), 1445, fund., 28.
Utrecht. Priesters, 14, 93.
De Dom (St. Maarten), 61, 396, 404.
Oud-Munster (St. Salvator), 4.
Sint-Janskerk, 251.
Sint-Pieterskerk, 169, 170.
Sint-Mariakerk, 13, 36, 48.
St.-Andreaskl., 387, 403.
Kloostergoed, 175.
— (Jan v.), cisterc., 40.
— (Wout. v.), cisterc., 42.

V.

Vaeght. Familie, 321.
Valk (Adr. v. der), 1752, aartspr., 295.
Valkenoog, zie Schagen.
Vassen Huyskes (Henr. v.), † 1904, past., 222—224.

VASTAERT, 1553, past., 254—256, 259, 263, 264.
VECHTERSE (Aris), 1632, 362, 363, 385.
VEEN (Math. v. der), † 1709, past., 90, 91.
VEENEMAN (Louis), 1850, beeldh., 303, 307.
VEENHUIZEN (bij Heerhugowaard), 93.
VEERE, 114.
VEHLEN (Theod. v.), zie VELIUS.
VELD ('t). Past. Jud. Vercampen, 340.
VELIUS (Theod.), 1600, hist., 322, 418, 437.
VELZEN, 305.
VENHUIZEN (N.-H.), 208, 244, 433.
VENT (J.), 1842, 196.
VERBERNE (J.), 1908, aann., 244.
VERCAMPEN (Jud.), † 1664, aartspr., 341—352, 362.
VERHAECH (Jan), cisterc. prior, 43.
VERHASSELT (Ant.), 1661, franc., 344, 351, 352.
VERHOECK (Jan), cisterc. prior, 39.
VERMEER (Hild[a]), zie MEER.
VERMEIJ (Just.), 1755, past., 326, 339.
VERSTEEGHEN (Jan), c. 1640, 272.
VIGLIUS, 1569, pres., 395.
VIGNON (Coenr.), 1666, 320.
VIOTTA (J. J.), 1850, mus., 303.
VIS (Ger.), 1847, kerkm., 194—196, 228.
VISSCHER (Corn.), 1630, graveur, 366.
VISTGINS (Jac.), 1422, cler., 154.
VLAAM (Harm. J.), 1704, 285.
VLAARDINGEN, 238.
VLIET (Corn. v. der), † 1780, past., 296—298.
VLIMMERIUS (Joan.), 1571, rect., 158, 168, 187.
VLISSINGEN, 224.
VOLCWINSDR. (Agn.), 1389, conv., 128, 185.
VOLQUYN, 1436, pr., 315.
VOORBURG, 225.
VOORHOUT, 37, 51, 315.
— (IJsb. v.), cisterc., 41, 47.
— (Wout. v.), † 1503, cisterc., 41, 42, 53.
VOPPENSZ. (Piet), 1353, past., 77.
VORENBEEK (Ant.), 1661, past., 347, 351.
VOS (Joan), 1395, reg.-kan. prior, 425, 455, 461.
VOSMEER (Sasb.), 1602, vic. ap., 81, 341, 360, 461.
VOSSIUS (Herm.), 1631, past., 373, 374.
VRANCKENSZ. (Jan), 1410, fund., 145.
VRANCKENSZDR. (Al.), 1410, conv., 128, 145, 186.
VREDENDAAL, 134.
VREE (Franc. J. v.), 1857, bissch. v. Haarl., 240—242, 302, 303.
VRIENT (Jac.), na 1413, past., 17, 46.

W.

WAARSCHOT, 28, 35.
WADWAY, 365, 373, 381—385.
WALDORIAN (Jan M.), 1524, deken, 76.
WALRAVE (Pom.), 1631, past., 373.
WALRAVEN, cisterc. 40.
WARMENHUIZEN, 63, 342; zie ook SCHOORL.
WARMOND. Pastoors, 17, 18, 21, 46, 47, 53.
OudeSt.-Mathiaskerk, 4, 8, 15, 18, 46.
St.-Ursulakl., 2, 7—13, 27.
Cisterc.kl. Mariënhaven, 1—59.
Seminarie, 7, 301.
WASSENAAR, 37.
— (Adr. v.), † 1529, cisterc., 41.
— (Dirk v.), cisterc., 39.
— (Sim. v.), 1490, cisterc. supprior, 40, 50.
WATERINGEN. Pastoors, 114, 325.
Cisterc.kl., 35, 39.

Waterland (Marg. v.), 1389, conv., 128, 186.
Waver (Henr. v. den), 1422, 169.
Weere (De), 365, 373, 380—385.
Weert (Ant. v.), mart., 321.
— (Dav. v.), c. 1550, 321.
— (Hier. v.), mart., 321.
Weesperkarspel, 152.
Wevershoef, 110, 358, 359, 373, 374.
Wese (Marc. de), 1524, proost, 75.
Weselenburg (P. J.), 1715, kerkm., 328 v.v.
Westerblokker. Kl. O. L. Vrouw ten Nieuwlicht, 71, 413—462.
Zie ook 60—117, 188—246, 359, 374, 375.
Westerburg. Familie, 321.
Westerhof (Joan. P.), 1893, ass., 223.
West-Friesland. Proostdij, 396, 404.
Westwoud. Pastoors, 213, 226, 243.
Zie ook 62—66, 85, 208, 224, 245, 358, 359, 369, 433.
Weuchem (Wout. v.), 1563, reg.-kan. prior, 137.
Wierdels (Ferd. J.), 1848, 302.
Wieringen, 239, 305, 342, 350, 351.
Wiggersz. Cousebant (Nic.), 1600, rect., 82, 436.
— (Petr.), 1494, burgem., 74.
Wijckersloot (Corn. L. v.), 1848, bissch. v. Cur., 214, 228, 302.
Wijdenes, 78, 358, 359, 370, 433.
Wilde (Henr. de), † 1439, reg.-kan. prior, 416, 444, 445, 455, 456.
Willekes (Ger.), 1551, kloosterv., 141.
Willem II, † 1255, graaf, 69.
Willem Procurator, zie Rolland.
Willemsdr. (Al.), 1389, conv., 128, 158, 185.
— (Elis), 1552, conv., 184.
Willemsz. (Bern.), cisterc. fund., 42, 44.
— (Dirk), 1552, 262.
— (Herm.), 1768, goudsmid, 107.
— (Jac.), fund., 48, 50.
— (Jan), 1410, fund., 171.
— (Lamb.), † 1551, cisterc. prior, 39.
— (Laur.), na 1413, fund., 13.
— (Wout.), 1432, kloosterv., 138.
Willemart (Will.), 1685, past., 280.
Wilma (Will.), † 1675, past., 89.
Wilsem (Henr. v.), 1392, reg.-kan., 416.
Windesheim, 31, 134, 137, 159, 175, 176, 187, 415 v.v., 454—456.
Winkel, 342, 347, 351, 356.
Winsum (Geld.), 241.
Wiskerk (Jan v.), cisterc., 40.
Wisse (Lamb. J.), † 1900, past., 243.
Wit (Ger. de), 1436, pr., 315.
— (Jac. de), 1760, schilder, 296.
— (Jan de), 1436, past., 315.
— (Theod. de), 1631, 370.
Witsius (Herm.), 1659, pred., 85 v.v.
Witten (Al.), 1389, conv., 128, 185.
Wognum, 363—365, 372—385, 433.
Wolf (Aug.), 1631, aartspr., 364, 368, 355, 356.
Wolfertsz. (Will.), 1534, vroedsch., 251.
Woner (Elis. v.), c. 1525, 322.
Wormer. Past. Th. Soet, 204, 222.
Woude (Van der). Geslacht, 4—20, 36, 46, 51, 54.
— (Dirk v. der), cisterc., 41, 44.
Wouter, 1422, karth., 154.
—, † 1499, cisterc., 41, 47.
Woutersdr. (Cath.), 1578, conv., 186.
— (Cath.), 1644, 83.
— (Lobbe), 1389, conv., 128, 186.
Woutersz. (Dam.), fund., 53.

Woutersz. (Hugo), 1405, past., 175.
— (Ysbr.), 1535, pr., 252.
— (Jan), 1415, pr., 16, 52.
— (Liv.), 1620, jez., 272, 274.
Wouterlood (Petr.), 1874, kap., 242.

Y.

Ysbrandsdr. (Clam.), 1389, conv., 128, 185.
Ysbrandsz. (Jan), 1451, kloosterv., 165, 187.
— (Sim.), 1416, fund., 163.
Yselstein. Cisterc.kl. Mariënberge, 3—6, 11, 20, 21, 30—35, 42, 47, 54, 57.
— (Gijsb. v.), 1436, fund., 160.
Yzermans (Joan. M.), † 1894, past., 188, 219, 225—234.
— (Al[a]. M.), 1847, 228, 229.

Z.

Zaal of Sael. Familie, 122, 146, 149—155, 160, 163, 169, 186.
Zaandam. Pastoors, 89, 90, 325.
Zaffius (Jac.), † 1618, reg.-kan., prior, 458, 459.
Zeddam, 97.
Zibkeloe. Klooster Maria in Galilea, 24, 30, 31, 34, 35, 38, 50, 52, 57.
Zierikzee. Cisterc.kl., 35, 40, 54.
— (Bern. v.), cisterc., 39.
Zijdewind, 340; zie ook Winkel.
Zijpe, 102, 342, 343, 348, 351.
Zoeren of Zurenius (Joan.), burgem., 322.
Zoeterwoude, 37, 226.
Zondari (Ant. F.), 1788, nunt., 299.
Zoudenbalch (Henr.), 1515, proost, 13, 36, 48, 74.
Zuid-Beveland. Kloosterg., 37.
Zuidwijk. Kloosterg., 37.
Zwaag. Pastoors, 192, 213, 226. Zie ook 70, 80, 83, 228, 433.
Zwammerdam, 340.
Zwart (Petr.), 1880, kap., 222.
Zwieten (Van). Familie, 315, 318, 322.
Zwolle, zie Windesheim.

Enkhuizen, 15 Juni 1911.

Pastoor E. H. RIJKENBERG.